

T.C

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KARACAÖREN MONOGRAFİSİ
(TOKAT İLİ BAŞÇİFTLİK İLÇESİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DURMUŞ BEYAZIT

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

ANKARA-2019

T.C
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KARACAÖREN MONOGRAFİSİ
(TOKAT İLİ BAŞÇİFTLİK İLÇESİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DURMUŞ BEYAZIT

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM

ANKARA-2019

ONAY SAYFASI

Durmuş Beyazıt tarafından hazırlanan “Karacaören Monografisi (Tokat İli Başçiftlik İlçei)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyat Programı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmza
Doç. Dr. Seyfullah Yıldırım		
Prof. Dr. Muammer Mete Taşlıova		
Doç. Dr. Yılmaz Yeşil		

Tez savunma tarihi:

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyat Programı Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Unvan Ad Soyadı

BEYAN

Bu tez çalışmasının tamamıyla kendi mahsulüm olduğunu, tezin planlanması ve yazımını kapsayan bütün aşamalarında patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

Tarih:

İmza:

Durmuş BEYAZIT

sabır, sevgisi, merhameti
ve emeği dolayısıyla kıymetli Annem'e

İÇİNDEKİLER	iii
ÖZET	xiv
SÖZ BAŞI	xvii
GİRİŞ	
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ALANI, GAYESİ	1
2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	
2.1. Araştırmaya Mahsus Durumlar	3
2.2. Kaynak Kişi Grubu	5
2.3. Teknik ve Araçlar	7
BİRİNCİ BÖLÜM	
KARACAÖREN'İN TARİHİ, COĞRAFİ VE FİZİKİ ÖZELLİKLERİ	
1. TARİHÇE	
1.1. İskevsir'in Tarihi	9
1.2. "Karacaören" İsminin Menşei	13
1.3. Karacaören'in Tarihi	13
1.3.1. Seferberlik Yıllarında Karacaören	19
2. COĞRAFİ BÜNYE	
2.1. Konum ve Yeryüzü Şekilleri	22
2.2. Karacaören'in Tarihteki İskan Zemini	24
2.3. Karacaören'in Günümüzdeki İskan Zemini	25
2.4. Çevreyle Münasebetler	
2.4.1. Şehirleşme Temayülleri	26
2.4.2. Tüketim Normları ve Meskenler	
2.4.2.1. Tüketim Normları	30
2.4.2.2. Meskenler	33
2.4.3. Komşuları	
2.4.3.1. Perşembe (Aybastı Yaylası)	36
2.4.3.2. Başçiftlik Kazası	39
2.4.6. Hatipli Kasabası	40
2.4.3. Niksar ve Ova Köyleri	42
3. İKLİM ŞARTLARI	43
4. BİTKİ ÖRTÜSÜ	44
4.1. Ormanlar ve Meralar	46

4.1.1. Isınma ve Yakacak	47
4.1.1.1. Emir	48
4.1.1.2. Tezek.....	50
4.1.1.3. Kerpiç	51
4.2. Bitkiler	
4.2.1. Çiçekler.....	51
4.2.2. Sebzeler	52
4.2.3. Meyveler.....	52
5. NÜFUS VE NÜFUS HAREKETLERİ.....	54
5.1. Muhtarlık Karar Defterleri	54
5.2. Nüfus	57
5.3. Nüfus Hareketleri.....	59
5.4. Karacaören'in Belde Olması	61
6. İKTİSADÎ FAALİYETLER	62
6.1. Ziraî Faaliyetler.....	63
6.1.1. Hayvancılık.....	64
6.1.1.1. Kümes Hayvancılığı	64
6.1.1.2. Arıcılık	65
6.1.1.3. Küçükbaş Hayvancılık	65
6.1.1.3.1. Süt Ürünleri (Ağartu)	66
6.1.1.3.1.1. Yayık ve Süt Makinesi.....	66
6.1.1.3.1.2. Yün	67
6.1.1.4. Büyükbaş Hayvancılık	67
6.1.1.4.1. Eneme (Burma)	69
6.1.1.4.1.2. Hayvan Sürüleri.....	70
6.1.1.4.1.2.1. Küçükbaş Hayvan Sürüleri	
6.1.1.4.1.2.1.1. Koyun Sürüsü	70
6.1.1.4.1.2.1.2. Toklu Sürüsü	71
6.1.1.4.2.2. Sığır Sürüleri	
6.1.1.4.2.2.1. İnek Sürüsü	71
6.1.1.4.2.2.2. Dana Sürüsü.....	72
6.1.1.4.3. Sürünün Takibi	
6.1.1.4.3.1. Çan ve Kelekler	72

6.1.1.4.3.2. Çoban Köpekleri	73
6.2. Çiftçilik.	73
6.2.1. Ziraî Araçlar	75
6.2.1.1. Düğen (Dögen)	76
6.2.1.2. Pulluk	77
6.2.1.3. Kara Saban	78
6.2.1.4. Tapan	78
6.2.1.5. Kağnı Arabası.....	78
6.2.1.5.1. Kağnıların Teknik Aksamı.....	79
6.2.1.6. Traktör.....	81
6.2.1.7. Sanayi Patozu.....	82
6.2.2. Ziraî Alet ve Terimler.....	83
6.2.3. Toprağı Ekme Usûlleri.....	85
6.2.4. Ziraî Mahsuller.....	86
6.2.4.1. Buğday	
6.2.4.1.1. Buğday Çeşitleri.....	87
6.2.4.1.2. Buğdayın Köy Hayatındaki Yeri.....	88
6.2.4.1.3. Bekçiler.....	89
6.2.4.1.4. Buğday Mamulleri.....	90
6.2.4.1.4.1. Aşlık.....	90
6.2.4.1.4.2. Yarma (Gendüme).....	91
6.2.4.1.4.3. Bulgur	91
6.2.4.1.4.4. Nişasta	91
6.2.4.1.4.5. Un	91
6.2.4. 2. Diğer Mahsuller	92
6.2.5. Ekin Hastalıkları	92
6.3. Dokumacılık	
6.3.1. Hareke Halı Dokumacılığı	93
6.3.1.1. Teknik Özellikleri	95
6.3.1.2. Kullanılan Araç ve Gereçler	96
6.3.2. Cecim ve Çul Dokumacılığı	97
6.3.2.1. Teknik Özellikleri.....	97
6.3.2.2. Hazırlık Safhası	99

6.3.2.3. Kullanılan Araç ve Gereçler.....	99
6.3.2.4. Tezgâh Germe	101
6.4. Bakkaliye	101
6.5. Celeplik	102
6.6. Yevmiyecilik	103
6.7. Gurbetçilik	104
6.8. Nalbantlık.....	105
6.9. Marangozluk.....	105
6.10. Sepet Örne (Sifsircilik)	106
6.11. Kalaycılık.....	107
6.12. Demircilik	107
6.13. Terzilik.....	108
7. YAYLA HAYATI	108
7.1. Sürülerin Yaylaya Çıkarılması.....	110
7.2. İlk Yayla.....	110
7.3. Orta Yayla.....	111
7.4. Son Yayla.....	112
8. ULAŞIM.....	113
9. HABERLEŞME.....	115
10. ALTYAPI.....	117
11. SAĞLIK.....	118

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL BÜNYE

1. Genel Hususlar.....	120
1.1. Müessese Kavramı.....	120
1.2. Köyün Sosyal Yapısı.....	120
2. Sosyal Müesseseler	
2.1. Aile ve Çevre.....	123
2.1.1. Karacaören’de Aile Mefhumu.....	124
2.1.2. Ailede Çocukların Yeri.....	127
2.1.3. Ailede Yaşlıların Yeri.....	133
2.1.4. Kadın Erkek Münasebetleri.....	134
2.1.5. Komşuluk Münasebetleri.....	137

2.2. Din.....	139
2.2.1. Tasavvuf.....	142
2.2.2. Selamlaşmak.....	145
2.3. Eğitim Öğretim.....	146
2.3.1. Eğitim ve Öğretimin Durumu.....	146
2.3.2. Köylünün Tahsil Durumu.....	148
2.3.4. Ailede Eğitim (İlk Eğitim)	149
2.3.3. Resmî Eğitim.....	151
3. Siyasî Çehre.....	155
4. İctimaî Tabaka.....	158
5. Önemli Şahsiyetler	
5.1. Ali Baba	161
5.2. Abdurrahman Tanrıverdi (Gara Muhtar).....	163
5.3. Şükrü Yıldız (Şükrü Hoca).....	164
5.4. Ahmet Eraslan (Ahmet Pehlivan).....	167
5.5. Ahmet Şahin (Âşık Kerem)	167
5.6. Arif Eraslan (Arif Ağa).....	170
5.7. Şevket Koçan (Kara Şevket).....	170
5.8. Hacı Mahmut Tanrıverdi.....	173
5.9. Mehmet Öztürk.....	174

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNANMA VE UYGULAMALAR

1. İNSAN HAYATININ SAFHALARI

1.1. GENEL HUSUSLAR.....	176
1.1.1. Muhteva Bakımından "Safha" Kavramı	177
1.1.2. Muhteva Bakımından "Geçiş Dönemi".....	178
1.1.3. Ruhun Ölümsüzlüğü.....	181
1.1.4. İnsanın Yaratılışı.....	183
1.1.5. Türk Kozmogonisinde Yaratılış.....	184
1.1.6. Muhteva Bakımından Varlık Kavramı.....	185
1.2. GEÇİŞ DÖNEMLERİ	
1.2.1. DOĞUM.....	186
1.2.1.1. Doğum Öncesi.....	186

1.2.1.1.1. Hamilelikten Korunma.....	187
1.2.1.1.2. Hamile Kalma.....	187
1.2.1.1.3. Hamileliğin Başlaması.....	189
1.2.1.1.4. Aş verme / Aşerme (Yerükleme).....	191
1.2.1.1.5. Cinsiyet Tayini.....	192
1.2.1.2. Doğum Esnası.....	193
1.2.1.2.1. Eşin Düşürülmesi.....	195
1.2.1.2.2. Göbek kesme.....	196
1.2.1.2.3. Yeni Doğan Bebek (Nevreside).....	196
1.2.1.2.4. Çocuk Ölümleri.....	197
1.2.1.3. Doğum Sonrası.....	198
1.2.1.3.1. Kundak ve Beşik.....	198
1.2.1.3.2. Lohusalık.....	199
1.2.1.3.3. Kırklama.....	200
1.2.1.3.4. Kırkbasması.....	203
1.2.1.3.5. Albasması.....	204
1.2.1.3.6. Anne Sütü.....	206
1.2.1.3.7. Höllük.....	207
1.2.1.3.8. İkiz Çocuk.....	208
1.2.1.3.9. Ad Verme.....	208
1.2.1.3.10. Yürüyemeyen yahut Geç Yürüyen Çocuk.....	211
1.2.1.3.11. Çocuğun Ana Saçı.....	212
1.2.2. EVLENME.....	212
1.2.2.1. Genel Hususlar	212
1.2.2.1.1. Karacaören’de Evlenmenin Mahiyeti.....	213
1.2.2.1.2. Evlenme Usulleri.....	215
1.2.2.1.3. Karacaören’de Boşanma.....	218
1.3.2. Evlenme Safhası.....	219
1.3.2.1. Düğün Gitme.....	219
1.3.2.2. Söz Kesme.....	220
1.3.2.3. Şerbet İçme (Nişan).....	221
1.3.2.4. Gelinlik Bilme.....	221
1.3.2.5. Bayramlık Getirme.....	221

1.3.2.6. Eksik Düzme.....	221
1.3.2.7. Çeyiz Asma.....	222
1.3.2.8. Komşu Gecesi.....	223
1.3.2.9. Düğün Günü.....	223
1.3.2.10. Kına Gecesi.....	224
1.3.2.11. Gelin Alma	224
1.3.2.12. Düğün Akşamı.....	225
1.3.2.13. Duvak ve Duvak İndirme.....	226
1.4. ÖLÜM.....	227
1.4.1. Ölüm Öncesi.....	229
1.4.2. Ölüm Esnası.....	230
1.4.3. Ölüm Sonrası.....	231
2. TABİAT HADİSELERİ.....	232
2.1. Rüzgârlar ve Özellikleri.....	233
2.2. Yağışlar ve Özellikleri.....	233
2.3. Halk Takvimi (Kocakarı Hesabı).....	233
2.3.1. Zemheri.....	235
2.3.2. Gücük.....	235
2.3.2.1. Cemreler.....	235
2.3.2.2. Vade Yeli.....	236
2.3.2.3. Berdel-Acûz (Kocakarı Soğukları: Merdalacız).....	236
2.3.3. Mart.....	237
2.3.3.1. Sultan Nevruz (9 Mart).....	237
2.3.3.2. Kabuk Savuran (İki 9).....	237
2.3.4. Abrul.....	237
2.3.4.1. Abrul Beşi.....	237
2.3.4.2. Abrul On İkisi.....	238
2.3.4.3. Hıdırellez.....	238
2.3.5. Mayıs.....	239
2.3.5.1. Mayıs Yedisi:.....	239
2.3.5.2. Şidde-i Sevr.....	239
2.3.6. Kiraz Ayı.....	239
2.3.7. Orak.....	239

2.3.8. Ağustos.....	240
2.3.9. İlkgüz.....	240
2.3.10. Ortagüz.....	240
2.3.11. Songüz.....	240
2.3.12. Karakış.....	240
2.3.12.1. Doksan Kış.....	240
2.3.12.2. Karagoncolos Fırtınası.....	241
2.3.12.3. Erbain (Zemheri).....	242
2.3.12.4. Hamsin.....	242
3. TABİATÜSTÜ GÜÇLER	244
4. HAYVANLAR.....	244
5. DAVRANIŞLAR	
5.1. Nazar Değmesi.....	245
5.1.1. Nazar İnancının Dinî Zeminini.....	246
5.1.2. Köy Halkının Nazara Bakışı.....	246
5.1.3. Nazardan Korunma Yolları.....	247
5.2. Muska.....	248
5.2.1. Köyde Muskanın Uygulama Zeminini.....	249
5.2.2. Muskanın Biçim Özellikleri.....	251
5.2.3. Bölgede Muskacılık Mesleği.....	252
5.2.4. Muska Çeşitleri.....	253
5.3. Çaput Bağlama.....	254
5.4. Mum Dökme ve Kurşun Dökme.....	256
5.5. Yağmur Duası.....	257
5.6. Köpekten Korunma.....	260
5.7. Kurt Ağzı Bağlama.....	261

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GİYİM KUŞAM

1. Genel Hususlar.....	263
2. Karacaören’de Giyim Kuşam.....	264
2.1. Kadın Giyim Kuşamı.....	267
2.2. Erkek Giyim Kuşamı.....	269

BEŞİNCİ BÖLÜM

HALK MUTFAĞI

1. Karacaören Mutfağı.....	271
1.1. Yemekler.....	272
1.2. Tatlılar	274
1.3. İçecekler.....	275
1.4. Turşular.....	275
1.5. Unlu Mamüller.....	276
2. Hayvan Etinin Muhafazası.....	277
2.1. Yağlar.....	278

ALTINCI BÖLÜM

EĞLENCELER

1. Çocuk Oyunları.....	280
1.1. Dikme Kayası.....	280
1.2. Saklambaç.....	280
1.3. Aç Kapıyı Bezirgân Başı.....	281
1.4. Birim Birlik.....	281
1.5. Bom (1).....	282
1.6. Bom (2).....	282
1.7. Kibrit	282
1.8. Bilye (Misket) Oyunları.....	283
1.9. Çelik Çomak.....	283
1.10. Bokuş.....	284
1.11. Eliç (Elim Sende).....	284
1.12. Hımbıl	284
1.13. Kutu Kutu Pense.....	285
1.14. Kibrit (Hırsız-Jandarma)	285
1.15. Mendil Kapmaca.....	285
1.16. Üşüdüm Üşüdüm.....	286
1.17. Vızz.....	286
1.18. Arası Kesmük (Ara Kesme)	287
2. Kış Eğlenceleri.....	287
2.1. Ferfene.....	288

2.2. Gıdık Atma.....	288
3. Bayram Eğlenceleri	288
4. Düğün Eğlenceleri.....	289

YEDİNCİ BÖLÜM

HALK HEKİMLİĞİ

1. Karacaören’de Halk Hekimliği.....	290
1.1. İnsan Hastalıkları ve Tedavisi.....	291
1.2. Hayvan Hastalıkları ve Tedavisi.....	295
1.2.1. Hayvan Kalitesinin Belirlenmesi.....	296

SEKİZİNCİ BÖLÜM

SÖZLÜ EDEBİYAT

1. Genel Hususlar.....	297
1.1. Ağız Özellikleri.....	303
2. Sözlü Mahsuller	
2.1. Konuşmaya Bağlı Verimler.....	306
2.1.1. Atalar Sözü.....	306
2.1.1.1. Örnek Metinler.....	311
2.1.2. Alkış ve Kargış (Dua, Beddua).....	320
2.1.2.1. Alkış (Dua)	322
2.1.2.2. Kargış (Beddua).....	324
2.1.2.3. Anlam ve Yapı Özellikleri.....	325
2.1.2.4. Örnek Metinler (Alkış).....	328
2.1.2.5. Örnek Metinler (Kargış)	339
2.2. His ve Heyecana Bağlı Verimler.....	374
2.2.1. Mani.....	374
2.2.1.1. Aşk, Ayrılık, Protesto Manileri.....	375
2.2.1.2. Kaynana-Gelin Manileri.....	396
2.2.1.3. Halay Manileri.....	397
2.2.1.4. Seçim Manileri.....	399
2.2.2. Türkü.....	401
2.2.2.1. Âşıklığın Köy Hayatındaki Yeri.....	404
2.2.2.2. Örnek Metinler.....	405
2.2.3. Ninni.....	406

2.2.3.1. Örnek Metinler.....	407
2.2.4. Bilmece.....	410
2.2.4.1. Örnek Metinler.....	411
2.2.5. Tekerleme.....	415
2.2.5.1. Oyun Tekerlemeleri.....	415
2.2.5.2. Masal Tekerlemeleri.....	419
2.2.6. Masal.....	420
2.2.6.1. Örnek Metinler.....	421
2.2.7. Efsane.....	437
2.2.7.1. Örnek Metinler.....	437
2.2.8. Halk Hikâyesi.....	440
2.2.9. Menkıbe.....	441
2.2.9.1. Ali Baba'nın Menkıbevî Hayatı.....	441
2.2.9.2. İhramcızade İle İlgili Hatıralar.....	445
2.2.10. Diğer Metinler.....	446
LUGAT.....	447
YER ADLARI.....	449
KAYNAKLAR.....	500
KAYNAK KİŞİLER.....	509

ÖZET

KARACAÖREN MONOGRAFİSİ
(TOKAT İLİ BAŞÇİFTLİK İLÇESİ)

Beyazıt, Durmuş

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Doç. Dr. Seyfullah Yıldırım

Haziran 2019, 511 sayfa

Bu çalışma muayyen bir sahada yürütülen bir derleme faaliyetlerini yayın yoluyla erbabına takdim etme niyet ve gayretinin mahsulüdür. Yazıda takdim edilen halkıyât ve harsiyât malzemesi, Tokat vilayetine bağlı Başçıftlık kazasının eski bir beldesi olan Karacaören mahallesi halkından geniş bir takvim zamanı içinde ve tabîî şartlarda derlenmiştir. Karacaören, vaktiyle Mesudiye, Reşadiye ve Niksar kazalarına bağlı bir köy iken günümüzde Tokat'ın Başçıftlık ilçesine bağlı bir mahalle durumundadır. Karacaören'in de içinde bulunduğu coğrafyanın, birçok yazılı ve sözlü kaynaktan İskevsür/İskefsür olarak adlandırıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma İskefsür bölgesine ait bir saha derlemesi olarak da değerlendirilebilir. Çalışmamızda, Karacaören beldesi harsiyât ve halkıyâtıyla ilgili olabilecek kaynaklara müracaat edilmiş, kitap, dergi, risale, tez, sesli ve görüntülü kayıtlar göz önünde bulundurulmuştur. Zihniyet ve cemiyet yapısı itibarıyla benzerlik arz ettiği düşünülen muhtelif köy ve kasabaların halkiyat çalışmalarında birçok kelime ve ibarenin, Karacaören sözlü kültüründe yer alıp almadığı tespit edilerek çalışmaya dâhil edilmiştir. Derlemenin gayesi, şehirleşme ve dolayısıyla değişme ve başkalaşma sürecinde ölmeye yüz tutan mahallî harsiyât ve halkıyât unsurlarının sadece kaybına engel olmak değil, bu malzemenin derleme yoluyla tespit edilerek kayıt altına alınması, Türk hars ve irfan hazinesine kazandırılmasıdır. Çalışmamız, tarih, edebiyat, tıp, iktisat, hukuk, matematik yahut zihniyet, inanç, halk edebiyatı, halk

hekimliği, giyim kuşam, yeme içme, barınma vs. bakımlarından belde insanını tanıma ve anlama hususunda çeşitli cephelere sahiptir.

Anahtar kelimeler: Karacaören, İskevsir, harsiyât, halkıyât, sözlü kültür.

SUMMARY
KARACAÖREN MONOGRAPHY
(TOKAT BASÇIFTLIK DISTRICT)

Beyazıt, Durmus

MA, Department of Turkish Language and Literature

Assoc. Dr. View Seyfullah's Full Profile

June 2019, 511 pages

This study is the product of the intention and effort of presenting a compilation study carried out in a certain field to the staff. The folk and harsiyât materials presented in the article were compiled from the people of Karacaören neighborhood, which is an old town of Başçiftlik district of Tokat province, in a wide calendar time and under natural conditions. While Karacaören was a village of Mesudiye, Reşadiye and Niksar districts, it is now a neighborhood of Başçiftlik district of Tokat. It is seen that the geography, including Karacaören, is called İskevsür/İskefsür in many written and oral sources. Therefore, this study can be considered as a field review of Iskefsur region. In our study, the sources that could be related to the harsiyât and the people of Karacaören resort were applied and books, magazines, treatises, thesis, audio and video records were also taken into consideration. In the folklore studies of various villages and towns that are thought to be similar in terms of mentality and community structure, it was determined whether many words and phrases were included in the Karacaören oral culture from past to present. The aim of the review is not only to prevent the loss of local harsiyât and folk elements that are dying in the process of urbanization and therefore change and metamorphosis, but to identify and record this material through compilation and to bring it to the treasury of Turkish hars and lore. Our study, history, literature, medicine, economics, law, mathematics or mentality, belief, folk literature, folk medicine, clothing, eating, drinking, housing, etc. in terms of recognizing and understanding the people of the town has various fronts.

Key words: Karacaören, İskevsir, harsiyât, folk, oral culture.

KISALTMALAR

Bk.	Bakınız
C	Cilt
Çev.	Çeviren
TDEA	Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
Haz.	Hazırlayan
KK	Kaynak kişi
km	Kilometre
m	Metre
MÖ	Milattan Önce
TDK	Türk Dil Kurumu
S.	Sayı
s.	Sayfa
Ör.	Örnek
vb.	Ve benzeri
vs.	Ve saire

SÖZ BAŞI

Türk hars hayatı, yüzyılları içine alan güçlü bir geleneğin millî değer hükümleriyle vücut bulmuştur. Bu gelenek sesle, sözle, müzikle, edebiyatla iç içedir. Bir milletin duyma, düşünme, hissetme ve bunları dile getirme pratikleri, sahip olduğu maddî manevî unsurların şekil ve bünyesinden ayrı düşünülemez. Hars, cemiyetlerin sanat ve edebiyat kıymetlerini günümüze aktaran yapıların tamamından müteşekkildir. Sözle birlikte sözü güçlü tutan ve kullanımda çoğalmasını sağlayan mekânlar da önemli işlevler yüklenmektedir. Bu mekânlar zamana ve zemine bağlı olarak vücut bulmakta, müşterek faydaları esas tutularak bilginin, mesajın, davranışın yayılmasına imkân tanımaktadır. Evlenme, doğum, cenaze törenleri, baharın gelişi, yayla göçleri ve asker uğurlamalarında bu hususlar dikkat çekmektedir. Cami, halk odası, muhtarlıklar, çeşme önleri, yayla yolu asıl işlevleri yanında icrayı, dolayısıyla “kültürlenme” ve “öğrenmeyi” birer faaliyet alanı olarak öne çıkarmaktadırlar.

Hal, tavır, ses, davranış yahut duygu, düşünce, icracıların kabiliyetleri doğrultusunda şekle bürünmekte, içtimaî çehreler kazanarak umurun müşterek değerleri hâline gelmektedir. Karacaören’de tespit edilen kültür mahsulleri, köy halkının geçmişi ile bugünü arasında mukayese yapma imkânı tanıdığı gibi fertler arasında güçlü bağlar kuran amillerin başında dil, kültür ve inanç ortaklığının geldiğini göstermektedir. Cemiyetin bütün üyeleri için söz konusu olan bu müşterekler, insan topluluklarını bir nizamla bağlı yaşamasını sağlamakta, içtimaî yapısını düzenlemekte, yapının devamlılığını sağlamaya yönelik imkânlar olarak kabul görmektedir.

Cemiyet hayatının tamamına mal olmuş sözlü edebiyat mahsulleri, tabîi sahada şekillenmekte ve fertlerin duygu, düşünce ve irfan dünyasıyla biçimlenerek kültürün birer şubesi hâline gelmektedir. Sözlü mahsuller, anlatma faaliyeti boyunca değişmeye açıktır, çoklukla ilk söyleyicileri unutulmakta, kullanılma sahası süresince birden çok kişinin katkısı ile yeni formlara bürünmekte, ekseriyetle umurun ortak malı hâline gelmektedir. Köyde, derleme faaliyetleri boyunca adlarına rastlanılan bir iki aşığın şiirleri, kaideyi bozacak keyfiyet ve kemmiyette değildir. Sözün ifadeye dönüşmüş, sanat değeri kazanmış

nev'i örneklerine derleme gayesiyle yapılan diğer bütün folklor çalışmalarında olduğu gibi Karacaören harsiyâtında da görmek mümkündür.

Karacaören'de derlenmiş olan iyi ve kötü dilek sözleri, bilmeceler, ninniler, oyun tekerlemeleri, lakaplar, isnat grupları vb. Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde başvuru söz kalıplarıyla yapı, mana ve işlevleri bakımından benzerlik arz etmektedir. Söz, önemli bir ihtiyaca karşılık gelmekte, fertler arasında şekil ve mana birlikleri oluşturmaktadır. Hemen her sözlü mahsul, edebî değeri ifade eder, coğrafi şartların etkisiyle farklılıklar arz etmekte ise de insan ihtiyaçlarının, aynı çare ve reçeteler etrafında şekillendiğini, bütün topluluklar için temelde benzer davranışlarla uygulamalara dönüştüğünü göstermektedir. Bu durum, O. Acıpayamlı'nın çalışmasında ele alınmış olup milletler arasındaki kültür benzerliğine işaret edilerek inanç ve pratikler kendi içinde mukayese edilmiştir.

Sözlü kültür, insan hayatının bir cüz'ü ve tercümesidir. Söz varlıkları, yer aldığı cemiyeti tarif eder, faaliyet kollarını tanıtır, cemiyet üyelerinin vaziyetlerini, fizikî ve ruhî bakımlardan tasvir etme gücüne sahiptir. Karacaören kültür hayatı, tabii sahayı, nüfus hareketlerini, tarihî hadiseleri, günlük faaliyetleri içine almakla birlikte, halk irfanının Türk kültür ve edebiyatı içindeki yerini ve değerini göstermesi bakımlarından da kıymet taşımaktadır.

Sevincin, üzüntünün, uyarmanın manzum karşılıklarla ifade edilmesi, davranışların, uygulamaların zemininde güçlü inanmaların yer alması, dolayısıyla insan ihtiyaçlarının ifadesinde sözü etkili ve güzel söylemenin esas teşkil etmesi "köy monografisi" niyetiyle başlanmış olunan bu çalışma süresince beni heyecanlandırmış ve gayretlendirmiştir. Sade, basit, çeşitlilik göstermeyen mahallî bir çevrede dahi, estetik zevkin, hissetmenin, felsefi düşünmenin vasıtası haline gelmiş sanatkârane söyleyişler, Türkçenin anlatma gücüne ve zenginliğine birer örnektir. Sözlü sahada, fiillerin varlığı, bölgeye mahsus adlandırmaların, mana çağrışımlarının ve nazmetmenin gücü dikkat çekmektedir. Yenilikler karşısında "eski"nin nasıl mukavemet gösterdiği tespit ve teşhis edilmiştir. Yeni olana karşı dilin millî kimliğini, ifade gücünü muhafaza ettikleri derlenen malzemelerde öne çıkan hususlar arasındadır. Geçmişe dair birçok değer ve bunu var eden bünyenin, manaları ile birlikte türkülerde, efsanelerde, masal anlatıcılarının muhayyilesinde hâlâ yaşadığı/yaşatıldığı görülmektedir, bu husus çalışma boyunca bana ilham olmuş ve beni cesaretlendirmiştir. Dolayısıyla köy monografisi hususiyetleri arz eden bu çalışmanın bir nevi vefa borcu olduğu söylenebilir.

Türk düşünce ve hayatında dilleri, meseleleri ele alışları bakımından bazı aydınlar ve kalem erbapları nazarımda müstesna bir yere sahiptir. Her bir eseri, yaşayan, canlı olan Türkçeye örnek teşkil etmektedir. Eserlerini her okuyuşta yeniden, dikkatleri aslî olana yöneltmekte, temel meseleler üzerine millî bir tavır ve düşünce zemini tayin etmektedir. Bu vesile ile, kendilerinden eserleri dolayısıyla istifade ettiğim/etmeye devam ettiğim Ziya Gökalp, Fuad Köprülü, Yahya Kemal, Z. Fındıkoğlu, Ömer Seyfettin, Peyami Safa, A. Hamdi Tanpınar, Cemil Meriç, Hilmi Ziya Ülken, Muharrem Ergin, Şükrü Elçin, Mehmet Kaplan, İbrahim Kafesoğlu, Orhan Okay, Bahaeddin Özkişi, Mümtaz Turhan ve Erol Güngör'ü rahmetle anıyorum.

Türkiye’de dil meselesinin tamamıyla ilim meselesi olduğunu ve şuur gerektirdiğini bilmemde dikkat ve uyarılarını esirgemeyen hocam Prof. Dr. Ersin Özarslan’a, çalışmadaki kimi “kavramlaştırma”ların belirlenmesi ve başlıkların oluşmasına vesile olan sevgili Yrd. Doç. Dr. Gürol Pehlivan’a, hasbi davranışları için Hüseyin Kaya’ya, Ergün Veren’e ve hoşgörüsü, desteği dolayısıyla hocam Doç. Dr. Seyfullah Yıldırım’a minnettarım.

Çocukluğum, gençliğim ve uzun bir zaman dilimine yayılmış olan derleme faaliyetleri boyunca arkadaşlığı için kıymetli anneme müteşekkirim.

Durmuş Beyazıt

Ankara-2019

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ALANI, GAYESİ

Coğrafi mıntika olarak kaza (region) seviyesinde büyüklüğe sahip olan Karacaören, bir dağ köyü özellikleri arz etmektedir. “Mıntikanın köyleri başlıca iki büyük sınıfa ayrılıyor: ova köyleri, dağ köyleri. Bunlar, iktisadî temel, nüfus adedi, mekânda oldukları şekil, taazzuv ve hayat seviyesi itibariyle birbirlerinden ayrılıyorlar. Dağ köyleri ova yerleşimlerine göre daha fazla kendi içlerine kapanmış topluluklardır.”¹ Dağ köylerinin deniz seviyesinden yüksek oluşu iklimlerini etkilemiş, arazinin yapısını, halkın hayat şartlarını zorlaştırmıştır. Karacaören, ova köylerine uzak olmakla birlikte bu yerleşim yerleriyle irtibatı kesilmeden devam etmiş sosyal bir topluluktur.

Bu çalışmada, merkezî yerlerden uzakta kalan ve yaylacılığı iktisadî bir faaliyet olarak bugün de devam ettiren Karacaören Köyü cemiyet hayatına yer verilmiş, derlenen malzemeler, muhtevaları bakımından tasnif edilerek köy monografilerinde ekseriyetle yer verilen bir cetvel esasına göre metne aktarılmıştır. Halkın, üzerinde önemle durduğu kavram ve değerlerin, söz varlıklarına daha çok aksetmiş olduğu, inanç ve uygulamalarda, günlük dilde öne çıktığı görülmektedir. Birçok pratik, Anadolu’nun muhtelif bölgeleriyle yapı, mana ve işlevleri bakımından benzerlik arz etmektedir. Derlenen malzemeler, örnek metinler kısmında verilmiş olup değerlendirilmesi yapılmıştır.

Derlemenin gayesi şehirleşme ve değişme ve başkalaşma sürecinde ölmeye yüz tutan mahallî harsiyât ve halkıyât unsurlarının sadece kaybına engel olmak değil, bu malzemenin derleme yoluyla tespit edilerek kayıt altına alınması, Türk hars ve irfan hazinesine kazandırılması ve değişmelerin hangi sosyal müesseseler üzerine nasıl değişiklikler yaptığının belirlenmesidir. Bu sebeple birçok başlık altında geçmişte ve bugün var olan değer hükümleri mukayese edilmiş, netice örneklerle desteklenmiştir. Dolayısıyla sözlü kültür unsurlarının tespit ve tetkikine dayanan ve muayyen bir sahada yürütülmüş olan bu çalışma, elde edilenlerin yayın yoluyla erbabına takdim etme niyet ve gayretinin mahsulüdür. Çalışmanın yekûnunu teşkil eden halkıyât ve harsiyât malzemesi Tokat vilayeti Başçıftlık kazasının eski bir beldesi olan Karacaören Mahallesi halkından geniş bir takvim zamanı içinde ve tabiî şartlarda derlenmiştir. Derleme faaliyetleri sahada folklor derleme usullerine uygun bir şekilde yürütülmüştür.² Bunlara ilaveten Karacaören beldesi harsiyât ve halkıyâtıyla ilgili olabilecek kaynaklara müracaat edilmiş, kitap, dergi, risale,

¹ Boran, Behice, (1992), Toplumsal Yapı Araştırmaları... s. 29.

² Bu hususta bakınız: GOLDSTEIN, Kenneth S. (1977), Sahada Folklor Derleme Metotları...128 s.

tez, sesli ve görüntülü kayıtlar da göz önünde bulundurulmuştur. Zihniyet ve cemiyet yapısı itibarıyla yakınlık arz ettiği düşünülen muhtelif köy ve kasabaların halkiyât çalışmalarından birçok inanç, pratik, geçim faaliyetleri ve bu faaliyetlerle ilgili kelime ve ibarenin, Karacaören sözlü kültüründe geçmişten bugüne yer alıp almadığı (KK 5, 26) telefon görüşmeleri ile tespit olunmuş, böylelikle birçok kültür unsuru çalışmaya dâhil edilmiştir.

Uzun hatta meşakkatli bir çalışma sonucunda farklı metotlar kullanılarak tespit edilen birçok malzeme, kendine mahsus mana, değer ve işlevler taşımaktadır. Kültür mahsulleri, tarih, edebiyat, tıp, iktisat, hukuk, matematik yahut zihniyet, inanç, halk edebiyatı, halk hekimliği, giyim kuşam, yeme içme, barınma vs. bakımlarından belde insanını tanıma ve anlama hususunda çeşitli cephelere sahiptir. Malzemenin değerlendirilmesi beldede yaşayan toplulukların geçirdiği değişmelerin seyrini takip etme imkânı vermektedir. Ayrıca kültürün zamana ve zemine bağlı değiştiği, cemiyet hayatında yeni biçimlerinin yer aldığı yahut ihtiyaca karşılık gelmediği için “yeni”nin karşısında varlık gösteremediği görülmektedir. Zaman ve zeminini kaybetmiş birçok davranış ve uygulamanın atasözlerinde, deyimlerde, manzumelerde izlerine rastlanmaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi çalışma sahası, Tokat vilayetine bağlı Başçıftlık kazasının bugün bir mahallesi durumunda olan Karacaören ile sınırlıdır. Böyle olmakla birlikte çevre şartları ve malzemelerin hususiyeti itibarıyla çalışmadaki bazı başlıklar, İskevsir’i de içine almaktadır. Vaktiyle Mesudiye, Reşadiye ve Niksar kazalarına bağlı bir köy iken günümüzde Tokat’ın Başçıftlık ilçesine bağlı bir mahalle durumunda olan Karacaören’in içinde bulunduğu coğrafya, birçok yazılı ve sözlü kaynakta İskevsir / İskevsür / İskefsür / İskeşür olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, İskevsir saha derlemesi olarak da değerlendirilebilir.

Konu başlıklarına esas teşkil eden birçok meselede, ana kaynaklara başvurulmuş, mevzu kültür değişimleri bakımından da ele alınarak ve “yan kaynaklar”la desteklenerek çalışmanın “temel kazanımları” doğrultusunda hükümlere bağlanmıştır. Hemen her başlık, konuyla ilgili kaynaklar çerçevesinde ele alınmış olmakla birlikte, istifade edilen tanım ve ibareler kaynakları zikredilerek ve yazarlarına mal edilmek suretiyle çalışmada yerini almıştır. Örnek olarak, masal, ninni, mani gibi sözlü mahsullerin “anonim özellikler arz ettiği” ve âşıklık geleneğinin “saz ile söz bütünlüğüne dayandığı” bilgisi, bilindiği üzere M. Fuad Köprülü, Şükrü Elçin, Pertev Nail Boratav gibi saha çalışanlarınca daha önceden zikredilmiş ve temel kaideler hâlini almıştır. Söz konusu bilgi, tanım ve ibareler, alıntı

teknikğine başvurulmak yerine, bu çalışmada yazarın üslubuyla kaynağı dipnotla belirtilerek yeniden söylenmiştir.

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

2.1. Araştırmaya Mahsus Durumlar

Araştırmanın konusu ve zemini, uzun yıllar öncesine dayanmakta olup yaylada ve köy hayatında bilfiil bulunduğum süre zarfında elde edilen malzemeler doğrultusunda belirlenmiştir. Derleme faaliyetleri yaklaşık 15 yılı içine almış olup bu süre, zaman zaman ara verilerek 1990'lı yıllardan bugüne değin sürmüştür, neticede akademik bir çalışma yapılması fikrine vesile olmuştur. Hazırlık safhasında çeşitli bibliyografyalar³ taranıp araştırmanın yöntemi, teorik yapısı, derleme teknikleri belirlenmiş, Aybastı, Reşadiye, Başçiftlik ve Niksar ile ilgili yazılı kaynaklardan, kaymakamlıkların web sayfalarından istifade edilerek malzemenin fişlenmesi gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın esasını inanç ve uygulamalar teşkil ettiğinden bazı kaynakların⁴ malzemeyi kullanma usulleri göz önünde bulundurulmuştur. Köy monografileri adıyla yapılmış tezlerden⁵ malzemenin tasnif edilmesi, tetkiki ve başlıkların sıralanması hususlarında yararlanılmıştır.

Köy monografilerini temel alan çalışmaların iki ayrı hususiyet arz ettiği görülmektedir. Metin merkezli olan çalışmalar,⁶ malzemenin yerini tayin etmek adına yol gösterici olmuştur. Meselelerin tarihî arka planını anlamak gayesiyle bu tür kitaplardan istifade edilmiştir. Bu sayede birçok inanç ve pratiğin, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde hangi manalar kazandığı, Anadolu sahası dışında da (Mısır, İsrail, Azerbaycan, Altay Türkleri) bazı değer, davranış ve inancın cemiyetlerin hayatında müşterek işlevler yüklendiği sonucuna varılmıştır. Halk hekimliği ve doğum uygulamalarında Süheyl Ünver'in eser ve risaleleri Anadolu coğrafyası insanını ve hayat ameliyelerini anlamak, dolayısıyla köy içtimaîyatını değerlendirmek bakımlarından öne çıkan kaynaklardır. Saha çalışması nev'inden bazı kaynaklar incelenmiş olup ayrıca "Folkloristik Çubuk

³ Çobanoğlu, Özkul, (2008), Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş... s. 66-74. ; Dorson, R. M. (1984), Günümüz Folklor Kuramları...

⁴ Erdentuğ, Nermin, (1956), Hâl Köyü'nün Etnolojik Tetkiki... ; Örnek, Sedat Veyis, (2016), Türk Halkbilimi... (1972), Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili... ; Başar, Zeki, (1981), Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları...

⁵Avan, Saniye, (2010), Suşehri Monografisi... ; Özdemir, Emrah, (2008), Samsun İli Havza İlçesi Karga Köyü Monografisi... ; Garan, Fatma Senem, (2011), Diyarbakır Monografisi...

⁶ Çobanoğlu, Özkul, (2008), Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş... s. 111-144.

Monografisi Nasıl Olmalıdır?”⁷ adlı yazıdan ve “Manisa Şehrinde Evliya Kültü”⁸ adlı çalışmadan bilhassa yöntemleri bakımından istifade edilmiştir.

Başçiftlik yahut Karacaören’in harsiyât ve halkıyâtını içine alan üniversite ve çevresinde hazırlanmış tez, müstakil bir eser mevcut değildir. Tez, kitap ve geçmişe dair sesli, görüntülü kaynak imkânından mahrum kalınması yapılan bu çalışmanın zorlukları arasındadır. Yalnız Ali Rıza Atasoy’un Tokat Reşadiye İlçesi Halk Kitabı⁹ adlı eserinden Karacaören’in geçmişi ile ilgili kısmî de olsa bilgiler elde edilmiş, ilgili kısımlar, Karacaören Köyü’nün, İskevsir coğrafyası içindeki yerini tayin etmek bakımından faydalı olmuştur. Böylelikle köy halkının irtibat hâlinde olduğu birçok mekânın kültür ve inanç zeminine yönelik açıklamalar, dipnot verilerek çalışmamıza dâhil edilmiştir. Cimi Tekke Köyü Tekkesi, Asarcuk, Rum yerleşimleri, geçmişteki tedrisat usulleri ile ilgili mevzular, söz konusu eserin tanıdığı imkânlar ölçüsünde çalışmamızda bahse konu olmuştur. “Dünden Bugün Başçiftlik, Başçiftlik El Kitabı” adlı çalışmaların¹⁰ bu manada bir katkısı olmamıştır. Çalışmalarda Karacaören Köyü’nün tarihî çehresine yönelik söylenenler, sathî mahiyette olup köyün kültür yapısını ve geçmişini aydınlatıcı değildir.

Resmî Gazete’de yayımlanan Köy Kanunu’nun ilgili maddesinde köy ve şehirler, “Nüfusu iki binden aşağı yurtlara (köy) ve nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olanlara (kasaba) ve yirmi binden çok nüfusu olanlara (şehir) denir.”¹¹ şeklinde tarif edilmektedir. Bu çerçevede birçok makale ve kitap taranmış, köylerin en küçük idarî birim oldukları gerçeği göz önünde tutularak Karacaören toplumu, fizikî ve sosyal bakımdan ele alınmıştır. Köylerin, Türkiye’nin idarî yapısı içindeki yerine, şekil ve bünyelerine yönelik malumatlar edinilmiş, çalışmanın çerçevesi genişletilmiştir. Anlaşıldığı üzere derlenen malzemelerin metne aktarılması ve yorumlanması aşmasında yan kaynaklara¹² müracaat edilmiştir. Saha derlemeleri, folklor kıymetleri dışında köy, köylü, köy sorunları yahut yapı ve kültür değişimleri; etnoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji, coğrafya vb. disiplinlerin verileri etrafında değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

⁷ Taşlıova, M. Mete, (2016), Folkloristik Çubuk Monografisi Nasıl Olmalıdır?..

⁸ Pehlivan, Gürol, (2012), Manisa Şehrinde Evliya Kültü...

⁹ Atasoy, Ali Rıza, (1950), Tokat Reşadiye İlçesi Halk Kitabı...

¹⁰ Bolat, Şaban, (?), Dünden Bugüne Başçiftlik...; Güler, Mustafa, (2011), Başçiftlik El Kitabı... s. 281.

¹¹ 7.4.1924 tarih ve 68 sayı ile Resmî Gazete’de yayımlanan Köy Kanunu’nun 1. Maddesi, (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf>)

¹² Güngör, Erol, (1995), Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk... Turhan, Mümtaz, (1969), Kültür Değişimleri... ; Cemiyet İçinde Fert (Individual in Society), (1983), Çev. Mümtaz, Turhan... ; Türkoğlu, Orhan, (1977), Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları... (1997), Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi... (1977), Batı Almanya’da Köy Kalkınma Modelleri ve Türk İşçilerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı... Sabri, Akdeniz, (1977), Çağımızda Nüfusun Önemi ve Türkiye’nin Nüfusu...

Bunların haricinde konuyla doğrudan yahut dolaylı olarak ilgili bazı yayınlara ulaşılmıştır. Mehmet Öztürk'ün şahsî gayret ve mesailerıyla metin hâline getirdiği Karacaören'le ilgili çalışması, sahada derlenmiş malzemeye de dayalı olup önem arz etmektedir. Bazı sözlü nakiller ve Seferberlik yılları hatıraları hususunda bu kaynak kişinin çalışmasına müracaat edilmiştir. Öztürk, köy hayatında iz bırakmış birçok şahsiyeti bizzat dinlemiş, dinlediklerini kayıt altına almış, bu bilgi ve belgeleri istifademize sunmuştur. Ayrıca Karacaören Muhtarlığına ait karar defterleri ve Vakıflar Müdürlüğü'nün kayıtlarında yer alan köy arazisiyle ilgili vesikalara ulaşmamız bu şahsın yardımları sayesinde. Muhtarlık karar defterleri, birkaç mesele hakkında tafsilatlı bilgiler öğrenmemize imkân tanımıştır. Bu kaynaklara ilaveten Fahri Beyazıt'ın üniversite tahsili sırasında (Ege Üniversitesi, Edebiyat Bölümü) dönem ödevi olarak hazırladığı ve CD'ye aktardığı Karacaören saha derlemesinden istifade edilmiş, bu sayede elde edilen birkaç mani, halk hikâyesi ve deyim çalışmaya dâhil edilmiştir.

Çalışmanın yöntemiyle ilgili bir diğer husus, kelime kullanımlarıdır. Çalışmada İstanbul ağzı temel alınmış, bazı kelimelerin mahalli karşılıkları yahut söylenişleri ayrıca içinde zikredilmiştir. Cümlelerde “cemiyet” kelimesi ve cemiyet manasında dile getirilen “topluluk, sosyal ünite, halk” kelimeleri, “sosyal grup” kastıyla kullanılmıştır. Esasında cemiyet kelimesi, birbirinden ihtiva ettiği özellikleri yönüyle ayırt edilebilen, müşahhas toplulukları tarif gayesi taşımaktadır. Boran'ın, tarifinde cemiyet, parçalardan meydana gelmiş bütünü teşkil etmekte, dolayısıyla bütünlük arz eden her sosyal kademe kullanımda birbirinin yerine geçebilmektedir. “Cemiyet kelimesiyle kastettiğimiz realite, iç yapısı itibarıyla bircinsten değildir, daha küçük, farklılaşmış fakat birbirine bağlı birimlerin meydana getirdiği bir bütündür.”¹³

2.2. Kaynak Kişi Grubu

Karacaören Köyü'nde görüştüğümüz kaynak kişiler genellikle kadınlardır. Çalışmamız daha çok inançlar, uygulamalar, söz varlıkları çerçevesinde şekillendiğinden kadınların, içtimaî hayata dair, özellikle doğum, evlenme ve ölüm hadiselerinde bilgi ve tecrübelerine başvurulmuştur. Yaşları 50 ve üzeri olan kadın anlatıcıların hafızalarını erkeklere nazaran daha iyi kullandıkları, öğrendiklerini ve geçmişe dair bilgileri muhafaza edebildikleri görülmektedir. Hemen her kadının birer anlatıcı rolünde olması, kültürün nesillere aktarılmasında sorumluluk üstlenmesi masal, ninni, bilmece, menkıbe, efsane,

¹³ Boran, Behice, (1992), Toplumsal Yapı Araştırmaları... s. 7-8.

mani vs. gibi birçok sözlü mahsulün derlenmesinde ciddi manada katkısı olmuştur. Cemiyet hayatı içinde yeri olup dile getirilmek istenmeyen hususi bazı meselelerin tespitinde akraba çevremden ve Münüse Beyazıt'ın (annemden) anlattıklarından yola çıkılmıştır. Erkek anlatıcılar, köyün çevre ile münasebetlerini anlamak, tarihî çerçevenin sınırlarını tayin etmek bakımlarından kayda değer malzemeler sunmuştur. Erkekler, doğum hadisesine dair kadınların söylediği birçok bilginin asılsız olduğunu hatta köyde uygulama hâlini almış birçok inancı hiç duymadıklarını belirtmektedirler. Bu bakımdan kaynak kişilerin ilgi alanları, erkek ve kadın olmaları hususu, göz önünde tutulmuş, derlemede bu farklılıklar gözetilmiştir.

Memuriyetleri dolayısıyla geçmişte köyde görev yapmış olan memur ve çalışanların da bilgilerine başvurulmuştur. Bu kişilerin köydeki içtimâî yapıyı “üçüncü bir göz”le değerlendirdikleri, dikkatlerini bu cihetten kullandıkları görülmekte olup köy halkı ile ilgili intibaları dikkate alınmıştır. Köyde muhtarlık yapmış kişilerle yahut yaşamıyorsa çocuklarıyla görüşülerek bazı bilgilere ulaşılmıştır. Muhtarların ve yakın çevrelerinin hadiselerin arka planına dair hususi bilgilere sahip olması dolayısıyla, dar çevrede cereyan eden bazı meselelerin açıklığa kavuşmasını sağlamıştır. Görüştüğümüz kaynak kişiler çocuklukla köy ahalisi olup tahsil durumları üniversite seviyesinde olmayan ilkokul yahut ortaokul mezunlarıdır. Birçok kaynak kişinin okuma ve yazması yoktur. Üniversite tahsili görmüş kişilerin ise mahallî olan kültürle bağının zayıf olduğu, sonradan edindiği bilgilerin tesirinde kaldığı, konuşmalarından ve aktardığı malzemedan hareketle anlaşılmaktadır. Köyün geçmişine dair elde edilen bilgiler, özellikle tarihlendirmeler (köye elektriğin gelmesi, telefon hizmetlerinin başlaması, Hatipli ile ilk kavganın, arazi keşfinin hangi yıllara dayandığı hususu) kişilerin “Ben o yıl askerdeydim, Arabistan’a gittiğim yıllardı, Güzdü ellehem, son patozu alıyorduk.” (KK 1, 6, 8) şeklinde hatırlamalara bağlı olarak tespit edilebilmiştir.

Kaynak kişilerden bazılarının bilgileri yanlış hatırlamalara dayanmakta yahut kısmî olarak hatırlamakta ise de türkû, efsane, köy dövüşleri ile ilgili dile getirilen bilgiler, kültür özellikleri ve dilleri bakımından mahallî kıymetler içermektedir. Köyde birçok kaynak kişinin bilgisine başvurulduğu hâlde “Kara Zihni” adlı türkünün sadece ilk dördlüğü tespit edilebilmiştir. “Çermüğün Çukur” adlı efsanede sözü edilen, bataklığa dönüşmüş küçük çukurların “Peygamberimizin atının ayağının battığı sazlık” olarak ifade edilmesi ahali arasında hâkim bir inancı yansıtmaktadır. Bazı bilgilerin tarihî gerçeklikle tutarlılık göstermediği açıktır. Gençlerin bilgilerine bu çalışmada elden geldiğince başvurulmamış,

bir şekilde gençlerden elde edilenler de 50-60 yaş üzeri kişilere (KK 3, 6, 8) sorularak doğruluğu teyit edilmiş ve kayda geçirilmiştir.

Kaynak kişilerin nakillerine ilaveten “şehir/köy tarihi”ni esas alan çeşitli çalışmalar ve basılı kaynaklar incelenmiş, benzer söz, inanç ve uygulamaların Mahmut Tanrıverdi, Mehmet Öztürk, Münise Beyazıt adlı kaynak kişilerin bilgisine başvurularak köy hayatındaki şekil ve dereceleri tespit edilmiştir. Birçok web sayfası taranmış, böylelikle Karacaören cemiyet hayatında sıkça dile getirilen ünlem görevli kelimelerin, bazı köy ve kasabalarda aynı mana doğrultusunda kullanıldığı fark edilmiştir. Bu bilgidен hareketle Karacaören dilinde yer alan hayli sayıda ifade ve ibare, İnternet ortamında “Çepni Sözlüğü” adıyla yayımlanmış sözlük çalışmalarında dikkat çekici mahiyette benzerlikler göstermektedir.

2.3. Teknik ve Araçlar

Çalışmanın hemen her safhasında gözlem ve mülakat teknikleri kullanılmıştır. Bunlar içerisinde mülakata daha çok yer ayrılmıştır. Değişen sosyal şartlar dolayısıyla sahada örnekleri görülmeyen uygulamalar için geçmişte icranın içinde yer alan kişiler bizzat dinlenmiştir. “Çocuk satma, buğuya girme, çaput bağlama, demir kolluk yaptırma, mum dökme” pratikleri, geçmişte uygulanmış olup bugün itibarıyla sahada görülmemekte, bunlara 40 ve üstü yaşta olan kadınlar tarafından (doğum hadisesi için) günümüzde itibar edilmemektedir. Birçok inancın bugün sahada örneklerine rastlanmaması dolayısıyla gözlem tekniği sınırlı birkaç uygulamada yürütülmüş, iktisadî faaliyetler üzerinde daha çok durulmuştur. Yatır ziyaretleri, muska, cecim dokumacılığı, koyun kırkımı, koç katımı inanç ve uygulama zeminini yitirmiş olsa da muska, yatır ziyareti gibi uygulamalar nadiren görülmektedir.

Derlemelerde, mahrem konuların ele alınması, inanç ve uygulamalara dair sorular sorulması, derleme yapan kişileri olumsuz bazı durumlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Konuşma yarıda kesilmekte yahut soru soran kişi ayıplanmaktadır. Bunun neticesi olarak bu gibi durumlarda karşılaşmış, akraba çevremin bilgi ve tecrübelerine başvurularak ve bayanların derlemeleriyle malumatlara ulaşılmıştır. Seçim manilerinin derlenmesinde olduğu gibi bazı malzemelerin köyde devam etmekte olan husumetler veya akrabalık bağları sebep gösterilerek kaynak kişilerce paylaşılmadığı diğer hususlar arasında yer almaktadır.

Bazı derlemeleri araştırmacı kimliğimizi gizli tutarak yapmış bulunmaktayız. Tabii şartlarda derlediğimiz birçok malzeme bu yolla elde edilmiş, fertlerin hususi hayatıyla ilgili olan kısımlar derlemeye alınmamıştır. Bazı kaynak kişiler, çalışmamıza ehemmiyet vermediği, bazıları aktaracağı bilgilerin kendisini zorda bırakacağını düşünerek konuşmaya yanaşmamış, bilgilerini paylaşmaktan uzak durmuştur.

Mülakatlarda çoklukla serbest bir yol izlenmiştir. Derleme metotlarıyla ilgili kitaplarda yer alan standart bir soru listesi hazırlanmış ise de zaman zaman listeye uyulmamış, kişilerin tecrübeleri, bilgi alanları ve mesleklerine bağlı tabii konuşma zemininin daha verimli geçtiği görülmüştür. Gerekli olmadıkça kaynak kişilerin konuşmaları bölünmemiş, icap eden durumlarda soru sorulmuş ve karşılıklı sohbet yoluyla dile getirilen sorular daha çok cevap bulmuştur. Özellikle Münüse Beyazıt'la (KK 3) yapılan konuşmaların tamamında soru-cevap tekniği kullanılmış, hazırlanan soru listesine uyulmuştur. Bazı derlemeler akraba ziyareti şeklinde gerçekleşmiş olup özellikle söz varlıklarının tespiti kalabalık bir zeminde, birçok kişinin katkısı ile yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KARACAÖREN'İN TARİHİ, COĞRAFI VE FİZİKİ ÖZELLİKLERİ

1. TARİHÇE

Köy monografilerinde, çalışma sahasının tarihî çerçevesine dair bilgilere öncelik verildiği, çalışmaya esas olan sosyal yapının geçmişi ile anlatıma başlandığı görülmektedir. Sosyoloji kitaplarında da sosyal yapının tarihî şartlarına yer verilmekte, toplumların geçmişteki yaşayış düzenini bilmenin önemi üzerinde durulmaktadır. Hilmi Ziya Ülken, köy monografisi başlığıyla¹⁴ verdiği cetvelde iki ana maddenin ilkinin “tarihî giriş” olarak belirlemektedir.

1.1. İskevsir'in Tarihi

Karacaören'in de içinde bulunduğu, birçok köy, kasaba ve kazanın yer aldığı geniş coğrafya, yazılı ve sözlü kaynaklarda “İskevsir” olarak adlandırılmaktadır. Kelimenin halk dilinde İskevsür, İskeşür, İskefsür şekliyle birçok söylenişi vardır. Resmî kayıtlarda da zikredilmiş olan bu adın Reşadiye kazasının eski ismi olduğu düşünülmekte, sözlü dilde bu mahiyette kullanılmaktadır. Konuyla ilgili günümüze intikal etmiş olan “en eski belge, 1455 tarihli Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ndeki Tapu Tahrir Defteri'dir. Bu defterin ismi Cem'u'l-Cumû'-i Vilâyet-i Bayramlı Me'a İskevsir ve Milas'tır. Bu defterin 23 sayfası eksiktir ve eksik olarak ciltlenmiştir. Eksik olan sayfalar İskevsir'e aittir. Bu defterdeki Bayramlı Ordu'ya, İskevsir Reşadiye'ye, Milas Mesudiye'ye tekabül etmektedir.¹⁵

İskevsir, tarihî belgelerde ve haritalarda işaret edildiği üzere Reşadiye'nin eski adıdır. Orta Anadolu ile Orta Karadeniz arasında yer alması, farklı kültür ve iklim bölgeleri arasında geçiş sağlamış, bu durum kazanın harsiyât ve halkıyâtına ciddi manada tesir etmiştir. İskevsir ve köylerinde derlenmiş olan türkû, masal, efsane, atasözü, inanç ve uygulamalar, şekil ve bünyeleri yönüyle dikkat çekicidir. Bugün Tokat'ın bütün ilçe ve beldelerine mal olmuş birçok İskevsir türküsü, bölgede yetişen icracılarıyla geniş bir zemine yayılarak adından söz ettirmektedir.

Bölge, yetiştirdiği önemli şahsiyetleriyle de çevrede adından söz ettirmektedir. “İlçe köylerinde maarife karşı büyük bir rağbet vardır. Ahali arasında derin medrese tahsili

¹⁴ Ülken, Hilmi Ziya, (1947), Sosyoloji ve Giriş... s. 78.

¹⁵ <https://resadiye.bel.tr/resadiye-tarihce/>

görmüş meşhur hocalara rastlandığı gibi, Yeniçeri Ağası olmuş, vaktiyle sadrazamlığa yükselmiş ve devlet kademesinde görev almış”¹⁶ birçok kişi sayılabilmektedir.

İçtimaî bünyesini teşkil eden inanç farklılıkları, yüzyıllar boyu aynı çatı altında bir arada ve çeşitli müşterek bağlar kurarak devam edegelmiştir.

Karacaören’in, geçmişte İskevsir kazasına bağlı bir köy olması dolayısıyla ilçe merkezinde arşivlenen resmî evraklar, arşivlerdeki kitap, dergi, risale gibi yazılı kayıtlar köyün geçmişinin araştırılmasına çeşitli imkânlar tanımaktadır. Yine de köyün tarihine ışık tutacak tafsilatlı bilgiler, yazılı kaynaklardan ziyade sözlü nakillere dayanmaktadır.

“İskevsir olarak adlandırılan coğrafya, Kappadokia (Kapadokya) adıyla anılan bölgenin sınırları içerisinde yer alır.”¹⁷ Kapadokya, Anadolu’nun iç kesiminde, Kızılırmak yayı içinde kalan bölgenin adıdır. Bu topraklar üzerinde medeniyetler ve birçok devlet hüküm sürmüş, birbirinden farklı etnik kimliklere ev sahipliği yapmıştır. İraniler, Roma, Bizans, Selçuklu, Danişmendiler ve Akkoyunluların hâkimiyeti sonrası arazi, Osmanlı Devleti’ne geçmiştir.

“20. yy’de yapılan arkeolojik araştırmalar, Anadolu’nun çok eski bir yerleşim bölgesi olduğunu ortaya koymaktadır. Reşadiye ve Mesudiye MÖ Anadolu’da hâkimiyet kurmuş olan Hitit ve Urartu Krallıklarının sınırı içinde gözükmektedir. MÖ 670 yıllarında bölgemize Miletoslular hâkim olmuşlardır. Miletoslular, sonraki yıllarda Pontuslularla iç içe yaşayarak onlarla bütünleştiler. Pontus Kralı’nın MÖ 63-88 yıllarında Romalılara yenilmesiyle bu bölge Roma İmparatorluğu’nun bir eyaleti hâline geldi. Bölgemize Türkler ilk defa Kavimler Göçü esnasında gelmeye başladılar (MS 450).”¹⁸ Pontus Kralı VII. Mihrifat, Kapadokya’yı zabdettiği zaman Niksar’la beraber Reşadiye mıntıkası da Pontusların eline geçmiştir. Mihrifat, MÖ 63-88 tarihlerinde Romalılarla yaptığı savaşlarda yenilerek bütün topraklarını kaybetmiş, toprakları Roma’nın bir eyaleti hâline gelmiştir. Bunun sonucunda bölge halkı, başka bir siyasî yapıya tabi olmak durumunda kalmıştır.

Malazgirt Savaşı ile Anadolu’nun kapıları açılmış, Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah’ın komutanlarından Danişmend Gazi, Anadolu’nun fethinde görev almıştır. Melikşah, Danişmend Gazi’yi Sivas ve dolaylarının fethi için görevlendirmiş ve alacağı yerleri kendisine vereceğini vadetmiştir. Gazi Ahmed Danişmend, Sivas ve yöresini alarak

¹⁶ Atasoy, Ali Rıza, (1950), Tokat Reşadiye İlçesi Halk... s. 338-339.

¹⁷ <https://www.resadiye.bel.tr/tarihce/>

¹⁸ <https://www.resadiye.bel.tr/tarihce/>

Anadolu’da ilk Türk Danişmendiye ismiyle siyasî bir teşekkül hâline gelmiştir. Danişmend, 1080 yılında Sivas’ı hükümet merkezi yapmış, sonrasında ise başa geçen Emir Ahmed, Bizanslılarla çarpışarak Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Niksar ve civarını almıştır. Dolayısıyla İskevsir ve çevresi, Danişmendililere geçmiş, birçok güzergâhı birbirine bağlayan geçiş noktası olarak dikkatleri üzerine çekmiştir.

Bir zaman sonra Osmanlılara geçmiş olan bölge, Yıldırım Beyazıd döneminde, yine el değiştirmiş, Sivas, Tokat, Niksar ve Şebinkarahisar ile birlikte İskevsir de Kadı Burhaneddin’in yönetimine dâhil olmuştur. Kadı Burhaneddin, Reşadiye ve civarını, dolayısıyla Devekondluğu ve Kuzuluk denen Karacaören’in ilk yerleşim yerini 1390 yılına kadar elinde tutmuştur.¹⁹

1390 yılı sonrasında ise Fatih Sultan Mehmed, Sinop’u fethettikten sonra Pontus Krallığı’nın merkezi olan Trabzon’u almak üzere sefer düzenlemiş ve bu toprakları Osmanlı sınırlarına katmıştır. “Ormanlık arazide ilerlemek güç ve meşakkatli olduğundan sefer yavaş ilerlemekte, ormanları kırmak, sarp kayalıkları geçmek için çetin uğraşlar verilmektedir. Ordu ile birlikte görevli bulunan kazmacı, kırıcı birçok kişi çalıştırılarak yol açılır ve ordu Niksar’a, oradan da Kelkit Vadisi üzerinden Reşadiye’ye, sonrasında Koyulhisar’a ulaşır. Bölgenin ormanlık yapısı, hesap edilen sefer süresinin uzamasına sebep olmuştur. Nihayetinde Trabzon Kral’ı teslim olur ve bölge Osmanlılara geçer. Dolayısıyla bu sefer ile Reşadiye ve civarı Osmanlıların sınırları içerisinde yer almış olur.”²⁰

Karacaören’in sınırları içinde kalan ve köylünün geçmişte ikamet ettiği yer olan Derbent yahut Devekondluğu, Osmanlı dönemi yapılanmayı gösteren bir adlandırmaya sahiptir. Devekondluğu, köy merkezinin güneyine düşen, günümüze kadar bu hâliyle ifade edilen tarihî roller üstlenmiş bir derbendi işaret etmektedir. Söz konusu yüzyıllarda doğu ile batı arasında kara ulaşımının yapıldığı “Şark Yolu” olarak bilinen yolun İskevsir bölgesinden geçtiğine dair belgeler mevcuttur:

- “1. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cevdet Tasnifi Hariciye numara 3264, 22 Recep 1155 Temesük, Arşiv Ali Emiri Tasnifi, Âhkam Defteri (Numara 140 s. 3.)
2. Sadrazam Tatarlarından Remzi, Gence’den İstanbul’a gelirken Tilemse (Yolyaka Köyü) ile Niksar arasında önüne yedi eşkıya çıkmış, eşkıyalar bütün eşyalar ile beraber

¹⁹ Bu hususta “Dünden Bugüne Reşadiye” adlı kitaptan istifade edilmiştir. (s. 43-58.)

²⁰ Bu hususta “Dünden Bugüne Reşadiye” adlı kitaptan istifade edilmiştir.

resmî evrakları da alıp gitmişler. Hemen Sivas mütesellimine, Niksar ve Tilemse kadılarına ferman yazılır. Ferman: Bu eşkıyaları bulamazsanız hayatınız tehlikededir.”²¹

Beş yüz yıldan beri, tarihlerde yazılı olan İskevsir kazasının, bu adla anılan, zeametler-tımarlar verilen, mazbatalar yazılan, şer-i şerif üzerine iş gören bir idare merkezi olması muhtemeldir. Kaza merkezi zamanla Karahisar’a, Karahisar da Erzurum’a bağlı idi. Bölgenin bir dönem Erzurum’dan gelen emir ve buyruklar doğrultusunda sevki ve idaresi edilmiştir.²²

1884 tarihli Henri Gibert haritasında Kelkit Nehri boyunca üç idare merkezi gösterilmektedir: Niksar, Kasaba, Koyulhisar. “Kasaba” olarak işaret edilen mıntıka, Delice Irmağı’nın Kelkit Nehri’ne karışmasıyla iki çay arasında oluşan yarımada üzerinde belirlenmiş ve gösterilmiştir. “Kasaba” kelimesinin altında, “Karacaviran” adı verilerek işaretleme yapılması buranın bugünkü Karacaören Köyü olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir.²³

Coşkun Çakır, Başbakanlık Arşivi Araştırmalarında, 13 no’lu Fatih zamanı, 41 no’lu II. Beyazıt zamanı, 557 no’lu II. Selim zamanına ait defterlerde İskevsir ve bağlı köyleri hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Evliya Çelebi’nin Seyahatname’sinde (Cilt 2, s.194), 1647 tarihinde Niksar, Başçiftlik, Karacaviran, Bereketli, Baydarlı, Koyulhisar üzerinden Erzurum’a ulaşıldığı ve aynı yol üzeri geri, İstanbul’a dönüldüğü belirtilmektedir.

Osmanlı arşivlerinde ise 578 no’lu defterin 34. sayfa 17. sırasında kayıtlı ‘‘El-Hac Pir Ahmet Bey Bin Satılmış Bey Vakfı’’ adına kayıtlı Hicri 876 (Miladî 1471) tarihli vakfiye Karacaviran köyünün sınırlarını göstermektedir. Yine 803 numaralı defterin 179. sayfa 230. sırasında kayıtlı ‘‘El-Hac Pir Ahmet Bey Bin Satılmış Bey Vakfı adına kayıtlı Hicrî 1275 (Miladî 1858) tarihli Hüccet Karacaviran’ın yaylasına yapılan müdahaleleri konu etmektedir. Erzurum Ahkâm Defteri Nu:7, sayfa 15’teki İskevsir Kadısına gönderilen hüküm (Hicrî 1195 tarihli belge), Karacaviran ve Başçiftlik arasındaki arazi anlaşmazlığını konu almaktadır.²⁴

²¹ Kışlalıoğlu, Sefa, (1998), Dünden Bugüne Reşadiye... s. 44.

²² Konuyla ilgili bilgiler Mehmet Öztürk’ün istifademize sunduğu çalışmasından alınmıştır.

²³ Gibert Haritası ile ilgili bilgiler “Dünden Bugüne Reşadiye” (s. 46) adlı çalışmaya dayanmaktadır.

²⁴ Konuyla ilgili bilgiler Mehmet Öztürk’ün istifademize sunduğu çalışmasından alınmıştır.

1.2. “Karacaören” İsminin Menşei

Resmî kayıtlarda köyün adının, Karacaviran, sonrasında Karacaveran olarak zikredildiği bilinmektedir. Cumhuriyetle birlikte köy, Karacaören ismini almıştır. Muhtarlık kayıtlarında, ilçe merkezlerindeki resmî belge ve bilgilerde ve köy halkının sözlü nakillerinde adlandırmanın sözü edilen kullanımlarına rastlanmaktadır.

“Köyün ilk adını Karaviran koyuyolar, sonra Karacaviran oluyor. Köyün ilk muhtarı şimdi Yüceler soy ismiyle bilinen sülaleye mensup Gülbostan Yüce.” (KK 38)

“Tokat Reşadiye İlçesi Halk Kitabı”nda (Ali Rıza Atasoy), köyün ismi birçok bahiste Karacaviran olarak dile getirilmektedir: “Karacaviran, ilçenin Niksar hududuna yakın ve Canik Dağları eteğinde ve batı kuzeyinde 150 haneli büyük ve eski bir köydür. Halkı çalışkan ve gurbete çıkmazlar. Canik kırlarında olduğu için mal, davar cihetinden geçimleri iyidir. Resmî okulları vardır, suları temizdir.”²⁵ Açıklamada da görüldüğü üzere Karacaören halkının bu tarihlerde geçim kaynakları arasında inşaat işçiliği yer almamaktadır.

Karacaören adının “veran, viran, ören” kelimeleriyle terkip olunması cemiyet hayatına ve coğrafi yapıya dair bilgiler vermektedir. Geçmişte, Kuzuluk mevkiinde ikamet etmekte olan Karacaören ahalisi, bulundukları yerden çeşitli sebeplere bağlı taşınmak durumunda kalmışlar, bugün ikamet etmekte oldukları ormanlık, dağlık bölgede, dışardan gelen ailelerle genişleyerek sosyal bir bünye hâlini almışlardır. Ahali, Kuzuluk mevkiinde hüküm sürmekte iken “karaca” olarak tabir edilen bugünkü bölgeye, geyik avına gelinmektedir. Bölgenin ormanlık yapısı dolayısıyla karacalara bolca rastlanması ve arazinin sık, güçlü ağaçlıklardan yahut tepelik araziden havi olması, yamaç derinliklerinin uzaktan karartılı (karacalı) gözükmesi, köyün isminin “karaca, veran, ören” kelimeleriyle adlandırılmasına sebep olduğu söylenebilir.

1.3. Karacaören’in Tarihi

Vaktiyle Mesudiye’ye (Ordu), Sultan Reşat zamanında Reşadiye’ye (Tokat) ve sonrasında Niksar (Tokat) kazasına bağlanmış olan Karacaören Köyü, 1999 yılı itibarıyla belde olmuş, iki dönem boyunca belediye olarak varlığını devam ettirmiştir.

²⁵ Atasoy, Ali Rıza, (1950), Tokat Reşadiye İlçesi Halk... s. 649.

“Köy, Ahmet Ağa’nın muhtarlığı zamanında, 1962’de Reşadiye’den Niksar’a bağlanmıştır. Köylü, Başçiftlik’le olan davaları kazanamadıkları için o zaman DB’in teklifiyle Niksar’a bağlanmaya karar vermiş. Köy, Niksar’a geçince davalar rahatlıyor tabi.” (KK 34)²⁶

İki dönem sonunda nüfusun belde merkezinde azalmasıyla belediyeliği düşmüştür. Günümüzde Tokat’ın Başçiftlik ilçesine bağlı bir mahalle durumundadır.

Karacaören, tarih, kültür ve coğrafi faktörler göz önüne alındığında İskevsir olarak tabir edilen bölgeyle daha çok bütünlük arz etmektedir. Yalnız İskevsir şehir merkezine olan uzaklığı ve ulaşım imkânlarının yetersizliği dolayısıyla Aybastı, Başçiftlik, Niksar ve köyleriyle sosyal münasebetleri artmıştır.

Vaktiyle İskevsir’e bağlı olan köy, İskevsir resmî kayıtlarında kısıtlı da olsa yer almaktadır. Köyün tarihî geçmişine İskevsir kazası resmî evraklarından ve karar defterlerinden ulaşmak mümkündür. Ayrıca beş yıllık olarak düzenlenen kalkınma planlarında, 1930’lu yıllardan bugüne, köyün ihtiyaç duyduğu hizmetler, buna bağlı olarak nüfus, eğitim ve iktisadî faaliyet kolları tespit edilebilmekte, bunların hangi manalar ihtiva ettiği bu bilgiler ışığında yorumlanabilmektedir. Bölge için ayrılan bütçeler, yapılan harcamalar ve kamu hizmetleri, ilgili kurum raporlarında açıklanmış olup raporlar, tarih aralıklarını da esas tutarak köyün çehresi ve köylünün yaşayışı ile ilgili fikir vermektedir. Köyde vuku bulan birkaç hadise, ilçe mahkemelerine intikal etmiş ve kayıtları günümüze kalabilmiştir. Seçimler ve sonuçları, sayımlar, muhtarlık kararları, yazışmaları köy hakkında bilgiler içermektedir. Bilindiği üzere, merkez üssü Erzincan olan “1939 Büyük Hareketi” ile Reşadiye ilçe merkezi büyük ölçüde zarar görmüş, birçok kamu binası yıkılmış hatta nüfus idaresinde çıkan yangın ile resmî belgeler, kullanılamaz hâle gelmiş, dolayısıyla meseleleri etraflıca öğrenmek imkânından mahrum kalınmıştır. Bazı kaynak kişiler (75-85 yaş arası), nüfus cüzdanında yazılı doğum tarihinin yanlış olduğunu belirtmekte, bu duruma Reşadiye nüfus idaresinde çıkan depremdeki yangını gerekçe göstermektedir. Yangında evraklar da zarar gördüğünden nüfus cüzdanı değişikliğinde doğum tarihlerinin tahminî yazıldığı anlaşılmaktadır.

Köyün tarihî çerçevesinin belirlenmesinde, seyahatnamelerin, haritaların, şehir tarihçiliğinin sağladığı imkânlardan da istifade edilmiştir. Buna ilaveten sözlü rivayetler, köyün hars ve halkıyât malzemeleri cemiyetin içtimaî bünyesini, geçmişini ve bugününü göstermekte, böylelikle köyün geçmişine yönelik bir kanaat edinmemizi sağlamaktadır.

²⁶ (DB): Kaynak kişi, ifadesinde geçen şahsın, isminin açıklanmasını istememiştir.

Coşkun Çakır, Başbakanlık Arşivi Araştırmalarında, 13 no'lu Fatih zamanı, 41 no'lu II. Beyazıt zamanı, 557 no'lu II. Selim zamanına ait defterlerde İskevsir ve bağlı köyleri hakkında bilgiler bulunmaktadır.²⁷ Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde (Cilt 2, s. 194) anlaşılağı üzere 1647 tarihinde Niksar, Başçiftlik, Karacaviran, Bereketli, Baydarlı, Koyulhisar üzerinden Erzurum'a ulaşıldığı ve aynı yol üzeri geri İstanbul'a dönüldüğü belirtilmektedir. Verilen bu örneklerden hareketle köyün eski yerleşimi olan Kuzuluk mevkiinin, çeşitli gayelerle kullanıldığı, İç Anadolu'dan Karadeniz'e geçişlerin, sosyal hareketlerin güzergâhı olduğı görülmektedir. Kuzuluk denen arazinin, Osmanlı'nın Karadeniz askerî seferlerine güzergâh olması, bölgede görevlendirilen orman askerlerinin üst olarak kullanması, yolcuların, deve katarlarının develerin geçişi, bölgenin geçmişte de öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Osmanlı arşivlerinde ise 578 no'lu defterin 34. sayfa 17. sırasında kayıtlı "El-Hac Pir Ahmet Bey Bin Satılmış Bey Vakfı" adına kayıtlı Hicri 876 (Miladî 1471) tarihli vakfiye, Karacaviran köyünün sınırlarını göstermektedir. Yine 803 numaralı defterin 179. sayfa 230. sırasında kayıtlı "El-Hac Pir Ahmet Bey Bin Satılmış Bey Vakfı adına kayıtlı Hicrî 1275 (Miladî 1858) tarihli Hüccet Karacaviran'ın yaylasına yapılan müdahaleleri konu etmektedir. Erzurum Ahkâm Defteri Nu.7 sayfa 15'teki İskevsir kadısına gönderilen hükümde (Hicrî 1195 tarihli belge), Karacaviran ve Başçiftlik arasındaki arazi anlaşmazlığını konu almaktadır.²⁸ Karacaören'in kuruluşuna ait sözlü rivayetler de dikkate alındığında köyün, en az beş yüz elli yıllık bir tarihî geçmişe sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Dünden Bugüne Reşadiye²⁹ adlı kitapta, Henri Gibert'in işaret ettiğı mevkiinin, Başçiftlik kazasına bağlı Karacaören Köyü olmadığı dile getirilmektedir. Haritada işaret edilen yerin, bugün ikâmet edilmeyen boş bir arazi olduğı, günümüze hiçbir hayat emaresinin kalmadığı gerekçe gösterilmiş ise de görüş, bir belgeye dayandırılmış değildir.

1884 Henri Gibert Haritasında Kelkit Nehri boyunca üç önemli yerleşim yerinden söz edildiğı, bunların Niksar, Kasaba ve Koyulhisar olduğı haritada işaretlenerek dile getirilmiştir. Haritada, 'Kasaba' kelimesinin altına işaret düşülen Karacaviran'ın bugünkü Karacaören olduğı kuvvetli gerekçelere dayanmıyor olsa da ihtimal dâhilindedir.

Köyün eski ikamet sahasının Kuzuluk mevkiî olduğı birçok sözlü nakillerde dile getirilmektedir. Bugün, söz konusu mevkiî, köy halkı arasında Devenkonduğı yahut

²⁷ Bu hususta bakınız: Kışlalıoğlu, Sefa, (1998), Dünden Bugüne Reşadiye... s. 47.

²⁸ Osmanlı arşivleriyle ilgili bilgiler Mehmet Öztürk'ün istifademize sunduğı basılmamış çalışmasından alınmıştır.

²⁹ Kışlalıoğlu, Sefa, (1998), Dünden Bugüne Reşadiye... s. 46.

Kuzuluk isimleriyle adlandırılmaktadır. Geçmişte, Kuzuluk Mevkii'nde yaşadığı belirtilen Karacaviran halkı ile sosyal bünyesi tamamen değişmiş olan bugünkü Karacaören arasında önemli farklar olduğu aşikârdır. Çünkü köylü yeni bir toplum düzenine geçerken zeminle birlikte nüfusu, faaliyet sahaları, sosyal dokusu değişmiş, yapıya dâhil olan aileler ile köy, yeniden biçimlenmiş ve genişlemiştir. Civar köy ve ilçelerden gelip bünyeye dâhil olan aileler arasındaki inanç, kültür farklılıkları, zamanla yeni bir terkibe dönüşmüştür. Farklı kültür ve coğrafyalardan teşkil olan bu bünyede ise “yabancı unsur”un, değiştirmekten çok intibak ettiği, yapıya tabi olduğu diğer ailelerle adaptasyon sağladığı, “merkezî kültür”den yana tavır takındığı vs. açıkça görülmektedir. Her gelen ailenin zamanla yerleşmesi ve cemiyetle bütünleşmesi, dışardan gelen etkinin merkez kültür üzerinde yeterli müdahaleye sahip olmadığını göstermektedir. Burada meseleye esas teşkil etmesi bakımından “gelme sebepleri”nin rol oynadığı söylenebilir. (KK 1, 5, 8) Gelme sebeplerinin ve köydeki diğer sülalelerle kurdukları akrabalık bağlarının aidiyet duyguları üzerinde belirleyici olduğu açıktır. Çünkü köy hayatına dâhil olan birçok ailenin, köye “kardeş kavgası, kan davası, sürülme, uzaklaştırma” gibi sebeplerle gelmiş olmaları dikkate alınırsa bu durumun, kolay intibak etmelerini sağladığı, ‘geçmiş’le değil de içinde bulundukları anla ve katıldığı cemiyetle yeniden inşaa sürecine girdikleri anlaşılmaktadır.

Samsun taraflarından gelen Eraslanların köyde o tarihlerde kalabalık bir nüfusa sahip Babuçlarla akrabalık kurması bu hususa örnek verilebilir.

“Köye sonradan gelenlerin içinde Korkmazlar da var. Bunlar Keleş Ana vasıtasıyla Babuçlarla akraba. Bu kadın Babuçlardan çünkü. Keleş ana Korkmazların en baştaki nineleri. Dede tarafları Samsun’dan gelme.” (KK 38)

Köyün geçmişine dair sözlü ve yazılı bilgiler, köylünün bugünkü arazinin, bilinen ilk sahibinin Şihmanoğlu isminde tımar sahibi bir bey olduğunu göstermektedir.

“Şihmanoğ ağayımış, bizim şimdiki arazi var ya yazı, hep Şihmanoğ’un elindeymiş, bizim de Kahveci İbrahim diye bi dedemiz varımış, Ali Baba’dan daha ileride, o da ona kahveciyimiş, Orman askeri varımış o zamanın devrinde, bu orman askeri get gel, get gel, para iste, mal iste adam acızlanmış, lan bunlar beni sonradan öldürecekler demiş, oğlum İbrahim ben burayı terk edip gedeceğim, burayı sana bırakıyım demiş, param yok ku neyinen alıyım demiş, Oğlum zaman zaman ödersin dediyse de cesaret edememiş. O arada Aşullu dokuz adamınan heğın içinde geldi diyolar. Çocukları çoğumuş atın heğbelerine doldumuş. Onlara demiş birez de paraları varımış. Böyle böyle bizim ağa gediyo, burayı ortak alalım demiş. Onlar da tamam demiş. Aldukdan sonra onlar da rahatsız olmuş orman askerlerinden. Mesudiye’nin Niksar yolu Devret’ten geçiyomuş. Bura yol üstü, orman üstünde alacayımış burası, yukarı çıkalım alacaya yerleşelim demişler.” (KK 8)

Karacaören'in en büyük sülalelerinden biri olan Kahvecioğulları'nın dedeleri, Kahveci Osman oğlu Kahveci İbrahim, o tarihlerde Şihmanoğlu ismindeki bu beyin kahvecisi olarak hizmet görmektedir. Daha sonra bulunduğu yerden işlediği bir suç dolayısıyla göçmeye mecbur bırakıldığı rivayet edilen (KK 1) Melik Mustafa Bey, bölgeye gelerek, Şihmanoğlu Bey'in tasarrufunda bulunan bu araziyi satın almıştır. Şihmanoğlu, bugün köylünün sahip olduğu söz konusu araziye, hizmetinde çalıştırdığı Kahveci İbrahim ve köye sonradan yerleşen Melik Mustafa Bey'e verir. Aşuroğlu sülalesinin dedesi olan Melik Mustafa, bu toprak tahsisine karşılık, Elmacık Köyü önlerindeki Ağköprü'nün bakımı ve onarımını ve Derbent Boğazı'nın korunması sorumluluğunu üstlenir. Mesele, bugün yaşı 80 üstünde olan kişilerce bilinmekte ve bu hâliyle nakledilmektedir.

“Kuzuluk denen yerden Katırcı yolu geçiyomuş, yazudan beri. Kafadağın içinden. Yolcular gelip geçerken konuk yapıyolarmış. Dinlenme yeri. Deve konduğu deve konduğu diye diye adı kalmış. Yazunun öte geçesinde Koçanların dedeleri ilk orda yaşıyormuş, Şevkigil. Babuçoğlu kabilesi de Gerdengeç'in yanında Babuç var mahalle hâle. Babuçlu isminde beş kardeş. O zaman askeri takipler bilmem ne, gelip geçenler derken, kadınlara kızlara adamın ailesine musallat olmuşlar. Rahatsız etmiş bunları. Buralarda av yapılarmış. Buralara gelelim demişler. İlk önce buraya Babuçoğulları gelmiş, Tanrıverdiler. Yüceler, Akman Dedeler, Yanuk Hasangil, Dedegilin aralık var ya şimdi Eroğlu soy isimleri. Bir de asıl Babuçoğlu ismini alan Babuçlu var. Beş gardaş buraya geliyor hatta bir emmileri de Bohçalı'ya getmişler. Burada baraka falan yapıp dumanlar tütmeye başlayınca Şevkigil (Kuzuluk Mevkii'nden geldiği rivayet edilen tek sülale) demiş ki yukarda bir duman tütüyor ne oluyor, gedek bakalım demiş. Daha önce de birbirlerini tanıyolar tabi bunlar. Konuşmuşlar etmişler. Biz de buraya gelek demişler. Onlar da gelmiş buraya yerleşmişler. Karacaören'in ilk yerleşimi bu yani. Aşullu heğle sonradan geliyor köye, Şahinler. Padişahın yanında Melik Mıstafa diye biri varmış. Padişahın yetkölüstüymüş. Orda ne suç yaptıysa gabehet, sürgün etmiş padişah bunları. Amasya'yı öte geçin, nere yerleşüsenüz yerleşin ama Amasya'yı geçin doğu tarafına, demiş. Oyanna bu yanna, geze geze gelmişler Devren dedüğümüz yere. Çadırlarını kurmuşlar. Düşün yapmışlar, istirahat etmişler. Kaç gün galdularsa artuk, malları goyunları şeyleri de hep varmış yanlarında. Bu Hapsama'da Şihmanoğ isminde Eşref Ağa varmış, yalnız bunların yerleştiği mıntıka bu ağanın çiftliğiymiş. Gölköylüymüş adam. Onun yanında da İbrahim isminde kahvesini yapan bir hizmetkârı varmış. Kapısında çok çalışmış. Ona demiş ki benim kapımda çok hizmet ettin. Hakkın geçti. Benim falanca yerde bir çiftliğim var get orayı bak. Beğenüsen orayı sana vereyim yalnız şu gader para vereceksin demiş. Adam ordan atınan gelmiş buraya. Bi de bakmış görmüş ki çadırlar var. Selamün aleyküm, aleyküm selam. Ne yapıyorsunuz burada. Ya biz yer arıyoruz demişler. Tamam, bu yer şöylecük gene benim. Siz bana şu gader para verüseniz sizi buraya yerleştürüm, demiş. Onlar da tamam veriyok demiş. Parayı almış yarıya ortak etmiş, araziye bölüşmüşler. Zaten yazunun çoğu Öztürkler ile Şahinlerin. Kahvecioğulları da buraya geliyor yerleşiyorlar. Bu Eraslanlar da Çarşamba'nın, baraj yapıldı ya şimdi. Yeni ilçe yapıldı, onlar da ordaymışlar. Ala Garga ile Gara Garga iki gardaşmış. Veyahut emmiliikler. Biri diğerini öldürmüş. Bunlar rivayete göre üç gardaşmış, biri Niksar'ın Kiraculu köyünde galmış. Biri de Erükçayırı'nda galmış. Sırtıgaralar derler hâlen. Biri de buraya gelmiş. Zaten

biriksin kalabalık olsun diye şey yapıyor ya herkes. Onları da içlerine almışlar. Korkmazlar (Çamlugil) Alaçam'dan gelmiş, Aşuroğullarına goyun güdüyomuş dedeleri onlarla gedip gelürken burayı sana verelim demişler. Harmandepesini öylece ona vermişler. Onlar da burda yerleşmiş. Nurettin Hocaların dedeleri Baçüllük'ten gelmiş. Bir niza yaşıyolar. Baçüllük'ten biri demiş ki gedin açın ormandan oraya yerleşin demiş. Goşacayı açın demişler. Orayı açarken talla ederken buraya yerleşmeye karar vermişler. Avşarlar da Baçüllük'ten gelmiş, Erhasanlar. Memişler de Baçüllük'ten gelme. Memişler yakın zamanda gelme. Yusuf Hoca isminde büyük hocaymış devamlı buraya gedip gelürmüş. Çok fakirimiş adam. Yeri meri de yok. Buradan talla veriyolarımış Aşuroğulları. O gelü burda vaaz edermiş, sohbet ederimiş. O zaman adam oğlunu buradan evermiş. İsmail dayı varıdı. Temel'in ne babası. (KK 2)

Ahmet Korkmaz'a göre Devekondduğu mıntikasından yukarı taşındıktan sonra köyün hâkim unsuru Babuçlardır. Köye ilk Babuçlar gelir ve beş kardeş olan bu sülale, arazinin tamamına sahiptir. Kaynak kişi bu bilgileri, 1900 doğumlu Kamil Çavuş (Salih Öztürk), 1905 doğumlu Mahmut Öztürk, 1904 doğumlu dedesi ve 1900 doğumlu Züftü dayıdan (Züftü Eraslan) dinlediğini belirtmektedir.

Babuçlar beş kardeş olarak köye geliyorlar. O zaman Eraslanlar, Yıldızlar yok, Kayalar, Memişler, Avşarlar da yok. Köy beşi babuçlu dördü de aşağıdan gelen biri de İstanbul kökenli Aşuroğlu yani çiftliği satın alanlar olarak buraya yerleşiyorlar. Babuçlar haricinde kimsenin tarlası yok, sadece ev yerleri var. Babuçlar kim, Beyazıtlar, Tanrıverdiler, Yüceler, Kılıçlar, Karaaslanlar, Şimşekler. Bir de Babuçlulardan olan ama Babuçlara çoban gelen Eroğlular var. Babuc'un bir de kızıdan türeyen kolu var. Ha bir de Mamuluklar... Akmanlar denilen bugün soyu kızdan devam eden bir sülale daha var, bu da babuçlardan. (KK 38) Akman'ın iki oğlu hapiste açlıktan sefillikten ölmüş. (KK 6)

Bu kaynak kişi Devekondduğu bölgesinde 30 hanenin yaşadığını ve bunlardan sadece 4 hanenin Sünniliği kabul ederek yukarı taşındığını belirtmektedir. Diğerlerinin mevcut yerlerinden ayrıldığı, bir kısmının Tinyaba'ya geri döndüğü, bir kısmının ise Kızıldere'ye taşındığı anlaşılmaktadır.

“Aşağıda 30 hane yaşıyor. Bunlardan bir kısmı Sünniliği kabul ettiği için yukarıya göçüyor, kabul etmeyenler Tinyaba'ya dönüyo, bir kısmı da Kızıldere'ye gediolar. Oradan buraya gelenler dört hane. Koçanlar bir hane, Kocabaylar ve Kocalar bir hane, Öztürkler bir hane, Aşullu bir hane, Aşullu ilk başta aşağıya geliyor, heğle gelme hikâyesi aşağıdaki yerde oluyor.” (KK 38)

Sonuç itibarıyla Karacaören'e, çevre yerlerden birçok ailenin dâhil olmasıyla köyün bünyesi değişmiş ve genişlemiştir. Devekondduğu, Kuzuluk, Beypınarı isimleriyle anılan bölgeden, görevli askerlerin geçişleri, kervanların, kafiyelelerin, tacirlerin vs. çevreye rahatsızlık vermeleri sebebiyle yaklaşık 3 km kuzeye (sahil istikametine doğru) taşınarak bugünkü şeklini almıştır.

1.3.1. Seferberlik Yıllarında Karacaören

Kaynaklarda, ülkede ilan edilen “Seferberlik hâli”nin Birinci Dünya Savaşı ile başladığı bilgisi genel olarak esas alınmakla birlikte verilen tarihler farklılık arz etmektedir. “Osmanlı Devleti, 2 Ağustos 1914’te Türk-Alman Gizli İttifak Antlaşmasını imzalayarak tarafını belli etmiştir. İttifakın ertesi günü (3 Ağustos 1914) Osmanlı Devleti tarafından seferberlik ilan edilmiş, -Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin Seferberlik Şubesi ile Harbiye Nezareti daireleri arasında tam bir iş birliği ve koordinasyonun bulunmaması birtakım aksaklıklara yol açmışsa da- 53 günlük hazırlıktan sonra, (25 Eylül 1914’te) ordunun yığınak planları, iâşe ve ikmal durumunun harbe hazır hâle geldiğine kanaat getirilmiştir.”³⁰ Birinci Dünya Harbi sebebiyle 29 Ekim 1914’te fiilen başlayan, 31 Ekim 1923³¹ tarihi itibarıyla sona eren ”Umumî Seferberlik”in, ülkenin tamamında olduğu gibi³² Karacaören halkı açısından da önemli sonuçları olmuştur. İçtimaî yapı; siyasî, iktisadî ve sosyal bakımdan değişmeye uğramış, köy nüfusu ve moral değerler ciddi manada etkilenmiştir. Köyde hayli sayıda erkek, birbirini takip eden Osmanlı-Rus Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve Çanakkale Savaşı’na katılmıştır. Hemen her evde, yetişkin birçok erkeğin cemiyet hayatından çekilmesi ile geçim ameliyesi, çoğunlukla kadınlar üzerinde kalmıştır. Çocukların yetiştirilmesinin yanında hanenin geçiminin sağlanması vazifesini de üstlenen kadınlar, nesiller arasında zayıflayan irtibatı bir nebze sağlamaya çalışmışlardır. Dolayısıyla kadınlar, kültürün ve toplum değerlerinin icracısı, aktarıcısı konumundadır. Bu durum aynı zamanda erkeğin birtakım rollerini de üstlenmiş olan kadınlara toplumda prestijli bir mevki atfetmektedir. Kadınlar, Cenik taraflarına varıp (bölgedeki ifadesiyle), “değişme” yaparak sırtlarında yahut atlarla getirdikleri yiyeceklerle hanenin geçimini sağlamaya çalışmakta, savaş yıllarının bütün Anadolu topraklarında hâkim olan zorluklarıyla mücadele ederek hayatlarını idame ettirmeye çalışmaktadırlar.

Yaşları 85-90 (05.05.2015) civarında ve ekseriyetle kadın olan kaynak kişiler; peyniri, çökeleği, dokuma ceket ve şalvarı, cicim ve çuldan yaptıkları çanta, çetık, çorap, eldiven, önlük, kuşak, içlik türü ürünleri verip karşılığında mısır unu, mısır ekmeği, kabak, vs. yiyecek temin etmeye “değişme” demektedir. Seferberlik yıllarında birçok faaliyette ve yolculuklarda, kadınlara hanenin yaşlı erkek üyeleri yahut evin küçük çocukları refakat etmektedir.

“Abumgil (abu:anne) giderken birkaç kere ben de onlara katıldım. Zefillik zefillik, heç sorma. (KK 8)”

³⁰ https://www.msu.edu.tr/saren2/files/Birinci_Dunya_Savasi/IDS_Bildiri_Kitabi.pdf s. 3.

³¹ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940, (2003) Hasan Ersel... 2. cilt. s.36.

³² Türkler, Hasan Celal Güzel... 16. cilt, s. 117, 120, 121, 123, 147.

Eşkîya baskıları, hane dışından yapılan müdahaleler ve ithamlara maruz kalmak yahut kocası uzun yıllar cepheden gelmediği için başkasıyla evlenmek mecburiyetinde bırakılmak kadınların ve hane halkının yaşadıkları zorluklardır. Bu süreçte cepheye gidemeyen yaşlı kimseler, hanelerin erkek çocukları, evin hamilik görevini üstlenmektedir.

Birçok içtimaî müessese ve eğitim sahası canlılığını yitirmiş; gelenek zayıflamış, sözlü kültür ve edebiyat faal alan olmaktan çıkmış, topluluk hayatı ciddi manada zeminini kaybetmiştir. Bu süre zarfında, köyde ezanın okunmadığı, okunsa da cemaatin az bir kalabalıkla kılındığı, bir evden başka eve gidilmeye çekinildiği, köylünün malına, mülküne, hayvanlarına hatta ırzına tasallut eden eşkıyalara karşı mukavemet göstermekte zorlandığı belirtilmektedir. Seferberlik yıllarındaki çete faaliyetlerinin bir kısmı, köyü ve köylüyü korumak amacı gütmektedir.

Seferberlik yıllarında eğitim önceliğini kaybetmiştir. Kaynak kişilerden edinilen bilgiler, köyde birçok şahsın medrese tahsiline sahip olduğu, Osmanlıca'yı okuyup yazdığı hatta çevresine öğretecek seviyede gramer bildiği yönündedir. Köyde ilmî bir zemin olduğu hâlde bu kişilerin tahsil birikimlerini, bilgi sahasını birbiri ardınca cereyan eden savaşlar sebebiyle sonraki nesillere aktaramaması, nesil kaybına, nesiller arasında irtibatın kesilmesine yol açmıştır. Köyde yeni harflerin öğretimi takriben 1945'lerde başlamış ve üç ya da beş kişi, Osmanlıca bilmektedir. Köy odalarında toplanan ahaliye eski harfli metinleri yüzünden okuyan bu kişiler ise Osmanlıca'yı ileri düzeyde bilmemektedir. Köyde eski yazı bilen kadın, olmamakla beraber yeni harfleri hiç öğrenmemiş kadın sayısı da az değildir.

“Yusuf Yıldız, Abdullah Hoca, Nedim Efendi derlerdi bunlar iyi bilirdi eski yazıyı. Terzi emmiye eski tapuları okudduruyoduk hep, ağır yazıları okuyabiliyodu o.” (KK 27)

Kaynak kişilerin belirttiklerinden, seferberlik ve sonrasında baba ile oğul, dede ile torun arasında münasebetin zayıfladığı, hane çocuklarının şahsiyetine yön verecek, hayatlarına tesir edecek düzeyde irtibatın kalmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla üç kuşağın birbiri münasebetlerinde, sağlıklı bir etkileşimin olmadığı, geleneğin canlılığını yitirdiği sonucuna varılabilir. Meslek bilen, tecrübeleriyle çevresine tesir eden cemiyet önderlerinin böylelikle köy hayatından çekilmesi, bir buhrana yol açmaktadır.

“Dedem, babasını 20 yaşında mı ne görmüş, ondan sonra da başka bir cepheye tekrar çağırılmışlar zaten.” (KK 25) “Ben babamı hayal meyal hatırlıyorum, hastalıktan ölmüş, dedemle de hiç vakit geçiremedim. Dedem Irak Cephesinden gelmiyinen doğru Rus cephesine sürmüşler.” (KK 3)

“Doğum, ölüm ve göç olaylarına bağlı olarak ortaya çıkan nüfus hareketlerinde önemli faktörlerden biri de savaşlardır.” Köyde doksan civarında insan seferberlik emrine uyarak Doğu Cephelerinde savaşa katılmıştır. Çoğu cephede şehit olmuş yahut yokluk ve sefaletten hastalanarak hayatını kaybetmiştir. (KK 1) Ruslara esir düşenlerden bazıları kaçarak ya da savaş sonrası iki ülke arasında yapılan mübadele ile köye geri dönmüştür. Dönenlerin sayısı 7 yahut 10’dur.

“Anam derdi ki 70 kişiden 7’si geldi, savaş sonrası kalanlar (gaziler), orda 6-7 yıl yaşamışlar, sonra kaçarak ya da mübadeleyle gelmişler.” (KK 27)

Seferberlik yılları, cepheye gitmemiş kadın, çocuk ve ihtiyar ahali açısından çektikleri “zorluğun, geçim darlığı”nın bir tercümesidir. Cepheye savaşp dönenler ise bu yılları “Moskof gâvuru gırma”, “Doğu Cephelerinde yapılan savaş” olarak adlandırmaktadır. Cepheye bulunup sonrasında köye geri dönenlerden biri olan Aşuroğlu Şakir dayı, uzun yıllar Ruslarla savaşır, birlikleri dağıtılır ve bir yolunu bulup kaçar, uzun ve çileli bir yolculuk sonrası İskefsür topraklarına ulaşır. Kestane Deresi (Gelyeme-Bereketli arası) mevkiine geldiğinde açlıktan adım atacak mecali kalmaz. Bir değirmene gizlenir. Danabaşı Değirmeni’nde değirmencinin, ocağın başında uyuklamasını bekler. Değirmencinin uyumasını fırsat bilerek ocaktaki çöreği uzak mesafeden ucu çatallı bir odun parçası ile iki üç hamlede almaya muvaffak olur. Ve değirmenin su oluğunun geçtiği domuzluktan girerek kendine yetecek kadar un alır yanına. Yol boyunca unu su ile yoğurarak ve parça parça yoğurduğu hamuru taşların üzerine koyarak güneşte kurutur, bu şekilde karnını doyurarak yoluna devam eder. (KK 1)

Seferberlik zamanlarında Şakir dayı, Sırtıkara’lardan Mustafa, Aşuroğulları’ndan Mahmut ve Aşuroğlu Koca Mustafalardan bir kişi, şartların mecbur bırakmasıyla çete kurarlar. Amaçları, köydeki dul kadınların namusunu korumak, diğer çetelere karşı köyün emniyetini sağlamaktır. Bir müddet Asarcık mevkiinden gelen Rum veya Ermeni çetelerine karşı köyü korudukları bilinmektedir. Yine bu süreçte, Tepeyatak mevkiinde Ovakızıgillerin çetelerce çalınan öküzlerinin o esnada çatışma ile bırakıldığı (KK 1) sözlü nakillerde zikredilen hususlardandır.

Kahvecioğulları’ndan Kamil Emmi, Rus taarruzu sırasında esir düşen askerler arasındadır. Yedi yıl Rusya’da kalmış ve Tuna nehri üzerinden köyüne dönebilmiştir. Kamil emminin, askerlik yaptığı birlikte yüzbaşının atının tımarını üstlendiği ve terbiye edilmesi güç bu atı sopa ile yola getirdiği bilinmektedir. Ruslara esir düştüğü yıllarda bir Rus’un emrine hizmetçi olarak verilir. Bir gün sahibinden eskiyen ayakkabı ve elbiselerini

yenilemesini ister. Fakat sahibi bu isteği yerine getirmeye istekli değildir. Bunun üzerine Kamil emmi odun kesme işini aksatır. İş yavaşlatır, yapmakla sorumlu tutulduğu bütün işlerden uzak durur. Hizmetine verildiği Rus ile Kamil emmi arasında tartışma başlar. Kamil emmi, ‘‘Ben zaten ölmüşüm.’’ diyerek baltayı kaptığı gibi adamın üzerine yürür. Evin hanımı araya girerek olayı yatıştırır. Bu tatsızlık yetkililere intikal eder ama Kamil Emmi’ye suç isnat edilmez. Kamil emmi iki yıllık esaret hayatından sonra, esir mübadelesi yahut Bolşevik ihtilali sebebiyle serbest bırakılır. Geri dönenlerin anlattıklarından Rusların hizmetlerine aldığı esirlere kötü muamelede bulunmadığı anlaşılmaktadır. Doğu Cephesinden dönenlerden biri de Kahveci oğullarından Apul (Abdullah) emmidir. (KK 1)

2. COĞRAFÎ BÜNYE

2.1. Konum ve Yeryüzü Şekilleri

Karacaören, Orta Karadeniz Bölgesi sınırları içinde, denize paralel uzanan Canik Dağlarının güney sırtlarında Reşadiye’nin batısı, Başçiftlik’in doğusu istikametinde, ormanlık bir yamaç üzerinde (40.56 enlem ve 37.13 boylam lokasyonlarında) yer alır. Tokat vilayeti, Başçiftlik kazasına bağlı, 1450 m ortalama rakımlı, bir dağ köyüdür. Karacaören, batısında Başçiftlik, doğusunda Hatipli Kasabası, kuzeyinde ise Aybastı kazasının yayla olarak kullandığı Perşembe ile komşudur.

Köyün yaylası, köy merkezinin yaklaşık iki kilometre kuzeyinde yer alır. Arazisi, genel olarak engebeli yapıya sahiptir. Köy merkezinin denizden yüksekliği, 1310-1560 m arasında değişmektedir. Karacaören Yaylası’nın batı kısmında yer alan 1782 m rakımlı Somun Tepesi köyün Başçiftlik yaylasıyla sınırını belirlemektedir. Tepenin zirvesi, Karadeniz’in sisli hâlini gösterecek seviyededir. Karacaören, ilçe merkezine 5 km, il merkezine 95 km uzaklıktadır. Yayla ve köy sınırları içerisinde, geniş düz araziler, çayırılar ve meralar da vardır.

Köyün üç tarafı ormanlarla çevrilidir. Ormanlar çoğunlukla pelit, gürgen ve çam ağaçlarından oluşmaktadır. Kafa Dağı, Yılgın ve Yemişen isimleriyle anılan bu ormanlık bölgelerde kurt, ayı, tilki, çakal, tavşan ve domuzlara rastlanmaktadır. Ormanların çevrelediği arazi dışında, içte kalan düzlükler ve çayırılık arazi, köylünün mera olarak kullandığı, ekip biçtiği alanlardır. Niksar-Başçiftlik-Reşadiye yolu köy sınırlarından geçmektedir.

Köyün aşağı bölgesinde (güney) Değirmen Deresi denilen yerin civarında eski Rum yerleşimlerinin olduğu sözlü anlatılarda zikredilmekte, söz konusu mahalin yapısından

(küp kırıkları, mezar, özelliğini yitirmiş duvarlar) anlaşılmaktadır. Köy ahalisi tarafından Asarcuk diye anılan bu yerleşim alanında, mübadele zamanına kadar Rumlar yaşamaktadır.

“Asarcuk’ta evler varıymış annem ağnadudu, gavurunan müslüman değışme yapmışlar, onlar muhacirleri bu yanna yollamış bunlar da o yanna getmiş. Burada çok galmışlar, o gavullar sanatçıyıymış, bizim köyde yapdukları daş duvar, samanlıklar da duruyo. Onlar işte böyle bir yerde birikmiş, biz yayladan köye geliyok, onlar da köyden Karadeniz’e gediylolar, ordan da Yunan’a yahut Bulgar’a. Gedük’te birleşdük derdi anam. Anam hep isim isim biliyodu onları. Burada zorluk çekmişler, mecbur galmışlar. Bizim gedüğe otumuşlar, “Asarcuuuk Asarcuk daha göremiyeceğük seni diyerekten ağlaşıyorlarımış. Biziminen ısmarlaşdılar, galktılar gettiler derdi anam.” (KK 8)

Asarcuk, “Kasaba’nın (Reşadiye) kuzeybatısında dört saat uzaklıkta aslen 60 haneli Rum köyü olup halkının mübadelesiyle arazisi emvali metruke taliplerine satılmıştır.”³³ Rivayetlerde ve seferberlik hatıralarında zaman zaman adı geçen, gayrimüslim tipini temsilen efsanelere, masallara konu olan kişiler, sözü edilen bu köylere mensup Rumlardır. “Vade Yeli” anlatısında, kış aylarında hayvanlarına yiyecek bulamayan Müslüman köylü, gâvur birinden yardım istemeye mecbur kalır. Anlatıda geçen bu gayrimüslim, Asarcuk dolaylarından biridir, hâli vakti yerinde nüfuzlu kimseleri temsilen anlatıya konu olur. Kaynak kişilerin ifadelerinden hareketle Rum taifenin, mübadele dönemine kadar Değirmen Deresi civarında yaşadığı bilinmektedir. Karacaören Köyü ahalisinden bir kişi (KK 5), bir sebeple yanında birkaç aile efradını alarak Asarcuk’a gitmiştir. Köyde, halktan geriye sadece ihtiyar erkek ve kadınların kaldığına şahit olmuştur. Bunların, mübadele sonrası evini, arazisini bırakmak istemeyen yahut uzun yolculuğa takat gösteremeyecek kadar yaşlı kimseler olduğu malumdur. Asarcuk köyü dışında Elmacık ve Bereketli civarında da Rum köylerine rastlandığı, bunların hayvancılık ve tarımla geçimlerini sağladıkları kaynak kişilerce rivayet edilmektedir. (KK 3, 5) Rum ahali hayvancılık ve ziraatle uğraşmaları yanında sanatkârlılıklarıyla tanınmaktadır. Taş işçiliği, doğramacılık, ahşap işleme ve demircilik mesleklerinde kendilerini geliştirmişlerdir. İskevsür yöresinde yaşamış olan Rumlarla ilgili bugün bile sözlü malumatlara ulaşmak mümkündür. Zaman zaman “Yunan’a, Bulgar’a gidenlerin, daha sonra göç ettiği bu yerleri görmeye geldikleri” (KK 5) sözlü nakillerinde dile getirilmektedir.

“Bir de şu hikâye var. Sava derlerdi Sava, o zaman delüğanluyumuş, lan demiş biyol şu köyümü bakıym demiş duruyo mu durmuyo mu? Yunanistan’dan gelmiş buraya, gocamış ıhtıyarlamış, Hatuplu’ya misafir olmuş, Hatuplu daha yakın ya onlara birbirlerini tanıyolar. Sava demiş buralar nasıl? Bi değışüklük var mı bizim Türkiye’de? demiş. Şöylenece bakmış, sizin Türkiye’de demiş heç

³³ Atasoy, Ali Rıza, (1950), Tokat Reşadiye İlçesi Halk... s. 606.

bi değışüklük yok, yalunuz şu gaşuklarınız değışmiş, gaşuk ağağ gaşuğudu demür gaşuk olmuş, demiş. Değirmen deresi var ya Garaçam, o yanda eski yerleri. (KK 8)

“Yazu’da gâvur oturuyomuş, Asarcuk denen yerde. Bizim köy Asarcuğa gedip alışveriş yaparlarımış. Asarcuk zenginimiş. Onların arazisi şimdi Hatuplu’ya galdı hep. Bizimkiler gâvur malı deyin almamışlar. Gâvurun malı, ekmeğı haram diye aldumamış büyük hocalar. Daha sonra 1. Dünya Savaşı sıralarında sürgün etmişler Kıbrıs’a onları. (KK 26)”

Köy sınırları içerisinde Rum ustaların yaptığı birkaç köprü vardır. Köprülerin çok eski tarihlerde inşaa olduğı yapıdaki kemerlerden, taş işlemelerinden anlaşılmaktadır. Bunlar içerisinde köy çevresindeki en büyük orman olan Yılgın’daki köprünün, kemerleri dikkat çekicidir. Köprü, bu özelliğı dolayısıyla o yöreye ad olmuş, halk tarafından o mıntıka, Kemerin Dere olarak anılmıştır. Bugün, köprünün yakınlarında küçük bir saha belediye tarafından mesire yeri olarak hizmete açılmıştır.

“Evlere su bağlanmadan önce YSE’nin yaptığı çeşmeler hizmet görmüş önceleri, ondan öncesinde ise köylü suyu ta Kemerin Dere’den getirmiş, oradaki köprünün üstünde betondan kanal vardır, işte o kanal su getirmek için yapılmış ta o zamanlar.” (KK 1)

2.2. Karacaören’in Tarihteki İşkân Zemini

Karacaören halkı, yayla olarak eskiden beri aynı mevkiı kullanmakta iken daimî kaldığı bugünkü köy merkezine sonradan taşınmıştır. Kuzuluk denen mahalde ikamet edilmekte iken yukarılara (kuzeye) göçmeye karar verilmiş, yeni meskenler inşaa edilerek bugünkü yer, meskûn hâle getirilmiştir. Muhtemelen eskiden ormanlık bir alan olan köy merkezi ve köylünün bugün sahibi olduğı topraklar, açılarak zamanla tarım arazisi özelliğı kazanmıştır. Kuzuluk mevkiinden bugünkü yere taşınmaları yahut o günün şartlarında sahip olunan mülkler, hayvan sürüleri, faaliyet sahaları ve geçim emarelerine dair hiçbir sözlü nakile tesadüf edilmemektedir. Çeşitli sebeplerle iskân yeri değışmiş ya da birçok sebebe bağli olarak taşınmak zorunda bırakılmışlardır. Bu durumu, tesiri yüksek depremlere dayandırmak veya dönemin siyasî gelişmelerine bağlamak da mümkündür. Çünkü İskevsir, deprem bölgelerine yakındır ve birçok deprem Reşadiye ve civarında etkili olmuştur. “27 Aralık 1939’da Türkiye’nin en büyük depremlerinden biri kaydedildi. Erzincan’da 7.9 büyüklüğündeki depremde 32 bin 968 kişi hayatını kaybetti, 116 bin 720 binada hasar oluştu.”³⁴ 39 depremi, köylünün diliyle “Büyük Zelzele” olarak anılmaktadır. Köyde, merkez üssü Erzincan olan “39 Depremi” hissedilmiş ama ölümle neticelenen hadiseler yaşanmamıştır. Yalnız Hatiplili birçok ailenin evleri yıkıldığı için Karacaörenli

³⁴ www.radikal.com.tr/turkiye/turkiye-110-yilda-56-buyuk-deprem-yasadi-.

ailelerce misafir edildiği belirtilmektedir. “1939 yılı, 26 Aralık’ı 27 Aralık’a bağlayan gece, sabaha karşı gerçekleşen deprem, Reşadiye ve köylerinde etkili olmuş, ilçede ayakta tek bir bina kalmamıştır. Bu hâliyle ilçe merkezi ve köyleri uzun bir süre kendi kaderine terk edilmiştir. Köylerle birlikte toplam 2100 kişinin öldüğü resmî kayıtlarda mevcuttur. Kurul kararı ile Reşadiye’nin yerleşim yeri, eski yerleşim yerinin kuzeyine, dağ eteğine kaydırılmıştır.”³⁵ Reşadiye şehir merkezinin taşınması hususunda görüldüğü üzere Karacaviran’ın yerleşim yerinin değiştirilmesini de depremlerle açıklamak mümkündür.

“Devekondur” denilen güzergâh ticarî ve askerî amaçlara bağlı olarak önem kazanmış, faal bir geçiş noktasıdır. Burada ikamet etmekte olan ahalinin, kervan geçişleri, yolcuların hâl ve tavırları ya da eşkıyaların baskı ve yıldırımları sonucu rahatsız edildiği, anlaşılmaktadır. Şihmanoğlu’nun maiyetindeki kişiler, güzergâhı kullanan kervanlardan, orman askerlerinden zarar görmekte olmaları ki ağa, kendisine Osmanlı tarafından verilen bu toprakları yanında çalışan kahvecisine para karşılığında satmayı istemiştir. (KK1)

Özet olarak Karacaören halkının Kuzuluk ve Devekondur isimleriyle anılan bölgede daha öncesinde ikamet etmekte olduğu rivayetlerden anlaşılmaktadır. Bu bölge, “Derbent, Devret” isimleriyle halk arasında hâlâ anılmakta olup İpek yoluyla ilişkili bir fonksiyona sahip olduğu kuvvetle muhtemeldir. Güzergâhın, develerin konakladığı, seyahatnamelere, hatıralara konu olduğu, ticaret yolu olarak işlev yüklendiği düşünülürse buranın belli seviyede merkezîleştiği, çeşitli faaliyetlere ev sahipliği yaptığı söylenebilir. Yine de Karacaören’in geçmişteki içtimâiyatına, iktisadî faaliyetlerine, tasarruf sahibi oldukları arazilere dair sözlü, yazılı bir nakil yoktur. Mesela Devekondur’nda Şevkigillerin ve diğerlerinin geçim uğraşları, yaşayış düzenleri nasıldı, bunlarla beraber bünyeyi teşkil eden ne kadar aile/sülale vardı? Bu ve bunun gibi sorulara sözlü bir iki kaynak dışında yeterli derecede cevap bulmak şimdilik imkân dâhilinde değildir.

2.3. Karacaören’in Günümüzdeki İskân Zemini

Karacaören, köy ve yayla olmak üzere iki yerleşim yerinden müteşekkildir. Hemen her hane, yayla ve köyde olmak üzere iki meskene sahiptir. Yaz kış devamlı surette ikamet edilen köy merkezi ile baharda göçülen ve yılın sadece 4- 5 ayı hayvanlar için otlak olarak kullanılan yayla arazisi, köylünün iktisadî ve sosyal faaliyetlerine zemin teşkil etmektedir. İskân zemini, yaşama düzeninin önemli bir unsuru olarak köy hayatı hakkında bilgi vermektedir. Hazine arazisi niteliğinde olan yayla, ferdî mülkiyete tabi değildir. Her

³⁵ <https://www.resadiye.bel.tr/tarihce/>.

hanenin taş duvarlar ile çevirdiği ev yeri ve evlere bitişik nizamda tanzim edilmiş bostanları yakın zamana kadar tapusuz kullanılmakta iken bugün kişilere mülk edinme hakkı tanınarak mülkiyet durumları resmiyete kavuşturulmuştur.

Yayla yerleşimi, köy merkezinden rakım olarak daha yüksek ve serin bir havaya sahip olup ilkbaharda yağmur yağışlarını bol almakta, kış mevsiminde her iki yerde de çetin kış şartları görülmektedir. Yalnız, kış aylarında yaylada ikâmet edilmemektedir. Başçiftlik Belediyesi'nin yayla sınırları içerisinde 2014'te inşaa ettirdiği kayak tesisi yayla yerleşiminin kış aylarında da kullanılmasına imkân tanımaktadır. Her yıl, gelenek olarak devam ettirilen kayak festivali ile karla kaplanan yollar, belediye araçlarıyla açılarak yaylaya ulaşım sağlanmaktadır.

Yayla, ilkbahar dönemlerinde köylünün hayvanlarını “güttüğü” mevsimlik arazi hükmündedir. Köydeki çayır ve ekinlerin toplandığı, arazinin hayvan yaylımına açıldığı tarihlere kadar yaylada ikamete devam edilmektedir. Küçükbaşlar sürü hâlinde sabah akşam güdülerek, sığırlar sabah erken vakitlerde yaylıma bırakılarak yayla otlaklarından istifade edilmektedir.

2.4. Çevreyle Münasebetler

2.4.1. Şehirleşme Temayülleri

Karacaören Köyü insanına Aybastı, Niksar ve ova köylerince “kilci” denmektedir. Esasında, bu adlandırma bütün İskevsir ahalisi için geçerli olup asıl ima edilen, Reşadiye ve yakın çevresinde yer alan köylerin halkıdır. Bölgede birçok kil ocağının olması ve kilin geçmişte önemli ihtiyaç maddesi olarak kullanılması adlandırmaya sebep olan hususlardandır. “Kilci” tabiri ile bugün “dağlık köyler, yüksek yerlerin halkı” kastedilmektedir. Köyde çörtüğün bol yetişmesi dolayısıyla Karacaören ahalisi çevresinde “çörtükçü” olarak da bilinmektedir.

Köyün yakın çevresinde merkezî özellikte yerleşimler yoktur, birkaç köy, ilçe ve bu ilçelerde kurulan pazarlar yer almaktadır. Halkın, çevreyle münasebetleri öncelikle ticarî, ziraî faaliyetlere ve günlük ihtiyaçların teminine dayanmaktadır. Eğitim, sağlık ve resmî işler, geçim gayelerine nazaran tali durumlar arz etmektedir. Bunlar, aynı zamanda Karacaörem halkının şehirleşmesi, yenilikler karşısında belli tavırlar takınması için öncelik vasfına sahip sosyal hareketlerdir.

“Şehirler, yolların taşıma ve haberleşme vasıtalarının toplandığı merkezlerdir. Şehirler büyüklükleri nispetinde ‘toplanma merkezi’ olmak vasfını gösterirler.”³⁶ Şehirler birçok hususiyetleri dolayısıyla sosyal hareketliliğe zemin teşkil eder. Çevrelerinde yer alan toplulukların münasebetlerini daimî surette kendi bünyelerinde toplar. Kendine mahsus kültür yapıları ve zümreler içeren bu toplama, birleştirme hatta kaynaştırma gücüne sahip merkezlerde, sosyal değişmeye, yeniliklere, keşif ve icatlara geçiş kolaylaştıran imkânlar yer almaktadır. Merkezlerde, değişmeye zorlayan, almaya teşvik eden tesirler, sosyal tembihler ve bu şartlara yönelik hayat modellerine sıklıkla rastlamak mümkündür. “Memleketin diğer mıntıklarındaki nüfus toplulukları, şehirler vasıtasıyla temasa gelirler.”³⁷

Köyün bugünkü yapısının oluşmasında göçler büyük ölçüde tesir sahibidir. Köye, Samsun, Ordu, Bozcalı, Bereketli ve Başçıflık taraflarından gelip yerleşen aileler olmuştur. Köy nüfusu, dışardan gelen aileler ile bünyesinde yeni kademeler kazanmış, göçler, köyün sosyal bir ünite haline gelmesinde önemli vazifeler yüklenmiştir. Köy yapısına sonradan dâhil olan aileler, köyün mevcut düzenine intibak etmiş, maddî manevî bakımdan kültür çeşitliliği sağlamıştır. Dolayısıyla Karacaören’in, köklü bir geçmişi içine alan bünyesinin, belli tarihten sonra yeni bir çehre ile vücuda geldiği anlaşılmaktadır. Belli tarihlerde dışardan sürekli göç almış olan köy, cumhuriyet sonrası nihaî şekle kavuşmuştur. Yapıya, farklı zümrelerin dâhil olduğu, derlenen inanç ve uygulamalardan, davranış biçimlerinden anlaşılmaktadır. Çevreyle kurulan münasebetleri, etkilenmeleri, temayülleri, Karacaören sahası derleme faaliyetlerinde ve bunun neticesinde elde edilmiş olan zengin folklor sözlüğünde³⁸ görmek mümkündür.

Tokat, Sivas, Amasya, Trabzon, Suşehri, Taşova, Reşadiye, Niksar, Erbaa köyleriyle eğitim ve sağlık gayelerine bağlı olarak münasebetlerde bulunulmuştur. Elmacık, Bereketli, Bozcalı, Gerdengeç ve Ermüdü ile yatır ziyareti, hayvan alım satımı, siyasî, dinî sebepler dolayısıyla irtibatlar kurulmaktadır. Civardaki köy değirmenlerinde arpa, buğday öğütülmesi, hayvan sürülerinin suyu temiz ve derin göllerde yıkanması, yumuşak iklim şartlarında kışlatılma gereği yahut “sürü bozumu”ndan sonra sürülerin kasapların olduğu sahil beldelerine götürülmesi, bunların yanında çocuk hastalıkları, nazar dolayısıyla yatırlara, türbelere gidilmesi çevreyle olan bağı devamlı tutmuş ve dışarıyla irtibatı sağlamıştır.

³⁶ Boran, Behice, (1992), Toplumsal Yapı Araştırmaları... s. 19.

³⁷ Boran, Behice, (1992), Toplumsal Yapı Araştırmaları... s. 20.

³⁸ Çalışmanın sonunda yer alan lügat; terim, tabir, ibare, deyiş, inanç ve pratikleriyle köy hayatında yer alan söz varlıklarından müteşekkildir.

80’li yıllarda köyden 30 civarında kişi, Avrupa’ya, Suudi Arabistan’a işçi olarak gitmiştir. Hemen her aileden bir iki erkek, yaz sezonunda İstanbul’da, kalıp ustası olarak çalışmaktadır. Fotoğraf makinesi, radyo, televizyon, dijital saatler ve birçok elektronik eşyanın köy hayatına girmesi yurtdışına giden bu işçilerin zamanına rastlamaktadır. Bu süre zarfında haberleşmenin mektup ile sağlandığı ve iletişim yollarından birinin de sesli kayıt olduğu rivayet edilen hususlar arasındadır.

“Hacı deden hanenin bütün çocuklarını kasete kaydetti, kendisi de bir iyi gazel okudu, zarfa koyup Arabistan’a yolladı.” (KK 3)

Hayvancılıkla ilgili bazı bilgilerin köy hayatına girmesi yine çevre münasebetlerine dayanmaktadır.

“Bir tarihlerde Zeykiye anam derdi, yaylanın arazisinden birazını Kürtlere icarlamışlar, nerenin Kürtleri bilmiyom emme. Bizim köyün ahalisi çökelik yapıp toprbaya basuyormuş, sütü o haliyle kullanıyorlarmış, peynir yapmayı bu Kürtlerden öğrenmiş. Hatta bu Kürtler kuzu kursağından maya yapmayı bile bizim köye öğretmişler.” (KK 5)

Fatsa ve Ünye taraflarına fındık toplamak için giden gündelikçiler olmakla birlikte özellikle kadınlar arasında gündelikçilik pek rağbet görmemektedir.

Dinî sebeplere bağlı olarak Gölköy, Niksar, Tokat, Sivas gibi yerlerle münasebetlerin kurulması, köy hayatında bazı değerlerin yer etmesinde etkili olmuş, zihniyeti şekillendirmiştir. Ali Baba köyde kerametleriyle anlatılan bir şahsiyettir. Şahsın, baba memleketinin Gölköy olduğu rivayet edilmektedir. Gölköy’de irşad faaliyetlerinde bulunduğu yıllarda yöreden bir hanımla evlendiği, zevcesiyle birlikte avdet ederek köye yerleştiği bilinmektedir. Medrese tahsili görmüş bazı kişiler köylünün dilinde “Büyük Hoca” olarak anılmakta, köy hayatında riayet edilen kimi yasakları yahut serbestlikleri belirlemektedir. Bu şahıslardan biri olan Abdullah Hoca, Tokat’ta uzun bir tahsil hayatı sonrası köye dönerek ilmî faaliyetlerde bulunmuştur.

Tasavvuf, köyde geniş bir zemine yayılmıştır. Hemen her aileden birçok insan tarikatla bağa sahiptir. Kadirî ve Nakşibendi tarikatlarına bağlılıkları dolayısıyla, Sivas, Trabzon şehir merkezlerine zaman zaman gidilmekte, dinî gayeler sebebiyle münasebetlere girilmektedir. İhramcızade ismiyle bilinen Sivaslı Hacı İsmail Toprak’a intisap etmiş ve derslerini bugün de devam ettirmekte olan birçok ihvanın çevreyle teması, sosyal hareketlilik açısından önem arz etmektedir. Dersliler, yılın belli zamanlarında ziyaret maksadıyla Sivas’a gitmekte, böylelikle dışarı ile olan bağı canlı tutmaktadır. Şahsın vefatından sonra sohbetler Terme ve Çarşamba’da yapılmaya başlanmıştır. Bu faaliyetlerin

bir sonucu olarak Karadeniz ve İç Anadolu bölgesinden gelen birçok müridin iştirakiyle köyde “sahra sohbetleri”³⁹ düzenlenmektedir.

Geniş sürelerle sahip hanelerin, iklim şartları sebebiyle koyun sürülerini Samsun, Çarşamba, dolaylarında kışlatmaya götürmesi, dışarıyla kurulan münasebetlere örnek teşkil etmektedir. Bu durum sadece kış ayları için geçerli olup sürüler, diğer aylarda köyün arazilerinde otlatılmaktadır. Hayvan satmak, almak, kışı geçirmek gayesiyle sürü sahipleri, ikliminden dolayı Terme, Çarşamba, Bafra taraflarını “kışlak” olarak kullanmaktadır. Söz konusu bu durum, geçmiş yıllar için geçerli olup bugün köy arazisi dışında bu usulde hayvancılık yapılmamaktadır. Bu yerleşim yerleri, Karacaörenli aileler açısından, iktisadî faaliyetler dışında da bazı rollere sahiptir. 80’li yıllarda hafızlık eğitimi için Bafra, Ünye, Fatsa gibi Karadeniz kıyı ilçelerine yatılı olarak öğrenciler gönderilmiştir.

Hayvanlık faaliyetlerinin bir sonucu olarak yürütülmekte olan celeplik, köylünün çevre ile münasebetlerinde bazı işlevleri yerine getirmektedir. Havadis, bilgi, yeni değer ve kavramlar, köy hayatına celepler vasıtası ile dâhil edilmektedir.

Bu ve bunun gibi dış çevreye karşı daima açık olma durumunun, Karacaören halkından bazı ailelerin büyük şehirlere taşınması, şehirli olan bir zümreyle temas etmesi, intibak sağlaması hususunda etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Köy ahalisinin Başçıftlık, Hatipli, Bereketli, Bozcalı, Elmacık, Maşala, Gerdengeç, Ermüdü ile münasebeti uzun yıllara dayanmaktadır. Bu süre zarfında Karacaören, yakın komşularından belli ölçüde etkilenmiştir. Düğün, tören, eğlence, doğal afet dolayısıyla bir araya gelinmiş, otlakların, orman ve tarım arazilerinin kullanımı, özellikle hayvan sayısının arttığı yıllarda husumetlere yol açmıştır. Hayvan almak ve satmak yahut burma, nalbantlık, zirai ihtiyaçlar dolayısıyla Elmacık, Ermüdü, Hatipli ile münasebetlere girilmiştir. Büyük Zلزle’de civar köylerden (Hatipli) evsiz yurtsuz kalan birçok insan köye sığınmış, mağdur olan bu aileler bir süre misafir edilmiştir.

Köyün, geçmişte Reşadiye’ye bağlı olması dolayısıyla başta Reşadiye olmak üzere Bozcalı, Bereketli gibi yerleşimlerle münasebetleri artmıştır. Resmî işler için Reşadiye şehir merkezine gidilmekte, ilçenin köyleri ile ticarî ilişkiler kurulmaktadır. Köy merkezinde görevlendirilmiş olan kolluk güçlerinin (jandarma devriyesinin) Bereketli’den idare edilmesi, mahkemelerin Reşadiye’de görülmesi, ilişkilerin yönünü tayin etmektedir. Söyleyiş özellikleri, masal, efsane ve mani vs. gibi derlenmiş malzemeler, muhtevaları

³⁹ Bu tabir, tasavvufî bağli olan köy sakinlerince zikredilmektedir. Geniş bir kalabalıkla ve kırdaki yapılan sohbetler, Karadeniz kıyı şeridinde de aynı adla anılmaktadır.

bakımından İskevsir sahası örnekleriyle benzerlikler göstermekte, Karacaören'in dışarı ile olan irtibatını ifade etmektedir. Araç gereç adları, beslenme, barınma, giyim kavramları, hayvancılıkla ilgili terimler, ziraî uygulamalar ve edebiyat sahası münasebetlerin yönüne bağlı olarak değişmeye uğramaktadır. Geçmişte ve bugün eğitim dolayısıyla çevreyle irtibatlar kurulmuş, medrese tahsili için Tokat'a, hafızlık eğitimi vesilesi ile Terme'ye öğrenciler gönderilmiştir.

Köy halkı, Niksar (kaza), Başçıftlık (kaza), Hatipli (belde) ve yayla cihetinden hudut komşusu olan Perşembe (Aybastı Yaylası) ile gelişmiş bir hukuka sahiptir. Yayla arazilerinin, köy meralarının ve ormanlık alanların iç içe yer alması, köyler arasında akrabalıklar tesis ettiği gibi, bu durum insanları karşı karşıya da getirmektedir. Arazi nizalarından kaynaklanan birçok hadisede ölüm ve yaralanmaların olduğu sözlü nakillerde yer almaktadır.

Görüldüğü üzere Karacaören insanının şehre inme sebepleri daha çok ihtiyaçların karşılanması ve mecburiyet arz eden birtakım resmî işlemlerin ancak şehirde yapıyor olmasıdır. Dolayısıyla köylü, şehre indiğinde birincil grup münasebetlerini yerine getirdiği yerleri seçmektedir. Maç, tiyatro, sinema gibi eğlence yerlerine gidenler pek azdır.⁴⁰ İlçeler ile böyle bir alışveriş söz konusu değildir. Büyük hazırlık gerektiren alışverişler için Tokat merkeze gidilmektedir.

2.4.2. Tüketim Normları ve Meskenler

2.4.2.1. Tüketim Normları

Tüketim normları, şehirleşme temayüllerine, değişimin sürat ve yönüne bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. “Köyde meydana gelen yapısal değişme, geniş ölçüde tarım teknolojisinin bir sonucudur.”⁴¹ 1948 Marşal Planı çerçevesinde Türkiye’de birtakım uygulamalara gidilmiş, bunun menfî yahut müspet manada sonuçları olmuştur. Makinalaşma alanında bilhassa ziraî iş kollarında değişmeler meydana gelmiştir.⁴² Karacaören Köyü’nde görülen değişmeler bir nebze de olsa bu çerçevede değerlendirilebilir. Traktörün yaygınlaşmasıyla öküzlere olan ihtiyaç azalmış, böylelikle öküz arabaları, araba imal etmeye dayalı meslekler, öküzlerin eğitilmesi köy hayatından çekilmiştir. Şehirleşme, dağ köylerinde geçmişte daha yavaş seyretmekte iken bugün ulaşım ve haberleşme imkânları ile günlük eşya kullanımına, ev tanzimine, kılık kıyafete

⁴⁰ Benzer durumlar için bakınız: Yasa, İbrahim, (1969), Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü... s. 34.

⁴¹ Türkdogan, Orhan, (1977), Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları... s. 76.

⁴² Bu hususta bakınız: Türkdogan, Orhan, (1977), Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları... s. 234..

ve dile daha kolay şeklini vermektedir. Şehirleşme kavramı, “köyden kente” olan göçü ve köydeki davranış, zihniyet, faaliyet, eşya değişmelerini ifade etmektedir. Değişmeler, girilen münasebetin şekline ve yönüne bağlılık göstermektedir. Orhan Türkdoğan, köy sorunlarını ele aldığı eserinde⁴³ kültür değişmelerinde sürekliliğin esas olduğunu belirtmektedir. Süreklilik yeni olanla karşılaşması, sonrasında tanınması, tecrübe edilmesi ve alınması safhalarıdır. Bu aşamalar boyunca alma yahut reddetme ile beraber alınacak kültür unsurunun müdahaleye uğraması, değişmesi de söz konusu olabilmektedir. “Kültür toplumsal bir yaratmadır.” Fertler, “sosyalizasyon (toplumsallaşma süreci) yolu ile kültürü kazanır.”⁴⁴ Sürekliliği etkileyen başlıca nedenlerden bahsetmekte, yol ve taşıt vasıtalarının köylere kadar uzanması, bunun neticesi olarak köylerden şehirlere göçün hızlanması, tarımda teknolojinin gelişmesi, kitle vasıtalarının köylere kadar yayılması, köy ve şehirlerdeki kültürün karşılıklı olarak etkileşime girmesi ve belli bir zaman sonra köye dönüş hareketinin başlaması, köyün yerleşme şekillerinin gelişmesi son olarak ticarî sahada ilerleme kaydedilmesi⁴⁵ yer almaktadır.

Bugün, her türlü bilgi, haber, davranış köyde hızlı yayılmakta, cemiyet hayatını daha kolay tesiri altına almaktadır. “Yeni olan” maddî manevî kültür unsurları, cep telefonu, radyo, televizyon ve internet ile muhataplarına kolaylıkla ulaşmaktadır. Bu imkânlar aynı zamanda moda olarak tabir edilen bir alanı ve etki sahasını geniş bir zemine yaymaktadır. 90’lı yıllarda başlayan ve 2000’li yıllarda hız kazanan “satın alma”⁴⁶ davranışı, daha çok kıyafet türleri, el aletleri, ev eşyaları, evi bölme, bölümleri kullanma alışkanlıklarında öne çıkmaktadır. Makinanın, tekniğin ve sanayi mamullerinin, Anadolu’nun en ücra köyelerine kadar girmesinde “moda”nın gücü kadar ailelerin refah seviyesi, şehirli ailelere yakınlığı da etkili olmaktadır. Köylünün satın aldığı mamullerin sayısı, son yıllarda ciddi manada artmıştır. Bakkallarda, fabrika yağları çeşitlenmiş, yumurta, günlük paket süt, yoğurt, ekmek vb. satılmaya, un ve kepek bulundurulmaya başlanmıştır. Satın alma denilen “olgu”, ahalinin barınma, giyinme, güvenlik, eğitim vb. ile ilgili taleplerine ve taleplerdeki değişmelere bağlı ortaya çıkmaktadır. Karmaşık olmayan, ucuz ve kullanımı kolay olan maddî kültür unsurları köy hayatında hızla yayılmakta iken, ihtiyaç arz etmeyen, pahalı,

⁴³ Türkdoğan, Orhan, (1977), Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları...

⁴⁴ Türkdoğan, Orhan, (1977), Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları... s. 48.

⁴⁵ Türkdoğan, Orhan, (1977), Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları... s. 45-47.

⁴⁶ “Satın alma” ifadesi şuurlu kullanılmıştır. Çünkü geçimin tarım ve hayvancılığa dayalı olduğu hayat şartlarında “satın alma”ya zaruret durumlarında başvurulmakta, bunlar ise üç beş parçayı geçmemektedir. Hayvanların yiyeceği, ilacı, yuları, semeri, nalı, hatta hastalıkların tedavisi, alet ve edevatın temini hemen hemen mevcut imkânların değerlendirilmesine dayanmaktadır. Dolayısıyla “satın alma”nın maddî güce ve sosyal değişmeye bağlı olarak belli aşama ve dereceleri ile köy hayatında zamanla yaygın bir davranış haline geldiği, derlenen örneklerde görülmektedir.

değerlerle uyuşmayan yeniliklere de mukavemet gösterilmektedir. Kültür nakillerinde işlevsel, ucuz ve teknik olma esasının tercih sebeplerini etkilediği görülmektedir. “İhtiyaç kavramı örgütlenmiş davranışı bir ölçüde izah etmektedir. Asgari ihtiyaç, çevre etkisine az çok boyun eğen fizyolojik zorunlulardır. Bunları kültürden ayrı mütalaa etmek mümkün değildir. İstihsal seviyesi istihlaka de tanzim edecektir.”⁴⁷ Anlaşıldığı üzere ihtiyacın önem derecesi günlük tüketiminin çokluğuyla alakalıdır. Köy hayatında özellikle çobanlıkta çakmak, kibrit önemlidir ama ihtiyaç ödünç alınarak da giderilebilmektedir. Hatta köz, küle bölendiğinde kibrite olan ihtiyaç günlük olmaktan çıkmaktadır. Ama ekmek, su (yağmur), yakacak vs. için durum aynı değildir. Bu yüzden buğday değirmen aşamasında dahi nevi şekillere girmekte, köylünün yaşantısında hayatiyet taşımaktadır. Yağmurun yağmaması durumunda birden çok köyün katılımını icap ettiren pratiklere başvurulmaktadır.

Tüketim, bir nevi kültür değişmesi hususudur. Tüketilen unsurlar zamanla sosyal yapı içinde kalıcı davranışlara sebep olmaktadır. Kültür geçişleri ve kültürlenme, yeni olan unsurun bilinmesi, tanınması, tecrübe edilmesi neticesinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla yeniliklerin köy hayatına girmesinde dışarıyla temas, öneme sahiptir. Köy hayatında giren birçok yenilik, ahaliden bazı kimselerin askerlik yaptığı/çalıştığı/koyun kışlattığı yer ve dönemlerde tanıyıp tecrübe etmesi ve bir değer olarak görüp satın almasına dayanmaktadır. Alma, taşıma ve ikame etme aşamasında merak unsuru da yeniliğin önemli bir unsurudur. Süt çekme ve kazak örme makinesi, bazı av malzemeleri, elektrikli (ceylan: cereyan) yayık, bu aşamalara bağlı cemiyet hayatına girmiştir. Elektrikle çalışan yayıklar, elektriğin köye girmesi ile görülmeye başlamış, elektriğin yayla evlerine bağlanması ile sayısı artmıştır. Kazak örme makinesi, bir kol yardımı ile hareket ettirilen düzeneği sayesinde işlemekte, çalıştırılması elektrik enerjisine dayanmamaktadır. Köyde bu faaliyeti bir dönem sadece tek ailenin yürüttüğü, ücret karşılığında özellikle çocuk kıyafetlerinin makinede örüldüğü bilinmektedir. Halı dokumanın daha çok kazanç sağlaması dolayısıyla şahıs vaktini, kazak örme makinesi ile değil, halı dokuyarak değerlendirmiş ve böylelikle makine köy hayatından çekilmiştir.

“Makineyi Sevin halan kullanıyordu, ördüklerini köylüye satar yahut Perşembe’ye götürürdü. Bazen köylü iplerini verir, ücret karşılığında makineyi çalıştırır. Sonra halı çıktığı için halıya oturdu, parası tatmin edecek kadar değildi zaten. Mesleği devam ettiremedi halan. Köye dikiş makinesini ise ilk olarak askerde terzilik görevinde bulunmuş olan Ahmet Çavuş getirmiştir.” (KK 3)

⁴⁷ Oğuz, Burhan, (1976), Türkiye Halkının Kültür Kökenleri... s. 21.

“Yayık da süt çekme makinesi de aynı işi yapmakta ama makine sütü tam yayamadığı için bu işlem yayıkta tekrar yapılmaktadır. Yayıkta yapılan bu işlem daha kısa sürer. Deden askerlik yaptığı yerde görüp köye getirmiş. Yaylanın bütün sütlerini Çipil anan çekerti bu makinede, Yaptığı iş karşılığında makinenin bir tası vardı, onun dolusunca süt alırdı.” (KK 3)

Bunlara ilaveten, köye gelen çerçiciler, Samsun, Bafra taraflarına sürüleri kışlatmak için gidenler ve köye geçici yerleşen memur ailelerin, “yeni” olanın köy hayatına girmesinde etkiye sahiptir. Karacaörenli bazı erkeklerin Avrupa’ya, Arabistan’a çalışmak için gitmeleri de içtimaî hayata tesir etmiş, işçiler elektronik birçok cihazın köy hayatına girmesinde pay sahibi olmuşlardır. Renkli ve şipşak fotoğraf makinesi, Sony marka televizyon, tıraş makineleri, elektronik teyp ve radyolar, hesap makineleri bunlardan bazılarıdır.

2.4.2.2. Meskenler

Meskenlerin inşasında ve kullanımında ihtiyaca bağlılık esası gözetilmekte ailelerin refah seviyesi önemli bir belirleyici olmaktadır. Her hanenin gücü nispetinde sahip olduğu birer evi vardır. Evlere ilaveten samanlıkları, ev çevresinde ahır (tam) ve ağılları (hayat) mevcuttur. Ayrıca meskenler tarım arazilerine uzak ama ahırlara ve samanlıklara yakındır. “Arazi üzerinde nüfusun yerleşmesi toplumsal organizasyonun (örgütün) en önemli yönünü verir. Burada evlerin yan yana gelmesi ile tarlalardan uzaklaşma arasında daima bir ilişki şekli mevcuttur.” Karacaören’de evlerin yan yana gelmesini akrabalık bağları ile, tarım arazisine uzaklığı ise yaylacılık faaliyetleri ile izah etmek mümkündür. Çünkü köy ahalisi, yılın dört beş ayı yayla arazine yakınlığı gerekli kılan hayat şartlarına bağlı yaşamaktadır. Esasında köy merkezi, gerek yayla gerekse köy arazisine yakın mesafededir.

Şehirleşmenin açık biçimde görüldüğü alanlarından biri de meskenlerin inşası ve taksimidir. Hemen her sakini, kendi evinde oturmaktadır. Kira ve kiracılık köy hayatında yaygınlık arz eden bir kazanç şekli değildir. Köylünün dilinde kirayla aynı manaya gelen “icar, icara vermek” kelimelerine rastlanmaktadır. İcara vermekten kasıt ise meskenlerin kiralanmasından ziyade bazı araç gereçlerin ve arazilerin kullanım bedelidir. Geçmişte, memuriyetleri dolayısıyla köyde ikamet etmek durumunda kalan aileler için atıl, bakımsız bazı evlerin, tanzim edilerek kullanıma tahsis edildiği yahut bazı hanelerin odalardan bazılarını memur ailelere ayırarak aynı mesken içinde yaşadıkları bilinmektedir. Bu duruma ilaveten evlerde ekseriya, hane reisi ve hane reisinin çocukları aileleriyle birlikte kalmaktadır. Evlerde birden çok aile aynı çatı altında yaşamakta olduğundan hemen her mesken, geniş nizamda tasarlanmıştır.

Gerek köy gerek yayla evleri benzer özelliklerde ve düzende inşa edilmiş olup içtimaî hayat içinde yerlerini almaktadırlar. Yayla evleri daha küçük, köy evleri ise birkaç ailenin kalabileceği genişliktedir. Evler hayvanların da barınması hesaba katılacak biçimde ve iki katlı yahut birbirine ekli binalar şeklinde inşa edilmektedir. Genellikle iç bölmenin orta kısmı “örtme” olarak planlanmıştır. Her oda, örtmeye açılmaktadır. Örtme, Anadolu’nun muhtelif yerlerinde farklı isimlerle dile getirilmekte olup çoklukla “avlu, sofa” manasında adlandırılmaktadır. Evlerin planlanmasında, insan hayatını kolaylaştırması esası, güven ve huzuru temin etmesi durumuna bağlı kalınmıştır.

M. Karadağ, “Halkbilime Giriş” adlı eserinde geleneksel ev âdet ve inançlarının dört büyük fonksiyon oluşturduğunu, bu fonksiyonlarla ilgili olarak evlerin özellikle kadının toplum hayatındaki statü ve kademesini pekiştirdiğini belirtmektedir. “Ruhsal fonksiyon”un Allah ve kâinat harikalarını takdir etmek için basit ev kadını yücelttiği, “yaratılış-kehanet fonksiyonu”nun kadına çevresini yönlendirmek için elverişli durum sağladığı, “kurumsal fonksiyon”un kadına saygınlık ve sosyo-kültürel mevki kazandırdığı, “pratiklik fonksiyonu”nun ise kadına günlük işler ve sorunlar konusunda pratik olma özelliği kazandırdığını belirtilmektedir.”⁴⁸ Karacaören’de yerleşme ve ev nizamında bunların tamamı geçerli olmakla birlikte öne çıkan kıstasın iktisadî faaliyetlere bağlılık içerdiği ve günlük işlerin kolaylığı düşünülerek evlerin çevresinde ahır, odunluk, patates kuyusu, ambarlar ve kilerin yer aldığı görülmektedir. Kışlık erzak, yiyecek ve içecekler muhafazası ve güvenliği düşünülerek evlerin iç kısımlarında yahut tavanlarda tutulmaktadır. Tavan, odunluk ve harmanlıklar, el aletleri için depo vazifesi görmektedir.

Her evin tuvaleti içindedir. “Tuvalet, wc” kelimeleri köye şehirlerden gelmedir. Bunlar daha çok gençlerin dilinde yer almakta, belli yaş üstü kimselerin ise “hela, ayakyolu, kenefhane” kelimelerini kullandığı görülmektedir. Tuvaletler alaturkadır, bazı tuvaletlerde şifon bulunmakta ve nadiren alafranga şekline rastlanmaktadır. Her evin banyo, tuvalet olarak kullanılan iki yahut üç gözlü bölmesinde el yıkamak amacıyla bir musluk ve musluk için lavabo yer almaktadır. Lavabolarda ise kenarları nakış işlemeli el havlusu istisnasız bulundurulmaktadır. Eve misafir gelmesi durumunda günlük kullanılan havlular yerine misafirlere daha süslü ve pahalı temiz havlular tutulmaktadır. Banyo ve tuvaletlerde kâğıt havlu kullanmak yaygın bir davranış değildir. Banyolarda şofben adı verilen elektrikli su ısıtma cihazı ve “banyo kazanı” adını verdikleri sobalar kullanılmaktadır. Tuvaletlerin evlerin dışında yer alması durumu muhtemelen 1950 ve

⁴⁸ Karadağ, Metin, (1989), Halkbilime Giriş,... s. 20.

öncesi yıllara tekabül etmektedir. 1980’li yıllar itibarıyla köy evlerinde tamamıyla kalkmış olan bu durum yaylada sadece bir iki mesken için söz konusudur. Evlerin dışında yer alan tuvaletler derme çatma ve etrafı basit tahtalarla çevrilerek kapatılmış barakalardır. Yaylada kanalizasyon altyapısı yoktur ve tuvaletler için açılmış kuyularla tahliye işi sağlanmaktadır. Köy merkezinde ise çok eski tarihlerde muhtarlık faaliyetleri sonucu kanalizasyon hizmetleri sağlanmış, belediye olunca alt yapı yenilenmiş ve dere yatakları ıslah edilmiştir. Köyde apartman yoktur dolayısıyla çok katlı binalarda ailelerin bir arada yaşama durumu söz konusu değildir. Evlerin tamamında mutfak, hamam (banyo) vardır. Suyun evlere kadar girmesi ve evlerde yıkanacak müstakil bir yer bulunması ile ailenin yıkanma sıklığı arasında herhangi bir yakınlık yoktur. Çocuklar haftada bir olmak üzere tatil günleri yıkanır. Arife günü herkesin yıkanması, çocukların ise leğenlerde çimdirmesi âdettendir. Kanalizasyon sisteminin olmadığı ve evlerde hamamın yer almadığı hayat şartlarında, köy meydanında tuvalet ve yıkanma ihtiyaçları için “umumhaneler”in olduğu belirtilmektedir. İlk başlarda evlerin mutfak için ayrılmış bir bölümü yoktur. Evlerde ocaklık adı verilen bölmede, ateş yakılan yerde yemekler pişirilmekte, sofranın geniş olan odasına -örtme yahut oturma amaçlı kullanılan oda-serilmektedir. Sonraları mutfak, mutfak tezgâhı, banyo ve küvet kavramı şehirleşmeye ve köylerdeki kültür değişmesinin mahiyetine bağlı olarak yerini almıştır. Şehirle irtibatı sık olan ve satın alma gücüne sahip ailelerde bu durum daha erken yıllara rastlamaktadır. Kültür değişimleri bir anlamda değer değişimleridir. “Zamanla değerler anlamlarını [ve yerlerini] kaybederler. Sosyal değişimler bu sonuca götürür. Zira bu değişimlerin ana hasleti bunların yaratıcı karakteri olup bunlar eskiden beri var olanların tekrarından değil, yeni yeni buluşlardan kuvvet alırlar.”⁴⁹ Anlaşılmaktadır ki her yenilik kültür değişimlerinde önemli bir sebep teşkil etmektedir.

Mutfak tezgâhına “cağ, çağlık” kap kaçak konan yere ise “terek” denmektedir. Odaların döşeme usulünde maddî güç öne çıkmaktadır. Çok eski yıllarda zeminin çorakla, sonraları “planya tahtası” ile ve gelir dağılımının iyileşmesine bağlı olarak da fayans, mozaik yahut kalebodur ile döşendiği belirtilmektedir. Oturulan odada mutlaka yer minderi vardır ve “somya, makat” adı verilen oturaklar iş görmektedir. Zemini kaplamış olan muşambaların üstünde ailelerin mali gücünün göstergesi olan halılar ve halıların nevi türleri haneden haneye değişiklik göstermektedir. “Evlerin döşeme tarzında önce hayat

⁴⁹ Oğuz, Burhan, (1976), Türkiye Halkının Kültür Kökenleri... s. 23.

seviyesi farklılıkları, sonra da eski ve yen döşeme üslubu farklılığı göze çarpar. Az gelirli evlerde döşeme şekli hem sınırlıdır, hem de eski üsluptadır.”⁵⁰

Bugün çoğu hanede mutfaklar, zeminleri, yer halıları, dolapları ve tezgâhlarıyla birlikte muntazam bir bütünlük içinde düzenlenmekte, zeminde ekseriya laminant parke kullanılmaktadır. Eskilerde yaygın olarak her evin duvarında öne çıkan badana yerine bugün alçı ve iyi boylar tercih edilmektedir.

Misafirler için ayrılan oda günlük kullanılmaz, farklı tanzim edilir ve eşyaları daha özenli seçilir. Pahalı ve süslü eşyalar bu odada muhafaza edilir. Misafir odasında hanenin zenginliğine bağlı olarak koltuk takımı bulunur, mutlaka “büfe” adı verilen dolap yer alır. Büfelerin ön kısmı sürmeli camlar ile kapatılmış olup içerisine renkli ve süslü cam bardaklar, fincanlar tabaklarıyla birlikte yan yana dizili durmaktadır.

Karacaören Köyü’nde “misafir odası” kavramı sonradan (80’li yıllarda) moda hâline gelmiş, her hane misafirler için bir oda tanzim etmeye başlamıştır. Misafir odalarında rastlanan “camekânlı vitrin (köylünün ifadesiyle: büfe), çakmak taşlı küllük, yüzeyi sünger ve kadife kumaştan döşenmiş kanepeler, demir ayaklı sandalye, işlemeli fincan, renkli bardak, yaldızlı plastik tepsiler” söz konusu değişmeye sembol olan örnek unsurlardır. Mutfakta bakır ve metal kapların bir zaman sonra plastik mamullere dönüşmesi, el yapımı urgan, örk (ip, sicim) yerine sanayi mamullerinin tercih edilmesi, el imalatı yün kıyafetlerin, yerini hazır giyime bırakması, bunların kolay, zahmetsiz ve maliyeti düşük olmaları hususu ile açıklanabilir. Plak ve pikaplara ilk başlarda fiyatı dolayısıyla birkaç ailenin sahip olabildiği; televizyon, radyo ve fotoğraf makinelerinin Arabistan’da çalışanlar vasıtasıyla köy hayatına girdiği bilinmektedir.

2.4.3. Komşuları

2.4.3.1. Perşembe (Aybastı Yaylası)

“Orta Karadeniz Bölgesi’nde Canik Dağlarının kuzey yamacında kurulmuş olan Aybastı’nın kuzeyinde Fatsa, doğusunda Gököy, batısında Korgan ve güneyinde Tokat’a bağlı Reşadiye ilçeleri bulunur.”⁵¹ Aybastı yaylası şehir merkezinin güney sınırlarını teşkil eder. “Aybastı, kıyıda 54 km içeride nemli dağ ormanları şeridinde yer alır.”⁵²

⁵⁰ Kıray, Mübeccel, (1964), Ereğli... s. 95-96.

⁵¹ Ordu 1986 İl Yıllığı... s. 241.

⁵² Erinc, Sırrı, (1945), “Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu-Giresun Kesiminde Landşaf Şeritleri”... s. 130-131.

Karacaöre'in yayla olarak kullandığı arazi, Ordu ili Aybastı Yaylası'na kuzey istikameti yönünde komşudur. Perşembe günleri kurulan hafta pazarında, “evsük düzmek” için bütün İskevsir halkı dâhil olmak üzere Karacaörenliler de alışveriş etmektedir. “Perşembe Yaylası, yazları Aybastı ve köylerinden gelenlerle Tokat'ın Reşadiye ve Başçiftlik ilçelerine bağlı köylerden gelenlerin karşılıklı ürün değişimi yapıkları ortak bir pazar niteliği taşımaktadır.”⁵³ Niksar pazarı ile birlikte Perşembe pazarı, özellikle yaz dönemlerinde, köylünün nazarında hatırı satılır bir yere sahiptir. Perşembe, Karacaören yaylasına yaklaşık 40 dakika yürüme mesafesinde olup özel vasıtalarla 10 dakika sürmektedir. Yaya olarak gidenler yanında ücrete mukabil minibüs yahut traktörlerle de ulaşım imkânı söz konusudur. Hafta günleri kurulan mal pazarı ve çerçi tezgâhlarında, hayvan, yün, deri, sağın ürünleri alınıp satılmakta, mutfak ihtiyaçları karşılanmaktadır. Karacaören ahalisinin yayla mevsimi süresinde Perşembe Yaylası ile artan münasebeti, diğer aylarda zayıflamakta, daha çok Başçiftlik ve Niksar ile olan irtibatı, güç kazanmaktadır.

Temmuz ayı içerisinde bir hafta boyunca devam eden Geleneksel Perşembe Yaylası Şenlikleri, güreş müsabakalarına, at yarışlarına ve cingen (çingene) çadırlarına ev sahipliği yapmaktadır. Bu şenlikler, bölge insanının iştirakiyle kalabalık bir ortamda gerçekleşmektedir. “Perşembe Yaylası'nda her yıl düzenlenen ve yağlı güreşlerin de yapıldığı panayır, 1992 yılından itibaren Perşembe Yaylası Şenlikleri'ne dönüştürülmüştür.”⁵⁴

Perşembe, geçmişte birkaç lokanta ve üç beş dükkândan kurulu mütevazı bir yayla görünümündeyken, bugün yerli turizme yönelik faaliyetler artmış ve çehresi değişmiştir. Son yıllarda sayısı hayli artmış olan tavacılar ve kasaplar daha fazla rağbet görmekte, dükkânlar Perşembe günleri dışında da açık tutulmaktadır. Bölgede “Perşembe tavası” yaptırmak âdet hâline gelmiştir.

Karacaören insanı, Perşembe ve çevre köylerini içine alan bölgeye “cenik” demektedir. “Cenik”, “Canik” kelimesinin bölge ağzında söylenişidir. “Besim Darkot'un İslam Ansiklopedisi'nde (Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları) kaleme aldığı ‘Canik’ maddesinde ise kelimenin menşei malum olmamakla beraber Gürcü lehçesinin bir kelimesi ile tasavvur edilebilir denilmekte olup Karadeniz kıyısının bu kısmında yerli halk

⁵³ Aydın, Mehmet, (2002), Aybastı Ağzı (İnceleme-Metin-Sözlük)...s.10.

⁵⁴ Özellik ve Güzellikleriyle Aybastı, (1997)... s. 100.

tarafından ‘Cenik’ şeklinde söylenmektedir.”⁵⁵ Cenik kelimesi, Çepni sözlüğü adıyla yayınlanmış bazı sözlüklerde “Yaylada köye verilen ad.” olarak da bir manaya sahiptir.

Kabak yetiştirmeleri ve birçok yemekte kabak kullanmaları dolayısıyla Ordu insanına Karacaörenlilerce “kabakçı” da denmektedir. (KK 27)

“Eskiden köyde kıtlık yokluk çoktu. Cenik taraflarına ördüğümüz çorabı, çetiği, önlüğü dokuduğumuz çulu cicimi verir ordan mısır, mısır unu fasulye kabak, ceviz, elma armut alır, uzun yolu aşarak köye geri dönerdik. Yorgunluktan takatimiz kesilir, açlık, susuzluk öldürürdü. Bir seferinde evde yiyecek bir lokma kalmamış. Babamız hasta olduğundan iş görececek halde değildi. Evi geçindümemiz gereği-yodu, kaç tane sübyan ekmek bekliyo. Ağabeyimle Cenik taraflarına gittük. Yün çorap, cicim micim aldık yanımıza, at eşşek nerde. Varduk bi tanış kapıya. Ellerimizdekileri görünce bi imrendiler. Mısır, fasulye, ekmek alıp köyün yolunu tuttuk. Cenik insanı kabağı çok sever, misafirperverdü, çalışkandu, cüsseli, yiğit, babayığit karıları bir görseniz. Sabah tarla, akşam tarla, şu körpe yavruları sırtlarına sarım sarım sararak çapa çaplıyolar. Emme barbar bi millet. Düşünmeden konuşana barbar derler ya. Lafçılar, nerde bir olay olsa girintidü, yabancı bir erkek de olsa, girintidü, erkekten pek fazla çekinemezler. Emme dinlerine düşkünler, Allah kitap bilüler.” (KK 5)

Karacaören ile Aybastı Yaylası’nın komşu olması, bölge insanları arasında güçlü bağlar oluşturmakta ise de münasebetler, yılın belli ayları (yayla süresi) ile sınırlı kaldığından bu yakınlaşma, ileri seviyelere gitmemektedir.

Köylünün hafızasında “Cenik tarafları” tarihî izlere sahiptir. Seferberlik zamanı, bağ bahçe mahsullerinin, Aybastı taraflarına gidilerek tedarik edildiği, cecim, çul, el işi kıyafetlere karşılık olarak “değişme” yapıldığı ve hanelerin savaş yıllarında geçimini bu yolla sağlamaya çalıştığı belirtilmektedir. Geçmişte hemen her ailenin ihtiyacına bağlı olarak dokuduğu cecim ve çul, önemli faaliyetlerdendir. Cecim ve çul dokumacılığı köy halkı açısından ticarî bir gaye içermemektedir. Dolayısıyla dokumacılığın önem arz ettiği durumlardan biri de değişmede kullanılmasıdır. Cenik taraflarına atlarla yahut yaya olarak gidilmekte ve temin edilen yiyecekler bu şekliyle köye getirilmektedir.

“Bizim o tarafta akrabamız vardı, bu sebeple gidip gelürdük. Bi zaman bizi yiyecek noktasında çok idare ettiler. Şalvar ceket dokuma vardı eskiden. Kadınların önlüğü olurdu, ipten dokuma. Boncuk sıırırlardı, menşurudu o zamanlar. Çökelik peynir götürürlerdi. Değüşülerdi, Mısır unu mısır, kabak, patatis alu, atınan dönerleridi. Dedem Gara Mıkdar, Zeykiye anam, bir de Mıstafa eniştem vardı üçü üç atınan ta Fatsa’nın Göller köyüne giderlerdi.” (KK 3)

Hemen her ailede, erkek nüfusun cepheye gitmesi dolayısıyla hanelerin geçiminin daha çok kadınların üstelendiği anlaşılmaktadır. Cenik, seferberlik yıllarını görmüş olan

⁵⁵ <https://books.google.com.tr/books>.

kadınlar açısından “yokluk ve sefillik”i temsil eden bir mana boyutuyla dile getirilmektedir.

Cenik tarafları, birçok hikâye ve hatıraya dayalı olarak cemiyet hayatında yer etmiş, hafızalardan bugün de silinmemiştir.

“Zahide ile anası Cenik’ten dönerken açlıktan susuzluktan yorgun düşer. Kara ve fırtınaya tutulur. Kız bu şartlara dayanamaz, anası yardım için yaylaya koşar. Anası gelene kadar kızcağız oracıkta ölür. Mezarı hâlâ Perşembe Yolu üzerinde durmakta.” (KK 19-20)

2.4.3.2. Başçiftlik Kazası

“Başçiftlik, kuzeyinde Ordu iline bağlı Aybastı ilçesi, doğusunda Reşadiye ilçesi, güneyinde Niksar ilçesiyle çevrilmiş olup toplam 231 km² mülkî sınıra sahiptir. [Denizden yüksekliği 1425 m olan] Başçiftlik, Canik dağları üzerindeki havzanın batı kısmında yer alır. İskevsür Ovası olarak adlandırılan bu havzada yaklaşık 15'e yakın köy ve kasaba yer alır. Bu havzanın kuzey ve güney kısımları Canik Dağlarının yüksek tepeleri ile kaplıdır.”⁵⁶

Başçiftlik’le ilgili yazılı ve sözlü kaynaklarda ilçenin tarihî ve sosyal çehresine yönelik kısıtlı bilgiler yer almaktadır. Folklor çerçevesini ve sosyal yapıyı tam manasıyla kuşatan bir çalışma (tez ya da eser) olmamakla birlikte bazı hatıratlarda ve seyahatnamelerde bu hususlara dikkat çekilmiş, içtimaî hayata içine alan açıklamalarda bulunulmuştur. “Uçlarını birleştirip Ordu ile Ünye’den güneye doğru çizerseniz, Karadeniz sahil dağlarından aşarak Kelkit Çayı kenarında kurulan Reşadiye ilçesinde birleşir. Bu iki çizginin kavşak noktasından tam sekiz saat kuzeye doğru yürünürse Canik Dağlarının 3000 metreye yakın kesiminde İskevsür Ovası’nın batı ucuna oturan köyündeyim. (Başçiftlik) Memuriyetimin ilk basamağı, yaşı 18’i dolduruyor, mevsim sonbahar, kasım ayının başladığı gün, yıl 1925.”⁵⁷ “Gidiş ve dönüşü 12 saat süren şehir yolculuğunda kadın erkek karışıktır. 4000 metreye varan Keltepe’nin böğrünü saran dik yolu tırmanırlar. Üç saati de eniş inerek Niksar’a ulaşırlar. Satacakları yumurta, yağ, çökelik, bal. Alacakları iç ve dış çamaşırlardır.”⁵⁸

Başçiftlik ilçe merkezi ile Başçiftlik yayla arazileri (Kuzu Göbeği, Orta Yayla, Aşağı Yayla), Karacaören’in kuzey ve batı sınırlarını teşkil etmektedir. Geçmişte yayla arazilerinin sınırları ve ihlalleri anlaşmazlıklara sebep olmuş, bu durum kavgalara yol

⁵⁶ Dicle, Mehlika / Oral, Emrah, (2018), Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Başçiftlik İlçe Raporu... 4-5.

⁵⁷ Özcan, Kazım, (1951), Bizim Köy Müellifi Mahmut Makal’a Cevap... s. 5.

⁵⁸ Özcan, Kazım, (1951), Bizim Köy Müellifi Mahmut Makal’a Cevap... s. 7.

açmıştır. Otlakların yetmemesi, sınırlara uyulmaması, özellikle çobanlar arasında başlayan nizalar, köylüler arasında kavgalara, düşmanlıklara sebep olmuştur. Yaşanmış birkaç hadise sonrası Başçiftlik’le olan bütün münasebetler kesilmiş, hiçbir surette yakınlık içinde olunmamıştır. Bir süre, ihtiyaçlar Niksar ve Aybastı Yaylası’nda tedarik edilmeye başlanmıştır. Daha sonraları aradaki husumet giderilmiş, Karacaören’in Başçiftlik’e bağlanması ve bir mahalle durumuna gelmesi ile münasebetler eski hâlini almıştır.

2.4.3.3. Hatipli Kasabası

Karacaören ile Hatipli halkı, milliyet, kültür, inanç bakımlarından benzer özellikler sergilemektedir. Coğrafi olarak birbirine yakın olan bu iki köy akrabalık bağları ile de bağlıdır. Uzun yıllar dostane münasebetler içinde bulunmuş olmalarına rağmen çeşitli sebeplerle araları açılmış, şahsî husumetler, sınır ihlalleri, orman arazilerinin kullanımı, otlakların hayvan sürülerine yetmemesi meseleyi ileri seviyelere taşımıştır. Takriben 35-40 yıl süren zaman diliminde “yayla dövüşleri” adını verdikleri birçok hadise vuku bulmuş, kavgalarda her iki köyden ölen ve yaralanan insanlar olmuştur. Anlaşmazlıkların esasını Arpalık mevkii teşkil etmektedir. Geçmişte köylünün arpa ve patates ekip sahiplendiği söz konusu arazi, Hatiplilerin hak iddia etmesi ve cebir kullanması ile dava konusu olmuştur. Özellikle yayla zamanı artan “dövüş”ler, her iki taraf açısından da millî bir dava olarak görülmekte, basit sebeplerle başlayan anlaşmazlıklar kısa sürede “cephe savaşları”na dönüşmektedir. Bu durum, mahkemelere intikal etmiş, yönetici, avukat, adliye çalışanı, kolluk kuvvetleri ve bilirkişilerin çıkar elde ettiği dava hâlini almıştır. Adliyelerde “adamı olan” davayı kazanmakta, karar rüşvet ile bozulmakta, yeniden dava açılmakta hâsılı dava neticeye kavuşturulmadan sürüp gitmektedir. Mahkemelerin uzun yıllar sürmesi ve bir sonuç alınamamasının sebebi (KK 25) dava dolayısıyla bu işlerden menfaat elde edilmesidir.

“İki belde arasında görülen mahkemeler, Yemişen’le başlamış olsa da asıl mücadele yayla sınırından kaynaklanıyordu. Karacaören, Hatipli’den daha eski bir yerleşim yeridir ve eskiden beri söz konusu araziye otlak olarak kullanılmaktadır. Hatipli ise yaylasının yetersizliği düşüncesi ile Karacaören ile olan sınırının hâkim tepelerden daha batıya uzandığını savunmaktaydı.” (KK1)

“Birbiri arkasına açılan mahkeme dosyaları birleştiriliyor, defalarca keşifler yapılıyor, bilirkişiler dinleniyor, kararlar veriliyor, temyiz ediliyor ancak bir türlü sonuç alınamıyordu.” (KK 1)

“Rivayet odur ki, vaktiyle bu tür mahkemelere bakan bir hâkim vardır. Hâkim hizmeti yeterli görerek emekli olur. Hâkimin oğlu da babasının yolundan gider ve hâkim olur. Göreve babasının bıraktığı yerden devam eder. Dosyaların içine dalmış vaziyette bir gün babasına, babacığım falanca yayla

davasını iki celsede bitirdim oysa sen yıllarca bu davayı bitirememiştin, der. Babası oğluna gülümser, sen o mahkeme dolayısıyla okuyabildin der.” (KK1)

Muhtarlık, mermi, yol, mahkeme ve avukat masrafları dolayısıyla yılda birkaç defa “döklüm dökmek” durumunda kalmaktadır. Her dava için görevlendirilen şahitler, keşif için tutulan “ehliguk”lar masrafı arttırmaktadır. Köyün kuzey cihetinde yer alan Çamlık’taki yetişmiş çam ağaçları ihale usulüyle satılarak para elde edilmeye çalışılmaktadır.

Ehli vukuf kelimesi, köylünün dilinde değişmeye uğrayarak “ehliguk” ifadesiyle tabir olunmaktadır. Özellikle sınır davalarında bilirkişiler önemli roller üstlenmekte, keşif yapılacağı tarihlerde önem kazanmaktadırlar. Lügatlerde “İyi bilgisi olan, bilirkişi,”⁵⁹ manasında kullanılan “ehli vukuf” kelimesi ehli hibre izafetiyle de aynı manayı ihtiva etmektedir. Kaynaklarda ehli hibre için “Bir şeyi çok iyi bilen.” anlamı verilmektedir.

“Bunlar, yaşını başını almış, bir mahkeme başlasa da bize avanta düşse diyen çevre köylerin sakinleridir. Bazı dönemler çok popüler olurlar, davalı taraflar onları günler öncesinden besleyerek mahkemeye hazırlarlar. Karşı tarafa kaptırmamak için uğraşılır ve karşı taraf kapmak için erken davranır ve çoğu zaman günler öncesinden kaçırlırlardı. Bu kişilere keşiften önce bölge gezdirilir ve mahkemede söyleyecekleri öğretilirdi.” (KK1)

Hayvan sürülerinin sınırları ihlal etmesi yahut kaybolması, kavgaların çıkma sebeplerindendir. Önce çobanlar arasında başlayan anlaşmazlık, sonrasında köyün tamamının dâhil olduğu savaş hâlini almaktadır. Köyde “savaş” olarak belirtilen bu durum, genellikle tarafların karşı kaşıya geldiği “cephe savaşları”na dönüşmekte, çatışmalar jandarmanın bölgeye intikali ile son bulmaktadır.

“Gündüz yaylada erkek kalmadığından Hatipliler yaylayı basıyolarıdı. Bizimkiler de hemen toplanıp onları bastırıyo, yaylalarına kadar giriyodu. Bi seferinde evlere kadar girmişler, garıların yapıduğu peynir tenekelerini saçmışlar edırafa.” (KK3)

“Savaşçıların, silahların, cephelerin, ikmalcilerin, muhaberecilerin, taktikçilerin olduğu bir mücadelenin adı elbette savaş olacaktı. Bu bir savaştı. Savaşçılar genelde askerliğini yapmış, avcı, nişancı, cesaretli kimselerdi. İlk başta kırma tekli tüfek ve tabancalar kullanılmakta iken, sonraları çifte ve otomatik yarı otomatik pompalı tüfekler cepheye götürülmeye başlandı. Cepheler ise Arpalık, Çifte Yatak, Kurt Alan, Evliya Tepesi idi. Muhabere görevini koyun çobanları ve sıkıntılı durumlarda bekçi olarak görevlendirilen gençler yapıyordu. Arabası ve motoru olan herkes mermi ve mühimmat ikmali için görevli sayılırlardı. Bütün araçlara sefer emri çıkmaktaydı. Çatışmalar, kelik basma, koyun sürme, it boğuşu ya da bizim yerimize tecavüz edilmesi ile başlardı. Çoğu kez sebep olmasına da

⁵⁹ Devellioğlu, Ferit, (1984), Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat... s. 248, 249, Türkçe Sözlük, (2005)... s. 608.

gerek yoktu. Mahkemelerin seyri ve sonuçları da çatışma sebebi olabiliyordu. Kıvılcımın çıktığı an, haberciler köye ulaşır ve hoparlörlerden “Allah’ımı seven yetişsin” anonsu duyulurdu. Silahlar kuşanılarak araçlara binilir. Cepheye ulaşıldığında hâkim nokta ve tepelerde, mevziler tutulur. Yeni katılanlar mevzileri ele geçirmek için sağlı sollu ve aşağıdan ateş açarak düşmanı püskürtmeye çalışır. Savaşta arkadan kuşatma, tekleme ile galip gelinmeye çalışılmaktadır. Çatışma saatlerce devam eder, biri yaralanmış veya ölmüş yahut mermi bitmiş ise geri çekilmeye başlanır. Jandarma güçleri geldi ise karşı taraf yaylamızı bastı, denirdi. Karşı tarafın jandarmanın kucağına düşmesi veya jandarma ile çatışarak suçlu görülmesine çalışılır. Jandarma ile çatışmalar sonucu halktan yaralananlar olmuştur.” (KK1)

İki köy arasında yıllardır dava konusu olan anlaşmazlıkları gidermek için birçok teşebbüste bulunulmuş ama gayretler bir neticeye kavuşturulamamıştır. Geçmişte Diyanet İşleri Başkanı görevinde bulunmuş olan Lütfü Doğan dahi sulh için araya girmiş, tarafları bir araya getirmişse de bir sonuç alınamamıştır. Yakın bir zamanda özellikle köyün tahsilli gençleri akil bir tavır sergileyerek sınırların belirlenmesi konusunda ortak bir fikre varıp anlaşma zemini oluşturmuşlardır. Bugün, Karacaören ahalisi ile Hatipli halkı dostane münasebetler içindedir.

2.4.3.4. Niksar ve Ova Köyleri

“Tabiat, kültür ve tarihi zenginliğin kaynaştığı, eski çağlarda Antik Dönem’in, Danişmend ve Selçuklu döneminde “Danişmend ili”nin önemli merkezlerinden olan Niksar, Kelkit Vadisi’nin genişlediği Niksar Ovası’nın kuzeybatısındaki yamaçlara kurulmuştur.”⁶⁰

Niksar, merkezî bir yerleşime sahip olması dolayısıyla köylünün daimî surette irtibat hâlinde olduğu yerlerdendir. Kelkit Vadisi üzerinde kurulu bir ova şehri olan Niksar’ın, iklim şartları dolayısıyla taşıdığı imkânlar⁶¹ Başçiftlik ve Reşadiye’ye göre daha geniştir. Köylünün başlarda ticarî gayelerle kurduğu ünsiyet, son yıllarda artarak devam etmektedir. Niksar, 1980’lerden sonra Karacaören’den göç almaya başlamış, şehirleşmenin hızla yayılması, eğitimle ilgili talepler köylünün Niksar’la olan bağıını güçlendirmiştir. Yolların asfaltlanması ve ulaşımın maliyetinin düşmesi de bunda etkilidir. Bu yıllarda, köyde ciddi bir zemine sahip olan Hereke halı dokumacılığı, Karacaörenli müteşebbislerin faaliyetleriyle Niksar’da da önemli bir iş kolu haline gelmiş, Niksar dâhil birçok il ve ilçede ticarethaneler kurulmuştur. Yalnız 1980’lere kadar köy halkının “sıcağı ve sivrisineği” sebep göstererek Niksar’a taşınmadığı ve Niksar Ovası’ndan arazi satın almadığı bilinmektedir.

⁶⁰ <https://www.niksar.bel.tr/belediye/4/Tarihçe>.

⁶¹ Bu hususta bakınız: Niksar, Dün Bugün Yarın (1998)...

Halıcılık faaliyetlerinin önemli bir iş kolu haline gelmesiyle, köyde “çıraklık” müessesesi oluşmuştur. Halı tezgâhlarının kurulması, çok sayıda insanın çalışmasını gerektirdiğinden dışarıdan çırak getirilmiştir. Bu gayeyle köylü müteşebbisler, ilk başlarda yakın köylerden kursiyerler getirmiş, sonrasında Erbaa, Aybastı, Akkuş, Pelitliyatak, Giresun, Amasya, Merzifon hatta Trabzon’a kadar giderek buralarla temas sağlamıştır. Halı dokumacılığı ve çıraklık müessesesi, Niksar’a taşınan Karacaörenli aileler ve çevresinde de devam ettirilen bir iş koludur.

3. İKLİM ŞARTLARI

Karacaören, Orta Karadeniz Bölgesi sınırları içinde yer almaktadır. Karadeniz üzerinden gelen hava şartlarının hâkim olması özellikle yayla arazisi üzerinde kendine mahsus bir iklim dokusu oluşturmaktadır. Karacaören Yaylası, Reşadiye’nin diğer yaylalarıyla aynı özellikler sergiler. Aybastı’nın hemen güneyinde yer alan Reşadiye’de hem iklim hem de bitki örtüsü birdenbire değişir.”⁶² Köy merkezinde iklim, yayladan farklı olarak daha çok karasal özellikte seyretmektedir.

Nemliliğin az olması gece gündüz sıcaklık farklarının yüksek olması, bitki çeşitlerine yansımaktadır. Yüksek dağların etkisiyle denizellik iç kısımlara sokulmaz. Soğukların artması ve yağışların az düşmesiyle ormanlık alanlar yer yer seyrekleşir. Köy, İç Anadolu’nun iklim özelliklerine; yayla arazisi Karadeniz’in iklim etkisine daha açıktır. Her iki iklim tipini yansıtan çalılıklar, ağaçlıklar ve ürün çeşitleri görülür. Köy ile yayla arazisi, havası ve toprak verimliliği bakımlarından birbiriyle örtüşmez. Yayla arazisinde kimi zaman rüzgârın vadi üzerinden getirdiği zayıf deniz havası hissedilmektedir. Yaylada toprak iklim özelliğini kaybettiğinden odunsu bitkiler (ormanlık alan) pek görülmez. Rüzgâr ve soğuk hava şartları ağaçların boylanmasına, fidanların yetişmesine engel teşkil etmektedir. Yükseklik farkından dolayı tepeler, tarım arazisine nazaran daha fazla kar almaktadır. Bitkiler, özellikle yayla yönüne doğru, geçiş özelliği (iki iklim özelliğinin birleşmesi) yansıttığından çeşitlenmektedir. Yayla coğrafyası, nemli dokuya sahip olduğundan endemik bitki türleri görülebilmektedir.

Bölgede tarım, bu iklim şartlarından dolayı gelişmemekte, yaz kurakları sulu tarıma imkân tanımamaktadır. Mahsul çeşidi azdır ve verimi düşüktür.

⁶² Yurt Ansiklopedisi Türkiye İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını, (1982-1983)... s. 6254.

Karadeniz ve İç Anadolu ikliminin kimi yerlerde birleşerek ortak özellikler sergilediği söylenebilir. İki iklim bölgesinin etkisine de açık olan köy ve yayla yerleşimi, Karadeniz'in nemli ve yağışlı havasından istifade eder. Yazları çise ve yağmur, kışları şiddetli poyrazla kar şeklindedir. Bu açıdan Karadeniz iklim yapısını kısmî olarak örneklendirir. İç Anadolu iklim özelliğinin içlere sokulması, kışları ayaz, yazları kurak şeklinde kendini göstermektedir. Don, güneşin dik açıyla düştüğü aylara kadar görülebilmektedir.

Yazlar yer yer sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve yağışlı geçmektedir. Genellikle temmuz, ağustos aylarında yağış almayan belde, diğer aylarda yağışlı geçer. Nisan, mayıs aylarında bol yağışlıdır. Genellikle kasım-nisan döneminde kar görülür. Güneşlenme süresi çok azdır. Karın toprakta durma süresi, ova bölgelerine nazaran daha uzundur. Sıcaklar geç başlamakta ve erken bitmektedir, bu durum bitkilerin toprakta kalma süresini azaltmaktadır. Sıcak gün sayısı, bazı meyve ve sebzelerin olgunlaşma süresine yetmemektedir. Bazı bitkiler, bölgenin iklim yapısına uygun olduğu ve yetişebildiği hâlde döneminde güneşi yeterli miktarda alamadıkları için olgunlaşmamaktadır. Kiraz, fındık, bazı elma türleri, üzüm bunlardan bazılarıdır. Geçmişte mahsul alınamayan domates, biber günümüzde yetiştirilmektedir. Bölgenin yapısı daha çok pancar, pezü, patates, fasulye, mısır için uygun şartlar taşımaktadır. Sulama imkânlarını geliştirilmeye yönelik bazı çalışmalar, ürün çeşitliliğini artırmaktan ziyade ekilmekte olan mahsullerin verimini arttırma gayesi taşımaktadır.

4. BİTKİ ÖRTÜSÜ

Bitki örtüsü, iklim şartları dolayısıyla ve coğrafyanın genellikle çorak topraklarla kaplı olması nedeniyle zengin değildir. Köy arazisinde odunsu bitkilere daha çok rastlanmakta, yaylada ise hava şartları ağaçların yetişmesine, engel teşkil etmektedir. Yayla civarında sadece küçük bir alan ormanlıktır. Hemen hemen arazinin tamamı otlaktır. Bahar yağmurlarını bol alan bu arazide yer yer dikensi çalılıklar, otsu bitkiler görülmektedir. Arpalık mevkii taraflarında tantal adı verilen kümelere rastlanmaktadır.

Yıllık sıcaklık farkları bitki örtüsünün gelişmesini engellediğinden meyve ve sebzelerin, verimi iyi değildir. Yörenin bitki örtüsünü mera bitkileri, ormanlık alan bitkileri ve tarım bitkileri olmak üzere üç grupta ele almak mümkündür. Köyü çevreleyen ormanlar, açık ve geniş otlaklar ve ekili arazi bu bitki örtüsünün genel karakterini yansıtır. Ağaçlar

kimi yerde boylu, kimi yerde cılız ve bodurdur. Çalılıkların, dikenli ve odunsu bitkilerin yemişlerinden ve gövdelerinden kayak, kızak, süpürge, yemiş, sepet, kazma, kürek, nacak, girebi sapı yönüyle faydalanılmaktadır. Araziden kuşburnu, ekşi elma, alıç, yabanî tevek ve erik toplanmaktadır. Fındık, dağ fıstığı korularına rastlanmaktadır. Bunlar yere düşen yağmur miktarına bağlı olarak yer yer kümelenmiştir. Bazı bitkilerden tedavi amacıyla faydalanılmaktadır. Arazide kendiliğinden ve bakımsız büyüyen ısırgan, efelik, ebegümeci, kekik, madımak, yelmük gibi bitkiler yemeklerde kullanılmaktadır.

Köyün arazisi; tarıma tahsis edilmiş tarlalar, ormanlık alanlar ve verimsiz topraklardan (kel, tepe) oluşmaktadır. Tarlalar yılda bir kez ekilmekte, topraktan iki mahsul alacak kadar mevsim normalleri yeterli gelmemektedir. Araziler ekme biçme dışında hayvanların yaylını için (ekinler kaldırıldıktan sonra) kullanılmaktadır. Tarım için açılan arazilerde ağaçlık alanlar pek bulunmaz. Arazi içlerinde ve tarla tumplarında armut, ahlat (çörtük) türü ağaçlar bulunmaktadır, diğer meyve ağaçlarına yer yer rastlanır. Ağaçlar, gölgesi sebebiyle ve mahsulün verimini düşürdüğü için muhafaza edilmemiştir.

Köyde “bostan işleri” diye tabir edilen bağ bahçe işleri, sınırlı bir alanda yürütölmektedir. Genelde sulak olmayan köyün arazisi bahçe tarımı için uygun şartlar içermeyiz. Bundan sebep evlerin etrafında, harmanlıkların arka kısımlarında sulama imkânları dâhilinde lahana, yeşil soğan, pırasa, pezü, kabak, ıspanak, biber, nane, patates ihtiyaç oranında yetiştirilmektedir. Son zamanlarda ticarî amaçla patates, yeşil fasulye ve lahana ekilmektedir. Buna ilaveten özellikle su ayaklarında, toprak sahipleri bahçeler tanzim ederek mısır, yeşil fasulye, nane, patates, yonca yetiştirmektedir. Soğuk iklim şartlarına uygun olmayan turunçgiller, marul, maydanoz ve patlıcan bu bölgede yetişmemektedir. Son dönemde evlerin çevresinde domates, biber, patlıcan ekilmekte ve verim alınmaktadır. Bazı tarlalarda kiraz fidanı dikilmiş ve ağaç meyve vermiş ise de sıcaklık değer az olduğundan yeterli ölçüde verim alınamamıştır.

Yaylada, her evin arka ve yan kısımlarında taşlarla çevrilmiş bostanlar vardır. Bu bostanlarda, çeşmelerden gelen zayıf ark suyu ile lahana (kelem), pezü, yayla patatesi, yeşil soğan, nane, yetiştirilmektedir. Yayla arazisi, genel olarak iklim dokusunu yitirmiş olduğundan toprak yüzeyinde odunsu bitkiler (ağaç) yoktur, dikilen ağaçlar rüzgâr ve soğuk dolayısıyla kurumakta yahut boylanmamaktadır. Bahçelerde (bostanlarda) üç beş erik ağacı, söğüt ve çam dışında ağaçlara rastlanmaz. Tepeler ilkbahar yağmurları ile otlanır. Tepe yamaçlarında kekik ve yayla çiçeği bol miktarda yetişmektedir. Papatya, gelincik, çiğdem, yağlumcak, eğşimcek ve özellikle ormanlık arazide, çalı diplerinde dağ

menekşesine rastlanır. Yeşil alanlarda mantar ve cücül evlekleri (ocakları) yağmurun yağmasına bağlı olarak büyümektedir. Sıcakların arttığı ve yağmurun yağmadığı aylarda arazi, hızla kurumaya başlamakta, çayırlar boz topraklar hâline dönüşmektedir.

4.1. Ormanlar ve Meralar

Köyün üç tarafı ormanlarla çevrili olup güneyinde Kafadağı vardır. Başçiftlik sınırından başlayıp Hatipli sınırına kadar uzanan bu orman, yaşlı meşe (pelit) ağaçları ile doludur. Pek geniş bir alanı kaplamayan bu ormanın içi aynı zamanda otlak olarak kullanılmaktadır. Ormanın içinde yer yer çayırılık alanlar vardır ve bu çayırlardan otu biçilmek suretiyle istifade edilmektedir. Köyün batısındaki Yılgin adlı orman, her boyda kayın (gürgen) ağaçlarının olduğu fundalıklardır. Sözü edilen bu ağaçlık mahallerde gürgen ve pelit dışında yaban kavağı (huş), sarıçam, ardıç, kuşburnu, karatiken vb. yer almaktadır. Köyün kuzeyi, sarıçam ağaçlarıyla çevrelenmiştir. Etrafı tel örgülerle çevrilmiş bu ormanda, iki yüz yılı aşkın yaşta, geometrik yapısı düzgün olmayan şekilsiz sarıçamlar bulunmaktadır. Ağaçlar, yıldırım düşmesi yahut şiddetli kar yağışı dolayısıyla hasar görmekte ve giderek azalmaktadır, bu amaçla zaman zaman ağaçlandırma yapılmaktadır.

Köyün, Hatipli ile sınırını belirleyen, Depeyatak mevkiindeki ormanlık alan, Yemişen ismiyle anılmaktadır. Bu ormanlık alan geçmişte iki köy arasında dava konusu olmuş, “yalan yanlış şahitlikler” (KK 4) sonucu, mahkeme kararıyla Hatipli Köyü’ne verilmiştir.

“Fındıklı Düz, dedikleri yer eskiden dedelerimin tasarrufundaymış. Şimdi bile oranın etrafındaki tarlaları biz ekiyor biçiyoruz. Bizim köyden biri köy halkı Hatipli ile nizalyken onlara bu dağ Hatipli’nindir demiş üstelik mahkemede şahitlik etmiş. Bu yer Musagil’e ait olduğu için hasutluğundan mı çekememezliğinden mi? Bu yer Musagil’in olacağına Hatiplinin olsun demiş. Bu işi de bir sini böreğe yaptığı söylenir.” (KK 4) “Yemişen’i bir yorgan ve bir bakır yoğurda satmış Ali Hoca.” (KK 26)

Kuzuluk mevkiinden şimdiki köy merkezine taşındıktan sonra o tarihlerde ormanlık olan arazi, tarım için açılmaya başlanmıştır. Yalnız tarla sınırlarında üç beş ağaç ağaçla bırakılarak sınırlar (tump) muhkem hâle getirilmiştir. Dikenli çalılıklar tarım arazileri dışında çorak, verimsiz ve kel kısımlarda toplanmıştır. Kel arazilerde odunsu bitkilerin yanında dikenli bodur çalılıklar da vardır. Piç söğüt, yabanî fıstık, yabanî üzüm, yabanî erik, fındık ağaçları, kuşburnu, öküz götü vb. çalılarına rastlanmaktadır. Sulak yerlerde sazlıklar boy gösterir. Ev çevresinde, harmanlıklarda, dere yataklarında selvi kavak, erik ve söğüt ağaçları fazla olmamakla birlikte yetişmektedir. Çam, köyün içinde nadir görülür, tarım arazilerinde çam ağaçlarına hiç rastlanmaz.

4.1.1. Isınma ve Yakacak

Köy evleri, çoklukla iki katlı ve betonarmedir, meskenlerin yalıtımsız olması ve bölgede kış şartlarının ağır geçmesi dolayısıyla evler ısıtılamamaktadır. Evlerin oturmak için kullanılan odasında soba yanmakta, diğer kısımlar hiçbir surette ısınmamaktadır. Evlerle bitişik nizamda yapılmış olan ahırlar, evlerin ısınmasında önemli işleve sahiptir.

Günümüzde, her hane, odun, tezek, kömür ve doğalgaz kullanmaktadır. Köyde doğalgazın kullanılması, 2010'lı yılların sonlarına tekabül etmektedir. Doğalgaz nakil hatlarının köy merkezine getirilmesiyle evler gazla ısınmaya başlamış, gaz ocaklarında büyük tüp yerine doğalgaz kullanımı artmıştır. Öncesinde odun ve tezek önemli bir yakacak türüdür. Kömür, belli seviyede maddî güç gerektirdiğinden tercih edilmemektedir.

Köylü, kolay ve ucuz yoldan temin edebildiği yakacakları kullanmakta, dolayısıyla köyde daha çok odun ve tezek tercih edilmektedir. Her hanenin geçiminin, hayvancılık ve çiftçiliğe dayalı olması köylüye yakacak konusunda imkânlar sağlamaktadır. Çevredeki ormanlardan meşe, gürgen, çam ağacı temin edilmekte, hayvancılığa bağlı olarak tezek öne çıkmaktadır.

Köylünün nazarında orman, özellikle yaş ağaç önem arz etmektedir. Yaş ağaç kesilmez, kesen cemiyet hayatında hoş görülmez. Çevredeki ormanlardan atıyla odun getiren ve geçimini bu yolla sağlayan kişiler varsa da bu yolla satılan odunun, pek talep gördüğü söylenemez. Köylü, arazisinden elde ettiği pelit, armut, çörtük, söğüt, kavak gibi ağaçların kuruyan gövdelerini, kışlık odun olarak değerlendirmektedir. Çam ağacı, kokusu isi, dumanı (KK 3) dolayısıyla yakacak olarak tercih edilmez. Yağ oranı yüksek olduğundan ateş yakmada çıra vazifesi görmekte, marangozluk işlerinde kullanılmaktadır.

Yakacak ihtiyacının karşılanması amacıyla muhtarlık, aza heyetinin aldığı karar gereğince açık arttırma usulüyle köyün ormanlık arazisinden yılın belli dönemlerinde ağaç satmaktadır. Kararlaştırılan tarihte ağaçların satılacağı ilan edilir. Kesilecek ağaçların belirlenmesi ve satılmasında muhtarlık kararı esas alınmaktadır. Genç ve gövdesi düzgün olan ağaçlar kesim haricinde tutulur. Yol çalışmaları, heyelan, kar, fırtına, yıldırım düşmesi dolayısıyla gövdesi, dalı, zarar görmüş ağaçların kesilmesine öncelik verilmektedir. Köylünün “kesim” adını verdikleri bu usul kömür ve doğalgazın köy hayatında yerini almasıyla ortadan kalkmıştır.

Köylünün, bunların dışında yakacak temin etme yollarından biri de devletten odun satın almasıdır. Orman İşletmesi'nin, ormanlardan çıkan odunu (kırım) yılın belli

zamanlarında ihaleyle satması, bu yollardan biridir. Satış yerlerinin köyden uzakta olması maliyeti arttırmaktadır.

Kömürün 1980 ve 90'lı yıllarda devlet yardımı olarak dağıtılması ile kömür evlerde kullanılmaya başlanmışsa da kokusu ve tozu sebebiyle yaygınlaşmamıştır. Satın almaktan ziyade kaymakamlığın dağıttığı kömür yardımları, odun ve tezekle desteklenerek evlerin ısınması sağlanmıştır.

Devletten satın alınan ve tarım arazilerinden çıkan odun dışında köylü, “emir” adını verdiği yolla da odun temin etmektedir.

Isınmak için temin edilen bütün yakacak türleri, yemek pişirmek için de kullanılmaktadır. Her hanenin, oturmak için kullandığı odada gün boyu özellikle mevsim soğuklarında soba yandığından, sobanın üzerindeki küçük kazan, tencere, ibriklerde kaynayan su bu amaçlara yönelik tasarruf edilmektedir. Isınmayı sağlayan soba aynı zamanda yemek, çörek, börek gibi ihtiyaçların tedarik edilmesine yönelik işlev yüklenmektedir. Yalnız öğünlük yemekler çoklukla gazocaklarında hazırlanmaktadır. Ocaklar, iki veya dört gözlü olup aygaz, milangaz markalı seyyar tüplerin sağladığı gazla çalışmaktadır. Yayla ve köy evinde gazocağı, büyük ve küçük tüp bulundurulmaktadır. Bunlarla, kimi zaman yemek yapmak, kimi zaman aydınlatmak işi görülmektedir.

Geçmiş yıllarda, temel gıda maddeleri yanında gaz tüpleri de bulunduran köy bakkalları, tüpleri köyle Niksar arası sefer yapan halk minibüsleriyle ve diğer vasıtalarla getirmektedir. Bu iş için traktörler de kullanılmaktadır. Köyün, şehir merkezlerine uzak olması ve ulaşım maliyetleri dolayısıyla tüpçüler, köy içine servis yapmamaktadır. Dükkânlar, eksiklerini, haftadan haftaya Niksar'a inerek giderdiklerinden hanelerin bu süre zarfında tüpsüz kalabilmeleri muhtemel durumlar arasında olmuştur.

Küçük tüpler, piknik için tercih edilmesi yanında aydınlatma vasıtası olarak da kullanılmaktadır. Tüpün baş kısmına takılan silindir cam ve gaz ağzına bağlanan gömlek (göyne) ateşe dayanıklıdır. Köyde “löküs” adı verilen bu tüpler, başına takılan bir aparat yardımıyla aydınlatma işi görmektedir. Köyde elektriğin olmadığı dönemlerde, idare lambası, mum, löküs ve küçük tüpler kullanılmıştır. İdare lambasının büyük bir ihtiyacı gördüğü dönemlerde, gazyağı köy hayatı açısından önem kazanmıştır.

4.1.1.1. Emir

Yakacak ihtiyacının karşılanması maksadıyla her yıl muhtarlık, köy ahalisinin orman arazilerinden odun toplamasına (Yılgun ve Kafadağı'ndan) müsaade vermektedir. Yılda bir

yahut iki kez heyet kararıyla civardaki ormanlardan odun yapılmaktadır. Her evden bir ya da iki kişinin -genellikle evin yetişkin kadınları- bekçilerin nezaretinde ormana girmesine müsaade edilir.

“Çocuklar annelerinin yanında bu eğlenceye katılır, onlara yardım ederler. Bu iş, çocuklar için şenlik havasında geçer. Çocuklar bir günü ormanda geçirir, yabanî hayvanların inlerine, kuşların seslerine tanıklık ederler.” (KK 12)

Yaş dalları, düzgün yapıya sahip ağaçları kesmek yasaktır ve kesenler para ile cezalandırılmakta, cezalı olan hane bir sonraki “emir”den men edilmektedir. Kurumuş yahut gövdeden ayrılmış dallardan odun edilmekte, kozakların (kozalak) toplanmasına müsaade verilmemektedir. Kozalak toplayan, yaş dalı kesen kimseler para ile cezalandırılmaktadır. Ağaçlara zarar verilmemesi hususunda görevliler, titizlik göstermektedir. Bu hassasiyet, yılın diğer zamanları için de söz konusudur. Fidanlara zarar verilmesi, koruların tahrip edilmesi, çevrili arazilerde hayvan güdülmesi durumunda aileler uyarı cezası almaktadır. Fidanların korunması amacıyla ağaçlık alanların etrafı dikenli tellerle çevrilmiş, kel arazilerin ağaçlandırılmasına çalışılmıştır.

“Emir”in başlama ve bitme zamanı, muhtarlık kararıyla belirlenmekte, haftalar öncesinde köyün hoparlöründen (köy halkının söyleyişiyle apölye/apölle) ilan edilmektedir. Köylünün dilinde, ilan etmek, çevreye duyurmak manasında “dellal etmek” ibaresi kullanılmaktadır. Köy belediye olana kadar, mahalle aralarına kadar yayılmış hoparlör sistemi olmadığından çerçici, kalaycı, sebzeçi geldiğinde yahut ihtiyar heyeti acil toplanması gerektiğinde, duyurular için cami hoparlörü kullanılmaktadır.

“Emir” günün erken saatlerinde başlamakta ve akşam vaktine kadar devam etmektedir. Ormana, belirlenmiş sabit bir yerden girilmekte ve vakit dolduğunda yine aynı yerden çıkılmaktadır. Girebi, nacak, balta kullanılması yasaktır, yalnız bıçak, satır gibi aletlerin götürülmesine müsamaha gösterilmektedir.

Toplanan odunlar ormanlık araziden, görevlendirilmiş şahısların kontrolü ile çıkarılmaktadır. Kadınlar topladıkları bu odunları sırtlarında taşıyarak evlerine götürmektedir. Bölgede at, eşek gibi yük hayvanları pek rastlanmaz. Her hane için müsaade edilmiş olan bir iki sırt yükü odun haricinde, fazla toplanmış odunlara el konulmaktadır.

Görüldüğü üzere köylünün “emir” adını verdikleri uygulama, köy hayatında yakacak odunun yerini ve önemini göstermektedir.

4.1.1.2. Tezek

Köyde, hemen her hane geçimini hayvancılığa dayalı olarak yürüttüğünden tezek önemli bir yakacak türüdür. Köylü açısından kolay ve ucuz yolla temin edilebilen tezek, ısı kalorisi düşük bir yakacaktır.

Umumiyetle iki katlı olan köy evlerinin giriş katı yahut çardakların altı, hayvanların yaz kış barınacağı şekilde tanzim edilmektedir. Büyükbaş hayvanlar için kullanılan yere “tam”, küçükbaşların kaldığı yere ise “hayat” denilmektedir. Hayvanlar 4-5 ay, yayla arazisinde güdülmekte, diğer zamanlarda köy tarlalarına, ormanlara çıkarılmaktadır. Büyükbaş hayvanların gübreleri, tamların yanı başındaki “tömeklik” denilen açık mahallerde biriktirilir. Ahali arasında ahbuna “mal boku” da denmektedir. Tömekliklerin ağzı, açık bırakılmaz, tavukların kümesleri genelde ısısı dolayısıyla hayvanların kaldığı yerde olduğundan köpek, tilki, sansar gibi hayvanlardan korumak için yaz kış tömekliğin kapağı kapalı tutulur. Ayrıca bu husus, soğuk havalarda hayat ve tamların sıcaklığını muhafaza etmek için de alınan bir önlemdir. Hayvanların tam ve hayatta kaldıkları sürede biriken kemrelerden, yakacak olarak istifade edilmektedir. Kemre yığınları, bahara doğru harman yanına, tarlara götürülür, tezek yahut gübre olarak kullanılır. Harmanlığa götürülmüş olan kemreden tezek dökülmektedir.

Köylü, tezek yapmaya “tezek dökme” demektedir, dökme denilen ameliye, kasnaklar içine doldurulmuş “mal boku”nun çiğnenmesi ve çiğnenen kalıbın kasnaktan çıkarılarak harman yüzüne sıra sıra bırakılması işidir. Tezek kalıplarının düzgün ve dolgun olabilmeleri için çiğnemenin, düz ve sert bir zeminde yapılması gerekmektedir, çiğnemenin kolay olması ve insanı yormaması için de zemin, düz ve sert olmalıdır. Bunun sebeple toprak yüzeyine geniş tahtalar yahut kullanılmayan bir kapı yerleştirilir. Tahtaların üzerine ahşap veya metal kasnaklar konur. Yuvarlak, dikdörtgen, kare şeklinde olan bu kasnaklar, dökülecek tezeğe göre geniş yahut dar ölçülerde olabilmektedir. Kasnakların çevrelediği zemine saman döküldükten sonra kasnakların içine kemre doldurulur, kemre iyice çiğnenir. İyice çiğnenmiş olan kemre kalıpları harman yüzüne (açık alana) götürülerek, halkasından (yahut çember) çıkarılır, sahaya sıra sıra bırakılır. Tömeklikten getirilen kemre bitene kadar çiğneme işine devam edilir.

Tezek dökme, genellikle çocuklarla yapılan bir faaliyettir. Çocukların başında yetişkin birileri bulunur ve bu kişi kasnaklara kemreyi kürekle doldur (guyar: koyar), işi yönlendirir. Çocukları çalışmaya gayretlendirerek işin bir an önce bitmesine yönelik davranışlar sergiler. Çocuklar doldurulan kasnağı çiğneyerek belirlenen sahaya bırakır.

Dökülen tezekler, güneşin altında bir hafta kuruduktan sonra evlerin iç bölümlerinde bulunan odunluklara taşınır. Her evin mutlaka odunluğu vardır. Bazı odunluklar tamların bir köşesi çevrilerek oluşturulmuştur.

4.1.1.3. Kerpiç

Köyde tezeğe kerpiç de denmektedir. Yalnız bu tabir, yaşları 50 ve üzeri olan kişilerce dile getirilmektedir. Tezek dökmenin yanında yakacak temin etme yollarından biri de kerpiç toplamaktır. Bunun için köylüye ait arazilerden faydalanılmakta, hane halkından birkaç kişi, öküz arabalarıyla sabah erkenden kalkıp özellikle yayla arazisinde gün boyu bu işle meşgul olmaktadır. Görüldüğü üzere hayvanların yaylımları sırasında araziye bıraktıkları ve kurumuş olan “mal boku”, yakacak işi görmektedir.

4.2. Bitkiler

4.2.1. Çiçekler

1. Yayla çiçeği, sarı renkte olup kokuludur. Kuruduğunda, dağılmaz, toplu durur, ufalanmaz, kokusu güzeldir. Evlerde süs olarak duvarlara asılır.

2. Dağ menekşesi, ilkbahar çiçeğidir. Güneş gören çalı diplerinde karın erimeye başlamasıyla birlikte belirir. Mor renkli ve köklü bir bitkidir.

3. Gelincik, kırlarda, çayırlarda, dağlık ve yamaçlık arazilerde yetişir. Kırmızı renkte çiçek açar. İlkbahar yağmurlarıyla birlikte boylanır.

4. Kekik, yayla arazinde bol görülmektedir. Daha çok yamaçlarda yetişir. Güneşi sever ve mevsiminde suya ihtiyaç duyar. Genellikle çorak topraklarda yetişir, kökleri uzundur. Aynı kökten yeni sürgünler verir. Boyları 15 - 40 cm arasındadır. Yaprakları koyu yeşil renkte olup sapsız veya kısa saplıdır. Çiçekleri geriye doğru çan şeklinde, pembe, pembemsi kırmızı, eflatun renktedir. Güzel kokulu bu bitkiden yörede çay yapılmaktadır.

5. Papatya, daha çok çayırlarda yetişir, sapları yuvarlak ve tüysüzdür. Yaprakları kanat şeklinde, oldukça narin, iplik gibi ve koyu yeşil renktedir. Ortada sarı tüpsü çiçekleri ile bunların çevresinde beyaz, sarı renkli dilsî çiçeklerinden oluşur. Renkleri çok canlı olup dalından koparıldığında kısa sürede solmaktadır. Yörede renginin canlılığı dışında pek itibar edilmez. Bünyesi ve bitki kökü acıdır.

6. Bunların dışında öksüz çiçek (Mor renkte açar) sarıçiçek (Sulak yerlerde görülür, çayır bitkisidir.), eşek diken (Mor renklidir.) yörede rastlanan çiçek türlerindendir.

4.2.2. Sebzeler

Bostanlarda yetiştirilen sebzeler yanında dağdan ve tarlalardan toplanan yabani bitkiler yemeklerde kullanılmaktadır. Madımak (Yemeği yapılmaktadır.), kuşpancarı (İçine cücül atılarak yemeği yapılmaktadır.), yelmük, ısırgan otu (Yemeği yapılır, romatizmaya iyi gelmektedir.), kömeç (Enli yaprağa sahip olan bu bitkiden yemek yapılmaktadır.), pezü (Pezüden turşu vurulur, turşusu kızartılarak kahvaltıda kullanılır.), kelem (Yapraklarından dolması yapılmakta, gövde ve yapraklardan turşusu vurulmaktadır. Turşusundan aynı zamanda kavurma yapılır. Sulu yemeği yapılmaktadır. Yanıklarda ve her türlü eklem ağrılarında vücuda sarılarak tedavi amaçlı kullanılmaktadır.), efelik (Dolması yapılmaktadır.), nünük (Limon ya da ekşi elmadan yapılan sirke ile karıştırılarak yemeği yapılmaktadır. Ağzı yakar ama faydalı bir ottur, bitkisel tedavilerde kullanılmakta, ağız yarasına, bazı mide rahatsızlığına iyi gelmektedir.), avu otu (Yaylada yetişir, tepe sırtlarında öbek öbek büyür, zehirlidir, özellikle köyde yaylıma çıkan birçok hayvan bu sebeple zehirlenmiştir.), ükçül (Çayırarda top top açan bir ottur, beyaz renkli çiçeği vardır.), hozan (Çayır ve tarla kenarlarında büyüyen bir ottur, buğday kellesi gibi uzayan, başağı olan bir bitkidir.), efek (Mor çiçek açan bir ottur.).

Bunlara ilaveten ziraî mahsul olarak soğan, yeşil soğan, pırasa, ıspanak, mısır, fasulye (enek), kabak, domates, biber, marul, maydanoz, patates, buğday, yulaf, fiğ, nohut, arpa, yonca, cücül, mantar bölgede yetiştirilmektedir. Ahali, marul ve maydanozun geçmiş yıllarda yetiştirilmemesi ile ilgili olarak “kullanım sahasının” olmaması, “pek bilinmemesi”ni gerekçe göstermektedir.

4.2.3. Meyveler

1. Ekşi elma, aşılammıştır, dağda kendi hâlinde büyüyüp yemiş veren elma türüdür. Köyde ekşi elmaya “piç elma” da denmektedir.

2. Çörtük (ahrat: ahlat), armutgillerden, armuttan daha küçük, tatlı, sapı olan çiğitli bir meyvedir. Köyde elmadan hoşaf yapılmaktadır.

3. Armut, bölgede yetişen, aşılammış özellikte meyve türüdür. Bazı türleri geç erişir, bu sebeple harmanlarda saman içinde saklanarak kışa bekletilir, bir süre beklediğinde göynümektedir (olgunlaşmaktadır). Kış yemişi olarak kullanılır. Geç erişen türleri, yörede “aşlama, patana” ismiyle anılır. Aşlama göğnüdüğünde koyu bir renk alır, iyice yumuşar,

mevsiminde acı olup bekledikçe tatlanır. Atana, iridir ve bekletildikçe sulanır, sarı bir renk alır.

4. Yaban eriğine köyde “çağla” denmektedir. Çok gelişmez ve olgunlaşması sıcak zamanlara yani geç vakitlere kadar (sonbahar) süren erik türüdür. Dikenli ve odunsu ağaçlarda yetişir.

5. Göven erik, daha çok tarla sınırlarında kendiliğinden büyüyen, boylanmamış odunsu ağaç eriğidir. Yenmeyecek kadar ekşidir. Bu erik, yemiş olarak kullanılmaz ama kompostosunu yapmak amacıyla dağlardan toplanmaktadır.

6. Fındık, özellikle Yüksekoluk yolu üzerinde ve Armutçalağı, Külekçi tarlaları civarında yetişmektedir. İklim şartları yeterli olmadığından yemişi olgunlaşıp yenecek düzeye gelmez. Yabanî fındık olarak da bilinmektedir. Ayrıca dallarından el sepeti, heğ (sırt sepeti), sele yapılmaktadır. Küçük el sepetlerine yörede “gıdık” denmektedir. Fındık dalı ince ve esneme özelliğine sahiptir. Bükülmeye uygun ve de büküldüğünde kolay kolay kopmadığından sepet yapmak için muteber bir ağaç türüdür. Günümüzde gıdıkların yerini naylondan yapılan fabrika ürünleri almıştır.

7. Alıç, dikenli ağacı olan, mevsiminde meyvesi yeşil, olgunlaştıkça sarı renk alan çiğitleri fazla ve büyük, yağlı bir yemiş türüdür. Kışa kalan yemişlerdendir. Büyüme ve gelişmesi geç vakitlere kadar sürer, soğuk iklim şartlarına dayanıklıdır. Ağacından yörede masa ayağı yapılmaktadır. Ayrıca yemişinden pekmez yapılmaktadır.

8. Yemişken, meyvesi olan bir ağaçtır. Meyvesi, büyüme döneminde yeşil renk alır, güze doğru kırmızı renkli olur, olgunlaştıkça tatlanır, nohuttan biraz küçüktür, yenmez.

9. Gülbunnu (kuşburnu), ilkbaharda çiçeklenir, yemişi yaz sıcağında kızararak güze doğru iyice göynür. Dikenlidir ve sürgünü bol atan bir çalı türüdür. Sürgünleri hızlı büyür. Dalların her bir yerinde elle tutulmayacak kadar sık dikenler vardır. Gövdesi pek gelişmez ve kalınlaşmaz. Tarla kenarlarında boş arazilerde, dağlık yerlerde sıklıkla rastlanır. Yemişinden marmelat yapılır. Yapılışı: Güze doğru yemişler iyice kızardıktan ve yumuşadıktan sonra dalından tane tane toplanır. Toplama işini genellikle kadınlar hususi bir zaman ayırarak ve güz aylarına den gelen günlerde yapar. Yemişler toplandıktan sonra çullar üzerine serilir, güneşte birkaç gün kuruması, göynümesi sağlanır. Daha sonra büyük bir kazan içinde suyla kaynatılır, iyice eriyik hâlini aldıktan ve suyu çekildikten sonra çuvallara konularak iyice çiğnenir, ezilir, pestili çıkarılır, özdeki suyu böylelikle akıtılır.

Kaplarda toplanan özü tekrar kazanlarda kaynatılır. Belli kıvama gelip koyulaşınca kadar kazan içinde karıştırılır. Marmelata hiçbir şekilde şeker atılmaz.

5. NÜFUS VE NÜFUS HAREKETLERİ

“Toplulukların iktisadî temellerine ve münakale ve muhabere sistemindeki mevkilerine göre -ekolojik mevkilerine göre- en hassas surette değişen vakıa nüfus miktarıdır.”⁶³ Yerleşmeleri ve yerleşimlerdeki nüfusu belirleyen amillerin başında iktisadi imkânlar ve ulaşım kolaylığı yahut ulaşım ile olan bağları gelmektedir. Karacaören’in Cumhuriyet yılları da dâhil olmak üzere uzun yıllar dışardan göç almasında özellikle bulunduğu güzergâh ve jeopolitik konumu etkili olmuştur.

“Türkiye’de ilk nüfus sayımı Cumhuriyet’in ilanından 4 yıl sonra 1927 yılında yapılmıştır. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonrasında gerçekleşen bu sayımda Türkiye’nin nüfusu 13,6 milyon olarak tespit edilmiştir. 1950’li yılların ortalarında 24 milyona, 1960 yılların başında ise 20 milyona ulaşmıştır.”⁶⁴

5.1. Muhtarlık Karar Defterleri

Muhtarlık karar defterleri seçilen muhtarları ve aldıkları oy dağılımını göstermesi bakımından Karacaören’in geçmişteki nüfusuna dair bilgiler vermektedir.

⁶³ Boran, Behice, (1992), Toplumsal Yapı Araştırmaları... s. 51.

⁶⁴ Koç, İsmet / Eryurt, Mehmet Ali, (2008), Türkiye’nin Demografik Dönüşümü (1968-2008).. s. 6.

1933-1998 muhtarlık karar defterlerine (6 adet) göre muhtarlar: Babuçoğullarından Kara Muhtar: 1. Cihan Harbi sırasında onbaşı olarak İskevsir bölgesinde görev yaptığı, Osmanlı ordularının dağıtılmasından sonra tahmini olarak 1920-1930 yılları arasında muhtarlık görevinde bulunduğu anlaşılmaktadır.

1935 Kahvecioğullarından Hamid oğlu Abdurrahman Efendi (kâtip)
1935-1939 Kahveci oğullarından Mustafa oğlu Ali Efendi (Ali Hoca)
(...) Sırtıkara Oğullarından Osman oğlu Yusuf Efendi (Yusuf Çavuş)
1939-1945 Ali Öztürk (Ali Hoca)
1946-1950 Durmuş Öztürk (Cofogu)
1950-1954 Osman Yıldız (Çavuş Ağa)
1955-1958 Ahmet Öztürk (Ali Hoca Oğlu)
1959-1963 Ahmet Öztürk (1959-1960 Hüseyin Yüce (Terzi)
1963-1967 İbrahim Eraslan (1963-1964 Arif Eraslan (Ağa)
1968-1972 İbrahim Eraslan (1968-1969 Hüseyin Yüce, Ahmet Öztürk)
1972-1973 Arif Eraslan
1973-1978 Salih Öztürk
1978-1980 (Mehmet Korkmaz, Mahmut Şahin, İbrahim Eraslan)
1981-1983 Halim Şahin (1983 Mehmet Koçan)
1984-1986 Salih Öztürk
(1986-1990 Yusuf Eraslan, Osman Öztürk, Mahmut Şahin, İsmail Kaya)
1990-1993 İbrahim Eraslan
1994-1998 Halim Şahin

1933 yılına kadar muhtar, Abdurrahman Öztürk (Kâtip) iken şahsın Reşadiye seyyar köy kâtipliğine memur olarak tayin edilmesi ile boşaldığını ve Şubat 1935 tarihinde, dört yıllığına seçim yapıldığı, bu seçimde hükümet emri ile kadın erkek herkesin oy kullandığı anlaşılmaktadır. Sonuç, aşağıdaki gibi mazbata hâlini göstermektedir:

Muhtar Ali Öztürk (Hoca)	1301 DT	121 Rey
Aza Ahmet Eraslan (Pehlivan)	1324	60
“ Şahman Şahin (Kamil Oğlu)	1317	45
“ Yusuf Yıldızhan (Çavuş)	1291	44
“ Kamil Öztürk (H. Arif Oğlu)	1324	37
Y. Aza Yusuf Öztürk (Usta)	1313	28
“ Bekir Koçhan (Memet Oğlu)	1315	26

“	Abdullah Öztürk (Apul Ağa)	1305	15
“	Süleyman Şahin (Ağa)	1331	13

Muhtarlıkların yargılama ve takip işleri dâhil, fonksiyonlu ve zabıt işlemlerinin ilçe seyyar zabıtları eli ile düzenli olarak kayıt tutulduğu Karar Defterlerinde görülmektedir:

Tarih 25.07.1935:

Köyümüzden Aşuroğlu Memet'e ait, 20 lira kıymetinde bir dişi kömüğü, yine köyümüz Kadı oğullarından Osman'ın bel kemiği üstüne sopa ile vurup kömüğünün bu yüzden öldüğü, mağdur Memet tarafından heyetimize şikâyet edilip de kömüş heyetimiz tarafından keşif edilerek, aldığı yara sonucu öldüğü anlaşılmıştır. Bu durum, suçlu Osman'a sorulduğunda vurmadığını söylemekle, sopa ile beline vurduğu ikrar edildi. Kömüğün eti ve gönü satılarak 17 lira toplanmış, kömüğün 20 lira kıymetinden kalan 3 liranın, suçlu Osman'dan tahsiline, kendi rızası ile vermediği takdirde, köy kanununun 66. maddesine göre, malından haciz yapılarak tahsil edilmesine, müttetikken karar verildi. Aynı gün Aşuroğlu Memet Efendi, karara not düşerek, 3 lirayı köy sandığına teberru ettiğini imza etmektedir.

Tarih 29.1.1937:

1937-Köy yolları yapılacak. Köyümüze okul yaptırmak üzere taş kesme ikmal edilecek. Tohumlar ıslah edilecek. Çeşmelerin su yollarının üstü tutulacak. Cumhuriyet Meydanı yapılacak.

1938-Köy içindeki sokak yolları yapılacak. Yapılacak okulun kereste kesimi, ikmal ve çatısı kurulacak. Köyün aşağı mahallesine umuma ait abdesthane yapılacak.

1939-Okulun yapımı ikmal edilecek. Yeni meyve fidanları dikilecek. Köy odası yapılacak.

1940-Köy yolları umumî yollara birleşecek. Bir adet döner kulak pulluk alınacak. Köy içindeki helalar lagar sureti ile köyden çıkarılacak.

1941- Meyve aşısı yapılacak.

Bunlara ilaveten hane sayısını göstermesi bakımından, 1953 yılı bütçe kararı ile 108 haneye salma vergi belirlenerek muhtar, imam, iki adet korumacı, kâtip ve posta ücretlerine pay edilmesi önem arz etmektedir.

5.2. Nüfus

Nüfus, muayyen bir bölgede, muayyen zaman şartları ve zarfı boyunca yaşamakta olan toplam insan sayısı olarak tarif edilmektedir.

Nüfus bilimi, “insan nüfusunu cinsiyet ve yaşa göre yapısı, evlenme, doğum, ölüm nispetleri, gelişmesi ve dağılması açısından inceleyen bilim koludur.”⁶⁵ Türkiye’de köylük yerlerde yaşayanların nüfus artışı, kentlerinkine oranla daha yüksek olmasına rağmen 1950 yılından başlayarak köylük yerlerde yaşamakta olan nüfusun toplam nüfusa oranında bir düşme görülmektedir.”⁶⁶ Ülkenin tamamı için söylenen bu husus, Karacaören nüfus hareketleri için söz konusu değildir. Çünkü bu tarihlerde Türkiye’nin tamamında görülen hareketlenme, sanayileşmenin bir sonucudur ve aileler geçim taleplerine bağlı olarak sanayileşen merkezlere yönelmektedir. Karacaören’de ise dışarıya olan göç 1990’lı yıllarda başlamış olup öncesinde Niksar Ovası’na yönelik olan hareketlenmeler köy nüfusunun azalmasına sebep olacak seviyede değildir. Çünkü ailelerin Niksar’la münasebeti köyle tamamen bağlarını kesmek suretinde olmamıştır. Dolayısıyla ülkedeki siyasî, sosyal ve iktisadî şartların belirlediği göç hareketleri, Karacaören’de ancak 2000’li yıllarda tam manasıyla görülmeye başlanmış, öncesinde göç hareketlerinden etkilenilmemiştir. Bunda köyde teşekkül haline gelmiş olan dokumacılık faaliyeti önemli bir faktördür. Çünkü ileri seviyelerde kazanç getiren Hereke halı dokumacılığı, köylünün bir arayışa girmesinin dolayısıyla köyden göçmesinin önüne geçmiştir. Ayrıca köyde, yurt dışında çalışmaya, ecnebi memleketlere göçmeye hoş bakılmaması dolayısıyla bu yıllarda sadece Arabistan’a çalışmaya gidilmiş, bir nevi göçlerin önüne geçilmiştir.

Karacaören nüfusu hakkında bilgilere ülkemizde beş yılda bir yapılmış olan sayımlardan hareketle ulaşılmaktadır. 1935 yılı muhtarlık seçiminde 121 seçmen oyu ile muhtar seçilmesi ve 1950’li yıllarda 108 haneye döküm dökülmesi (salma salma) köyün geçmişteki nüfusuyla ilgili diğer önemli bilgilerdir.

1965 yılında 694 olarak tespit edilen nüfus 1970’te 865 olarak kayda geçmiştir. 1975’te 898, 1980’de 1156, 1985’te 1244, 1990’da 1124, 1997’de 2569, 2000’de 3071 olarak sürekli değişiklik gösteren ve kimi zaman artan yahut göç veren bir grafik ortaya koymuştur.

<u>Yıl</u>	<u>Nüfus</u>	<u>5 Yıllık Artış</u>	<u>Yıllık Artış</u>	<u>Artış Oranı</u>
1965	694	-----	-----	-----

⁶⁵ Ayverdi, İlhan, (2011), Misalli Büyük Türkçe Sözlük... s. 940.

⁶⁶ Türkdogan, Orhan, (1977), Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları... s. 79.

1970	865	171	34	% 4.50
1975	898	33	7	% 0.75
1980	1156	258	52	% 5.18
1985	1244	88	18	% 1.47
1990	1124	-120	-24	% -2.00
1997	2569	1445	289	% 12.53
2000	3071	502	100	% 6.13

Karacaören'in 1965-2000 yılları arasındaki nüfus hareketleri, resmî rakamlara⁶⁷ göre tablodaki gibidir. Özellikle 1985-1990 yılları arasında nüfusun azalması dikkat çekmektedir. Bunun sebebi 1985'li yıllarda halıcılığın önemli bir sektör hâline gelmesiyle insanların Niksar'a köyle bağına devam ettirmek suretiyle göç etmeleridir. Yine dikkat çeken bir diğer husus, 1997 ve sonrasıdır. Bunu, Karacaören'in belediye olma sürecinde, sayımlarda geçici olarak göç sağlanması ve dışarıda bulunan nüfusun toplanması ile açıklamak mümkündür.

2000'li yıllara kadar dış göçün nadiren görüldüğü köyde son zamanlarda ekonomik sebeplerden dolayı göç hareketleri başlamıştır. Nüfusunun en yoğun olduğu dönem, Niksar'a kışlığına gidenlerin bir süreliğine ziraat ve yayla faaliyetleri için geldikleri yaz aylarıdır. Genel olarak köy genç nüfusa sahiptir ve doğum oranı çok yüksektir. 90'lı yıllarda ilköğretim sınıflarının otuz beş öğrenci olarak kayda geçmesi, doğum oranını göstermesi bakımından önemlidir.

Günümüzde köyde yaşayan hane sayısı 90-100 civarında olup önceki yıllara nazaran hayli azalmış ve nüfus hareketliliği azalmıştır. Çoğu aile, geçim darlığı ve eğitimle ilgili gerekçelere bağlı Niksar'a taşınmış yahut İstanbul'un Kırac Mahallesi'ne daimî olarak yerleşmiştir. İstanbul'a göç, son yıllarda artarak devam etmektedir.

Bugün sayısı değişmiş olmakla birlikte geçmişte köyde 15 civarında sülalenin olduğu bilinmektedir. Soyadı Kanunu öncesinde kişiler, mensup olduğu sülale ismiyle ya da baba adı ile anılmaktaydı. Halk arasında sülale adları, Akamangil, Kahvecigil, Yusuf Ustagil örneklerinde olduğu üzere çoklukla -gil eki ile bütünleşir. Sülale adlarıyla beraber zikredilen -gil "aşağı yukarı aile, ocak yerinde kullanılmaktadır."⁶⁸ "Soy adı alan bir adamın bu adı yüzlerce binlerce yıl unutulmayacak, torundan toruna sürüp gidecek değerli bir andadır. Büyük şehirlerde soy adı bırakılmış olduğu için sağlam bir aile tarihi kurulmaz."⁶⁹

⁶⁷ Nüfus hareketleriyle ilgili tabloda belirtilen rakamlar, Mehmet Öztürk'ün çalışmasından alınmıştır.

⁶⁸ Atalay, Besim, (1936), Türk Adları... s. 6.

⁶⁹ Atalay, Besim, (1936), Türk Adları... s. 6.

Seçimlerdeki seçmen sayısı, muhtarlık karar defterlerinde yer alan sülale adları, orman arazisi ile ilgili mahkeme tutanaklarında zikredilen hane sayıları ve adları, sülalelerin sayısı ve fertleri hakkında yaklaşık bir rakam vermektedir. Muhtarlık karar defterinden günümüze intikal eden yazışmalarda ve hanelere verilen cezalarda sülale bilgileri öne çıkmaktadır. Ormanlık alanları tahrip ederek tarla açanlarla ilgili 15.9.1941 tarihli muhtarlık ceza kararı:

<u>Lira/Kuruş</u>	<u>Cezalıların İsimleri</u> ⁷⁰
50	Kahveci oğullarından Abdullah
75	Aşuroğullarından Nuri oğlu Ali
50	Aşuroğullarından Koca Mustafa
100	Hacı Osman oğlu Ahmet
75	Sadullah oğlu Durmuş
50	Babuçoğlu karısı Fatıma
25	Kadı oğlu Osman
100	Babuç oğlu Abdurrahman
50	Düğenci oğlu Kara Memet
100	Sırtıkara oğlu Yakup
50	Ali Çukadar oğlu Kamil
50	Sırtıkara oğlu Durmuş
15	Kirpitçi oğlu Dursun
50	Elmalı oğlu Hacı Yusuf
50	Düğenci oğlu Hamit
75	Elmalı oğlu Ahmet
75	Kolukısa oğlu Ahmet

1995-2000 tarihlerine kadar sürekli göç alan beldenin, bu tarihlerden sonra nüfus hareketleri olumsuz yönde seyretmeye başlamıştır. Etkileri itibarıyla 1910-1915 yıllarını içine alan Osmanlı-Rus Harbi de ülke sathında olduğu gibi köyün nüfusunu menfi yönde etkilemiş, öyle ki harbe giden 96 kişiden sadece 7'si geri dönebilmiştir.

5.3. Nüfus Hareketleri

Tokat ve Sivas vilayetlerinin bütün köy ve kasabaları için geçerli olmakla birlikte Anadolu'nun fethi sonrası İskevsir coğrafyasında da iskân faaliyetleri başlamış, uzun bir süreye yayılan göçlerle bölgenin bünyesi Türkleşmiştir. Farklı etnik yapılarda boy, kabile

⁷⁰ Muhtarlık kayıtlarına, Mehmet Öztürk'ün basılı olamayan çalışmasından hareketle ulaşılmıştır.

ve zümrelerin dâhil olmasıyla bugünkü aslî kimliğine kavuşmuştur. Bölgeye yerleşenlerin ekseriyeti Türkmen olup bunlar göçer hayat nizamını devam ettirmekte olan Alevi ve Sünni ailelerdir. İskevsir yöresinde Kürt, Gürcü yahut cingan (çingene) köylerine rastlanmaz. Rum nüfusu, mübadele sonrası kalmamıştır.

Köyde geniş aile yapıları hâlinde gelip yerleşen sülalelerin yanında tek aile olarak yahut ferdî gelip yerleşenler de olmuştur. Varlıklı ailelerin sürülerinde hizmetkârlık yapan bazı kimseler, bir zaman sonra köyden evlenerek köyün nüfusa dâhil olmuştur. Ayrıca memuriyeti dolayısıyla köye gelen ve yerleşen ailelere de rastlanmaktadır. Göçlere bağlı nüfusun artması durumu, cumhuriyet ve sonrasına kadar devam etmiştir. Bugün itibarıyla Karacaören'de on beşin üzerinde sülalenin olduğu görülmektedir.

Cumhuriyet Dönemi'nde hızlı seyreden göç hareketleri, özellikle 1950 sonrası yavaşlamış, 1980'li yıllarda halıcılık sektörünün köyde geniş bir zemine yayılmasıyla tekrar başlamıştır. Halıcılıkla birlikte köyde yer eden ve şekillenen çıraklık müessesesi köydeki nüfusu arttırmıştır. Halıcılık sektörüne bağlı olan bu göç, geçici ve fert seviyesinde seyretmektedir. Çünkü köye gelip yerleşenler, aileleriyle birlikte değil münferit olarak köyün nüfusuna dâhil olmaktadır.

Dışarı ile sosyal münasebetlerin geliştiği, iktisadî faaliyetlerin çeşitlilik gösterdiği tarihlerde eğitim ve geçim kaygılarına bağlı olarak dışarıya göçler başlamıştır. Osmanağaların (bugün beş altı haneyi bulan) Niksar'a kalıcı olarak yerleşmesi ile göç hareketleri Niksar üzerine yönelmiştir. Bu ilk göçü, ticaret, besicilik, devlet memurluğu ve hatta kışlığına göçler takip etmiştir. Özellikle ticarî amaçla göçenlerin, memur ve memur emeklilerinin göçleri önemli yer tutmaktadır. "Kışlığına" göçenler, genellikle Niksar'da ahırlar (besi çiftlikleri) inşa etmiş olan besici ailelerdir. Bu aileler, köydeki arazilerini ekip biçmekte, hayvanları ile gelip otlakları kullanmakta olduklarından, bu göçleri, geçici göçler sınıfına sokmak mümkündür. Niksar'da bu şekilde ikamet etmekte olan 150 civarında Karacaörenli aile vardır.

Tokat ve diğer illere olan göçü, memur ve memur emeklileri oluşturmaktadır. Bu amaçla, Tokat, Samsun, Sivas, Kayseri, Ankara, İzmit, İstanbul, Manisa, Isparta'da 110 çekirdek aile göç etmiştir. Göçlerin önemli kısmını İstanbul oluşturmaktadır. Bu göçler, geçmişte İstanbul'la kurulan münasebetten farklı olarak aile çevresi ile birlikte ve kalıcı göçler şeklinde olmaktadır.

Avrupa'ya işçi statüsünde gidip yerleşmiş ve çalışmaya devam etmekte olan 10 civarında aile bulunmaktadır. Bunların köyle münasebetleri devam etmekte ve köyde mülkleri bulunmaktadır. Yalnız, yurtdışına yapılan göçler, çevre köylere nazaran daha azdır. Bunda gâvura hizmet etmek, aile mahremiyeti, Avrupalı ailelere (gâvura) benzemek, yabancı kültürlerle temas, iş bulma kaygısı etkili olmuştur. Başarısız olma durumunda kınanmak, köy büyüklerinin gâvur parasına olan tavrı gerekçe gösterilerek Avrupa'ya gitmeye mukavemet gösterilmektedir. Özellikle kadınların gâvur memleketlerine gidip çalışmalarına şiddetle karşı çıkılmıştır.⁷¹

Sonuç itibarıyla yaklaşık 300 aile, yani 1400 civarında nüfus, köyden göçmüştür. Bölgenin gelişmemiş olması, endüstri ve sanayi imkânlarından yoksun kalması aileleri arayışa itmiştir. Ekonomik sebepler ve eğitimle ilgili kaygılar göçün gerekçelerini oluşturmaktadır.

5.4. Karacaören'in Belde Olması

1997 Türkiye Genel Sayımı öncesi köyün ileri gelenleri, ilköğretim okulu öğretmenleri ve gençler bir araya gelerek istişareler yapmış, komisyon kurularak çalışmalara başlanmıştır. Bu gayeyle döklüm dökülmüş, Karacaören nüfusuna kayıtlı herkese ulaşılarak sayımda köyde olmaları sağlanmıştır. Yapılan sayımda köy nüfusu 2569 olarak kayda geçmiştir.

31.12.1998 tarih ve 23570 sayılı Resmî Gazete'de (s.122), Cumhur Başkanı Süleyman Demirel, Başbakan Mesut Yılmaz, İçişleri Bakanı Kutlu Aktaş imzası ile yayınlanan 50353 no'lu kararda:

1. Tokat ili Başçiftlik ilçesine bağlı Karacaören Köyü'nde "Karacaören" ismiyle belediye kurulması 1580 Sayılı Kanun'la değişik 7'nci maddesi uyarınca uygun görülmüştür.

2. Bu kararı İçişleri Bakanlığı yürütür, denmektedir.

1999'da ilk belediye başkanlığı seçimini yapılmıştır. Seçimi, Mehmet Öztürk kazanarak belediye başkanı olmuştur. Belediye teşkilatı kurulduktan sonra belde, üç muhtarlık bölgesine ayrılmış ve aynı yıl içerisinde mahalle muhtarlıkları için seçim yapılmıştır. 1999 Yerel Seçimleri, köy açısından ilk belediye başkanlığı seçimidir.

⁷¹ Kaynak kişiler "Böyük Hoca" (Abdullah Yıldız), Yusuf Hoca yahut Şükrü Hoca'nın ve diğer ilim erbaplarının yurtdışında işçi olarak çalışmayı, "gavura hizmet etmek" olarak telakki ettiklerini belirtmektedir. (KK 3, 25, 28)

İki dönem sonrasında belde merkezinde nüfusun azalması sebep teşkil ettiğinden Karacaören Belediyesi, Başçiftlik Belediyesi'ne iltihak etme kararı almıştır.

06.03.2008 tarihinde kabul edilen 5747 sayılı "Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"a göre, Karacaören Belediyesi'nin tüzel kişiliği, ilk genel mahallî idareler seçiminden geçerli olmak üzere kaldırılarak köye dönüştürülmüştür. Ancak Yüksek Seçim Kurulu'nun 12.02.2009 tarih ve 153 no'lu kararı gereğince, Karacaören Belediyesi'nin bağlı olduğu il veya ilçe belediyesine mahalle olarak katılma talebi gerçekleşmiş olduğundan 29 Mart 2009'dan 31 Mart 2019'a kadar yapılmış olan mahallî idareler seçimlerine yukarıda da zikredildiği üzere mahalle olarak katılmıştır. Böylelikle 5747 Sayılı Kanun gereği 1999'da kazanmış olduğu belde statüsünden ayrılp Başçiftlik'e bağlanmış ve kazanın bir mahallesi durumuna gelmiştir.

6. İKTİSADÎ FAALİYETLER

Karacaören'de iktisadî hayat, Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar, genel itibarıyla hayvancılık ve ziraî faaliyetlerden ibarettir. Köy halkı; tarla, bostan işleriyle ve hayvancılıkla hayatını idame ettirmektedir. Tarım; hayvanların yiyeceğini, ayrıca evin un, aşıklık, bulgur ihtiyacını karşılayacak ölçüde yapılmaktadır. Hayvan ve tarla mamulleri ile evin ıaşesi sağlanmakta; giyecek, gazyağı, deterjan, çay ve şeker gibi satın almayı gerektiren ihtiyaçlar, yetiştirilen hayvanlardan elde edilen gelir ile temin edilmektedir.

Cecim ve çul dokumacılığı, hemen her hanede görülmekle birlikte ticarî gaye içermemektedir. Bugün mesleği bilen kalmadığı gibi yün eğirmek, tezgâh germek bir ihtiyaç olarak devam ettirilen uğraşlardan değildir. (KK3) Yer yaygılarının, 2000'li yıllara kadar hanelerin ihtiyacı oranında dokunduğu anlaşılmaktadır. Dantel, oya işlemeciliği, yünden çorap, eldiven, ceket, şalvar, kuşak vs. gibi ürünler yine ticarî gaye taşımayan faaliyetlere dayanmaktadır. El ürünleri, Seferberlik zamanları Cenik taraflarına gidilmek suretiyle mısır, mısır unu, kabak, fasulye vs. ile takasta (değişme) kullanılmıştır. (KK 5) Hereke halı dokumacılığı bir zamanlar önemli bir iş kolu hâline gelmiş, günümüzde önemini ve zeminini yitirmiştir.

Ticaret, geçmiş yıllarda köy hayatında pek görülmez, sonraları dokuma halı ticareti ve pazarcılıkla (un, bulgur, aşıklık, mısır ve yiyecek tezgâhları) uğraşan ailelerin sayısı artmıştır. Kuru bakla, yiyecek, içecek gibi mamullerin ticaretini yapan sergiciler çevre

pazarlarda tezgâhlar açmaya başlamıştır. Birkaç ailenin hayvan alım ve satımı (tecirlik) ile ailesinin geçimini sağladığı görülmektedir. Yine de halı ticareti istisna olmak kaydıyla ticaretin, yaygınlık kazandığı, önemli bir uğraş hâline geldiği söylenemez.

Hizmetkârlık ve ırgatlık, köylünün tercih ettiği uğraşlardan değildir. Lakin bazı kişilerin, geniş sürü sahibi ailelerin hizmetine girdiği kâhyalık ve hizmetkârlık etmek gibi bir iştigale sahip oldukları bilinmektedir.

Gurbetçilik, gençler ve yetişkin erkekler arasında yaygın biçimde görülmekte olup günümüzde de bu maksatla İstanbul'a yevmiye karşılığında çalışmaya gidilmektedir. Köyün birçok ailesi, tarım ve hayvancılık yanında geçimini inşaatta çalışarak temin etmektedir. Köyden çok sayıda usta (kalıp ustası) İstanbul'a inşaat sezonunda gidip harman zamanı köye dönmektedir.

Tarım, hayvancılık ve inşaat işçiliği yanında köyde demircilik, nalbantlık, marangozluk, terzilik ve berberlik meslekleri görülmektedir. Diğer meslek kollarına dair ihtiyaçlar için civar köylere yahut ilçe merkezlerine gidilmektedir. Mesela köydeki un değirmenleri ihtiyaca cevap vermediği için daha teşekküllü olan ilçe ve kasaba değirmenleri kullanılmaktadır. Köyde marangoz ve hızarhaneler bulunmasına rağmen daha nitelikli seviyede hizmet almak gayesi ile gelişmiş işletmelere başvurulmaktadır.

Bu uğraşlar yanında köy merkezinde, temel ihtiyaç maddeleri bulunduran bir ya da iki bakkaliyenin hemen her dönem faaliyet yürüttüğü bilinmektedir.

Çalışma hayatına ailelerin bütün fertleri katılmakta, kadın, erkek ve çocuklar rol ve kimliklerine uygun bir işle ailenin geçimine katkıda bulunmaktadır. Kadınlar çoklukla ev işlerini yürütmekte, erkekler “dış işler”e bakmaktadır. Ailelerin geçimleri tarım ve hayvancılık üzerine olduğu için özellikle güz aylarında kadınlar ve çocuklar da iş gücü açısından önemli bir değerdir. Yine de kadın ve çocukların çalışması düzenli değildir.

6.1. Ziraî Faaliyetler

“İnsanlar tabii çevrenin imkânlarından doğrudan doğruya kendi uzviyetleri vasıtasıyla faydalanırlar, hâlbuki insanlar tabiat kaynaklarını işlemede uzviyet dışı vasıtalar (aletler, sembolleştirilmiş usuller, enerji kaynakları) kullanırlar. Bu uzviyet dışı vasıtalar arasına bir üçüncü unsurun -teknolojinin- girişi ve bunun değişen daha mühimi, gelişip biriken bir faktör oluşu, insanın tabiatı işleme faaliyetini nesilden nesile aynı şekilde

tekerrür eden bir olay olmaktan çıkarıyor.”⁷² Bu durumun, insan toplulukları arasında yaşayış farkı doğurduğu, öğrenme biçimlerinde ve tabii saha şartlarında ise yeni davranışları beraberinde getirdiği söylenebilir. Köyün merkezden uzakta yer alması ve sosyal bünyesinin kapalılık arz etmesi, geçimle ilgili uğraşlarda modern usul ve araçlara geçişi yavaşlatmakta, teknolojiye karşı mesafa tayin etmektedir.

6.1.1. Hayvancılık

Karacaören coğrafyası, iklimi ve bitki örtüsü yönüyle hayvancılık faaliyetlerine uygun şartlar içermektedir. Bölge arazisinin geniş ve otlulu olması, hayvancılığın gelişmesine zemin hazırlamıştır. Köyde genel olarak koyun ve sığır besisi yapılmaktadır. İnek, tosun (dana), yoğurdu dolayısıyla nadiren camış (kömüş) yetiştirilmektedir. Önceleri hemen her hanenin sahip olduğu ve birçok işte tercih ettiği at, bugün bir ya da iki aile tarafından, vasıta hayvanı olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla eskiden köyde faal olan nalbantlık mesleği, bugün devam ettirilmemektedir. Keçi, eşek ve deveye sahip aile hiç yoktur, bunlar, bazı sebeplere bağlı olarak köylünün bakıp beslediği hayvanlar arasında sayılamaz. (KK 1) Bölge, keçiden ziyade koyun için daha uygun arazi şartlarına sahiptir. Eşegin köy hayatındaki fonksiyonu, traktör ya da öküz arabaları ile sağlandığından vasıta olarak binek hayvanına ihtiyaç duyulmamaktadır. Çünkü haneler, kışlık odun ihtiyacını “devlet”⁷³ten ve kendi arazisinden temin etmektedir. Kışın yaylıma çıkamayan hayvanların yiyeceği (ot, saman), harmandan, sırt sepetleriyle ahırlara taşınmaktadır. Köylünün geçmişte ya da bugün hiçbir surette tercih etmediği eşek, bakımı zahmet gerektirdiği için Karacaören ahalisi açısından bir değer atfetmemektedir.

6.1.1.1. Kümes Hayvancılığı

Kümes hayvanları bakımsız derecede ve evlerin ihtiyaçları ölçüsünde yetiştirilmektedir. Çoğunlukla her evde kümes hayvanı vardır ve tavuklar daha çok yumurtası için beslenmektedir. Yetiştirilen hayvanların yumurtaları evin ihtiyacına yetmediği için yumurta çoğunlukla satın alınmaktadır.

Köyde yaz ayları hariç yılın büyük bir bölümü soğuk geçtiğinden tavuklar sadece yaz mevsiminde ve sıcak günlerde yumurtlamaktadır. Köyde tavuk çiftliği yoktur ve hanelerin sahip olduğu tavuk sayısı fazla değildir. Aileler, kuluçka ile (gülk yatırma) kendi tavuğunu yetiştirmekte, hayvanları her yıl bu yolla çoğaltmaktadırlar. Tavuklar özel bakım

⁷² Boran, Behice, (1992), Toplumsal Yapı Araştırmaları... s. 13.

⁷³ Devletin, orman kırımlarından çıkan odunları, belli dönemlerde açık usulle satması hususu yukarıda ele alınmıştır.

gerektirmeyecek şekilde ev çevresinde (tömekliklerde) yayılır. Tavuklar, patozdan çıkan ve bu amaçla ayrılmış olan elek altı buğdaylarla sabah ve akşam yemlenir. Tavuk dışında ördek de bazı ailelerin beslediği hayvanlar arasında yer almaktadır.

6.1.1.2. Arıcılık

Arıcılık, birkaç ailenin uğraşdır. Aileler, arıcılık yaparak belli oranda kazanç sağlamakta ise de bunda ticarî amaç güdülmez. Arıcılık, bölgede güneşli gün sayısının az olması sebebiyle kısa bir süreyi içinde almakta dolayısıyla bu uğraştan pek verim alınmamaktadır. Arıcılık, ahaliden bazı kişilerin özellikle köyde ikamet eden öğretmenlerin uğraşı hâline gelmiştir. Bu kişiler içerisinde bazıları ise kovan imal edip Niksar’da pazarlamasını da yapmaktadır.

6.1.1.3. Küçükbaş Hayvancılık

Koyun, geçmişten bugüne çoğu ailenin bakıp beslemekte olduğu hayvanlar arasındadır. Geniş ve açık yapılı yaylalar, koyunculuk için ideal imkânlar sunmaktadır. Geniş sürüler, yılın yedi ayı, otlak ve meralardan beslenebilmektedir. Yağmurun bol düştüğü mevsimlerde hayvan yiyeceğinin çok çıkması hayvancılıkla uğraşan bölge halkı açısından önem arz etmektedir. (KK1) Koyun yetiştiriciliği, önceleri varlıklı ailelerin yazın yaylada, kışın Karadeniz sahil kentlerinde (kışlaklarda) sürdürdüğü önemli iktisadî faaliyettir. Bu sebeple büyük sürüler hâlinde Çarşamba, Bafra veya Terme’ye gidilerek kış mevsimi geçirilmekte, sezon sonunda sürüler kasaplara kestirilerek geri dönülmektedir. Bugün koyunculukla geçinen aileler, sürüleri yazları yaylada, kışları köy arazisinde ve ağıllarda (hayatlarda) beslemek suretiyle mesleği devam ettirmektedir. Karacaören’de koyun sayısı, zaman zaman değişiklik göstermekle birlikte bazen 3000’e ulaşmış, bazen 1000’lerin altına düşmüştür.

Koyunun eti, sütü, yünü ve derisi iktisadî bakımdan anlam ifade etmektedir. Yetiştirilen kuzular yıl içinde satılarak önemli girdi sağlamaktadır. Ayrıca, “koyun peyniri” bölgede talep gören sağın ürünlerindendir. Hanelerin yağ ihtiyacı çoğunlukla sahip oldukları hayvanların sağınından karşılanır. Koyunlar yılda bir kez kırılmakta ve yapağısı bozulmamış yünler; yatak, yorgan, yastık ve minder içi olarak kullanılmakta yahut nakde çevrilebilmektedir. Koyun yünü, civar yerlerde kurulan birçok “yün pazarı”nda müşterisi hazır olan ve hızlı satılabilen ihtiyaç unsurudur. Bugün imalat sektörünün gelişmesi ve fabrika ürünlerinin revaç görmesiyle yünden yapılan yatak, yorgan ve yastıklara itibar

edilmemekte, köylü bu tür ihtiyacını daha kolay olduğu için satın alma yoluyla temin etmektedir.

Karadeniz kıyı şeridinde yaygın olarak beslenmekte olan Karayaka koyun cinsi, köyde “Lâdik koyunu” olarak adlandırılmaktadır. Vücudu, beyaz renkte yapağı ile örtülüdür. Yer yer baş, kulak ve bacaklarda siyah lekelere rastlanır. Koçlarda kalın kıvrımlı boynuzlar, dişilerde ise boynuzsuz yapı hâkimdir. Kuyruk yağsız, ince ve uzundur. Etinin ve sütünün kokusuz olması dolayısıyla bölge insanı hususi olarak bu koyun cinsinin besisine ağırlık vermekte, bunun neticesi olarak köyde başka koyun cinslerinin yetiştirilmesine ihtiyaç duyulmamaktadır.

6.1.1.3.1. Süt Ürünleri (Ağartu)

Köyde, süt ve süt mamullerinin geçmişte “ağartu” adıyla anıldığı kaynak kişilerce belirtilmektedir. Bugün inek ve koyundan alınan süte “sağın ürünleri” denmektedir. Sağın ürünleri, inek, koyun ve camışın sütlerinden mamul edilen süt, yoğurt, çökelek peynir ve yağdır. Köyde keçi ve deve beslenmediği için bu hayvanlardan elde edilen sağın ürünlerine rastlanmamaktadır.

Sabah araziye salınan, akşamüzeri doymuş ve sütlenmiş olarak dönen sığırlar (inek ve kömüş) sabah ve akşam olmak üzere günde iki kez sağılmakta, sürüler hâlinde yayılan koyunun ise günde bir kez sütü alınmaktadır. Bugün zahmetli olması sebebiyle koyunlar sağılmamaktadır. Süt, peynir, çökelek, yoğurt, ayran hanelerin günlük ihtiyacı oranında yapılmakta, bunlar dışında pazarda satılıp mutfak ihtiyaçları karşılanmaktadır. Dolayısıyla sağın ürünlerine basit düzeyde maddî değer yüklenmektedir. Özellikle yaylada yapılan peynirler, ailelerin kış hazırlıkları arasında yer almaktadır. Süt, ahşap yayıklarda yayılır ve yağ alınır. Bundan çökelek, peynir yapılır. Yağlar küleklere basılır, peynirler tenekelere kesek kesek konarak kışa hazırlık yapılır.

6.1.1.3.1.1. Yayık ve Süt Makinesi

Sütlerin yayılması amacıyla uzun yıllar ahşap yayık kullanılmıştır. Ahşap yayıklar 1 ila 1,5 metre uzunluğunda ve silindir yapıda olup yukarı bakan yüzeyinde sütü doldurmak ve boşaltılmak için 10 cm çapında bir ağız bırakılmıştır. Sütle doldurulan yayıklar, ritmik olarak elle ileri ve geri sallanarak yağın yüzeye çıkması sağlanır. Sallama süresi yayığın doluluğuna bağlı olmakla birlikte takriben yarım saattir. Bu işi genellikle kadınlar, bilhassa yöredeki ifadesiyle “eli boş olan evin yaşlı kadınları” yapmaktadır.

Ahşap yayıkların kullanılması köyde, uzun bir dönem sürmüştür. Sonrasında elektrikle çalışan silindir tekneli yayıkların kullanılmasına geçilmiş, yalnız eski usulle süt yayma işi de devam ettirilmiştir. Çoğu hane, elektrikli yayıklara sahip olduğu hâlde sütü daha iyi yaydığı gerekçesiyle ahşap yayıkları kullanmaya devam etmiştir. Elektrik, köy merkezine yayladan daha önce geldiğinden elektrikli yayıklar bir dönem köyde kullanılmış, sabah ve akşam sağılan sütler köye iletmek suretiyle yayılmıştır. Ayrıca, sağılan sütlerin çekilmesi işlemi, köyde sadece bir hanede bulunan süt çekme makinesi ile de yapılmıştır. Yalnız makine, sütü istenilen düzeyde çekemediği için sütler tekrar, ahşap yayıklarda yayılarak iki işleminden geçirilmektedir.

“Süt çekme makinesini Durmuş deden askerlik zamanı görmüş, köye dönerken getirmiş. Köyde sadece Çipil ananda vardı. Bu yüzden Çipil anana “Makineci” derlerdi köyün ahalisi. 20- 25 parça kabı vardı. Yaylanın bütün sütlerini çekerdi. Çoğu da zaten kendi yayığında yayardı. Her günün sonunda makinenin parçalarını yıkardı. Kolla çevrilerek çalışan bir makine. Makinenin bir tası vardı, o tas dolusunca süt alırdı, emeğine karşılık.” (KK 3)

6.1.1.3.2. Yün

Yün, sağın ürünleri gibi hanelerin geçimine katkısı olan pazar ürünlerindendir. Perşembe Yaylası’nda kurulan pazarda yahut Niksar pazarlarında satılarak günlük ihtiyaçlar temin edilmektedir. Yatak, yorgan, yastık ve minderlerde koyunun yapağısı kullanılmaktadır, bu yüzden yılda bir kez ve belli zamanlarda kırkılan koyunların yünü değerlendirilmektedir. Yorgan ve döşeklerin önemli çeyiz ürünleri sayıldığı hayat şartlarında yün, değeri ve maddî getirisi olan bir üründür. Elden hızlı çıkartılabilen ve müşterisi her zaman hazır olan ürünler arasında öneme sahiptir. Köydeki bakkallar öteberi karşılığında yahut para ile yün almakta, biriken yünleri pazarda elinden çıkarabilmektedir.

Hayvanın vücudundaki yün, hayvan gelişimi ve sağlığı açısından bir mana içermektedir. Hastalıklı olan hayvanın hâli vücudunu saran posta ve “yapağısı”na tebarüz etmekte, dikkatli bir mütehassıs, bu durumu yünlerin parlaklığına, sertliğine, rengine bakarak teşhis edebilmektedir. Özellikle deri hastalıklarında yün, rahatsızlıkları belirgin derecede yansıtmaktadır. Gelişmesi zayıf olan hayvanların yünleri de verimsizdir.

6.1.1.4. Büyükbaş Hayvancılık

Sığır, Karacaören’de geçmişten bugüne yetiştirilmekte olan ve birçok açıdan istifade edilen önemli besi hayvanıdır. Sığır yetiştiriciliğinde yaylalar ve otlaklardan azamî ölçüde faydalanılır. Sığırlara kışın ahırlarda bakılır. Irkın cinsleştirilmesi ve yem, kepek, veteriner hizmetleri hayvancılığın maliyetini arttırmaktadır. Hayvancılığın yan ürünlerinden olan

gübre (kemre/ahbun), tarla ve bostanların gübrelenmesi yanında yakacak (tezek) olarak da değerlendirilmektedir.

Bölge halkı, sığır besiciliğini daha çok süt ve süt ürünleri için yapmaktadır. Kışlık peynir, çökelek, günlük süt, yoğurt hemen her hanede beslenmekte olan bu hayvanlardan karşılanır. Beslenen danalar ise çoğunlukla güze doğru satılarak evin ihtiyaçları görülür.

İneğin yanı sıra camış (kömüş) da köylünün sahip olduğu hayvanlar arasındadır. Yalnız kömüşün bakımının masraflı olması ve zahmet gerektirmesi sayıca artmasına engel teşkil etmektedir. Bugün kömüş besleyen ailelere rastlanmamaktadır. Kömüşün işkembesinin geniş olması sebebiyle hayvan, aşırı derecede yiyeceğe ihtiyaç duymaktadır. Bu hayvanlar, sıcakların arttığı mevsimlerde çamura yatarak (belenerek) serinlemektedir. Dolayısıyla muntazaman olarak temizliğinin yapılması, deri altında ve üstünde biriken haşerelerin yayılmasına engel olunması gerekmektedir.

Köy hayatında önem arz eden büyükbaş hayvanlardan biri de öküzdür. Eskiden hemen her ailede bir çift öküze rastlanmakta iken bugün değişen şartlar gereğince öküzlerin gücüne ihtiyaç duyulmamaktadır. Öküz ailelerin maddî gücünü, itibarını, ifade eden bir anlam yönüne sahiptir. Tarlayı sürme, sap saman, odun, ağaç kütüğü, kemre taşıma işlerinde gücünden istifade edilmektedir. Bölgede “boyunduruk hayvanı” olarak bilinen öküzler, modern vasıtaların cemiyet hayatında yerini almasıyla değerden düşmüş, devrini tamamlamıştır. Ailelerin refah seviyesine bağlı sayıları hızla artmış olan ve çift işlerinde daha çok tercih edilen traktör dolayısıyla öküz yetiştiren ve eğiten aileler bugün köyde pek kalmamıştır.

Karacaören’de dönem dönem değişmekle birlikte yaklaşık 1000 büyükbaş hayvanın olduğu söylenebilir. (KK1) Önceleri karasığır (yerli sığır) adı verilen, verimsiz cinsten hayvanlar beslenmekteyken son yıllarda köylü, ithal hayvanlara yönelmiş ve sağın hayvanları cinsleştirilmiştir. Montofon (borwn swiss), holstein, simental cinslerinin yaygınlaşması ile elde edilen süt miktarı eskiye kıyasla önemli ölçüde artmıştır. Firmalar üreticinin ayağına gelerek sütleri tankerlerle toplamaktadır. Köyde ortalama 2000-3000 litre arasında günlük süt sağılmaktadır. Yine yıl içerisinde yetiştirilen 1000 civarında dana, satılmak sureti ile önemli bir girdi kalemi oluşturmaktadır. Yalnız, köyden şehre göçün sonuçları olarak hayvan besleyen aileler azalmıştır ve bugün bu rakamların daha düşük seviyelerde seyrettiği görülmektedir.

Köyde klasik usullerle ve göçer hayat (yaz aylarında yaylaya çıkma) şartlarının bir neticesi olarak sürdürülen hayvancılık yanında, hayvanların, sıra ile (keşikle) yaylıma çıkartılması, ekini toplanmış köy arazilerinde güdülmesi usulüne dayanan bir uygulama da vardır. Bunlara ilaveten köylü, bir dönem, köy merkezine yakın tarlalara inşa ettiği ahırlarda kurbanlık hayvan beslemeye başlamış, zamanla kurbanlık hayvan yetiştiren ailelerin sayısı artmıştır. Bugün kurbanlık hayvan besleyen birçok aile, Niksar'a taşınmış olup çoğu, faaliyetlerini orda devam ettirmektedir. Niksar'ın kenar mahallelerinde, boş araziler satın alarak yerleşen ve buralara besi tesisleri kuran Karacaörenli aileler, bugün de geçimlerini besicilik yaparak idame ettirmektedirler. Ailelerin inşa ettiği ev, ahır, samanlık ve küspe kuyularından müteşekkil bu yapılara “küspelik” denmektedir. Çünkü yapılan beside saman, kepek, fennî yem yanında şeker pancarı küspesi de kullanılmakta, dolayısıyla ahırların çevresinde küspeler için açılmış kuyular bulunmaktadır. Bu ifade, Niksar'da besicilik yapan ailelerin faaliyetlerini yürüttüğü mesken ve ahırları ve de küспенin kokusunu anlatmak kastı ile köy ahalisinin kullandığı bir tabirdir.

Köyde ve Niksar'da Karacaörenli besicilerin yetiştirdiği yüzlerce hayvan Kurban sezonunda satılarak ekonomik değer oluşturmaktadır. Bu maksatla her yıl Karacaörenli birçok besici pazarlardan yahut köylüden topladığı hayvanları, kurban zamanına kadar yetiştirip bunları Niksar'a Gebze'ye, Adapazarı'na, Ankara'ya yahut İstanbul'a götürmekte, geçici kurdukları çadırlarda ahaliye kurbanlık olarak satmaktadır.

6.1.1.4.1. Eneme (Burma)

Köyde erkek sığır, eti dolayısıyla ve gücünden istifade etmek için beslenmektedir. Hayvanın gücünden istifade edilebilmesi için bazı eğitimlerden geçirilmesi, eğitilebilmesi için de bilhassa enenmesi gerekmektedir. Enenmeyen hayvanın boyunduruğa girmesinde, işe koşulmasında kimi zorluklar yaşanabilmektedir. Damızlık hayvanlar için mecburiyet gerektirmeyen eneme, başka bir deyişle burma, erkek danalarda belli bir dönemde eşey hormonlara uygulanan bir işlemdir. “Eneme, bütün hayvanlarda olduğu gibi testislerin beslendiği bağ ile ilişkinin iptali işlemidir. Testislerin beslendiği bağ bir aygıt yardımı ile ezilerek iptal edilir, böylelikle testisin gelişmez ve işlevini yerine getiremez. En yaygın olanı, kuru eneme şeklidir.”⁷⁴ Bağlama ve sıkma işlemine başvurulmakta ise de bu oldukça sakıncalıdır. Eneme, tosun haricinde hayvanlarda da uygulanabilmektedir, yalnız köyde sadece öküzler için ihtiyaç söz konusudur.

⁷⁴ <http://www.hayvanbilgisi.com/keci-yetistiricigi/teke-eneme-7581/>

Eneme, erkek hormonu salgılamaya devam eden güçlü danaların birtakım işlerde kullanılabilmesine imkân tanımaktadır.⁷⁵ Enenmiş hayvan ehlileşir, koşulan işe uygun hareketler sergiler. Enenmiş hayvanı yönlendirmek ve herhangi bir işte ona istikamet tayin etmek bu sayede kolaylaşır. Öküzlerin arabaları çekmesi, boyunduruğa girmesi, çift sürmesi işleri, eneme ile daha ihtiyatlı hâle gelmiş olur. Eneme yapılmamış hayvanı zapt etmek, yapılan iş ve iş çevresinde tutmak güçtür. Eneme işleminden sonra hayvanlar çift işlerinde kullanılabilmesi için eğitimleriyle ilgili birtakım aşamalardan geçirilmektedir. İki yaşına değen tosunlar, enendikten sonra öncelikle boyunduruğa alıştırılır. İlk olarak çift işlerinde kullanılır, saban sürdürülür. Acemi öküzler, arabaya koşulmaz, genç danaların arabaya koşulması tehlikeler arz etmekte, verilen komutlara uymadığı için bağlı bulunduğu arabayı sürükleyerek çevreye zayıatlar verebilmektedir.

“Saban toprağın içinde sürekli girili olduğundan, hayvanın kaçması, etrafına zarar vermesi güçtür. Yani toprağa saplanmış olan sabanın ucu, öküzlerin gücünü kırar, ürktüğünde, korktuğunda, bügelek tuttuğunda hayvanı zabdetmeyi kolaylaştırır.” (KK 6)

6.1.1.4.2. Hayvan Sürüleri

Karın yağdığı aylar hariç hayvan sürüleri, yaylıma çıkarılmaktadır. “Sürü” kelimesi hayvanların topluca güdülmesi için bir arada tutulması durumunu anlatan bir kavramdır. Yayla arazisinde küçükbaşlar sürü hâlinde güdülmekte, büyükbaş hayvanlar ise araziye salınmaktadır. Köy arazisinde ise küçükbaş ve büyükbaş hayvanlar için ayrı ayrı sürüler oluşturulmaktadır.

6.1.1.4.2.1. Küçükbaş Hayvan Sürüleri

6.1.1.4.2.1.1. Koyun Sürüsü

Koyun sürüleri kış kalktıktan sonra şubat, mart, nisan aylarında köy arazisinde güdülür. Hıdırellez sonrası, ücretle çobanlar tutularak, yaylaya çıkarılır ve bu süre zarfında kuzular anneleriyle birlikte yayılır. Bir süre sonra asıl sürüden ayrılan yavrular için sürü oluşturulur ve sürüler hâlinde güdülmeye başlanır.

Köy ahali, yayladan köye göçtüktan sonra koyun sürülerinin yayla arazisinde yaylımına 2 ay daha devam edilir. Sonrasında köy arazisine indirilen koyunlar, kışa kadar yine sürüler hâlinde güdülmemektedir. Bu süre zarfında yayladaki “güdü” için oluşturulan sürüler bozulmuş, köy arazisinde gütmek için daha az sayıda koyunun dâhil olduğu yeni

⁷⁵ Bu hususta bakınız: <http://www.hayvanbilgisi.com/keci-yetistircigi/teke-eneme-7581/>

sürüler oluşturulmuştur. Sürü dağıldıktan sonra bir kısmı satılır ve sürüdeki hayvan sayısı bu dönemlerde azalmış olur. Kar yağana kadar küçükbaşların açık arazide güdülmesine devam edilir. Kar yağdığında hayvanlar ahırlarda beslenmeye alınır.

Yaylada koyun sürüleri ve toklu sürüleri için düzenlenmiş birbirinden uzakta ayrı yataklar vardır.

6.1.1.4.2.1.2. Toklu Sürüsü

Kuzular annelerinden ayrıldıktan sonra körpelik dönemi bitmiş ve bir arada güdülmeye başlanmıştır. Yalnız, koyunların süt verdiği dönemlerde gündüz salaklarda sütler sağıldıktan sonra kuzular annelerine salınmakta, ikindiye doğru asıl sürüden tekrar seçilip ayrılarak akşam ayrı sürüler hâlinde kendi yataklarına çekilmekte ve bu durum son yaylaya kadar devam etmektedir. Yayladan köye göçtükten sonra sürüler bozulmakta, erkek toklular satılmakta, dişiler yeni sürü oluşturmak (koç katımı) için elde tutulmaktadır.

6.1.1.4.2.2. Sığır Sürüleri

6.1.1.4.2.2.1. İnek Sürüsü

İnekler, kışın tamlarda ot ve yulafla beslenmektedir. Mayıs ayı ile birlikte yaylaya göçülür. Hayvanlar, bu tarihten itibaren yayla arazisinde yaylıma bırakılır. Yaylada sığırlar sürü hâlinde güdülmez. Her hane, kendi hayvanlarının bir arada yayılması için “mallarını” araziye topluca “kovar.” Gün boyu arazide yayılan sığırlar, akşam kendiliğinden geri döner.

Yayladan göçüldükten sonra hane sahipleri, sığırların araziden istifadesine yönelik inekler ve erkek sığırlar için ayrı ayrı sürüler oluşturur. İnek sürülerine boğa katılmaz. Büyükbaşların “öğürseme” döneminde döllemesi, köylünün “boğa çektirme” dediği geleneksel bir usulle yapılmaktadır.

Ekinler kaldırıldıktan sonra köy arazinde, köylünün “keşik” dediği usulle sabah erken vakitlerden akşam ezanına kadar hayvanlar, yaylıma çıkarılır. Keşik, sürüyü her gün mal sahiplerinden bir kişinin sırası geldiğinde gütmesidir. Köy bekçisi keşik sırasını takip etmekte, sığırtmaçları bir gün öncesinde belirlemektedir. Karın yağdığı aylara kadar sürünün güdülmesine bu şekilde devam edilmektedir.

Yavrular (buzağı) için ayrı bir sürü yapılmaz. Köy çevresinde günlük olarak yaylıma çıkarılır. Çıkarılmamış olanlara, tamda bakılmaktadır.

6.1.1.4.2.2.2. Dana Sürüsü

Köyde “boğa” yahut “tosun” yerine “erkek dana” ifadesi kullanılmaktadır. Erkek danalar inek sürüsü içinde rahatsızlık vereceği için ayrı sürüler hâlinde araziye çıkarılır. Danalar, inek sürülerinden farklı olarak köydeki ormanlık arazinin içinde güdülmektedir. Tosunların gün boyu arazide yayılımı yapılır, özel besiye alınmaz ve akşam vakti sürü köye getirilmez. Genellikle erkek hayvanlar, köyün güney hududunu belirleyen Kafa Dağı adlı ormanda yayılır ve bu amaçla çevrilmiş olan yataklarda yatırılır. Çift sürmek ve öküz arabasına koşulmak için sürüden hariç tutulan hayvanlar, belli dönemden sonra sürüye katılmaktadır.

6.1.1.4.3. Sürünün Takibi

6.1.1.4.3.1. Çan ve Kelekler

Hayvanlar sürüler hâlinde yahut sürüden bağımsız olarak yaylıma çıkarıldıklarında çoğu aile, bir önlem olarak hayvanların boyunlarına “çangal” veya “kelek” takmaktadır. Bunlar büyük ve küçükbaş hayvan sürüleri içerisinde bazı hayvanların boyunlarına takılan ve çoban kültüründe önemli bir yer edinmiş çeşitli boy ve şekillerde el emeği zanaat ürünleridir. Çan ve kelekler çeşitli tür ve şekillerde olup metalden yahut madenlerden yapılmaktadır. Bunlar genellikle büyük pazarlarda satılmakta ve hemen her çoban, önemli işlevi yerine getiren bu aksesuarı sürüsünde bulundurmaktadır. Kelek ve çanların yuvasında yer alan metal dilleri, hayvan hareket ettikçe asıl bünyeye çarparak ses çıkarmaktadır. Seslerin şekli, şiddeti, kesik kesik ya da artan, hızlanan ses düzeni, sürüyü gütmekte olan kişi açısından sürünün durumu ile ilgili manalar ortaya koymaktadır. Çan sesleri, sürünün uzaktan takibini kolaylaştırmaktadır. Çıkardıkları sestten dolayı çan ve keleklerle köyde “zil” de denmektedir. İçlerinde maddî değeri yüksek sayılabilecek türde olanları vardır.

Çan ve kelekler, sürü içerisinde çoğunlukla sürüyü etkileyebilecek güçte ve sürüye yön tayin edebilecek özellikler taşıyan hayvanlara takılır. Küçük baş hayvan gruplarında koç, büyük baş hayvan gruplarında, koloni içinde birden çok yavrusu olan inek, erkek sığır gruplarında ise güçlü ve sözü geçen hayvan, sürüye bu ziller sayesinde emir ve komuta etmektedir. Ayrıca, hayvanların yaylıma çıktıklarında kaybolmaması, sürü içinde rahatlıkla bulunabilmesi, sürünün başıyla sonunun kontrol edilebilmesine yönelik fonksiyonlara da sahiptir.

6.1.1.4.3.2. Çoban Köpekleri

Sürünün takibi, korunması, kontrol altında tutulması amacıyla sürüde çoban köpekleri de bulundurulmaktadır. Bu durum, daha çok küçükbaş hayvan sürüleri için geçerlidir. Gece gündüz, sürüyü bekleyen köpekler, kurtların sürüye saldırmamasını, yabancı kimselerin yanaşmamasını, sürünün kendi içinde bağımsız hareket etmesini önlemek amacıyla başvurulmuş bir yöntemdir. Kurtlar genellikle koloni hâlinde yaşadıklarından sürüye grup hâlinde saldırırlar. Koloni içinde bazı kurtlar, sürünün köpeklerini peşine takarak köpeği sürüden uzaklaştırır ve farklı yönlerden sürüye tekrar saldırırlar. Çobanlar kurtların bu özeliğini bildiklerinden sürüde birden çok köpek bulundururlar. Birkaç köpek, kurdu bir süre kovaladıktan sonra geri dönüp sürüsünün çevresinde döner. Sürüye dönen köpekler, herhangi bir tehdit unsuruna rastlamazlarsa tekrar kurdun peşine düşerler. Vakit gece ise takipte ısrar etmez, sürüye geri dönerler, gündüz ise kurdu ısrarla takip eder ve yakalarlar. Köpeklerin kendi aralarında kavgasında yahut kurtlarla girdiği mücadelede boyunlarından yara almamaları için boğaz bölgesini koruyan sivri kancalara sahip tasmalar kullanılmaktadır. Tasmalar köpeği koruma vazifesi görür yalnız hayvanın rahat hareket etmesini de kısıtlamaktadır, bu sebeple kurtlarla yahut diğer sürülerin köpekleriyle girdiği mücadelelerde çeşitli yerlerinden yara almaktadır.

Köyde birkaç aile, sürünün takibi ve korunması amacıyla geçmişten günümüze nesli devam ettirilen koyun köpeklerine sahiptir. Çobanlar açısından sürüde bulunan köpeğin özellikleri, övünç vesilesidir. Hane sahipleri köpeklerin yiğitliğiyle, gösterdiği yararlılıkla övünmekte, sürüler bu bakımdan aralarında yarışmaktadır. Köydeki koyun köpeklerinin cinsi Kangal'dır. Bu cinsler genelde beyaz tüylü ve gövdesi iridir.

6. 2. Çiftçilik

Karacaören Köyü'nde tarım faaliyetleri, tabii şartların elverdiği ölçülerde yapılmaktadır. Mahsullerin verimi yüksek olmamakla birlikte ziraatı yapılan ürünlerin çoğu, ticarî gayeler içermez. Toprağı ekme biçme işi, modern araç ve gereçler yanında klasik usullere ve insan gücüne dayanmakta, tarlayı sürme ve ürünü taşıma işinde hayvanların gücünden istifade edilmektedir. Çift işlerinde pulluk, karasaban ve traktör; sapların harman edilmesinde düğen ve modern patozlar köylünün kullandığı tarım araç ve gereçleridir. Köyde önceleri bostan ürünlerinin Aybastı taraflarına gidilerek el işi ürünler,

kıyafetler karşılığında “değişme” ile temin edildiği kaynak kişilerin anlattıklarından anlaşılmaktadır.

Günümüzde, Karacaören’de ciddi manada zemin bulan rençberlik, eski yıllarda özellikle seferberlik öncesinde köy hayatında pek görülmez. Ahalinin açılmış araziye ekip biçtiği ve bu uğraşlara dayalı bir hayat sürdürdüğünü söylemek güçtür. Geçmişe dair nakledilen bilgilerden, köylünün geçim kaynağının temelde tarım üzerine olmadığı sonucuna varılabilmektedir. Köylünün arpa, buğday, siyez, fiğ ekip mısır, patates vs. yetiştirdiğine ve bu ürünlerle geçimini sağladığına dair hiçbir emare yoktur. Düzlük arazilerde bahar yağmurlarıyla boylanan otun korunması (forunması) ve harmanlanması daha çok hayvancılığa yönelik bir faaliyet içinde olduğunu göstermektedir. Yalnız “Dağ Talla” ifadesinden anlaşıldığı üzere dağlık ve ormanlık araziler bir zaman sonra, ıslah edilerek tarıma açılmış, rençperlik köylünün hayatında belli tarihten sonra ve kademeli biçimde yer etmiş, zamanla ziraî faaliyetlerde ilerleme kaydedilmiştir. Çünkü hayvancılık köylünün hayatında daimî surette görüldüğü hâlde yiyecek temini için Cenik taraflarına gidilmesi ve cecim, çul, çanta, patik, kıyafet karşılığında buralardan mısır, mısır unu, sebze, meyve gibi tarım mahsullerinin temin edilmesi ziraatın temel uğraş olmadığı fikrini vermektedir. Bu durumu sadece seferberlik şartları ve savaşlar neticesinde azalan erkek nüfusuyla açıklamak yeterli değildir. Yine bazı rivayetlerde geçen, devletin ormanların korunması için görevlendirdiği “orman askeri” ifadesi köyün geçmişiyle ilgili zikredilen görüşü desteklemektedir.

Bölgede yetiştirilen ürünlerin çeşidi az ve verimi, iklim şartları dolayısıyla düşüktür. Yeterli sun’i gübre kullanılmadığı, fennî ziraat usulleri tatbik olunmadığı için yılda bir kez mahsul alınan tarlalardan bu sebeple yüksek maddî kazanç sağlandığı söylenemez. Toprağın yapısı ve güneşlenme süresinin az olması ürünlerin çeşidini ve verimini olumsuz yönde etkilemektedir. Zaman zaman kuraklığın hissedilir oranda yaşanması ve arazinin dağlık olması ürün verimini etkileyen diğer sebepler arasındadır. Yalnız ürün verimini artırmak için köylünün klasik bazı usulleri tatbik ettiği bilinmektedir.

Elde edilen ürünlerin ticareti yapılmaz. Hayvanlara yetecek derecede ve evin bulgur, aşlık, un ihtiyacını karşılayacak ölçüde tarla tapan işleri yapılmaktadır. Tarlalardan elde edilen sap saman, çayırlardan biçilen ot, harmanlanıp kışın ahırlarda bakımı yapılan hayvanlar için kış yeygisi olarak kullanılır. Köyde birkaç ailenin geniş sürüler hâlinde hayvancılık yapması ve sürüleri zaman zaman Çarşamba, Terme dolaylarında kışlatmaya götürmesi iklim şartlarının birer sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. İlkbaharda bol yağmur

alan yaylanın birçok bölgesi, köylünün büyükbaş hayvanları için bekçi (korucu) tutarak koruduğu (foruduğu), küçükbaş hayvanlar için otlak olarak kullandığı arazi hükmündedir. Hayvanların girmemesi için, taş duvarlarla veya tellerle çevrilerek foru hâline getirilmiş yerler de dâhil olmak üzere, yayla arazisinde otlar biçilecek düzeyde boylanmaz. Kurak yıllarda otlaklar, hayvanların ihtiyacını karşılamadığı için yaylada kalma süresi kısılır ve hayvan sayısı buna bağlı olarak düşer. Bu durumun bir sonucu da sınır köylerle otlakların kullanılmasından doğan anlaşmazlıkların ve husumete dönüşen kavgaların yaşanmasıdır. Otlaklar hayvan sürülerine bir zaman sonra yetmemekte, su kaynakları ve suyun kullanılması ihtilaflara sebep olmaktadır.

6.2.1. Ziraî Araçlar

Bölgedeki diğer köyler için de geçerli olmakla birlikte Karacaören Köyü'nde toprağı işlemek için çeşitli araçlar kullanılmaktadır. Bunlardan biri bütün Anadolu coğrafyasında umumiyetle bilinen kara saban, diğeri pulluk ve traktörlere bağlanan demir sabandır. Görüldüğü üzere ziraî saha, teknolojinin gelişmesi ve köylerin şehirlerle olan mesafeleri oranında değişmeye uğramış, aletlerde ve faaliyetlerde modern usuller yerini almıştır. “Maddî kültür umumiyetle maddî olmayan kültüre nazaran daha hızlı değişir.”⁷⁶ Köyde 20-25 yıllık süre göz önüne alındığında tarım alet ve edevatının şartlara bağlı değişmeye uğradığı, yeni olan bir unsurun eskiyi çoklukla devre dışı bıraktığı görülmektedir. Bu husus mesken tiplerinde ve kullanılan malzemelerde de aynıdır. Saman ve kil karışımı harçların yerini kum ve çimento ile karılan harç almış, duvar malzemeleri olan taş ve ağaç direkler yerine tuğla kullanılmaya başlanmış, böylelikle yenilikler, maddî hayata aktarılmıştır.

Köyde, son zamanlarda pulluk ve traktör kullanan ailelerin sayısı artmış olsa da kara saban pulluğun ve traktörün yapamadığı işleri görmektedir. Ciddi manada para gerektirmediği için her aile kara sabana kolaylıkla sahip olabilmektedir. Ucuna takılan demiri ve bünyesini teşkil eden ağacı ucuz yolla temin etmek zor değildir. Buna ilaveten kara sabanın çekilmesinde, güçlü öküzlere ihtiyaç duyulmaz, normal özellikte iki hayvan bu işi kâfi derecede yerine getirebilmektedir. Yalnız öküzlerle tarla sürülebilmesi için eğitilmiş olmaları gerekmektedir. Fakat pulluğun kullanılabilmesi için güçlü, iyi yetiştirilmiş dolayısıyla yüksek değerde (pahalı) öküzlere hatta bazı yörelerde ikiden fazla ata ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü pulluk toprağı derin yardığı için çekilmesi daha fazla güç gerektirmekte ve çift esnasında dikkatli olunmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Hemen her aile

⁷⁶ Türkdoğan, Orhan, (1977), Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları... s.48.

bir çift öküz satın alabilecek güce sahip olduğu hâlde pulluğu çekebilecek hayvan sahibi olmak daha fazla maddî güç gerektirmektedir. Ayrıca pulluk toprağı yarar ve yüzeydeki yoz otlar, toprakla ayrışmadan kökleriyle birlikte alt kısma ters çevrilmiş olur. Toprağın altında kalan yabanî otların tekrar çillenmesinin önüne geçilemez. Pulluğun tutulmama sebeplerinden biri de budur. “Yeni kültür unsurunun muayyen bir cemiyet içinde yayılmasının ilk safhasında itibar ve yenilik faktörlerinin mühim olduğu söylenebilir.”⁷⁷

Kara saban, toprağı daha küçük parçalara ayırır, toprağın dağılmasını, karışmasını, birbirine geçmesini üstteki toprakla alttaki toprağın harmanlanmasını daha iyi yapmış olur. Modern olduğu hâlde, köylü bu sanayi alternatifine fonksiyonunu esas tutarak uzak durmuş, ihtiyacını bildiği usullerle ve eskiden beri kullanılan araçlar ile karşılamaya devam etmiştir. Belli bir süre köy hayatında yerini almış olan pulluk, fonksiyonları bakımından köylünün ihtiyacının sadece bir kısmını icra ettiği için daha eski olan bir kültür unsurunun önüne geçememiştir. Bu yüzden satın alınmış olan pulluklar, traktörlere bağlanarak kullanılmaya çalışılmıştır. “Yeni kültür unsuru üzerinde yapılan bu nevi ameliyeler, büyük bir nispetle şuurcludur, ekseriya mucitler veya ön ayak olanlar tarafından bilinerek ve istenerek yapılır.”⁷⁸ Dolayısıyla yeni kültür unsurunun evvela bilerek ve istenerek alındığını, sonrasında kültürün karşı koymasıyla reddedildiği yahut pulluk hususunda görüldüğü üzere değişmeye zorlandığı söylenebilir.

6.2.1.1. Düğen (Dögen)

Düğen, makineli patoza geçme öncesinde buğdayı, arpayı, fiğı vs. başağından çıkartmak (harman almak) işlemi için köy hayatında uzun bir süre kullanılmış olan bir araçtır. Genellikle çam ağacından imal edilmektedir. Aracın alt kısmında, oyulmuş olan kanalcıklara çakılmış ucu sivriltilmiş, kesici çakmak taşları vardır. Hasat başlamadan önce döven altındaki taşlar eksilmiş ise tamamlanır veya tamamen yenilenirdi. Taşların, zamanla düşmemesi, çakılı yerlerinde sıkıca tutulu kalabilmesi için karasakız eritilip zemin ziftlenmektedir.

Düğenin önü yukarı doğru eğimlidir ve koşum hayvanlarının çekebilmesi için bağlantı yerleri vardır. Alet, atın hamuduna iple yahut kayışla bağlanarak (düğün öküzle çekilecekse boyunduruğa göndolu adı verilen ağaçla bağlanarak) kullanılır. Hayvanlar, düğeni köylünün “harman yüzü” adını verdiği bir alanda, daireler oluşturacak biçimde (sürekli aynı güzergâhta) dönerek ve bu işlemi defalarca tekrarlamak suretiyle çeker.

⁷⁷ Turhan, Mümtaz, (1969), Kültür Değişimleri... s. 72.

⁷⁸ Turhan, Mümtaz, (1969), Kültür Değişimleri... s. 76.

Sapların üzerinden geçen aletle ve alettaki dişlerin sıkıştırması ve ezmesiyle saplar öğütülmüş, buğdayla ayrışarak saman hâline getirilmiş olur. Düğenlerin kullanımına geçilmeden önce, bu işin, sopa vasıtasıyla saplar dövülüp cılız hâline getirilerek insan gücüyle yapılmakta olduğu belirtilmektedir. Uzun bir süreyi içine alan bu iş, yorucu ve meşakkatli bir uğraş gerektirmektedir.

Sapların düğenden geçmiş ve saman olmuş hâline “tığ” denmektedir. Tığ, öğütülmüş ama buğdayla samanın ayrışmamış hâlidir. Tığla karışık buğday, çeşitli işlemlerden geçirilerek samanından ayrılmaya çalışılır. Samandan ayıklanmış buğday yığınlarına ise “çec” denmektedir. Kırılmış, yani cılız hâline getirilmiş ama buğdayla karışık saman yığınlarını, savurarak denesinden (buğday tanesi) ayırmak için ağzı geniş, ağaç yabalar kullanılmaktadır. Saman, bu yaba ile rüzgârda savrularak (rüzgâra verilerek) tanelerinden (dene) ayrılmaya çalışılmaktadır. Bu ayırma işi, bir zaman kolu elle çevrilerek kullanılan ahşap harman makineleri ile yapılmıştır. Traktörlere bağlanarak çalıştırılan patozlar ise teknoloji imkânlarının artması, modern vasıtaların yayılmasıyla köy hayatında yerini almıştır. Son yıllarda köyde hasat işleri, biçerdöver ile yapılmaktadır.

6.2.1.2. Pulluk

“Menşei itibariyle Rus olan ve tamamiyle demirden yapılmış bulunan “kotan” dedikleri pulluk, bilhassa sulu araziye işlemek için kullanılmaktadır. Bu tarım aleti vasati olarak 30 cm derinlikte çukurlar açabilmektedir.”⁷⁹ Pullukların çekilebilmesi için evvela güçlü öküzlere ihtiyaç duyulmaktadır. Herkesin satın almaya gücü elvermediğinden pulluklara sadece belli başlı aileler sahip olmuştur.⁸⁰ Dolayısıyla köyde kısa bir süre kullanılmış olup sayısı pek artmamış ve kullanımı yaygınlaşmamıştır. “Bir çiftçinin sahip olduğu pulluk adedi onun servet ve malî kudretinin bir nevi sembolü olarak halk arasında zikredilmektedir.”⁸¹

Pulluklar, Karacaören’de bir dönem öküz ve atlara, koşulmak suretiyle çift sürmede kullanılmış, sonrasında ise traktörlerin takılarak kullanılmaya devam edilmiştir. Pulluk, yumuşak toprakların sürülmesinde köyde pek tercih edilmemiş, çayırılık arazilerin ekilmesi durumunda, sürülmesi zor bu çayırılık alanlar için başvurulmuştur. Çayır arazisi, çimenlerin kök salması ve toprağının sürekli sulanarak işlenmesi neticesinde yoğun, katı ve zor işçilik

⁷⁹ Turhan, Mümtaz, (1969), Kültür Değişmeleri... s. 85.

⁸⁰ Benzer durumlar için bakınız: Dağlar, Yalçın, (1951), Köylerimizden Örnekler... s. 26. “Köye (Tarmaclar Köyü) pulluk yeni giriyor, kara saban hâkim durumda. (Köylüler) arazinin ufak oluşunu bahane ediyorlar.”

⁸¹ Turhan, Mümtaz, (1969), Kültür Değişmeleri... s. 86.

gerektiren yapı arz etmektedir. Bir arazinin “çayır” olarak bırakılması ve arazi üzerinde ekim yapılmıyor olması, birtakım sebeplere dayanmaktadır. Arazi, çift sürülmeyecek kadar engebeli ve tümsekli yapıya sahipse, toprakta nemlilik oranı yüksek ise, bünyesinde sulak alanlar var ise arazi, çayır olarak ayrılır ve hayvanların ot ihtiyacına yönelik kullanılır.

6.2.1.3. Kara Saban

Kara saban, çift sürme işinde köylünün yaygın olarak tercih ettiği tarım aletidir. Toprağı kazmak dışında başka özelliklere sahip değildir. Ucu demirden diğer kısımları ağaçtan olan bu alet, sulanması pek mümkün olmayan kurak topraklarda da kullanılmaktadır. Kara saban, ön kısmında boyunduruk denilen düzeneğe bağlanmış olan iki öküzle çekilmektedir. Her ne kadar bugün modern araçlar yerini almışsa da yüksek ve yamaç arazilerde, mübadillerine göre daha çok kullanışlı ve maliyeti düşük bir tarım aletidir.

Traktörlerin her arazi şartlarında iş göremiyor olması ve dar mekânlarda çalışamaması kara sabana duyulan ihtiyacı devam ettirmiştir.

“Çok eskiden öküzler kışın tamda çok kaldıklarından hamlamasınlar deyin, bahara doğru dışarda kış da olsa çıkartılır, gezdirilirdi. Her gün sabahları hafta boyunca bu yapıldı. Ayrıca öküzlerin çalışmaya başladığı ilk gün bacakları duzlu çorla ovulur, hamlamasını giderirdi. Yiğit gösterişli öküzlerin boynuna boncuk takılırdı, bir de muska takan olurdu, öküze, ineğe.” (KK 6)

6.2.1.4. Tapan

Sürülmüş tarlayı yahut tarlanın çukur yerlerini düzlemek, toprağa atılmış tohumun üstüne örtmek için kullanılan, ekseriyetle gürgenden yapılmış çift aracıdır. Tapanın yerle temas eden alt kısmında ağaçtan yapılma sık dişli tırmık bulunmaktadır. Bu tırmık, arazi yüzeyinde gezdirilerek tarla tırınır. Bu sayede sürülen toprağın yayılması, tarladaki çukur yerlerin örtülerek düzleşmesi, en önemlisi de tarlaya saçılan tohumun üstünün örtülmesi sağlanmaktadır. Tapan da diğer araçlar gibi öküzlere bağlanarak kullanılmaktadır. Traktörlerin yaygınlaşmasıyla tapanın yerini, bünyesi tamamıyla demir olan tırmıklar almıştır.

6.2.1.5. Kağrı Arabası

At yahut öküz arabaları, geçmişten bugüne Türklerin hayatında yer almaktadır. “Orta Asya’da eskiden beri kullanılmakta olan iki türlü arabanın bulunduğu bilinmektedir. Biri sürücünün arkaya oturup dizginle idare ettiği Hârizm ve Kaşgar arabası, diğeri ise sürücünün at üzerine binip kısa gem ile idare ettiği Türkistan ve Hokand arabasıdır. İbn

Battûta, Kırım'da halkın dört tekerlekli at, öküz ve deve ile çekilen bir araba kullandığını bildirmektedir.”⁸² Mazıda ağaç yahut demirin kullanılması yine bölgeden bölgeye farklılık arz eden bir husustur. “Bilmeyenler için söylüyorum: İki türlü kağrı var: Biri ağaç dingilli ve tekerlekle dingili beraber döner. Bu, çok iptidai ve randımanı azdır. İkincisi demir dingilli ve tekerlek dingilin üzerinde döner. Bununla diğerinin iki misli iş görülebilir.”⁸³ “Kağrı kelimesi Türklerin hayatında çok eski ve yaygındır. Orhun Yazıtları'nda kağrı sözüne rastlanmakla beraber, IX. yy Uygurcasında ‘kanglı (kanlı), kanga’ dan başka kanglı tilgeni, koşugluk kanglı, uluğ kanglı boyunduruğu’ terimlerine de rastlanır. Divan-ı Lugat-it Türk'te (XI. yy) kanglı biçimi yer alır. Kaşgarlı'da boyunduruk ve yaşıq (boyunduruk kayışı) sözlerine de rastlanır.”⁸⁴

Eğitilmiş bir çift öküzle çekildiğinden kağrı arabasına Karacaören Köyü'nde “öküz arabası” denilmektedir. Bünyesi, tekerlerdeki demir kasnaklar ve boyunduruklardaki deri kayışlar haricinde tamamen ahşaptandır. Yuvarlak iki teker, “mazi” adı verilen mil ile birbirine bağlıdır ve bu aksam üzerine arabanın diğer unsurları oturtulmuş vaziyette araba, hareket etmektedir. “Tekerlerde makbul olan meşe ağacıdır ama çam da kullanılabilir. Tekerler merkezden kenarlara doğru gittikçe incilir.”⁸⁵ Tekerlerin yerle temas eden alt kısımlarında, ayrıca iç ve dış yüzeyinde demir çemberler takılıdır. Mazi adı verilen ağacın belli kısımları, üzerine binen “kapak” dolayısıyla zor dönmemesi için kullanıldığı süre boyunca yağlanır. Kağrı arabaları, çift işleri yanında köy hayatının birçok sahasında görülmekte, vasıta olarak önemli işlevler yüklenmektedir. Odun taşımak, tezek toplamak, tarlaya ahbun götürmek, göç taşımak, bahçe bostan mahsullerini yerine (ambar, depo, kiler, harmanlık) iletmek işlerinde ehemmiyeti haizdir. Öküz arabaları, atasözlerine, deyimlere, manilere ve hikâyelere konu olmuştur. “Araba tekeri gibi gıcılama, araba direği gibi sürünmek, öküz olup köpe sıçmak” deyimleri, “Oha vardu(r) öküz durduru(r), oha vardu(r) zelve kırduru(r), Öküz öldü, kağrı sundu (durdurdu), Kağrı büyük olsun da öküzün varsın çekmesin.” atasözleri bu açıklamayı örneklemektedir.

6.2.1.5.1. Kağrıların Teknik Aksamı

Öküz arabaları; teker ve aksamıyla (mazi) birlikte, kağrı evi, boyunduruk olmak üzere üç temel parçadan ibarettir. Bu üç parça, bünyesinde birçok unsurun bir araya gelmesiyle işleyen aksamlar ve küçük parçaların ikamesiyle meydana gelmiş basit yapılardan müteşekkildir. Tekerlekler eğer imkân dâhilinde ise bütün olarak (tek parça)

⁸² Uluhan Şahin, Şayan, (2005), “Türk Kültüründe At Arabası (At Arabalarının Dili)”...s. 169.

⁸³ Dağlar, Yalçın, (1951), Köylerimizden Örnekler... s. 9-10.

⁸⁴ Bozyiğit, Ali Esat, (1998), Güvercin Uçuverdi, Türk Halk Kültürü Yazıları... s. 213-214.

⁸⁵ <http://www.gumushacikoylu.net/habergoster.asp?id=1147>.

ağaçtan yontulabilir. “Bu iş için uygun bir ağaç bulunamadı” (KK 3) ise teker, iki yahut üç parçadan da oluşabilmektedir. Tekerleklerde kullanılan ağaç parçalarına “hapsut” denmektedir. Tekerlekleri birbirine bağlayan mil aksamına “mazu” denmektedir. Kağnı tekerinin mazıdan çıkmamasını sağlayan ağaç çivilere, köyde “eğri” adı verilmektedir. Tekerlek ve mazı üstüne kondurulmuş ve arabanın asıl bünyesini teşkil eden üst kısım “araba evi” olarak dile getirilmektedir. Araba evi, kağnının üstlüğüdür ve üstte, iki adet oka ilaveten okun üzerine çakılmış tahtalardan müteşekkildir. Kağnının şasisi diyebileceğimiz kısmı 3,5 ile 4 metre arasında iki ahşap parçadan oluşur. Kağnının arkasında yaklaşık 1,5 metre açıklık yapan bu iki ağaç, ön kısma doğru ilerledikçe birbirine yaklaşır ve kağnının ön kısmında belli bir açı yaparak birleşir. Kağnının ağırlığını mazı üzerine ve boyunduklara taşıyan bu sağlam omuzluklara “kağnı oku” adı verilir. Her ağaç gövdesi ok için uygun değildir. Ok yapmaya uygun olan ağaçlar, öncesinde “okluk” olarak ayrılmaktadır. Okla mazı arasında okun mazıya oturan alt yüzeyine “dönme” işinin kolaylığı düşünülerek “yatak” adı verilen ağaç parçası monte edilmiştir. Tekerleklerin dönme hareketini kolaylıkla yapılabilmesi ve kütüğün aşınmaması amacıyla yatak adı verilen yer sürekli yağlanmaktadır. Böylelikle, elde edilen kayganlık öküzlere daha fazla yük binmesine mani olmaktadır. Her türlü yağ kullanılmakta olup en faydalı olanı hayvan sütünden elde edilmiş olan inek yağıdır. Yağ haricinde sürtünmeyi engellemesi dolayısıyla sabun da tercih edilmektedir.

Oku boyunduruk kayışına birleştiren ve birçok bölgede yaygın görülen halka yerine Karacaören’deki öküz arabalarında “boyunduruk kayışı” kullanılmaktadır. Kağnıda, üstlüğün ön bölümünde boyunduruk yer almaktadır. Boyunduruk, tam ortalanmış olarak ve okun uç kısmına oturtularak güçlü bir kayış yardımıyla muhkem hâle getirilir. Kağnı durduğunda yahut öküzler boyunduruktan çıkarılmak istendiğinde okun ucuna dikilen ve direk vazifesi gören ahşaba “araba direği” denmektedir. Bu direğin üst ucu arabaya bağlı olup alt ucu ise araba hareket halinde olduğu sürece yerde sürünmektedir. “Zevle” boyunduruğun iki ucunda yer alan, öküzlerin boynuna bağlanan ince ve yuvarlak çubuklardır. “Zevti” ise öküzlerin boyunlarına geçtikten sonra zevlelerin uçlarını bağlamaya yarayan çoklukla deriden bağa denir. “Yedecek”, kağnı yahut saban oklarını boyunduruğa tutturmağa yarayan ağaç çivilerdir. Bazı bölgelerde “göbit, göp, göpe, geze vb.”⁸⁶ adlarıyla bilinen ve kağnıda iki ok arasını sabit tutmaya yarayan iki paralel tahtaya “köp” denmektedir. Tahtalardan biri önde diğeri arkada olup bunlar “ön köp” ve “arka köp”ü oluşturmaktadır. Yük taşımak için kağnı üzerine kondurulan büyük çite “çeten” adı

⁸⁶ Bozyiğit, Ali Esat, (1998), Güvercin Uçuverdi... s. 222.

verilmektedir. Çeten bir nev’i tahtadan kasadır. Bu kasanın, işlev farkları olmakla birlikte “araba beşiği” şeklinde tabirlerine rastlanmaktadır. Kağnı yükünün sarıldığı urgan, örk vb. gibi bağlama vazifesi gören halatın gevşememesi amacıyla kullanılan ağaç kazığa “urgan çivisi” denmektedir. Bu ağaç çubuk halatın burularak gerilmesini sağlar. Bu sebeple urgan çivisi bazı yerlerde “burkanak” olarak da bilinmektedir.⁸⁷ Kağnının üzerine konulan eşyanın düşmemesi için etrafına konan/çakılan ve çeşitli bölgelerde çağ, buylu adlarıyla bilinen tahtalara bölgede “buğru” denmektedir. Çivril-Denizli civarında “kına kağnısı”⁸⁸ olarak dile getirilen uygulama, Karacaören Köyü’nde “seysana kağnısı” tabiriyle yer almaktadır. Kına günü oğlan evinin, hazırladıkları bohçaların ve erzakların gelin evine getirilmesi için kullanılan kağnıdır.

6.2.1.6. Traktör

Traktör, 1970’li yıllarda Karacaören köy hayatında görülmeye başlanmış olup 35’lik ve 65’lik Massey Ferguson ve Ford markalar yaygın olarak tercih edilmiştir. John Dree ve Fiat traktörler de köyde bazı ailelerin sahip olduğu markalardandır. Traktöre sahip olmanın aynı zamanda römork (vagon), saban, tırmık, patoz gibi araçları da satın almayı gerektirmesi, ayrıca bazı traktör kazalarının köylüyü derin üzüntülere sevk etmesi kara sabandan traktöre geçilmesini geciktirmiştir. Köyde traktörlerin devrilmesi yahut kişilerin dikkatsizliği sonucu elim kazalar cereyan etmiş, bunlara bağlı olarak yaralanma ve ölüm hadiseleri vuku bulmuştur. Abdurrahman Öztürk, Bilal Eraslan, Mustafa Öztürk traktör kazasında hayatlarını kaybeden şahıslardandır. Ayrıca Recep Kocabay’ın yaptığı traktör kazası da köylüyü derinden üzmüştür.

Traktör, köyde ailelerin maddî gücüne bağlı olarak tercih sebebi olmuş, 2000’li yıllara doğru hemen her aile, satın alma gücüne erişmiştir. Kimi aileler çift sürme işini klasik usuller kullanarak kara sabanla devam ettirmiş, traktöre, biçerdövere lüzum görmemiştir. Tarımın ticarî gayelerle yapılmadığı köy hayatında, tarlayı sürmek, patoz etmek, sap saman taşımak, işçi çalıştırmak gibi maliyetler eski usulle iş görmeyi kaçınılmaz hâle getirmektedir. Köylü bu sayede yaptığı işin maliyetini asgari düzeyde tutmaktadır. Ahalinin, satın alarak ihtiyacını karşılamak imkânına sahip olduğu hâlde toprağı eski usulde de olsa sürmeyi, alışlagelen şekliyle uğraşını devam ettirmeyi tercih ettiği görülmektedir. Halıcılığın köyde önemli bir kazanç kapısı olmasıyla traktör sayısı artmış, hemen her hane traktöre sahip olmuştur. Hanelerin sahip olduğu birçok traktörün,

⁸⁷ Anadolu ağızlarından derlenmiş kağnı terimleri için bakınız: Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi (1939, 1947, 1951)... Türkiye’de Halk Ağzından Derlemeler Sözlüğü, (1963, 1982)...

⁸⁸ Bozyiğit, Ali Esat, (1998), Güvercin Uçuverdi... s. 224.

ihtiyaç unsuru dışında yatırım amacı ya da gösteriş niyeti taşıdığı da kaynak kişilerce belirtilmektedir. Toprak sahibi olmayan yahut sürülecek araziye elden çıkarmış olanlar dâhil traktör “desinler” için alınır olmuştur. Çünkü traktör itibar vesilelerinden biridir. “İtibar kazanma isteği muhtelif cemiyetlerde, muhtelif şekillerde ifade edilmektedir.”⁸⁹ Karacaören’de itibar elde etmenin, manevî bir zemini olduğu kadar mal ve mülke sahip olma ve para harcama gücünün de ifadesidir. “Maddî kazancın hâkim olduğu [dünyada] itibar, ferdin biriktirdiği şeylerin sayısı ve kıymetiyle ifade edilir. Burada kazanç ve itibar istekleri karışmış bir hâldedir.”⁹⁰ Yine de köyde, gösteriş ve övünme hoş karşılanan bir davranış değildir. Ahali arasında malıyla mülküyle övünmeyi adet haline getirmiş kimselerin bu özellikleri cemiyet tarafından kınanmaktadır. Genel itibarıyla sosyal değerler, zenginlikle övünmeyi ayıp yokluktan şikâyeti günah saymaktadır.

Traktörler, köy hayatında birçok işlev yüklenmiştir. Esasında çift sürmek gayesiyle satın alınmış olan traktörlerle, vagon bağlanarak her türlü yük taşınmakta, hemen her traktör, otobüsler gibi yolcu taşıyarak fonksiyonları dışında kullanılmaktadır. Dinamo gücünden istifade edilmekte, ekinlerin patoz (harmanlanması) edilmesinde, tavşan avlarında, gelin almada, tankerle su taşımada, yayla göçlerinde, Niksar’dan kum, çakıl, çimento getirilmesinde traktörlere başvurulmaktadır.

6.2.1.7. Sanayi Patozu

Traktörlerin çift sürme yanında patozlara bağlanarak kullanılması, diğer işlevleri arasındadır. Tekerlekler haricinde her unsuru demir yahut sac olan patozlar, 20-25 m uzunluğundaki kayış yardımıyla traktöre bağlanmakta ve traktörün motor gücü ile düzenek çevrilerek patozun işlemesi sağlanmaktadır. Patoz, motorlu bir araç değildir, gelişmiş özelliklerde imal edilmediğinden demir kollara sahip düzeneğinin hızla dönebilmesi için traktörün motor gücüne ihtiyaç duyulmakta ve böylelikle patozlar fonksiyonunu yerine ancak getirebilmektedir. Patozların bünyesi; demir kolları ve bir çift tekerleği döndürecek, buğdayı alta döken eleğin sallanmasını sağlayacak güçte iki üç düzenekten ibarettir. Demir kolların hızla dönmesiyle hazneye atılan saplar, hazne içerisinde kırılarak, öğütülerek saman hâline gelmekte ve kabuklarından çıkan buğday, demir haznenin altında yer alan delikli iletirden aşağı dökülmektedir. Öğütülmüş ve saman hâline gelmiş olan saplar, patozun arka kısmından ve dönen havanın oluşturduğu basınçla dışarıya atılmakta, patozun içinde denesinden ayrılmakta ve dışarıya savrulmakta olan saman, patozun 4-5 m uzağında

⁸⁹ Cemiyet İçinde Fert (Individual in Society), (1983), 1. Cilt, s. 26.

⁹⁰ Cemiyet İçinde Fert (Individual in Society), (1983), 1. Cilt, s. 156.

üst üste düşerek yığın hâlini almaktadır. Delikli ilistirden aşağıya süzülmemekte ve makine çalıştıkça oluktan akmakta olan buğdaylar ise çuvallara doldurularak harman yüzüne serilmektedir. Patozun altına dökülen küçük taneli buğdaylar köylünün ifadesiyle tavuklara “yemlik” olarak ayrılmaktadır.

Bünyesi tamamen demir olan sanayi patozlarından önce, ahşap patozlar kullanılmıştır. Bunlar bugün bazı harmanlıkların önünde atıl vaziyette durmaktadır. Sayısı 3 yahut 4 kadardır.

6.2.2. Ziraî Alet ve Terimler

Tarımda kullanılan alet ve edevatlar tarlayı sürme, biçme ve biçilmiş ekini harman etme uğraşlarına bağlı olarak sınıflandırılabilir. Son zamanlarla motorlu ve elektronik teçhizat kullanımı yaygınlaşmış olmakla birlikte köyde kullanılan aletlerin yekûnu el aletleri sınıfındandır. Köy halkı, bu tip aletleri tedarik etme ve kullanmakta oldukça ileridir. Özellikle ekin biçme hususunda geçerli olmakla birlikte, aletler, fonksiyon farklarına göre çeşitlenmiş ve tipin sınırları içinde oldukça tekemmül ettirilmiştir.⁹¹

Tarlayı biçmek için tırpan, tırpanı bileylemek için masat, dişemek için örs ve çekiç kullanılmaktadır. Örs ve çekiç tırpanın ağzını dövmeye yarayan aletlerdir. Sürekli ot kesen tırpanın ağzı bir zaman sonra körelir, keskinliğini kaybeder. Bu durum çalışan açısından fazla güç sarfiyatı gerektirdiğinden insanın bedenini daha çok yormaktadır. Bu sebeple belli aralıklarda tırpanın ağzının bileylenmesine ihtiyaç duyulur. Örs, “Y” harfine benzeyen, bünyesi tamamıyla metalden bir alettir. Örsün iki ayağı vardır ve ucu sivri bu ayaklar, sert bir zemine çekiçle çakılarak sabitlenir. Sonra örsün üzerine tırpanın ağzı (keskin ucu) yatırılarak ağız uçları, çekiçle dövülür. Masat ise bir tür eğedir. Tırpanın körelmiş ağzını eğelemeye yarar. Tırpanın ağzını masat kullanarak keskinleştirmeye “masatlama” da denmektedir.

Otları biçmek için ayrıca galuç, orak ve ellik kullanılmaktadır. Orak, yarım çember biçiminde, yassı, ensiz ve keskin metal bir bıçakla, buna bağlı bir saptan oluşan ekin biçme aracıdır. Bilhassa engebeli arazilerde, tırpanın işlemediği dar ve çalılık alanlarda orağın kullanılması mecburiyet arz etmektedir. Kullanımı kolaydır ve yorucu değildir yalnız tırpan kadar kısa sürede ve çok iş çıkarmaz. Galuç ise orağın bir boy küçüğüdür. Ellik,

⁹¹ Behice Boran’ın mukayese ettiği köyler ve kullanılan aletler için söylediği bazı hususlar Karacaören Köyü için de geçerlidir. Özellikle aletlerin sınıflandırılmasında, benzer kıstaslar söz konusu olduğundan Karacaören Köyü aletleri için kastedilen durum, şahsın cümleleri örnek alınarak ve istifade edilmek suretiyle anlatılmıştır. (Age, s. 97.)

orakla ya da elle ot yolarken sol elin parmaklarına geçirilen, eldiven biçiminde, tahtadan yapılmış bir alettir. Parmakların geçebilmesi için bu çubukların içleri oyulmuştur.

Erişmiş ekinin zamanında biçilmesi ve vakit geçirilmeden hasadının yapılması gerekmektedir. Hava şartlarının uygun olduğu tarihlerde genellikle biçme ve harmanlama işleri yapılır. Köyde hemen her hane, aynı tarihlerde ekin biçmeye başlar, belli süre içinde patozlarla harman eder. Bu süre zarfında ırgat çalıştırıldığı yahut hanenin bütün fertleri tarlada bulunduğu için bu çalışma vakitleri eğlenceli ve iddialı geçmekte, tarla çalışanları kendi aralarında işi erken bitirme hususunda yarışmaktadırlar. Köyde, başlı olan tarlanın ekinini biçip işi bitirmeye “ekin kurtarma”⁹² denmektedir. Bütün tarlalar “baş edilince”⁹³ “tükencelik” adıyla çalışanlara ziyafet verilmektedir.

Ekinler, gerek duyulursa “günlükçü”ler tutularak tırpanla yahut hane halkının (kadınlar) iştiraki sonucu oraklarla biçilmektedir. Her tarla için orak kullanılmaz. Orak tırpanın girmediği kısımlarda, ekinler yatmış ise tercih edilir. Arpa, pek boylu olmadığından bu tür arazilerde ekin, galuç kullanılarak ve ellik yardımıyla yolunmak suretiyle bağ edilir. Ekinin biçili yahut biçili olmayan erişmiş (biçme zamanı gelmiş) hâline “sap” denir. Tırpancı önden tarlayı biçmeye başlar ve otları aynı hiza boyunca tırpan maharetiyle bir yana devirir, destecinin önüne hazır eder. Ardından desteci biçilmiş otları orak yardımıyla kolunda deste eder. “Deste”, biçilen ekinlerin, tarlanın muhtelif yerlerinde yığın oluşturmak gayesiyle, orak kullanarak bir araya getirilmiş ve kolda biriktirilerek bağlanmaya hazır edilmiş miktarına denir. Üç destenin kemle bağlanarak bir araya getirilmesine ise “sap” denir. “Kem” tahıl saplarını veya destelerini bağlamakta kullanılan, bükülerek ip hususiyeti kazandırılmış ottan havi bağıdır. Saplar, dirgenle ve anadutla tarlanın muhtelif yerlerinde yığın oluşturacak şekilde toplanır. Saplar toplandıktan sonra tarla baştanbaşa tırmıklarla tırınır. Tırıma işini genellikle hanenin çocukları yapar. Tırmığın tutulan sapı ve toprak yüzeyini tırıyan dişleri ağaçtandır. Çünkü daha fazla alanı tırması gayesiyle uzun bırakılan sapın ve dişlerin takılı olduğu ana gövdenin demirden olması durumunda, tırmığın ağırlığı artacak, çalışan kişiyi yoracaktır. İş verimi hesap edildiği için tırmık, olabildiğince hafif malzemelerden yapılmaktadır. Ot toplama aracı olan dirgenin ise sapı ağaçtan olup dalları demirdendir. Anadut, uçları çatallı ağaç dallarından yapılan bir alettir, uç kısmında bulunan üç çatallı, tarla yüzeyindeki otları

⁹² Bu ifade, Nevşehir bölgesinde de aynı manada kullanılmaktadır. Bu hususta bakınız: Güçlü, Faruk, (1994), Nevşehir Folklorundan İzlenimler... s. 59

⁹³ Bu deyim, köyde “başa çıkma, başa ulaşma, nihayete erdirme, başlı işi bitirme” manasında kullanılmaktadır.

tutmaya, kaldırmaya yarar. Yaba, daha çok harmana saman doldurmakta kullanılan bir alettir.

6.2.3. Toprağı Ekme Usulleri

Bölgede iklim şartlarının değişmesi, sıcak gün sayısının artması ile günümüzde bazı mahsullerin ekimi yapılmaya başlanmış, belli ölçülerde verim alınmıştır. İklim şartlarına bağlı olarak ekme, biçme zamanları değişmiş olan mahsullerden biri de buğdaydır. Geçmişte toprak, mart ayında sürülmekte, mart sonunda yahut nisan ayı içinde tohum atılmakta iken bugün araziler, 10. ayda ekilmektedir. Atılan tohum 15 günde çillenmekte ve çillenen ekinin üzerine kara yağmaktadır. Ekinler, bahar yağmurlarıyla su ihtiyacını giderir, mısır, yonca dışında arpa, buğday, fiğ gibi mahsullerin sulaması yapılmaz. İki üç sene ekilen toprak verimden düşünce tarla, o sene “boz” bırakılır. Köylü, tarlanın bir yıl sürülmemesine “herk etme” demektedir. Ekinler biçilir, yağmur yağınca toprak yumuşar ve tarla sürülür. Üstünden bir yaz geçer ve tarla herk edilmiş olur.

Değüştüme Ürün: Topraktan azamî derecede verim alabilmek için başvurulacak yollardan biri de ekilmekte olan ürünün değiştirilmesidir. Üst üste buğday ekilmiş bir tarlaya ertesi sene mısır, fiğ yahut mercimek gibi başka bir ürün ekilmesi, verimi arttırmaya yönelik uygulamalardır.

Fiğ ve arpa yazın gelmesine bağlı olarak mayıs aylarında ekilmektedir. Bölgede sulu ziraat, sulama imkânları dolayısıyla yaygın değildir. Mısır, sıcak havalarda, hava şartlarına bağlı olarak sulanmaktadır. Mısır, yonca fasulye gibi sulamayı gerektiren mahsullerin tohumu nisan ayında atılmaktadır. Mısırın geç ekilme sebeplerinden biri de kırağıdır. Çünkü havanın bozuk olduğu vakitlerde kırağının düşmesi mısıra zarar vermektedir. (Bölgedeki ifadesi: mısırı kırağı yakar.) Tarlaya en son arpa ekilmektedir. Arpa ve fiğ, erken büyüyen ve nemli havaya ihtiyaç duymayan bir mahsul olduğundan yaza doğru da ekilebilmektedirler. Arpanın ilkbaharda, (mart, nisan aylarında) tohumu atılmaktadır.

Bugün modern araç ve gereçlerin kullanıldığı ziraat işlerinde, geçmişte klasik usullere başvurulmakta idi. Sürülmüş bir tarlaya tohum atmaya “tohum saçma” denmektedir. Tarlaya tohum atacak kişi omzuna bir “heğbe” takmakta, içine doldurduğu tohumları 3 m aralıklar ile tarlaya, heybeden “gısım gısım”⁹⁴ olarak sepelemektedir. Çiftçi, tohum saçmaya başlamadan “Yarabbi ürünümü bol ver, rızkımı arttır.” der. Besleme çekip tohumu saçmaya başlar. Tohum atacak kişinin gidiş ve geliş izini şaşırmaması, düzenli

⁹⁴ Köy halkının dilinde “Gısım gısım” almak sözü, “avuç içi kadar, avuç dolusunca” almak manasında kullanılmaktadır.

istikamette ilerleyebilmesi için tarlalar sürülürken “evlek”ler atılmaktadır. Evlek, tohum atan kişinin istikametini, hareket yönünü belirlemeyi kolaylaştırmak için toprakta açılmış olan yol, çizgi yahut işaretleme usulüdür. Evlek, “çizgi çekme, ark oluşturma”, tohum atılacak yolu tayin etme manaları taşımaktadır. Tarlaları sürme işi bitince eğlencelik yapılmaz. Ekinlerin biçilmesi tamamıyla bitince köy halkının diliyle “ekinler baş edilince” yemekler pişirilmekte, börekler bağlanıp, tükencelik (işler bittiğinde çalışanlara verilen ziyafet) yapılmaktadır.

6.2.4. Ziraî Mahsuller

Karacaören coğrafyasında bazı tarlaların toprağı tavlı, bazı arazilerin toprağı çoraktır. Ekilen mahsuller, yetiştirme şartları bakımından farklılıklar arz etmektedir. Her mahsul, her tarla için uygunluk göstermez. Dolayısıyla tahıl ürünleri, bünyesiyle kolay intibak edecek arazi şartlarında daha verimli olmaktadır.

Buğdayın çeşitlilik göstermesi birçok sebebe dayanmaktadır. Özellikleri birbirinden farklı buğday türlerinden mamul edilmekte olan ekmek, bulgur, aşlık, un, nişasta gibi ihtiyaçların karşılanabilmesi için buğdayın, farklı çeşitlerinin ekilmesi gerekmektedir. Ayrıca ürünlerden azamî derecede verim alınabilmesi için tarlaların, yapısıyla uyuşan özelliklerde buğday çeşidiyle ekilmesi mecburiyet arz etmektedir. Bu, tecrübî bilgi sahası ile öğrenilmekte, tarlalarda, uygun olan buğday çeşitlerinin kullanılması atadan görme usullerle belirlenmektedir. Köy halkı, sahip olduğu arazilerin şartlarına bağlı olarak ve kısıtlı imkânları en yüksek verimde kullanmak durumunda olduğundan tav değeri iyi tarlalara kalitesi yüksek mahsuller ekmek mecburiyetindedir. Bu da köylüyü ithal tohuma yöneltmektedir.

Köyde ekimi yapılan yerli buğday yanında tohumu ithal olan buğday türleri de vardır. İthal olan tohumlar genellikle ova köylerinden satın alınmakta yahut Ziraat Odalarından temin edilmektedir. Bir buğday türü, başka bir buğday türü ile karıştırılarak ekilmemektedir. Cinsleri farklı tohumlar, ayrı ayrı tarlalara ekilmekte, her tarlanın harmanı da ayrı yapılmaktadır.

Köyde hibrit tohuma çoklukla rağbet edilmemekte, tohumundan istifade edilebilir olan (tohum verimi olan) buğdaylar tercih edilmektedir.

Buğday haricinde ekimi yapılan arpa, hayvan yeygisi olarak tercih edilmektedir. Sapları kısa olduğu için biçilmesi, harmanlanması buğdaya nazaran zahmetsizdir. Orakla

biçilecek kadar sapı yumuşak ve kısadır. Seferberlik zamanlarında arpa, fiğ, siyez yiyecek maddesi olarak da kullanılmıştır. (KK 6)

6.2.4.1. Buğday

6.2.4.1.1. Buğday Çeşitleri

- a) Kılçıksız Buğday: Tüysüzdür, kılçığı olmayan bir buğday türüdür.
- b) Aşure Buğdayı: Kılçıklıdır. Aşure yapmak için ekilir.
- c) Menceki Buğdayı: Sapları kalındır. Kellesi büyük ve düğümlüdür. Mahsulü bol verir.
- ç) Yazlık Buğday: Mencekiye benzer ama tanesi kırmızı rengine çalar. Mencekiden daha az verimlidir.
- d) Dimenit Buğday: Eskiden ekilen bir buğday çeşididir. Geçmişte tarlalarda yaygın olarak bu tür ekilmektedir. Yerli ve kılçıklı bir buğdaydır. Tohumu harman alındıktan sonra ekmek için ayrılır. Tohum olarak kullanılacak buğday hiçbir tarlanın buğdayıyla karıştırılmaz. Beyaz taneli olanlarına “ağ dimenit” denmektedir.
- e) Ak Buğday: Bulgurluk buğdaydır. Gendüme için özel olarak ekilir. Keşkek yapılır. Tohumu irisinden eğlenir. Bu buğday türü de yerlidir. Başağı kırmızıdır. Buğdayın en irisidir. Kılçıklıdır.
- f) Rus Buğdayı: Kılçıksızdır, tohumu Ziraat Odalarından temin edilir. Bu buğday türü kılçıksız olduğu için domuz yemez, ekilme sebeplerinden biri de budur.
- g) Sofu Buğdayı: Tanesi çok iridir, bulgurluk olarak ekilir. Tohumu Niksar’dan ve ova köylerinden temin edilir. Kılçığı beyaz ve tanesi kırmızıdır.
- ğ) Cumhuriyet Buğdayı: Ekmeği yumuşak olur. Sapı oldukça kısa olduğundan saman veriminden ziyade mahsulü için ekilir. Tohumu ova köylerinden temin edilir. “Türkiye Buğday Araştırma ve Eğitim Projesinin Sahil Kuşağında görev alan kuruluşların birlikte çalışmaları ile geliştirilmiştir. Melezlemeleri Meksika’da yapılmış ve hat olarak yurdumuza getirilmiştir.”⁹⁵ Verimi yüksektir ve bu buğday türü kurağa dayanıklıdır.

⁹⁵ Baysal, Zehra, (2014), Aydın Ekolojik Koşullarında Çinko Uygulamasının Buğdayın (Triticum aestivum L) Tane Verimi ve Kalitesi Üzerine Etkisi... s. 20.

h) Yemlik Buğday: Dimenit buğdayın bir çeşididir. Başağı çok olur, bol döker, dolayısıyla bu buğday türünün verimi yüksektir. Ekmek yapmak dışında değirmende kırdırılarak hayvanlar için yem olarak kullanılır. (KK 5)

ı) Siyez Buğdayı: Başağı küçük ve yassıdır. Arpa gibi kabukludur. Başağı geniş, tanesi kırmızı başağının dışı ise beyazdır. Kabuğu içinde tek tane bulunur. Kılçıkları uzundur. Başağın yapısı sıkıdır, dolayısıyla ekin hastalıklarına karşı dayanıklı olup sıcak ve kurak ortamlarda ve fakir topraklarda yetişebilen geçmiş uzun yıllara dayanan bir buğday çeşididir. Yağmurdan, kıştan, doludan etkilenmez. En kurak zamanlarda dahi yetişebilmekte, suya ihtiyaç duymamaktadır. Köyde hayvan yeygisi olarak kullanılmış ve geçmişte uzun bir süre unundan ekmek yapılmıştır. Kiraz ayında dahi ekilebilir, Ağustosta erkenden biçilir. (KK 5) Siyez kelimesi, bölgede derlenmiş atasözleri arasında yer alan “Ek siyezi, ye kirezi” ifadesinde bahis konusu edilmiştir.

6.2.4.1.2. Buğdayın Köy Hayatındaki Yeri

Buğday, köy hayatında, önemli ölçüde maddî ve manevî değer yüklenmiş mahsullerdendir. Yemeklerin birçoğunda buğday, temel unsur olarak kullanılmaktadır. Keşkek, bulgur, aşure, nişasta vs. buğdayın işlenmesi ile elde edilmektedir. Mısır unu hariç birçok hamur çeşidi buğday unundan yapılmaktadır.

Harmandan çıkan ve çuvallara konan buğday nimet olarak görülmekte çocukların çuvallara basmasına müsaade edilmemektedir. Yıkanıp kurutulurken etrafa dökülmemesi, ayak basılmaması köy halkı açısından önem arz etmektedir. Buğdayın israf edilmesi, tarla yüzünde bırakılması, “sağa sola saçılması” (KK 5) hoş karşılanmamaktadır. Buğdaya köy hayatında saygın bir yer atfedilmektedir.

Köy ahalisi, zekâtını buğdayla vermektedir. Kendini yükümlü hissettiği bu zekâta köy halkı “buğday öşürü” demektedir. O yıl tarladan alınan mahsulün 100 “uruplağı”dan 1’i öşür amacıyla ayrılmaktadır. (KK 3) Öşür için tarlası olmayan, hasta zökel, çocuk okutan, yaşlı, dul ihtiyaç sahipleri tercih edilmektedir.

Buğday, cemiyet hayatında bazı hizmetlerin bedeli olarak maddî karşılığa sahiptir. Köy bakkallarında yapılan alışverişlerde buğday geçerli tutulmaktadır. Cami hocalarının, köyde vaaz veren imamların hizmetleri buğday ile ölçülmektedir. Hatta Türkiye’de 3 yıllık öğretim devresinde köylerde görevli eğitmenlere, devletten aldıkları maaş yanında hane başı belirlenen belli ölçekte buğday da verilmektedir. Çeşitli hizmetler, muhtarlığın

“döklüm”ü, keşiği güden sığır çobanlarının yevmiyeleri buğday ile ödenmektedir. Her hane bu hizmetlerin her biri için “1 uruplağı” buğday vermekle yükümlü tutulmaktadır.

Harman yapılırken elek altına düşen niteliksiz buğdaylar, tavuklar için yem olarak kullanılmaktadır. Buğday fazla çıktı ise hayvanlar için kırılır. (KK 5)

Buğday alışverişlerinde okka, batman, dirhem, dünük gibi birimler kullanılmakta, kantar, çeki, uruplağı gibi eski usul ölçeklerle ölçüleri belirlenmektedir.

Köyde, harmandan çıkan buğday, arpa, fiğ gibi tahıl mahsullerine “zahra” denmektedir. Yıkanmış “dene” için de bu tabir kullanılmaktadır. Zahra yıkama işi hane halkının tamamının katılması ile kalabalık ve şenlik içinde yapılmaktadır.

6.2.4.1.3. Bekçiler

Bazı işlerin görülmesi amacıyla yayla ve köyde bekçiler görevlendirilmektedir. Bekçiler de emeklerinin karşılığını buğday olarak almaktadır. Bekçiler, bilhassa güvenilir ailelerden ve “aslı asaleti olan” sülalelerden seçilmektedir. (KK 25) İhtiyar heyetinin onayıyla, hızlı hareket edebilen, organizasyon kabiliyetlerine sahip, ahaliyle münasebetleri gelişmiş ve yetişkin yaşta kişiler arasından seçilmektedir. Köyde bu işi meslek hâline getirmiş ve uzun yıllar bekçilik görevinde bulunmuş kişiler vardır. Korucular arazi güvenliğini sağlamakta, köy bekçileri ise asayişe bakmaktadır.

a) Köy Bekçileri: Köyün ilanını verir. Sebze, çerçici, kalaycı geldi ise duyurusunu yapar. Köyde düğün olacaksa ilan eder, askere gidecek olanların yemeğini bildirir, kim Mevlid okutacaksa haberini verir. Malların “keşik”le güdüleceği dönemlerde, keşik sırasını takip eder. Köyün genelini ilgilendiren bir organizasyon yapılacağı zaman hane başına belirlenen erzakları tedarik eder.

“Köy bekçileri, evvelden Hatipli ile doğuş vardı, bu sebeple köye gelen misafirlerle ilgilenir, kalacakları haneleri belirler, “ehliguklara” yemek verilecekse şu evden ekmek, şu evden börek, şu evden sebze mebzze alınacağını bildirirdi. Köy bekçileri muhtarlığın işlerini takip ederdi.” (KK 3)

b) Arazi Bekçileri: Köy arazisinde ekinler çillenmeye başladığında arazilerin güvenliği için görevlendirilen bekçidir. Büyükbaş hayvanlar yaylaya çıktığında arazide görevli bekçiye ihtiyaç duyulmadığından arazi bekçileri bu süre zarfında görev icra etmez.

“Evvelden arazi bekçileri ekilmiş tarlalardaki ekini mallardan korurlardı. Sürünün boş araziye gitmesini sağlarlardı. Sürüden ayrılmış hayvanları ise yakalayıp muhtarlığa teslim ederlerdi.” (KK 3)

c) Yayla Bekçisi (Korucu): Yayla göçünden önce, koyun sürüleri ile beraber yaylada kalmaya başlamaktadır. Görevi, büyük baş hayvanların yaylaya çıktıktan sonra yayılması için bazı yerlere “foruk” dikmek ve koyun sürülerinin o bölgeye girmesine mani olmaktır. Yayla bekçileri ücretini “döklüm”den nakdî olarak almakta, yayla göçüne kadar 1 ay görev yapmaktadır. Korucular bu göreve ilaveten yayla sınırlarında görev yapar. Köyün hayvanlarının sınırlardan dışarı çıkmasına, yabancı hayvanların ise yayla arazisine girmesine engel olmaktadır. Böylelikle hayvanların kaybolmasına mani olmaya çalışılır. Hatipli ile kavgalı olunan yayla dönemlerinde sınırları bekleyen kişi sayısı artmış, hane sahipleri keşikle nöbet tutmuştur. Bunlar gece gündüz görev yapmakta ve silahla dolaşmaktadır. (KK 29)

ç) Gece Bekçisi: Gece bekçisi, köyde hırsızlık vakası olduğu dönemlerde görevlendirilmektedir. Bu süre zarfında ve devam eden bir iki ay süresinde özellikle hayvan hırsızlığına karşı alınmış bir önlemdir.

6.2.4.1.4. Buğday Mamulleri

Harmanı yapılan buğdaylar, cinslerine ve kullanılma amaçlarına göre çuvallanır, köy teknelerinde yıkandıktan sonra çulların üzerine serilerek kurutulur. Köy çevresindeki bazı çeşmelerde bu amaçla ahşap tekneler bulundurulmaktadır. Zahraların kurutulması çoğunlukla evlerin çardaklarında yapılmaktadır. Kurutulan buğday halburlanır, gübürü “evsicek”ten geçirilerek ayıklanır. Evsicek, buğdaya karışmış olan küçük taşları, tozu, yabancı maddeleri ayıklamaya yarayan yuvarlak, düz, tahtadan yapılma tepsilerdir. İçine buğday doldurulmuş evsicek, el maharetiyle hareket ettirilerek, sallanarak buğdaydan taşların ayrılmasını sağlar. Bu el gereci, her evde bulundurulmaktadır. Temizlenmiş olan buğday, 50 kg olacak biçimde çuvallara doldurulur, değirmende kepeği alınır.

“Ceylanlu değirmende kepeği ayırmak daha kolaydır, su değirmenleri kepeği tam ayırmaz. Normalde her ikisi de aynı işi yaparlar ama ceylanlu değirmenin işçiliği daha iyi, yalnız su değirmeninde işlenen buğdaydan yapılanlar daha lezzetli olur. Bizim köyde, Başçiftlik’te, Bohçalu’da Elmacuk’da su değirmenleri vardı. Değirmen Deresi’ndekini Değirmenci Dayı işletti uzun süre. Değirmen köylüye aitti ama işleten kişi deneden yahut öğüttüğü undan hak alıyordu.” (KK 3)

6.2.4.1.4.1. Aşlık

Buğday su değirmeninde öğütüldükten sonra un hâline getirilir. Buğdaydan aşlık, gendüme, bulgur ve nişasta yapılmaktadır. Aşlık yapmak için buğdayın döğülmesi gerekmektedir. Buğday, değirmendeki “tintana” adı verilen yerde iyice döğülür. Aşlık gendümeden daha az işlem görür, kabuğu soyulur ve gendümeden farklı olarak aynı

zamanda kırdırılır. Buğdaylar, değirmende kepeğinden çıktıktan sonra yani öğütüldükten sonra yine değirmende kırdırılır. Aşlık çorbalarda, dolma içinde kullanılmaktadır.

6.2.4.1.4.2. Yarma (Gendüme)

Gendüme aşığa göre daha fazla öğütülür, buğday, kabuğundan iyice soyulur. Keşkek gendümeden yapılmaktadır. Keşkek için özel buğdaylar tercih edilmektedir. Gendümenin eskiden çoğunlukla el dibeğinde dövüldüğü belirtilmektedir. (KK 3)

6.2.4.1.4.3. Bulgur

Bulgur, buğdayın özel bir cinsinden yapılmaktadır. Buğday ayıklanıp yıkandıktan sonra içi su dolu büyük kazanlarda kaynatılır. Yenecek kıvama gelene kadar ateşte pişirilir. Kazandan alınarak süzülür, serilir ve tekrar kurutulur. Kurutulmuş olan hali, değirmende tintanadan geçirilir, yani kabuğu soyulmuş (öğütülmüş) ve kepeğinden ayrılmış olan buğday, aşlık gibi kırdırılır.

6.2.4.1.4.4. Nişasta

Nişastanın yapımı aşlık, buldur ve gendümeden farklıdır. Buğday temizlenip yıkandıktan sonra su dolu kazana konulur. İçine biraz tuz atılır ve kazanın ağzı kapatılır. Altında ateş yakmadan takriben 15 gün, ara ara karıştırılarak bekletilir. İyice sütlenip şişince kazandan çıkarılır. Dere Yanı'ndaki sofu taşında aynı zaman da iyice ovalayarak, işlemlerden geçirilir. Çıkan süt bir kazanda toplanır. 2-3 gün boyunca, süt özlenip yontusu dibe çökünceye kadar bekletilir. Duru süt yüzeye çıktıkça alınır ve kazanın dibinde nişasta denilen öz kalır. Sütün özü, tepsilere i konularak yayılır. Zaman zaman tepsi içinde ovalayarak 1-2 gün kurutulur. Sonrasında elenir, ovalayarak düğülleri ezilir ve nişasta unu hâline gelmiş olur. Nişastadan çıkan kepek yemeklerde kullanılmaz, hayvanlara verilir.

6.2.4.1.4.5. Un

Buğday, arpa, mısır ve siyez, değirmenlerde döğülerek un ve kepek elde edilmekte, köy fırınlarında ekmeği yapılmaktadır. Un, ekmeğin haricinde yemeklerde de kullanılmaktadır. Birçok yemek çeşidi, mısır unu ve buğday unu ile yapılmaktadır. Unlar genellikle her evde bulunan ahşap ambarlara konulmakta, bir sonraki harman zamanına kadar ambarlardan kullanılmaktadır. Ambarlar, çoğunlukla iki bölmeli olup küçük ve büyük olmak üzere iki farklı ölçülerde imal edilmektedir. Un ambarı haricinde evde dene koymak için yaptırılan ambarlara da rastlanmaktadır.

Mısırın unundan da ekmek yapılmakta ve yemeklerde kullanılmakta, mamulleri de buğday ile aynı aşamalardan geçirilerek hazırlanmaktadır.

6.2.4.2. Diğer Mahsuller

a) Kara Arpa: “Düz arpa” olarak adlandırılan bu arpa çeşidi yerlidir. Taneyi iyi döker. “Altı gıran arpa” denilen türün ise başakları uzundur, o da çok döker. Bire altı oranında mahsul verir.

b) Yerli Fiğ: Hayvanlar için ekilen bir mahsuldür. Seferberlikte değirmende çekildikten sonra çorbası yapılmıştır.

c) Yulaf: Arpaya benzer bir mahsuldür. Köyde “ekini tıkıyor” gerekçesiyle pek tercih edilmemiştir. Hatta ekinin içinde çıkmaması amacıyla güzün tarlalar sürülmektedir. Geçmişte yulaf unundan ekmek yapılmış ama bu bugün eken olmadığı için ekmeğine rastlanmamaktadır.

Sulanması gerekmeyen mahsuller yanında suya ihtiyaç duyan, bostanlarda, sulak arazilerde, dere yatakları ve civarında yetiştirilen soğan, fasulye, yeşil soğan, pezü, kelem (pancar), nane, pırasa, ıspanak, mısır, fasulye, kabak, domates, biber, patates de köyde yetişen diğer mahsuller arasında zikredilebilir.

6.2.5. Ekin Hastalıkları

Köyde, arazileri sulama imkânı olmadığından tarladaki ekinlerden azami ölçüde verim alınmaya çalışılmaktadır. İklim şartları ve toprağın yapısı, mahsul verimini ve kalitesini etkilemekte, bunlar dışında ekin hastalıkları, verimi düşüren faktörler arasında yer almaktadır. “Gımlı” ekinlere zarar veren, başakları zayıflatan hatta öldüren bir hastalıktır. Sam yeli ile beliren “kerzi” denen bir hastalık daha vardır. Daha çok sebzelere zarar verdiği ve baş edilmesi güç bir hastalık olduğu belirtilmektedir. Kerzi hastalığının buğdaya da zararı vardır. “Kerzi” mahsulü sarartıp kurutur. Sebzeler anında çürümeye başlar, bitkilerin yapraklarını yakar. Yalnız ağ yel (ters yel) kışı eritir, sıcak havası vardır. Sam yeli estiğinde meyve, sebze ve ekinler etkilenir. Poyraz da ekinlere zararı dokunan bir rüzgârdır. Havayı serin tutar, Karadeniz’den (kuzey) eser. Yağmur yağmadığı zaman yağmurun işini görür lakin yağmurlu havalarda eserse havayı sertleştirir ve mahsulün yanmasına sebep olabilir. Çünkü yağmurlu havalarda kırağı etkisine sahiptir. Ekinlere don vurursa “ekini don sirkelemiş” denir. Ekine don vurmaya “don kesme” de denmektedir.

Ekin çillenmiş ise don ekinin kökünü zedeler. Don vurması, sulu yerlere daha çok etki eder, yamaç arazilerde pek hissedilmez. Güzden tarlalar sürülür ve tohumu atılır, üzerine kar yağar. Toprak ıslandığında ise soğukla beraber ekini “don keser”.

Kırağı, güz aylarında ekine zarar verebilmekte ama genelde kırağının olacağı mevsimlerde arazide ekin olmaz. Dolu düştüğünde ekinler mahvolur.

6.3. Dokumacılık

6.3.1. Hareke Halı Dokumacılığı

Hereke halıcılığı, 1970’li yılların başında Başçiftlik Belediye Başkanı’nın (Kargacı) gayretleri ile bölgede zemin bulmuş ve civar köylere bu kişinin gayretleriyle yayılmıştır. Köyde 1980 ve 1990’lı yıllarda önemli bir sektör hâline gelmiş olan ve günümüzde önemini yitiren Hereke halı dokumacılığı, maddî getirisi yüksek olduğundan köyde hemen her ailenin içinde yer aldığı bir faaliyete dönüşmüştür. Köyü ve köylüyü bu süre zarfında maddî, manevî her yönden kalkındırdığı gibi, özellikle genç kızların yaşam standartlarında, fizikî gelişimlerinde menfi manada tesiri olmuş bir iş koludur.

“Kargacı denilen belediye başkanı Isparta’da görmüş, ilkin kendi köylerine gürmüş tezgâhları. Oradaki yetişmiş kızları bizim köye yollamış. Üç kız geldi o yıllarda bizim köydeki genç kızlara mesleği öğretti. O yıllarda İsmail Emmi (İndük), Hacı İsmayıl, Murat Şahin, Şahman Şahin, Turan Beyazıt, Yusuf Eraslan, Hacı Babam (Mahmut Tanrıverdi), Osman Öztürk, Mıktar Salif, Kol Ömer (Ömer Şahin) çırakları varıldı.” (KK 7)

Karacaören’de sözü edilen yıllarda halı tezgâhları 200’ü aşkın sayıya ulaşmıştır. Aile fertleri yahut mesleği öğrenme gayesiyle uzak yakın bölgelerden getirilen çıraklar, sabah erken saatlerde kalkıp akşam geç saatlere kadar aralıksız dokumaya devam etmektedir. Yaz mevsimi hariç, yılın sekiz ayında halı dokunmaktadır. Genelde genç kızların aktif olarak katıldığı dokumacılık, kimi zaman erkeklerin destek verdiği bir uğraş hâlini almıştır. Hemen her evde kurulu tezgâhlar, köylü açısından önemli geçim kaynağı olmuştur. Sayısı değişmekle birlikte her yıl 250-300 civarında kursiyer, mesleği öğrenmek niyetiyle tezgâh sahibi ailelerin yanında daimî olarak ikamet etmeye başlamıştır. Köyde kısa bir süre zarfında teşekkül etmiş olan bu çıraklık müessesesini köydeki ailelerin kızlarından ziyade civar ilçe, kasaba ve köylerden gelen genç kızlar oluşturmaktadır. Bunlar, nüfusu arttırmaları yanında köydeki sosyal hayata canlılık da getirmişlerdir. Ayrıca, halı dokumayı

öğrenme gayesiyle köye yerleşmiş, köylüyle kaynaşmış olan bu çıraklarla evlenip ev ocak kuran Karacaörenli gençlerin sayısı da az değildir.

Halıcılığın faal olduğu dönemlerde her yıl ortalama 4000 metrekare halı dokunmaktadır. Yaklaşık 4000 metrekare olan halı dokumacılığının otuz yıllık dönemde, metrekare fiyatı takriben 300-100 dolar üzerinden düşünülürse Karacaören ekonomisi için rakam oldukça büyüktür. Bu sayede otuz yılda, yıllık ortalama 80 0000 dolar döviz ülke ekonomisine kazandırılmıştır. Köyde, aileler kalabalık olduğundan büyük taban halıları dokunmaktadır. Halı kesildikten (tamamlandıktan) sonra tezgâhta artan çözgüyle yolluk ve paspas türü yaygılar dokunmaktadır. Yolluk, getirisi düşük olduğu için nadiren dokunmaktadır.

Bu sektör, sayısı hızla artan halı tezgâhları ve dokunan halıların ticaretiyle köylünün önemli gelir kapısı olmuştur. Niksar ve İstanbul'da Karacaörenli birçok esnafın teşebbüsleriyle dükkânlar açılmış, el dokuması halılar, bu müesseselerde yabancı ve yerli turistlere pazarlanarak adından söz ettirmiştir. Öyle ki 1990'lı yıllarda Niksar'da bir cadde tamamıyla, Karacaörenli dükkân sahiplerinden oluşacak kadar köylünün rağbet ettiği bir meslek hâline gelmiştir. Akkuş, Amasya, Pelitliyatak, Reşadiye, Giresun gibi birçok il ve ilçede, ticarî faaliyet yürüten halı dükkânları açılmıştır. Köyde dokuma tezgâhları kurularak üretim yapıldığı gibi Karacaörenli müteşebbisler eliyle ticareti de geniş bir sahaya yayılmıştır. Turhal, Erbaa, Ordu, Aybastı, Pelitliyatak, Akkuş, Korgan, Ünye, Fatsa, Giresun, Trabzon, Amasya ve Merzifon'dan kız çocukları (çırak) getirilerek köyde meslek öğretilmiş, yüzlerce kişiye iş kapısı olmuştur. Küçük yaşlarda (14-25 yaş arası) mesleği öğrenme gayesiyle köye gelen kursiyer kızların, buluğ ve evlenme çağları hemen hemen halı dokuduğu yıllara denk düşmektedir. Evlilik durumları söz konusu olduğunda, dokumayı öğrenir öğrenmez memleketlerine dönmektedirler. Köyde uzun zaman kalanlar da olmuştur.

Kursiyerler genelde yerleştiği evin fertleriyle aynı ortamı paylaşmakta, aileden biri olarak kabul edilip aynı sofraya oturmakta, birlikte vakit geçirmektedirler. Bu şartları yadırgayan, şartlara dayanamayıp ailelerin yanına dönenler de olmuştur.

Ev sahibinin, hanesine yerleşen çırakları, kendi çocuklarından ayırt etmediği, evin birer ferdi olarak muamelelerde bulunduğu belirtilmektedir. Çırakların himayesinin, evin kadınları üzerine olduğu, kötü bir davranış, uygunsuz bir tavır karşısında çıraklara hanenin birer ferdi gibi sahip çıkıldığı birçok kaynak kişi tarafından dile getirilmektedir. Bu sebeple köyde uygunsuz bir durum vuku bulmuş değildir. Ama gençlik çağlarını yaşamakta olan

bu kız çocukları açısından, anne babadan uzakta olmak, kalabalık bir aile ortamında yaşamak ve bu ortama uyum göstermek, bilhassa vaktin büyük bir kısmını halı dokuyarak geçirmek bu mesleğin zorluklarındandır. Halı dokumanın zahmetli bir uğraş olması, kız çocuklarını gelişme çağlarında menfi yönde etkilemiş, evliliklerini geciktirmiştir.

Kız çocuklarının anne babaları tarafından Karacaörenli ailelere emanet edilmesinde ve taraflar arasında güven duygusunun tesisinde Karacaören ahalisinin mütedeyyin yapısı rol oynamıştır. Karacaören toplumunun dindar kimliği, çevresiyle ve özellikle Karadeniz sahil kentleriyle münasebetler kurmalarına zemin oluşturmuş, köydeki tasavvufi yapının da etkisi ile kız çocuklarını emanet edecek derecede güven telkin etmiştir.

Hereke halı dokumacılığı, 1991 Irak Savaşı sonrası, turizm sektöründeki dalgalanmalardan büyük oranda etkilenmiş olduğundan o yıl itibarıyla Türk dokuma halılarının piyasası, değerini kaybetmiştir. Ülkeye giren turist sayısı, turistlerin daha ucuz olan Doğu halılarına rağbet göstermesi (Türk pazarına ucuz Afgan ve İran halılarının girmesi), makine halılarının pazarının büyümesi, iç piyasada alım gücünün zayıflaması, sektöre ilgiyi düşürmüştür. Dokuma maliyetinin artması, dolayısıyla kalitenin düşmesi ve yaşanan ülkede yaşanan malî kriz, Hereke dokumacılığını sekteye uğratan diğer sebepler arasındadır. Halıların başlangıçta 300 dolar olan metrekare fiyatı, 100 doların altına inmiştir. Dokunmuş bir taban halısıyla hemen hemen küçük bir traktör (35'lik Massey F.) alınmaktayken, değer kaybı sonrası halı fiyatları maliyetini karşılayacak kadar düşmüş, dolayısıyla kazançlı bir uğraş olmaktan çıkmıştır.

6.3.1.1. Teknik Özellikleri

Hereke halısında en önemli husus, dokumada çift düğüm kullanılmasıdır. Santimetre karesinde 30 ila 35 ilmek bulunur, desenlerdeki motiflerin dokunması, ince işçilik ve dikkat gerektirmektedir. İlme iplikleriyle nakış atılarak zemin dokusu oluşturulur, hav yüzeyi böylelikle belirmiş olur. İlme iplikleri el yardımıyla çözümler etrafında bağlantı oluşturularak elde edilir. Buna köyde “ilmek atma” denmektedir. İlmek atma, yün dokusunu çözgü iplerine dolayarak halının bünyesini oluşturma işidir. Hav yüzeyini oluşturacak bu iplikler, daha sonra kirkir adı verilen alet yardımıyla dokuya sıkıştırılarak dokuma aşama kazanır ve desenler ortaya çıkmaya başlar.

Hereke halısı ahşaptan yahut metalden yapılmış tezgâhlarda dokunur. Tezgâh, alt ve üst ayakları sabitlenmiş, dönerli gövdeleri olan büyükçe bir kasnaktır. Birbirine geçmeli biçimde tanzim edilmiş, kalın ve uzun direklerden yapılmıştır. Halı tezgâhına yukarıdan

aşağıya doğru iplikler (çözü), tarak dişleri gibi kenetlenerek şekilde gerilir. Halı bu ipliklerin üzerine dokunur. Çözü ipliklerinin bir yüzeyi önde, bir yüzeyi arkada, iki sıra meydana getirecek şekilde gerilmiştir. Tezgâhın orta kısmında çözü ipleri çaprazlanarak birbirine geçer. İki sıra arasına enlemesine “vargel” adı verilen değnek konulmuştur. Bu değnek, iplikler arasında aşağı yukarı indirilerek bulunduğu yerdeki arka ve ön sıra ipliklerinin arasında aralık bırakmaya yaramaktadır. Bu yolla halı dokumada, düğümlenme işinin rahatlıkla yapılması amaçlanmıştır. Biri önde, diğeri arkada bırakılmış şekilde gerili olan çözü tellerine dolanan ipliğe “ilmek atmak” denilmektedir. İlemek atarak halının dokuması ilerler. Bu ipliğin geçişini sağlamak için ayrıca gücü düzeni vardır. Her düğüm sırası tamam olup enlemesine atkı ipliği geçirileceği zaman gücü düzenine bastırılarak çift veya tek iplik sıraları geriye itilir. Düğüm sırası tamamlanınca bunları aşağıya doğru sıkılaştırmak için kirkit denilen tarak kullanılır. Her sıra bitiminde dokunan iplerin fazlalıkları makasla kesilir. Yüzey makaslandıktan sonra tekrar yeni bir sıraya geçilir.

Yeni dokuma sırası, kücü düzeni ile oluşmaktadır. Kücü, çaprazlama biçimde öndeki tellerin arkaya arkadaki tellerin öne geçmesini sağlayan sistemdir. Yukarıdan aşağıya indirilmek suretiyle atkı tellerine vurdurulan kirkit iki atkı arasında kalmış olan düğüm sırasını aşağı iter, neticede kayarı sıkıştırmış ve halı dokunmuş olur.

Acemi olan kursiyerler, daha çok “ara”ları dokur. Halının asıl figürlerini oluşturan nakışı ise usta kursiyerler desenler yardımıyla döker. Desenler, Anadolu’nun muhtelif yerlerinde dokunan yer yaygılarındaki motiflerinden farksızdır. Duygu ve düşünler desen denilen bu nakış sistemine bağlı olarak halıya ilmeklerle işlenir. Desenler, genellikle çiçek atmosferi üzerine kuruludur. Bunlar içinde lale, gonca gül, yaprak, karanfil, sümbül, badem, çiçek buketleri yaygındır. En çok tercih edilen desenler, “yedi dağın çiçeği, göbekli, yayla çiçeği, Kafkas, Tebriz, Perihan” adlarıyla anılan motiflerdir.

6.3.1.2. Kullanılan Araç ve Gereçler

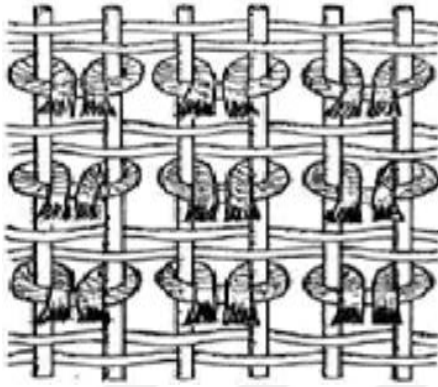
Tezgâh: Kücü aksamını ileri geri hareket ettirmek için kullanılan demir kollar ve yere oturtulmuş, bünyesi çoğunlukla ağaçtan yapılmış olan iki kolon direk de dâhil alt ve üstte dönecek şekilde ayarlanmış iki kütükten ibaret düzeneğe tezgâh denmektedir. Kolonlar, tezgâhın sağ ve sol yanlarında yer almakta olup zemine oturtulmuş direklerdir. Bu direklerin yuvarlak olarak açılmış her iki yandaki boşluklarına, kütükler geçirilmek suretiyle tezgâh kurulmaktadır.

Çözgü: “Halı tezgâhı alt ve üst leventler arasına, halı boyunca yatay, zemine dik ve birbirine paralel olarak çaprazlama geçirilen yün, pamuk ve ipekten bükülerek imal edilmiş ipliklerdir. Bir diğer deyişle halının iskeletidir.”⁹⁶

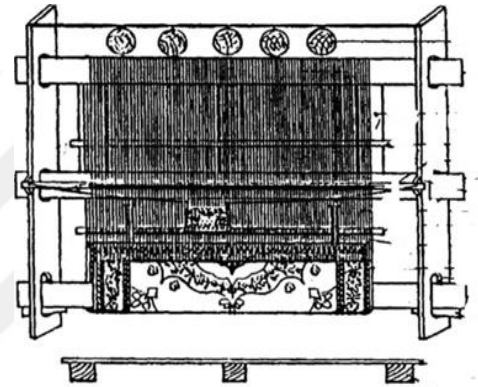
Gücü (kücü): Çözgü tezgâhında ipliklerin sıralamasını ayarlayan tezgâh tarağına verilen isimdir.

Kirkit: Düğüm sırası tamamlanmış olan dokuma katındaki ilmeklerin aşağıya sıkıştırılması için kullanılan taraklı metal alettir.

Makas: “İlmeklerin uzun olan kısımlarını kesmekte kullanılan parmaklara geçmeli özellikte makas türüdür.”⁹⁷

Resim⁹⁸: İlmek dolama şekli (Türk düğümü)

Resim⁹⁹: Hereke halı tezgâhı

6.3.2. Cecim ve Çul Dokumacılığı

Cicim ve çul dokuması genellikle yaylada kadınlar tarafından yapılan bir faaliyet sahasıdır. Hemen her hane, meskenlerin önüne gerilmiş yer tezgâhlarında ihtiyaca bağlı olarak cecim ve çul dokumaktadır. Köyde dokunan bu yer yaygıları teknik açıdan Türk dokuma sanatları grubuna giren diğer dokumalarla benzerlik göstermektedir.

6.3.2.1. Teknik Özellikleri

Cicim ve çullar yatay ve dikey dokunan “zili, sumak” gibi düz dokuma örnekleridir. Birden çok iplik sistemine dayanır. İplikler, uzunlamasına gerilmiş olan asıl çözgü iplikleri arasından, geçirilerek kılıç denen aletle sıkıştırılır. İpi tellere dolayarak elde edilen ilmek

⁹⁶ http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf.

⁹⁷ Bu hususta bakınız: http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf.

⁹⁸ <https://www.bing.com/images/sears>.

⁹⁹ <https://www.bing.com/images/sears>.

teknîği bu dokumalarda uygulanmaz. “Düğömsüz ve havsız (tüysüz) dokunmakta, yer yaygısı, yastık, örtü, perde vb. amaçla kullanılmaktadır. Kilim dokumasının halıdan farkı havsız ve düğömsüz olmasıdır. Diğer düz dokumalardan farkı ise atkı ve çözgü iplik sistemiyle dokunmasıdır. Desenleri renkli atkı iplikleriyle oluşturulan iki iplik sistemli geleneksel bir yaygı türüdür. Desen yatay ipliklerle elde edilirse “atkı yüzlü dokuma” dikey ipliklerle elde edilirse “çözgü yüzlü dokuma” adını alır.¹⁰⁰

Meşe veya gürgen ağaçlarından yapılan, düzen adı verilen, pedallı tezgâhlarda dokunmaktadır. Tezgâhın zemine yatay biçimde açıldığı bir dokuma şeklidir. Motifler yatay ipliklerin işlenmesiyle oluşur. “Dokumalarda yatay, dikey, serpme şemalara yer verilir. Merkezî ve mihraplı tipte tasarımlar pek görülmez.”¹⁰¹ Diğer yörelerde dokunanlardan farklı olarak kompozisyona dönüşmüş zengin motifler yoktur. Nakışların düz ve nadiren hareketlendirildiği basit şekillerden oluşan dokuma türüdür. “Dokumaların en önemli özelliği mekikli dokuma tekniklerinden biri olan dimi ve kırkitli dokuma tekniklerinden cicim tekniğinin bir arada kullanılmasıyla yapılmasıdır.”¹⁰² Dimi dokumalarının malzemesi, kolay elde edilebilir olmasından dolayı hazır ipler tercih edilir. Genellikle canlı görünüme sahip olan dokumalarda kullanılan ipler, doğal ve anilin boyalarla renklendirilmektedir.

Yaygı olarak kullanılmasının yanında, cecim ve çullardan, çuval, beşik, heybe, perde, minder yüzü, sırt çantası, önlük yapılmaktadır. Geçmişten günümüze hemen her yörede rastlanan bu dokumalar, bugün ihtiyaç duyulan bir ürün olmaktan çıkmıştır. Çeyizlerde, evlerin yüklüklerinde vazgeçilmez ev eşyalarındandır. Kadınların temel uğraşlardan olan dokumacılık, genel olarak yayla süresi boyunca dokunmaktadır.

Türk yaygı dokumasının güzide örneklerinden olan cecimin, birçok özelliği çul dokumacılığından farklılık arz etmektedir. Cecimlerde, renk çeşidi daha fazladır, nitelikli iplerle dokunması da pahasını yükseltmektedir. Çullarla aynı amaca dönük kullanılmasına rağmen cecimler, daha itinalı dokunur ve iplerin kendine has usullerle boyanması bakımından çul dokumacılığından ayrılır. Cecimlerinilmek aralığı çullara göre daha sıktır. Ayrıca cecimlerde baygüzel adı verilen nakış sistemi vardır. Bu şekillendirme özelliği, her sırada beş beyaz telin yukarı, beş siyah telin aşağıda bırakılmasıdır. Baygüzel, cecimlerin görüntü düzenine dokuma farklılığı ile katılmış olan şekillerdir. Beş siyah, beş beyaz

¹⁰⁰ Kaplanlıoğlu, Mevlüt, (2010), Ardahan Yöresi Düz Dokumaları... s. 16.

¹⁰¹ Kaplanlıoğlu, Mevlüt, (2010), Ardahan Yöresi Düz Dokumaları... s. 17.

¹⁰² Kaplanlıoğlu, Mevlüt, (2010), Ardahan Yöresi Düz Dokumaları... s. 18.

tellerin genel düzenden farklı dokunması ile cecim yüzeyine çullarda yer verilmemiş olan figürler kazandırılmış olur.

Cecimlerde daha çok yünden eğrilmiş ince ipler kullanılır, çullarda ise ipin niteliğine pek önem verilmez. Bu da cecimi, dokuması kaba olan çullardan daha gösterişli ve nitelikli hâle getirmektedir. Yalnız dokunmaları ve hazırlık süreçleri bakımından cecimler ve çullar birbirine benzemektedir. Bunlara ilaveten cecim ve çulların her ikisinde de dokunma esnasında argaç kullanılmaktadır.

6.3.2.2. Hazırlık Safhası

Vakti geldiğinde koyun sürülerinin kırkımı yapılır, yünün yumuşak, kırılmamış, dağılmamış, “geleşisi” uzun ve düzgün olanından belli miktarı yıkanarak kurutulur. Yünler, yün tarağıyla taranıp eğirme sürecinden geçirilir. “Eğirme”, yıkanmış yüne ip hususiyeti kazandırılması sürecidir. Eğirilen iplerden kelep yapılır. Hazırlanmış kelepelerin tamamı önce, “yamçı” astar boyasıyla¹⁰³ boyanır. Boyanmış keleplerden bir kısmı ikinci kez boyama işleminden geçirilir, yani yeşil, bordo, kırmızı, mavi boyalara batırılarak yeni renkler elde edilir. Bu boyama işi ipin çokluğuna bağlı olarak büyük küpeli kazanlarda yahut “aşurtma” kazanlarda yapılır. İçi sıcak su dolu kazanda ipler, renklendikten, renkler belli kıvama geldikten sonra, yel alan ve güneş gören bir yerde asılarak kurutulur. İyice kurutulduktan ve boyalar canlı görünümüler kazandıktan sonra kelepler, yumaklar hâline getirilir. Yumak hâline getirilmiş (sarılmış) ipler, önce “çıkırık” adı verilen ahşaptan yapılma el aletinde bükülür. “Bükme”, kelep biçiminde olan iplerin birbiriyle birleşmesi, iki ayrı telden düzgün ve dayanıklı bir tel elde edilmesidir.

Kelep hâlindeki ip, çıkırığın iğine sarılır, bu ip, çıkırığın diğer ucundan verilen iple birleştirilerek iyice kıvradılır. Esasında iki ip, dolanarak birbirine geçer, tek tel hâlini alır. Bu işleme bir müddet devam edilir, “sırçan”lar iple dolandıkça büyür, belli büyüklükten sonra çıkarılır, tekrar sırçan oluşturmak için iğe yeniden ipler dolanır ve ipler bitene kadar aynı işleme devam edilir. Bükme işi bitince ipler, renklerine göre ayrı ayrı sarılarak tekrar yumaklar hâline getirilir ve yünden eğrilen ipler dokumaya hazır hâle gelmiş olur.

6.3.2.3. Kullanılan Araç ve Gereçler

Ağaç Kazık: Tezgâhın köşelerine çakılan ağaç kazıklardır. Çoğunlukla ahşaptandır ve tezgâhın yerinden oynamasını önlemek ve tezgâhı yerden 10 ila 15 cm yüksekte tutmak

¹⁰³ Cecim ve çul dokumacılığında ipler “yamçı boyası” ile boyanmaktadır. Yamçı boyası, bölgede yetişen “capla” adlı geniş yaprakları olan bir bitki kullanılarak elde edilmektedir.

için kullanılır. Tezgâhın dört ucu kazıklara bağlanarak aynı zamanda çözgünün gergin olması sağlanmaktadır.

Kücü Ağacı: Tezgâh üzerine gerilmiş olan çözgünün kücü düzenini gergin ve yerinde sabit tutan ahşap ağaçlardır. Her dokuma aşaması (sıra), kücünün değişmesi (iplerin alta ve üste çaprazlanması) yani düzenlenmesi ile olur. Dokumanın gergin ve düzgün ilerleyebilmesi için alt sıra ve üst sıranın geçişlerini yapan kücü tellerinin her dokuma safhasında düzenlenmesi gerekmektedir. Düzen, her nakış sırasında kücü adı verilen düzeneğin hareketi ile, aşağıdaki tellerin yukarıya, yukarıdaki tellerin aşağıya çekilmesidir. Kücüleme işinde uzun, köşeli ağaçlar kullanılır.

Sıyırğu: Tezgâha gerilmiş çözgü tellerinin her dokuma sırasında arasını açmaya, iplerin dolaşmasını önlemeye yarayan dokuma aracıdır. Eni dar, ince ve ağaçtandır.

Vargel Ağacı: Vargel, herhangi bir makinenin bir doğrultuda gidip gelerek işleyen parçası demektir. Vargel ağacı ise kücüsü yapılmış, dokunmaya hazır aşamaya getirilmiş çözgüyü germek ve ipleri düzenlemek için kullanılan ağaçtır.

Telif: Kilimin tezgâhtaki dokunmuş kısmını sarmak ve tezgâhın gergin durmasını sağlamak için kullanılır. Cecimin toplandığı, ortası hızarla açılmış tahtadır. Dokunan cecim, teliflerin hızarla açılmış aralığından geçirilerek tezgâhın ayak ucunda sarılarak top hâline getirilir. Top hâline getirilmesindeki diğer bir gaye de kilimin dokuma süresi boyunca kirlenmesini yahut yıpranmasını önlemektir.

Serek: İplerin birenlenmesini, bir zemine serilmesini sağlayan ağaçtır. Dokuma işi baştan sona iplerin çaprazlanması ile birbirine geçmesi neticesinde ilerleyen bir süreçtir. Her çaprazlama bir dokuma aşamasıdır. Bu aşamalar tekrar ettikçe kilimin dokunması mesafe kaydeder, yani dokuma ilerler. Her argaç geçirmede ipler birenlenmiş, çözgü çaprazlanarak yeni bir çaprazlamaya geçilmiş olur. Her çaprazlamada, çözgülerin arasından, dokunacak olan ip geçirilir. İpler kılıçla sıkıştırılarak (kılıçlamak/kirkitlenerek) aynı zamanda dokumanın deseni ortaya çıkmış olur. Desen, iplerin yatay dokunması ve çözgünün farklı renklerde tasarlanmış olmasından ileri gelir.

Kılıç: Tezgâha dikey biçimde gerilmiş çözgüye, yatay sıralar hâlinde dokunan ipin kirkitlenmesi için kullanılan ağaçtır. Sırt kısmı, elin kavrayabileceği ölçüde kalın, ağız kısmı incedir. Dokunan ip, her sırada kılıçla vurularak kayımlaştırılır.

Çadır Çatması (Üçlü Ağaç): Tezgâhı yerden kaldırmak ve sabit tutmak, kücüyü yani dokuma işleminin yapıldığı orta kısmı, sabit tutmak amacıyla ayakları yere sabitlenmiş üç adet ince ağacın çadır biçiminde çatılmasıdır.

Sekmen: Dokuma işini yapan kişinin, dokuma esnasında oturmak için kullandığı çoğunlukla ahşaptan yapılmış oturaklardır.

6.3.2.4. Tezgâh Germe

Cecimin temel malzemesi olan ipler, eğirilip (yünün çıkırıkta çekilmesi) klasik yöntemlerle boyandıktan sonra dokuma tezgâhında kullanılacak olan aletler edinilir, sonrasında dokuma tezgâhının kurulması gerekmektedir. Tezgâhta kullanılacak alet ve edevat gürgen ağacından olmalıdır. Çünkü tezgâha gerilmiş ipler, kullanılacak aletlerle sürekli temas sağladığından ağaç cinsinin, iplere zarar vermeyecek hususiyette olması gerekmektedir. Aletlerin budaksız, pürüzsüz ve sert olan ağaç türlerinden (gürgen) yapılmasına özen gösterilmektedir. Yani gürgen ağacının tercih edilmesinin sebebi dayanıklılığı ve yapılan işe uygunluğudur. Gürgen dışında meşe ağacı da tercihen kullanılabilir. Yalnız tezgâhı, başından ve ayakucundan germeye yarayan kazıklarla ilgili herhangi bir şart olmayıp her tür ağaç kullanılabilmektedir.

Tezgâh, yaklaşık 60-70 cm eninde, 15 m uzunluğunda bir alana gerilir. Uzun, dar ve dikdörtgen şeklindeki bu alanın başlangıç ve bitiş noktalarına ikişer kazık çakılarak açılmış olan çözü iki ucundan yere çakılmış bu kazıklara bağlanır. Uzun ve dar bir yola benzeyen bu tezgâhın orta kısmı çatma ağaçlarıyla yerden yukarıya kaldırılır, böylelikle dokumanın düzgün seyretmesi ve sıranın kolaylıkla değiştirilmesi için dokuma düzeni sağlanmış olur. Tezgâhın çatılması, orta kısımda germe ağaçlarıyla sabitlenmiş olan kücünün düzeni için de elzemdir.

6.4. Bakkaliye

Köy merkezinde hemen her dönem bir yahut iki bakkaliyenin hizmet verdiği, bazı zamanlarda manifatura dükkânlarının açılıp bir süre işletildiği kaynak kişilerce belirtilmektedir. Köyün ağası olarak bilinen Arif Eraslan, köyün sakinlerinden Hacı Şükrü, posta hizmetlerini uzun bir dönem yürütmüş olan Hacı Mahmut (Tanrıverdi), ayrıca Mahmut Dayı (Kaya) bakkaliye işletmiş şahıslardandır. Bakkallarda temel ihtiyaç maddeleri yanında oyuncak, tüp gaz, buğday, lastik (kara lastik), bisküvi ve şekerleme türleri bulundurulmaktadır. Dönemin ihtiyaç maddeleri olan gazyığı, mum, idare lambası, el fenerleri, hayvan yuları, zaman zaman kepek yem gibi ürünlerin satışı yapılmış, şartlara

bağlı olarak ürünler çeşitlilik arz etmiştir. Bakkallarda yün, buğday yumurta alınıp satılmakta, çorap, etek, bluz, kazak gibi giyeceklere yer verilmektedir. Bugün, köyde hizmet veren dükkânlar (bakkaliyeler), market olarak adlandırılacak derecede ürünlerini çeşitlendirmiş, günün şartlarına uyum sağlayarak hizmet kalemlerini genişletmiştir. Eskiden köyde hiçbir surette satışı olmayan et, sucuk, ekmek, dondurma gibi ürünleri bugün köy bakkallarında bulmak mümkündür. Genel olarak geçim kaynağının hayvancılığa dayandığı köyde, kasap dükkânları bulunmamaktadır yalnız et ihtiyacı, hayvan kesip et satan bazı kişilerce karşılanmaktadır.

Köyün belediye olduğu dönemler de dâhil, yakın zamana kadar, iktisadî bünyede önemli değişmelerin olduğu söylenemez, bu sebeple ticarî münasebetlerde veresiye usûlü uzun bir dönem öne çıkmaktadır. Köylü, bakkallara olan defter borcunu, İstanbul'dan (çalışmadan) döndüğünde yahut dokuduğu halıyı sattığında, eline geçen para ile ödemektedir.

6.5. Celeplik

Köyde celep kelimesi, küçük ve büyükbaş hayvan ticareti yapan kimseye anasında kullanılmaktadır. Esasında bu kelime, ticarî gayeyle havyan yetiştirip yetiştirdiği hayvanları sezonunda satan ve bunu sürekli yapan kimseye denmektedir.

Köyde celeplik mesleği, “tecirlik” (tacirlik) olarak adlandırılmaktadır. Ahali celepliği, ayaküstü hayvan alım satımı olarak telakki etmektedir. Bazı kimseler tacirliği ata mesleği olarak devam ettirmekte, birkaç aile geçimini bu yolla sağlamaktadır. Köyde bu işi meslek edinen tanınmış celepler hâlâ vardır. Tacirlik, pazarlardan hayvan toplayıp köylüye satmak, köylüden alıp pazarlarda elden çıkarmak uğraşına dayanmaktadır. Tacirler, alıp sattığı hayvanları beslemez, kısa süreliğine ellerinde tutar, sonrasında kârıyla satar.

Satışlarda pazarlık yapılması âdettendir. Pazarlığın sünnet olduğu, ahali arasında hâlâ yaygın bir düşünce olup pazarlıkta, araya giren kişilerin tarafları anlaştırması (uylaştırması) söz konusu olan başka bir durumdur. Aracılar, laf söyleme yeteneğine sahip kişilerdir, mesleğin inceliklerini bilirler, malın fiyatını öldürmezler, her iki tarafı ikna etme kabiliyetine sahiptir. Malı satan kişi ile alıcı arasında birbirine yakın rakamlar telaffuz edilmiş ise iki rakamın arasını söyleyerek, tarafları ortak bir kararda buluşturarak anlaşmalarını sağlar. Pazarlık esnasında araya girip tarafları anlaştırmaya çalışan bu kişilere “miyançı” denmektedir. Bir kişi, satılmak istenen mala müşteri oldu ise önce satıcının elini tutar, fiyatı öğrendikten sonra teklifini verir. “Ver hayrını gör.” der. Alıcı ile

satıcı tokalaşmış vaziyette pazarlığa devam eder. Birbirlerinin ellerini sürekli sallayarak teklifleri yenilerler. Pazarlık anlaşma ile neticelendi ise miyancı her iki kişinin elleri üzerine elini koyarak son kez sallar ve satıcı “Verdim gitti, hayrını gör.” der ve malın satışı gerçekleşmiş olur. Miyancı yaptığı bu iş karşılığında ücret almaz. Çünkü herkes, malını satmak istediğinde birbirine miyançılık yapmaktadır.

Perşembe Yaylası, Niksar ve Suşehri gibi birçok yerde hayvan pazarları kurulmaktadır. Son zamanlarda Başçiftlik’te, Bereketli’de de hayvan pazarı kurulmaya başlanmıştır. Köy ahalisi bunlar içerisinde daha çok Perşembe Pazarı’nı tercih etmektedir. Perşembe’nin, Karacaören Yaylası’na sınır olması ve yaz dönemlerinde pazarın daha da hareketlenmesi bunda etkilidir.

Tacirlik atlı olmayı gerektirdiğinden bu işle uğraşanlar, mutlaka ata sahip kişilerdir. Tacirler, köyleri atlı olarak dolaşmakta, bu şekilde civardan mal toplamaktadırlar. Satın alınan hayvanlar, bir vasıta ile yahut sürüler hâlinde köye getirilmekte, köy çevresinde elden çıkarılmamış olanlar, pazarlara aynı usulde, yayan olarak yahut bir traktör vagonunda götürülmektedir. Tacirler sürüler halinde hayvan alıp satmadıkları için yardıma ihtiyaç duymazlar, yanlarında işçi çalıştırmazlar. Aile içinde birkaç yardımcısı olur. Bugün hayvan alım satımı yapan ailelerin imkânları genişlemiş, tacirlik yapan kişiler, kamyonet türü vasıtalar satın alarak bu işi devam ettirmektedir.

Celepler malı çoğunlukla köylüden toplar. Celeplere malını satmak istemeyen köylü hayvanı en yakın pazara götürerek elinden çıkarır, parası ile “ev evsüğü” düzer yahut yerine başka bir hayvan alır. Sürüyü bozan, hayvan sayısını arttırmak isteyen, erkek hayvanı satıp yerine “dişi hayvan” alacak olan yine aynı yollara başvurur. Damızlık hariç yaşına gelmiş erkek hayvanlar elde tutulmaz, pazarlar kurulmaya başlandığı aylarda satılır.

Köyde ayaküstü hayvan alıp satan kişilerden bazıları bugün besicilik yapmaktadır. Köyde, tacirlikle geçinen üç beş aile olsa da celepliğin faal bir şekilde yapıldığı söylenemez.

6.6. Yevmiyecilik

Yevmiyecilik, geçmişte ve bugün Karacaören köy hayatında yer etmiş bir davranış biçimi değildir. Çalışma hayatında, insan gücüne ihtiyaç duyulduğunda paradan ziyade “ödünç iş yapma” usulü devreye girmekte, köyde herkes birbirine bu şekilde yardım etmektedir. Köyde işler, güze doğru artmakta, tarlaları biçmek, sapları çevirmek, çevrilen ve kurutulan ekini tarlanın yüzünden toplamak, harman yapmak durumunda haneler,

kalabalık değilse yardıma ihtiyaç duymaktadır. Tezek dökme (çocukların yardımı istenir), büyükbaş hayvanları gütmek, asker uğurlama, cenaze yahut düğün dernek yemeği hazırlama durumlarında, ev, ahır, harmanlık yapım ve tadilat işlerinde hane dışında insanların yardımı talep edilmektedir.

Köyde “imece” kavramı “ırgatlık” manasında bir karşılığa sahiptir. Irgatlık paradan ziyade “ödünç yardım” ile ölçü bulmaktadır. Az da olsa para karşılığında çalışma, sürülere geniş hanelerin hizmetine girme söz konusudur. Yalnız ücretten ziyade karın tokluğuna çalışma yaygındır. Köyde iktisadî faaliyetlerin çeşitlilik göstermediği eski hayat nizamında, bazı kişilerin, geniş sürülere sahip hanelerde “besleme” olarak çalıştırıldığı, özellikle Bafra taraflarına kışlamaya götürülen sürülere çobanlık ettiği, rivayet edilen bazı hususlardan anlaşılmaktadır. (KK 8)

6.7. Gurbetçilik

Gurbete gidip çalışmak, köy ahalisinin geneline hâkim bir durumdur. Köylü gurbette yevmiye usulü çalışmakta, belli aylarda çalıştıktan sonra köye geri dönmektedir. Gidenler, çoğunlukla gittikleri yerlere geçici olarak yerleşmekte, ailelerini beraberlerinde götürmemektedir. 2010’lu yıllara kadar İstanbul’da yevmiye karşılığında çalışan işçiler, çoğunlukla inşaatını yaptıkları çalışma sahasında ikamet etmekte, etrafı tahtalarla çevrilmiş kulübelerde barınmaktadır. Bu işçiler, ekseriyetle sigortasız çalışmaktadır. Son yıllarda işçiler için daha güvenli, konforlu, sıcak ortamlar sağlanmakta, işverenler, çalışanlarına, kalabilecekleri meskenler tahsis etmektedir. Bunlara ilaveten, işçilerin sigortalı çalışmaları konusunda çeşitli teminatlar getirilmiştir. İşten çıkarılmaları durumunda, tazminat alabilmekte, yaralanma, ölme durumlarında firma sahipleri malî sorumluluk altına girebilmektedir.

Karacaörenliler, İstanbul’da çalıştıkları süre boyunca kapıcılık, bekçilik, bahçıvanlık, hizmetkârlık gibi uğraşlar içinde olmamış, maaşlı çalışmamıştır. Sıvacılık, demircilik, döşeme, tesisat gibi mesleklerden ziyade kalıp ustalığında kendilerini geliştirmişlerdir. İstanbul’a giden inşaat işçileri, ustalık elde edene kadar amele olarak çalışmakta, çalışması bu şekilde ücretlendirilmektedir.

İstanbul dışında Arabistan’a Libya’ya, Rusya’ya, Avrupa’ya gidenler de olmuştur. İstanbul’dan daha önce çalışmak için Adapazarı’na gidildiği de belirtilmektedir. (KK 8)

İnşaatta çalışmak üzere İstanbul'a giden köyün erkekleri, harman zamanına kadar inşaatlarda çalışmakta, kışı geçirdikten sonra köye dönmektedir. Köyün erkekleri genelde kalıp ustasıdır ve bu meslek, erkeler arasında oldukça yaygındır.

6.8. Nalbantlık

Köyde bugün pek az ailenin atı vardır. Traktörün köylerde yaygınlaşmasıyla ata sahip ailelerin sayısı azalmıştır. Dolayısıyla nalbantlık yapan ve bu mesleği sürdüren kişilere bugün rastlanmamaktadır.

Nalbantlık, atların¹⁰⁴ binek hayvanı olarak kullanıldığı, öküzlerin çifte tutulduğu dönemlerde görülen bir meslek koludur. Atların ve (öküzlerin) ayaklarına, arazi şartlarına karşı korumak amacıyla nal çakılmakta veya yıpranan nallar belli zamanlarda değiştirilmektedir.

Öküz, köyde çift işlerinde, yakın bir döneme kadar tercih edilmiştir. Köyde traktörlerin sayısı artmış olsa da öküzle, öküz arabasıyla iş görülmeye devam edilmiştir. Yalnız öküzlerin ayaklarını nallamak, zaruret arz eden bir durum değildir, öküzlerin, atlardan farklı olarak ayakları bakım gerektirmemekte yalnız zaman zaman tırnakları kesilmektedir.

Nalbant, öncelikle hayvanın tırnaklarını özel bir bıçakla keser, hayvanın tırnağına göre hazırlanmış nal adı verilen metal parçayı hayvanın tabanına yerleştirir. Köşeli ve başlı çivileri, nalın deliklerinden hayvanın etine ulaşmayacak şekilde çakar. Taşan uçları kerpetenle keser ve üstüne çekiçe vurarak perçinler, tırnağın çevresini törpü ile düzeltir.

Nalbantlık, geçmişte önemli bir meslek iken, hayat şartlarına bağlı olarak yerini ve önemini yitirmiştir. Geçmişte, köyde bu işi meslek edinen kişiler olmuştur. Köyün nalbantlıkla ilgili ihtiyaçları, bu erbablar eliyle sağlanmıştır. Durmuş Beyazıt'ın köyde, uzun yıllar nalbantlık yaptığı, bu meslek alanında ihtisas sahibi olduğu belirtilmektedir.

6.9. Marangozluk

Marangozluk, köyde önemli bir faaliyet sahası olarak yürütülen meslekler arasındadır. Bazı istisnalar olmakla birlikte, evlerin dış kapıları diğer kapı ve pencereler genellikle ahşaptan yapılmaktadır. Harman ve ahır kapıları ise demirden ziyade ahşaptan imal edilmektedir. Köyde demircilik, yürütülen bir meslek olmasına rağmen kapı ve

¹⁰⁴ Türk kültür hayatında atlarla ilgili birçok efsane yer almaktadır. İnanç ve efsanelerle ilgili tafsilatlı bilgi için bakınız: Elçin, Şükrü, (1988), Halk Edebiyatı Araştırmaları II s. 412-416, 432-434.

pencerelerde, ekseriyetle demir yerine ahşabın tercih edilmesi, güvenlik gerekçesinden çok malzemenin ucuz ve kolay temin edilmesine dayanmaktadır. Kapı ve pencereler köy çevresinde fazlasıyla yetişmekte olan orman ağaçlarından yapılmaktadır.

Köy ahalilerinden olan Hacı İsmail ve Durmuş Usta (Kaya), uzun yıllar köy merkezinde marangozluk hizmeti vermiştir. Bu şahıslar, evlerinin giriş katını bu iş için tahsis etmiş olup işletmelerinde, mesleğin gerektirdiği hızar, planya, kütük biçme makinesi gibi alet, edevat ve makineler bulundurmaktadır. Hızarhanelerinde ağaç kütüklerini biçmek, doğramak gibi işler de yapılmaktadır. Kalıp tahtası, cablama, özellikle eski usul evlerin tavanlarında ve duvarlarında kullanılan uzun direkler biçilen bu kütüklerden çıkarılmaktadır. Bunlara ilaveten zanaatkârlık gerektiren ev eşyaları da yapılmaktadır.

“Önce, Köyiçi çayırında hızarhane kurulmuş, daha sonra değirmen Deresinde kurulmuş, sanırım Şevket Emmi kurmuş.” (KK 4)

Daha çok gürgen, çam ve pelit gibi çevrede yetişen ağaçlar işlenmekte, ev eşyaları bu ağaçlardan imal edilmektedir. Kapı, pencere, öküz arabası (hususiyetle mazu, boyunduruk, tekerlek), hamur tahtası, oturak, zemin ve tavan tahtası, kızak, kayak bunlardan bazılarıdır.

6.10. Sepet Örne (Sifsircilik)

Köyde birkaç kişinin faaliyet sahalarından biri olan “sepet örme, tek bir liften yapılan rulo kıvrımlarının birbirleri üstüne dikilmesidir.”¹⁰⁵ Özellikle fındık ağaçlarının ince sürgünlerinden yapılan sepetler, köylünün birtakım ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Fındık çubukları ikiye ayrılarak iki şerit elde edilir, bu şeritler yatay ve dikey biçimde alttan ve üstten birbirine dolanmak suretiyle sepet örülür. Birçok bölgede fındık dışında diğer ağaçların da dalları, sepet örmeye kullanılmaktadır. Birçok kaynakta, meslek, dikkat, ustalık ve el becerisi gerektirdiğinden el zanaatları grubuna dâhil edilmektedir.

Örülen sepetler, el ve sırtta taşıma amaçlı olmak üzere iki sınıfta ele alınabilmektedir. Çünkü harmandan ot getirmek, atların sırtında heğle (sepetle) yük taşımak amacıyla büyük, elde taşınacak eşyalar için de küçük sepetler örülmektedir. El sepetleri grubuna giren küçük sepetlere köyde “gıdık” adı verilmektedir. El sepetlerinde aynı zamanda içteki çubukların dışarıya (üst kısımda) taşması ile elde edilmiş kulplar (sap) vardır. Örülecek sepetin kullanılma gayesi, örgüsünde kullanılacak malzemeyi ve şeklini belirlemektedir. Mesela tahıl için kullanılacak bir sepetin son derece sık örülmesi,

¹⁰⁵ <https://www.bik.gov.tr/dededen-babadan-kalan-meslek-sepetcilik/>.

aralıklarında başka malzemelere yer verilmesi gerekmektedir. Büyük sepetlerde, örme aralıkları gıdığa göre seyrek ve çubuklar biraz daha kalındır.

Bugün köyde mesleği devam ettiren kişi kalmamıştır. Fındık çubuklarıyla örülmüş sepetler, yerini sentetik olarak üretilen naylon ve buna benzer liflerden yapılan sepetlere bırakmıştır. Bu tür sepetler ise pazarlardan kolaylıkla temin edilebilmektedir.

Züftü Dede (Eraslan) yaşadığı süre boyunca bu işle meşgul olmuştur. “Hiç değilse eline üç beş kuruş geçtiğini” ifade eden şahsın, bu mesleği atadan görüp öğrendiği belirtilmektedir. (KK 3)

Köyde fındık ağaçları yetişmekte ama mevsim şartları dolayısıyla meyveler olgunlaşacak düzeye gelmediği için ürün alınamamaktadır. Bugün hâlâ harmandan ot getirmek işlerinde kullanılan sırt sepetleri civar köylerde bu işi devam ettiren meslek erbaplarından temin edilmektedir.

6.11. Kalaycılık

Kalaycılık, köyde meslek olarak icra edilen bir uğraş değildir. Köylü, kapların özellikle bakır tencere, kazan ve tavaların kalaylanması hususunda dışardan gelip hizmet veren kişilerden faydalanmaktadır. Bu kişiler genellikle Başçiftlikli olup Halk Odası’nda kısa süreliğine kalarak ve binanın girişine kurduğu körukü ücret karşılığı bakır kapları kalaylamaktadır.

Bakır kapların belli zamanlarda kalaylanma zarureti vardır. Çünkü pişirme kapları genellikle bakır malzemeden yapılmakta ve evlerde çoğunlukla bu kaplar kullanılmaktadır. Kaplar kullanıldıkça özelliklerini kaybetmekte dolayısıyla pişirilen ve bekletilen yemeklere kaptan bakır karışmakta, kaplardaki bakır miktarı arttığından zehirlenmeye neden olmaktadır. “Kalaylanan kaplar havadan etkilenmez, okside olmaz ve kimyasal maddelerin aşındırmasına karşı korunmuş olurlar. Devamlı kullanılan bir bakır kabın zehirlenmeye yol açmaması için en azından yılda bir defa kalaylanması gerekir.”¹⁰⁶ Bu nedenle, bakırın besinle doğudan temas etmesini önleyen kapların kalaylanması, insan sağlığı açısından önem arz etmektedir.

6.12. Demircilik

Demircilik, köyde, geçmişte faal olan bir meslekler arasındadır. Demir; kapı ve pencereden daha ziyade ev eşyası, hayvancılıkta kullanılan aletler, tarım araç ve

¹⁰⁶ www.gereksizbilgi.com/bakir-kaplari-nicin-kalaylatiyoruz.

gereçlerinde kullanılmaktadır. Köyde bu işi meslek olarak yürüten bazı aileler olmuş lakin bugün mesleği devam ettiren aile kalmamıştır.

Günümüzde demircilik ile kastedilen meslek alanı, daha çok inşaatlarda kolon, kiriş ve tablaların içine gömülen demirleri bağlama işidir. Geçmiş tarihlerde, köylünün bu türden ihtiyaçlarını “Demirci Dayı” adıyla bilinen kişi yerine getirmiş, uzun bir süre mesleği icra etmiştir. Şahıs, evinin alt katını bu iş için tahsis etmiştir. Körük ve bir de çalışma tezgâhından müteşekkil demirhanesinde, saban demirleri düven, bıçak, orak, oturak, kama, kılıç, tırpan, örs, çekiç, maşa (eğış), at nalı, imal etmekte, öküz arabasının demirlerini yapmaktadır.

6.13. Terzilik

Köyde, geçmişten bugüne cemiyet hayatında görülen bir meslektir. Yalnız bugün bu faaliyeti yürüten çoğu meslek erbabı, kıyafet dikmekten çok, tamir ve tadilat işleri yapmaktadır. Kıyafetlerin yünden örüldüğü ve “basma kumaş”tan yapıldığı dönemlerde köylü, kumaşını kendisi tedarik etmekte, kıyafetlerini işi meslek edinmiş kişilere diktirmektedir. Bu amaçla köyde, erkek ve kadın kıyafetleri için iki erkek iki de kadın terzi, faaliyet yürütmüşlerdir. Erkek kıyafetleri için Hüseyin Yüce (terzi) ve Ömer Şahin, kadın kıyafetleri için Hanife Tanrıverdi (makineci) Ahmet kızı Fadime Yüce ücrete yahut hizmete mukabil bu mesleği uzun süre icra etmişlerdir. “Makineci” adıyla anılan şahıs, terzilik mesleği dışında, elle çalışan basit süt makinesi ile sağılan sütlerin çekilmesi vazifesini de görmüştür. Bu süt makinesinin ilk defa görülüp köye getirilmesi Durmuş Beyazıt’ın Trakya’da askerlik yaptığı yıllara¹⁰⁷ denk düşmektedir. Şahıs, askerlik yaptığı bölgede halkın yayık dışında makine ile sütleri yaydığını görmüş, yengesine hediye etmek amacıyla satın almış ve köy hayatına girmesini sağlamıştır.

7. YAYLA HAYATI

Yayla hayatı, hayvancılığa dayalı bir faaliyet sahasıdır. Köydeki tarım arazileri ekilmeye başladığında hayvanların yaylını için yayla toprakları kullanılmaktadır. Hayvanları satmış olanlar yahut o yıl hayvan yetiştirmeyecek olan haneler, yaylaya göçmeye lüzum görmemektedir.

¹⁰⁷Şahsın askerlik yaptığı yıllar, kaynak kişinin ifade ettiği (K.K 6). “Almanlar, Rusya’ya harekât düzenlediğinde babam askerdı.” cümlesinden 1941-42 yılları olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla süt makinesinin köyde 1945’li yıllar itibarıyla kullanıldığı sonucuna varmaktayız.

Köy merkezi ile yayla yerleşimi birbirine yakın olup yürüme mesafesindedir. Yayla evleri yığma taş üzerine yapılmış iki göz odadan oluşmaktadır. Odalarda yüklük dışında pek eşya bulunmaz. Her mahallede, su gözelerinin toplanmasıyla inşa edilen çeşmeler vardır. Çamaşırlar ve yatak, yorgan yüzleri Saydere’de yıkanır. Bulaşık yıkamak için çeşme önü yahut dereler kullanılmaktadır. İlk zamanlarda tuvalet, meskenlerden uzak yerlere yapılmaktayken zamanla ev içlerine alınmaya başlamıştır. Eskiden köy ve yayla evlerinde içte su tesisatına rastlanmazken ve hanelerin su ihtiyacı çeşmelerden karşılanmaktayken bugün her eve şebeke suyu bağlanmıştır.

Mutfak eşyası olarak üç beş kap ve yemek pişirmek amacıyla iki gözlü gaz ocağı yaz kış, yayla evinde bırakılmaktadır. Yaylaya elektriğin bağlanmasıyla yayladaki eski düzen değişmiş, hemen her hane, yayla evinde buzdolabı bulundurmak durumunda kalmıştır. Evlerin ve sokak aralarının aydınlatılması, 1990’lı yıllardan bugüne elektrik ile yapılmaktadır. Öncesinde gaz lambaları (idare lambası), küçük tüpgaz (löküs) ve pilli el fenerleri kullanılmaktaydı.

İki kattan müteşekkil olan evlerin alt katı, hayvanlar için barınak olmak üzere inşa edilmiştir. Evlerin ön cephesinde ağaç çitlerle çevrilmiş hayvan ağılları yer almaktadır. Ağılların evlerin önünde yapılmış olması, hayvanların güvenliğine yöneliktir ve hırsızlığa karşı alınmış bir tedbirdir. Her evin çevresinde istisnasız bostanlar vardır. Bostanlar, pezü, yeşil soğan, pırasa, patates, kelem, nane yetiştirmek amacıyla taşlarla çevrilmiştir.

Yaylada 1980’li yıllarda köylünün himmetiyle yapılmış yaklaşık 80 metrekare genişliğinde betonarme bir cami vardır. Namazların, yaylada ibadethane yapılmadan önce bazı hanelerde toplanılarak cemaatle kılındığı bilinmektedir. Ayrıca “musalla” adı verilen yer de bu amaçla kullanılmıştır.

“Yaylada eskiden köy odası varmış, avlusunda ise çevrili “musalla” adını verdikleri yerde namaz kılınıyormuş. İçi bakımsız olduğundan namaz kılmaya pek uygun değilmiş. Bir göz oda ve etrafı taşlarla çevrilmiş. Yağmur yağdığında musalla denilen bu yerde namaz kılınıyormuş tabi.” (KK 3)

Yayla süresince camide devletin tayin ettiği bir memur bulunmadığından muhtarlığın ücret karşılığı görevlendirdiği köy halkından bazı kişiler, vakit namazlarını kıldırılmaktadır. Yayla çağları cuma yahut teravih namazları, cemaat yeter sayıda ise kılınmaktadır.

Yaylada bakkal hizmeti verilmektedir. Köyde dükkân işletmekte olan kişiler, yaylada kalındığı süre içerisinde evin bir odasına temel gıda maddeleri koymakta, bu türden ihtiyaçları karşılamaktadır. Yayla bakkallarında şeker, çay, tuz, yağ, makarna, sabun, şekerleme türleri, kahvaltılık malzemeler bulundurulmaktadır.

7.1. Sürülerin Yaylaya Çıkarılması

Havaların ısınması ve karın erimesi ile birlikte köy ve yayla arazisi tarım ve hayvancılık faaliyetlerine uygun şartlar sergiler. Şubat, Mart, Nisan aylarında küçükbaş hayvan sürüleri yavrularıyla bir arada (karuşuk) köy arazisinde yaylıma çıkarılmakta, bu süre zarfında ise koyun sahipleri sürülerini kendisi gütmektedir. Salaklar belirlenip sürüler oluşturulur, çobanlar tutulur. Köydeki koyunlardan genelde iki ayrı sürü yapılmaktadır. Her sürüye ait olan, yaylanın içinde/yakınında salakları, yayla sınırları içinde de yatakları bu safhada belirlenir. Koyun sürüleri için ücretle çoban görevlendirilir veya sürüsü büyük olan hane, sürünün tamamı için çobanlık vazifesini üstlenmektedir. Koyun sahipleri hayvanlarını hangi sürüye katmışsa bu durum bir yaylım/yayla dönemi sürmektedir.

Hıdırellez sonrası (ilkbaharda) koyun sürüleri çobanlarıyla birlikte yaylaya çıkar, nisanın sonuyla mayısın başını içine alan sürede küçükbaş hayvanlar yayla arazisinde güdülür. 15-20 gün sürmekte olan bu yaylım, gündüz hayvanların doyurulması, akşam vakitlerinde köye indirilmesi şeklinde seyreden kısa bir safhadır. Mayıs 7'si itibarıyla sürüler yaylada daimî kalmaya, yataklarda yatırılmaya başlanır. Mayıs sonuna doğru kuzular sürüden seçilerek koyundan ayrı sürü hâline getirilir ve ayrı güdülmeye başlanır. Ana ile yavruların beraber yayıldığı, kuzular için anasını emdiği körpelik dönem bitmiş olur. Kuzuların annesini emdiği ilk aylara “emlik dönem”, emen ve çeşitli sebeplerle emmeye devam eden kuzuya ise “emlik kuzu” denmektedir. Annelerinden ayrı sürüler hâlinde güdülmeye başlayan kuzulara ise artık “toklu” denmeye başlanır.

Sığır sürüleri, küçükbaş hayvanlarla aynı vakitte yaylaya çıkarılmaz. Hayvan sahipleri yayla göçünden bir gün önce inek, düğe, buzağı yahut danaları yaylaya çıkarır ve çıkaran kişi o gece yaylada kalır.

7.2. İlk Yayla

Bu tarihler köylünün yaylaya göçmek için hazırlıklara başladığı vakitleri içine almaktadır. Yaylada kalma süresi 3-4 aydır. Göç tarihi muhtarlık kararıyla belirlenir ve hoparlörden dellal (ilan) edilir. Yaylaya götürülecek eşyalar önceden hazır edilir. Yayla evi oturmaya uygun olacak hâle getirilir. Her aile, muhtarlığın ilan ettiği sürede (takriben Mayıs 15) topluca (köycek) göçer. Öncesinde göçmek yasaktır. Geçmişte göçler, sabah er vakitlerde öküz arabalarıyla yapılmakta iken bugün traktör vagonları kullanılmaktadır. Göç şenlik içinde geçer, hazırlıklar yapılır. Çocuklara, göç için yıkanır (çimdirilir), yeni kıyafetler giydirilir, azıklar hazırlanır, yumurtalar haşlanır. Haşlanırken suyun içine farklı

renklerde çiçek ve otlar atılarak kabuğu renkli yumurtalar elde edilir. Çocuklar göç esnasında bu yumurtaları bayırlardan yuvarlayarak eğlenir, çiğdem, eğşimcek, yağlumcak toplar. Akşam gençler yüksek yerlerde ateş yakarak göç eğlencesi düzenler. “İlk yayla”, ifadesi, bütün köylünün çocuklukla iştirak ettiği, bir arada bulunduğu yayla göçünü mütakiben süren ilk haftalara denmektedir.

7.3. Orta Yayla

Büyükbaş hayvanlar, sabah araziye bırakılır, akşama doğru kendiliğinden gelirler. İnekler, sabah ve akşam sağılır, sütleri günlük olarak işlenir. Koyunlar günde bir kere sağılır, sağma işi salaklarda kadınlar tarafından yapılır, sabah koyunlar sağıldıktan sonra yavrular analarına salınır. Buna halk arasında “emüşdüme” denmektedir. Kuzular emüşdürülür yani iki sürü birleştirilir. Birleşen sürüler, gün boyu beraber yayılır ve ikindiye doğru kuzuların seçilmesi için sürü, seçeklere vurulur. Seçekler eşme özelliğine sahip, taştan duvarlarla yarım hilal biçiminde çevrelenmiş ve tepenin diğer yüzünü görmeyecek şekilde sırt yerlerde kuruludur. Koyun sürüsü seçeğe getirilir, taş duvarların orta kısmına doğru, yani aralıklanmış kapıya doğru sürülür, sürü bu boğazdan geçerken kuzular başka bir sürü oluşturacak şekilde gruptan ayrı bırakılmaya çalışılır. Koyunların arasına kaçmak isteyen, annesinden ayrılmak istemeyen kuzular yakalanarak geri bırakılır. Koyun sürüsüne karışan kuzu, sabaha kadar annesini emeyeceği için elde edilecek süt miktarı düşecek, ayrıca sütü çok emeyeceği için rahatsızlanabilecektir. “Koyun sürüsü seçekten geçtikçe yamacın arkasına doğru sürülür ve yavrularından uzak tutulur ki kuzular annelerinin sesini duyup seçilmiş olan sürüye kaçmasın. (KK 6)

Seçme işi mal sahipleriyle yapılır. Sürüde koyunu olan haneler koyunlarının çokluğuna bağlı olarak ikindi vaktine doğru kuzu seçmeye bir iki kişi gönderir. Kuzu seçmeye az kişi gittiyse o gün kuzuları ayırmak güçlükle yapılır. Bu durumda sürü, hiç seçilmez yahut seçilmiş kuzular bir şekilde analarının yanına kaçarak düzeni bozarlar. Çoban benzer durumlarda mal sahiplerine kızıp ceza olarak kuzuları seçmekten vazgeçebilir ve kuzular gün boyu koyun sürüsü içinde otlamış olur.

Koyun sürüleri “Arpalık”ta yatmakta, kuzular ise koyun yatağından hayli uzakta olan, “Çamlık”ta geceyi geçirmektedir. Eşme, kızgın öğle sıcağının dik açıyla düştüğü vakitlerde koyunların serinlemesi için çekildiği serin ve rüzgâr alan “yatak”lara verilen isimdir.

7.4. Son Yayla

Son yayla, yayla hayatının son aylarını içine alan günlerdir. Bu süre içerisinde koyunlar kırkılır, satılması için ayırım günü belirlenir ve sürüler dağıtılır. Köye göçmek için hazırlıklar yapılır. Köy arazisinde ekinler erişip biçilmeye başlamış ve ziraî faaliyetler sebebiyle yaylada kalan aile fertlerinin sayısı azalmıştır.

Bu süre zarfında ayrıca koyunların yıkanması ve kırılması yapılır. Tuz yaylaya yakın mesafede “tuzla” adı verilen yerlerde haftada bir kez verilir. Koyun sahiplerinden alınmış tuz, kepekle karıştırılarak üzeri düz ve yere sabitlenmiş taşlara ekelenir, sürü, üzerine tuz sepiyenmiş bu taşların olduğu alana salınır.

Koyunları yıkamak için eskiden Ermüdü Köyü yakınlarındaki Kanlı Göl, Direkli Göl veya Gındıra Gölü’ne gidildiği belirtilmektedir. Saydere’nin suyu koyun yıkamak için, özellikle sıcakların arttığı aylarda yeterli gelmemektedir. Yıkama, kırkım öncesinde yapılır, hayvanların sağlığı ve yün kalitesi açısından gereklidir. Koyunların kırılması şenlik havasında geçer. Sürü sahipleri koyunlarını sürüden ayırıp Çardagözü’ne getirir, kırkar, kırkıktan sonra markalar, hapını (mizan) atar, sırtlarını ilaçlar, kulaklarını eneyen ener. Bir iki hafta süren bu günler boyunca çocukların koyun kırkan her sürü sahibinden yün istemesi ve topladıkları yünleri bakkallara satması köylünün hayatında yer etmiş geleneklerdendir. Yün istemek için gelen çocukları mal sahipleri yadırgamaz hatta gelenler akrabadan ise kucak dolusu kadar yün verilir. Yün vermek istemeyen kırklık altı yünlerle, “çakıldak”larla gelen çocukları savuşturur. Kırkım bittikten sonra sürü sahibi ırgatçıları ballı börek yaparak ağırlar.

Yün yatak, yorgan, minder için talep edilen bir ürün olduğundan köyün bakkalları köylüden parayla yahut “öteberi” karşılığında toplar, topladıklarını, pazarlarda elinden çıkarır. Ayrıca birçok yerde yün pazarları kurulmakta, belli oranda piyasası olup hızlı nakde çevrilebilmektedir. Yün, o günün koşullarında önemli ihtiyaçlardandır. Her genç kızın çeyizinde mutlaka yünden yapılmış yastık, döşek yorgan bulunmaktadır. Evlerde, içi yünle dolmuş beş on minder, odaların bir köşesinde yer alan ev eşyaları arasındadır. Hatta bir zamanlar yünün kıymete binmesiyle minder, küçük yorgan ve günlük kullanılan döşekler “halı yünü”yle doldurulup yüzlenmeye başlanmıştır. Halının yüzü makasladıktan sonra çıkan yün atılmak yerine bu şekilde değerlendirilmektedir.

Yayla göçünden yaklaşık 2 ay sonra ayırım yapılır, sürüler bozulur, koyun sahipleri koyunlarını teslim alır. Satılan satılır, seneye sürü yapacak olan, kuzulardan damızlık eğler.

Sürüler kışa kadar yaylada yayılır. Koç katımı köye göçüldükten sonra 9. ve 10. aylarda yapılır. (KK 29) Koç katımıyla ilgili uygulamalara, artık köy hayatında rastlanmamaktadır. Geçmişte eğlenceler tertip ederek anılan koç katımına bugün köy ahalisinin hususi bir mana yüklediği de söylenemez.

Köyde kalınan sürelerde köy arazisi için ikinci sürü yapılmaktadır. Yayladan inilince sürülerin köy arazisinde güdülmesine devam edilir. Kış yağana kadar üç beş hanenin koyunlarından oluşan sürüler, bir arada güdülür. Koç katımı bu zamana denk gelmektedir.

“Güz koyunu toplanır. Güz sürüsü, köy arazinde güdülür. Havalar soğur, kış gelir toplanan bu sürü o zaman dağıtılır.” (KK 6)

Koyun sürülerinin güdülmesinde keşik yapılmaz, sıra ile gütme, daha çok köylünün büyükbaş hayvanlar için tercih ettiği bir usuldür. Keşik, “sıraya koyma, sırası gelen ailenin sürüyü gün boyunca otlatması” manasına gelmektedir. Köy arazisinde ekinler kalktıktan, tarlalar yaylıma açıldıktan sonra, büyükbaş hayvan sürüleri keşiği gelen ailenin günlükçüsü tarafından gün boyunca güdülür. Keşik erken saatlerde başlar, sabah haneler mallarını sürüye kendileri getirip katar. Hayvanlar akşama kadar tarlalarda yayılır. Sürü akşama doğru, köy içine sokulur ve hayvanlar kendiliğinden mahalle aralarına dağılır, hususi olarak hayvanların seçilmesine ihtiyaç duyulmaz.

Yayla hayatı köylü için kış hazırlıklarının yapıldığı zaman dilimidir. Yaylada hayvanların sağınlarından kışlık peynir, yağ, çökelek yapılır. Peynirler tenekelere dizilir, yağlar tombul küleklere, fiçılara, çökelekler bez torbalara basılarak kış için ayrılır.

Bu sürede evin kadınları, koyunların ve ineklerin sütlerini sağmakla yükümlüdür. Boş vakitlerde ise tezgâh gerip yayla dönemi boyunca cecim dokumaktadırlar. Her evin önünde kurulmuş yer tezgâhlarına bugün pek rastlanmamaktadır. Cecim ve çullar, yaygı olarak kullanılmasının yanında çuval, heğbe, önlük, çanta için dokunmaktadır. Bazı yörelerde çul ve cecimlerden kadınlar için peştamal (önlük) de yapılmaktadır.

8. ULAŞIM

Köyün çevre ile irtibatı asfalt yollarla yapılmakta, firmaların düzenli seferleri ile sağlanmaktadır. Ayrıca köyde birçok hane, hususi vesaite sahiptir.

Geçmişte ticarî ve askerî amaçlarla kullanılmakta olan Devekondluğu/Kuzuluk kervan yolu, bugün asfaltlanarak muntazam hâle getirilmiş bir karayolu hükmündedir. Bu

yol, Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde sözünü ettiği geçiş güzergâhıdır. Güzergâh, bugün Başçıftlık-Reşadiye arasında ulaşım imkânı sağlamaktadır. Hâlen aynı güzergâh üzerinde, önemini korumakta olan bu karayolu, Karadeniz ile Anadolu'yu birbirine bağlayan Orta Karadeniz Bölgesi'ndeki en kısa karayollarından biridir.

Köy merkezi ile Başçıftlık arasında ulaşımı geniş ve düzgün asfalt yol vardır. Bu yol aynı zamanda Başçıftlık-Niksar arasında ulaşım sağlayan karayolu olduğundan köyle Niksar arasında haftada bir ya da iki sefer olan ulaşım da zemin teşkil etmektedir. Başçıftlık Yolu, kışın, kar yağışı sebebiyle kapanabilmektedir. 2000'li yıllar ve öncesinde bu duruma daha sık rastlandığı, yolları açacak araç ve teçhizata sahip olunduğu için köy halkının küreklerle -bazı yıllar bir iki gün çalışarak- yolları açtığı ve böylelikle Niksar'la irtibatın sağlandığı bilinmektedir. Özellikle köy yolunun “Belen” mıntıkasında, diğer bölgelere göre hava muhalefeti artmakta ve açık bir arazi olması dolayısıyla “savurgun” ulaşımı engelleyecek ölçüde görülmektedir.

Köy merkezi ile yayla, yayla ile Perşembe (Aybastı Yaylası), köy ile Hatipli Kasabası arasında faal olarak işleyen yollar vardır. Bu yolların bazıları, Karacaören Belediyesi'nin hizmetleri ile asfaltlanmış, bazıları Karayolları tarafından çakıl dökülerek kullanılır hâle getirilmiştir. Karacaören Yaylası ile Perşembe'yi birbirine bağlayan yol, sadece sezonunda (bahar ve yaz ayları) faal olarak kullanılmakta, özellikle karın yağdığı aylarda kapalı kaldığından kullanılmamaktadır. Kar sebebiyle kapanan yollardan biri olan Karacaören-Başçıftlık Karayolu, belediye araçlarıyla günlük açılmaktadır. Köyle yayla arasında ve yayla ile Perşembe arasında ulaşımı sağlayan yollar kar erime zamanına kadar kapalı durmaktadır. Yalnız son birkaç yıldır yaylada düzenlenen kayak festivali dolayısıyla karla kaplanan yayla yolu, araçların kayak tesisine ulaşabilmelerine imkân tanıyacak ölçüde açılmakta ve festival süresince işler hâlde tutulmaktadır.

Bugün de bozuk ve asfaltsız olan tarla ve dağ yolları eski tarihlerde köylünün teşriki mesaisiyle açılmış olup hâlâ o hâl ve şartlarda kullanılmaktadır. Merkeze yakın olan tarla yolları belediye kepçeleriyle genişletilmiş olsa da birçok arazi yolu, ancak öküz arabaları ile ulaşım sağlayacak derecede bozuk ve bakımsız hâldedir. Tarlalara giden yollar üzerinde ulaşımın sağlanması amacıyla 3-4 adet köprü yapılmış olup köprü dışında dere yatakları üzerinde büzlere, menfezlere rastlanmaktadır.

Geçmişte köy merkezinden Niksar'a, sabah (7-8 dolaylarında) hareket edip akşamüzeri (6-7 gibi) dönmek suretiyle otobüs seferleri düzenlenmekteydi. Düzensiz ve şahsî teşebbüsler şeklinde seyreden bu durum, uzun yıllar sürmüştür. Bugün köylünün ve

Başçiftliklerin iştirakıyla ortak minibüs kooperatifi kurulmuş, seferler düzenli olarak yapılmaya başlanmıştır. Köy ahalisinden İsmail Çavuş, Yusuf Eraslan, Mehmet Yüce, Alim Koçan, Kara Çavuş (Çavuş Yüce), köyde uzun yıllar Ford, Isuzu, Fiat minibüsleriyle ulaşım hizmeti vermiş kişilerdir.

“Sanırım 1970-1973 gibi İsmail Emmi (İndük), Çavuş, Niksar’a yolcu götürüyodu. Sabah erkenden camiyanına arabaları çeker, dolunca da giderlerdi. Herkes alacağını alıp vereceğini verdikten sonra akşam yolcuları geri getirülürdi.” (KK 4)

Köyün, belediye olmasıyla sokak araları dâhil olmak üzere yollar parke taşlarıyla döşenmiş, kaldırım taşlarıyla muntazam bir görünüme kavuşmuştur. Öncesinde Köy İşleri’nin düzenlediği çakıllı yollar kullanılmaktaydı.

Köyde çift işleri ve ulaşım amacıyla öküz, öküz arabası yahut ata sahip ailelere rastlanmaktayken bugün traktör, minibüs, yük hayvanlarının yerini almıştır. Eşek hiçbir surette yük ve binek hayvanı olarak tercih edilmiş değildir. Hemen her evde bulunan at, öküz, öküz arabası, tarla tapan işlerinde kullanılan temel vasıtalarındandır. Bugün ulaşım ve ziraî faaliyetlerde, imkânlar genişlemiştir. 90’lı yıllarda halıcılığın, önemli kazanç kapısı olmasıyla hemen her hane traktör sahibi olmuş, tarla bostan işlerinde traktör öne çıkmıştır.

Traktörler de otobüsler gibi ulaşım aracı olarak köy hayatı içinde fonksiyonlar yüklenmektedir. Perşembe günleri, Aybastı Yaylası’na traktörler ile (vagonlarda 30-40 kişi ayakta taşınarak) yolcu seferleri düzenlenmektedir. Traktörün, ulaşım vasıtası olarak kullanılmasının birçok kazaya sebebiyet verdiği, kaynak kişiler tarafından dile getirilmektedir. Traktör vagonunun devrilmesi, kelleye yolcu alınması, traktörün sarp arazilerde kullanılması, araçların bakımının ihmali, kazaya sebep olan durumlar arasındadır.

9. HABERLEŞME

Anadolu’nun hemen her bölgesine, Kurtuluş Savaşı yıllarında telefon ve telgraf hizmeti vermek gayesiyle ağaç direkler dikilmiş, hatlar faal hâle getirilmediği için köylünün direklere zarar vermesi, telleri kesmesi sonucunda şebeke zayi olmuştur. (KK 27)

Köyde, bugün PTT şubesi yoktur, geçmişte de olmamıştır, haberleşme hizmetleri, Başçiftlik ilçe merkezindeki PTT şubesi üzerinden yürütülmektedir. Posta hizmetlerini yakın zamana kadar PTT adına ve hizmet bedeli verilmeksizin Hacı Mahmut Tanrıverdi,

işlettiği bakkaliyesinde yürütmüştür. Eski ve yeni yazı bilen şahıs, yeni harfleri askerde öğrendiğini, bu sebeple ahalinin gelen mektuplarını okumak, yazmak gibi görevleri yerine getirdiğini belirtmektedir. Şahsa, yaptığı iş dolayısıyla “Postacı Mahmut” denmektedir.

Köye ilk olarak 1974’te 10’luk santral gelmiş, sonraki yıllarda 15 civarında haneye ana santrale bağlı telefon kablosu çekilmiştir. (KK 17) Telefon santrali, posta hizmetlerini de yürüten Hacı Mahmut Tanrıverdi’nin dükkânında (bakkal) uzun süre faal olarak kullanılmıştır. Evlere bağlanan telefon hatları köy ahalisi tarafından pek rağbet görmemiştir. Çünkü telefon öncelikle ana santrale düşmekte, santral başındaki kişi çağrıyı ev hatlarına yönlendirmektedir. (Ana santrale çağrı düştüğünde görevli, her evin numarasının yazılı olduğu prizlere ilgili kablonun işini sokarak çağrıyı ev hatlarına bağlamaktadır.) Telefonların genellikle misafir odalarında olması, evlerde gündüz vakitlerinde hane halkının olmaması ev hatlarını işlevsiz bırakmıştır. Bu sebeple, önemli bir telefon geldiğinde/geleceğinde, öncesinde ilgili kişiye haber edilerek ana santrale (dükkâna) çağrılmakta, kişi, yeni bir çağrının gelmesini beklemektedir. Telefon görüşmeleri umumiyetle dükkânda yapılmaktadır. Haberleşme vasıtalarından olan telgraf, köyde, tercih edilmekte olan bir haberleşme şekli değildir.

Bir zamanlar çoğu hanenin sahip olduğu sabit telefon hatları, cep telefonlarının köy halkı arasında yayılmasıyla azalmıştır. Köy sınırları içerisinde, özel telefon şirketlerine ait iki yükseltici hizmet vermektedir. İnternet, telefon ve bilgisayar, özellikle gençler arasında oldukça rağbet görmektedir. Lise talebeleri de dâhil köyde yaşayan erkeklerin hemen hepsi cep telefonu kullanmaktadır. Çoğunun, sosyal medya hesabı olup internet bağlantıları cep telefonları üzerinden sağlanmaktadır. Kadınlarda cep telefonu kullanımı, erkeklere nazaran oldukça düşüktür, sosyal medya hesaplarının istisnai durumlar haricinde kullanıldığı söylenemez. Her evde internet bağlantısı olmamakla birlikte ihtiyaç duyulan internet hizmeti, köyde internete sahip evlerin hesaplarından karşılanmaktadır. İnternet şebekesi, köy belediye olduğunda TTNET tarafından döşenmiştir. İnternet erişimine kültür, sanat, aktüalite, haber gibi amaçlardan çok fatura yatırma, havale yapma, ÖYM sınavlarına başvurma, sınav sonuçlarını öğrenme gibi hizmetlerde başvurulmaktadır. Cep telefonları üzerinden sağlanan internet bağlantılarında sosyal medya kullanımı, görüntülü, sesli, yazılı doküman almak yahut paylaşmak gibi faaliyetler yer almaktadır.

10. ALTYAPI

Su ve su kaynaklarının kullanılması meselesi, Karacaören’in köy, belde yahut mahalle durumlarına bağlı olarak değişiklikler arz etmektedir. Çünkü dönem dönem

muhtarlık ve belediyenin su kaynaklarının toplatılması hususunda faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir.

Kurak aylarda su sıkıntısının yaşandığı Karacaören’de su ihtiyacını karşılamaya yönelik bilinen ilk çalışmanın, Kemerin Dere üzerindeki su hattı olduğu rivayet edilmektedir. (KK 1)

“Kemerin Dere’deki köprüye gâvur köprüsü diyorlardı eskiler. Köylü yapmış, taş işçiliği güzel, kemer şeklinde, sanırım su arkı niyetiyle yapılmış” (KK 4)

Çok eski tarihlerde birkaç su kaynağı toplanmış, köy merkezine, Karanlık Dere tarafından su getirilmiştir. Köy merkezine getirilmeye çalışılan su kaynağı için harçlarla beton kanallar yapıldığı, hatta bu amaçla dere yatağı üzerine bir köprü (yahut kemer) inşa edildiği belirtilmektedir. (KK 1)

Muhtarlığın faaliyetleri sonucu birçok bölgedeki su kaynakları birleştirilmiş, altyapısı günün şartlarına göre muntazam hâle getirilerek bir haznede toplatılmıştır. İlk su deposu, 1979’da Halim Çavuş’un (Şahin) muhtarlığı sırasında (KK 28) yapılmıştır. Çürük Tepe’ye ihtiyaca cevap verecek yeterlilikte su deposu inşa edilerek suyun hane içlerine girmesi sağlanmıştı. Köy, belediye olduktan sonra birçok yere sonda vurulmuş, şebeke yenilenmiş, depo daha mamur hâle getirilmiştir.

Daha öncesinde çamaşır, yatak, yorgan, yün ve buğdayın (zahra) yıkanmasında arazilerdeki kaynak suları kullanılmaktadır. Hanelerin su ihtiyacı mahalle çeşmelerinden temin edilmektedir. Başlarda Aşağı Mahalle’de, Aşullu’da ve Yukarı Mahalle’de olmak üzere üç çeşme inşa edilmiştir. Sonra YSE çalışmaları ile bu çeşmelerin yerine yenileri yapılmış ve sayısı 5’e çıkarılmıştır. Her mahalle arasına YSE’nin tesis ettiği depolu, tekneli ve ön cephenin alın kısmında YSE yazısı bulunan beton çeşmeler yapılmıştır. Hâlen hayvanların (özellikle kış aylarında) sulanmasında, sözü edilen çeşmeler (Derviş Oluğu) ihtiyaca cevap vermektedir.

Çeşmeler, köy hayatında, iktisadî ve sosyal işlevler yüklenmektedir. Çeşme önleri su almak için gelen kadınların günün belli vakitlerinde toplandığı, sohbet ettiği mekânlardır. Evlere su bağlanmadan önce hemen her mahallede YSE yazılı betonarme çeşmeler, köyün su ihtiyacını karşılamaktadır. Köydeki su kaynakları toplanmış, köyün belediye olmasıyla birlikte altyapısı yenilenmiş ve hazne yapılarak teşekküllü hâle getirilmiş, her eve su şebekesi ulaştırılmıştır. Dolayısıyla köy içinde, bir dönem su ihtiyacını karşılamış olan birçok çeşme bugün atıl vaziyettedir. Çeşmelerden biri, belediyenin imar faaliyetleri

sonucu yıkılmıştır. Yukarı Mahalle’de bulunan “Derviş Oluğu” belediye tarafından tadil edilerek bugün kullanılmakta ve hayvanların su ihtiyacını (sulanmasını) karşılamaktadır.

Çeşmeden su getirmek evin kızları ya da gelinlerin gördüğü işler arasındadır. Buralar bir nevi düğün, merasim, ziyafet ve yayla yolu gibi kızların arkadaşlarıyla bir araya geldiği, gelişmelerden haberdar olduğu mekânlardır.

Köyde ve yaylada dere, su yatağı, pınar, oluk, göze, suyun evlere bağlanması öncesinde köylünün su ihtiyacını karşıladığı gibi sosyal roller de üstlenmektedir.

1970’li yıllarda döşenmiş olan kanalizasyon şebekesi belediyenin faaliyetleri ile yenilenmiştir. Aynı tarihlerde, köy içinden geçmekte olan ve ilkbahar yağmurları ile yatağı taşan birkaç dere ıslah edilmiş, bazı kısımları büzlerle, beton perdelerle kapatılmıştır. Elektrik köy merkezine 1979 yıllarında, yaylaya ise 1990’lı yıllarda bağlanmıştır.

11. SAĞLIK

Karacaören, yerleşimi itibarıyla birçok il ve ilçe merkezlerine uzak düşmektedir, bu sebeple halkın eğitim ve sağlık hizmetlerinden özellikle geçmişte yeterli derecede faydalandığı söylenemez. Dolayısıyla köyde, insan ve hayvan hastalıkları konusunda ihtiyaçların temininde geleneksel usullere başvurulduğu, tıbbî ve mistik folklorunun zenginlik arz ettiği görülmektedir. Geçmişte köy hayatında tabîî sahada öğrenme yoluyla kendini yetiştirmiş, insan ve hayvan hastalıklarına bakan ihtisas sahibi kişilere rastlanmaktadır. Ahmet Pehlivan, Nuri Emmi (Gücek) gibi kişilerin basit seviyede insan hastalıklarını tedavi ettiği, bazı hayvan hastalıklarında bilgi sahibi oldukları belirtilmektedir. Buna ilaveten, hemen her hanenin hayvancılıkla geçimini sağladığı köyde, kişilerin hayvan hastalıkları konusunda tecrübe sahibi olduğu ve kendi yöntemleriyle hayvan rahatsızlıklarını tedavi ettiği bilinen hususlar arasındadır.

Mahmut Öztürk (Ovazıgilin Mahmud), Yusuf Eraslan dış rahatsızlıklarında başvuru alan kişilerdir. Dişler, tedavi edilmekten ziyade çekilmektedir. Kamil Çavuş köyde uzun yıllar kırık ve çıkıkları tedavi etmiş olan, ihtiyaçlara cevap verecek derecede tecrübe sahibi halk hekimlerindendir.

“Mahmut bir bayram takdaluda sallanukana, takta havmış, üstündekiler öylecükgene yere serilmiş, takdaluda ne kadar adam varsa onun üzerine yığılmış. Çocuk çırçır çığırıyor, Bide eve geldiler ki kolu ters dönmüş. Kamil Çavuş’a götüdük hemen. Baktı etti, sardı ama sef duttumuş. Burdan doğru Isparta, Eğridir’e götüdük. Orda yattı bir süre. O ilk müdahalede yanlış duttumuş.”(KK 12)

Hatıca Eme, Dedegızı, geçmişte köyde hemen her doğum için ilk başvuru ismi olup sahada kendilerini yetiştirmiş ve hastane hizmetlerinin ücre yerlere kadar gelmediği Anadolu köy hayatında önemli vazifeler üstlenmişlerdir.

“Dede Gızı, Mollanın Karısı, doğum işlerine bakardı. Kendi kendilerine öğrenmişler bu işleri. Riskli doğumları, hastaneye gönderirlerdi, riskli doğum nedir? Çocuk gelmiyorsa, cenin anneyi zehirleyecek kadar içerde kaldıysa, kanama durdurulamıyorsa, doğumdan sonra anne hâlâ ayıkmadı ise tehlike var demektir. Ebeler buna bir şey yapamıyoları.” (KK 3)

Sözü edilen bu kişilerin aynı zamanda diğer birçok hastalığı tedavi etme konusunda eski usulleri iyi bildikleri, bitkilerle ilaç yaparak hastalara tedavi uyguladıkları dile getirilmektedir. Köyde ancak ağır hastalıklarda ve kanamalı durumlarda teşekküllü hastanelere gitmek suretiyle hizmet alınmaktadır. Tifo, kızamık, verem, kanser, kalp hastalıklarında yahut ağır yaralanmalarda (traktör kazası) Sivas ve Tokat’taki hastanelere gidilmektedir.

Köyde sağlık hizmetleri, uzun yıllar devletin görevlendirdiği köy ebeleri ile yerine getirilmiştir. Dürüye Ebe, Ülkü Ebe, köye daimî olarak yerleşip sağlık hizmetini yerine getirmiş şahıslardır. Köyde, bir göz odadan ibaret olan sağlık ocağı, 1998’de inşa edilmiştir. Bir personelin sağlık hizmeti verdiği ve uzman gerektirmeyecek düzeyde hastalıkların tedavi edildiği bu müessese, bugün de faaliyetlerine devam etmektedir.

“Çocuklar kızamık olduklarında, köylü isterse sağlık ocağına giderdi. Çocuklara aşı yaptırmak için gidilirdi genelde. Kızamık, çiçek, boğmaca aşısı yapılırdı. Büyüklere verem aşısı yaparlardı. Tetenoz aşısı isteyeneye yaptırılırdı. Köyde evvelden ısıtma hastalığından ölen çok olmuş, ölen ölmüş geçiren geçirmiş. Yatağa düşürecek derecede ateşli, terleten, iştah kesen bi hastalık. ‘Isıtmadan mı kalkdın, hiç ferin fesin yok?’ derlerdi.” (KK 3)

1990’lı yıllarda Başçiftlik’e uzman doktorların görev yaptığı hastanenin yapılmasıyla köylü daha iyi şartlarda sağlık hizmeti almaya başlamıştır. Öncesinde köy halkının, sağlık hizmetleri için, en yakın ilçenin sağlık ocağına başvurduğu bilinmektedir.

2010’lu yıllarda devletin, sağlık güvenceleriyle ilgili yasal düzenleme yapması ile ahalinin hastanelere olan talebi artmıştır. Geçmişte, doktor müdahalesine ihtiyaç duyulacak seviyede yaralanma yahut hastalık durumlarında dahi muayene ve tedavi ücretleri dolayısıyla hastane hizmetlerinden mahrum kalınmakta idi. Mecburî durumlar dışında hastaneler, maddî gerekçelere bağlı tercih edilmediğinden halkın, sağlıkla ilgili talepleri tıbbî folklor sahasını güçlü kılmıştır. Şartların iyileşmesi ve hastanelerin talepleri büyük ölçüde karşılaması ile halk hekimliği zeminini kaybetmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL BÜNYE

1. Genel Hususlar

1.1. Müessese Kavramı

“Milletler gelişigüzel insan yığınlarından ibaret değildir. İnsan yığınlarını <millet> hâline getiren <kültür>leridir. Sosyologlar milletleri millet yapan ortak değer ve müesseselerin hepsine <kültür> adını vermekteler.”¹⁰⁸ “<Kültür> maddî ve manevî her şeyi işlemek ve geliştirmek demektir.”¹⁰⁹ Milletlerin sanat kıymetlerini ve faaliyetlerini içine alan kültür kavramı, aile yapısı, hukuk sistemi, çalışma tarzı, üretim, tüketim münasebetleri ve ulaşımdan kastolunan her şeyle ilişkili bir sahaya işaret eder. Sosyal müesseseler, sosyal şartların birer sonucu olarak içtimaî yapıyı düzenlenme, işleyişi sağlama ve kişilere cemiyet içinde rol taksim etme¹¹⁰ işlerini görmektedir. Dil, din, örf ve tarih birer içtimaî sahanın müesseseleri olup ayrı ayrı işlevlere sahiptir. Müesseseler, birçok görevi yanında maddî ve manevî kültürü gelecek nesillere taşıma¹¹¹ vazifesini de üstlenir.

Behice Boran, sosyal yapıyı iki farklı başlıkta ele almaktadır. “Müesseseler insan münasebetleri sistemidir, insan münasebetleri ise hangi cemiyette hangi mekân ve zaman şartları altında olursa olsun, daima iki çeşide irca edilebilirler: cemiyet-tabiat çevresi münasebetinin insanlar arasında doğurduğu münasebetler sistemi, doğrudan doğruya cemiyet-tabiat münasebetinden doğmıyan, insanlar arası münasebetler sistemi.”¹¹² Birincisinde insanın tabiatla olan alışverişi, tabiatı ihtiyaçların tatmini doğrultusunda işletmesi, ikincisi de diğer sosyal amillerle girişilen insan münasebetleridir.

1.2. Köyün Sosyal Yapısı

Karacaören’de, ziraat ve hayvancılık faaliyetlerinin diğer bütün uğraşlardan daha çok öne çıkması dolayısıyla içtimaî bünye, temel uğraşlara bağlı olarak teşekkül etmektedir. Ekme biçme ve harmanlama usulleri, içtimaî yapının önemli bir kısmıdır. Hayvancılığa bağlılık arz eden yaylacılık faaliyetleri ve köy çevresindeki iktisadî hayat, toplum düzeninin ve yaşayışının birer sonucudur. Köyün yerleşme şeklini, faaliyet kollarını ve

¹⁰⁸ Kaplan, Mehmet, (1989), Kültür ve Dil... s. 27-28.

¹⁰⁹ Kaplan, Mehmet, (1989), Kültür ve Dil... s. 38.

¹¹⁰ Boran, Behice, (1992), Toplumsal Yapı Araştırmaları... s. 7-28.

¹¹¹ Cemil Meriç, kültürün tek taşıyıcısının kitap olduğunu belirtir ve “kısaca, televizyon kültürü, kültürle münasebetlerini kesmeye karar verenlerin uydurduğu bir yalandır.” der. Bu hususta bakınız: Meriç, Cemil, (1986), Kültürden İrfana... s. 404.

¹¹² Boran, Behice, (1992), Toplumsal Yapı Araştırmaları... s. 8-9.

insan ilişkilerini çalışma hayatı belirlemekte, çalışma hayatına dair uğraşları ise bölge coğrafyasının muhtevası ciddi manada etkilemektedir. Din, gelenek, sosyal çehrenin oluşmasında önemli etkiye sahiptir. Ticaret de bunlardan biridir ve civar köylerle münasebetlere zemin ve yön tayin etmektedir.

Bugünkü bünyenin teşkilinde köye sonradan yerleşen aileler, köyde uzun süreli ikamet eden memurlar, celeplik dolayısıyla civar köy ve kasabalarda faaliyet yürütenler, belli ölçüde fonksiyona sahiptir. Köy ahalisinin nazarında misafirler, eğitim görmüş kimseler ve dışarıyla sürekli münasebet içinde olanların farklı bir yeri vardır. Köyde geçmişte imamlık (Abdullah Yiğit), Kuran Kursu hocalığı (Hayri Hoca, Veyis Hoca), sınıf öğretmenliği görevlerini ifa etmiş (İdris Aymak) ve ebe olarak uzun yıllar çalışmış (Dürüye Kılıç, Ülkü Ebe) olan birçok şahsiyet, köy hayatında kalıcı izler bırakmıştır. Bu şahısların köyle bağları bugün hâlâ devam etmektedir. Geçmiş yıllarda köyde ücrete mukabil vaizlik yapmış olan Yusuf Hoca (Memişlerin dedesi), medrese tahsiline sahip bir zattır. Zaman zaman köye gelip vaaz eden bu şahsın köyde çift işleriyle de meşgul olduğu bilinmektedir. Kendisinden sonra çocukları, köyde ikamet etmeye başlamış ve kalıcı olarak köye yerleşmişlerdir.

Bir dağ köyü karakteri yansıtan bu yerin halkı, hemen hemen birbirine akrabadır. Buraya dışardan gelip yerleşen aileler, köyün şekil ve bünyesine intibak etmiş, akrabalık bağıyla bağlanmış, köydeki diğer ailelerle kaynaşmıştır. Köy halkının, kızlarını yabancı memleketlere (dışarıya) gelin göndermeyi pek istemediği lakin eskiden mümkün mertebe uyulan bu anlayışın günümüzde sürdürülmediği görülmektedir. Bugün, uzak köyler de dâhil, dış çevreyle akrabalık bağları kurulmaya başlanmıştır. Çıraklık müessesesi dolayısıyla köye gelip halı dokumaya başlayan birçok genç kız, buranın insanıyla evlenerek köyün birer ferdi olmuşlardır.

Köyde, sıcak gün sayısı fazla değildir ve nem oranının yıl boyunca yüksek düzeyde seyrettiği söylenemez. Kış mevsimi, uzun sürmekte ve karın toprakta kalma süresi ova köylerine nispeten daha fazla olmaktadır. Tarlalardan yılda bir kez mahsul alınır. Dolayısıyla tarım faaliyetlerine ayrılan süre, kısadır, diğer aylar köylünün düğün, nişan, sünnet, kış hazırlıkları yahut eğlenceler için en munasip vakitlerdir. Günler, aylar, mevsimler imkânlar ölçüsünde ve coğrafya şartlarına bağlı planlanmaktadır. Güzde doğru zahrılar yıkanmakta, kurutulup değirmende çekilmektedir. Bu aylarda evlerde geniş temizlikler yapılmakta, yatak ve yorgan içleri boşaltılıp yünleri kabartılmakta ve yeni yüz (bez) geçirilmektedir. Yine bu vakitlerde tarhanalar yoğrulup böreklik hamur açılmakta,

yufka, konserve, hoşaf hazır edilmekte ve evlerin kilerine konmaktadır. Tarlalardan ve dağlık araziden muayyen bir zamanda kuşburnu toplanmakta, kurutulmakta ve büyük kazanlarda kaynatılarak pekmezi yapılmaktadır. Pezüden, yeşil fasulyeden ve lahanadan (kelem) turşular vurulmaktadır. Köyde hemen her ailenin tarlasında yetişebilen ekşi elmadan sirke yapılmakta, turşularda kullanılmaktadır. Yemek ve turşular için hususi yapılan sirkeleri bugün bilen olsa da kullanan kalmamıştır.

Karacaören ahalisi, muhafazakâr yapıya sahiptir. Geleneklerine bağlıdır, örf ve âdetlerin yaptırımını güçlüdür. Bugün gücü zayıflamış olmakla birlikte, suç teşkil edecek davranışların cezası, yazılı olmayan kuralların işletilmesiyle hükme bağlanmakta, meselelerin, mahkemeye intikal etmeden köyün ileri gelenlerince hâlli sağlanmaktadır. Başkalarının hukukunu çiğneyen fiilî durumlar, kişilerin şahsiyetini rencide eden kötü ahlâk örnekleri kınanmakta, yasaklanmakta ve böylelikle “yanlış” olan davranış, kontrol altında tutulmaktadır. Çünkü “insanlar, karşılıksız bırakılan bir davranış karşısında hem kendi şahsiyetleri bakımından endişeye düşer, hem de toplumun ahlâk ve adalet anlayışı hakkında şüpheyeye kapılmalarına yol açar.”¹¹³

Her ailede ana babaya hürmet edilmekte, büyüklerin hatırı sayılmaktadır. Toplumda büyüğe ve küçüğe ayrılan yer, bugün hâlâ muhafaza edilmektedir. Karacaören insanı çalışkan ve kanaatkârdır, müsriflikten pek hoşlanmazlar. Değişmeye kapalı değillerdir, hayatına dâhil edeceği, davranış hâline getireceği yeni değerleri şuurulu bir seğime tabi tutarak benimsemekte yahut reddetmektedirler. Seçme yahut reddetme işi, geğmişten bugüne sosyal yapıyı tanzim eden normlara ve bu normları düzenleyen şahıslara bağlı yürümektedir. “Doğru” ve “yanlış”ın belirlenmesinde dinî kaynaklar, mezhep imamlarının görüşleri ve örf, oldukça etkilidir. Bu tavır, köydeki mollalık geleneğinin, tasavvufi bağın yahut ‘töre’nin, köyde uzun yıllar faal olmasından ileri gelmektedir. Yeni değer ve hükümlerin köy hayatına girmesinde Karacaören ahalisinin misafirperver olmasının da payı büyüktür. Yeni biçimler, özellikle tarımla ilgili araç ve gereçler, modern usuller köy hayatı içinde yerini almaktadır. Kapalı toplum yapısı arz etmesine rağmen köy hayatı, umumiyetle yabancı kùltürlere karşı kontrollü ve kontrollü olduğu kadar hoşgörölü ve uzlaşmacıdır. Yeniliklere kolaylıkla intibak edebilecek yapıya ve dünya görüşüne sahiptir.

Karacaören Köyü halkı ile civar ilçe, kasaba ve köyler, harsiyât ve halkıyât değerleri bakımından benzerlik göstermektedir. Civar köylerin halkı da Sünni ve Türk’tür, civarda her köyün camisi vardır ve namazlar cemaatle kılınmaktadır. Düğün âdetleri, asker

¹¹³ Bu hususta bakınız: Güngör, Erol, (1995), Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk..., s. 30-38.

merasimleri, “hasta görmeleri”, yatır ziyaretleri, çaput bağlama, kurban adama gibi pratikler, çiftçilik ve hayvancılık ile geçimlerini sağlama hatta inşaat ustalığı (yevmiyecilik), gurbetçilik çevredeki köyler için de söz konusu hususlardır. Yakın çevre ile münasebetleri gelişmiş olan Karacaören halkının, Gürcü, Kürt, Alevi köyleriyle münasebetlerinin daha mesafeli seyrettiği söylenebilir. Köyler aralarındaki coğrafi uzaklık, inanç farkı, yaşama şekli ve emareleri, münasebetleri belli seviyede tutmuş ve gelişme kaydetmesine mani olduğu görülmektedir.

2. Sosyal Müesseseler

2.1. Aile ve Çevre

Cemiyetin en küçük yapı unsuru olan aile, insanlar arasındaki hukukun belirlenmesi, akrabalıklar tayin etmesi, sosyal, iktisadî münasebetler inşaa etmesi vs. bakımlarından önem arz eden sosyal organizasyonlardan biridir. 1982 Anayasası’nın Üçüncü Bölümü’nde yer alan, Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları adlı başlığın ilgili kısmında (41. Madde) aile mefhumu için “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.”¹¹⁴ denilmektedir.

“Bilindiği üzere Türklerde ailenin esas çekirdeği, baba, oğul ve torunlardan meydana geliyordu. Evlenip giden kızlar ile onun çocukları aileden sayılmazlardı. Ancak daha güçlü olabilmeleri için aileler, dedenin idaresi altında toplanırlardı.”¹¹⁵ Ögel, eserinde Türklerde “ana ailesi”nin en ufak bir izine rastlanmadığını belirtmektedir. Birçok çalışmasında Hunlar’ın bile gelişmiş bir “baba ailesi”ne sahip olduğu dile getirilmiştir. “Bilindiği üzere “baba ailesi”nin temeli dışarıdan evlenme, yani (exogamy)’ye dayanır.”¹¹⁶

Bugünkü Türk ailesi; sosyal ekonomik mahallî şartlara ve daha başka bazı özel tesirlere göre iki grupta incelebilir: 1. Geniş Aile, 2. Çekirdek Aile.”¹¹⁷ Eski Türklerin hayatında aile, cemiyetin en küçük yapısını teşkil etmekte, aileler arasında akrabalık bağları, kuvvetle hissedilmektedir. Türkler, Müslüman olduktan sonra ailelerin yapısında ve birbirine olan hukukunda esaslı bir değişiklik görülmemektedir. Ancak aile ve aile hayatının şehirleşmeye maruz kalması ile bünyesi değişmiş, sınırları inançlardan, geleneklerden uzak olarak daralmaya başlamıştır. Geçmişteki aile tiplerine bugün

¹¹⁴ <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>.

¹¹⁵ Ögel, Bahaeddin, (1979), Türk Kültürünün Gelişme Çağları... s. 167-168.

¹¹⁶ Ögel, Bahaeddin, (1979), Türk Kültürünün Gelişme Çağları... s. 161.

¹¹⁷ 21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Âdetlerimiz (Türk Töresi)... s. 7.

cemiyette aynı oranda rastlamak mümkün değildir. “Toplumsal hareketlilik nedeniyle yerlerini değiştiren köylü aileler, yerleşk köy ve şehir ailelerinin köklü ve geleneksel olanlardan daha çok bu değişmelerin etkisi altında kalmışlardır. Bu suretle köy ve şehir aileleri yanında, değişim süreci içinde bulunan bir aile tipi oluşmağa başlamıştır.”¹¹⁸

2.1.1. Karacaören’de Aile Mefhumu

Aile kurmak ve aile düzeni içinde yaşamak köyde, önem verilen değerlerdendir. Ailenin dirlik ve düzeni hayatın her sahasını ihtiva eden tesire sahip olduğundan ailenin gücü ve devamlılığı fertlerin arzu ettiği amiller arasındadır. “Köylerdeki ailenin içtimaî yapısı memleketin diğer bütün kısımlarında görülen bünyesiyle aynıdır, yani pederşahidir. Baba veya en yaşlı erkek uzuv (amca yahut en büyük oğul) ailenin başı olmak sıfatıyla onun bütün işlerinden, maddî manevî refah ve iyiliğinden mesuldür. Bu itibarla nüfuzu büyük ve mutlakdır. Ailede herkes ona itaate mecburdur.”¹¹⁹

Geçmişte Karacaören’de kalabalık ve büyük aile yapısı görülmekte idi, “hane halkına yalnız münferid aile yani ana baba, çocuklar değil, birinci derece akraba olan fertler ve aileleri de dâhil idi.”¹²⁰ Bunlar aynı evin çatısı altında birlikte yaşamaktaydılar. Başlarında evin büyük babası ve büyük annesi, idareyi üzerinde tutmaktaydı.¹²¹

Türk kültür ve değerleri, Karacaören köy hayatında öne çıkmakta, hâlâ gücünü ve işlerliğini devam ettirmektedir. Baba otoriterdir ve ailenin üyeleri tarafından sayılmaktadır. Bazı aileler için istisnaî olmakla birlikte karar alma, mülk edinme ve mülkiyeti elinde tutma ve muhafaza etme baba ölene kadar çocuklarına devredilemez hususiyettedir. “Babanın ölümünden sonra eğer ailenin hacmi haddinden fazla büyümüş ise, kardeşler istedikleri takdirde ayrılabilirler fakat ekseriya iktisadî ve içtimaî sebeplerden dolayı”¹²² birliktelikleri ev dışında devam eder. Ayrıca erkek evlatlar, evlendikten sonra isterlerse hisselerini alarak müştereklik dışına çıkabilmektedirler.

Karacaören’de ataerkil düzen belirgin derecede kendini gösterir. Ailede çoğunlukla erkeğin sözü geçmekte ama cinsiyet kimliği gereği kadının da rolleri bulunmaktadır fakat kaynananın nüfuzu, hiçbir surette yok sayılmamakta ve sözü mutlak kabul edilmektedir. Eski Türklerde olduğu gibi bugün de evin sahibi kadındır. “Türklerde en değerli konu, ev

¹¹⁸ Yasa, İbrahim, (1969), Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü... s. 280.

¹¹⁹ Turhan, Mümtaz, (1969), Kültür Değişmeleri... s. 88.

¹²⁰ Erdentuğ, Nermin, (1956), Hâl Köyü’nün Etnolojik Tetkiki... s. 31.

¹²¹ Erdentuğ’un eserinde Hâl Köyü aileleri için zikrettiği bazı ifade ve ibareler “aynen” alınarak Karacaören ailelerinin tasvir ve tahlili için de kullanılmıştır.

¹²² Turhan, Mümtaz, (1969), Kültür Değişmeleri... s. 89.

ve kadındır.”¹²³ Bugün şehirleşmeye bağlı olarak köyün çehresi değişmiş, evlenen her kişi ayrı haneler kurarak çekirdek aile düzeninde hayatını idame ettirmeye başlamıştır. “Eş seçiminde de değişimler olmuştur. Şehirleşmenin aile yapısı üzerinde bu olumlu etkisi yanında olumsuz etkileri de vardır. Boşanma, evlilik dışı ilişkiler bu tip olumsuz davranışların bir sonucudur.”¹²⁴

Soy, erkek üzerinden devam etmekte, evlenen her kadın kocasının grubuna katılmaktadır. Kadın, dâhil olduğu soy/aile içinde kendine yeni kimlikler inşa etmektedir. Kadın; ahlâk, zekâ, kültür, soy asaleti, ekonomik durum ve ailesinin toplumdaki yeri nispetinde güç elde etmektedir. Kadının prestiji erkeğe göre daha düşüktür; bekâret, iffet gibi değerler cemiyet içinde önemsenir. “Erkek hâkim ve üstün, kadın tabîi ve aşağı mevkidedir. Kadınlı erkekğin sosyal mevkileri arasındaki bu keskin fark dağ köylerinde daha kuvvetle kendini hissettiriyor.”¹²⁵

Her ailede babanın nesebi ağır basmakta ve baba tarafından gelen hısımlık bağı rol oynamakta dolayısıyla erkek tarafının sevildiği ve yüceltildiği görülmektedir. Nesep ve hısımlık ilişkisi miras, evlenme, boşanma gibi konularda önemli fonksiyonlar üstlenir, meselelere esas teşkil eder. Ayrıca gelinin, evlilik ve sonrasında baba eviyle yakınlığı geri planda kalır, dâhil olduğu aileye mensubiyet duygusuyla bağlanır. Anne ve büyükanne, neslin eğitiminden sorumludur, çocuklar, içinde yer aldığı sülalenin değer ve hükümleri ile yetiştirilir. Böylelikle her fert, müşterek değerlerin, soyun tarihî geçmişinin, sosyal ahlâk anlayışının şekillendirdiği bir yapı etrafında birleşmekte, şuur kazanmaktadır.

Doğacak çocuklar soy mülkü imkânları içinde yetiştirilmekte, ailenin bütün fertleri için taşınır/taşınmaz mallar eşit ölçülerde tasarruf edilmektedir. Eski yıllarda evlilik ve eş seçmenin, ferdî bir karar olmaktan çok ailenin hatta sülalenin bütün mensupları için akrabalıklar tayin eden müştereklere sahip olduğu görülmektedir. Bu yüzden kurulacak olan müessese, evlenen fertlerin hayatını belirlediği kadar diğer fertler açısından da bağlayıcı taraflar içermektedir. Bugün söz konusu bu durumun tamamen değiştiği, tutum ve davranışları şekillendiren ortak normlara müracaat edilmediği, kolektif bir yaşama şekline bağlı kalınmadığı görülmektedir.

Aile fertleri, geçmişe (atalar kültü), törenin ve dinin müeyyidelerine riayet etmek durumundadır. Karacaören’de ferdin fertle ve toplumla olan yakınlığını gelenek ve

¹²³ Ögel, Bahaeddin, (1979), Türk Kültürünün Gelişme Çağları... s. 173.

¹²⁴ Türkdoğan, Orhan, (1977), Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları... s. 220.

¹²⁵ Boran, Behice, (1992), Toplumsal Yapı Araştırmaları... s. 260.

görenekler tayin etmektedir. Din ve ahlâk kaideleri, aile içi münasebetler bakımından da önemli bir otoritedir. Köyde aile mahremiyetine genel anlamda saygı duyulmakta, ailedeki fertlerin birbirine olan hukuku, özellikle karı koca münasebetleri, genel adap kurallarıyla ve teamüllerle ters düşmemektedir. Geçimsiz olan kaynana, aile üyeleriyle anlaşamayan (huysuz) gelin, yükümlülüklerini yerine getiremeyen, evine sahip çıkmayan kocanın durumu kabul görmemektedir. Mahalle arasında yüksek sesle sözlü kavga eden (çekişen), küfürlü konuşan, erkeklerle aynı sohbet ortamında bulunan kadın, ailenin diğer üyeleri tarafından uyarılmakta, müdahaleye maruz bırakılmaktadır.

Hemen herkesin birbiriyle akraba olduğu köyde, çalışkan aileler takdir edilmekte, işsiz kimselere “berduş, faydasız” insan gözüyle bakılmaktadır. Aile kurumunun bütün üyeleri, evin maişetine yönelik bir işle meşgul olmak durumundadır. Yapılacak işleri taksim etmek, sıraya koymak, evin en büyüğü (reisi) olan reisin görev ve sorumlulukları arasındadır.

Zaman zaman aile içinde ve aileler arasında anlaşmazlıklar, aradaki bağı zedeleyen hadiseler cereyan etmektedir. Kaynana ile gelin, gelin ile evin diğer gelini yahut hanenin çocukları arasındaki sorunlarda belirleyici ve karar verici olan merci, yine hane reisliğidir. Ekonomik kazanımların adil biçimde pay edilmemesi, ortak değer ve varlıkların kötüye kullanılması hususları; hoşnutsuzlukların yaşanmasında başlıca faktörler olarak öne çıkmaktadır. Huzursuzlukların yer yer kavga ile sonuçlanması, gelinlerin baba evine gitmesi ise zaman zaman muhtemel olaylar arasındadır. Böyle durumlarda aile büyükleri, akraba çevresi hatta köyün ileri gelenleri, meseleyi çözüme kavuşturmak için bir araya gelmekte, ihtiyar heyeti devreye girmekte ve çözüme yönelik bir zemin oluşturmaktadırlar.

Köyde, özellikle Osmanlı Rus Savaşı sebebiyle ve seferberlik dönemlerinde birçok kadın dul kalmıştır. Bunlardan bazılarının, kocaları (herifleri) cepheden dönmediği, şehit olduğu yahut hiçbir surette haber alınamadığı için yeni evlilikler yapmak durumunda kaldığı rivayetlerde dile getirilmektedir. Dullara her bakımdan sahip çıkılır, aile ve yakın akraba tarafından korunur, evlenmeleri genellikle çocukları tarafından hoş karşılanmaz. Köyde derlenmiş birçok sözlü kültür mahsullerinde, bu durumun dile getirildiği görülmektedir. “Kocakarı Soğukları (Merdal Aciz)” adlı efsanede çocukların, yeni bir evlilik yapacak olan annelerine karşı tavrı, açık biçimde ortaya konulmaktadır.

İnanç ve Uygulama

Aile ile ilgili a) Aile sırrı yabancı kimselerle paylaşılmaz, aile içinde konuşulanlar elaleme söylenmez. b) Aile mensupları dışarda kollanır, kimseye ezdirilmez. c) Erkek çocuk ailenin gerçek sahibidir. ç) Yuvayı ayakta tutan, evine bağlı ve tutumlu kadındır. d) Kadının adının çıkması ailenin bütün fertleri açısından rencide edici durumdur. e) Aile bireylerinin dışarıda temiz, düzgün giyimli olmasına özen gösterilir. f) Bir ailede ne kadar okumuş kişi yahut ilim erbabı varsa aile o derecede toplumda değer kazanır.

Ocakla ilgili a) Neslin devamı ocağın tütmesine bağlıdır. b) Ocağın her zaman yanık vaziyette tutulmasına dikkat edilir. c) Yemek pişirilmediği zamanlarda bile bir kazanda ya da ibrikte su sürekli kaynar. ç) Ocak külü dışarı atılmaz, hele pencereden hiç serpilmez. d) Geceleri, sönen ateş küle bölenir (köz, külün içine gömülür.). e) Küle birlikte sıcak suyun dışarı dökülmesi de hoş karşılanmaz, sobanın (ocağın) külü gündüz bir yere gömülür. f) Komşudan köz istemek hoş karşılanmaz. g) Ateş söndü ise öncelikle akraba olan bir aileden köz istenebilir. ğ) Kül bulunan yere küçük tuvaletini yapan çarpılır. h) Çardaktan kül serpilmeyeceği gibi sofraya bezi de silkelenebilir. ı) Ateş yanarken çatırtı çıkarsa, ev halkı hakkında birileri konuşmaktadır. i) Gece küle basmak günahıdır. j) Sacayağının ayakları yukarı gelecek şekilde yere konulursa düşmanlar ayaklanır.

Ev/meskenle ilgili a) Merdiven altında oturmak uğursuzluk getirir. b) Kapı eşiğinde oturulursa alacaklılar kapıyı çevirir. c) Eşiğe oturanın nasibi kesilir. ç) Çardaktan çöğdürürsen (küçük abdestini yapmak) cin çarpar. d) Eşikte oturmak doğru değildir. e) Yatakta çorapla yatmak iyi sayılmaz. f) Öten baykuş hangi eve yakınsa orda uğursuzluk olur ya da evden bir cenaze çıkar. g) Horoz kapıda durunca misafir gelir. ğ) Kadınlar saçlarını taradıktan sonra dökülen saçları dışarıya atmaz. Atarsa uğursuzluk olur. Ya derlenip toplanıp bağlanır ve toprağa gömülür ya da ateşe atılıp yakılır. h) Süpürgeyi üstüne otursan çocuğun ölür. ı) Yemek tabağının dibini temizce sıyıırırsan nişanlın güzel olur. i) Ayakkabı çıkarıldığında düzgünce yahut yan yana durmazsa o eve misafir gelir. j) Kazan dibi yalayanın düğününde kar yağar¹²⁶. k) Hamur yoğururken çevreye sıçrarsa misafir gelir. l) Isık çalmak uğursuzluk getirir, sürekli ısıık çalındığında evi fareler basar. m) Gece eşikten dışarı çıkılmaz, yer gök mühürlenir.

2.1.2. Ailede Çocukların Yeri

Her ailede çocuklar sevilir, gözetilir, kollanır. Doğum ve sonrasında çocukların sağlıklı beslenmesine, temizliğine özen gösterilir. Hafta sonlarında çocuklara banyo yaptırılır (çimdirilir). Arife günü, çocukların çimdirilmesine ise ayrı bir ehemmiyet verilir,

¹²⁶ Bu hususta bakınız: Bolat, Şaban, (?), Düünden Bugüne Başçiftlik... s. 83.

diğer günlerden farklı olarak çocuklar, büyük kazanlarda ısıtılmış (ılımış) su ile yıkanır, bu uygulama ahali arasında önem verilen ve devam ettirilen bir inanca karşılık gelmektedir. Kazanlarda kaynatılmış su ile her hane, çocuklarını leğenlerde yıkamakta, bu husus, arife suyuyla yıkanan çocuğun bir yıl boyunca sağlıklı, huzurlu yaşayacağı, boyunun “bir karış uzayacağı” (KK 9) inancına bağlanmaktadır.

Çocuklar belli yaşlara kadar anne sütüyle büyütülür, zaruret durumunda yahut anne sütünden mahrum kalındığında çocuklara sütanne bulunarak çocukların beslenmesi sağlanır. Köyde, sütanneyi emen çocuk ile sütannenin çocukları arasında oluşan hukuka “emüşük olma” denmektedir. Aralarında “emüşüklük” bağı olan çocuklar kardeş sayılmakta ve bunlar, evlilik çağına geldiklerinde birbirleriyle evlendirilmemektedir.

Çocuklar aile büyükleriyle birlikte aynı sofrada yemek yemekte, evin bütün imkânlarını kullanmada hane fertleri arasında müşterek hakların hâkim olduğu kendilerine hissettirilmektedir. Çocuklar okul dışındaki vakitlerde oyundan mahrum bırakılmaz. Doğum, ergenlik, okul hayatı, evlenme safhalarında ebeveynlerin üzerine düşen sorumluluklar, özenle yerine getirilir. Ad koyma ve sünnet merasimlerinde ziyafet verilir, mevlit okutturulur. (KK 19)

Anne babalar açısından evlat sahibi olmak iftihar vesilesi sayılmakta, çocuklar evin neşesi, “şenliği” addedilmektedir. Her aile, erkek evlat sahibi olmayı daha gurur verici bir durum olarak kabul etmektedir. Kız evladın bir gün evlenip yuvadan ayrılacağı, köyün bütün ailelerinde hâkim bir düşüncedir. Erkek “bağ kuşu, kız dağ kuşu”dur. (KK 5) Çalışma hayatında erkeğin gücüne daha çok ihtiyaç duyulması, soy arazisinin kullanılması bunda etkilidir.

Soyun erkek üzerinden devam ettiği düşüncesi, hemen her aile açısından kabul görmektedir. Öyle ki çocuğu olmayan yahut erkek çocuğa sahip olamayan kimselerin, ekseriyetle yeni evlilikler yaparak ev ocak sahibi olduğu bilinmektedir. Yalnız kadınların hak ve hukuklarını eskiye nazaran daha iyi bilmeleri ve haklarına sahip çıkmaları dolayısıyla “kuma” hadisesi bugün başvurulanan bir usul olmaktan çıkmıştır.

Köy hayatında erkek evladın yeri başkadır yalnız kız çocukları ihmal edilmez, onlara farklı muamele ile yaklaşılmaz. Kız evlatlar, anne ile daha yakın bağa sahiptirler. Çocuklara “Allah’ın birer emaneti” gözüyle bakılmaktadır. Evin bütün fertleri ilgiden ve sevgiden uzak yetiştirilmez. Baba, evlilik çağına gelmiş erkek ve kız evladı ayırmaksızın, çeyizlerini aynı ölçülerde yapar. Çocukların giyimi kuşamı çoğunlukla bayram dolayısıyla

alınır ve okul dönemleri, okul ihtiyaçları giderilir. Erkek çocukları kızlara nazaran, toplumda daha ileri seviyede yer sahibidir ve aile içindeki nüfuzu daha güçlüdür. Bu husus, erkeklerin dışarıyla erken yaşlarda münasebete girmiş olması, rahat yetiştirilmesi ve ağır sorumluluklar yüklenmesinden ileri gelir. Dolayısıyla hanenin erkek çocukları, mevcut imkânların tasarruf edilmesinde söz sahibidir.

Terbiye ve görgü kuralları anne, büyükanne tarafından küçük yaşlarda ailede vermeye başlanır. “İnsan her şeyden önce en mühim vasfıyle ahlâkî varlıktır. Ahlâkî varlık demek ferдин fiilleriyle kamulaşması demektir.”¹²⁷ Çocukların terbiye sınırları ölçüsünde yetiştirilmesi, içtimaî yapının düzenleyici bir faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden ahlâk her şeyden evvel bir eğitim meselesidir.¹²⁸ “İnsana ahlâkî şahsiyetini veren yer, onun yakın çevresidir.”¹²⁹ İnsanın davranışlarında, çevrenin ve çevreyi tanzim eden normların etkisini görmek mümkündür. “Toplumlaşma süreci ferdi topluma uymaya zorlar.”¹³⁰ Yalan söylememek, küfürlü konuşmamak, başkasının malına göz dikmemek (hırsızlık etmemek), büyüklerine saygılı olmak, haramdan uzak durmak gibi değerler davranış hâline getirilmektedir. Kötü ahlâk örnekleri karşısında kişiden daha çok kişinin temsil ettiği aile, topluluk tarafından kınanmaktadır. Asaletli olmak, ailesine “söz getirmemek”, çocuk yaşlarda verilen eğitimin temel kazanımlarındandır.

Çocukların yetiştirilmesinde her aile, kıymetli vakitler ayırmaktadır. Aileyi her durumda ve zeminde temsil edecek olan, çocuklardır. Aileler, çocukların terbiyesi, onların iyi yahut kötü davranışları ölçüsünde toplumda itibar elde etmekte, sosyal statülerde çocukların eğitim ve kültür seviyeleri de belirleyici olmaktadır. “Asıl azmaz.”, “Ağır daş ağır baş, “Aslı ağa olanın nesli de ağa olur.” atasözleri asaletli olmayı dile getiren örnek sözlerdir. İnsan şahsiyetinde aileden gelen bazı benzerliklere rastlandığı inkâr edilemez. Lakin ırsî yapıyla birlikte “kişilerin şahsiyetinde, çocuğun içinde yetiştiği aile ve sosyal çevre daha geniş manasıyla toplum, asıl rolü üstlenir.”¹³¹

Aileler, çocukların resmî terbiyesinden mesuldür, okula göndermek, ders ödevlerini yapmalarına imkân sağlamak durumundadırlar. Bu yüzden Karacaören’de resmî terbiye önemli bir yere sahiptir. Okulun eğitim ve öğretim rolü, düzenleyici birtakım fonksiyonlar üstlenmekte, cemiyetin bünyesine nüfuz etmektedir. Özellikle talebelerin, öğretmenlerini sayıp onları bir değer olarak almaları ve ileriki yaşlarda bu anlayışı devam ettirmeleri

¹²⁷ Ülken, Hilmi Ziya, (1981), Aşk Ahlâkı... s. 15.

¹²⁸ Bu hususlarda bakınız: Güngör, Erol, (1995), Ahlâk Psikolojisi ve ... s. 16-17.

¹²⁹ Güngör, Erol, (1995), Ahlâk Psikolojisi ve ... s. 17.

¹³⁰ Türkoğlu, Orhan, (1977), Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları... s. 48.

¹³¹ Güngör, Erol, (1995), Ahlâk Psikolojisi ve... s. 15.

model almanın yanında resmî terbiyenin insan hayatındaki tesirini göstermektedir. “Taklit, çocuk ile ana-baba arasında kurulan ilişkiden ibaret değildir. Öğretmenler, arkadaşlar, aktörler halka mal olmuş kişiler taklit edilebilir.”¹³² Çocukların okul ve öğretmenleri ile yakınlıkları zayıf değildir, aradaki bağı hürmet ve sevginin yanında “korku, çekinme” duygusu düzenlemektedir. 90’lı yıllara kadar, her gencin, mezun olduktan sonra dahi öğretmenlerinden çekindiği, onların bulunduğu ortamlara girmeye cesaret edemediği belirtilmektedir. Sigara içen, kahveye giden, kumar oynayan, sokakta küfürlü konuşan kimseler, aileleri kadar öğretmenlerinden de korkmakta, öğretmenlerinin bu durumları görmeleri veya bilmeleri onlarda mahcubiyet duygusu vermektedir. Öğretmenlerin talebelerine okul dışı zamanlarda verdiği cezalar, aileler tarafından ciddiye alınmakta, hükümsüz addedilmesine mahal bırakılmamaktadır.

İlkokul tahsili ile birlikte Halk Odaları, camiler ve Kuran Kursları’ndaki eğitim faaliyetleri de resmî terbiyenin kazanıldığı zeminlerdir. Kişi, kendisine Kuran öğreten, din ve diyanetten bahseden hocasını sevmekte ve saymakta, buralarda edindiği “doğru” ve “yanlış” değer hükümlerini bir davranış olarak hayatına tatbik etmektedir.

Karacaören’de resmî terbiye yanında büyüklerin hayatına katılmak suretiyle kazanılan tecrübî öğrenme sahası da esas teşkil etmektedir. Çocuğun şahsiyetinde iz bırakan öğrenme, günlük hayatında dedesini, babasını, ağabeyini ve çevresini görerek tarla açmayı, sulamayı, hayvan gütmeyi, hatta daha nitelikli işleri öğrendiği tabii sahada gerçekleşmektedir. Erkek çocuklar 7-8 yaşları itibarıyla babasının yanında işle ilgili faaliyetlere katılmaktadır. Çocuklar güçleri nispetinde ailenin geçimine katkı sağlar. Bu yaşlara kadar oyun oynayan çocuk, artık baba çift sürerken, o da hayvanlara göz kulak olmaya başlar.¹³³ Ailenin diğer üyeleriyle beraber iş tutar. Bunlar genellikle hayvan gütmeye, sap toplama, saman kuyma (samanı traktör vagonuna yükleme, harmanlığa doldurma), tarlaya yemek götürme, kuzu seçme, harmandan ot getirme, kışlık odun hazırlama, halı dokuma gibi işlerdir. Kız ve erkek çocuklar, yaşlarına ve bedenlerine uygun birtakım işleri yürütürler. Kuzu, buzağı gibi yavru hayvanların köy civarında otlatılması ilkökul dönemlerinde hatta lise çağlarında erkek çocukların vazifelerindendir. Hane halkı tezek dökerken, patoz ederken, aşlık yıkayıp kuruturken değirmene giderken çocuklar da bu faaliyetlere katılır. Tarlada çalışanlara yemek götürmek, su taşımak, evin kadınlarına refakat etmek çocukların görevleri arasındadır.

¹³² Freedman, Jonathan L, O. Sears, David, (1989), Sosyal Psikoloji... s. 274.

¹³³ Bu mevzuda, Nermin Erdentuğ’un Hâl Köyü’nü etnolojik yönden tetkik ettiği çalışmasında yer alan bazı söz kalıpları ve ibarelerden benzer durumlar arz ettiği için istifade edilmiştir.

Çocuklar, ailede yahut sokakta oynarken genellikle annelerinin himayesindedir. Babayla geçirilen vakitler iş hayatına yöneliktir. Bu yaşlardaki kız çocukları ise “başlarını örttükten sonra oyundan çekilerek ev işlerine sevk edilir.”¹³⁴ Evi süpürmek, küçüklere sahip çıkmak, avutmak (köydeki tabiriyle), pınardan su getirmek gibi işlerde bulunurlar. Çamaşır yıkarken, yemek yaparken, hayvanları kotarıırken (temizliği, bakımı, sütlerinin sağılması) annelerine yardımcı olurlar. Küçük yaşlarda halı dokumaya başlar, ilmek atmayı nakış dökmeyi, cecim çul dokumayı öğrenir, örgü örür. Tabi, bugün her hanenin çamaşır makinesine sahip olması, evlere su tesisatının döşenmesi ile kızların vazifesi olan birtakım işler eskide kalmıştır.

Genel olarak kız çocukları, buluğa ermeden kısa bir süre önce erkeklerin ortamından uzak bırakılır, anneleriyle madımak, kuşburnu toplamaya gider, yorgan gadamayı öğrenir, tarla işlerine çıkmaya başlar. Bu, hemen hemen 12-13 yaşları arasındadır. Erkek ve kız çocukları akıl baliğ olduktan sonra iyice birbirinden ayrılırlar. O zamana kadar beraber oyun oynayan çocuklar, artık kız ise anneyle, kadın akrabalarla, erkek ise dede veya babayla yahut erkek akrabayla daha yakın münasebetler içine girer.

Aile içinde cinsiyet ayrımı gözetilir. Belli yaştan sonra kız ve erkek çocukların farklı ortamlarda yatıp kalkmasına dikkat edilir. Cinsiyetle ilgili özel durumlar kendi mahremiyet sınırlarında tutularak belli yaş dönemlerinde ayrıca ihtimam gösterilir. Aile içinde ve dışında kız çocuklarının muaşerete uygun hâller içinde olması, erken yaşlardan itibaren usturuplu giyinmesi ve ölçülü davranması, riayet edilmesi gereken durumlardır. Karı koca arasındaki münasebetlerde ya da farklı cinsiyetlerin birbirine hitaplarında, genel teamüle uyulmaktadır. Hayatî durumlar ve cinsel konular çocukların önünde konuşulmaz. Cinsiyet ve doğum konularında küçüklere pek açık olunmaz. Gayriciddi davranışlar yahut fizikî muameleler, el şakaları, oturma kalkma, had sınırlarında tutulur. Mesela (kadınların) Ramazan’da ve diğer aylarda özel hâlleri sebebiyle oruç ve namaz ibadetinden uzak kalması, ailenin diğer fertlerine hissettirilmez. Oruç tutamayan anne, kız, gelin, aile üyeleriyle birlikte iftar sofrasında yerini alır, hanenin rutin hayatını aksatmazlar. Erkek çocuklarda şeytan atlama (buluğa erme,) kızlarda âdet dönemleri, birbirine bağımsız ve mahsus zamanlar tayin edilerek yürütülmektedir. Özellikle ergenlik dönemi ve sonrasında süreç, aile büyüklerinin (anne, büyükanne) kontrolünde seyreder. Farklı cinsiyetlerin kendi aralarında gruplaşmasında, cinsiyetlere bağlı hususi durumlar gözetilmekte, faktörlerin

¹³⁴ Bazı durumların ifadesinde Nermin Erdentuğ’un (Hal Köyü’nin Etnolojik Tetkiki) üslubundan istifade edilmiştir. Esere müracaat etmemizdeki maksat, mevzuların tabii sahada işin tabiatına uygun kelime ve söz kalıplarıyla anlatılmış olması, dolayısıyla yaşayan Türkçenin bu çalışma üzerinden okuyucuyla irtibatının birkez daha sağlanması niyet ve arzudur.

belirlenmesi ve düzenlenmesinde cemiyetin ahlâk müeyyideleri devreye girmektedir. Her cinsiyet, kendi aralarında grup oluşturur, belli bir yaştan sonra bir arada oyun oynar, birliktelikleri hemen her sahada söz konusudur. Grupların organizasyonlarında akran olmaları, aynı ahlâk değerlerine sahip olmaları ve akrabalık bağı bir ölçüt olarak göz önünde tutulur. “Grup üyelerinin birbirine olan sevgileri ve grup üyeliğinden kazanma beklentileri arttıkça, kendilerini gruba ait hissettikçe grup dayanışması artacaktır.”¹³⁵ Her aile, arkadaş gruplarını doğrudan yahut dolaylı yollarla düzenlemekte, kontrol altında tutmakta ve gerektiğinde müdahil olmaktadır. Grup ve davranışları bir nevi ihtiyaçlar tayin etmektedir. Denebilir ki “toplum hayatı insan içgüdülerini ve ihtiyaçlarını başkalarına zarar vermeyecek şekilde düzenlemek ve böylelikle insanların huzur, güvenlik içinde bir arada yaşamasını sağlamaktan ibarettir.”¹³⁶

Doğum esnasında odada çocuk bulundurulmaz. Çocukların ölü görmesine müsaade edilmez. Cenaze evine gidilirken küçük çocukların, annelerinin peşinden gelmesine müsaade edilmez. Çocuklar, buluğa erdikten sonra cinsiyet kimlikleri, cinsî birleşme, fizikî gelişim konusunda ailelerinden bilgi almaya başlar. Çocuklara, temizlik, vücut bakımı, guslün farzları, kız ve erkeğin özel durumları ilk olarak ailelerde öğretilmekte, camilerde, Kuran öğretimi yanında adabı muaşeret ve temel dinî bilgiler dersleri yanında verilmektedir.

Her çekirdek aile, üç veya dört çocuğa sahiptir. Bu sayı, kalabalık ailelerde yedi veya sekize kadar çıkabilmektedir. Aileler açısından erkek çocuklar, kızlardan daha değerlidir. Bu sebeple erkek çocuğa sahip olamayan bazı ailelerde, doğum sayısının yüksek olduğu söylenebilir. Son yıllarda birçok sebebe bağlı çocuk sayısı düşmeye başlamıştır.

İnanç ve Uygulama

Çocuklarla ilgili a) Çamaşırları gece evin dışarısında bırakılırsa bebek o gece rahatsızlanır ve ağlar. b) Aynaya bakmak günahıdır. Hele çocukları aynaya baktırmak kötüdür, çocuklar hayallerini görür. c) Gece aynaya bakmak ömrü kısaltır. ç) Çocuğun üstünden hoplarsan boyu kısa kalır. d) Çocuk elleri üstünde yürürse eve misafir gelir. e) Çocuk sürünürse misafir gelir. f) Küçük çocukların ya da gençlerin ellerde siğil çıktığında ur, “ipinen boğup” tuz çalınır. Ellerde sinir çıktığında geçmesi için tekkeye götürür ya da taze ölmüş adamın mezar toprağına elleri sokulur. Eldeki siğilin geçmesi için evliya toprağına sürülür. g) Çocuk ayaklarının arasından geriye doğru bakarsa misafir gelir. ğ) Çocukların midesi

¹³⁵ Freedman, Jonatsan L, O. Sears, David, (1989), Sosyal Psikoloji... s. 378.

¹³⁶ Güngör, Erol, (1995), Ahlâk Psikolojisi ve ... s. 37.

ağrıdığında başı ağrıdığında şifa niyetine evliya toprağı yedirilir. h) Gece küçük çocuklar tek başına dışarı çıkarılmaz. Kuytu yerlerden, karanlık izbe yerden geçilmemeye çalışılır. Kayaların, büyük taşların ya da duvar diplerinin kıyısından, ıssız yerlerden geçmek zorunda kalırsa, mutlaka besmele ile ve bazı kısa namaz duaları okunarak geçilir, yoksa cin çarpar. Duvar diplerinde çöplüklerde ateş külü olduğu yerlerde, hafif bataklık gibi mahallerde cin olacağı için hep besmele çekilerek geçilir. Özellikle karanlık yerlerde çıkan kurbağalar cindir. Cin insana kurbağa şeklinde gözüktür. Bunlara basıldığında, zarar verildiğinde onları kızdırabilir, insana zarar verebilirler, bu yüzden bilinmeyen şer ve belalardan besmele çekerek korunmaya çalışılır. 1) Kız çocuklarına oklava ile vurursan, büyüyünce çocuğu durmaz (ölür). 2) Kızları küçüklükte üzersen saç kısa kalır, gelişmez.

2.1.3. Ailede Yaşlıların Yeri

“Yaşlılık kronolojik yaşı ilerlemesiyle biyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutlar kazanan bir süreç olarak tanımlanmaktadır.”¹³⁷ Değişen hayat şartları karşısında yaşlılar çevreye uyum sağlama ve maddî manevî ihtiyaçlarını karşılama hususunda daha hassas bir dönem içinde bulunurlar. Bu sebeple kendilerine yakınlığı olan fertlerin himayelerine her zamankinden daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar.¹³⁸

Karacaören’de çekirdek aile yapısı, 1990 sonrası şehirleşmeye ve iş kollarının çeşitlenmesine bağlı olarak görülmeye başlanmıştır. Yapı, günümüze doğru değişmiş olsa da aynı çatı altında yaşamını idame ettiren geniş ailelere rastlanmakta ama ekseriyetle, evlilikler neticesinde ayrı evlere taşınarak çiftlerin hayatlarına devam ettiği görülmektedir. Evlilik vesilesi ile geniş aile bünyesinden kopan ve ayrı eve taşınan üyeler, çoğunlukla evin yaşça küçük olan erkek çocuklarıdır. Anne ve baba (evin büyükleri), yaşlılık dönemleri de dâhil büyük evladın evinde kalmakta, hane reisi idareyi ölene kadar elinde tutmaktadır.

Kalabalık aile yapılarında yaşlılara saygı gösterilir, büyükler sevilir, istekleri emir telakki edilir, düşkünlükleri kendilerine hissettirilmez. Büyüklerini hor gören, onların ihtiyaçlarını karşılamayan aileler, toplum tarafından kınanmaktadır. Evde büyükleriyle beraber yaşamak istemeyen, onların bakımını görmeyen evlatlar, gelinler ayıplanır. “Elden ayaktan düşmüş” olanların bakım ve temizliğini evlenene kadar evin kızı, sonrasında ise

¹³⁷ Tufan, İsmail, (2002), Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık... s. 87 ; Tufan, İsmail, (2001), Yaşlanan Dünyada Bir Delikanlı: Türkiye... s. 27-49 ; Koşar, Ruhane, (1996), Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refah Alanı... s.3.

¹³⁸ Kurt, Gökhan, Beyaztaş, Fatma Yücel, (2010), Yaşlıların Sorunları ve Yaşam Memnuniyeti,... s. 32-39.

gelinler yapmaktadır. Yaşlılara haftalık banyo yaptırılır, kıyafetleri yıkanır, saçları taranır, tırnakları kesilir. Yaşlılar iş yapmaya zorlanmaz, zorda bırakılması durumunda bu tür davranışlar ayıplanır.

Yaşlılar, cemiyet hayatında saygıyla karşılanır, topluluk içine girdiklerinde ayağa kalkılır, onlara yer verilir. Yaşlılara sırt çevrilmesi, kişinin arkasını dönerek konuşması bugün de hoş görülmeyen davranışlar arasındadır. Büyüklerin hatırları yıkılmaz, tecrübelerinden istifade edilir, her işte onlara akıl danışılır. “Ulu sözü dinlemeyen, uluya uluya gezer.” “Ana ahı almak, büyükleri zariletme (eziyet etmek) büyük günahlardandır. Oğul ekmeği yemek her ana ve babaya nasip olmaz.” (KK 21, 22, 23)

2.1.4. Kadın Erkek Münasebetleri

Hane içinde kadın ve erkekler birbirlerine karşı saygılıdır, dışarıda münasebetlerini belli seviyede tutmaya özen gösterirler. Kısıtlama veya serbestlikler, aileden aileye değişmekle birlikte köyün örf ve âdetleri bu konuda belirleyici olmaktadır. Karı kocanın birbirlerine davranışları, genel teamüllerle ters düşmez. İçte daha rahattırlar. Erkekler “gişi, adam, bizim herif” kadınlar ise “gız, garı” ifadesiyle anılmaktadır. Kocalar, hanımlarına “Codak kızı, Mehri kızı, Terzinin kızı, Akman kızı” şeklinde kadının anne yahut baba isimlerini anarak hitap etmektedirler. (KK 20)

Fertlerin birbirleriyle ilişkilerinde (güveyi-kaynana, güveyi-baldız, gelin-elti, gelin-görümce, gelin-kayın) aralarındaki akrabalıklar ve yaş farkı ekilidir. Küçük büyüğe hürmet eder ve ona tabi olur, büyük küçüğü kollar. Gelinle kayınbaba arasında daha seviyeli ve ölçülü olan münasebet, gelinle kaynana arasında daha rahat ve esnektir. Gelinin ev hayatına alışmasında, birtakım işleri öğrenmesinde ve tecrübe etmesinde geline kaynanası, görümce ve eltisi rehberlik etmektedir.

Hanelerde kışları, tek bir odada soba yandığından yemekler, aşgana (mutfak) olarak adlandırılan odalarda, yazları örtmelerde ve topluca yer sofrasında yenilmektedir. Tarla, bostan, harman işlerinde aynı ortamda birlikte vakit geçirilmektedir. Bütün bu zamanlarda gelinler, kocalarına daha yakın dururlar.

Aile halkından olmayan, aralarında kan bağı bulunmayan ve birbirine mahrem olan kimselerin, aynı mekânlarda rahat bir şekilde yer almalarına müsamaha gösterilmez. Bunlar aynı sohbet ortamına girmezler lakin münasebetleri, zaruret durumlarında abes karşılanmaz. Mahremiyet ölçüsünü dinî hassasiyetler ve örfler belirlemekte, düzenlemektedir. Sokakta kadınların erkeklerle bir arada bulunmaları, birbirlerine karşı

ihtiyatsız davranmaları, sohbet etmeleri cemiyet hayatı içinde doğru kabul edilmez. Yakın bir zamana kadar, nişanlı olan gençlerin düğün öncesi bir araya gelip konuşmalarına hatta nişanlılık dönemlerinde aynı mekânlarda bulunmalarına müsamaha gösterilmediği, yayla yolunda, düğün ve eğlencelerde birbirleriyle konuşmaları, yakınlık kurmaları “yanlış” davranışlar olarak telakki edilmektedir.

“Bir keresinde köyün erkeklerinden biri traktörle yaylaya giderken Gedük’te nişanlısına rastlamış, nişanlısının sırtında yükü olduğundan traktörü durdurup onu traktörün vagonuna bindirmiş, kendisi traktörün kellesinde, nişanlısı vagonda yaylaya varmışlar. Buna bile laf etmişlerdi köyün halkı.” (KK7)

Akrabalar arasında kadın erkekler münasebetleri, daha serbest olan bir zeminde seyretmektedir. Düğün dernek zamanlarında, komşu ziyaretlerinde, cenaze evlerinde kadın ve erkekler, ayrı odalarda toplanır. Kadınlar erkelere göre daha sessiz konuşur ve sesleri erkeklerin bulunduğu odaya gelmeyecek şekilde kontrollüdür. Kadının yüksek sesle gülmesi, duyulacak seviyede kahkaha atması abes olan bir durumlar arasında sayılmaktadır. Mecburiyet hâllerinde kadın ve erkeğin bir araya gelmesi, kadının erkeğe ses vermesi doğal karşılanmaktadır.

Bazı aile ziyaretlerinde haremlik-selamlığın uygulandığı, misafirliklerde kadın ve erkeğin ayrı odalarda oturduğu dile getirilmektedir. Kadınlar, köyden olmayan yabancı erkeklere karşı daha ihtiyatlı davranır, birinci dereceden akrabası olmadığı sürece bir erkekle karşılaştığında cemberini (başörtüsünü) örter, yaşmağını düzeltir. Kadınla erkek tokalaşmaz, birbirlerine ellerini vermeleri haram olarak telakki edilmektedir. Köy halkı içinde bazı kişilerin bu konuda ayet ve hadisleri ölçü olarak aldığı görülmektedir. Kadının, yolda yürüyen erkeğin önünden geçmesi durumunda onun kısmetinin kapanacağına inanılmaktadır.

Kadınların köy içinde giydikleri kıyafetler evde günlük kullandığı kıyafetlerden farklı değildir. Köy dışına çıkacakları vakitlerde vücudu boydan boya örten pardösü giymektedirler. Çarşaf geçmişten bugüne köylünün kullanmış olduğu bir kıyafet değildir. Kadınların kendilerine mahsus bir giyinme tarzı vardır ve bu tarz köyün bütün kadınları için geçerlidir. Giyim kuşamda, vücut hatlarını belli edecek kıyafet ve biçimlerden kaçınılır. Erkeklerin kot pantolon giymesi hatta kolsuz kıyafetlerle sokağa çıkması bir dönem eleştirilmiş (Şükrü Hoca) ve bu tür tercihler, cemiyet hayatı içinde baskı altında tutulmuştur. Köylünün kıyafet anlayışı, bir nevi kadın erkek münasebetlerini belirleyen normların birer sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cinsiyetler arası ilişkiler, genel teamülün belirlediği sınırlarda seyretmekte ve sosyal ahlâk kişilerin davranışlarını kontrol altında tutmaktadır. “Cinsel ahlâkla alakalı konularda –örtünme, bekâr insanlar arasındaki yakınlığın belli sınırlar içinde kalması, evli kişilerin birbirine sadık kalmaları gibi- gösterilen aşırı titizlik, insanların kendilerine güvenlerini kaybetme korkusundan ileri gelir.¹³⁹ Kuralların çiğnenmesi, huzur ve güvenin zedelenmesi durumlarında toplum kendi dilince reaksiyon göstermektedir. Bu reaksiyonel tavır, kaygı ile beraber inanç faktörü, günah algısı, kınanma gibi kavramlarla ilişkilidir, “ahlâk dışılık” olarak telakki edilen her durum “başımıza taş yağacak” şeklinde bir inanma neticesinde ifadeye dönüşmektedir. (KK 19)

Köyde, yapının en küçük birimi olan aile değerleri önemsenmektedir. Değerden kastedilen çoğunlukla hane halkının “mahremiyeti, birlik ve beraberliği bilhassa namusu”dur. Namus, kadının hayâ ölçüsü, tabiiyeti ve kadını nüfuzu altında tutan kudretli koca ile ilişkilendirilmektedir. Bir ailenin “namusluluğu”, aile müessesesine halel getirmeyen kadın üyeler üzerinden ifade bulmaktadır. Namus, kadının diline, davranışlarına sahip çıkması, iffetli bir hayat sürmesi, aileye söz getirecek hâl ve tavırlardan kaçınmasıdır. Bu, sosyal bir topluluk kurmanın, aile organizasyonu içinde yaşama akdinin gereği olduğu kadar, kadın ve erkeğin toplumdaki rollerini koruma sorumluluğunun da birer sonucudur. İyi ve kötüyü birbirinden ayırt edebilecek zihin olgunluğuna sahip her erkek ve kadın, ailesinin birliğinden, dirliğinden mesuldür, üyesi olduğu yapının değerlerine sahip çıkmak, aile çatısını ayakta tutmak, çocukların geleceği için çaba sarf etmek yönüyle ebeveynler müşterek ödevlere sahiptirler.

Köyde, aile namusunun, bir nevi fertleri koruma ve kollama vazifesini üzerine almış olan erkek otoritesi ile sağlandığına inanılmaktadır. (KK 17) Ailenin itibarını zedeleyen bir hadiseyle karşı karşıya gelindiğinde bu durum, erkeğin zafiyet gösterdiği, hane halkına nüfuz edemediği düşüncesine bağlanmaktadır. Maddî manevî yükümlülöklere sahip her erkek, hanenin reisi kadar aile bağıyla birbirine bağılı olan fertlerin tamamından sorumludur. Ailenin izzet ve şerefine kastedecek her türlü fiil ve söz, gücün, itibarın, kaybına sebebiyet vermektedir.

Erkeğin başka bir kadınla gayrimeşru münasebeti toplum tarafından hoş karşılanmamakta, lakin bu münasebet, kendi ailesinin itibarını zedeleyici bir durum olarak da addedilmemektedir ve kadınla mukayese edildiğinde bu durumun erkeğin değerini düşürdüğü söylenemez. Ekseriyetle akraba evliliklerinin görüldüğü, geleneklerine bağılı

¹³⁹ Güngör, Erol, (1995), Ahlâk Psikolojisi ve ... s. 38.

yaşayan ailelerden müteşekkil Karacaören'de akrabalık bağları, münferit birkaç hadise dışında, gayrimeşru bazı durumların önüne geçmektedir. Genellikle örfün belirlediği sınırlar muhafaza edilmekte, sosyal ahlâk kaideleri kadın erkek münasebetlerini düzenleyici fonksiyonlar üstlenmektedir.

2.1.5. Komşuluk Münasebetleri

Komşu ve komşuluk birbirlerinin yakın çevresinde yer alan evleri ve evlerin birbirine olan hukukunu ifade eden bir tabirdir. Bu tabir din ve ananelere bağlılık içermektedir. Bu kelimenin eski Türkçede konşu, koşnu, konuş-mak¹⁴⁰ biçimlerine rastlanmaktadır. Birlikte yakın yerlere konmak, yerleşmek manasına gelen kelime konuş-ı > konşu > konşu > komşu¹⁴¹ şekillerine gelerek bugünkü biçimini almıştır. Hanelerin kendi aralarındaki hak ve sorumluluklarını düzenleyen hukuka komşuluk denmektedir. Komşular birbirlerinin can ve mal güvenliğinden sorumludur. “Köysel ailenin önemli bir bütünleyicisini komşular teşkil ederler. Komşuluk and içilmemiş olmakla beraber, kutsal bir kardaşıktır. Ve atalardan görüldüğü veçhile tek'in topluluğa mutlak surette yardımda bulunmasını, bir evin yaşayış sahası içinde olup biten: Hastaya bakmak, ölünün başında beklemek, yası paylaşmak gibi bugün bile hemen dinî sayılabilecek bir karakter taşıyan işlere iştiraki mecburi kılar.”¹⁴²

Karacaören'de komşuluk hukuku, sosyal münasebetleri düzenleyen yapının önemli bir parçasıdır. Komşuya değer verilmekte, komşu yardımlaşmaları ve ziyaretler ibadet hükmünde addedilmektedir. Köyün yerleşme düzenini akrabalık bağları belirlediğinden evlerin çevresinde genelde birbiri ile akraba olan aileler yer almaktadır. Akraba evliliklerinin yaygın olduğu köyde, gelinlerin çoklukla öz anne ve babalarına yakın bir aileye gelin gittiği ve yerleşimi böyle bir düzenin hâkim kıldığı yapı öne çıkmaktadır. Bu sebeple komşuluk ilişkilerine bir nevi akrabalık bağları esas teşkil etmektedir.

Komşularla iyi münasebetler içinde olmaya itina gösterilir, komşular, haneden biri olarak görülür, ayrı tutulmaz ve iyilikle muamele edilir. Dar günde ve zor zamanlarda üzüntüler beraber paylaşılır, iş güç vakitlerinde yardımlaşma, yaygın bir davranış şeklini alır. “Köylerde hasta, fakir ve düşkün kimseler daimî yardım içindedirler. Hiçbir grupta fertler boşlukta değildirler. Komşuluk, mahalle dostluğu, akraba bağları grup üyelerini bu

¹⁴⁰ Bakınız “komşu” maddesi”: Ayverdi, İlhan, (2011), Misalli Büyük Türkçe Sözlük... s. 691.

¹⁴¹ Bakınız “komşu” maddesi”: Ayverdi, İlhan, (2011), Misalli Büyük Türkçe Sözlük... s. 691.

¹⁴² Dietz, Johann, (1946), Köy, Bir Eğitim Topluluğu Olması Bakımından... s. 26.

fedakârlıkları yapmaya iter.”¹⁴³ Görüldüğü üzere komşuluk, sosyal bir müessese olarak vazifeler üstlenmiştir.

Köyde, akşam vakitlerinde komşu misafirlikleri pek görülmez, kadınlar gündüz kendi aralarında birbirlerine gidip gelirler. Misafirliklerde küçük hazırlıklar gerektiren ikramlarda bulunulur. Köylünün “güne girme” adı verdikleri âdet, köy hayatında son zamanlarda görülmeye başlamıştır. İktisadî faaliyetlerin arttığı ve vaktin büyük kısmını aldığı yaz aylarında misafirliklere pek vakit ayrılmaz.

İyi ve kötü günde, bir arada yaşamanın gereği olarak birbiri ile komşu olan ailelere bazı vazifeler yüklenmektedir. Öncelikle, bir arada yaşamanın mecburiyet olarak telakki edildiği cemiyet hayatında, tok yatan aile, aç yatan komşusundan sorumlu olup bu durum komşuluk hukukuna aykırıdır. Komşuların birbirinden habersiz yaşamaları, aileler arasındaki beraberliği ve dayanışmayı zedelemektedir. Komşular arasında küskünlükler uzun sürmez. Kız isteme, kız verme, oğlan everme, iftar yemeği, doğum, asker uğurlama, cenaze defni gibi durumlarda komşuluk vazifesi yerine getirilmeye çalışılır. Umuma verilecek “ağır” ziyafetlerde komşularda da yemek pişmekte, komşular bu faaliyetlere dâhil edilmektedir. Köyden bir kişi, ev yapacağı zaman tabla betonların harcı hep birlikte karılmaktadır. Hasat zamanı, komşuların birbirine yardımı ile arazi biçilir, otlar çevrilir, kaldırılır, patoz edilir. İmece usulü yakın bir zamana kadar köy hayatında görülmektedir.

Ölüm, hastalık ve kaza durumlarında komşular yalnız bırakılmaz. Hasta ziyaretleri dinî bir vecibe olarak addedilir, ziyaretlere diğer zamanlardan ayrı bir ihtimam gösterilir. Cenaze ve düğün merasimlerinde, asker uğurlamalarında komşuluk hukuku devreye girmekte, yemeklerin hazırlanması, ev temizliği ve erzakların temini, ihtiyaçların tedariki konusunda komşuluk hakkı gereğince ve ortaklaşa yürütülen bir faaliyet sahası olarak meseleye yaklaşılmaktadır.

Köy hayatında, Hz. Muhammed’in “Komşusu açken tok yatan bizden değildir.” sözü ve “Komşu komşunun külüne muhtaçtır.”, “Ev alma komşu al.” atasözleri bir mana içermekte, komşu münasebetlerinde ve fertlerin birbirine muamelelerinde ölçü olarak alınmaktadır.

¹⁴³ Türkdoğan, Orhan, (1977), Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları... s. 88.

2.2. Din

Sosyal yapıyı oluşturan bir diğer müessese din ve dinî mekanizmalardır. “Din, doğru ile yanlış arasında ayırım yapan veya hayatın nihaî meselelerine cevap hazırlayan tabiat üstü kuvvete olan inançtır.”¹⁴⁴ Bazı sosyologlara göre din, kültürün bir kısmıdır. Çünkü din, yazılı ve sözlü sahasıyla kültürün işlenmesinde çeşitli imkânlar sunmakta, inançları belirlemekte, diğer sosyal müesseselerden müstakil hareket etmemektedir.

“Geleneksel toplumlarda dinî hayat, ekonomik, sosyal ve siyasî kurumlar ile kültürel normların özünü teşkil eder. Din, aynı zamanda kültürün holistik yapısına hâkimdir ve kültürün sosyo-psikolojik yönünü teşkil eden inanç ve faaliyet şekilleridir.”¹⁴⁵ Karacaören Köyü’nde dinî müeyyideler gerek değişmeye karşı koyma gerekse değiştirme gücüne sahip olma bakımından merkezde yer alır. “Bazı toplumlarda din, değişmeyi tek başına sağlayabileceği gibi bazı toplumlarda da engelleyici rol oynayabilir.”¹⁴⁶

Karacaören Köyü halkı Türk, Müslüman ve Sünnî’dir, genel itibarıyla çevresinde bu kimliğiyle tanınmakta, dindarlığıyla adından söz ettirmektedir. Bugün de dahil civar köy ve kasabalılarda dile getirilmekte olan “Müslümanlık, bi Gürcülerde bi de Karacaörenlilerde kaldı.” (KK 11) sözü, çevrenin köy halkıyla ilgili intibamı yansıtmaktadır. Köydeki yaşayış; din ve gelenek çerçevesinde şekillenmekte, örf ve âdetler fertlerin yetişmesinde etkili olmaktadır.

Geçmişten bugüne, özellikle temel dinî bilgiler ailede ve çevrede kazanılmakta, Kuran alfabesi ve surelerin öğretilmesi hususunda köyde tedrisat yapılmaktadır. İdarî fonksiyonu yanında mektep vazifesi de üstlenmiş olan halk odaları, medrese tahsili almış bazı hocaların evleri, eğitim gayelerine zemin teşkil etmektedir. Bugün köy merkezinde iki sınıflık bir Kuran Kursu mevcuttur. Köy meydanı ve Aşuroğlu Mahallesi’nde olmak üzere, köyde iki cami bulunmaktadır. Köy merkezindeki cami birkaç defa yıkılıp yapılmış, bugün Vakıflar Müdürlüğü’nün desteği ile daha geniş olarak inşa edilerek kullanılmaktadır.

“Belediye zamanında yıkılan cami 1965’li yıllarda yapılmış. Caminin yanında Molla Mustafa’nın medresesi vardı. Küçük bir oda. Orda dinî eğitim verilirdi.” (KK 4)

Aşuroğlu Mahallesi’ndeki yer alan cami köylünün hayır ve hasenatı ile uzun bir süre zarfında mamur hâle getirilmiş olup alt katı vekale olarak kullanılmaktadır.

¹⁴⁴ Türkdoğan, Orhan, (1977), Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları... s. 257.

¹⁴⁵ Türkdoğan, Orhan, (1977), Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları... s. 201.

¹⁴⁶ Türkdoğan, Orhan, (1977), Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları... s. 201.

“Köyde namazlar çoğunlukla cemaatle kılınmaktadır ve namaz esnasında sokaklarda dolaşmak hoş karşılanmaz. Eskiden baskı daha belirgindi ve köyün hocaları camiye girmemiş olanları azarlardı. Genel manada kişiler namaz kılmaya teşvik edilir, aile büyükleri gençleri namaz kılmaları için zorlar. Bir dönem, sabah namazı için bile vakit namazlarının cemaatle kılınması konusunda köy hoparlöründen çağrı yapılıyordu. Ahali içerisinde sabah namazına gelmeyenlerin eksikliği hissedilirdi. Köyde yaşlıların çoğu tarikatlı.” (KK 6)

“80’li yıllarda camiye gelmeyenler hoparlörden ilan edilirdi. Büyükler çocukların gelmesi için de uyarıda bulunurdu. Kahvelerde namaz vakitlerinde kimse oturamazdı.” (KK 4)

Geçmişten bugüne din ailede öğretilmekte, camilerde ve Kuran Kursu’nda elifba eğitimi verilmektedir. Dereyannı’daki bina bir dönem Kuran Kursu olarak kullanılmıştır. Bu mekânlar dışında medrese tahsili görmüş bazı hocaların evlerinde köylüye temel dinî bilgiler, siyer, Kuran alfabesi gibi eğitimler verilmektedir. Köy meydanındaki eski cami ve yerine inşa edilmiş olan cami belli dönemlerde Kuran Kursu olarak da hizmet vermiştir. İlkokul eğitimi ile birlikte köyün çocuklarının, bu kurslara ailelerin talepleri doğrultusunda katılarak dinî eğitim almalarına çalışılmaktadır.

Köyde Ramazan geceleri için hususî eğlenceler tertip edilmemektedir. Köy halkından hemen her yaşta insan, oruç tutmaktadır. Çocuklar 10 yaşında “tekne orucu” ile oruç tutmaya alıştırılır, 12-13 yaş itibarıyla devamlı surette tutmaya başlarlar. Ahali, teravi namazına iştirak eder. Kadınlar erkeklerin gittiği camiden ayrı olarak kendileri için tahsis edilen köyün diğer camisinde teravih namazlarını kılmaktadır. Ramazan aylarına özel olan bu durum dışında kadınların camide namaz kılma âdeti yoktur. Bazı aileler teraviyi, namaz için bir imam ayarlayabilmiş ise eş dost bir arada evlerde cemaatle kılmaktadır.

“Ramazanda hiçbir surette davul çalınmaz, gece sahura kalkma vaktinde ise Koca Bekir (Şahin) boruya üfleyerek (köydeki tabiriyle çalarak) milleti uyandırır.” (KK 29)

Köyün geçmişinde teşekküllü bir medrese binasından ve eğitim öğretim faaliyetinden söz etmek mümkün değildir. Şahsî teşebbüsler şeklinde evlerde yahut umuma ait mekânlarda dinî eğitimin yapıldığı kaynak kişilerce belirtilmektedir. Bunlara ilaveten, ilçe merkezlerinde ve Tokat’ta hizmet veren yapıların halkın eğitimle ilgili taleplerini karşıladığı bilinmektedir. “İskesür Ovasının batı ucuna oturan Başçiftlik köyüne gittiğim zaman 32 göz medrese vardı. Fakat okuyan da okutan da yoktu. Müderrisler evlerine çekilmiş.”¹⁴⁷ Köyde, tekke ve tekke geleneğini yansıtan bir teşekküle de rastlanmamaktadır.

¹⁴⁷ Özcan, Kazım, (1951), Bizim Köy Müellifi Mahmut Makal’a Cevap... s. 34.

Tarihî vesika ve kaynaklarda, Türklerin İslamiyet’i ilk kabulü aşamasında tekkelerin eğitime yönelik müesseseler olduğu zikredilmekte ve tekkelerin vaktiyle içtimaî düzen içerisinde önemli misyonlar yüklendiği bilinmektedir. “İslam âleminin muhtelif yerlerinde en çok göze çarpan şeylerden biri, tasavvufun umumîleşmesi ve mutasavvıfların çokluğu idi, İslamiyet etkisiyle teşekkül eden tasavvuf mesleki, az zamanda bütün İslam memleketlerini kaplamıştı.”¹⁴⁸ Tekke, dinî bir faaliyet sahası olmasının yanında kişilerin mesleklerini öğretmesi gayesiyle etrafına talebeler toplaması bakımından okul vazifesi görmektedir. “Meşhur âlimlerden bazılarının büyük şeyhlere intisabı, hükümdarların ve ümeranın bizzat tekke ve zaviyeler yaptırarak bu cereyanı teşvik etmeleri, -daha doğrusu cereyana kapılmaları- İslam âleminin her tarafında şeyh ve dervişler yetiştiriyor ve böylece âdeta yeni içtimaî zümreler vücuda getiriyordu.”¹⁴⁹ “Türk İslam tasavvurunun oluşum devrinde kitabî İslam anlayışının temsilcileri [yanında] İslam öncesi devirdeki mistik din adamı şaman ve kamların rolüne ait birçok özellikler taşıyan eskiyle yeniye temsil eden dervişler, büyük rol oynamışlardır.”¹⁵⁰ Dervişlik züht hayatı yanında sosyal bir sahayı da zorunlu kılmakta, cemiyet içinde birçok görevler taksim etmektedir. Tasavvufun temel düsturları olarak zikredilen sevgi, paylaşma, hoşgörü, dervişlerin yaşadığı toplum içinde etkin roller almasına sebep olmuştur. İslamiyet’in kitleler arasında hızla yayılması ve dinî yapıların teşekkülü ile ihtiyaç arz eden bilgede ihtisaslaşma, tekke ile medreselerin müstakil birer müessese hâline gelmesinde söz sahibi olmuştur. Medreselerin gittikçe daha kitabî ve muhafazakâr, İslam, iman ve anlayışları yanında tekkelerin adab’ı bir yenilik ve hürriyet içinde idi.”¹⁵¹ “Medrese, zahirî ilimler alanında görülen gelişmenin ortaya çıkardığı müessese olduğu gibi tekke de manevî ve ruhanî ilimler alanında görülen ilerlemenin ortaya çıkardığı bir müessese idi.”¹⁵² “Bu yönüyle tekkeler de bir tür okul vazifesi görmektedir. “Bunlardan edebiyata, felsefeye, musikîye önem verenler vardı. Ahilerde ve Bayramîlerde görüldüğü gibi mesleğe, çalışmaya dayanan, sporla uğraşan tarikatlar da vardı. Tekkeler, hastaları tedaviye çalışırlar, fakirlere yardım ederler idi.”¹⁵³ Kastedilen bütün bu mana ve nitelikler, Niksar’da (bugün) halkın ziyaret makamı olarak işlev yüklediği tekkeler için geçerli olmakla birlikte köy halkının tekkelerin aslı fonksiyonlarına dair malumat sahibi olmadığı görülmektedir. Tekkeler, bugün

¹⁴⁸ Köprülü, M[ehmed] Fuad, (1981) Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar... s. 15.

¹⁴⁹ Köprülü, M[ehmed] Fuad, (1981) Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar... s. 16-17.

¹⁵⁰ Şeker, Fatih M. (2010), İslâmlaşma Sürecinde Türklerin İslâm Tasavvuru... s. 116.

¹⁵¹ Banarlı, Nihad Sami, (2001), Resimli Türk Edebiyatı Tarihi... I. Cilt, s. 118.

¹⁵² Kara, Mustafa, (1990), Dinî Hayat Açısından Tekke ve Zaviyeler... s. 39

¹⁵³ Belen, Fahri, (1970), Tarih Işığında Devrimlerimiz... s. 5, 45, 50.

Anadolu'nun iskân ve ihyasında üstlendikleri rollerden ari ve birtakım inanç ve uygulamalara bağlı adından söz edilen yapılar olarak halkın muhayyilesinde yaşamaktadırlar.

2.2.1. Tasavvuf

İslamiyet'in Türk memleketlerinde hızla yayılması¹⁵⁴ ve Türkmen taifeleri arasında teşekkülü neticesinde tasavvuf denilen bir meslek görülmeye başlamış, “tasavvuf cereyanı büyük bir inkişafa mazhar olmuştu.”¹⁵⁵ Bu safhada tekke adı verilen müesseseler önemli işler görmekteydi. “Onuncu asırdan başlayarak yavaş yavaş on ikinci asra kadar İslam âleminde <tarikat> teşkilatı her sahada büyük bir vüs'at ve ehemmiyet kazanmıştı.”¹⁵⁶

Köyde tasavvufun saygın bir yer vardır. Din büyülerinin tamamı tasavvuf ehli olarak zannedilmektedir. “Tasavvuf, insan eserinin yarattığı en eski eserlerden biridir. Kutsal ve ideal olan değerler âlemine ruhu yükseltmek için insan nev'inin yaptığı bu büyük egzersiz, her medeniyette ve her çağda ayrı bir çehre ile meydana çıktığı hâlde yine aynı ruh savaşını, aynı iç oluşunu temsil etmiştir.”¹⁵⁷

Köyün ekseriyeti tasavvufla bağa sahiptir. Bu bağ, köy hayatında önemli işlevleri yerine getirmekte, kişilerin davranışlarında, içtimâî faaliyetlerde, kişiler arası münasebetlerde insan ruhunun iç olgunluğunu esas alan tasavvufî görgünün şahsiyetlere tesirini görmek mümkündür. Gündelik dilde velî, şeyh derviş gibi kelimeler sıkça telaffuz edilmekte, bu türlü kişiler yüce tutulmaktadır. Bu kişiler halkın nazarında manevî güce sahip olup Allah'ın sevdiği kişilerdir. Tarikat zümreleri arasında ve çevresinde şeyhin sözlerine itibar edilmekte, şeyh sevgisi üstün görülmektedir. (KK 2-16)

Tasavvuf ehli insanlarda, şiire olan merak dikkat çekici seviyelerdedir. Bazılarında bu merakın aşama kaydetmiş olduğu ve Yunus Emre, Aziz Mahmud Hüdaî, Sümmanî, Karacaoğlan ve bazı şeyhlerin şiirlerini ezbere bildikleri, bunları sohbet meclislerinde okudukları kaynak kişilerce dile getirilmektedir. Özellikle sanatla alakadar olan tecessüs sahibi kimseler, sözlü sahadan hıfzettikleri şiirleri kayda geçirmekte, yaka ceplerinde taşıdıkları defterlerden birini bu amaçla kullanmaktadır. Bazılarının, iddiasız dörtlükler yazdığı, ezberledikleri ve meclislerde okunan şiirleri örnek aldıkları görülmektedir.

¹⁵⁴ Bu hususta bakınız: Köprülü, M[ehmed] Fuad, (1981), Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar... s. 12-24; Turan, Osman, (1998), Selçuklular ve İslamiyet... (1980), Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi 1-2... Gökalp, Ziya, (1963), Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak...

¹⁵⁵ Ergun, Sadettin Nüzhet, (1931), Tanzimat'a Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı... s. 26.

¹⁵⁶ Ergun, Sadettin Nüzhet, (1931), Tanzimat'a Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı... s. 27.

¹⁵⁷ Ülken, Hilmi Ziya, (1946), Tasavvuf Psikolojisi... s. 194.

Köyde, tasavvufî gayelerle bir araya gelinen, ihvanların derslerini yapmak için toplandığı vekaleler mevcuttur. Vekala, tarikata intisablı kişilerin muayyen zamanlarda, mükellef oldukları tarikat dersini yapmak için haftada iki gün toplandıkları yerlerdir. “Vekale, Nakşibendî tarikatının bazı kollarında dergâhlara verilen genel isimdir. Vekaleler bir yerleşim biriminde ihvanların toplanma yerleri ve ibadetlerini yapma yerleri, Hatm-i Hacegân okuma yerleri olarak iş görürler. Vekalelerin başlarında, intisap edilen mürid tarafından atanan hatim hocası bulunur.”¹⁵⁸ Kadın ve erkekler için ayrı yerler tahsis edilmiş olup yayla zamanlarında dersi çektirecek kişinin evinde toplanılmaktadır. Tasavvuf, köyde ilk başlarda Abdullah Hoca’nın şahsında temsil bulmuş, kendisi intisap ettiği hâlde şahıs, tasavvufî faaliyetler içinde olmayı, yaymayı, bir öncelik olarak düşünmemiştir.

“Abdullah Hoca Tokat’da galduğu sürede onu bi şıyk efendi okuduyomuş. Ondan ders almışımış. Bu Sultan Hamid zamanında Tokat milletvekili olarakdan meclise getmişimiş. Esas meclise giren Mustafa Taki Efendi, Sivaslu. Abdullah Hoca ondan ders almışımış o zaman, buraya gelince fakir zaten adam, hocalığa getmiş falan bırakmışımış bu işleri.” (KK 2)

Askerlik vazifesini Sivas’ta yapmakta olan Karacaören’li bazı kimseler, İhramcızade (İsmail Toprak) ile tanışarak sağlığında ondan ders almış ve böylelikle tasavvufa girmiştir. Bunların faaliyetleri ve gayretleri ile sayıları köyün geneline ulaşacak seviyeye ulaşmıştır.

“Yusuf Dayı varıdı, şimdi Almus’a getti, bi de Osman Ağa vardı Osman Yıldız. Zara’nın orda bi tümende askerlik yapıyolar bunlar. Yusuf dayı ebdas alıyomuş çeşmede. Bi çavuş da gelmiş başında onu izlerimiş. Yusuf Dayı da birez incelerdi rahmetlik adam. Abdesi uzatmış. Çavuş da şaka yollu ne bu terigatlu gibi abdest alıyon demiş. Abdes bittükden sonra Yusuf dayı beklemiş, çavuşum böyle böyle dedin emme ben merak eddim, tarigat demek ne demek? Girmek ister misin terigata demiş, girerim tabi. Pekey demiş cümertesi günü sen falan yerde gel beni bekle demiş. Osman Efendi de ordaymış ya Yusuf dayı ona da demiş. Böyle böyle. Ne dersin sen demiş. Hangi çavuş, falanca çavuş. Tamam demiş. O çavuş askeriyeinin cıpiyinen gelmiş bunları almış. Orda İsmail Toprak efendinin yerine iletmiş bunları. Üç tane asker geliyor tabi efendi bunlara itibar ediyo. Orda ders almışlar işde o dersi buraya gettümüşler. Ben 1966’da tanışdım, bunların sayesinde ders aldım.” (KK 2)

Karadeniz kıyı şeridinde geniş bir zemine yayılmış olan İhramcızade kolu, yaz aylarında ihvanlarıyla bir araya gelerek “Sahra Sohbetleri” düzenlemektedir. Her yıl yapılmakta olan bu faaliyet, bazı yıllarda Karacaören’de gerçekleştirilmiştir. Bu sohbetlerde aş kazanlarla yemekler pişirilmekte, kurbanlar kesilip Anadolu’nun birçok yerinden gelen ihvanlara ev sahipliği yapılmaktadır.

Kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı tahsis edilmiş vekaleler bugün de faal olarak kullanılmakta, dersler yapılmaktadır. Bu yerlerde haftada iki gün -perşembe ve pazar

¹⁵⁸ EJ:<https://tr.wikipedia.org/wiki/Vekale&hl=tr&gl=tr&strip=1&vwsrc=0>

akşamları- toplanılmaktadır. Erkeklerle dersi, şeyhin belirlediği köy ahalisinden bir kişi, kadınlara ise bu kişinin hanımı çektirmektedir. Yayla zamanı ise, ders çektirecek olan kişinin evinde toplanılmaktadır.

“Ders çekmeye başlamadan önce sallileşiriz, selamlaşırız. Hoş beş ettikten sonra herkes yerini alır. Hurma çiğidinden çekirdeklerimiz var. Sofra bezleri dağıtılır. Bir teşbih dolanmaya bir çekirdek birikiyor. Çekirdeklerin tamamı bitince bir hatim yaparız. Dersin mahiyeti şöyle: 3 kez Lailahe illallah diyerek ders yapan kişi ders yapılmasına ruhsat alır. Tevhid, her derste sabit sayıda çekilir. Evradı şeriften dualar okunur. Kuran dağıtılır, önce Yasin başından sonuna kadar okunur. Okuması (mahreci) düzgün olan bir kadın okur, dersliler onu yüzünden sürer. Fetih suresi, Tebareke, Amme, Kıyamet suresi [Laaksimi], Cuma suresi, [Yesebbuhu], Selavatı terciye [Nar], duaları, okunması için evlere dağıtılır. Evde 100-200 kadar okunur, sayılır, hatim edilecek kadar olduysa hatim edilir, eksi k kaldıysa diğer haftaya tamamlanır. Derse başlamadan dersi çektiren kadın, herkes gözlerini yumsun der. Rabıtaya gidiyoruz der. Önce 3 kere estağfirullah çektirir cemaate. 3 kere selavat verir. Sonra 3 defa Elemneşrahleke okuruz. 3 kere Gulhü okunur. 3 defa okunan bu kısım 10 kez tekrar edilir. [10x3] Eğer cemaat kalabalıksa her seferinde 1 kere okunur. [1x10] tekrar selavat verdirilir. İçimizden okuyuşu güzel biri, Amenersasulü’yü okur. Artuk gözünüzü açın der.” (KK 3)

Ders çektirecek olan kişi, köy ahalisinden, hâli vakti yerinde şeyhin belirlediği bir kişidir. Seçilen bu kişinin tasavvuf adap ve erkânını bilmesi, şeyhe sıkı sıkıya bağlı olması, nispeten kültürlü olması, grupta sözünün geçmesi gerekmektedir.

Karacaören’de Kadri koluna mensup ihvanlar da vardır. Bu hizip, geçmişte köy Kuran Kursu’nda hocalık yapmış olan Hayri Hoca’nın gayret ve teşvikleriyle teşekkül hâline gelmiş, bu yola intisap edenler kısa sürede belli sayıya ulaşmıştır. Köyde siyasî bir teşekkül etrafında toplanmış bu grup, rabıta, zikir (sessiz), şeyhe bağlılık, müritler arasında dayanışma, siyasî faaliyetlerde bulunma gibi hususiyetlere sahiptir. Bunlar da kendilerine ait mekânlarda toplanarak derslerini yapmaktadırlar. Köyde, civar köy ve kasabalarda arpa buğday, mısır yahut bakliyat toplamak, topladıkları maddî yardımı ilgili yerlere ulaştırmak gibi faaliyetler içindedirler. Tabi oldukları şahısın ismi dolayısıyla bunlara köyde “Haydarıcı” denilmektedir. Siyasî işler yanında, tencere, tava vs. pazarlamak suretiyle de ticarî uğraşlarda bulunmaktadırlar. 70-80 kişiden oluşan bu teşekkül, belli bir zaman köy hayatında siyaseten nüfuz elde etmiş ve sosyal roller üstlenmiş ise de bugün gücü zayıflamış ve topluluk, eski zeminini kaybetmiştir.

Bunlara ilaveten talebe yetiştirme gayesi içinde olan diğer dinî zümreler de zikredilebilir. Bunlar üç beş aileden ibaret olan tarikat mensuplarıdır. Bunlar da çevre köylerden cemaat adına para, ziraî mahsul, kurban derisi toplamak; fıkıh, tefsir, akaid,

Arapça eğitiminin verildiği cemaat yurtlarına talebe bulup göndermek gibi hizmetleri görürler.

2.2.2. Selamlaşmak

Selam kelimesi “Bir kimseye veya topluluğa yakınlık, sevgi ve nezaket göstermek, sağlık, esenlik, başarı dilemek için ‘selamün aleyküm, merhaba, hayırlı işler’ gibi sözlerden birini söyleme yahut aynı dileği taşıyan bir işaret veya harekette bulunma”¹⁵⁹ manasına gelmektedir.

Selam, Allah'ın güzel isimlerindendir. Arıza ve hâdiselerden sâlim kalmak, tehlikeler karşısında selâmete ermek, cennete ve bahtiyar kullarına esenlik dilemek manasındadır. Selam, İslamiyet öncesi Türk kültür hayatında da görülen iletişim vasıtalarından olup İslamiyet’le birlikte söylenme şekli değişmiş ve tesir sahası genişleyerek günümüze kadar başvurulan davranışlar arasında yer almıştır.

Selam, Arapça "selime" kökünden türemiş bir mastardır. Selamet kelimesi için kaynaklarda “ruh ve beden yönünden sağlıklı olma, esenlik, tehlikeden uzak olma, güvenlik”¹⁶⁰ manaları verilmektedir. Maddî ve manevî sıkıntılardan kurtulma, barışa ve kurtuluşa erme demektir. Selamın ıstılah karşılığı “selamet, sulh ve güven”dir. Selamın fıkıhtaki karşılığı ise, “karşılaşan iki Müslüman’ın birbirine yaptıkları dua” cümlesini ihtiva eder.

Selamlaşmak, köy hayatında cemiyetin bütün fertlerine yayılmış, aslî davranışlardandır. Köy ahalisi açısından selam vermek ve almak, ibadet hükmünde bir değere sahiptir. Dolayısıyla selam vermek kadar selam almak da mecburiyet arz etmektedir. Selam, dostluk bağlarını kuvvetlendirmekte, birleştirici rol oynamaktadır. Bu anlayış çocuklara küçük yaşlarda kazandırılmakta, cemiyet üyeleri selam vermeyi ve almayı tabîî sahada görerek öğrenmektedir. “Öğrenme ayrıca pekiştirme yolu ile de olur.”¹⁶¹ Hz. Muhammed’in sünneti olması sebebiyle hususiyetle üzerinde durulan bu davranış, köyde hâlâ canlılığını korumaktadır.

Küçüklerin büyüklere, azlık olanların çokluk olanlara, hareket hâlindekilerin sabit olanlara, yukardan gelenlerin aşağıda olanlara selam vermesi âdettendir. “Esselamün aleyküm, selamün aleyküm” sözü ile şahıslar birbirlerine esenlik dilemesi, Allah’ın rahmeti ve bereketini temenni etmektedir. Cevaben “Aleyküm selam”, “Aleyküm selam

¹⁵⁹ Ayverdi, İlhan, (2011), Misalli Büyük Türkçe Sözlük... s. 1078.

¹⁶⁰ Ayverdi, İlhan, (2011), Misalli Büyük Türkçe Sözlük... s. 1078.

¹⁶¹ Freedman, Jonathan L, O. Sears, David, (1989), Sosyal Psikoloji... s. 274.

verahmetullahu ve berekatuhu”, “Ve aleyne aleyküm selam.” denir. Bunun dışında “Merhaba” sözü de selam yerine kullanılmaktadır.

Selam, çocuklukla erkekler arasında ve büyüklerin birbirlerine hitaplarında görülmektedir. Kadınların birbirleriyle selamlaşmalarında farklılıklar görülmektedir. Kadınlar sokakta birbirlerini gördüklerinde, ilk kez karşılaştıklarında yahut ziyarette bulunduklarında birbirlerine üç kez sarılır sonra, birbirlerinin ellerini tutarak “Allahümme salli ala seyyidine ve ala Ali seyyidine Muhammed” diyerek selamlaşmalarını tamamlar. Kadınlar, yüksek sesle hitap etmek yerine normal konuşma tonunda selamlaşmayı yerine getirirler.

2.3. Eğitim Öğretim¹⁶²

Sosyal yapıyı tanzim eden unsurlarından biri olan eğitim, kültürün nakli, yayılması ve işlenmesi görevlerini yerine getirmekte, cemiyet üyelerini aynı dil, aynı kültür ve mefkûre etrafında toplamaktadır. Toplumun içtimaî cephelerinden biri olan eğitim; psikoloji, sosyoloji ilimleriyle, dinî terbiye sahası ve tedrisatıyla yakından ilişkilidir.

2.3.1. Eğitim ve öğretimin Durumu

İskevsir yöresinde en eski usulde tedris, medrese tahsilidir. Meşrutiyet Devri’nde “öğretim” adı verilen usul uygulanmış, Cumhuriyet devrinde ve yeni harflerin kabulünden sonra yeni eğitim metoduna geçilmiştir. Bu eğitim hayatında, kaydı alınmak suretiyle talebelerin devam etmeleri mecbur tutulmuştur. “Vaktiyle köylerde mektepler muhtelit idi. Şu farkla ki kızlar arka tarafta, erkekler önde oturlardı. Kızlara yalnız namaz başları kitapsız olarak ağızdan öğretilirdi. Her gün çocuklar mektebe gelirken tahta kitaplarıyla gelirler, tahta üzerindeki yazılı harfleri tanıyanlar, sınıf geçerek elifba cüzüne çıkarlardı. ‘Elifba’ cüzünden sonra ‘Amme’ cüzü, bu cüzden sonra ise istidat gösterenler ‘Tebareke’ cüzüne kadar çıkarlardı.”¹⁶³ Görüldüğü üzere Meşrutiyet öncesinde eğitim, Kuran harflerini bilmeye ve namaz surelerini ezberlemeye dayalı olarak yürütülmektedir. Bu süre zarfında basit düzeyde ve ders kitapları dışında yürütülen eğitim faaliyeti, köy hocaları eliyle yapılmaktadır. Köy hocalarının emeğine karşılık olarak senelik ücreti, “öğrenci

¹⁶² Türkiyede maarif davası hususunda bakınız: Turhan, Mümtaz, (1964), Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hâl Çareleri... ; Özakpınar, Yılmaz, (1999), Kültür Değişimleri ve Batılılaşma Meselesi... ; Topçu, Nurettin, (2016), Türkiye'nin Maarif Davası... ; Ayverdi, Samiha, (1970), Maarif Davamız, Maarifimiz Halk Eğitimi Türk Ordusu ve Maarif...

¹⁶³ Atasoy, Ali Rıza, (1950), Tokat Reşadiye İlçesi Halk... s. 331.

başına birer ikişer yufka ekmeği ile köylünün senede birer ölçek arpa vermesinden ibaret”¹⁶⁴ idi.

1908’de Meşrutiyet’in ilanından sonra şehir ve kasabalarda olduğu gibi köy mekteplerinde de okuma yazma usulü ve kitapların tarzı değişmiş, yeni usulde elifbaların okutulmasına hız verilmiştir. Merkezî olan bazı köylerde resmî okullar¹⁶⁵ açılarak maaşlı memurlar gönderilmiştir. Talim ve Terbiye’nin teşekküllü hâle getirilmesi, ders kitaplarının yeni tekniklere göre düzenlenmesi, eğitimdeki aşamaları göstermektedir. Ders kitapları, öğrencileri, bilgiyle karşı karşıya getirmesi bakımından yeni sayılan bir öğrenme şeklidir. “Geleneksel sistemde bilgi evrenine bir pirin rehberliğinde kabul olunma esastı. Kalemde (büroda), pir yeni memurun hamisi veya meslek hayatına ilgi duyan tecrübeli bir memur oluyordu. Medrese pir, çalışmaları boyunca talebelere tahsis edilen hocaydı.”¹⁶⁶ Sistemin değişmesi ile hocaların yerini ders kitapları almış oldu. Şerif Mardin, bilgiyi ele alışları bakımından eski ve yeniye karşılaştırmakta, kitaplar üzerinden verilen bilginin gerçeklik algısına yeni bir boyut kazandırdığı fikrini savunmaktadır. Yeni sistemdeki, müfredat düzeni ve müfredatın matbu fasiküller hâlinde sınıf ortamlarına girmesi Avrupalı bir usul olup, tekli öğrenmeden grup öğrenmesine yönelen bir eğitim teşebbüsüdür.

“Eğitimde ilk silkinme 1923 yılından itibaren yapılmıştır. Bu da iki yönlüdür: 1) Biçimsel (resmî) veya okul içinde eğitim; 2) Yetişkinlerin eğitimi. Bu ikinci tip eğitim daha ziyade Ulus Okulları ve Halk Eğitimi adı altında Latin alfabesinin kabulünün halka yayılması amacını taşır.”¹⁶⁷ Türkdoğan’ın eserinde yaptığı bu tasnif kurumsal mahiyet taşıyan ve özellikle ikincisi, Anadolu’da yeni harflerin kabulü sonrası başlayan faaliyetlerle ilgilidir. Oysa tabîî sahada görerek öğrenme denilen usulün, geçmiş yıllarda resmî eğitim kadar kıymet taşıdığı ve etkili bir öğrenme şekli olduğu bilinmektedir. Usta çırak ilişkisi olarak da zikredilen bu öğrenme şekli, kurum bünyesine sahip değildir lakin toplum hayatında önemli bir mevki elde ettiği anlaşılmaktadır.

“1949-1950 okuma yılında Reşadiye ilçesi okullarında kayıtlı öğretmen ve öğrenci sayısı aşağıda belirtilmiştir:

¹⁶⁴ Atasoy, Ali Rıza, (1950), Tokat Reşadiye İlçesi Halk... s. 332.

¹⁶⁵ Atasoy, Reşadiye ilçesi ve köylerini ele aldığı kitabında 1950 yılı Reşadiye kayıtlarında yer alan ilkokul bina adetleri hakkında bilgiler vermektedir. Zikrettiği ilkokul binaları arasında Karacaviran’daki okuldaki söz etmekte, bina için “projeye ve programa göre mükemmelen yapılmış olan” ifadesini kullanmaktadır. (s.335.)

¹⁶⁶ Mardin, Şerif, (1999), Türkiye’de Din ve Siyaset... s. 59-60.

¹⁶⁷ Türkdoğan, Orhan, (1977), Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları... s. 243.

Tam teşkilatlı merkezde (1), köylerde öğretmenli (16) okul vardır. (6) tane de bağımsız okul vardır.

Öğretmen merkezde (5), köylerde (25) ve (6) tane de eğitimci vardır.

Öğrenci merkezde (145), köylerde (2125) çocuk devam etmektedir.

Okul binaları merkezde tam teşkilatlı (1), köylerde (1) tanedir.”¹⁶⁸

2.3.2. Köylünün Tahsil Durumu

Karacaören’de eğitim ve öğretim faaliyetleri, Anadolu’nun diğer köylerinde olduğu gibi devlet okullarında verilen resmî terbiye ile birlikte, tabiî şartlarda sürdürülen öğrenme sahasından müteşekkildir. Tabiî öğrenme, kişilerin, görerek, model alarak hayatına tatbik ettiği bilgi sahasıdır. Kişiler böylelikle görerek büyüklerinden devraldıkları bir mesleğin sahibi olmakta, ziraat işleri, hayvancılık gibi uğraşlarda klasik usuller ve tecrübeler öne çıkmaktadır.

Köyde 90’li yıllara kadar kızların ve erkeklerin okuma oranı oldukça düşüktür. Erkek ve kız çocukları ilkokulu bitirdikten sonra bir yahut iki yıl Kur’an Kursu’na devam etmekte, sonrasında iş hayatına atılmakta, bazı sorumluluklar üstelenmeye başlamaktadır. İlk başlarda az sayıda ailenin, çocuklarını okutmak maksadıyla yatılı yurtlara gönderdiği, kahir ekseriyetin memuriyet hayatını maddî kazancı dolayısıyla tercih etmediği bilinmektedir. Çocukların hayvancılık ve ziraat işleriyle daha rahat geçimlerini temin edeceği düşüncesi bunda etkilidir. Aile fertleri, tarım ve hayvancılığa dayalı uğraşlar ile meşgul olduğundan, baba arazisini işletmekte olan evlatlar açısından okumak, çok cazip görülmemektedir.

Köyde erkek çocukları, sayısı az da olsa okutulduğu hâlde kız çocuklarının okutulmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Bu taassup, 2000’li yıllara kadar devam etmiş, köyde az sayıda aile, çocuklarının okumasına müsaade etmemiştir. Halıcılığın önemli kazanç kapısı olduğu dönemlerde kız çocukları ilkokul eğitimi sonrası ortaokul-liseye devam ettirilmez, üniversite eğitimine ise hiç gönderilmezlerdi. Erken yaşlarda halı dokumaya başlayan kız çocukları, Müftülüğe bağlı Kuran Kursu’na devam edip dinî eğitim aldıktan sonra nişanlanır ve evlenirlerdi. 90’lı yılların sonlarına doğru bu anlayış, tamamen değişmiştir. Niksar’la (şehirle) münasebetlerin gelişmesi, halıcılığın zamanla değerini kaybetmesi, kız çocuklarının okuma oranını önemli ölçüde artırmıştır. Bugün maddî gücü olan her ailenin kız çocuklarını okutmaya gayret ettiği, memur olmalarının gurur vesilesi sayıldığı açıkça görülmektedir.

¹⁶⁸ Atasoy, Ali Rıza, (1950), Tokat Reşadiye İlçesi Halk... s. 336-337.

Okuma oranının düşük olmasında bölge insanının “devlet okulları”na siyasî ve ideolojik gerekçelerle tepki duyması da sebepler arasında yer almaktadır. Geçmişte eğitim, ancak varlıklı ailelerinin çocuklarını okutabildiği bir veya iki örnekle sınırlı istisnai bir durumdur. Mesela Cumhuriyet’in ilk yıllarında Aşuroğullarından Memet Efendi’nin hukuk eğitimi aldığı bilinmektedir. Seyyar köy kâtipliği yapan Kahveci oğullarından Abdurrahman Efendi de okuma yazma bilen eğitilmiş kişilerdendir. Ali Hoca Niksar’da medrese tahsili görmüş biridir. Mektep tahsili görmediği hâlde eski yazı bilenler de vardır. Rivayetlerden anlaşıldığı üzere, halk odalarında, camide eski yazı metinler, yüzünden okunmakta, okuyan kişilerin isimleri kaynak kişilerce sayılmaktadır. Adı geçen bu kişilerin 10 ila 15 kadar olduğu söylenebilir. Medrese tahsili görmüş bu kişilere ilaveten yeni ve eski harfleri okuyabilen bazı kimselerin, medrese eğitimine sahip bu kişilerden Osmanlıca’yı öğrendikleri sonucuna varılabilir. Çünkü bu kişilerin askerlik yaptığı tarihler genel olarak eski harflerin kaldırıldığı zamana tesadüf etmektedir.

2.3.3. Ailede Eğitim (İlk Eğitim)

Aile eğitimi, bir nevi değerler eğitimidir. Küçüklerin ileriki hayatında başvuracakları temel bilgiler, ailede erken yaşlarda verilmeye başlanır. Ahlak, iman, inanç konuları dinî bir zemine işaret ettiğinden küçük yaşlarda verilen eğitimin merkezinde din yer alır. Bu sebeple Kur’an sureleri, dualar, nazari birkaç bilgi bu yaşlarda aktarılır. “Din sisteminin toplumda üç türlü anlatımı söz konusudur ki bunlar teorik, pratik, sosyolojik anlatım, yani iman, ibadet ve cemaattir. Teorik anlatım, dinî tecrübenin anlatım biçimlerinden belki de ilki olup hemen her dinde birtakım inançlar, o dinin ayrılmaz bir parçasını teşkil ederler. „¹⁶⁹

“Köy, her ferdi nüfuz dairesi içine alan ve kendisini tanıyıp ifa etmeğe cebreden âdetin emri altındadır. Sosyal ahlakın bu şekli ilk önce ve en kuvvetli olarak çocuk ile ailesi içinde temasa gelir.”¹⁷⁰ Köy hayatının ağırlık merkezi ailedir. Ailede başlayan ilk eğitim bir nevi örf ve âdetlerin aktarılması, adap ve erkânın nesillere aşılması amacına yöneliktir.

Çocuklar, anadili öğrenmeyle birlikte çevreyi tanımaya başlar. Eşyaya, sese ve hareketlere karşı duyarlılık kazanır. Anneler, rolleri dolayısıyla çocuklara diğer aile üyelerinden daha yakındır ve çocuklar açısından bu safha, ilk öğrenme hayatıdır.

¹⁶⁹ Günay, Ünver, (1999), Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat... s.. 70.

¹⁷⁰ Dietz, Johann, (1946), Köy, Bir Eğitim Topluluğu Olması Bakımından... s. 89-90.

Derlenen malzemeler arasında, yürüyemeyen, geç yürüyen, konuşamayan, geç konuşan çocuklarla ilgili birtakım inanç ve uygulamalara rastlanmaktadır. Geç konuşma, gelişememe nazarla ilgili olup çocuklar yatıra götürülmekte yahut çeşitli muskalar yazdırılmaktadır. “Duşak kesme” geç yürüyen, yürümekte zorlanan çocuklar için başvurulmuş âdetlerdendir. Bu tür rahatsızlıkları olan çocuklarda öğrenme gecikmektedir.

Çocukların eğitiminde, zamanlama önemlidir. Basit düzeyde temel bilgiler, din ve ahlâk kaideleri çocuk yaşlarda verilir. “Delikanlılık çağının sonunda insan artık ahlâkî şahsiyetini büyük ölçüde kazanmış demektir, sonraki hayat tecrübesi onu fazla değiştirmez.”¹⁷¹ Bu yüzden ergenlik öncesi ailenin tedrisatından geçmemiş çocuk, “çiğ, ham, kaba” olarak addedilir. “Ana baba terbiyesi görmemiş” çocuk ve ailesi toplumda kendisiyle birlikte aile çevresine de söz söyletir. Çocuklar, bu öğrenmenin dışında büyüklerin hâl ve tavırlarını modelleyerek cemiyetin değerleriyle uyumlu bir kişilik geliştirir. “Seçici hedef olmanın etkisiyle çocuklar, çevresindekilerle aynı tutumları benimsemek eğilimindedirler.”¹⁷²

Çocuklara Allah’ın varlığı, birliği, meleklerin adları özellikleri, peygamberlerin güzel huyları, din büyükleri, topluma mal olmuş kişilerin kahramanlıkları anlatılır. Kuran’ı Kerim ve namaz sureleri okul alfabesiyle aynı zamanda küçük yaşlarda öğretilmeye başlanır. İlmihâl bilgileri, görgü kuralları, aile içinde ve yakın çevrede kazanılır. 32 farz hemen her çocuğa Müslüman olmalarının bir gereği olarak ezberletilmektedir. Köydeki yaygın inanca göre dinî nikâh akdinin yerine gelebilmesi 32 farzı bilmeye bağlıdır. “İmam nikâhı kıyarken sorduğunda özellikle erkeğin 32 farzı sayabilmesi” gerekmektedir. Şayet çiftlerden biri 32 farzı sayamazsa nikâhın gerçekleşmeyeceğine inanılmaktadır. (KK13)

Aile çevresinde başlayan ilk öğrenmede, anne, büyükanne çocukların öğretmeni rolündedir. Gece yatarken sabah kalkarken, okunacak dualar ezberletilir. İşe besmele ile başlamak, büyüklerle camiye gitmek bu yaşlarda alışkanlık hâline getirilir. Çocukların ergenliğe girmesiyle birlikte boy abdesti, vücut bakımı, cinsiyet gelişimleri ve basit uygulamalar, anne yahut büyükanne rehberliğinde yürütülür.

“Erkeklerde şeytan atlama, kızlarda ise âdet görme dönemleri vardır, erkekler hiç yere basmadan banyoya gusül ebdasını almaya gider, kızlara ise günü tamam olunca banyo yaptırılır.” (KK 3)

Çocuklara bu davranışları kazandırma ve öğretme yükümlülüğü bazı ailelerde babanın, dedenin, anne ölmüş ise yengenin üzerindedir.

¹⁷¹ Güngör, Erol, (1995), Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk... s. 17.

¹⁷² Freedman, Jonatsan L. O. Sears, David, (1989), Sosyal Psikoloji... s. 351.

Yatarken okunacak yatak duaları küçük yaşlarda öğretilir:

“Yattım sağıma döndüm soluma
Sığındım suphanıma
72 bin melek şahidim olsun
Dinime imanıma tatlı canıma

Yattım Allah kaldır beni
Nur gölüne daldır beni
Can cesetten çıkarkana (çıkarken)
İmanınan Kuran’ınan gönder beni.”

Bazı dinî bilgiler çocuk yaşlarda ezberletilir:

“Rabbin kim: Allah
Nebin kim: Muhammed
Dinin ney: İslam
Kitabın ney: Kuran
Kimin kulusun: Allah’ımın
Kimin ümmetindensin: Muhammed Mustafa’nın
Kimin mezhebindensin: Amelde Ebu Hanife mezhebindenim
Hakka mümin ve Müslümanım elhamdülillah

Hakka mümin ve Müslüman olmaklığım için 32 farzı güzelce bilmem ve amel etmem lazım. 32 farzın üçü gusülde, dördü ebdasta, beşi İslam’da, altısı imanda on ikisi namazda ikisi dakı el emri bil maruf nehyi anil münkerredir.

Dört büyük melek vardır: İsrail, Cebrail, Mikail, Ezrail. Bunlar Allah’ın emirlerini göz açıp yumana gader yerine getirirler. Asla hata etmezler. Yemezler içmezler yatmazlar uyumazlar.” (KK 3)

2.3.4. Resmî Eğitim

Resmî eğitim köyde, 1950’li yıllarda yapılan okulun faaliyete başlaması ile teşekküllü hâle gelmiş, sonrasında beş yıllık eğitime geçilmiştir. 1950’li yıllardan önce, üç yıllık eğitim, cami olarak kullanılan binanın bir odası tahsis edilmek suretiyle yürütülmüş ve yeni okul binası yapılana kadar eğitime burada devam edilmiştir. Bilindiği üzere Harf Devrimi, 1 Kasım 1928¹⁷³ tarihinde TBMM’de Latin alfabesine geçme kararı oy birliği ile

¹⁷³ Bu hususta bakınız: Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940, 1. Cilt... s. 125.

kabul edilmiştir. Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey'in hazırladığı "Millet Mektepleri Talimatnamesi" 11 Kasım 1928'de Bakanlar Kurulu'nda onaylanmış ve 7284 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 24 Kasım 1928'de Resmî Gazete'de yayımlanmasıyla yürürlüğe girmiştir.¹⁷⁴ Harf Devrimi'nin bir sonucu olarak Anadolu'nun merkez köy ve ilçelerinde seferber edilen okuma yazma kursları (okuma yazma seferberliği), bu yıllarda Karacaören'de açılmamış, yeni harfler (Latin) 1950 ve sonrası tarihlerde akşamları ve kış dönemlerinde açılan kurslarla öğretilmeye çalışılmıştır. Bu eğitim faaliyetine ise genellikle erkekler katılmış olup belli yaş üstü kadınların, kurslara katılımına pek alaka gösterilmemiştir. (KK 26) Başçiftlik'te de durum aynı olup bazı hususlar farklılık göstermektedir. "Halk dersaneleri açılmıştı. Kadın erkek okutmağa başladım. Önce verdiğim okutma sözü yerine geliyordu. Fırsatı nimet bilerek patatesin insanı iyi beslediğini, nişastanın körpelere (çocuklara) çok yararlı olduğunu anlatıyordum. Aritmetik dersinde patates satışı üzerine problemler çözüyor, bilhassa getireceği kârı kafalara oturtmağa çalışıyordum."¹⁷⁵

Karacaören'de resmî eğitimin kademelerini, Cumhuriyet öncesi, Cumhuriyet dönemi ve Cumhuriyet sonrası olmak üzere safhaya ayırabiliriz. Medreselerin çoğunlukla merkezî şehirlerde yer alması, ülkenin tamamında olduğu gibi köylerin eğitim öğretim düzeyini de etkilemiştir. Cumhuriyet öncesinde, Karacaören'de, medrese eğitimi almış hocaların (molla) verdiği dinî eğitimden söz edilebilir. Köyde medrese tahsili görmüş az sayıda kişi vardır, bu kişiler kendi imkânlarıyla köylünün basit düzeyde eğitimini üstlenmiş, bu vesile ile evlerde ilmi hâl bilgileri, namaz sureleri, elifba öğretmişlerdir. Halkın bilmesi gereken temel dinî bilgiler, camideki kurslarla birlikte bu görevi ifa eden kişilerin gayreti ile nakledilmiştir. Köyde bir süreliğine medrese olarak da adlandırılan derslikler açılarak eğitim yapılmıştır. Belediye meydanının doğu kısmına düşen dersliklerde Memet Efendi, Abdurrahman Efendi, Ali Hoca, Abdullah Hoca gibi medrese eğitimi almış kişiler, Cumhuriyet öncesinde ve ilk yıllarında ders verdikleri bilinmektedir.

Cumhuriyet devrinde eğitim, özellikle ilk yıllarda yeni harflerin öğretilmesi esasına dayanmaktadır. Harf İnkılabı'nın yavaş seyretmesi, yeni eğitim öğretimde görülen aksaklıklar, savaş şartlarının etkisini sürdürmesi gibi sebeplerle 1945'lere kadar eğitime eski usullerle devam edilmiştir. 1937 tarihli muhtarlık kararlarında belirtilen okul yapımıyla ilgili hususlar, köyde yeni okul binasının hizmete girmesinin, bu tarihlerden sonrasına, beş yıllık eğitime geçildiği zamana rastladığını göstermektedir. 1948'de

¹⁷⁴ <https://www.belgeseltarih.com/harf-devrimi-ve-millet-mektepleri/>.

¹⁷⁵ Özcan, Kazım, (1951), Bizim Köy Müellifi Mahmut Makal'a Cevap... s. 22.

Karacaören’de yaygın eğitime geçilmiştir. Yaşlı ahali de dâhil talebeler (1936-1941 arası doğumlular), 17 Kasım 1948 tarihinde giriş kayıtlarını yaptırmıştır. 43 erkek, 8 kadın olmak üzere 51 öğrencinin, üç yıllık eğitime tabi tutulduğu okul kayıtlarında görülmektedir. Bu kayıtlardan, üç yıllık eğitim sonrası, 1 Mayıs 1951 tarihinde öğrencilerin “iyi” ve “orta” notlarla eğitimlerini tamamladıkları anlaşılmaktadır. “Peki” derece notuyla mezun olan yoktur. 1951 yılında 30 erkek, 10 kız öğrenci olmak üzere, 40 kişi kayıt yaptırmış olup bunlar, 1954 yılında mezun olmuşlardır. 1940 ve 1945 arası doğumluları kapsayan bu dönemde sadece İsmet Şahin “peki” derecesi ile mezun olurken diğer öğrenciler “orta” ve “iyi” derecelerle eğitimlerini tamamlamışlardır.

“Köyde ilk başlarda üç yıllık öğretmenlik yapıldı. Bu okuldan mezun olanlar yüksek öğretmen olarak görev aldılar. Bize Reşadiye’nin Gündoğdu’dan bir tane hoca geliyordu. Benim zamanımda 5 yıllık eğitim tek hocayla sürdü. Eski caminin yerinde bir eski bina vardı, orası da yine cami idi yanı başında uzunca bir oda çevrilerek sınıf yapılmış, yeni binaya gidene kadar orda eğitim verildi. 1956’da yeni bina yapıldı yukarıya. 1. sınıfın yarısını babamla birlikte okuduk.” (KK 27)

Bu kursları tamamlayanlar, aynı zamanda öğretmen olarak görev yapmaya hak kazanmış olmaktadır. Öğretmenlerin düzeyi, aldıkları kurslara ve şahsî gayretlerine bağlıdır. Anadolu’nun birçok köyünde kısıtlı imkânlarla eğitim faaliyetinin sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. “Okulda bir ders bir de öğretmen odası var. Ölçü vaktiyle küçük tutulmuş. Öğretmen bir de radyo almış. Köylünün kulağını dünyaya açmış. Öğretmenin mektep tahsili yok. Eski mahalle mektebinde okumuş. Askerlikte biraz daha ilerletmiş. Kursu gitmiş. 11 senelik öğretmen bir köy aydını haline gelmiş.”¹⁷⁶ “Tek öğretmen beş sınıfı okutuyor.”¹⁷⁷

1 Kasım 1954 yılında beş yıllık eğitime geçilmiş, beş yıl boyunca eğitim vermek için kayıtlar alınmıştır. Daha önce üç yıllık okuldan mezun olup beş yılı tamamlamak isteyenler de okula devam etmişlerdir. Bu dönemde mezun olan zeki, çalışkan ve okumaya istekli öğrencilerin aileleri, çocuklarını yatılı devlet okullarına göndererek diploma sahibi yapmışlardır. Köyde eğitim faaliyetleri bir süre şuurlu bir harekete dönüşerek devam etmiştir. Bu şekilde Öğretmen Okulu’ndan mezun olup ilk örnek teşkil eden Ali Hocalardan Mehmet Öztürk’tür. Bu ilk mezunlardan yaklaşık 10 öğrenci eğitimine dışarda devam ederek öğretmenlik diploması almaya hak kazanmış ve köyde göreve başlayarak sonraki kuşakların okumalarına destek olmuşlardır. Kendi köylerinde öğretmenlik yapmaya başlayan bu öğretmenler, Karacaörenli birçok öğrencinin sınavlarda başarılı

¹⁷⁶ Dağlar, Yalçın, (1951), Köylerimizden Örnekler... s. 18.

¹⁷⁷ Dağlar, Yalçın, (1951), Köylerimizden Örnekler... s. 52.

olmasına vesile olmuştur. Ayrıca beş yıllık eğitimden sonra okulların sekiz yıllık kesintisiz eğitime tabi tutulması, kız çocuklarının okuma oranına önemli ölçüde tesir etmiştir.

Bugün, sekiz yıllık zorunlu eğitiminin ilk kademesi, 2000’li yıllarda yenilenmiş olan köy merkezindeki okulda yapılmakta, devamı ise taşınalı eğitim ile Başçıftlık ilçe merkezinde tamamlanmaktadır. Lise ve üniversite mezunlarının sayısı şehirleşmeye ve maddî refah seviyesine bağlı olarak artmaktadır. İlköğretim mevcudu iki yüz öğrencinin üzerinde olup bunlara ilaveten çevre il ve ilçelerde Karacaörenli öğrenciler lise tahsili almakta ya da üniversiteye hazırlanmak için kurslara gitmektedir.

Cumhuriyet¹⁷⁸

Yirmi Üç Nisan Bayramı,
Gönlümüzü şen etti,
Okulda ki yavrular
Bizi aşka yöneltti.

Metre ile ölçeriz,
Dağı, taşı hem yolu
Derin derin çınlıyor,
Karacaören okulu.

Ruhumuzun duygusu,
Sancağıma el etti,
Yaşasın cumhuriyet,
Dağı deldi, yol etti.

Kutlu olsun bu bayram,
Köylüye şehirliye
Çınlasın Türk ülkesi,
Yaşasın Cumhuriyet.

H. Ahmet Şahin

Okutalım Yavruları¹⁷⁹

¹⁷⁸ H. Ahmet Şahin’e ait olan “Cumhuriyet” isimli bu şiir, 1949 yılında Karacaören İlkokulu açılış töreninde okunmuştur. Şiiri H. Mahmut Tanrıverdi derlemiştir.

Karacören, Karacören,
Okutalım yavruları,
Kalem tutan parmaklara,
Dokutmayın halıları,

Uzak nere, yakın nere?
Rab'bim bize ilim vere,
Çin'e gidelim bin kere,
Okutalım yavruları.

Emmi, dayı ve kardeşler,
Vitamindir bize dersler,
Artıyor bak işsiz gençler,
Okutalım yavruları.

Boş heğbeye atlar gelmez,
Cahilliğe güçler yetmez,
Kadın erkek hiç fark etmez,
Okutalım yavruları.

Aklımızı başa alıp,
Düşünelim yarınları,
Karacören, Karacören,
Okutalım yavruları.

Mehmet Öztürk

3. Siyasî Çehre

Köy hayatı, şehir merkezlerine uzak kalmalarının bir sonucu olarak ülkede cereyan eden siyasî ve sosyal olayları takip etmek imkânına yeterince sahip olamamıştır. Elektriğin köy merkezlerine kadar girmediği, kitle iletişim araçlarının kullanılmadığı dönemlerde merkezî yerlerle irtibat, muhtarlık yahut devletin görevlendirdiği memurlar (orman bekçileri, orman askerleri, seyyar mahkeme kâtipleri, kolluk kuvvetleri vs.) vasıtası ile

¹⁷⁹ “Okutalım Yavruları” isimli şiir, 1995 yılında ilköğretim okulunda öğretmen iken İlköğretim Haftası dolayısı ile Mehmet Öztürk tarafından yazılmıştır.

kurulmaktadır. Posta hizmetleri köyde çok geç başlamış olup, 1950 ve 55 yıllarına kadar hemen herkesin yeni harfleri bildiği ve yeni harflerle meramını anlattığı, gelen bir pusulayı okuyup metni anlamlandırdığı söz konusu durumlar arasında değildir. O yıllarda gelen mektubun yahut resmî evrak özelliği taşıyan bir tebligatın ilgisine ulaştırılması da her zaman mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla belli tarihlere kadar köylünün, dışarı ile münasebetlerinin dar bir çevrede gerçekleşmesi, merkezlerle irtibatın belli kişilere bağlı yürütülmüş olması siyasî tercihlerin biçimlenmesinde rol oynamaktadır. Ülkenin tamamına nükseden sosyal değişmeler, seçimlerin sonuçları, hükümetlerin icraatları, güç iktidar ilişkileri, köy hayatına şartların belirlediği ölçülerde nüfuz etmektedir. Köy muhtarları, gezici kâtipler, köy öğretmenleri dışarı ile daha gelişmiş münasebetler içindedir. Bunlar, devlet meselelerine alakadar olmaları hasebiyle ülkedeki siyasî havayı rolleri gereği köylüye aksettirmekte, siyasî yapı bir nevi bu kişilerin bakış açılarıyla biçimlenmektedir. Günlük politikayla ilgisi olmayan sıradan bir durum, seçmen tercihlerinde etkili olmaktadır.

“Çakmak’da Hatim vardı, onun bi oğlu varıdı, Halk Partisi’nden il genel başkan yardımcısıydı. Bizim de mahkemeler çoğudu ya Baçüllüğünen, Hatipliyinen, o bizim köyü sevdiği için bizim köyün adamı da başka bi partiye imkânı yok atmazlarıdı. O Hatibin oğlundan dolayı Halk Parti’yi destekledük bi zaman. Mahkemeye gedenler medenler, sahip çıkıyodu bize. Attuk çok attuk, aha Ecevit’e bile ben inşaatta işi bıraktım İstanbul’dan, geldim, oy attım. Selamet partiliyidi Topal Ağalar, çok söyledi yine de inat eddik. Kışda kıyamette çıktuk köye vazgeçemedük reyimizden, ona attuk.” (KK 8)

Karacaören’de dönem dönem köylünün siyasî tercih ve talepleri değişiklik göstermiş olmakla birlikte yakın bir zamana kadar sol görüşlü partiler desteklenmiştir. Partisinden ayrılarak yeni bir siyasî yapı içinde yer alan Adnan Menderes, köyde şahsına hürmet edildiği hâlde seçimlerde yeterli desteği görememiştir.

“Askerliği Gonya’da yaptım, Hatay’da okul gördük,6 ay orda eğitim gördük, altı ay sonra dağıtım gettük, seyyar vardı o zaman Suriye’nin nalet sınırında kaçakçılar. Gurada ge harfini çekttük, Gonya Cenderme deyince, bizim kepler havaya, bağlık çığlık ayakalanduk.. Gonya’ya varduk, iki seneyi de gonyada 27 Mayıs İnkılabı’nda Gonya’nın içinde hazır kıtayıduk, asdılar ya Menderesi, öyle bi inkılap yaptılar kı saat gecenin üçünde rap rap rapp üçte, hazır gıta galkkkk deyin bi ses duyduk emme, elbiseyi melbiseyi, tüfeği gapıp bahçeye yetüşüp dakabilüsen pantunu dakıyon, dakamazsan araba hazır arabaya binip, arabanın içinde giyiniyon, bi de varduk ku Alaaddin Depesi’nin yanına, kasabayı sarmış teslim almış asker, yüzbaşına sordum inkılap vardı dedi, candarmaya duyurmamışlar, karşumuza çıkar çatuşuruk deyin habersiz yapmışlar, uykudayikan yapmışlar, heç bi tane sivil denen bi şey yok edirafda, hep asker, öylecene ısıttık, 8 gün polislerinen görev aldılar, polisin görevini bize verdiler, sekiz gün 8 gece ne uyku, ne nöbet duttuk. O mübarek adam da Kütahya tarafa getmiş, havadayımış, eniş emrini vermiş hemen Kütahya’nın araba yoluna asfalda enmiş çok zollu adamıdı,

Hatay’da geldi yidi yanımıza Menderes. Enmiş kapıyı açmayınan fundalığa doğru kaçmış, helikopderler üste, yakalamışlar, fazla sürmedi, asdılar adamı. Ne gonusuyon sen, iççi yevmiyesi o zaman iki buçuk liraydı, Menderes geçdi başa, 25-30’a çıktı yevmiye bu adam gibi gabak çiçeği gibi Türkiye açıldı yani. O biçimde çalışgan bi adamıdı. Ecük etine dolgun, orta boylu Hatay’a geldi biz onun önüne muhafızınan, burda hazılladılar onun Hatay’a gireceği yola, deve, geyun geçi, sığır, açuk cipe binecek, Menderes halkın içinde gezecek, candarmada yolun iki tarafına sıra verdi, kimse yolu kapatmayacak, millet ne canı ne candarmayı dinledi, bi bağlık bi çığlık, sonra alay komutanına eğildi bi şey dedi, komutan asker çık sivilin içinden dedi. Getsin alaya dedi, tıklım tıklım çıkamıyok. Böyük adamlarınan arabistana gedi yolarıdı, o uçak düştü Menderes ölmedi, demek ki adamın çekeceği çile varmış.” (KK 8)

1980 sonrasında ekseriyetin teveccühü Turgut Özal’dan yana olmuş, devamında Refah Partisi desteklenmiş, belediye seçimlerinde bu partinin adayı iki dönem oyların büyük bir kısmını alarak belediye başkanlığını kazanmıştır. Son genel seçimlerde halk, sağ görüşlü partileri destekleyen bir grafik ortaya koymuştur.

Ülkede yapılan yerel seçimler, köy yerleşimlerinde, 1999 yılı belediye seçimlerine kadar muhtarlık seçimleri şeklinde görülmektedir. Geçmişte belli sülaleler arasında dolaşan muhtarlık, gerek özlük haklarının yetersiz olması gerek komşu köylerle uzun yıllar süren sınır anlaşmazlıklarının yükü sebebiyle uzun bir süre alaka duyulmayan bir uğraş olmuştur. Muhtarlık yapmak, ağır bir sorumluluğun ve meşgalenin altına girmek şeklinde telakki edilmektedir. Bu yıllarda köy ileri gelenlerinin tespiti ile muhtar belirlemek durumunda kalınmıştır. Muhtarlık seçimleri bazı yıllar sülalelerin kendi aralarında “iddialaşmaları” dolayısıyla çekişmeli, itilafli geçmiştir.

Muhtarlık ve belediye seçimlerinde seçmenlerin siyasî görüşlerinden ziyade akrabalık bağları ve küçük çıkar grupları sonuçlara etki etmektedir. Genel seçimlerde ise dünya görüşü, sosyal yapı, siyasî partilerin tabanı seçmen tercihlerinde belirleyici olmaktadır. İktisadî faktörler, çıkar grupları, dinî ve siyasî yapı, güçleri nazarınca kişilerin siyasî tercihlerinde etkilidir. Kişilerin birbirlerine olan husumetleri, taraflar arasında geçmişte yaşanmış olan tatsız hadiseler, seçim dönemleri dillendirilerek bir nevi propaganda malzemesi haline getirilmektedir. Karacaören’de birçok seçimde (1999-2004 Yerel Seçimleri) taraflar, birbirlerine mani ile mesajlarını iletmiş, mani ile dile getirilmiş olan eleştiriler, seçmenlerin oy tercihlerine yansımıştır.

Oy toplamak için seçmenlere yemin ettirilmekte, Kuran’a el bastırılmaktadır. Borç ile yahut para ile satın almak suretiyle kişinin, hanelerin desteği sağlanmaktadır. Çift işlerine yardım sözü verilerek kişilerin oy tericikleri değiştirilebilmektedir. Seçimlerde

desteklemeleri durumunda kızını oğluna nişanlamak için, düğün gelme sözü verilmektedir. Dinî guruplar içinde yer almak da kişilerin oy tercihlerinde önemli etkiye sahiptir. Bunların dışında adayların eğitim düzeyi, cemiyet içindeki yeri, ahlâkı, akrabalık bağı, arkadaş çevresi yahut varlıklı olması seçimlerde etken olarak öne çıkmaktadır.

4. İctimaî Tabaka

“İnsan cemiyetleri bir araya gelen fertlerin veya küçük grupların sadece kalabalığından ibaret değildir. Fertlerin daimî münasebetlerinden karşılıklı tesirinden, mücadelelerinden veya işbirliğinden meydana gelen kaideler, örf ve âdetler, mertebeler silsilesi, teşkilat ve nizamlar her cemiyete tamamlığını, bütünlüğünü vermekte ve onu ahenkli bir şekilde işleyen bir taazzuv hâline getirmektedir.”¹⁸⁰ Belirtildiği üzere insan kalabalıklarının nizama girmesi ve münasebetlerini sürdürebilmeleri bir nevi toplum hüviyetini kazanmalarına bağlıdır. Âdetler, “tabî olarak birbirine bağlı olan insan gruplarının ifade hareketidir. O, içerisinde topluluk ruhunun aksettirdiği vaziyet alışlar ve hareket tarzlarının muntazam ve devamlı olarak bir insan grubu içinde kullanılması suretile umumi bir revaç ve kıymet kazanmasından doğar.”¹⁸¹ Anlaşılabacağı üzere âdetler, cemiyet düzeni içinde yaşamının önemli bir vechesidir.

Cemiyet hayatı, aynı âdetler üzeri ve bir düzene bağlı olarak yaşayan birbirleriyle sıkı münasebetler içinde olan farklı zümrelerin oluşturduğu sosyal sahadır. Münasebetlerin yönünü ve şeklini müeyyideler belirlemekte ve sosyal ahlak kuralları cemiyetin tamamı için uyulması gereken kurallar hâline gelmektedir.

“Kademe ile topluluk içinde bir üyenin diğer birini kendinden üstün olarak tanınması durumu kastedilir.”¹⁸² “İnsanın toplum içindeki durumu, ilgili olduğu topluluğun öteki gruplarla olan ilişkilerine, toplum düzenindeki yerine ve durumuna göre biçimlenmekte, belirginleşmektedir.”¹⁸³ Dolayısıyla statü, ferdî gayretlerin ve hasletlerin bir neticesi olması yanında içinde yer aldığı cemiyetin diğer fertlerinden bağımsız olmayıp onların statülerine de bağlı bir değer kazanma ölçüsüdür.

Köyde mülkiyet, küçük parçalara ayrılmıştır ve büyük mülklere sahip olma durumu tek bir aile için söz konusu değildir. Yalnız bazı sülaleler geniş arazilere sahip olduğundan

¹⁸⁰ Turhan, Mümtaz, (1969), Kültür Değişimleri... s. 17.

¹⁸¹ Dietz, Johann, (1946), Köy, Bir Eğitim Topluluğu Olması Bakımından... s. 52.

¹⁸² Erdentuğ, Nermin (1956), Hâl Köyü'nün Etnolojik Tetkiki... s. 76.

¹⁸³ İzveren, Adil, (180), Toplumsal Törebilim... s. 177.

bu durumun sosyal tabakalaşma üzerinde, etkisi nazarında değere sahip olduğu görülmektedir. Köyde büyük mülk sahibi yoktur, dolayısıyla sosyal sınıf ayrımı yahut bunların keskin kutuplaşmasından söz edilemez. Esasında bugün ziraî faaliyetlerin önemini yitirmesi sebebiyle toprağın maddî değeri cemiyet içinde nüfuz elde etme ölçüsü olmaktan çıkmıştır.

Karacaören köyünün, birbirinden farklı içtimaî zümrelerin bir araya gelmesi ve zamanla kaynaşması ile bugünkü bünyeye ulaştığı çalışma boyunca bahsedilmiş hususlar arasındadır. Dışardan gelip köye yerleşen çoğu aile, köyün genel yapısına intibak etmiş, bu yapı çerçevesinde dünya görüşlerinde değişimler olmuştur. Dışardan gelip yapıya dâhil olan ailelerin, köyün harsiyât ve halkiyâtının şekillenmesinde söz sahibi olduğu, yapıya ölçü ve kıymetler kazandırdığı görülmektedir. Ayrıca bu sülaleler, taşıdıkları kimi değerler dolayısıyla toplum içinde kademe sahibidir. Büyük sürülere, geniş arazilere sahip olmak toplumda yer elde etmeye, nüfuz kazanmaya tek başına yeterli değildir. Bunlara ilaveten şahsiyet olgunluğu, kültürlülük, zanaatkârlık, akil tutum da imtiyaz elde etmede bir ölçüt olarak ele alınmaktadır.

Köyde geçmişten bugüne varlıklı ve soylu ailelerin yaşadığı bilinmektedir. Ali Rıza Atasoy Karacaviran'da hanedan¹⁸⁴ soyundan gelen ailelerin varlığından söz etmektedir. Soylu ailelerin cemiyet içindeki yerleri, mal ve mülkleri yanında prestij, kuvvet veya kültürlerine dayanır. Sosyal statü para ile elde edilmez, para kişiye belli sıfatlar atfetmiş olsa da bu geçici bir durumdur. Bir zaman sonra sosyal değer hükümleri, satın alma gücünün önüne geçmektedir. Asaletli olmaları yönüyle değer kazanmış olan sülaleler, daha çok, sülalenin genişliği, okuryazarlığı ile yapı içinde bir mevki elde etmektedirler. Çünkü “Asıl azmaz.”, “Aslı ağa olanın nesli de ağa olur.” sözlerinin toplum nazarında bir yeri vardır.

Köy hayatında otoriteye, yer ve mevkiye, dolayısıyla güç sahibine hürmet edilir. Umumu ilgilendiren kararlarda fikirlerine başvurulur, onların hükmü çiğnenmez. İtibar sahibi olanlar, aklı, tecrübesi, kültür birikimi ve nüfuzu ile gücünü hissettirir. Toplumda ağa, bey payesi elde etmiş olan bu kişilerin sülale içinde de ağırlığı ve saygınlığı vardır. Sülalenin tamamı için otoriter bir güçtür. Sülalenin büyüğü olarak sosyal işlevler yüklenmektedir.

Dindar, dürüst, ağır başlı, yumuşak mizaçlı olan kişiler de toplumda hürmet görmektedir. Yalnız, maddî güce sahip olmak, nüfuza elde etmek için tek başına yeterli

¹⁸⁴ Atasoy, Ali Rıza, (1950), Tokat Reşadiye İlçesi Halk Kitabı... s. 649

değildir. Zanaat erbabına saygı duyulur. Çünkü sosyal kademeyi tayin eden faktörlerden bir tanesi de zanatkârlıktır. Kişilerin becerikli, kabiliyetli olması, elinden iş geliyor olması önem arz etmektedir. Yaşlılar, tecrübeleri ve geniş bilgileri dolayısıyla toplumda seçkin bir yere sahiptir. Bunlar hayata yeni atılacak gençler için yol göstericidir, onların önünde meslek kollarına dair bilgi sahasını temsil eden bilge insan rolündedir.

Din adamı olmak, nefesi kuvvetli olmak, eğitim erbabı olmak da kişiyi toplum içinde saygın bir yere taşımaktadır. Din görevlisi ve öğretmenler, tecrübelerine ilaveten sahip oldukları pozitif bilgi birikimleri ve mektep medrese tahsili almış olmaları dolayısıyla bir kıymete sahiptir. Köylü, ilim erbabına ayrı bir ehemmiyet vermektedir. Çünkü bu kişiler, toplumda söz ve davranışları ile genç nesillere örnek teşkil etmekte yahut birçok meslek formasyonuna sahip olmaları dolayısıyla gençler üzerinde önemli tesirler bırakmaktadırlar.

Cemiyet hayatında evlilerin, yaşlı, ulu kimseler kadar itibarı vardır. Evli olup çocuk sahibi olmak, evini “muhannete muhtaç olmadan” çekip çevirebilmek köylünün nazarında bir değer atfetmektedir. Kalabalık aileler, işgücü sebebiyle adından söz ettiriyor olsa da kademe yönüyle diğerlerinden daha üstün değildir. Bu ailelerin fertleri, vasıfsız özelliklere sahip ise kendi hâllerinde bir yaşantı içinde olur, sözlerine ayrı bir değer verilmez. Sayıca çokluk yerine, nüfus çokluğuna sahip sülâlerde fertlerin her birinin seçkin uğraşlara sahip olması, “üretci” durumunda olmaları gerekmektedir.

Belirtildiği üzere Karacaören’de birçok faktöre bağlı muhtelif sosyal kademeler görülmektedir. İtibarlı kimselerin cemiyet içinde nüfuz elde ettiği, sülâlesi ve köylü açısından liderlik vasfı kazandığı söylenebilir. “Bir topluluğun liderliğini üzerine almış sınıf mensuplarına <ağa> denmektedir.”¹⁸⁵ Bu tabir özellikle sürü sahipleri, cömert kimseler, iyi bir soydan gelenler için kullanılmaktadır. Ağa olmak için servet, tek başına yeterli değildir. Dini bütün olmak, ahlâk sahibi olmak, paranın gücü kadar yere ve mevkiye sahiptir.

Köyde “soylu olmak” dışında, kendine mahsus bir vasfı ile adından söz ettirmiş, sülâlesini öne çıkarmış aileler de vardır. Genelde sülâlelerin, iyilik, doğruluk, zenginlik, cömertlik, dindarlık gibi kavramlarla yahut bu değerlerin zıddı bir istikamette özellik ile öne çıktıkları görülmektedir. Babuçlar köye ilk yerleşen ve geniş çevreye sahip sülâledir. Kalabalık bir sülâle olup arazinin çoğuna sahiptir. Bir zaman sonra Aşuroğulları ile Kahvecigil köy arazisinin büyük bir kısmını sahip olur. Bu sülâlelerde okuryazarlık oranı yüksektir ve çevre ile münasebetleri daha gelişmiştir. Muhtarlık uzun süre

¹⁸⁵ Erdentuğ, Nermin, (1956), Hâl Köyü’nün Etnolojik Tetkiki... s.77.

Babuçoğullarında ve bu aileler üzerinde kalmıştır. Gara Muhtar'ın muhtarlık, karakol komutanlığı yaptığı ve geniş sürülere sahip olduğu yıllarda şahsın kendisi ve sülalesi civar köylerde adından söz ettirmektedir.

Bazı aileler mutaassıp yapılarıyla tanınmış, bazıları dindarlığıyla, bazıları ise hayra düşkünlüğüyle toplum içinde statü kazanmıştır. Terzi Dede'nin birçok çeşmeyi imar ettirmesi, eskimiş yapıları mamur hâle getirmesi, hayır hasenat işlerinde bulunması kıymete değer davranışlar arasında kabul edilmektedir. Bazı kişiler için daha çok öne çıkan ileri görüşlülük, söz söyleme, hazır cevaplılık, sülaleleri ile beraber bu kişileri de toplum içinde yüceltmektedir. Köyün ağası olmak, birtakım işlevleri yerine getirmek, bir meslek icra etmek, köylüye borç vermiş ve hayırşinaslık göstermek itibar elde etme şekillerindendir.

Köyde kültürleri, inançları, yaşayışları yönüyle birbirinden farklı, çeşitli kademelerde sülale ve ailelere rastlanmaktadır. Erkek üyelerin hastalık yahut savaşlar sebebiyle ölmesi sonucu, bazı sülalelerin cemiyet hayatından çekildiği, soyun kız çocukları üzerinden sürdüğü de kaynak kişilerin belirttiği hususlar arasındadır.

5. Önemli Şahsiyetler

“Bir memlekette maddî ve manevî kültürü yaratanlar, o memleketin kültürlü insanlarıdır.”¹⁸⁶ Kültür sosyal bir organizasyondur ve bir değer olarak cemiyet hayatında yerini almaktadır. İstidat, zekâ yahut kabiliyete bağlı olarak erbablarının cehdleri etkilidir. Bu tür insanlar cemiyete rehberlik etme, yenilikler konusunda çığır açma, tehlikeler karşısında toplum üyelerine uyarılarda bulunma vazifelerini görür. İleri görüşlülük, uyarma, koruyup kollama, muhafaza etme, teşvik etme, yetiştirme, örnek olma belirgin özelliklerindendir. Önemli şahsiyetler, kültürün yaratıcılarındandır.

5.1. Ali Baba (1802-1877)

Ali Baba, Kahvecioğulları sülalesine mensup Kahveci İbrahim'in üç oğlundan biridir. Sülalesi köklü bir geçmişe sahiptir ve bugünkü nesil kendisini sülalenin ilk bilinen büyüğü olarak zikretmekte ve saygın bir yere koymaktadır. Kayıtlarda, Hasan Tecir ve medrese tahsili görmüş olan Mustafa isminde oğulları olduğuna tesadüf edilmektedir.

¹⁸⁶ Kaplan, Mehmet, (1989), Kültür ve Dil... s. 91.

Ailenin diğer fertleri hakkında güçlü bilgiler yoktur. Torunu olan Ali Hoca'nın ise Niksar'da medrese tahsili gördüğü, köyde bir süre muhtarlık yaptığı belirtilmektedir. (KK 34) Bazı rivayetlerde muhtarlığın Kahvecigil'e geçmesi Çanakkale Savaşı ile ilgili bir husus olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti, diğer savaşlardan farklı olarak, Çanakkale Savaşı'na medrese hocalarını da çağırıştır. Ama Ali Hoca, bir yolunu bulup askerlikten muaf olur ve köye muhtar olarak görevlendirilir.

“Ali Baba belli yaşlara kadar tasavvufi bir bağa sahip değildir, maiyetindeki 40 adamıyla birlikte çetelere karşı faaliyet yürütmüş, Celali İsyanları dolayısıyla ülkede çıkan karışıklıkta bölgeyi korumaya çalışmıştır. Daha sonra tövbe ederek tasavvufa girdiği eski büyüklerden duyduklarımız.” (KK 35)

Anlaşıldığı üzere geçimini hayvancılıkla sağlamaktadır. Bir gece rüyasında Kuran okuduğu söylenir ve o günden sonra ilme merak salar.

“Benim ana yaşı 1935. Reşadiye kütük 1939. Hasan Tecir bizim büyük babamız, babamızın babası. Ali babada öyle alimlik hocalık yoğunmuş, cesur baba yiğit birisiymiş. Bizim sülaleden gadunlar vardı, onlar anlatırdı. Çoban oluğu derük orda üryasında Kuran'ı hatmediyor, heç Kuran bilmeyen zabahının uyanıp su gibi okumaya başlıyo. Uzatma evliya olduğunu duyuruyo millete.” (KK 8)

İzmit vilayetinde, Koyunbaba isminde bir Nakşibendi şeyhine intisap eder. Tekkedeki sohbetlere ve derslere devam ederek ilim, irfan bakımlarından aşama kaydeder, kısa sürede manevî mertebeler kazanır. Gerekli dersleri bitirdikten sonra Koyunbaba'dan icazet alır. Dede yurdu olan Ordu, Gököy'de tekke kurar. İrşad için gittiği bu yerde, eğitim faaliyetlerini sürdürür ve eşraftan bir hanımla evlenerek ev ocak sahibi olur. Sözü edilen bu yerde vazifesinin tamamlandığını düşünerek Karacaviran'a gelir, hayatına burada devam eder. (KK 1)

Çocukluk ve gençlik dönemlerinde sade bir hayat sürmüş olan Ali Baba'nın, askerliği de dâhil belli yaşlara kadar, kendisine malum olan bazı hâller dışında manen olağanüstü bir durumun vuku bulduğu görülmemektedir. Aldığı ilmin ve kazandığı mertebenin birer neticesi olarak kerametlere rastlanmamaktadır. Halkın yüce makamlar izafe ettiği ve kerametlerinin anlatılmaya başlandığı dönem, irşad faaliyetlerine başladığı yıllar olup sonrasında Karacaören Köyü ve civarında dar bir sahada kerametlerinin anlatıldığı tespit edilebilmektedir.

“Ali Baba Osmanlı seraskermiş. Asker lazım olduğunda asker topluyomuş bölgeden, gediyoymuş. Osmanlı Rus Savaşı'nda bir paşa sürekli yanıltıyormuş askeri. Gayrimüslüm müymüş neymiş. Yanlış talimat veriyormuş yani. Ali Baba hazretleri onu ikaz etmiş birkaç kere. Belki o zamanlarda manevîyatı yoğundu. Paşam bu yapıdukların yağış demiş. Büyüklerin söylemelerine göre Ali Baba o

paşayı öldürmüş. Yakın subaylardan bir arkadaşı Ali Baba'ya kaç demiş buradan, seni harcayacaklar. Ve ya kendinden mi gorkmuş subay bilemiyom şimdi. Ordan Adapazarı'na varmış.” (KK 2)

Ali Baba'nın tasavvufla bağı askerlik sonrası döneme rastlamaktadır. Osman Baba isminde Nakşibendi şeyhiyle tanışır ve ondan ders alır. Ali Baba'nı Adapazarı'nda bulunması hayvancılık faaliyetlerinin bir sonucudur. Velilerin dünyadan el etek çekmiş, münzeviler olmadığı, halkın arasında ve olayların merkezinde yer alan sosyal rollere sahip şahsiyetler olduğu görülmektedir.

“Osman Baba isminde herhâlde Nakşibendi şeyhi olsa gerek ona teslim olmuş, yanında galmış bir süre. Ali Baba'nın da Hasan Tecir isminde bir oğlu varmış. Buradan goyun götürüyormuş beraber ta Adapazarı'na, orda goyunları besliyomuş, gurbanlık edip satıyomuş. Ali Baba bir gün oğluna, bu sene kışlayı, falanca yere dutacaksın demiş. Orası da dağın başı gır mı gır bir yermiş. Yüksek ıssız, bir dağlık yermiş yani. Oğlu bunu doğru bulmamış. Dağda otlatırım, yonca yedürürüm, sen işime garişma demiş oğluna. Oğlu ise yine burada hiç goyun olur mu babamın işi yağnış demiş gendü gendüne. O sene hiç gış olmamış rahmet bol olmuş. Ovayı su dutmuş eyice.” (KK 2)

5.2. Abdurrahman Tanrıverdi (Gara Muhtar)

Muhtarlık karar defterinden ulaşılan bilgilere göre Babuç Oğullarından Kara Muhtar'm, Birinci Cihan Harbi sırasında onbaşı olarak İskevsir bölgesinde görev yaptığı, Osmanlı ordularının dağıtılmasından sonra tahmini olarak 1920-1930 yılları arasında uzun süre muhtarlık görevinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Muhtarlığı süresince hafızalarda yer edecek olaylar yaşanmıştır. Yiğit, gözü kara ve kararlı tavırlarıyla çevrede tanınan bir şahsiyet hâline gelmiştir. İçinde yer aldığı sülale köyde kalabalık nüfusa sahiptir. Babuçların köye 5 kardeş olarak geldiği belirtilmektedir. Bir diğer rivayete göre Babuç isimli şahsın yedi kızı olduğu ve her bir kızını köyde bir sülaleye vererek geniş bir çevreyle akrabalık tesis ettiği dile getirilmektedir. (KK 3)

Sülale içerisinde de yiğitliğiyle nam salmış bu şahsın elde ettiği imtiyaz, sülale çevresindeki insanlara da çeşitli payeler kazandırmıştır. Kara Muhtar civar köylerde ve ilçelerde de çevresi olan bir şahsiyettir.

“93 Harbi'nde Rusya'yınan yapılan savaşta, dedeyi buradan ilk askerlik zamanı Bağdat'a sevk etmişler. Dedenin tarifine göre Musul veya Kerkük gibi bir çölde ağnadudu gendüsü. İstirahat vermişler. Lakin askeri hep bağlı götürüyolarımış zincirinen, kaçmasın deyin. Boynumuzda hele bilmem kaç kiloluk zincir asulu diyodu. Herkes birbirine ulalu götürüyolarımış. Yollarda zaten ayağı yarılan ayağı şey eden. Çoğu galdı yollarda askerin. Orda ıstirahatta üç tuğlu paşa diyolarımış. Çadır kurdular derdi. Askerlerin çoğu bu paşaya durumu diyek, şikayetçi olak derimiş, kimse cesaret edip

durumu diyemeyo mimkin. Subaylar da müsaade etmezimiş. Yalvarmış yakarmış asker, en son kim yapar bu işi demiş başındaki subay. Dedem demiş ki rahmetlik ben yaparım, paşaya durumu gedip derim demiş. O zaman başlarındaki subay bak garoğlan burada iki durum var ya yoğolusun ya varolusun, dedem de ben zaten yoğolmaya gediyoum demiş. Dönecek değlüm. Varmış çadıra ben paşayınan görüşeceğim demiş. Ya etme dutma seni öldürürler. Emir subayı mı ne müsaade edin demiş. Vardım bi selam verdim derdi. Ne diyon gara oğlan. Komutanım nere götürüyonuz bizi. Bilmem Bağdat cephesine. Komutanım zaten kim galdı kı da kimi götürüyonuz? Askerin yarusu yollarda öldü galdı, yarısı da açlıktan. Hele şu gadar yükünen Bağdat'a gadar gedeceğük sonra da savaşaçaguk senin aklın kesiyo mu demiş. Ee, ne yapacağuk o zaman demiş komutan. Bari kollarımızdaki zincileri çözün. O zaman paşa emir vermiş. Asker serbeslemiş. Sonra iki gün daha gettük. İstirahat verdiler. Ordan bizi Bağdat'a göndermediler, gerisin geri doğru Kars Cephesine dönderdiler. İşte Kars Cephesinde altı yıl kalmış. Rusya ile anlaşma olunca terhis etmişler bunları. Yayla zamanıymış, gelmiş Tütülüğe. (KK 2)

Birçok savaşta yararlık göstermesi ve gazi olarak köye dönmesi dolayısıyla bazı roller üstlenmiş, muhtarlık, karakol komutanlığı gibi görevlere getirilmiştir. (KK 2) Görevli olduğu dönemlerde asker kaçaklarının derdest edilip cezalandırılması, çevre köylerin güvenliğinin sağlanması ve asaişle ilgili birçok konuda hizmetleri olmuştur.

“Sonrasında da Balkan Harbine katılmış. Kırkpınar'da Edirne'de 40 gün muhasarada kalmışlar. Ağaçların kabuğunu soyup yemişler, sonra düşmanı yarmışlar. Orda da terhis olup geldükten sonra seferberlikte jandarma olarak almışlar hafif hizmete. Taşova'nın olduğu yerde Yemişenbükü derdi bir karakol varmış sadece. Erbağaya bağluyumuş. İngilizler, Fransızlar yurdu ele geçirince askeri terhis etmişler ya seferberlikte o zaman orda bir ramazan günüydü derdi. Yörüyerek köye geldim Kuvayi millîye çıkıp da Atatürk Anadolu'yu gezmeye başlayınca o zaman Büşürüm'deymiş karagol. Oraya görevlendirilmiş. Oranın komutanıymış. Burada Rum çeteleri soymuşlar bir keresinde. Asarcuk var işte. Kaç tane harpten gazi olarak çıktığı için komutan etmişler. Karakol Berketlü'ye gelince bir süre de orda görev yapmış. O zaman kaçaklar olurmuş sağda solda. Bohçalı'da mı ne bir adamı asmışlarmış. Dedem hiç kaçak asmadım, Gara Zehni meselesinde kesinlikle ben yoğun derdi. Hükümet asker kaçakları için zaten idam kararı vermiş.” (KK 2)

5.3. Şükrü Yıldız (Şükrü Hoca) (1931-2001)

Şükrü Yıldız, köylü arasında “Büyük Hoca” olarak bilinen Abdullah Hoca'nın oğludur. Köyde 90'lı yıllara kadar devam etmiş olan mollalık adlı sosyal müesseseyi ilmi ve içtihatlarıyla sürdürmüş bir şahsiyettir. Derin bir tahsil hayatı yoktur. Medrese eğitimi yanında babasından aldığı bilgi, görgü ve adabı çevresine aktarmaya çalışmıştır. Köylüye belli seviyede dinî bilgiler öğretmek, uygulamada karşılaşılan müşkülli gidermek ve fikhî

çözümler getirmek, günlük konularda işleyişi tanzim etmek gibi vazifeler üstlenmiştir. Köy halkı üzerinde ilmi nispetinde nüfuz sahibidir.

Üç beş takımdan oluşan tefsir ve hadis külliyyatı, Bursalı Mehmet Tahir'in Osmanlı Müellifleri, Hoca Zihnî Efendi'nin Nimeti İslam'ı, Ebu Hanife'nin Müsned'i, Fıkıhı Ekber'i ve Tahirül Mevlevî'nin Mesnevi Şerhi'nden¹⁸⁷ müteşekkil mütevazı bir kütüphanesi vardır. Eski yazı bildiği, yazdığı, sohbetlerinde ekseriyetle ehlisünnetin temel prensipleri ve evliya kıssaları üzerine bilgiler aktardığı rivayet edilmektedir. Ayrıca evinin bir odasını eğitime tahsis etmiş olan Hoca, köylünün yediden yetmişe Kuran öğrenimini üzerine almış, haftanın belirli günleri bu dersleri düzenli olarak sürdürmüştür.

Civar köylerde de tanınan, belli nüfuza sahip pederi Abdullah Hoca, özel sebeplere bağlı olarak, yerine oğlu Şükrü Hocayı bırakmamış, onu ilmi ve mizacı konusunda uygun görmemiştir. (KK 25)

“Abdullah Hoca büyük hocadu. Tokat'ta 9-10 sene medrese eğitimi almış. Hafızdır da aynı zamanda. İtikat, iman, hadis türünden ne ararsan kitap bulunurdu evinde. O da tarikata intisap etmiş ama nedense köyde devam ettirmemiş, yaymamış yani, bi zaman sonra bırakmış bu işleri.” (KK 2)

Şükrü Hoca da bu tür faaliyetleri hayatı boyunca kendi tasarrufunda ve uhdesinde sürdürmeye devam etmiş, ahali içinde imtiyaz elde etmiştir. (KK 4)

Şükrü Hoca'nın önemli yönlerinden biri yeniliklere mukavemet göstermesidir. Bazı yeniliklere karşı olduğu ve bu tür durumlara itibar edenleri söz ve davranışlarıyla uyardığı görülmektedir. Avrupa'ya işçi gönderilmesini doğru bulmamış, gavur parasını eleştirmiştir. Çalgıya cevaz vermemiş, düğünlerde kadınların oynamasını, eğlenceye katılmasını yahut ahali arasında eğlence tertip edilmesini, davul zurna ile düğün yapılmasını (KK 16, 17, 25) doğru bulmamıştır. Dedikoduya, iftiraya, zinaya, içki içmeye, kahvelerde oyun oynamaya, kadınların yüksek sesle sokakta gülmesine, şiddetle karşı çıkmıştır.

“Bazı anlayışları bağnazdı, geleneksel bir inanmaya sahipti, bildiğiyle amel etmeyi hep yeterli görmüştür, kaynaklar konusunda çok geniş bir literatürü olduğu söylenemez. Babanın mülke tasarrufunun olduğu ve evlatları arasında eşit olması gerekmediği düşüncesi köyde ona dayanmaktadır. Ama halk büyük bir saygı gösterir, dediklerine itibar ederdi.” (KK 25)

¹⁸⁷ Kütüphanesini sağlığında görmüş ve ilk elifba eğitimini kendisinden almış biriyim. İlkokul çağlarında mahallenin diğer çocukları gibi ben de tedrisatından geçtim, her okuma gününde odada yanan soba için elimize bir odun parçası alıp giderdik. Çorak bir ev ve yılların bütün yorgunluğunu üzerinden atmış hissi veren bu oda, en ücra köşesiyle âdeta karşı karşıya bırakırdı kendisini, insanı dinlendiren hava odanın tabii durumuydu.

Giyim kuşam konusunda bazı kıstaslara bağlı kalmıştır. Getirdiği bu kıstaslar, kültürün karşı koyması¹⁸⁸ olarak değerlendirilebilir. Yeniye karşı kendi hâkimiyet sahasını muhafaza etme durumudur. Avrupa'ya işçi gönderilmesine karşı çıkılması emeğin millî olarak değerlendirilmesine yöneliktir. Kıyafet konusunda “dar” ya da “kısa” ölçüleriyle ifade getirilmesi, yürürlükte olan değer hükümlerinin korunması, sosyal ahlâk kaidelerini had sınırları temel alınarak din ve buna bağlı kurumlar üzerinden işlerliğini sağlamaktır. Top oynamak, tarihi referanslar taşımakta ise de vaktin faydasız kullanılmasına getirilen bir eleştiridir, beden/enerjinin daha aslî uğraşlara kanalize edilerek israfını önleme amacı taşır. Kot pantolonun, kıyafetin dar olması, kısa gömlek giyilmesi dinen caiz olmadığı dile getirilmektedir. Şahıs sokakta bu tür durumlarla karşılaştığında gençleri uyardığı olmuştur. Diş dolgusunun dinen uygun olmadığını belirtmiş, yaptıranların günah işledikleri konusunda uyarmıştır. (KK 25)

“Şükrü Hoca, davulcuya para vermek, düğünlerde davul çağırmak, traktöre binmek, kasket takmak, başı açmayı yasak etmiş.” (KK 10, 12)

Namaz kılmayı özellikle tavsiye etmiş vakit namazlarının camide cemaatle kılınması konusunda uyarılarda bulunmuştur. Ona göre namaz esnasında kişilerin sokakta, yolda dolaşması, cami yanında oturması doğru değildir. Top oynamanın yanlış olduğunu zaman zaman dile getirmiş, gençleri bu konuda tavsiyelerde bulunmuştur. (KK 4) Görüldüğü gibi bazan toplumun ahlâkı üzerinde sosyal organizasyonlardan daha çok tek tek insanlar, etkili olmaktadır.¹⁸⁹

Toplum hayatında önemli roller üstelenmiş olan şahsiyetler, yasa koyucu olarak birçok iş görmektedir. Sosyal organizasyonlar bakımından karmaşık olmayan topluluklarda böylelikle kolay karar alındığı ve yasaların cemiyet üyeleri tarafından onandığı anlaşılmaktadır. Cemiyetin ileri gelenleri, önemli teamüller olarak addettiği din otoritelerine, mollalık vasıfları dolayısıyla sıkı sıkıya bağlı kalmakta, itaat etmektedirler. Aile üyeleri böyle bir sosyal düzen içerisinde himaye edilmekte, kişilerin davranışlarına şekli yönden müdahalelerde bulunmaktadır. Yapıyı düzenleyen kıymet hükümleri, Şükrü Hoca ve medrese tahsili almış birçok kaynağın faaliyetleri ile kontrol altında tutulmaktadır.

Köydeki mütedeyyin yapının uzun süre faal olmasında tasavvuf kadar köyün mollaları da söz sahibidir. Karacaören'de içtimaî hayat, 2000'lerin sonlarına kadar

¹⁸⁸ Meselenin kültür değişimleri bakımından tahlili ve diğer örnekleri için bakınız: Mümtaz Turhan, (1969), Kültür Değişimleri... s.181-186. Ayrıca köyde kültür değişimleri için Özakpınar, Yılmaz, (1999), Kültür Değişimleri ve Batılılaşma Meselesi. s. 79-85.

¹⁸⁹ Güngör, Erol, (1995), Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk... s. 24.

mollalığın (Şükrü Hoca'nın temsil ettiği) güç sahibi olduğu bir saha olarak öne çıkmakta, üniversite tahsilinin özellikle gençler arasında yayılmasıyla etkisini kaybetmektedir. Cemiyet hayatında maddî manevî ihtiyaçların değişmesi, eski usul ve anlayışların zeminini kaybetmesine, dolayısıyla değişen dış dünya ile dinî otorite arasında uyumsuzluğun belirgin derecede öne çıkmasına sebep olmuştur. Esasında birtakım yasak ve serbestlikler Şükrü Hoca üzerinden cemiyet hayatında yerini almış, düzenleyici fonksiyonlar zamanla başka sahalara kaymıştır. Eğitim, iktisadî kazanımlar, toplum düzeninin değişmesi, kitle iletişim vasıtalarının çeşitlenmesi bunda etkili olmuştur.

5.4. Ahmet Eraslan (Ahmet Pehlivan) (1908-1971)

Ahmet Eraslan, İskevsir'de tanınan bir pehlivandır, başpehlivan olarak nam yapmış, birçok güreşe katılmıştır. Köyün ileri gelenlerinden biri olarak adından söz ettiren şahıs, bilgisiyle, akil tutumuyla cemiyet hayatında öncü olmuştur. İleri görüşlü, yol gösterici ve nüktedan kişiliğe sahiptir. (KK 25)

Radyonun gelişeceğini, birçok cihazın görüntülü biçimiyle kullanılacağını öncesinde söylediği belirtilmektedir. Kırık çıkıktan anlamakta, geleneksel usullerle çocuk hastalıklarına ve her türlü hayvan hastalıklarına bakmaktadır. Arıcılığın köyde geliştirilmesi için çaba sarf etmiştir. “İnsanoğlu akıllı ve gayretiyle zoru başarır, yeter ki istemeli.” diyerek köylüyü yeni usullere teşvik etmiştir. Ziraatla ilgili sahalarda bilgisine başvurulduğu, köyün üst başında bulunan çamlığın çevrilerek koru hâline getirilmesine ön ayak olduğu dile getirilmektedir. Arpalık'a patates ekilmesi fikri ona aittir. Ürün veriminin artırılması, yerli tohum yerine yabancı tohum kullanılması, kel tepelerin ağaçlandırılması konularında fikirler ine sürmüştür.

Taş ustasıdır ve köydeki birçok köprünün inşasında bulunmuş, bakım ve onarımını yapmıştır. Köyde dikiş kursunun açılması, cami binasında bir oda çevrilerek eğitim amaçlı kullanılması onun fikirlerine dayanmaktadır. (KK 24)

Sülalesi içerisinde sevilip sayılmaktadır. Birçok faaliyette öne çıkması, yeniliklere açık olması, ileri görüşlülüğü köyde ve sülale içerisinde nüfuz elde etmesini sağlamış, çevresini yüceltmıştır. Hane sayısı bakımından köyün en kalabalık sülalelerinden birine ait olan şahıs bugün, pehlivan namı ile adından söz ettirmektedir.

5.5. Ahmet Şahin (Âşık Kerem)

Ahmet Şahin, Aşuroğulları sülalesine mensup mütevazı kişilikte bir sanat erbabıdır. Sülale içinde saygın bir yer edinmiş olan şahıs, söz söyleme, olayları farklı bir bakış açısıyla dile getirme hususlarında adından söz ettirmiştir. Şiirle olan bağı onun köy dışında da tanınmasını sağlamış ve şiirleri İskefsir bölgesinde yayılmıştır. Aşuroğulları köye sonradan gelip yerleşmiş, cemiyet içerisinde mizaçları ve kabiliyetleri dolayısıyla bir yer edinmiş sülalelerdendir. Sülale içerisinde hatırı sayılır kişiler, ağalar ve tahsil görmüş kişilere rastlanmaktadır. Âşık Kerem bunlardan biridir.

Geçimini daha çok hayvancılık ve çiftçilik ile sağlamaktadır. Âşık Kerem lakabı ile civar köylerde tanınmış, şair ve âşık tabiatıyla ahali arasında teveccüh kazanmıştır. Onu, yaşadığı dönemde tanımış olan kişiler, söz söyleme kabiliyetine sahip biri olarak anlatmakta, her olay için söylediği şiir ve deyişleriyle hatırlamaktadırlar. Bugün gençler arasında dahi deyişleri ve birçok olay için söylediği veciz sözler bilinmektedir.

İskevsür Elleri

Yükseklerine yağıyor kar ile boran,
Taa, ezelden beri Karacaviran,
Suretten ezbere okurlar Kur'an,
Adam kandırmakta şeytana benzer.

Ne güzeldir Başçiftlik köyü,
Uygundur yaylası havası suyu,
Fitnedir insanı kötüdür huyu,
Isırgan denilen bitkiye benzer.

Ovanın yüzünde Hatipli köyü,
Yerler de doymazlar koca dünyayı
Mucmuluk mu kesildin hey koca ayı
Kömüş denilen hayvana benzer.

Yüksektir yaylası çok olur yağadur
Bozcalının yarıdan fazlası ağadur
Fitnedir insanı adam aldatur,

Çok cambazlık yapan çingene benzer.

Bereketli köyünde kurulur pazar,
Hepsi kömüş koşar değmesin nazar,
İnsanı dilenci dünyayı gezer
Sokakta toplayan çingene benzer.

Ne güzeldir, Kotanı köyü,
Çirkindir insanı, kötüdür huyu,
Zorunan içerler o güzel suyu,
Taş kovuğunda yatan tavşana benzer.

Sarsuk Ahmet gene söze başladı,
Sevdiği köyleri, bir bir taşıdı,
Elmacık, Maşala, Gerdengeç'i yokladı,
Onlar da sır saklayan insana benzer. (KK 1)

Aşuroğullarından Şahman Ağa, eşi öldükten sonra tekrar evlenmek ister. Şahsın evlenmek isteği ve bu durum üzerine ahalinin düşündükleri Âşık Kerem'in bir dörtlüğünde tercüme edilir.

Evleri çeşme başında,
Mehri altmış yaşında,
Paran mı çok ey Şahman,
Aklın mı yok başında. (KK 1)

Köydeki kış şartları çetin geçmektedir. Âşığın bazı şiirlerinde bu durum dile getirilmektedir. Hacca gitmeyi kafasına koyan ve hayvanların samanını satarak hacc parası temin eden âşık bu durumu çocuklarının üzerinden söyleyerek özeleştiriyi yapmaktadır.

Öküz behniyi yıktı
Açlık belası ile
Babam hacca gidecek
Saman parası ile. (KK 1)

Âşık, geçimini hayvancılıkla sağladığından âşık açısından tamdaki hayvanlar önem arz etmektedir. Yalnız o yıl, tamdaki hayvanlara oğlu (Ömer Şahin), baktığı için

hayvanların çoğu telef olmuştur. Oğlu Ömer'in telef ettiği iki dana, bir inek ve bir de öküzün üzüntüsünü şair dörtlüklerle dile getirmektedir.

Evlerinin önü su sızacağı,
Gol Ömer kurdu bize tuzağı,
Tanda ne öküz kaldı ne buzağı,
Onu da yedi hınzır Gol Ömer. (KK 1)

5.6. Arif Eraslan (Arif Ağa) (1902-1995)

Köyde ağa olarak bilinen önemli şahsiyetler arasındadır. Uzun bir dönem adından söz ettirmiş olan şahıs, sülale içerisinde variyeti dolayısıyla önem kazanmış, cömert ve yardımsever oluşu sülale ve çevresinin cemiyet hayatında önemli bir yer edinmesinde etkili olmuştur. Eraslanlar da diğer birçok aile gibi köye dışardan gelip yerleşmiş ve mevki elde etmiş bir sülaledir. Arif Ağa, sülalenin diğer mensupları tarafından sözü dinlenen, saygın bir kişiliğe sahiptir. Mütedeyyin bir anlayışa sahip olup ticaret ve ziraat işleriyle geçimini sağlamaktadır.

40 yıl evinin giriş katında bakkal işletmiş ve alışverişleri veresiye usulü yıllar boyunca devam ettirmiştir. Özellikle gençlere veresiye defteri tuttuğu, ödeme durumu olmayanların borcunu sildiği belirtilmektedir.

“Milletin çok banka borcunu ödemiştir. Mesela köyde borçlu kaç hane var diyelim 100 hane, bunların borcunu öder, sonra ödemeleri için mühlet verirdi, bu yaptığı işten de faiz almazdı. Çok zorda olanların borcunu sildiği bile olmuştur.” (KK 4)

Tahsil hayatı yoktur. Askerde yeni harfleri öğrenmiş ve ticarî hayatını bu haliyle sürdürmüştür. Eski yazı bilmediği, kendisine ait kütüphanesinin olmadığı belirtilmektedir. Hoşgörülü ve mütevazı mizacıyla tanınmakta olan şahıs, tasavvufa hayatı boyunca mesafeli durmuş, sülalenin diğer ileri gelenlerinden farklı olarak tarikate girmemiştir.

Ticarette birlikte celeplikte yaptığı, her yıl 500-1000 koyundan oluşan sürüye ve geniş araziye sahip olduğu bilinmektedir.

5.7. Şevket Koçan (Kara Şevket)

Şevket Koçan, Kibritçi Oğullarından Bekir'in oğludur. Şevkigil olarak bilinen sülalenin mensubudur. Hoş sohbet ve hazır cevap biri olarak tanınmasının yanında ince, nükteli bir mizah anlayışına da sahiptir. Anlattıklarıyla insanları yererken aynı zamanda da güldürmektedir.

“Şevket Emmi'nin sürekli komşuların bahçesine giren, çit tanımayan yaramaz bir ineği vardır. Komşuları, ineğin bu durumundan şikâyetlerini her fırsatta Şevket Emmi'ye iletmektedirler. Bir tanesi var ki Şevket Emmi'de hul huzur bırakmaz. (KK1) Namı diğer Marzuk Eme, sabah akşam senin inek “davun yiyesice”, yine bizim bostanı batırmış diyerek yakınmaktadır. Şevket Emmi çaresiz ineği satmaya karar verir. Şikâyetlerin asılsız olduğunu ve devam edeceğini iyi bilen Şevket Emmi, komşulardan habersiz ineğini Perşembe pazarına götürür. Ucuz pahalı satar ama ineğin kellesini geri almak gibi bir şart koyar pazarlığa. Şevket Emmi, parasını cebine, kasaptan aldığı ineğin kellesini çuvala koyarak evine gelir. O da ne? Gün yeni kararmıştır ve Marzuk Eme yine kapıya dayanmıştır. ‘Lan Şevket, senin davun yiyesice yine bostana girmiş’ der. Şevket Emmi bozuntuya vermeden hanımına seslenir. ‘Kız karı şu çuvalı buraya getir.’ der. Çuvaldan çıkardığı kelleyle elindeki dayağı vurdukça vurur, bir taraftan da ‘Ben seni sattım yine kurtulamadım, kestirdim yine kurtulamadım, nedir senden çektiğim’ der.” (KK1)

Yaşanmış olan bu hadise, öğretmen Mehmet Öztürk'ün mısralarında dile getirilmektedir.

Şevket Emmi

Ulaştık konu komşu, yaylanın akşamına
Yine bir inek girmiş, Marzuk'un bostanına.
Tüm yaylayı kaldırdı, kadının bedduası
Kara katıran yesin, kan içine akası.

Marzuk bu adres belli, koşar Şevket Emmi'ye
Senin davun yiyesi, bostana girmiş diye.
Seher eme dese de “Gardış sen sefilmişsin”
Köy yolundan getirdim, sen boşuna gelmişsin.

Şevket Emmi dese de varsa şahidin getir
Madem yok gören bilen, sen de dırdırı bitir.
Komşular yetişerek kavgayı bitirirler
İkisi koltuklayıp Marzuk'u götürürler.

Karı koca çaresiz verir satış kararı
Pazarlar bitik ama görmez gözler zararı.
Sabahleyin erkenden Sarı Kız hazırlanır
İki saat yaya yol, mal pazarına varılır.

Birçok tacir birikir Sarı Kız'ın başına
Şevket Emmi satmaz ki kasaptan başkasına.
Aramaz üçü beşi, başka hesap peşinde
Kelle bende kalacak, pazarlığın içinde.

Çok fazla uzun sürmez Sarı Kız'ı yüzmesi
Pazarlığa soktu ya, Şevket'indir kellesi.
Vakit öğle demeden pazardan eve geldi
İneği sattığını kimseye söylemedi.

Nolur hanım üzülme, alırsız yenisini
Birazcık saklayalım, ineğin kellesini.
Marzuk erkenden kalkar, bir göz atar bostana
Sanki savaştan çıkmış, hiç kalmamış lahana.

Adres yine aynıdır, koşar Şevket Emmi'ye
Senin ''afat yiyesi'' bostana girmiş diye.
Seher Eme çıkarır, kelleyi çuvalından
Şevket Emmi yakalar, kellenin kulağından.

Elinde gücekleme hem vurur hem söylenir
Şaşa kalmıştır Marzuk hakikati öğrenir.
''Diri iken ne ise, ölüyken nasıl girdin
Nasıl yedin pancarı bostana zarar verdin.''
Şevket Emmi her zaman çok nüktedan biriymiş
Adın çıkacağına canın çıksın iyiymiş.

Mehmet Öztürk

Şevket Emmi, kabahatini söz söyleme konusundaki hünerini kullanarak örter, söz ustalığıyla işin içinden sıyrılmasını bilir.

“Şevket Emmi, yine bir gün Hasan Köyü’nden Hamdi’ye patates tohumu satar. Hamdi patatesi eker ve büyümesini bekler. Ama patatesler bir türlü çillenmez. Bir gün karşılaştıklarında Şevket’e sorar. ‘‘Senin bana sattığın tohumlar çürük çıktı.’’ der. Şevket Emmi nasıl ektiğini sorar, Hamdi’de bildiği kadarıyla patates ekimini anlatır. Şevket Emmi ise ‘‘Bu ekme işi olmamış.’’ der. ‘‘Hamdi sen patatesleri toprağa gömerken özlerini Kâbe’ye çevirmemişsin, patatesler de bu yüzden çillenmemiş.’’ diye cevap verir.” (KK1)

Şevket Emmi hazır cevap ve nüktedan biridir. Hâlimden memnun ve davranışlarından rahatsız değildir. Uyarıları pek önemsemez. Nüktedan biri olması hasebiyle köy halkı arasında sevilip sayılmaktadır. Kusurları ve yalanları esprili mizacı dolayısıyla hoş görülmektedir.

“Bir gün babası Bekir Emmi, Şevket’i yanına çağırarak ‘‘Oğlum herkes senin yalancı olduğunu söylüyor, yalan söylemekten vazgeç, ben de sana bir at vereyim der. Şevket Emmi, ‘Sen bana bir defa at verirsin, bir iş yürütürüm, ben ise yalanlarla her işimi yürütebiliyorum.’ der.” (KK 1)

5.8. Hacı Mahmut Tanrıverdi (1938 - ...)

Topçugil sülalesine mensuptur. Köyde uzun yıllar muhtarlık yapmış olan Kara Muhtar’ın torunudur. Babasını genç yaşta kaybetmiştir. Yumuşak mizaçlı, ağır, sakın kişilikte bir şahsiyettir. Eski harfleri bilmesinden dolayı halk odalarında toplanan ahaliye belli bir süre Muhammediye, Ahmediye, Yusufname, Battalname, Cenkname gibi eserleri yüzünden okumuştur.

Ehli tarikidir. Merkezi Sivas’ta bulunan İhramcızade tekkesine köyün diğer ehli tarikleri gibi intisap etmiş, bu bağlılığı ömrünün sonuna kadar sürdürmüştür. Köyde birçok defa düzenlenmiş olan sahra sohbetlerinde faal olarak bulunmuştur. Edebiyata meraklı olan şahıs, bazı meclislerde beyitler söylemekte, gazeller okumaktadır. (KK 6)

Şahsın, medrese tahsili yoktur. Bulunduğu sohbet ortamlarının, kulaktan duyarak ezberlediği şiirlerin etkisiyle âşık tarzı mısralar kaleme almaktadır. Askerlik yaptığı süre zarfında yeni harfleri öğrenmiş, köyde yeni harfli metinlerin okunmasında köylüye yardımcı olmuştur. Bu sebepten köydeki posta hizmetlerine uzun bir zaman devam bakmıştır. Gurbetten mektubu gelen kişilere mektubunu açıp okumak, mektuplarını yazmak ya da kişilerin dilekçelerini kaleme almak gibi hizmetleri olmuştur. Muhtarlığın

devlet kurumlarıyla olan yazışmalarını yürütmüştür. Geçmişte, cenaze, defin ve sair işlerde bazı görevlerde bulunmuştur.

Köyde uzun bir süre bakkaliye işletmiş, ana santral usulüyle çalışan telefon hizmetine bakmıştır. Yaptığı hizmetler dolayısıyla köyde kendisine “postacı” denmektedir. Köyde bazı yeniliklerin öncüsü olmuştur. Posta işleri, süt çekme makinesi, kazak örme tezgâhı, bu yeniliklerden bazılarıdır.

“Hacı, bir gün çayırdaki otları çevirip yağmur duasına yetişmek için acele acele yürümektedir. Köy mezelliğinden geçerken biri seslenmiş. Bir ağaç dibinde insan kılığına girmiş biri Hacıya seslenmiş. Hacı yörü yörü beklediğiniz rahmet gelecek demiş.” (KK 5)

5.9. Mehmet Öztürk (1970- ...)

1970 Niksar doğumludur. İlk tahsil hayatını Karacaören’de, orta ve lise kısmını Sivas Yıldızeli Pamukpınar Öğretmen Okulu’nda tamamlamıştır. 1993’te Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği bölümünden mezun olmuştur. Bir süre kendi köyünde öğretmenlik yaptıktan sonra siyasete atılmıştır.

Köyün önemli şahsiyetlerindendir. İki dönem (1999-2004 seçim dönemleri) belediye başkanlığı yapmış olan şahıs, mahallî durumları bölgenin dil özelliklerine sadık kalarak ifade ettiği şiirleriyle tanınmaktadır. Şiirlerinde hece veznine ve âşık söyleyişlerine yer vermekte, köydeki ölüm, acı, ayrılık, aşk, doğuş vb. duyguları hadiselerle bağlı olarak ustalıkla tasvir etmektedir. Belediye başkanlığı sırasında derleme faaliyetlerinde de bulunmuş olan şahıs evli ve 7 çocuk babasıdır.

Veysel’e

Kelkit çayı neydi, benimle derdin,
Üzerim tozlandı suyunu sevdim,
Yolumu şaşırdım girdaba girdim,
Dönüyom dönüyom çıkamıyom ben.

Ne fayda görecem, Kelkit çayından,
Dalgıçlar getirin çıkarın burdan,
Genç yaşta ayrıldım anadan yardan,
Körpe çocuğumu tutamıyom ben.

Dayan Salih baba Hak'tandır çile,
Her zaman olamaz sevenler bile,
Daha doyamadım o Pembegül'e
Gidiyom buradan duramıyom ben.

Dedeme çekmiştim, güreş tutardım,
Oyunlar ararken alta yatarım,
Tek çift dalar, sarma, künde atardım,
Tuş oldum ayağa kalkamıyom ben.

Çağırdı yanına Pehlivan dedem,
Rabbim razı olur, inşallah benden,
Helallik dilerim cümle âlemden,
Boğuldum dünyada, duramıyom ben.

(Mehmet Öztürk)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNANMA VE UYGULAMALAR¹⁹⁰

1. İNSAN HAYATININ SAFHALARI

1.1. Genel Hususlar

“İnanç, sözlük anlamı ile ‘kişice ya da toplumca bir düşüncenin, bir olgunun kabul edilmesi’ demektir.”¹⁹¹ Anadolu’da birçok inanç, külte dönüşmüş, tarih ve dinin hâkimiyet sahası içinde varlıklarını devam ettirmişlerdir.

İnançlar, ihtiyaç şekline ve inanma, kabul görme derecesine bağlı olarak tatbikatlara dönüşmektedir. “Tatbikatta bir kültürün kavram ve modellerini öğrenmek için onun dil bakımından dayandığı anlamlar sistemini bilmek gerekir. Tasviri (descriptive) etnografyanın büyük kısmı ister istemez, bir tasvirî semantiktir.”¹⁹² Bu sebeple inanca temel olan ve uygulamaya dönüşen ihtiyaç unsuru, bir müddet sonra ifadesini dille bulur, dil metafizik alanla kurulan münsebetin tek vasıtası olduğundan kalıplaşmaya, tek yönlü metinler olmaya başlar. Büyücülükle uğraşan, muska yazan kişiler, faaliyet içinde bulundukları sahanın hâkim dilini bildiklerini ve sihri, bu dil kodlarını kullanarak sağladıklarını iddia etmektedirler. Şaman ve kamların fizik ötesiyle olan bağları yine dil bilmeyi, dilden kasıt ta dua okumayı gerektirmektedir.

“Gelenek ve inançların toplum yapısı içinde anlamı ve fonksiyonları, halkbilimi sahasının ilgi çekici konularından biridir.”¹⁹³ Karacaören Köyü derlemelerinde elde edilen inanma ve uygulamalar, hayatın her safhasıyla ilgili olmakla birlikte, doğum, evlenme ve ölüm hususlarında adını daha çok hissettirmekte, davranışlarda, günlük uğraşlarda, takvimlendirmelerde, tabiat hadiselerinde üstün özelliklere sahip olduğuna inanılan güçlerin yardımlarına başvurulmaktadır.

“Dinî inançlar, bir yönden kutsala bağlı olup bir başka yönden de toplumsaldır. Onların biçimi ve şiddeti toplumsal yapı ve koşullara sıkı sıkıya bağlıdır.”¹⁹⁴ Her ne kadar uygulama zemini, İslam inanç ve esaslarıyla şekillenmiş olsa da Orta Asya Türk Kültür ve değerlerine, iyi ve kötü ruhlara sahip tabiatüstü varlık ve güçlere atıf yapıldığı saha

¹⁹⁰“İnsan Hayatının Safhaları/Merhaleleri” ifadesi, Ersin Özarslan’ın Anadolu’da doğum ve ölüm inançları konulu bir sohbetinden ilham alınarak belirlenmiştir.

¹⁹¹ Boratav, Pertev Naili, (1973), Türk Halkbilimi II... s. 8.

¹⁹² Oğuz, Burhan, (1976), Türkiye Halkının Kültür Kökenleri... s. 24.

¹⁹³ Karadağ, Metin, (1989), Halkbilime Giriş... s.19.

¹⁹⁴ Günay, Ünver, (1999), Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat... s. 70; J. Wach, (1987), Din Sosyolojisine Giriş... s. 21-33; Taplamacıoğlu, Mehmet, (1983), Din Sosyolojisi...

örneklerinde görülmektedir. Türk toplulukları İslamiyet’i kabul etmeden önce de muhtelif dinlere girdikleri zaman eski inançlarından yeni dinle çatışmayanlarını olduğu gibi, çatışanlarını ise yeni dinden aldıkları motiflerle besleyerek yaşatmışlardır.”¹⁹⁵ Belli bir tarihten sonra özellikle Müslüman bir toplumun hayatında yer alan “melek, şeytan, cin, peri” gibi varlıklar yanında geçmişin bir aktarımı olarak hayalî varlıklara ve bunların fiillerine yer verilmektedir. Çocukların hayatlarında yasakları ve serbestlikleri düzenlemek için “kok dede, hörtlenbüz, kokucuk” adlı varlıklar, günlük dilde ve sözlü anlatılarda sıkça rastlanan sembollerdir.

1.1.1. Muhteva Bakımından ”Safha” Kavramı

Safha,¹⁹⁶ sözlüklerde “Önem ya da değer yönünden gitgide yükselen bir sıra basamakların her biri”¹⁹⁷ manasında kullanılmaktadır. Safha; avdet ve rücu olunacak yeri işaret eder. İnsan hayatındaki derece, mertebe, yeni bir vaziyet alma durumudur. Sosyal bir ünite ile beraber hüküm süren insan hayatının bir hâlden başka bir hâle geçmesi, insanın biyolojik değişmesini ve sosyal yapı içinde yeni rol ve kimlik kazanmasını ifade eder. İnsan sosyal bir varlıktır ve tabiatının gereği olarak cemiyetle daimî surette intibak hâlindeydir.

İnsan, ulaşmak istediği hedefler doğrultusunda hayatını merhalelere bağlı sürdürmektedir. Bazı safhalar kişinin hayatında derin izler bırakmazken bazıları mekân, zaman ve sosyal çevreye bağlı olarak ve kimlik ve statü bakımından değişikliklere uğramaktadır. İnsanın sosyal çevresine intibak etme durumunu, arkadaş grubunu, eş seçimini etkilemekte, maddî ve manevî birtakım yenilikler karşısında tavır almasını gerekli kılmaktadır. Tavrın muhteva ve şiddeti ise safhalara ayrılmış olan insan ömrünü ve safhaların önem derecesini belirlemektedir.

Doğum, sünnet, ergenlik, gençlik, yaşlanma, ölüm biyolojik özellikler içeren safhalardandır. Ad kazanma, eğitim hayatı, askerlik, evlenme, çocuk sahibi olma, meslek hayatına başlama, göç vs. kişiye birtakım statülerle birlikte yeni roller ve davranışlar kazandırır. Bu organizasyonların her biri “geçiş” özelliğindedir. Anne karnında beslenen bir organizma, doğum sonrası dış şartlara bağlı yaşamını devam ettirmek durumundadır. Ölen bir kişinin biyolojik canlılığı sona erer. Bazı meslekler askerlik yapmış olmayı liyakat

¹⁹⁵ Ocak, Ahmet Yaşar, (2000), Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri... s. 37.

¹⁹⁶ Hilmi Ziya Ülken, insan hayatını dört başlıkta ele almakta ve dönemlerin her birini ilgili kavramlarla ilişkilendirerek anlatmaktadır. “Çocuk korku ahlakında, ikinci gençlik ümid ahlakında, delikanlı gurur ahlakında ve yetişkin insan aşk ahlakındadır.” Bakınız: Aşk Ahlakı, (1981), ...s. 170.

¹⁹⁷ Bk. <https://www.google.com.tr/search?aşama>.

ölçüsü alır, evlilik, kişinin bazı davranışlar sergilemesini, önceliklerini belirleyip bunlara göre yaşamasını gerekli kılar. Eğitim, diğer safhalar kadar insan hayatını değiştirmeye muktedirdir. Dolayısıyla “bir halden başka hale geçme” özelliğinde birçok safha kendini göstermektedir.

Kültürün esasını insan ihtiyaçlarına bağlayan ilmî disiplinlerden biri de halkbilimdir ve halkbilim, cemiyetin bir parçası olarak insanı, hayat tecrübelerini ve meydana gelen nev’i şekilleri pratikleriyle birlikte ele alır. Halkbilim nazariyelerine göre insan hayatı üç önemli döneme sahiptir: “Doğum, evlenme, ölüm.”¹⁹⁸ İnsan hayatında görülen pratikleri temelde bu üç safha belirler. “Bu önemli safhanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı bulundukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun biçimde yönetir.”¹⁹⁹ Davranış ve değerler çağlar ötesine bu inanç ve uygulamalara bağlı nakledilir, zaman dilimine yayılır, değişir ve çoğalır. Kültürün muhafaza etme gücü sosyal âdet ve inanışlarda belirgin biçimde görünmektedir.

Kültürün kalıcılığı ve uzun süreliği köy hayatında daha çok kendini gösterir. İnanç zenginliğinin olmasında köydeki kolektif hayat ve paylaşma tutumları köyü şehirden ayırmakta, köy hayatında inanç unsuru daha çok yer tutmaktadır. “Köylerimizin cemaat yapısı içinde olması, dayanışma duygusu, yüz yüze temaslar, toplumun bir ahenk içinde devamını sağlar. Cenaze merasimleri, düğün, evlenmeler, doğum gibi faaliyet şekilleri grup içinde ortaklaşa yürütülür. Şehirde bu tür oluşumlar daha çok rasyonel ve kişisel açıdan değerlendirilir.”²⁰⁰ Dolayısıyla Karacaören’de sevinç ve üzüntünün müşterek tanımları, davranışları ve uygulamaları vardır. Cemiyet üyeleri arasında “biz” şuuru ağır basmaktadır.

1.1.2. Muhteva Bakımından “Geçiş Dönemi”

“Geçiş dönemleri, bir nevi inanç, tören ve uygulama şeklindedir ve hayatı sağlıklı, huzurlu ve erdemli yaşamak adına Mutlak Otorite’nin yahut tabiatüstü güçlerin yardımına başvurmaktır. Maji yahut majik kuvvetler tabiri “Yunanca mageia’dan gelmektedir, büyücünün sanatı demektir. Magier = (büyücü), eskiden İran’da mensuplarına tabiatüstü kuvvetler atfedilen, maguş denen bir rahipler sınıfının adıydı. Bugün büyücülüğün ve gaipden haber vericiliğin adıdır.”²⁰¹ Geçiş dönemleri, insanın geleceğini esen kılma,

¹⁹⁸ Örnek, Sedat Veyis, (2016), Türk Halkbilimi, ... s. 183.

¹⁹⁹ Örnek, Sedat Veyis, (2016), Türk Halkbilimi, ... s. 183

²⁰⁰ Türkoğlu, Orhan, (1977), Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları... s. 87.

²⁰¹ Örnek, Sedat Veyis, (1981), Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili...s. 28-29.

kutsama, kutlama, gücü elinde bulunduran varlıklardan güç, esenlik ve sağlık dileme gayelerine bağlı maddî manevî cepheler arz etmektedir. İnsan, görünen görünmeyen kötü yahut iyi ruhların etkisini kontrol altında tutmayı amaçlamaktadır.

“Geçiş törenleri (Fransızca: rites de passage) 1909 yılında etnolog Arnold van Gennep tarafından ortaya atılan ve oldukça ses getiren etnolojik bir konsept”²⁰² olup ülkemizde Sedat Veyis Örnek’in eserlerinde çokça dile getirdiği bir tabirdir. “Van Gennep'e göre endüstri çağına geçememiş bazı topluluklarda bu gibi geçiş aşamaları sosyal hayatı oluşturan en önemli unsurlardı. Konsept daha sonraları İskoçyalı etnolog Victor Turner'in ‘eşiklik teorisi’ ile geliştirilmiştir. Buna göre eşiklik, geçiş öncesi ve geçiş sonrası devirler arasında kalan ara sürece verilen addır.”²⁰³

Hayatın her bir devresini “geç-“ fiili ile anlatmanın yetersiz olduğu, insan hayatının birbirinden bağımsız olmayan ve çoğu zaman birbiriyle irtibatı kesilmemiş dönemleri içine aldığı ve bunların kesin çizgileriyle birbirinden ayırt edilemeyeceği malumdur. Bazı gerekçelere bağlı olarak “geçiş dönemi” adlandırması yerine “aşama” yahut “safha” kelimeleri bu çalışmada tercih edilmiştir. Gerek geç- fiilinin kastettiği manayı anlatmakta yetersiz kalması, gerekse zamanla pratikler şeklini almış vakaların “dönem” olarak düşünülmesi sebebiyle “geçiş dönemi” ifadesine sıklıkla yer verilmemiştir. “Kırlama” süresinin 40 gün olduğu esas tutulursa ve “geçiş dönemi” kastıyla dile getirilenlerin dönemden ziyade birer pratik olduğu herkesin malumudur. Bazı insanların hayatında evlilik önemli değişmelere sebep olmadığı gibi askerlik/tahsil hayatı diğer bütün amilleri etkileyecek seviyede güce erişmiş olabilir. “Safha” kelimesinin kullanılmasının bir diğer sebebi “geçiş dönemi” ifadesinin yabancı bir terimin karşılığı olarak teklif edilmiş olması ve bu kalıbın yaşayan Türkçede yer etmemiş olmasıdır. Gençlik, askerlik, evlilik yahut yaşlılığı “kutsayan” ritüellerin kişide yapacağı tesirler muhakkaktır lakin insanda bunlardan daha baskın olan kişinin şahsiyet yapısını, irsiyet, alışkanlık ve eğitim temayüllerini göz ardı ederek yeni hal ve şartları tek belirleyici amil kabul etmek ancak “geçiş-“ kelimesi ile anlatılabilir. “Doğum, evlenme ve ölüm” kelimeleri, terminolojik olarak dönem kastıyla kullanılacak derecede takvim zamanı içeren manaya sahip değildir, bu sebeple birer fiil olan bu kavramlar ancak yaşanan anı anlatma, yapılan/vuku bulan olayı ifade etme güç ve imkânına sahiptir. Yatılı mektebe başladığında, iş hayatına atıldığında, evlendiğinde yahut emekli olduğunda kişinin hayatının değiştiğini

²⁰²https://tr.wikipedia.org/wiki/Ge%25C3%25A7i%25C5%259F_t%25C3%25B6renleri&hl=tr&gl=tr&stri p=1&vwsr=0.

²⁰³https://tr.wikipedia.org/wiki/Ge%25C3%25A7i%25C5%259F_t%25C3%25B6renleri&hl=tr&gl=tr&stri p=1&vwsr=0.

söylemek yerine ancak değişmeye sebep olacak fiillerin gerçekleştiğini söylemek daha doğru olacaktır. Hülâsa evlenme, bir ritüeldir, evlilik ise birçok sebep ve sonuçları ihtiva eden dönem adlandırmasıdır, dönemler “önce” ve “sonra” arasında köklü bir kopuşu her türlü zemin ve şartlarda ifade etmezler.²⁰⁴

Karacaören Köyü’nde derlenmiş olan birçok inanç ve uygulamalar, köy halkının Müslüman ve Türk karakterleri yansıttığına işaret etmektedir. Orta Asya Türk kültür ve yaşayışı, İslam’ın itikat ve inanç esasları günün şartlarına bağlı biçimlenerek köyün içtimâî yapısında yerini almış, köy hayatında fonksiyonlar üstlenmiştir. Bu inanmalar, adak adama, kurban kesme, mum dökme, yağmur duası, ziyafet tertip etme, yedi evden parça toplama, aç doyurma, çıplak giydirmeye vs. şekillere girerek bünye kazanmıştır. Bilindiği üzere kurban, Türklerin hayatında İslamiyet öncesi devirlerde de görülmektedir. “Şamanistlerde kurbandsız ayin yapılmaz. Her ayin için kanlı yahut kansız kurban bulunması gerektir. Saçı, yalması, tös, ateşe yağ atma ve şarap serpmeye gibi törenler, bu kansız kurbanlar cümlesindendir.”²⁰⁵

Yatıra gitmek, çaput bağlamak, muska yazdırmak, nazarlık taşımak, afet ve belalara karşı dualar okumak yörede gelenek hâlini almış uygulamalardır. Tarla sürülürken, buğday ekilirken, sürüye koç katılırken, yaylaya göçülürken vb. bütün bu fiillere mana yüklenmesi, bugün zeminini kaybetmiş olsa da Karacaören’de inancın uygulama şeklini almış biçimleridir.

Karacaören Köyü’nde inançlar, duşak kesme, buğuya girme, demirden kolluk takma, fırın harında kalma, yatırı ziyaretlerine gitme gibi pratiklere dönüşmüş, insan sağlığını ilmî tıp dışında koruma ve tedavi etme yöntemi hâlini almıştır. Esasında bir nevi, ruhî telkin yolu olan bu uygulamalar, insanın kendisine ve kendisi dışında herkese iyi şeyler temenni etmesi, iyi ve kötü düşüncelerin mutlaka bir reaksiyona dayandığına inanmasıdır. İnsan hayatının her safhasında görülen inanç pratikleri, asırlık tecrübeleri içine alarak bugünlere ulaşmıştır. İptidâî hususiyet arz eden bu inanç kalıpları, tıbbın ulaşamadığı, eksik kaldığı yerde insanların “maddî ve ruhî tedbirlerle kendilerini tedavi etmek usullerini ihtiva eden”²⁰⁶ tıbbî folklor²⁰⁷ sahasıdır. Hekimler her derde çare bulamadıkları için insanlar

²⁰⁴ Bazı yazılarda geçiş döneminin köklü bir kopuş olduğu zikredilmektedir. Bu hususta bakınız: Karaaslan, Mehmet, (2011), Türk Halk Bilimi Açısından Geçmiş ve Geleceği İle Geçiş Dönemleri Çalışmaları...

²⁰⁵ İnan, Abdülkadir, (2017), Tarihte ve Bugün Şamanizm... s. 89-90.

²⁰⁶ Ünver, A. Süheyl, (1938), Tıbbî Folklor ve İyi Telkinler... s. 3.

²⁰⁷ A. Süheyl Ünver, 18 sayfalık “Tıbbî Folklor ve İyi Telkinler” adlı eserinde tıbbî folklor terimini “Bitkisel ilaçları kullanmanın (halk tababeti) yanında, esenlik dileme amacı taşıyan inanç temelli

mutlaka her derdin mümkün ve gayri mümkün çarelerini aramakta ve tesellilere muhtaç bulunduğundan bu telkinler, fikirlerden silinmeyecektir. “Hekimi ile yakından münasebete geçemeyen ve her anında hekimi çağırmanın, çağırsa da azlığı hasebiyle kolay bulamayan halk, kendi aralarında birçok zararlı ve zararsız çarelere başvurmakta devam edecektir.”²⁰⁸ Tıp tarihinde birçok örnek incelendiğinde görülmektedir ki “ilmî tababet, tıbbî folklorun en tekemmül etmiş safhalarından”²⁰⁹ doğmuştur.

Dolayısıyla insanın hayatını üç başlıkta toplamak, diğer hadiselerin tesirini göz ardı etmek manasına gelmektedir. İnsan hayatında anne karnında geçirilen safhanın etkisi ileriki yaşlarda da devam etmekte hatta dünyaya gelmeden önce insanın ruhî boyutta bir hayatının olduğuna inanma; doğum, evlilik, ölüm uygulamalarında olduğu gibi inanç sahası oluşturmaktadır. İnsan hayatı biyolojik olarak birçok başlıkta ele alınmaktadır.

Modern tıba göre, insan üremesinde temel olay “gelişme”dir. Gelişme; mitoz (hücrelerin çoğalması), “hücre göçü”, büyüme ve “farklanma” olayını içerir. Her biri birbirinden bağımsız olarak hayat boyu sürer, sonunda bu hücreler ölür. Doğum öncesinde ve ergenlik süresince gelişme ilerleyicidir, orta yaşlarda (otuz yaş sonrası) hücre ölümleri öne geçmeye gider. Yaşlılık safhasında hücre ölümleri iyiden iyiye gerileyici olur.

İnsan hayatı biyolojik olarak üç safhadan oluşur:²¹⁰

1. Doğum Öncesi (prenatal):
 - a) zigot, b) morula, c) blastosist ç) embriyon d) fötüs
2. Doğum (neonatal):
 - a) yeni doğum
3. Doğum Sonrası (postnatal):
 - a) bebek b) çocuk c) ergen ç) genç d) ergin e) yaşlı

1.1.3. Ruhun Ölümsüzlüğü

Eski Türklerde her varlığın ruhu olduğu fikri²¹¹ eşyaya ve insana yönelttikleri dikkatlerden anlaşılmaktadır. “Eski Türklerde bütün mevcutların ruhları vardır. Bu hâl

uygulamaların tamamı” manasında kullanılmaktadır. Ünver, eserinde, hayatın muhtelif safhalarında halk toplulukları tarafından başvuru alan inanç ve uygulamaları, ruhî telkin yolları arasında saymaktadır.

²⁰⁸ Ünver, A. Süheyl, (1938), Tıbbî Folklor ve İyi Telkinler... s. 3.

²⁰⁹ Ünver, A. Süheyl, (1938), Tıbbî Folklor ve İyi Telkinler... s. 6.

²¹⁰ Bu hususta bakınız: Tekelioğlu, Meral, (1995), İnsanın Üremesi ve Gelişmesi... s.10.

²¹¹ Bu hususta bakınız: Gökalp, Ziya, (1975), Türk Töresi... s. 41, 67, 31, Kafesoğlu, İbrahim, (2003), Türk Millî Kültürü, s. 300-307 ; İnan, Abdülkadir, Tarihte ve Bugün Şamanizm... s. 23, 169.

gösterir ki Türk'ün nazarında her şey kutsîdir.”²¹² Birçok kaynakta bu durum teferruatıyla dile getirilmektedir. Türklerin Müslüman olmasıyla bu düşünce itikadî ve amelî istikamette şekillenmiş, dinî hassasiyetlerle yeni bir terkibe dönüşmüştür. Sahada derlenen malzemelerde her iki inanç sahasına tesadüf eden uygulamaların varlığına rastlanmaktadır. Özellikle aslî özelliklerini unutturmuş biçimde sözlü anlatılarda dile getirilen cin adları Orta Asya kültürünün devamı niteliğindedir. Köpekten korunmak için okunan dua İslamî saha dışında dua metinlerine işaret etmektedir. Eski Türklerin bazı varlıklar için yönelttikleri yol cini, yada taşı, “erlik, maytere”²¹³, ağaç mitleri yahut ruhların tasvir ve takdimleri Müslüman olduktan sonra dinî akidelerle çatışmadan yaşatılmaya devam etmiştir. Ruhun ölümsüzlüğü meselesi de dâhil birçok husus, İslam'ın temel prensipleriyle uygunluk içermektedir.

“Allah, İsrâ suresinde ruhun “emir alemi”nden olduğunu belirtir. İlk yaratılan varlık, ruhtur ve ölümsüzdür.”²¹⁴ Varlıklarda şekle girer, belli sürelerde maddî varlıklarda kalıcı olur. Onunla tenasüp hâlde birbirleriyle uygun ve ölçülü yaşar. Ölüm sadece insanın nisbî ve mecaz yönünü tamamlar. Din ve felsefe ise ruhu insan varlığının maddî olmayan özü şeklinde tabir eder. Maddeci görüş ise ruhu reddeder, J. Paul Sartre gibi çağdaş yazarlar, ruha “özden önce gelen varoluş” der. Bazı İslam âlimlerine göre ruh, şuurun da kaynağıdır. Fiil, insanın kâmil mertebesi için vardır. Kötü fiil, iyiden sonra gelir. İnsan öldükten sonra fiilleriyle karşılaşır. Ruh hatırlatma rolündedir. Ruhun kabirdeki yaşantısı, ödülü ya da cezası tartışmalı bir mevzudur. Bazı ayetlerde [Ali İmran 3/17, Zümer 39/42] ölen kişilerin ruhlarının kendi aralarında ve dirilen ruhlarıyla konuştuğuna deliller vardır. Muhyiddin b. Arabi, Fütihat'ında, Ebu Abbas Süleymî'nin ruhunun kendisine malum olduğunu, cismiyle konuştuğunu²¹⁵ yazar. İnsan öldükten sonra ruhun bedenden ayrılıp ayrılmadığı konusu çok tartışılmıştır. Ruhun maddeden ayrı olduğu ya da bedenın arazlarından biri olduğu, bu sebeple dünyada geçici vasıflar yüklendiği gibi görüşler ortaya atılmıştır. Zümer, 39/42 ayetlerinde nefislerin (ruhların) alındığı, bazılarının tutulup bazılarının bırakıldığı belirtilmiştir.

Bazı Ehli Sünnet hadis ve kelam ulemasına göre ruh, berzahta (kabirde) değil, kıyamette bedene döner. İslam ilim geleneğinde Selefi görüşün temsilcilerinden İbn Kayyım Ceziyye, Kitabı'r Ruh'ta bedenden ayrılan ruhun bedene dönmeyeceğini söyler. Bu ve bunun gibi fikirler halk toplulukları arasında çeşitli inanç ve uygulama numuneleri

²¹² Gökarp, Ziya, (1939), Türk Töresi... s. 78.

²¹³ Seyidoğlu, Bilge, (2014), Mitoloji Üzerine Araştırmalar... s. 37-41.

²¹⁴ Ateş, Süleyman, (1985), İnsan ve İnsanüstü... s. 15-19.

²¹⁵ Fütihat-ı Mekkiye, (1993), Çev. Selahaddin Alpay.

şeklinde de görüldüğü üzere ruhun var olduğunu işaret etmektedir. Halk irfanında birçok uygulama ve davranışlarda karşımıza çıkan ervah, erzah, melek, cin, peri, ruhun varlığını kabul ve kutsama bu esasa dayanmaktadır. Karacaören’de “Evliya babanın mezarına taş konulması” (KK3), çocuk dileyenlerin yatır etrafında üç defa dolanması (KK7), yatır kabul edilen mekânlardaki ulu ağaçların dallarına çaput bağlanması, dilek dilenmesi (KK12), gibi davranışlar, ruhun bedenden ayrıldığına (hayatiyet) ve başka bir boyutta varlığını sürdürdüğüne duyulan inancı göstermektedir.

1.1.4. İnsanın Yaratılışı²¹⁶

Sözlü ve yazılı kaynaklarda evrenin ve varlığın yaratılışıyla ilgili birçok bahis yer almaktadır. Konu ilahî kitaplarda da ele alınmış, kıssalarla anlatılmıştır. Kur’an’da, insanın, özüne (cismine) dair olarak toprak ile suyun karışımı olan çamur-balçıktan yaratıldığı belirtilmiştir. “Gerçek şu ki biz insanı çamurdan alınmış bir özden yarattık. [Mü’minûn 23/12.]” Başka bir ayette “İnsan türünü sudan yaratıp onların arasında soy ve sıhriyyet bağı kuran da O’dur...” [Furkân 25/54.] buyurur. “Hakikatte Biz insanı katışık bir nutfeden yarattık; imtihan edelim diye onu iştirir ve görür kıldık. [İnsan 76/2.]” “Gerçek şu ki biz insanı çamurdan alınmış bir özden yarattık; sonra onu sağlam bir korunakta nutfе hâline getiriyoruz. Ardından nutfeyi alaka’ya çeviriyor, alaka’yı şekilsiz et yapıyor, bu şekilsiz etten kemikler yaratıyor, daha sonra da kemiklere et giydiriyoruz; nihayet onu bambaşka bir varlık hâlinde inşa ediyoruz. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah çok yücedir. [Mü’minun, 23/ 12-14.]” “Hani rabbın meleklere demişti ki: Ben, şekillenebilir balçıktan yapılma kuru bir çamurdan bir insan yaratacağım. Onun şeklini tamamladığım ve ona ruhumdan üflediğim vakit siz de hemen onun için secdeye kapanın. [Hicr,15/28, 29.]” Görülüyor ki Allah insana ruhundan üfleyerek bambaşka yaratılış vermiş, eşref-i mahlukât derecesine çıkarmıştır. İnsan, Allah’ın yeryüzündeki halifesi ve yaratılmışların en üstünüdür. “Sizi sırf boş yere yarattığımızı ve sizin artık huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız? [Mü’minûn 23/115]” buyrularak hesap gününe vurgu yapılmakta, ahiret hayatına işaret edilmektedir. “İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır? [Kıyame 75/36.]” ayetinde ise insanın yapıp ettiklerinden sorumlu olduğu vurgulanmaktadır. “Ben cinleri ve insanları başka değil sırf bana kulluk etsinler diye yarattım.” [Zariyât 51/56.] ayeti ise insanın dünya hayatına işaret etmektedir. Kitabı Mukaddes’in ilk faslında yaratılışın hikâyesi şöyle geçmektedir:

²¹⁶ Bu hususta bakınız: Morrison, A. Cressy, (1981), İnsanın Yaratılış ve ... s. 48-51.

“Başlangıçta Allah cenneti ve yeryüzünü yarattı. Yeryüzü şekilsiz boştu. Bu şekilsiz dünyanın ilk karşılığıdır. Ve Allah dedi ki orada ışık olsun, suların altında bir kubbe olsun... toprak çayırdı meydana getirsin ve yeşillik veren tohumu... sular hayatı olan hareketli mahlukatı bol miktarda çıkarsın ve yeryüzünün üzerinde cennetin açık zamanında uçabilir kuşlar meydana gelsin... yeryüzündekiler kendi nesillerini devam ettirsinler, sürüler sürüngeleler, hayvanlar meydana gelsin... hadi hayalimizde insanı yapalım ve onları yaşayan her şeyin üzerinde hakim kılalım, onları takdis etti ve onlara dedi ki meyvalı olun ve çoğalın. Bütün bunlar geldi geçti ve insan hükümları oldu.”²¹⁷

1.1.5. Türk Kozmogonisinde Yaratılış²¹⁸

Türklerin inanç dünyaları hakkında bilgiler milattan evvel 5. asra kadar uzanır. “Tarihin en eski medeniyetleri ve kozmogonileri mukayese edildiğinde aralarında birçok yönden müştereklerin olduğu görülecektir.”²¹⁹ Benzerlikleri sadece tabiat şartlarının aynı oluşuyla açıklamak yeterli olmaz. Aynı coğrafyada ve benzer şartlarda yaşamak, yerin ve göğün izahı, fizikî olaylara verilen mana ve insanın yaratılma hikmeti, birçok bakımdan yakınlık oluştursa da kullanılan araç ve yöntemler farklılık göstermekte, zamanla birbirlerinden uzak düşmektedir. Bu, milletlerin değişik şartlara maruz kalması ve farklı derecelerde inkişafıyla açıklanabilir. Türk kozmogonisinde bazı sembol ve motiflere Asya milletlerinde de rastlanmakta, evrenin yaratılışı ve ilk insan düşüncesi Çin, İran ve Japonlarda müşterek kullanılmaktadır. “Semboller, bir âdeti kapsayan en küçük anlam birimleridir.”²²⁰ Altay yaratılış mitinde evrenin ilk zamanları “Evvelce yalnızca su vardı. Yer, ay, gök ve güneş yoktu. Tanrı (Kuday)n ile bir kişi vardı.”²²¹ sözleriyle tarif edilmektedir. İfadede geçen “kişi” insanı temsilen yer almaktadır.

“Türklerde âlem fikri “Gök Tanrı” ve “Asya yer” prensipleri üzerine kuruludur. Bunlar hem birbirlerinin zıddı olan hem de birbirini tamamlayan inanç temelleri üzerine oturur.”²²² Görünen âlemin üstünde başka âlem vardır. Her şey başta feza (chaos) hâinden ibaretken sonradan oluş hâlini almıştır. Gökle yer, ışıkla karanlık, erkek cevher ile kadın cevheri birbirine uzak düşmüş ve birbirine tamamiyle zıd olan bu kuvvetler tekrar birleşmiştir. Bu birleşme zerre hâlinin bir bünyede yer alması durumudur. Zerre bütünde, bütün zerrede “oluş” hâindedir. Erkek cevheri ile dişi cevherinin bir araya gelmesinden ilk

²¹⁷ Kitabı Mukaddes’ten naklen verilen metin için bakınız: Morrison, A. Cressy, (1981), İnsanın Yaratılışı ve... s. 103.

²¹⁸ Bu hususta bakınız: Ülken, Hilmi Ziya, (2007), Türk Tefekkürü Tarihi... s. 24-34.

²¹⁹ Ülken, Hilmi Ziya, (2007), Türk Tefekkürü Tarihi... s. 24.

²²⁰ Karadağ, Metin, (1989), Halkbilime Giriş... s.20.

²²¹ Seyidoğlu, Bilge, Mitoloji Üzerine Araştırmalar... s. 37.

²²² Ülken, Hilmi Ziya, (2007), Türk Tefekkürü Tarihi... s. 29.

insan vücut bulmuştur. Bu anlatım semavi dinlerde yer alan ilk insan fikriyle aynıdır. Orhun Kitabelerinde ise benzer bir anlatım vardır. Kitabede “Öze kök Tengri, asra yağız yer kılındıkta ekin ara[sı] kişiöglü kılınmış!” denir. Gök Tanrı bütün mevcudatın yaratıcısıdır. Yalnız asra yağız yer” onun yarattıklarını mahveder. Semavî dinlere mahsus vasıflar kazanmış bu kozmogoni Türklerin vahdetçi (moniste) dünya görüşüne ulaştığını göstermektedir. Çünkü vahdet, bir olan iki zıd prensibin birleşmesidir. “Gök hakanı, yer hatunu temsil eder.”²²³

Türk kozmogonisinin tam şeklini Radloff’un, Altay Türkleri ile ilgili açıklamalarında görüyoruz. Ona göre âlemde hiçbir şey yokken yalnız Karahan ve su vardı. Karahan (gören) ve su(görünen) idi. Yani epistemologigü bir nefisi(sujet) diğeri mevzuu (sujet) temsil ediyordu. Karahan şekilsiz bir kuvvet olan, chaos olan sudan insanı yarattı.²²⁴

1.1.6. Muhteva Bakımından Varlık Kavramı

İnsanın tabiat içindeki yeri “varlık” yahut “madde”nin mahiyeti teşkil eden birçok tartışmalarda ele alınmış olup konu birçok düşünürün dikkatini çekmiştir. Hayatta bir değişme söz konusu ise insan, cemiyet içinde nasıl ve ne derece değişmelerden etkilenmektedir? Bunun gibi soruların cevapları insanı cemiyet içinde bir yerde tutmaktadır. Eski çağlardan bugüne felsefeciler ruh, varlık, yaratılış, cemiyetlerin inkişafı gibi konular üzerinde akıl yürütmüşler, meseleyi dinî, tarihî, felsefî yönden açıklamışlardır. Felsefecilerin ekseriyeti varlığın bir, bölünmez ve daima aynı kaldığını savunmuştur. Bütün değişmeler görünüşten ibarettir. Âlem bitmez tükenmez bir oluş olarak tarif edilmektedir. Eflatun ve Aristo değişmeyi kabul etmekle birlikte bu değişmenin ideal olarak sabit kalacak bir cemiyetin bulunmasına mani olmayacağını belirtir. Eflatun, hakiki varlık için “idee’ler âlemi ve ondan gelen ruhun varlığı” der. Madde varlığın en aşağı derecesi ve âdeta yokluğudur. Democrite’ye göre bütün varlığın esası atomlar ve onların türlü tezatlarının terkididir. Habbes’e göre cemiyetin esası maddîdir, bizi idare eden kör bir içgüdüdür. İbni Haldun, değişmenin metafizik usullerde yapıldığı görüşüne hücum eder. Modern felsefede ise cemiyetlerin sürekli değişmeye tabi oldukları fikri güç kazanır, bu yönde makale ve kitaplar neşrolunur. Hegel, daha sonra Marx, cemiyetlerin değişme meselesine yeni görüşler kazandırır. Darvencilik ve tekâmül, yeni ve güçlü fikirleriyle tartışmayı başka zeminlere taşır. Aguste Comte, fizikte olduğu gibi sebatla değişmeyi

²²³ Ülken, Hilmi Ziya, (2007), Türk Tefekkürü Tarihi... s. 30.

²²⁴ Ülken, Hilmi Ziya, (2007), Türk Tefekkürü Tarihi... 32.

savunur. Değişme bütün bünyeye yayılıyorsa değişmeyen vasıflar kalabilir mi? Cemiyetin aslî unsuru insandır. Cemiyet insandan teşekkül eder. Fizik ve biyolojik olayların kendilerine mahsus mahiyet vasıfları olduğu gibi sosyal organizasyonların da vardır. Yalnız hangi çağda olursak olalım insan ihtiyaçları insanın biyolojik, sosyolojik, psikolojik yapı arz ettiği, değişmez bir fikirdir. Bunların cemiyet hayatına tatbik edilmesinin neticeleri zaman zaman birbirine uzak düşmüş olsa da bunlar cemiyet içinde var olmaktadır. Barınma, beslenme, güvenlik, cinsiyet vs. devirden devire sabit olan mahiyetlerdir ama bunlar, uygulama ve neticeleriyle farklılık arz eder.²²⁵

1.2. GEÇİŞ DÖNEMLERİ

1.2.1. DOĞUM

Doğum, hemen her toplumda birçok inancın uygulamaya dönüştüğü önemli hadiselerdendir. Neslin doğumla devam etmesi, ocağın böylelikle tütmesi aileye yeni fertlerin kazandırılmasına bağlıdır. Doğum, her aile açısından çoğalmak, güç elde etmektir. Dünyaya gelen her çocuk anne ve baba için övünç kaynağı olduğu gibi soyun devamı için de değer atfeder. Ailede fert sayısının artması, gücün, dayanışmanın artması, sosyal ünite olarak ailenin cemiyet hayatında nüfuz elde etmesi manasına gelmektedir. Bu sebeple eski devirlerden bugüne hamileliğin, ilmî tıpla birlikte tabiatüstü nüfuz sahasını da içine alarak şekillendiği görülmektedir. “Kısır kadınlar çocuk vermesi için ayısıt’a dua ederler. Gebe kadınlar, doğum günleri yaklaştığı zaman odalarını ve evlerinin çevresini çok temiz tutmaya çalışırlar. Komşu çocuklarına ve hayvan yavrularına karşı şefkat gösterir ve onları doyururlar.”²²⁶

1.2.1.1 Doğum Öncesi

Hamile kalmak hemen her toplumda bereketin sembolüdür, kadın doğumla birlikte saygınlık kazanır. “Bilhassa erkek çocuğa sahip olmak aileler için en başta gelen arzulardandır.”²²⁷ Doğuran kadın haneyi bereketlendirdiği için el üstünde tutulur, dünyaya getirdiği evladın annesi olarak ailede ve cemiyet hayatında seçkin bir yer edinir. Bazı kadınlar uzun zaman veya hiç doğurmaz, böylelerine yörede “kısır, meyvesiz ağaç, mayasurlu, zürrüyetsiz” (KK3) denmektedir. Kısırlık geçmişte olduğu gibi bugün de halk arasında iyi karşılanmaz hatta kısır kadın toplumdan dışlanmakta, hor görülmektedir ama

²²⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ülken, Hilmi Ziya, (1955), Sosyoloji ve Problemleri... s. 100-113.

²²⁶ İnan, Abdülkadir, (2017), Tarihte ve Bugün Şamanizm... s. 33.

²²⁷ Başar, Zeki, (1972), Erzurum’da Tıbbî ve Mistik Folklor Araştırmaları... s. 33.

günümüzde bu taassup zayıflamıştır. Tıp imkânlarının ücra yerlere ulaşmadığı dönemlerde kısırlık genelde kadınlara mal edilmektedir. Bu sebeple erkekler, yeni bir evlilik yaparak çocuk sahibi olmanın yollarını aramaktadırlar. Çocuk sahibi olmanın önemi sebebiyle eşler kuma gelmesine ses çıkarmazlar, ikinci evlilikler tabi bir durum olarak karşılanırdı. Sonradan gelen kadın, erkek çocuk doğurduğunda hane içinde birinci hanımın yerini alır. Bazı evliliklerde, bu durum istisna göstermektedir. Yine de kadınların önem derecelerini, erkeğin hanımlarına olan muamelesi belirlemektedir. (KK 5, 26)

1.2.1.1.1. Hamilelikten Korunma

Hamilelikten korunmak, köyde hoş görülen bir durum değildir. Kadının hamile kalması konusunda ferdi tasarrufta bulunması kocasından ve diğer aile fertlerinin beklentilerinden bağımsız hareket etmesi söz konusu olmamaktadır. Kadının köy hayatında öncelikle doğurganlığı esas tutulmaktadır. “Allah verirse alacaksın, günahtır.” düşüncesi köy halkının ekseriyeti için geçerlidir. Bu sebeple “Allah’ın verdiği sübyandan kaçılmaz.” (KK 3) Her çocuğun dünyaya rızkıyla geldiğine, haneyi bereketlendirdiğine inanılır.

Geçmişte 7-8 çocuklu kalabalık ailelere daha sık rastlanmaktayken bugün aileler, genel itibarıyla 4 ya da 5 çocuk sahibidir. Tedavi imkânlarından mahrum olmak, yeterli beslenememek, kan uyuşmazlıkları çocuk ölümlerini hayli sayıda arttırmaktadır. Günümüzde bu rakamlar, sağlık hizmetlerinin en ücra yerlere kadar ulaşmasıyla azalmıştır. (KK 5, 26)

İnanma ve Uygulamalar

Hamilelikten korunmak için kadınlar a) Ağır işler yaparlar. b) Ağır yük kaldırırılar. c) Köyde “kocakarı” olarak bilinen yaşlı doğum analarının tariflerini uygular ve birtakım otları kaynatıp içerler. ç) Emzikli olanlar, çocuklarını uzun müddet süttten kesmezler. (KK3)

1.2.1.1.2. Hamile Kalma

Hamileliğin, en eski devirlerinden bugüne, öneminden dolayı varlığı, yokluğu ya da safhaları insan hayatını meşgul etmiştir. Hipokrat, İbni Sina, Albertus Matius ve Emir Çelebi’nin konu üzerine eğilmesi ayrıca halkın itibar ettiği birçok inanma, durumun halk nazarında büyük önem taşıdığını göstermektedir.²²⁸

²²⁸ Bu hususta bakınız: Başar, Zeki, (1972), Erzurum’da Tıbbî ve Mistik Folklor Araştırmaları... s. 33-34.

Hamile kalma durumu, gerek kadının kendisi ve gerekse doğacak çocukla alakalı çevre açısından merak konusu olmuştur. Bu konuda tecrübî birtakım bilgiler uygulama sahasına yansımıştır. “Kadına, yatarken yağmur suyu ile eritilmiş bal şerbeti içirilir. Uykudan uyandığı zaman göbeği üzerinde buruntu hissederse gebedir. Etmezse değildir. (Hipokrat, Fusul-Aphorizmus)”²²⁹ İbni Sina ise Hipokrat’ın sözünü ettiği yağmur suyu ve balın miktarlarını belirtmiştir. Tababetin ilmî karakter kazanmasından sonraki yüzyıllar konu önemini kaybetmemiş, folklora kaynaklık eden kimi malzemeler sunmasının yanında sosyal ve psikolojik zemini olması bakımından da birçok uzmanın sahaya eğilmesini sağlamıştır.²³⁰

İnanma ve Uygulamalar

Hamile kalmak için yatırlara, türbelere, kutsallık atfedilen taşlık mahallere ya da hocalara gidilir: a) Melikgazi Türbesi, Cimi Tekkesi ve Elmacık’taki tekke köylünün irtibat halinde olduğu mekânlardır, buralara gidilir, dua edilir, adak adanır. (KK 5-26) b) Niksar’da Melik Gazi yakınındaki tekkede bu amaçla kullanılan taş beşik sallanarak Allah’a bir evlat vermesi için niyaz edilir. c) Evliya mezarına taş konarak dilek dilenir. ç) Çocuk isteyen kadın, evliya mezarı ya da yatırın etrafında üç kere dolanır. d) Türbedeki çeşmeden su içilir. e) Hocalara gidilir, muska yazdırılır, muska bir suya konur, içine muska konulan su içilir. Bu hocaların bazıları halk nazarında zararlı işlerle uğraşmaz. Sadece insanların faydası için dualar okur, yazılmış kötü yazıyı bozar vs. Yörede genellikle “ümmüsübyan” adı verilen hamail (hamayıl) yazdırılmaktadır. Muska yazdırmaya çocuk hastalıkları ve çocuk ölümlerinde de başvurulur. (KK3) f) Evliya olduğuna inanılan taşlık yerlerdeki ulu ağaçların dallarına çaput bağlanır. g) Evliya mezarındaki topraktan yenir yahut toprak eve getirilerek okunup yenir. (KK12) ğ) Bir suya 40 Yasin, salavatı tuncina (tünciye) okunup içilir.

“Çocuğu olmayanlar Niksar’a Melikgazi’ye gediolarıdı. Bi kereresinde okuduk döndük üç dört kere. Aha böyle çevrülü mezeri. Gurbettekileri erenler evliyalar tez yollasın, çalışmaya gedenlerin nasıplarını bol versin deyin.” (KK 26) “Niksar’da bi daş beşik vardu, orada sallıyolarımış, bir kere sallayınca çocuk olmaz, beş altı kere sallıyacakmışın ki çocuk olsun.” (KK12)

Hamile kalmak için geleneksel usullere ya da halk hekimliğine başvurulur: a) Çeşitli buğulara oturtulur. Yörede yaygın olarak yapılan buğuya “gara daş buğusu” denmektedir. Bir kazanın içine “gara daş gonur”, taş suyun içinde iyice kaynatılır. O taşın oluşturduğu buğuya kadın tutulur. (KK 3) b) Kül buğusuna oturtulur, kaynamış suya kara odun külü

²²⁹ Ünver, A. Süheyl, (1967), Doğacak: Kız mı Erkek mi?..

²³⁰ Başar, Zeki, (1972), Erzurum’da Tıbbî ve Mistik Folklor Araştırmaları... s. 33.

atılır, kadın, kül atılmış suyun buğusuna tutulur. c) Kır çiçekleri ve özellikle acı çiçek suda kaynatılarak kadın, kaynayan suyun buğusuna oturtulur. ç) Tavuk fişkısı buğusuna tutulur. d) Ayrıca ısırgan otu buğusu da yapılmaktadır. e) Tezek, saman, kabak buğusuna oturtulur. f) Kadın, ekmek yapılan taş fırını içinde bekletilir. (KK 9, 19)

“Fırın iyice ateşle kızgınlaştırılır, biraz soğuduktan sonra kadın içine girer, fırının içine konmuş tahtaya ayaklarını basarak 10 -15 dakika bekler. (KK3)

g) Çocuğu olan 40 kadından 40 parça toplanarak bir kıyafet yapılır. Bu uygulama çocuk ölümlerinde de görülmektedir. ğ) Köyde bir çocuk doğduğunda evine gidilir ve “Darısı benim başıma!” denir. h) Yedi Mehemmed adlı evden (Mehammed isimli çocuğu olan yedi ev) yedi demir parçası alınır, parçalar döğdürölür, çocuğu olmayan kadın için kolluk yaptırılır. Kolluk, sık sık çocuğu ölen kadınlar için de çocuğun ölmemesi niyetiyle yaptırılmaktadır. ı) Kocakarılar gidilir, rahim bölgesine menekşe kökü konur. (KK3) i) Alabalık başı koyun kuyruğu ile döğölüp rahim ağzına konularak hastalık, tedavi edilmeye çalışılır. j) Işgın kökü kaynatılarak içilir. k) Ebegümeci suda kaynatılarak bir bezle rahim bölgesine konur. l) Evvelki kocakarılar, çocuğu olmayan kadının rahmine şiş ile birtakım işlemler yapar. m) Bel çektirirler. (KK23)

Modern tıp imkânlarına başvurulur: a) Günümüzde hastaneye, ebeye gidilerek modern tıp uygulamaları ile bir netice alınmaya çalışılmaktadır.

1.2.1.1.3. Hamileliğin Başlaması

İnsanın biyolojik hayatı anne karnında başlar. Dünyaya gelecek yeni bir varlık, anne, baba ve akraba çevresi açısından bir mana ifade etmektedir. İnsanın hayatına dâhil edeceği bu yeni aile üyesi, üyeler açısından yeni şartlar demektir. “Aile çevresi ve gebe kadın, özellikle yeni bir gelin ise muazzam bir âdet ve inanma dünyasının baskısı altındadır.”²³¹ Bugün birçok davranış, yerini modern usullere bırakmış ise de doğacak çocuğun sağlıklı, güzel ve erkek olmasını beklemek, hamilelik dönemini merakla takip etmek, birtakım inanma ve inanç pratiklerini beraberinde getirmektedir. Çünkü aile fertleri ve her hamile kadın açısından doğum hadisesi, güçlü bir rabıtaya sebep olmaktadır. Doğacak çocuğun cinsiyeti, fiziği, hatta göz ve saç renginin vs. merak edilmesi, hamilelikte fena ruh ve kuvvetlere, hastalıklara, ağrılara karşı anneyi güçlü kılma isteği, bu baskıyı canlı tutmaktadır.

²³¹ Acıpayamlı, Orhan, (1974), Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü... s. 16.

Hamile kalan kadının fiziği değişir, eli yüzü şişer, burnu büyür. Yörede hamile kadınlara “yükli” denmektedir. Bunun dışında “iki canlı, çocuklu, iki ayaklu, ağır ayaklu” gibi ifadeler hamile kadınları tarif etmek için kullanılmaktadır. (KK22)

İnanma ve Uygulamalar

Hamile kadın a) İş yaptırılmaz, yaptıran kaynana onmaz. b) İş yaptırılrsa bile ağır işlere koşturulmaz. c) Babanın soyunu devam ettirecek olan çocuğun annesidir. ç) Tarlaya gider ama yorgunluk verecek kadar iş görmez. d) Yüklü olduğunu belli etmeyecek türden bol kıyafetler giyer. e) Kadın çok istifra (kusmak) ediyorsa düşük olabilir. f) Düşük olmaması için ağır kaldırmaz, yorucu iş yapmaz, yüksekte atlamaz, yüksekte atlarsa çocuğun eşi ağzından düşer²³², beslendiği araç tersine çıkmış olur. (KK3)

Hamile kadın a) Sürekli aynada kendine baktıysa çocuk kendine çeker, babaya baktıysa babaya çeker. b) Yüzüne gül koyarsa çocuğun yüzünde de gül oluşur. c) Yüzüne kömür koyarsa çocuk benli olur. ç) Hamileyken birinin çocuğunu kınarsa o özellik çocuğuna geçer. d) Güzele bakanların çocukları güzel olur, kime baktıysa çocuk da ona benzer. e) Lohusa ziyaretine gitmemeli, giderse lohusanın sancısı kendisine geçer, doğum güç olur. f) Ege hamile kadın köpekler boğuşurken bu olaya denk gelirse bu olayı görmüş olması ona uğursuzluk getirir.

Hamile kadın a) Ağzı küfürlyse yahut hırsızlık yaptıysa çocuğu sakat doğar. b) Akıl ve vücut sakatlığı olan kimseleri leğlenirse,²³³ zeklenirse (zeklenmek: birinin konuşmasını taklit etme) aynı arızalar çocuğuna geçer. c) Besmelesiz dışarı çıkarsa çocuğa zarar gelir, birine iftira eder haram yerse çocuğu arızalı doğar. (KK22) ç) Hamile kadın gusül abdesti almadan gezerse çocuğu arızalı olur. d) Hamileyken ölü yüzü görürse çocuğun yüzü saramuk (renksiz, kansız) olur. e) Yılan ve fare görmesi çocuğun düşmesine sebep olabilir. f) Karnını sert bir yere vuran ya da karnı üzerinde yük taşıyan gebenin çocuğu sakat doğar. g) Karnının üstünde ip eğirmemelidir, eğirirse doğum esnasında göbek bağı çocuğun boynuna dolandır. ğ) Hamileye ip kelesi yaptırmazlar, yaparsa eş dolandır. h) Tavşana bakarsa çocuğun dudağı yürük (kesilmiş, yarı) olur. ı) Kurbağa görürse çocuğun yüzünde sivilce (siğil) çıkar. i) Fırın isisi bulaşan hamile, elini neresine dokunursa doğacak bebeğin orasında siyah ben (leke) olur. (KK21)

²³² Bazı sözlü ve yazılı kaynaklarda buna “emcek olma” denmektedir. Çocuğun anne karnındayken emceği yerin ağzından düşmesidir. Bu hususta bakınız: Başar, Zeki, (1972), Erzurum’da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları... s. 87. dipnot kısmı.

²³³ Yozgat/Akdağmadeni’nde aynı manada ve “la-lan-”mak şeklinde telaffuz edilmektedir. (KK.37)

1.2.1.1.4. Aş yeme / Aşerme (Yerükleme)

“Tıbbî ve mistik folklor, içgüdüye dayanan veya kökünü tarihten önceki dönemden alan ve ananelerle sürüp gelen halk hekimliği diye tanımlanabilir. Bu hekimlik ise, birtakım ruhî ve maddi tertip ve tedbirlerle ilkel insanların kendilerini tedavi etme usulünden ibarettir.”²³⁴ Aş yeme döneminde “ruhî ve maddî tertip ve tedbirler” öne çıkmaktadır. Kaynaklarda “aş yeme, aşerme” ifadeleriyle tabir edilen durum, köyde “yerükleme” olarak dile getirilmektedir. Aş yeme, Türkçe Sözlük’te “Hamilelikte bazı yiyeceklere karşı aşırı düşkünlük göstermek, çok arzulamak veya nefret etmek”²³⁵ olarak tarif edilmektedir. “Aşermenin kesin sebepleri tam bilinmemekle beraber, hamilelikte meydana gelen hormonal değişikliklerin veya kan şeker seviyesindeki değişmelerin önemli rolü olduğu bilinmektedir.”²³⁶

Hamilelik, kadının muayyen gününün gecikmesi, bulantı ve baş dönmesi, uykusuzluk inatçı kusmalar ile başlar. Dudakta çatlaklık, meme uçlarında renk değişmesi, göz kapaklarında morluk, dolgunluk ileriki aylarda bacaklarda şişlik olur. (KK 3) Kırpiklerde dökülme görülebilir. Bu dönemde istiğfar etme, bazı kadınlarda olur bazısında olmaz. Âdet kesilir ve iştah belirgin oranda değişir. Yerükleme ise en büyük belirtisidir. Yerükleme, kadının hamilelik döneminde canının bir şeyler istemesidir. Bu dönemde kadın iştah olarak açılır. Daha ziyade zor temin edilecek isteklerde bulunur.

İnanma ve Uygulamalar

Yerükleme, a) Çocuğun beslenme ihtiyacıdır. b) Çocuğun anne karnındaki rızkıdır. c) Çocuk veya annenin yiyeceklere düşkünlüğüdür. ç) Kadının nazının çekildiği, isteklerinin yerine getirildiği dönemdir. d) Kadının istekleri yerine getirilmezse günahtır. e) Daha çok annenin ekşi yiyecek ve içeceklere düştüğü dönemidir. f) Yedikleri çocuğun sağlıklı, güzel olması demektir. g) Daha çok başkalarının evinde pişen yemeklere düşülen hâldir. ğ) Kadın huysuzluk yapar, asabî davranışlar sergileyebilir. (KK3)

Yerükleme dönemi, a) Canının istediğine ulaşamayan kadının çocuğu şaşı veya kör doğar. b) Kadının yanında tatlı yiyecekler yenmez, iştahla yemek yenmez. Bu yiyeceklerden kadına verilmezse çocuğun doğumu kolay olmaz yahut çocuk sakat doğabilir. c) Canı bir şeyler istemeyen kadının doğumu zahmetli geçer. ç) Birisi yemek yerken yerüklü o yemeğe iştahlanır da yemekten ona verilmezse çocuk şaşı olur. d) Kadın, haşlanmış

²³⁴ Başar, Zeki, (1972), Erzurum’da Tıbbî ve Mistik Folklor Araştırmaları... s. 1.

²³⁵ Türkçe Sözlük, (2005)... s.136.

²³⁶ Aydın, Selim, (1997), Sağlık Ansiklopedisi... C. 1, s.98.

yumurta yerse çocuk gamzeli ve yumurta gibi tombul olur. e) Manda eti yiyen kadının çocuğu geç (10 ay) doğar. (KK3) f) Töngel (muşmula) yiyen kadının çocuğu bıyıklı (kıllı) olur. g) Gizli yiyen kadının çocuğu hırsız olur. ğ) Kadının canı bir şey çeker de verilmezse çocuğun elinde ayağında noksanlık olur ya da ayakları çarpık olur. h) Balıketi yiyen kadının çocuğu, sudan korkmaz, çimdilirirken (banyo yapmak) ağlamaz. ı) İt yalağından yal alınıp kadının yemeğine katılırsa bir sonraki hamilelikte yerükleme olmaz. i) Zeytin yiyenin çocuğu siyah gözlü olur. j) Nar yiyen kadının çocuğu kanlı canlı olur k) Komşuya giden hamilenin isteğı sorulup ona göre ikramda bulunulmazsa hamilenin isteğı o evde kalır. l) Yerükleme zamanı kadın, yeni aya bakacak olursa çocuğu sağlıklı ve uzun ömürlü olur. m) Ayva yiyen kadının çocuğu güzel olur. n) Eli kara (soba isi) olan hamile kadın neresine dokunursa çocuğun orasında leke oluşur. (KK20)

1.2.1.1.5. Cinsiyet Tayini

Konunun, eski tarihlerden itibaren önem arz ettiğı kimi kaynaklardan, meseleye dair rivayetlerden anlaşılmaktadır. Arap toplumunda İslam önceki devirlerde erkek çocuk, kabul görmüş, istenmiş, kız çocuklarını doğumu üzüntüyle karşılanmıştır. Tevrat'ta dünyaya erkek çocuk getirmenin yolları anlatılarak İbranilerin erkek çocuğa verdiği önem gösterilmiştir. Brahman dininde “Bir oğlan babayı cehennemden çıkarıp cennete götürebilir.” denmiştir. Yine Zebur'da doğacak çocuğun erkek olması için tavsiyelerde bulunulmuştur. Ayrıca doğacak çocuğun cinsiyet tayini için sahada tarihi kestiremeyecek kadar eskilere dayanan folklor pratikleri vardır. Hipokrat'a göre erkek çocuklar anne karnının sağ tarafında kızlar ise sol tarafında bulunur.²³⁷ Bu konuda bir başka örnek ise Abbasi halifelerinden Mehdi'nin tabibi Harun ür-Reşit, akrabasından bir kadının idrarını tahlil etmekle gebe olduğunu hatta oğlan doğuracağını söylemiştir.²³⁸ Yaşlı erkek ve genç kadınların çocuklarının daha ziyade erkek doğduğu, cinsi münasebetin ovülasyon sırasında yani yumurtanın hazır olduğu bir zamanda yapılması ile çocuğun erkek olacağı, vitaminden eksik beslenme içerisinde bulunanların çocukların daha ziyade kız doğacağı, soğuk memleketlerde oturan ailelerde erkek çocukların fazla olduğu, kanın asit-baz dengesine tesir eden ruhî hâller kadında alkalın miktarını arttırdıkları takdirde çocuğun erkek olarak doğduğu ileri sürülmektedir.²³⁹

Bazı hekimler, sıcak yiyecekler alan anne babanın çocuklarının erkek olacağını, soğuk şuruplara devam edenlerin kız çocuğu dünyaya getireceğini belirtmiştir. Anlaşıldığı

²³⁷ Ünver, A. Süheyl, (?), Tıp Tarihi, s. 31.

²³⁸ Ünver, A. Süheyl, (?), Tıp Tarihi... s. 73.

²³⁹ Ünver, A. Süheyl, (1967), Doğacak: Kız mı Erkek mi?..

üzere çocuğun cinsiyetini anne babanın beslenmesine, iklim şartlarına bağlayanlar da vardır.

Karacaören Köyü'nde erkek çocuk övünç ve saadet vesilesidir, kız doğumlarına erkek çocuk kadar sevinilmez. (KK 5, 26) Kız evlada da değer verilir lakin onun bir gün yuvadan uçup gideceği hemen her ailede hâkim bir düşüncedir. Onlara göre kız evladın varlığı, “Ev için değil el içindir.”, el ocağı için bakıp büyütülür. Köy halkının bu düşüncesi “Erkek bağ kuşu, kız dağ kuşu.” (KK5) sözleriyle tarif edilmektedir. Anne açısından durum farklılık arz etmektedir, çünkü anne kız çocuğa babadan daha yakındır ve gelin ettikten sonra dahi rabitaları kopmaz. Anne, kız çocuğuna olan yakınlığını “Her evladın yeri başka.” şeklinde izah etmektedir. (KK19)

İnanma ve Uygulamalar

Hamile a) Karnı önüne doğruysa kızı, böğürlerine doğruysa oğlu olur. b) Karnı sivri ise kız, yayvan ise erkek olur. b) Yüzünde leke olursa kızı, yüzü güzelleşirse oğlu olur. c) Bol meyve yerse çocuğu kız olur. ç) Hamilelik döneminde gittikçe güzelleşiyorsa erkek, çirkinleşiyorsa kız çocuğu olur. d) Doğarken çocuğun yüzü aşağı doğruysa erkek, anaya dönükse kız olur. e) Anne karnında sağda oynuyorsa erkek, solda oynuyorsa kız olur. f) Annenin kalçaları hamilelik süresince değişmezse erkek, dolgunlaşırsa kızı olur. g) Kadının memeleri morlaşırsa oğlan, siyahlaşırsa kız olur. ğ) Annenin canı hamilelik süresince tatlı isterse oğlan, ekşi isterse kızı olur. h) Hamileliğin son ayları sağlıklı ve ağrısız geçerse doğacak çocuk erkek olur. ı) Kirpiklerde zayıflama, dökülme oluyorsa çocuk erkektir. (KK 20)

1.2.1.2. Doğum Esnası

Doğum “insan hayatındaki ara olgu”dur, doğumdan çok önce anne karnında insan, maddî ve manevî bakımdan canlı bir organizmadır. Anne karnında biçimlenen insanın ilk hâlini (kalıtım kişiliği), baba ve annesinden gelen genlerin toplamı oluşturur, bir nevi genotip hâldedir. İnsanın doğum öncesi gelişmesi ontojenezi'dir, zamanla tek hücreli canlıdan yukarıya doğru gelişme gösterir, buna tıp dilinde “evrim” denmektedir.

Günümüzde hamilelikler, doktor kontrolünde seyretmekte, doğum ameliyesi ise hastanede gerçekleştirilmektedir. Geçmişte, sancıları başlayan kadının doğum edebilmesi, köydeki ebelerin yahut yaşlı kadınların kontrolünde birtakım geleneksel usullere dayanmaktaydı. Sıcak su ile karın bölgesi ovulmakta, kadın sallanmakta ve sırtı

sıvazlanarak doğum yapması kontrol altında tutulmakta idi. Doğum esnasında kan kaybı, çeşitli arızalar, sakatlanma hatta ölümler (anne, çocuk) yaşanabilmektedir.

Doğum yaklaştığında hazırlıklara başlanır, kundak düzülür. (KK15) İstisnai durumlar görülmekle birlikte doğum, köyde önemle üzerinde durulan bir hadise değildir. Çünkü ziraî faaliyetler, maddî imkânsızlıklar doğumun hastanede yapılmasının çoğunlukla önüne geçmekte, hamilelik safhası ve sonrası, imkânlar ölçüsünde yürütülmektedir. Hamilelik süreci hasat zamanına denk düştüğünde tarlada, çalışma ortamında doğumun yaptırıldığı da görülmektedir. Hamile kadın sağlığı, alışıl gelmiş usullerle yerine getirilmekte, ebelerin, eli bu işlere yatkın kocakarıların tecrübelerinden istifade edilmektedir. (KK 5, 26)

Doğum ve doğum sonrasında kadınların tedavisini, köyde görevli olarak bulunan ebe yürütmektedir. Ebeler, modern tıp imkânlarından ziyade kısıtlı ölçülerde, çoğunlukla iğne ve ilaçla tedavi uygulamaktadır. Kaynak kişilerin belirttiğine göre ahalinin, “ağır bir hastalık” yahut “kanamalı bir doğum” dışında, hastanelere gittiği pek vaki değildir. Söz konusu bu durum, 1970-1980’li yıllara kadar sürmüştür. Böyle vakalarda, Sivas ve Tokat merkez hastaneleri kullanılmaktadır. Köyde sağlık ocağı 1990’lı yıllara doğru yaptırılmıştır. Öncesinde devletin daimî surette görevlendirdiği ebeler sağlık hizmetlerini yürütmüşlerdir. Sağlık hizmetleri, modern cihazlardan, uzman doktorlardan, teçhizatlı bir bünyeden hariç olarak basit usullerde yerine getirilmektedir. Devletin “köye ebe vermesi” öncesinde ise geleneksel öğrenmeyle kendini yetiştirmiş, sahada ihtisaslaşmış halk hekimleri basit usulde sağlık hizmetlerini yerine getirmektedir. Köyde 1990’lı yıllara kadar doğumlar, Ebegızı, Hatıca Eme (KK 3) adlı şahısların tabiî sahaya dayalı bilgileri, tecrübeleri doğrultusunda gerçekleştirilmektedir.

İnanma ve Uygulamalar

Hamile kadın, a) Sancılandığı vakit odada gezdirilir, ağır sancılar doğumun habercisidir, b) Karnına zeytinyağı sürülür. c) Battaniye ya da çarşaf yardımı ile baş aşağı çevrilerek sallanır. ç) Sırta alınarak odada gezdirilir. d) Beli oğuşturulur (ovmak). e) Kemikleri sıkışmış, kitlenmiş düşüncesiyle bacak hareketleri yaptırılır. f) Sıcak su dolu leğene, tekneye oturtulur. (KK19)

Hamile kadın a) Kıyafetindeki düğmeler, örülü saçları, bağlanmış kemeri, düğümlemiş ne kadar eşyası varsa çözülür. b) Kocasının ayakkabı bağı, ceket, hırka, yelek gibi kıyafetlerindeki düğmeler düğmelenmiş ise açılır. c) Sandık, dolap, kapı ne kadar kilitli yer varsa açılır. ç) Doğum tez ve zahmetsiz olsun diye hamur leğeni ya da hamur teknesine taş

konulur. d) Hamile kadın, hayvan pisliği üzerinden atlatılır. e) Doğum yaptıran ebe eğilerek hamilenin karnına “Ben geldim sen de gel” diye seslenir. f) Kocasının elini yıkadığı kirli su (yahut bulaşık suyu) içirilir. (KK3)

Doğum esnasında hamile kadın a) Sekmen üzerine, yatağın üzerine, ebenin kucağına oturarak b) Yere konmuş yastığa, yere serilmiş kilim, halı üzerine çömelerek c) Tavana asılmış bir ipe tutunarak yatar vaziyette doğum yaptırılır. (KK19)

1.2.1.2.1. Eşin Düşürülmesi

Eşin düşmesi, biyolojik bir hadisedir, doğumun bir safhasıdır. Normal şartlarda doğumdan sonra 30 dakika içinde eşin düşmesi beklenir. “Rahim duvarının kasılması ile eş olduğu yerden ayrılır. Yerinden ayrılan eşin vagenden (hazne) dışarı çıkmasında lohusanın ıkıntı yapması ve karın duvarının kuvvetli olması sayılır ölçüde etkindir.”²⁴⁰

“Ebeler eşin nerde olduğunu bilir, oraya çöker hemencecük eş düşerdi.” (KK12)

Eşin düşmemesi ve bunun neticesi olarak içerde anneyi zehirlemesi durumları yaşanması muhtemel hadiselerdendir.

“Eşin düşmemesi şiddetli sancı veren bir durumdur, anne yatamaz, yerinde duramaz.” (KK 12)

İnanma ve Uygulamalar

Eşin normal sürede düşmemesi durumunda a) Karna yumuşak bir bezle çökülür, eş getirilmeye çalışılır. b) Karnın üzerine sahan (düz kap) konulup elle bastırılır. c) Kadının beli kuşakla sıkıca bağlanır. ç) Lohusanın karnı sıkılır (elle bastırarak sıvazlanır). d) Lohusayı odada yürütürler ya da sallayıp sürürler. e) Lohusayı bir süre ayakta sorutturulur. (Ayak üstü durdurulur.) f) “Eşin geldi sen de gel.” denir. g) Lohusaya şerbet yapılıp kaynar kaynar içirilir. (KK15)

Eş, a) Yıkanır, tuzlanır, çaput parçasına konarak hemen gömülmesine itina gösterilir, vakit gece ise aşağı kapıya konur, ertesi zaman erkenden gömülür. b) Beze sarılarak toprağa gömülür. ç) Ev içine bir yere gömülmez. ç) Rast gele bir yere atılırsa, çocuk büyüdüğünde yaramaz, huysuz olur, eş çocuğun yarı canı sayıldığından çocuğa, anneye zarar verir. Erkenden gömülmezse lohusanın hastalığı tez geçmez. d) Hayvanların varamayacağı, ulaşamayacağı şekilde derin bir kuyuya gömülür. e) Bir kuyuya gömülmezse çocuğa cinler, periler musallat olur. f) Bir canlı cesedidir, gömülmezse günahıdır. (KK12)

²⁴⁰ Başar, Zeki, (1972), Erzurum’da Tıbbî ve Mistik Folklor Araştırmaları... s. 65.

1.2.1.2.2. Göbek kesme

Doğum safhası gibi çocuğun göbeğinin kesilmesi de bebeğin sağlığı açısından önem arz etmektedir. Göbeği doğum yaptıran ebe ya da kocakarı keser. (KK3) Eş gelsin ya da gelmesin göbek doğumdan sonra kesilir. Göbek genellikle makasla kesilir. Titizlik gösterilir, göbeğin kısa kesilmemesine dikkat edilir. Göbek, kesildikten sonra sıkıca bağlanır. Genelde çocuğun yanı başında bulundurulur. Bu anlayış son zamanlarda değişerek, göbek tarlaya, okul bahçesine, cami yanına gömülmektedir. Hacca gidenlerle gönderilip Arabistan'a gömülmesini isteyenlere de rastlanmaktadır. Göbeğin gömülmesinde çocuğun büyüdüğünde bahtının açık olması, dindar olması yahut iyi bir mesleğe sahip olması gibi niyetler güdülmektedir.

İnanma ve Uygulamalar

Göbek a) Kısa kesildiyse çocuğun sesi kısık, uzun kesildiyse gür çıkar. b) Uzun kesilirse çocuğun ömrü uzun olur. c) Kısa kesilen göbek ilerde yara olur, çocuk ağır kaldırdığında göbek çevresi yara bağlar. ç) Göbek düştükten sonra uzun bir müddet, çocuk “gezente (gezmeye düşkün)” olmasın diye beşiğinin başına asılır. d) Göbek rastgele atılmaz, atılırsa çocuğun gözü dışarda olur. e) Kesilen göbek çöplüğe atılmaz. f) Göbek ne kadar erken kurursa o kadar iyidir, annenin ve çocuğun üzerindeki doğum ağırlığı erkenden kalkar.

1.2.1.2.3. Yeni Doğan Bebek (Nevreside)

Çocuk doğar doğmaz tuzlanır. Tuzlandıktan bir zaman sonra yıkanması gerekmektedir. Hastalıklardan korunması dolayısıyla çocuk, 3. 7. ve 10. günü ılık su ile yıkanır. Babasına, hane halkına, müjdeciler gönderilir. Müjdeciye para mendil gibi hediyeler verilir. Kız doğumlarından daha ziyade erkek çocuk doğumları memnuniyetle karşılanır. Erkek evlat, baba açısından övünç kaynağıdır. Akika kurbanı kesilir, etleri parçalanmadan yenir, (KK3) komşulara gönderilir. Oğlan helvası yapılır, konuya komşuya dağıtılır.

İnanma ve Uygulamalar

Bebek a) Kokmaması, terlememesi, sarsuk²⁴¹ olmaması için tuzlanır. b) Hz. Peygamberin (sav) sünneti olduğundan bebeğin sırtına bir pıtık tuz atılır. (KK3) c) Yıkandığı suya köz atılır, közün çıkardığı dumana çocuk tepe üstü tutulur. ç) Gelen insanlara ilk günlerde gösterilmesi pek doğru bulunmaz. Çevreden, “hele hele kem gözle bakanlar”dan (KK 23)

²⁴¹ “Sarsuk” kelimesi bölgede 1. Lüzumsuz konuşan, olur olmaz yerde ve uygunsuz konuşan. 2. Hareketleri yönüyle dengesiz, sersem, soyka. 3. Mec. tuzsuz, manasında kullanılmaktadır.

sakınılır. Özellikle bazı kadınlardan, kem gözlü ve nazarı hemen değdiği için bebek uzak tutulur. Çünkü menfi düşünceleri, isteksizliği çekememezliği çocuğa bulaşır. ”Kem gözlüler, varlıklı olanlara karşı varlıksız, çocuklu olanlara karşı çocuksuz, güzel olanlara karşı bed durumdadır”, (KK20) bazı eksiklikleri sebebiyle kem göze sahiptir. Etrafına şer saçarlar. d) Doğumdan sonra çocuk açgözlü olmasın, eli açık olsun diye bir sofralık yemek yapılır, eş dost, konu komşu çağrılır. Yapan yapar, yapmayan eksikliğini hissetmez. e) Eline bakılır, elleri yumuk ise nasibi kıt, açık hâlde doğdu ise nasibinin bol olacağına inanılır. f) Erkekse ve sürekli çığırıyorsa “aygır yeli²⁴²” var denir. Yelin çıkması için erkek bir atın zinciri suyun içine konularak ya da zincir bebeğin üstünde tutularak bebek çimdilir. Bu yapıldığında ağrı bir daha yaşanmaz, çocuk ılgılı keser.

Doğum a) Sabah ezanı ile yani günün erken vaktinde, gün ağarmadan doğdu ise çocuk, kismetli olur. b) Pazartesi günü gerçekleşiyse çocuk çarşıya pazara çok gider, cuma günü olduysa camiye düşkün olur. c) Kış mevsimi gerçekleşti ise çocuk kış gibi sert mizaçlı olur ve zorlu bir hayat yaşar. ç) İş güç zamanlarında yani tarla tapan, ekin, harman gibi meşgalenin ortasında olduysa doğum makbul değildir. İşe güce ayıracak vakti engelleyecektir. d) Doğum, ailenin telaşesini daha çok arttıracığından iş zamanı doğan çocuğun işi çok olur, meşakkatli bir hayatı olur. (KK3)

1.2.1.2.4. Çocuk Ölümleri

Geçmişte sayısı daha fazla olmakla birlikte köyde “ölü doğum” yapan kadınların sayısı bugün de az değildir. Hamilelikte beslenme, korunma, doğum esnasında hijyen, kan uyuşmazlığı çocuğun hayatiyetini etkilemektedir. Yeterli sağlık desteğinin olmaması, bebeğin temizliği, mikroplara karşı açık olması gibi sebepler çocuk ölümlerini arttırmaktadır.

“Annem yedi doğum yapmış üç tanesi ölmüş. Hele ikisi eyihas çocuk olmuşumuş. Niyeyse sonradan ölmüş.” (KK13)

İnanma ve Uygulamalar

Çocuğun durması için a) Çocuk, ilkin (ilk emme) çocuğu çok olan bir kadına emzirilir. b) Doğmuş bebeğe babasının adı verilir. c) Babasının kıyafetleri giydirilir. ç) Çocuğa 40 gün farklı adlar konur, sonra “adını beğenmedi” denerek asıl adı verilir. d) Çok yaşamış kişilerin adları konur. e) Çocuğa genellikle Durmuş, Dursun, Durdu, Duran, Satılmış, Yaşar, Yaşıya isimleri konur. f) Sürekli ölü doğum yapanlar için ebe değiştirilir, doğuma

²⁴² Aygır yeli atların kasiğine saplanan bir sancıdır. At acılar içinde kıvrılır, yatıp kalkarak tepinir. Her atta görülebilen bu hâl, tez gelip tez geçicidir. (KK 3)

başka biri çağrılır. g) Eşik değiştirilir, doğum başka evde yaptırılır. Bu amaçla yeni ev yaptırıp oraya taşınanlar olmuştur. (K.K 3) ğ) Çocuğu çok olan ve çocukları ölmemiş yedi evden yedi kumaş parçası toplayıp çocuğa elbise yaptırılır. h) Yedi Mehemmed adlı evden yedi parça demir toplanarak Demirci Dayı'ya döğdürölüp kolluk yaptırılır. ı) Sürekli çocuk düşüren, doğan çocuğunu kaybeden kadın bu durumu bir daha yaşamamak için yörede herkesin gittiğı bir kayaya gider, üç kere “Çocuğumu sattım” der. (KK3)

“Şıdılğarı derler, onların evinin yanında büyük bir gaya varıdı. Oraya çocukla birlikte gider üç kere çocuğumu sattım der, her deyişte çocuğu da sallarduk. Oradan ayrılırkan da çocuğun şapkası, kazağı gibi bir eşyasını oraya bırakuduk.”(KK3)

i) Anne, çocuğunu sokakta bir yere bırakır, oradan geçmekte olan başka bir kadın çocuğu görür ve alır, anne çocuğu ondan bir sahan unla vb. karşılığını vererek satın alır, kadın ise “Sana sattım, al” diyerek çocuğu annesine verir. j) Anne, çocuğu hiç ölmemiş bir kadına “Çocuğumu sattım.” der, “Ben de evlat olarak aldım.” der. k) Evin eşğine at nalı çaktırılır. l) Çocuğun beşiğine ala boncuk takılır. m) Çocuk yatıra, tekkeye götürölür, adak adanır. n) Çocuk, et ile tartılır. o) Çocuk buğday ile tartılıp darası alınır. (KK3)

1.2.1.3. Doğum Sonrası

1.2.1.3.1. Kundak ve Beşik

Doğum öncesinde, her bebek için kundak yapılır, kıyafetler hazırlanır. Kundak, bazen kız bazen erkek evi tarafından hazır edilir ama ilk bebek için hazırlıkları genellikle anneanne yapar. Kundakla birlikte beşik de satın alınır.

Kundak hazırlığı; kol bezi, havlu, muşamba, göbek bağı, kundak bezi ve çocuğun kıyafetlerinden oluşmaktadır. Kıyafetler, pijama, yelek, hırka, patik, bir çift ayakkabı gibi çoklukla elde örülen yahut dikilen ürünlerdir. Doğuma gidilirken, öncesinde hazır edilmiş kıyafetler beraberinde götürölür. Bugün yapılan hazırlıkların tamamı satın almaya dayanmaktadır. (KK15)

Kundak hazırlığı zaman ve para gerektirdiğinden doğan her çocuk için ve her aile açısından hususi masrafların yapıldığı söylenemez. İlk çocuğun kundağında düzülen beşik, battaniye, kundak bezi vs. diğ er çocukların büyütölmesi için de kullanılmakta hatta hanenin bütün çocuklarının aynı beşikle büyütölüğü belirtilmektedir. Bugün hemen her ailenin çocukların okuması, giyinmesi, beslenmesi için daha şuurulu hareket ettiğı, masraftan kaçınmadığı görölmektedir. (KK13)

Bebekler, belli yaşlara kadar kundağa sarılarak (belemek) büyütülür. Kundağa sarılmayan ve belli yaş dönemlerini kundakta geçirmeyen bebeklerin düzgün vücuda sahip olmayacağı, bacaklarının çarpık, omuzlarının biçimsiz olacağına inanılmaktadır. Yüz kısmı, hariç vücudun her uzvu bezin içinde kalacak biçimde bebek, kundağa sarılır.

Çocuklar belli yaş dönemleri arasında beşikte yatırılır, sallanarak uyutulur, hemen hemen yürümeye başladıktan sonra ise beşikten alınır ve yer yatağında yatırılmaya başlanır. Beşikte yattığı süre içinde de kundağa belenir.

Beşik, daimî surette küçük bebek organı ile örtülü vaziyette durur. Sabah akşam çocuk belendiğinde beşiğe bağlı olan bağırdaklar ile bebek iyice (kayımca) sarılır. Beşikler, genellikle ahşaptan yapılmış olup kına rengine benzer boyayla bezeli biçimde tasarlanmış eşyalardır. Beşiklerin baş kısmında, ağaç çubuklara dizili, hareket edebilen ve sallama ritmine göre ses çıkaran ahşap halkalar takılır. (KK13)

İnanma ve Uygulamalar

Kundak ve beşikle ilgili olarak a) Genellikle kız evi tarafından alınır. b) Baba doğumdan sonra ilk olarak çocuğun yanına girerken çocuğun kundağını baba kaldırır. Baba görmeden kundak yukarı kaldırılırsa çocuk basık (basuk) olur. Çocuk ilerde yürüyemez, benzi soluk olur, toparlanamaz, aklı alık olur. c) Boş beşik sallanmaz, çocuğun karnı ağrır. ç) Bir evde yeni doğum yapıldıysa dama çıkılmaz, bebek basuk olur, gelişmez, yere basamaz. d) Kundak yapıldıktan sonra hane halkına yemek verilir. e) Bebeğin hem kundağına hem de beşiğine nazara karşı gelsin diye küçük Kur'an'ı Kerim asılır. f) Beşiğine nal takılır. g) Çocuğun göbeği beşiğin başına asılır, uzun bir zaman orada kalır. (KK13)

1.2.1.3.2. Lohusalık

Yeni doğum yapmış olan kadına köyde “lokusa, emzüklü” denir. Anne doğum sonrası yaklaşık 7 gün yatar. Takriben 3 gün boyunca da altına höllük konur. Yedi günün sonunda ayaklanır. Ev içinde gezmeye başlar. Lohusa kadın, aile fertleri, yakınları ve komşu ahali tarafından ziyaret edilir. Göz aydınlığı dilemeye gelenler olur. Sonraki haftalar ziyaretler sıklaşır. Yeni doğum yapmış kadına yiyecek götürülür, çeşitli hediyeler verilir. Köyde ilk ziyaretlere “lokusa ziyareti” denmektedir. (KK3) Doğumun ikinci gününden itibaren bebeğin kırkı çıkana kadar ziyaret devam eder.

Eğer annenin ilk doğumuysa alışveriş yapılır. Bu dönemde hem annenin hem de bebeğin temizliğine daha çok dikkat edilir. Lohusa yalnız bırakılmaz, bu süre boyunca hizmetine ev halkından birisi bakar.

İnanma ve Uygulamalar

Lohusalık dönemi a) Kadının ilgiye ve bakıma ihtiyaç duyduğu bir dönemdir. b) Ziyaret âdettendir hem de sevaptır. c) Lohusanın sancısının gitmesi için belli bir süreden sonra kalkması gerekir, yatmaya devam ederse ağrıları sürer. ç) Bol bol istirahat edilmelidir. d) Kadının sancısı iyi değildir, uzun sürerse çocuğa da geçer.

Lohusaya a) Sancının geçmesi için bol bol şeker şerbeti kaynatılıp içirilir. b) Armut ve çörtük hoşafı içirilir. c) Nane kaynatılarak suyu içirilir. ç) Tatlı yemekler yedirilir. d) Isıtılmış bez, ısıtılmış tuğlaya sarılarak lohusanın altına konur. e) İlk birkaç gün vücudu sıcak tutulur, altına höllük konur (yaklaşık 3 gün), toprağa belenir. f) Lohusanın karnına sıcak sargı sarılır. g) Başucuna Kuran asılır. ğ) 40 gün boyunca yattığı odanın ışığı söndürülmez.

Lohusa a) Ziyaretine gusülsüz gidilmez, gidilecek olursa çocuk bunalır, uyumaz, ziyaretine gusülsüz gelirse annenin sütü bozulur. b) Kırkı çıkmadan başka bir lohusanın ziyaretine gidemez, giderse kırklar karışır, çocuk basuk olur. c) Gidenin kırkı gidilenin çocuğunu basar, çocuk büyüdüğünde ayaklarının üstüne basamaz, yığılıp kalır. ç) Çocuğun ve annenin kıyafetleri 40 gün boyunca yıkanır. d) Kırk gün boyunca çocuk ve anne yıkanmalıdır, yıkanmazsa kırkları çıkmaz. e) Anne ve çocuğun kıyafetleri ayrı yıkanır, birbirine karıştırılmaz. f) Yıkanan ve asılan lohusa kıyafetleri mutlaka akşam gün ağarmadan toplanmalıdır, toplanmaz akşama bırakılırsa anneye ve çocuğa cin musallat olur. g) Çocuğun saçından saç alınır, bir dere kenarında kesilir, suya atılır, ilk doğumda yapılmalıdır ki sonraki çocukların doğumunda sancı olmasın. ğ) Sabah er vakitte su başına gidilir, dua okunarak ve lohusanın adı 3 kez söylenerek akan su, makasla kesilir. h) Sabahleyin güneş doğmadan etraf ıssızken çeşme başına gidilir, makasla, üç defa olmak şartıyla akan su kumaş gibi kesilir. ı) Lohusa 40 gün boyunca gidip gelenlerle tokalaşmaz kucaklaşmaz, yakın münasebette bulunmaz. Sadece “Hoş geldin.” der. (KK3)

1.2.1.3.3. Kırklama

Kırk dönemi, “yedikırkı, yirmikırkı, tamkırkı” adı verilen üç devrede gerçekleşmekte, bu dönem boyunca günlere mahsus uygulama şekilleri görülmektedir.

Doğumun ilk günlerinde anne ayağa kalkmaz (ayaklanmaz), dinlenir, bu süre zarfında altına konan höllük artık alınır, “göz aydını”na ziyaretçiler gelmeye başlar.

Doğumdan yedi gün sonra hem bebeğe hem de anneye banyo yaptırılır, buna “yedikırkı” denmektedir. Annenin yıkanması için ısıtılan suya özellikle İhlas duası yedi

kere okunur, annenin üzerine bir ilistir tutularak okunmuş bu su dökülür. İlistirdeki kırk delikten, kırk su geçmiş olur ve böylece yedi kırk çıkar. Suyu lohusa kadının annesi ya da lohusa kadının bir akrabası döker. Banyo yaptırılacağı vakitte bu kişilerden biri yoksa ev halkından herhangi biri döker. Banyo yaptırdıldıktan sonra yedi kırk suyu rastgele etrafa serpilmez, ayak değemeyecek bir yere, bir ağaç dibine dökülür.

Doğumun 20. gününde ise bebeğe ve anneye tekrar banyo yaptırılır. Buna da “yirmikırkı” denilmektedir. Yirmikırkına ayrı bir önem verilmez. Hastalık, terleme, kirlenme durumları için mecburiyet arz eden bir yıkanmadır.

Son olarak doğumun kırkınıcı günü anne ve çocuğa tekrar banyo yaptırılır ve çocuğun, annenin bütün kıyafetleri yıkanır. Doğum hadisesinin bitmesi ve kırkın çıkması manasında gelen bu yıkanmaya “tamkırkı” denmektedir. Kırkınıcı günde yapılan bu temizlenme ile annenin ve çocuğun, üzerindeki ağırlıklardan kurtulacağı, “kırk basma, kırk sarılığı” gibi uğursuzlukların def olacağına inanılır. 40 gün boyunca riayet edilmesi gereken yasaklar böylelikle son bulmaktadır. Çünkü doğum yapmak, lohusa hâlde gezmek, yemek, içmek hatta konuşmak madden ve manen kirli olma hâli kabul edilmektedir.

Dinen, kadının lohusalık süresini normal şartlarda devam ettirmesi söz konusu değildir. Bir kadın doğum yaptığında, doğum sebebiyle gelen kana nifas (loğusalık kanı), doğum yapmış kadına ise nufesâ (loğusa) denir. Buna göre lohusa, ne zaman doğum yaparsa, nifastan temizleninceye veya nifas günleri bitinceye kadar namaz kılamaz, oruç tutamaz ve cinsel münasebette bulunamaz. Nifas günleri takriben kırk gün sürmektedir. Anadolu’nun çoğu yerlerinde olduğu gibi Karacaören’de de bu 40 günlük zaman dilimi, üç döneme bölünerek 3, 7 ve 40 rakamlarına değer atfedilmektedir. Kadın bu dönemlerin sonunda yıkanır ve ibadetlerini yerine getirmeye başlar.

Kadın kırkını çıkardıktan sonra banyo yapar, abdest alarak bu hâlden kurtulmuş, temizlenmiş olur. Tamkırkta da yedikırkta olduğu gibi banyo yaptırılacak suya İhlas duası okunur ve lohusa kadının üzerine su, ilistirden geçirilmek suretiyle, tas ile dökülür.

Kırklama, Anadolu’nun hemen her bölgesi dâhil olmak üzere Anadolu sahası dışında da örneklerine rastlanmakta olan bir inançtır. “Doğan çocuk annesi ile birlikte 40 günden sonra su ile temizlenir.”²⁴³

²⁴³ Paşayev, Gazanfer, (1998), Irak Türkmen Folkloru... s. 41.

İnanma ve Uygulamalar

Lohusa, a) 40 gün boyunca yalnız bırakılmaz, odanın ışığı söndürülmez. b) Kırk süresince ağır iş yapmaz, yaptırılmaz. c) Hasta yanına, ölü evine götürülmez. ç) Kırklı, gece kapıya su dökmez, gece yer süpürmez, yalnız oturmaz. d) Kırkı dökülen hasta, abdest alarak yıkanır, bazıları kucağına çocuğunu alıp da yıkanabilir. e) Hem kendisine hem de çocuğun başına 40 kere su dökerek yıkanır. f) Kırk suyu kırklanan kişinin başı üzerine 40 gözlü ilistir tutularak dökülür. g) Kırk suyu ağaç dibine yahut ayak ermeyen bir yere dökülür. ğ) Kırk dökülünceye kadar kocasıyla kardeş sayılır.

Lohusa a) Kırkı çıkmadan yeni doğum yapan bir kadını ziyaret etmez, bebeğin kırkı karışır. Kırkı karışan bebekler hastalanabilir ya da nazara uğrayabilir. b) Kırkı çıkmamış bir kadının kapısından geçerse sütü ağrır. c) Ziyaretine, kırkı çıkmamış bir kadın gelirse çocukların kırkı karışır. (KK15) ç) Başka bir lohusa ile tokalaşmaz, öpüşmez, kucaklaşmaz, suyu bölüşmez, bunlar birbirlerinin çocuklarını emziremez, aksini yaparlarsa ömrü ahirleri pek iyi geçmez. d) 40 gün evden dışarı çıkmaz. Çıkacak olursa yakasına iğne takar, yanına bıçak yahut makas alır. e) Kırklıya süpürge süpürtülür, süpürdükçe ağırları gider. f) Yeni düğünü olmuş birinin ziyaretine gitmemeli. g) Kırkı çıkmadan kırklının evine sık sık giderse sütü orda kalır, evi sıçan basar, uğursuzluk olur, bunların önlenmesi için kırklıya yemek, su, ekmek verilir. ğ) Bir eve gittiğinde ve oradan yemek yemeden gelirse o evi sıçanlar basar. h) Gönderilen yemek kapları çocuğun göbeği düşünceye kadar geri verilmez, verilecek olursa göbek yarası iyileşmez. ı) Hamilelerin kırklıyı ziyaretleri doğru değildir. i) Doğum yapmakta olan birini ziyarete gidemez, gidecek olursa lohusanın evinden bir çocuk hamilenin evine gönderilir, doğum yapana kadar çocuk o evde bekletilir. (KK13)

Bebek a) Kırkı çıkana kadar yıkanır (çimdirilir), suyu ayak değmeyen bir yere serpilir ki çocuk daralıp bunalmasın. b) Doğumdan sonra baba çocuğu ilkin göreceği vakit, çocuk yukarıya kaldırılır, babaya çocuğun altından geçtikten sonra gösterilir. c) 40 süresi boyunca dışarı çıkarılmaz, dışarı çıkartılacak olursa kıyafetinin içine ekmek parçası konur. (KK15) ç) Höllüğü, kırklının karnına konduktan sonra yeni doğum yapmış bir kadının evine gizlice dökülür. d) Eve, 40 süresince yasaklanmış bir şey girdirilmesi gerekiyorsa çocuk yukarı kaldırılır, bunlar çocuğun altından geçirilerek eve alınır. e) Bir cenaze olduğunda, cenaze namazı kılınıncaya kadar çocuk dışarıya çıkarılır, namazın kılındığı esnada çocuk dışarda olmazsa basuk olur. Kırkbasmış bu çocuğun iyileşmesi için mevtanın mezarından toprak getirilip suya atılır, su ısıtılarak bu suyla çocuk çimdirilir. Çocuk

yapılanlara rağmen iyileşmezse mezarın üzerine konur, bir müddet beklenir. f) Kırklı çocuğun evinin yakınından gelin arabası yahut cenaze tabutu geçerse çocuk cinlerin etkisine açık hâle gelir. (KK13) g) Çocuğun kırkı çıkmadan tırnağı kesilirse çocuk hırsız olur.²⁴⁴

1.2.1.3.4. Kırkbasması

Loğusanın yahut çocuğun, kırklı olduğu günler içerisinde yasaklara riayet edilmediği için hastalanmalarına “kırkbasması” denmektedir. Doğum sonrası, 40 gün boyunca, anne ve çocuğu hastalıklardan, nazardan, görünen görünmeyen zararlı güçlerden, kötülüklerden korumak için bazı önlemler alınmaktadır. Anne ve çocuk ziyarete gelenlerden sakınılır, bunların dışarıya çıkmaları hoş karşılanmaz, diğer zamanlardan farklı olarak anne ve çocuğun kırklı günlerinde ayrı bir ihtimam gösterilir. Kırklı kadınlarla ve kırklı çocuklarla karşılaşmaları durumlarında anne ve çocuğun hastalanacağına inanılır.

Anadolu’da, “kırklama” inancı pratikleri bakımından oldukça zengin muhtevaya sahiptir. Anne ve çocuğu kırklı olduğu günlerde nazar, büyüden, kötü ruhların müdahalesinden, özellikle ağır hastalıklardan korumak için, a) Çocuğun yüzü kırkı çıkıncaya kadar yabancı kimselere gösterilmemeye çalışılır.²⁴⁵ b) Çocuğun bezi dışarıya asılmaz. c) Gece dışarıdan gelenler loğusanın ve çocuğun yanına alınmaz. ç) Lohusanın bulunduğu odaya ateş konur.²⁴⁶ d) Kırklıyken bir araya gelen iki kadın boncuk değiştirir.²⁴⁷ e) Çocuğa kırk karışmışsa, çocuk bir ağacın dibinde, içine kırk çakıl taşı konmuş su ile yıkanır.²⁴⁸ f) Kırk barmasına sebep olduğuna inanılan kişinin kucağına çocuk verilir, köyün etrafında dolaştırması istenir.²⁴⁹ g) Kırk gün evden dışarıya ateş, maya, tuz, sirke, ekmek verilmez.²⁵⁰ ğ) Ayrıca, Yeşilöz ve Mut yöresinde çocuğu kırk barmasını diye, iki kırklı karşılaşırsa ekmek değiştirir.²⁵¹

Karacaören’de kırk anlayışı, a) Çocuk dünyaya geldiği vakit çocukla beraber anne ve babası, b) Bir evlenme olduğunda gelin ve güveyi, c) Bir evde cenaze olduğunda, mevtayla kan bağı bulunan kişiler ve hane halkı, kırklı olarak görülmektedir. Fakat evliliklerde,

²⁴⁴ Kırkı çıkmadan çocuğun tırnağının kesilmemesi hususu Başçiftlik’te de görülmektedir. Bakınız: Bolat, Şaban, (?) Düünden Bugüne Başçiftlik... s. 82.

²⁴⁵ Öztelli, Cahit, (1953), Zile’de Doğum ve Âdetler... s.506-507. Artan, Gündüz, (1960), Kars’ın Göle İlçesine İnanışlar... s. 2133.

²⁴⁶ Aydınoglu, Gülali, (1968), Posof’ta Düğün Âdetleri... s.5108.

²⁴⁷ Taylan, Ertuğrul, (1977), Çolaklı’da Doğumla İlgili Âdet ve İnanmalar... s.8061.

²⁴⁸ Artan, Gündüz, (1962), Gülnar’da Bazı İnanışlar... s.2921-2922.

²⁴⁹ Soylu, Sıtkı, (1975), Mut ve Çevresinde Albarması, Kırk Barması ve Kırktan Çıkma... s.7264-7266.

²⁵⁰ Güran, Nural, (1967), Yeşilöz Köyünde Doğumla İlgili Gelenek ve İnançlar... s.4507-4509.

²⁵¹ Başçetinçelik, Ayşe, (?), Adana Halk Kültüründe Kırk Barması-Nazar-Kırklama... s. 1.

evlenen çift ve ev halkı için kırklı olma durumu günümüzde inanç ve uygulamalarını kaybetmiştir.

Köyde kırkbasmasına “lohusabastı, kırkbasma, kırkkarışması” da denmektedir. (KK13) Lohusanın kırk gün süresince bazı yasaklara ve uygulamalara riayet etmesi beklenir. Aksi durumda anne ve çocuk hastalanabilir, kalıcı arızalara maruz kalabilirler. Kırklama dönemindeki engel ve yasaklara, birtakım tavsiyelere uyulması neticesinde çocuk ya da anne hastalıklardan korunur, gizli güçlerin etkisinden uzak tutulmuş olur. Geçiş dönemlerinde öne çıkan bütün inançlar, kırkbasması için de geçerli olup kişilerin hâl ve tavırlarını belirlemektedir. Kırkbasması anne ve çocuk için olduğu kadar hane halkı için de bazı yasak ve engeller vardır.

İnanma ve Uygulamalar

Kırkbasmasına uğrayan çocuk/anne a) Zayıflar, gelişemez. b) Çocuğun büyüdüğünde bacakları çarpık olur, basuk olur. c) Ayağının üstüne basamayacak, yığılıp kalacak şekilde vücut bozukluğu baş gösterir yahut geç basabilir. ç) Sürekli uykusuzluk çekerler. d) Çocukta akıl noksanlığı olabilir. e) Birtakım arızalar, huysuzluklar baş gösterebilir. f) Başları ağrır, gözleri akar. g) Çocuğun başı büyük bedeni küçük, yüzü saramuk olur. ğ) Ölebilirler. h) Kırk bastığında iyileşmesi için çocuk, et ile yahut buğday ile tartılarak darası alınır, çocuk kilo alırsa albasmasından kurtulur. (KK 3)

Lohusa evine a) Kırklı bir kadın girmemeli, kapısına yaklaşmamalı yoksa çocuğa, annesine iyi gelmez. b) Yeni gelin giremez, girerse uğursuzluktur, anneyi ve çocuğu kırk basar. c) Taze et giremez, aksi takdirde kadına ya da bebeğe fenalık bulaşır. ç) Girecek olursa çocuk yukarı kaldırılır, et çocuğun altından geçirilir. d) Kırk basmaması için evin yakınından yahut üst tarafından cenaze geçmemeli. e) Gececek olursa lohusa, cenaze geçen yerden daha yüksekte bir eve alınmalıdır. f) Aynı zamanda doğum yapmış kadınlardan birinin evi diğerinden yukarıdaysa aşağıda kalanı kırk basar. g) Kırkı çıkmamış bir bebek, yalnız bırakılırsa kırk basar. ğ) Kırk basan kadına kurşun döktürülür, bu şekilde ağırlıklarından kurtulur. h) Bir kimseye kırk bastıysa bacasına azıcık su dökülür. ı) Kırkların karışması durumunda anne ya da bebek hastalanır. i) Kırkbasması vakalarında kırk basan kişiye mum döktürülür. (KK3)

1.2.1.3.5. Albasması

Doğum tıbbî bir vakadır ve doğum yapan her kadının durumu tıp dilinde hastalık hâli olarak tanımlanmaktadır. Yeni doğum yapmış kadının zaman zaman ateşi yükselebilir ve

sancılarında dolayı halüsinasyon görebilir. Kadın, doğum ameliyesinin her anında, uyku hâlinde yahut uyanırken şiddetli ağrılar dolayısıyla kâbus görebilir, “karabasan” a tutulabilir. “Türk dünyasının hemen her yerinde görülen ve günümüzde de tüm etkinliğini sürdüren [alkarısı] iyesi, âdeta Umay koruyucu iyenin zıddıdır. Üremenin ve çoğalmanın düşmanıdır.”²⁵²

Anadolu coğrafyasında albasması olarak dile getirilen bu hâl, köyde “alkarısı, havale geçirme, cinuğramak, ağırlık çökme” olarak adlandırılmaktadır. Albasan lohusaya “albasuğu” denmektedir. Genellikle kırklı lohusaların rüyasına girdiği, onlara musallat olduğu, onları korkuttuğu, kimi zaman da öldürdüğüne yaygın biçimde inanılmaktadır. Albastığında lohusa, önce gerinmeye başlar, sızlanır, etrafta kırmızı renkte eşyalar görür, hâlsiz kalır, sayıklar, ağzından köpükler gelir. (KK3) Irak Türkmenlerinde “al, al ninesi”, Azerbaycan’da “al, hal, al karısı, hal karısı, al anası” şeklinde dile getirilmekte, diğer birçok bölgede ise al, albıs, albas, albus, alas, almız, albass, almıs, albarstı şekliyle yaşamaktadır.²⁵³

Köy halkı “alkarısı”nı , “cin, hayalet, gölge” olarak tasavvur etmekte, uzun saçlı, uzun bacaklı, uzun tırnaklı, yüzünü gizleyen ve kolay yakalanmayan, şekilden ibaret, kırmızı elbiseli ve dişi bir varlık olarak tarif etmektedir. Köpek, kedi, sığır suretinde görünmekte, yıkık, virane, ıssız yerlerde yaşadığına inanılmaktadır. Tasvir edilen bu yerler daha çok boş araziler, çöplükler, tömeklikler, kül dökülen yerler, ıssız çamlıklardır. Albasmasının ağırlık çökme, ateşli rahatsızlık, samutlama şeklinde belirtileri olmaktadır. Albasması bir hastalık hâlidir bu yüzden albasan lohusalara şerbet içirilir, kuvvetli yemekler yedirilir, bakımında daha ihtiyatlı davranılır. (KK3)

“Cinler lohusayı, köpek, kedi, horoz şeklinde ya da kadın şeklinde gelerek korkutmaktadır. Hastanın aklını çeler, düşüncelerine, duygularına girer, birtakım desiseler verir. Kadın şeklinde gelen çocuğunu alacağım diye korkuturmuş.” (KK3)

İnanma ve Uygulamalar

Albasması, a) Kırk süresi içinde çok kan kaybeden, dalgın dalgın bakan, baygınlık geçiren, mecalsiz kalan, hayal gören samutlamaya başlayan, kafasına bir şeyleri çok takan (kuruntulu), doğumu çok zor geçen lohusada görülür. b) Lohusanın nefesi kesilir, inler, sayıklar, baygınlık geçirir, yiyip içemez, hareket edecek mecali kalmaz, her şeyi duyar ama konuşamaz. c) Korkak tabiatla olan kadınlarda görülür.

²⁵² Kalafat, Yaşar, (1995), Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri... s. 32.

²⁵³ Bu hususta bakınız: Paşayev, Gazenfer, (1998), Irak Türkmen Folkloru... s. 43.

Albarmasından korunmak için a) Lohusanın başucuna Kur'an asılır, geceleri hastaya Kuran okunur. b) Yatağına ya da yastığına iğne konur. İğne ile alkarısı yakalanmaya yahut ona zarar verilerek uzaklaştırılmaya çalışılır. c) Lohusa devamlı uyutulmaz, sürekli uyuması iyi değildir, bu sebeple sık sık uyandırılır. ) Odasının lambası kırk gün açık kalır. d) Alkarısı ıssız odalara çok gelir, bu yüzden lohusa kırk gün boyunca yalnız bırakılmaz, ona erkek ya da kadın biri refakat eder. e) Anneyi alkarısı basmaması için annenin üzerine bir ekmek parçası konur, üç defa bırakılıp alındıktan sonra yukarı kaldırarak lohusaya "Ağır mı yeğnik mi?" diye sorulur. Anne "yeğnik" diye cevaplar ve üzerindeki ağırlık gitmiş olur. f) Alnına beyaz tülbent konur, çoğunlukla kırmızılı elbiseler giydirilir. g) Eğer bunlar yapılmayacak olursa odanın bir yerine soğan, sarımsak, süpürge, ekmek parçası, bıçak, mavi boncuk konur. (KK3)

Bebek a) Kırkı dolmadan dışarı çıkardığında alkarısından korumak için çocuğun koynuna ekmek parçası konulur. g) Albastığında yahut kırkbastığında sabah erkenden çeşmeden su getirilerek bir kazanda kaynatılır, iyice kaynamış olan su ılıştırılarak ocuk yıkanır. Lohusa ya da ocuk albarmasından kurtulmazsa zrl olabilir ya da ölebilir. (KK3)

1.2.1.3.6. Anne Sütü

Köyde her doğum için geçerli olmakla birlikte bebeğe anne sütü verilmekte, bebekler ekseriyetle anne sütü ile büyütülmektedir. Bebeklerin hususi olarak anne sütüyle büyütülmesine her hane önem vermektedir. Çocukların şahsiyetlerinde, fizikî gelişimlerinde temel belirleyicinin anne sütü olduğuna inanılmaktadır. Çocuğun "mayası"nda cibilliyetin, eğitimin ve sütün tesiri kabul edilmektedir. (KK3)

Doğumdan hemen sonra çocuğa meme verilmez, ağzına su damlatılır, çay kaşığı ile şekerli su içirilir.  dört gün, annenin göğsüne süt gelmediği için çocuğun beslenmesi, bu şekilde seyreder. Anne sütünün gelmesi için bıçak ağzıyla meme uçları ovuşturulur, besmele çekilir, bilinen dualar okunur. Bu süre zarfında (doğumun ilk günlerinde) bebek memeye alıştırılır,  dört gün sonra ise emzirilmeye başlanır. Anne sütü inek sütüyle takviye edilip -bir đđn anne sütü bir đđn inek sütü - değişmeli olarak çocuğa içirilir.

Bebeklere mümkün mertebe anne sütü verilir, başka bir kadının emzirmesi yahut inek sütüyle beslenmesi zorda kalınmadığı sürece arzu edilmez, belli bir yaşa kadar anne sütü dışında, katkı maddelerinden uzak durulmaya çalışılır. İhtiyaç duyulması hâlinde, huyu, ahlâkî düzgün ve soylu bir aileden olmak kaydıyla, bir sütanne temin edilmeye çalışılır. (KK3)

İnanma ve Uygulamalar

Anne sütünün a) Boşa damlaması iyi değildir, bölgeye bir havlu konularak sütün dışarı akması engellenmelidir. b) Meme bölgesine konulan bez, ayak altına atılmış yahut yere düşürülmüş ise süt gider. c) Boşa akıtıldıysa ve bunu biri gördüyse nazar değer, anne süttten kesilir. ç) Suya karıştırıldı yahut ağaç dibine döküldü ise küser, azalır. d) Anneye nazar değdi ise süt hastalanır. e) Anneye imrendiği yiyecekler verilmediğinde süt kesilir, anne umsun/ummaca olur, annenin göğsü ağrır, sütü azalır, hangi evde gördüyse o yiyecekten getirilip yedirilmediği müddetçe annenin sancısı geçmez. f) Lohusa, kırklıyken dışarı çıkmamalı, çıkarsa nazar değer, süt geri vurur, küser. g) Lohusa kırklı döneminde el öpmez, öptü ise sütü gider. ğ) Anne bir şeye üzüldü veya merakta bırakıldıysa sütü azalır. h) Kuruduysa yahut süt yeterli derecede gelmiyorsa süttanne bulunur. Bu durumda çocuklar emüşük²⁵⁴ olur. (KK3)

Sütün bol olması için a) Çorba gibi sulu, duru, hafif yemekler verilir. b) Süt, sütlaç, bulgur pilavı, bal yedirilir. c) Bol bol tavuk eti yedirilir, tavuk suyu içirilir. ç) Bol su içirilir, kesinlikle soğuk su verilmez. d) Armut, çörtük, kayısı elma hoşafı içirilir. e) Şerbet içenin, iç kanaması varsa kanaması çabuk kesilir. f) Meyve yedirilmez, çocuğa gaz yapar. g) Ekşi ve acı türü yiyecekler verilmez, çocuğa gaz yapar. ğ) Bu süreçte tatlıya ağırlık verilir. h) İncir kaynatılıp suyu içilir. (KK3)

1.2.1.3.7. Höllük

Karacaören’de olduğu gibi Anadolu’nun muhtelif yerlerinde höllük kullanılmaktadır. Kundak çocuklarının altına kundak içi bezi yerine konulan, kuru, elenmiş ince topraktan bir tür bezdir. Çocukların “pişik olmaması”, vücudunun sıcak kalabilmesi amacıyla başvurulmuş geleneksel bir usuldür. Höllükle beraber, pudranın da sadır pişikleri, kızarıklıklar, cilt rahatsızlıkları için tercih edildiği görülmektedir.

Höllük, köyde çamlık taraflarından alınan kırmızı, yumuşak toprağın elenerek inceltilmesi ve bez içine yayılarak (bölünerek) kullanılmasından ibaret bebek bezidir. Toprak elekten geçirilir, un hâlini alacak kadar inceltir, tava veya sacta ısıtıldıktan sonra iki bez arasına konularak ve kundak çocuklarının makat kısmını saracak biçimde dolandır. Beze bölünmüş toprak birkaç defaya mahsus kullanılmakta, özelliğini kaybettiğinde yenisi aynı işlemle yapılmaktadır. Höllük, ıslandığında kurutulur, bebeğe rahatsızlık verecek oranda çamurlaşmaz. (KK3)

²⁵⁴ Bölgedeki manası itibarıyla “emüşük” olmak, sütkardeşliğidir. Emzirilen bebekler, kendisini emziren süttannenin çocuklarıyla emdikten sonra emüşük (sütkardeş) olur.

Köy halkı, höllükle ilgili birtakım inançlara sahiptir. Höllük kullanan çocuğun rahat uyuyacağı, düzgün fiziğe sahip olacağı, ömrü boyunca hastalık görmeyeceği ve dahi kumlarının battığı yerlerin tez zamanda etleneceğine dair inanmaktadır. Höllük, lohusa kadının vücudunun sıcak tutulması amacıyla da tercih edilmektedir. Lohusaya, doğumun ilk üç günü höllük kullandırılmaktadır.

İnanma ve Uygulamalar

Höllük a) Gece vakti çıkarılmaz, gece dışarıya dökülmez, gündüz dökülür, yoksa çocuğu cin çarpar. b) Lohusanın karnına konduktan sonra kırk karışmaması için yeni doğum yapmış birinin evine, evinin duvarına, tömeğine gizlice dökülür. c) Çocukların tez büyümesi (etlenmesi) sebebiyle tercih edilmektedir. (KK3)

1.2.1.3.8. İkiz Çocuk

Tıp dilinde ikiz hamilelik, “çoğul hamilelik” olarak tarif edilmektedir. Birden fazla yumurtanın aynı anda başka sperm hücreleri ile döllenmesi yahut sperm hücresi ile döllenmiş olan bir oositin sonradan bölünmesi ile ortaya çıkan durumdur.²⁵⁵

Karacaören’de ikiz çocuk sahibi olmak memnuniyetle karşılanmaktadır. Anne ve babalara göre ikiz evlat, mutluluk vesilesidir. Anne açısından ikizlerden birinin kız birinin oğlan olması daha makbuldür. “Fatma Anamızın mertebesine erişmek” olarak görülmektedir. (KK3) Doğacak çocuklardan biri oğlan ise müjdeci bahşişi daha iyi alır. İkisi de kız ise bir sonraki doğumlarda erkek evlat murat edilir. Sonraki doğumlar yine kız çocukla neticelenecek olursa anne itibar kaybeder. İkisi de oğlan ise doğum uğurlu sayılır.

Çoğul hamileliklerde, doğacak çocukların uzun yaşayacağına inanılmakta, Allah’ın haneyi bereketlendirmesi olarak inanç yüklenmektedir. Çünkü “Her çocuk rızkıyla doğar.” (KK21)

1.2.1.3.9. Ad Verme

“Türk hayatının hemen bütün safhalarında ad alma, ad kazanma, ad verme işlemleri mühim bir mevkii işgal eder.”²⁵⁶ Çocuklar belli yaşa gelip ad kazanacak bir kahramanlık sergileyene kadar herhangi bir ada sahip değildir.

Ad verme, cemiyet hayatı içinde değer atfeden önemli davranışlardandır. Kişinin adıyla müsemma olacağına inanılmaktadır. Karacaören Köyü’nde, doğan çocuklara ad

²⁵⁵ https://www.ntv.com.tr/galeri/saglik/bazilari-neden-ikiz-dogar-ikiz-ya-da-ucuz-olmak-avantaj-mi-dezavantaj.QL_YeaU60UT2xqyGcdg/_NxewVYQEkCS_iVSKJZkvw#_NxewVYQEkCS_iVSKJZkvw.

²⁵⁶ Kalafat, Yaşar, (1995), Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri... s. 97

verme kültürü, İslam inancının ve Türk düşünce ve dilinin tesiriyle şekillenmiş bir saha olduğu, ilgili uygulamalarda ve verilen adlarda açıkça görülmektedir. Bilindiği üzere Kitab-ı Dedem Korkut'ta yer alan birçok hikâyede kişilerin bir kahramanlık neticesinde ad kazandığı dile getirilmektedir. İslam dininde de kişinin güzel adlarla anılması istenmekte, çocuklara güzel adlar verilmesi tavsiye edilmektedir. Hz. Muhammed, hadislerinde çocuklara anlamları güzel isimler verilmesini buyurur. Kişilerin, adının manası dolayısıyla, uzun ya da kısa ömür süreceği, bu durumun kaderine tesir edeceği, bahtının iyi yahut kötü olmasının ismiyle de ilişkili olduğu, bugün bile canlılığını koruyan inançlar arasındadır. (KK 5, 26)

Ad verme işinde büyüklerin görüşüne başvurulur yahut ad verme, onların kararına ve tasarrufuna bırakılırdı. Geçmişte, doğan her çocuğun adı, hanenin en büyüğü tarafından konulmaktadır. Baba veya annenin ad verme hususunda söz sahibi olması, istisna bazı durumlar haricince söz konusu değildir. Bugün ad verme, annenin ve babanın tasarrufundadır. Öyle ki anne ile baba, çocuğun adı konusunda ortak bir fikre varamamış iseler, bu ihtilafın bir sonucu olarak “hem annenin hem babanın gönlü olsun diye“ (KK 3) çocuğa iki isim verildiği görülmektedir. Bunlara ilaveten bebeğe ad koyması için bir din büyüğüne danışılması, şeyhin (köyde zemini olan tarikatların şeyhleri) fikrine başvurulması yaşanmış bazı hadiseler arasındadır. Dini bütün zatların vereceği adın kutsallığına, bu adla hayat sürdüğü müddetçe üzerinde manevî bir tasarrufun olacağına inanılmaktadır.

Çocuklara “atanın, ebenin isimleri” verilerek, onların adının yaşatılması amaçlanmaktadır. Bu sebeple, çocuklara dedelerinin yahut büyükannelelerinin adlarının verilmesi, köyde oldukça sık rastlanan bir gelenektir ve bugün bile devam eden bir anlayıştır. Hanenin doğan ilk çocuğuna (evin en büyük çocuğuna) babanın ya da dedenin (yahut annenin, ninelerinin) adları konmaktadır. Eğer kardeşlerin çocukları aynı zamanda doğmuş iseler, dedenin adı en büyük evladın çocuğuna konmakta, diğer hane üyesi (emmi) hanımının anne ya da babasının adını tercih etmektedir. (KK 5, 26)

Çocuklara, Bahar, Eylül, Cuma, Ramazan, Kadir gibi isimler, şayet çocuklar söz konusu gün, gece, ay ve mevsimde doğmuş iseler geceye, güne, hayranlık ve şükran duygularının bir ifadesi olarak verilmektedir. Bu gelenek günümüzde azalmış olsa da hâlâ yaşatılmaktadır. Köyde, kanamalı doğum, hastalık, kan uyuşmazlığı, yetersiz beslenme gibi sebeplere bağlı olarak bebek ölümleri yahut ölü doğumlar sıklıkla görülmektedir. Bu durumun birer sonucu olarak bebeklere hayat, canlılık, dirilik, manalarına gelen “Durmuş,

Dursun, Duran, Satı, Satılmış” gibi isimler verilmektedir. Bu adların verilmesinde “çocuk satma” pratiklerinde de görüldüğü üzere iyi yahut kötü ruhlarla olan münasebetler ve çocuğun Allah yoluna adanarak anne ve babasına bağışlanması gayesi öne çıkmaktadır. “Folklorcularımızca tespit edilen uzun ömürlü olmaları için çocuklara Yaşar, Durmuş, Satılmış, Satı... gibi adlar vermek, türbelere ve kutlu ağaçlara, çalılara paçavra parçaları bağlamak, hastalık dolayısıyla çocuğun adını, özel bir törenle değiştirmek gibi âdetler bu cümledendir.”²⁵⁷

İlknur, Birgül, Tekkız, Songül gibi çocuk adları ise aile ile içindeki hususî durumları bildirmektedir. Ayrıca dinî hassasiyetlerin bir sonucu olarak Kuran’da zikredilmiş kelimelerin, sure adlarının, dört halife isimlerinin çocuklara ad²⁵⁸ olarak verildiği görülmektedir.

Doğan her bebeğin sağ kulağına ezan okunur, sol kulağına kamet getirilir. Bunlar, bazen doğumdan sonra doğum mahallinde, bazen de günün ilk saatlerinde, sabah ezanıyla birlikte dinî bir vecibe addedilerek yapılmaktadır. Mümkün olan en kısa sürede çocuğa ad verilmesi (üç gün ya da bir hafta içinde) ivedilikle yerine getirilmek istenmektedir. Ezan ve kamet okunduktan sonra çocuğun kulağına usulca üç kez ismi söylenir, böylelikle çocuğun adı verilmiş olur. (KK 5, 26)

Ad konulduktan sonra eş dost çağrılarak bir sofralık ziyafet tertip edilir ve mevlid okutturulur. Mevlid’den sonra lokum dağıtılır. Mevlid’in lafzı veya Mevlid’in okunma faslı, metinde Hz. Muhammed’in tasvir edilmesi dolayısıyla ibadet değerinde addedilmekte, Kuran gibi hürmet edilerek dinlenmektedir. Yalnız metnin hususiyetine, yazarına dair özellikle genç nesillerin pek malumatı olduğu söylenemez. İleri yaşlardaki bazı kimselerin, Mevlid’in metin anlamı ile birlikte menşesine dair sözlü kültür sahasına dayanan bilgisi vardır. Bu bilgiler de cami hocalarının, medrese tahsili almış kişilerin vaazları neticesinde umuma yayılmıştır.

Dede Korkut’tan öğrendiğimiz üzere bir vaziyet karşısında, yiğitlik göstererek, yüce bir kahramanlık ile kişinin ad sahibi olma geleneği, bugün içtimaî hayatta yaşatılmakta olan bir kültür unsuru değildir. Yalnız, kişilerin adlarının manalarına göre devletli, kudretli, bahtlı olacaklarına güçlü bir inanç duyulmaktadır.

²⁵⁷ İnan, Abdülkadir, (2017), Tarihte ve Bugün Şamanizm... s. 198.

²⁵⁸ Türk Adları ile beraber Osmanlıca kaşılıkların verildiği çalışma için bakınız: Atalay, Besim, (1936), Türk Adları... s. 10-84.

Türk örf ve âdetinde geçmişten bugüne rastlanmakta olan birçok davranış şekli, Karacaören Köyü geleneklerinde de yer almaktadır. Özellikle ad verme uygulamalarında, Türk kültür sahasının esas tutulduğu söylenebilir. Şaman, baksı, ata, bab, dede vb. unvanlı ulu kişilerin şiirler eşliğinde çocuklara ad koyma pratiği, günümüzde adın, aile büyüğü, şeyh, imam, sülalenin en yaşlı üyesi tarafından verilmesi şeklini almıştır.

1.2.1.3.10. Yürüyemeyen yahut Geç Yürüyen Çocuk

Çocukların “yaşına bastığında” yürümeye başlaması, köy halkına göre tabii bir durum olup sağlıklı oldukları manasına gelmektedir. Yürüyemeyen, geç yürümeye başlayan çocukların hâli ise hastalıkla, rahatsızlıkla ilişkilendirilmektedir. Hastalık, yaygın olarak nazara, kırkbasmasına, kırkkarışmasına yorulmaktadır. Annenin kırklı olduğu dönemde çocuğa zarar verecek davranışlarda bulunduğu yahut yasaklara riayet etmemesi ile cinlerin müdahalesine maruz kalındığına inanılmaktadır. (KK 3)

İnanma ve Uygulamalar

Çocukların a) Yürüyebilmesi için duşak kesilir. Köyde buna “duşak kesme” denmektedir. Çocukların yürüyememesi, adımlarını düzgün (düz) basamaması durumunda icracıları çoklukla kadın olan bir uygulama şeklidir. Duşak kesme pratiğinde, çocukların her türlü kötü müdahalelerden korunacağı inancı hâkimdir.

“Yürüme zamanı gelip geçmiş çocuğun ayağına ip bağlanı, camiye yakın bir yerde beklenü. Camiden ilk çıkan gişi üç gulhü bi elhem okuyarak ipi keser. Çocuğun annesi çocuğu gucaklıyarak arkasına bakmadan evine hızla gider. Eğer orada cami yoksa ya da cami eve çok uzaksa yedi yolun ayırımında, ip kadın ya da erkeğe kesdürülü. İpi kesen mutlaka annesinden ilk doğan biri olmalı. O da keserken dua eder. Eve gelince çocuğun annesi de okur. Bundan sonra çocuğa “çöve” dersin çöve durursa çörek, “yürü” dersin day durursa börek yapulu. Yapılanlardan gomşulara ikram edülü.”²⁵⁹ (KK 3)

Çöve durma. “tay durma”, manasına gelmektedir. “Tay durma”, belli bir zaman sonra köy hayatında “çöve durma”nın yerine kullanılmaya başlanmıştır. Tay durma, bebeklerin ilk yürümeye başladıkları çağda, birkaç saniye yardımsız ayakta bekleyebilmesidir. (KK 3)

b) Duşak kesildikten sonra çocuk sepetle birlikte yedi ev gezdirilir, verilen hediyeler sepette toplanır. c) Leylekler ilkten gelmeye başladığında 3 sabah boyunca “Çocuğuma ayak ver, çocuğuma kanat ver!” diye leyleklere bağırılır. ç) “Allah’ım çocuğuma ayak ver!” diye dua edilir. d) Çocuk, yatırlara götürülür. e) Höllük kullanmamış,

²⁵⁹ "Duşak kesme" pratiği bugün Yörüklerde hâlâ yaşatılmaktadır. Bu hususta bakınız: <https://www.haberler.com/yorukler-dusak-kesme-gelenegini-surduruyor-11179717-haberi/>.

kullanılmasında zaman zaman ihmalkâr davranılmış ise yahut höllük doğru bağlanmamış ise çocuğun yürümesi geç olabilir. f) Kurşun döktürülür. (KK 3)

1.2.1.3.11. Çocuğun Ana Saçı

Ana saçıyla ilgili zengin bir inanma alanı oluşmuş değildir. Çocuğun saçının evde kesilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Çocuk doğduktan 10-15 gün sonra saçı mutlaka kesilmektedir. Ana saçının kesilmesinde saçların “sıkılması” amacı yaygın olarak görülmektedir. Ana saç, umumiyetle çocuk, yaşına değdikten sonra kesilmektedir. Saç kesildikten sonra tartılır, ağırlığınca ihtiyaç sahibine para verilir. (KK3)

1.2.2. EVLENME

“Evlenme çiftler arasında bazı görev ve imtiyazları kapsayan biçimsel bir kurallar sistemidir.”²⁶⁰ Kuralların sosyal değeri yüksektir ve kurallar, grup üyelerinin sosyalleşmesini, toplumun bir küçük birimi haline gelmesini sağlamaya yöneliktir.

1.2.2.1. Genel Hususlar

Hayatın safhalarından biri olan evlenme, evlenen çiftlerin sosyalleşmesi, taraflar arasında akrabalık ve dayanışma zemini oluşturması, içtimaî ve iktisadî ilişkileri düzenlemesi bakımlarından önem arz etmektedir. “Türk hayatında ev ve evlilik, çocuk sahibi olmak en mühim kaidelerden biridir. İnsan ev-bark sahibi olunca bulunduğu toplulukta itibar kazanır. Çocuk sahibi olunca da itibarı yükselir.”²⁶¹ Her evlilik, içtimaî müessese kurmaya yönelik bir teşebbüstür. Taraflar arasında gerek resmî gerek ananevî şekilde akitleşmeye dayalı olan evlenme, endişe ile birlikte güven duygusunu da beraberinde getirmektedir. Evliliğin, tabiatı dolayısıyla iki taraf açısından da belirsizlik ve bilinmezlik içeriyor olması, endişeyi arttırmakta, yeni bir hayata başlıyor olma duygusu evlilikle ilgili inanç sahasını zenginleştirmektedir. “İnsanların çoğu, başkalarıyla birlikte olmanın genellikle gerçek bir şeye ilişkin korkuyu azalttığını öğrenmişlerdir. Başka insanlar onlara, tehlikeyi diğerlerinin de yaşayacağı ve çoklukla güç olduğu konusunda güven verirler.”²⁶² Cemiyetin diğer fertlerini de bağlayan evlilik, güçlü normlarla, merasimler, sözleşmeler ve örf âdetlerle hayatın önemli bir aşaması halini almaktadır.

²⁶⁰ Türkoğlu, Orhan, (1977), Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları... s. 219.

²⁶¹ Kalafat, Yaşar, (1995), Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri... s. 101.

²⁶² Freedman, Jonatan L, O. Sears, David, (1989), Sosyal Psikoloji... s. 51.

Evlilik pratiği, gerek kızını gelin eden aile ve gerek eve gelin getiren aile açısından bağlayıcı normlara sahiptir.

Evlilik inanç ve uygulamalarıyla önemli bir kültür zemini teşkil etmektedir. Günümüzde pek riayet edilmiyor olsa da evlenme, geçmişte “kız beğenme”den “duvak indirme”ye kadar geleneklere uygun biçimde sürdürülmekteydi. Birbirini takip eden günlerin, ayların hatta yılların kendine göre âdetleri, inançları görülmektedir. Açık alanlarda yapılan, aş kazanlar kurularak tertiplenen düğünler bugün yerini, salon merasimlerine bırakmış olsa da doğum ve ölüm hadiselerinde görülen birtakım inanma ve pratikler, evlenme safhasında da tarafların riayet ettiği düzenleyici fonksiyonlar üstlenmektedir. Her biri saadeti, bereketi, huzuru temsil ve temenni eden bu uygulamalar, bugün geleneğin canlılığını kaybetmesi ve şehirleşmenin süratle yayılmasıyla hükmünü yitirmiş, devrini tamamlamış gözükmektedir.

1.2.2.1.1. Karacaören’de Evlenmenin Mahiyeti

Karacaören’de evlendirmeye “kız satma” yahut “oğlan everme” denmektedir. Eskiden evliliklerde birinci derecede akraba çevresi tercih edilmekteyken bugün akrabalık bağı, faktör olmaktan çıkmıştır. “Evlilik yalnız iki ferdi değil, onların akrabalarını da kendine bağlayan, evlenmeyle doğan akrabalık yeni hısımlık münasebetlerini tanzim eden sosyal pratiklerdendir.”²⁶³ Anaya babaya yaşlılıklarında bakmak, arazinin miras yoluyla yabancıya gitmesinin önüne geçmek hususu nazarı dikkate alınmaktadır. Oysa bugün, kızın yahut oğlanın yabancı ailelerle evlilik bağı kurmasını men eden hususiyetler cemiyet hayatından çekilmiştir. Renperliğin önemli bir faaliyet olmaktan çıktığı hayat düzeninde, arazinin bölünmesi meselesi pek kayda değer bulunmamaktadır. Ev kuran çiftler, ebeveynleriyle aynı çatı altında yaşamak yerine bugün, çoklukla çalıştığı iş sahasının gereği olarak ayrı meskenlere çıkmaktadırlar.

Köyde evliliğin herkes için bir görev olarak addedilmesi, gelenek ve göreneklerin henüz hâkimiyetiyle ilgili olup evlilik inanmaları, yeniliklere ve yeni nesillerin anlayışlarına göre şekillenmektedir. şehirleşmenin hızına bağlı olarak evlenme törenleri, şehirdekilerin örneklerine benzer biçimde geçmiş adet ve inanmalardan uzaklaşmakta, cemiyete bağlılık yerine evlenen çiftlerin şartlarına göre sınırlarını daraltmaktadır. Geçmişte güçlü inançlar yüklenerek evliliğin önemli aşaması durumunda addedilen uygulamalar bugün “hurafe, batıl” yahut “cahillik” olarak nitelendirilmektedir.

²⁶³ Erdentuğ, Nermin, (1956), Hâl Köyü’nün Etnolojik Tetkiki... s. 53.

Anadolu'nun birçok bölgesinde görülen “başlık parası”, Karacaören’de âdetten değildir. Yalnız “gelin ağırlığı” denilen “yüz görümlüğü”, damat evi tarafından gelinin ailesine verilmekte, başlık parasından ziyade hediye olarak görülmektedir. Yüz görümlüğü, çift, tarla, bostan yahut davar gibi hediyelerdir.

Karacaören’de düğün merasimi ziyafetlerle birliktedir. Ziyafetler oğlan evi tarafından ağır ve zengin surette verilir. Kız evi söz kesme akşamı basit bir yemek tertip eder. Düğünlerde daha çok oğlan tarafı malî yükü yüklenir. Evlilik iki taraf arasında görülen bir akitleşmedir. Bu akitleşme, söz kesme ile başlar, aktin umuma ilan edilmeye (okuntu dağıtma) devam eder, merasim, yemek, eğlence ve nikâh faslı ile nihayete erer. Bu yüzden evlenme, dolayısıyla evlilik organizasyonu, fertler arasında olduğu kadar dinî ve iktisadî ve içtimaî cepheleri olan bir müessesedir. Evvela “dinî nikâh kıydırılır” sonrasında (düğünde veya bir iki yıl sonra) resmî nikâh yapılır. Resmî nikâh kıydırma, köyde “izinname alma” sözüyle ifade edilmektedir. “Nikâh kıyma sözü bütün Türklerde aynı şekilde söylenir. Anadolu’da ve Orta Asya’da nikâh yaygın olarak <kalın> andlaşmasından sonra ve kız evinde kıyılır. Nikâh kıyılmadan önce kalın ve çeyizlerin miktarı da tespit edilir.”²⁶⁴

Köyde hemen her kız ve erkek, yaşlılarını ilkökul sıralarında tanımakta, şahsiyet yapılarını tabîî şartlarda öğrenme imkânı bulmaktadır. Ayrıca, yayla yolu, düğünler, zahra (buğday) yıkama, çayır biçme (emmilik çayırlarının biçilmesi) gibi zaman ve mekânlarda birbirlerini görme, beğenme ve irtibatları evliliklerde etkili olabilmektedir. Çeşme önleri de bir yönüyle münasebetlere zemin teşkil etmektedir. İlkokul çağlarında birbirlerini tanıyıp yahut birbirlerine yandurup²⁶⁵ sonrasında evlenmiş olan kişiler olmakla birlikte, bugün gençlerin durumu eskisinden farklıdır. Gençlerin evlilikle ilgili talepleri bugün, geçmişe nazaran daha müsamahakâr karşılanmakta, tanışıp görüşmelerinde günümüzün iletişim imkânlarını kullanmalarında behis görülmemektedir.

Karacaören’de kızla erkeğin evlenmeye yönelik irtibatları, daha çok aracılarla gerçekleşmektedir. Geçmişte, yazma, eşarp, tespih, mendil vs. hediyelerle, mektup ya da

²⁶⁴ Ögel, Bahaeddin, (1979), Türk Kültürünün Gelişme Çağları... s. 185.

²⁶⁵ “Yanmak” kelimesi köyde “birine gönül vermek”, “âşık olmak” manasında kullanılmaktadır. Âşık kişi “yangun”, gönlünü kaptırma fiili, “yandumak” kelimesiyle anlatılmaktadır. Aşk ve sevmek kelimeleri son dönemlerde köy halkının söyleyişine dâhil olmuş, “modern, şehirli” bir duygunun karşılığı olarak yer etmiştir. Bugün 45 ve üstü yaşlardaki ahali, duygu ve düşüncelerini kendisine mal ettiği kelimelerle anlatmaktadır. Bu yaşlardaki kimseler gönül olayını “yangun”, hoşlanmayı da “hazzetmek” kelimeleriyle ifade etmektedir. “Sevgili, manita, yavuklu” kelimeleri belli yaş üstünde olanlar arasında pek karşılığı olan kavramlar değildir. “Sevgili” kelimesine, Hz. Muhammed ismi telaffuz edildiğinde yahut sohbetlerde bahis konusu olduğunda başvurulmakta, “sevgülü peygamberimiz” şeklinde söyleyişle ve kutsî bir mana kazanarak zikrolunmaktadır.

manilerle duygu ve düşüncelerini ifade imkânı bulan kız ve erkeğin, serbest bir zeminde buluşmaları ve anlaşmaları bugün dahi normal karşılanan davranışlardan değildir. Ailelerin ahlâk hükümleri, köyün sosyal yapısı buna mani olmaktadır. “Elalemin diline düşmek, adı çıkmak” kız ve oğlan tarafları açısından mahcubiyet arz eden durumlardır.

Köy halkının diliyle “eli ayağı düzgün, hürmetli, güngörmüş, asaletli, büyüğünü küçüğünü bilen, hamarat, eli şip (hızlı) ve babayığit bir gelin” herkesin arzusudur. Gelin gelecek kızıdan, erkek evinin adabını bilmesi ve teamüllere uyması, anne ve babaya bakması, hürmetli olması beklenmektedir. Akraba evliliklerinin sebeplerinden biri de budur. Çünkü eve gelen kızla, aile fertleri arasında akraba olmalarının tesis edeceği rahat bir zemin, birçok anlaşmazlığın önüne geçecek, tarafları daha hoşgörülü davranmaya yöneltecektir.

Damadın, iş güç sahibi, variyetli, edep erkân bilen, özelliklerde olmasına önem verilmektedir. Ayrıca evin tek oğlu olması da kız evinin tercih sebepleri arasındadır. Kötü alışkanlıkları olan, sorumluluk bilmeyen, toplum değerleriyle uyuşmayan yapıda birine kız verilmek istenmez. Karacaören’de kızlar babalarına oğlanlar da annelerine düşkündür. Bu durumun bir neticesi olarak dışarıdan kız almaya, uzak köylere kız vermeye pek yanaşmazlar. Köy halkı arasında, dışarıya verilmiş bir kıza “galuk” (KK13) denmekte, “evde kalmış” kız gözüyle bakılmaktadır. Köyde son yıllara doğru çocuklarını okutan ailelerin sayısı artmakta, gençler tarım ve hayvancılık dışında iş kollarına yönelmektedir. Dolayısıyla gençlerin iktisadî olarak daha hür hareket edebilmesi ve ailelerin şehirlere taşınmaya başlamasıyla bulundukları çevrenin değerleri ve şartları evliliklerde belirleyici olmaktadır. Günümüzde gençler, çevrenin tesirinde kalmadan karar alabilmekte, ebeveynlerinden bağımsız birbirleriyle görüşüp anlaşabilmekte, evlilik şartlarını ortak belirleyebilmektedir. Aile fertleri arasında tahsilin yaygınlaşması, aile üyelerinin müşterek yapılar dışında yaşaması, iktisadî özgürlüklerin kazanılması gibi sebepler dolayısıyla geçmişte evliliklerde görülen taassup etkisini yitirmiştir.

1.2.2.1.2. Evlenme Usulleri

Günümüzde evlenme yaşları, eskiye nazaran köyde tamamen değişmiştir. Geçmişte evliliklerin, kızlarda daha erken (14-16), erkeklerde daha geç yaşlarda yapıldığı görülmektedir. Erkekler askere gitmeden sözlenmekte yahut nişanlanmakta, asker sonrası ise evlendirilmekteydiler. Kız çocukları ilkokulu bitirdikten sonra bir iki yıl Kur’an

kursuna gitmekte, sonrasında baş göz edilmekte idiler (satılırdı).²⁶⁶ Köyde Hereke halı dokumacılığının geniş bir zemine yayılmasıyla kız çocuklarının evlenme yaşı 15-17'den 20'lerin üzerine çıkmıştır.

Evlenme isteği hanenin büyüklerine açıkça belirtilmez, kişi davranışlarıyla durumunu ima etmeye çalışmaktadır. Asabî davranışlar sergileme, çevreye huzursuzluk verme, eşyaları kırıp dökme, ayakkabıyı sef (yanlış) giyme, babanın ayakkabısını saklama, yerini değiştirme gençlerin evlenme isteğini, ifade etme biçimlerindendir. Gençler, evlenmek isteğini gerektiğinde hane içerisinde anneye, babaanneye, yengeye söylenerek meselenin büyüklere intikal etmesini sağlamaktadırlar.

Evliliklerde ekseriyetle geçerli olan görücü usulüne bugün de başvurulmaktadır. “Türkiye’de kültürel değişmelerin daha etkin görüldüğü büyük kentlerde doğrudan tanışıp, anlaşarak evlenmeler giderek yaygınlığını arttırırken gelenekselliğin ağır bastığı yerlerde görülen evlenme biçimlerinin başında hâlâ “görücülük” gelmektedir. Görücülüğün aslını, evlenecek erkeğin aile üyeleri, akraba ve komşularından seçilen birkaç kadının daha önceden üzerinde durulan ya da tanıdıklarca önerilen kızın evini ziyarete gidip hem kızı yakından görmeleri hem de niyetlerini belli etmeleri oluşturmaktadır.”²⁶⁷

Köydeki evlilikler çoklukla akrabalık esası üzerine kuruludur, bundan dolayı yaygın olmamakla birlikte “beşik kurtme, denüşük (değişme)” usulü bazı ailelerin başvurduğu bir durumdur. Kız kaçırma yoluyla yapılan evliliklerin sayısı da az değildir. Kızın gönüllü yahut gönülsüz kaçırılması, geçmişte ve bugün cemiyet hayatında görülen hadiselerdendir. Kızların erken yaşlarda “baş göz edilmesi”nin sebeplerinden biri de “kızların kocaya kaçarak” aile kurmaları ve tarafları zor durumda bırakmalarıdır. Aileler, kızlarını erken yaşlarda sözlendirerek “kız kaçırma” hadisesine mani olmaya çalışmaktadır. Köyde bir iki örnekle sınırlı olan ”zor kullanarak, zorla alıkoyarak” kızın kaçırması, evliliğin geleceği açısından vahim sonuçlar doğurmakta, dolayısıyla köy halkı arasında gayriahlâki bir mesele olarak telakki edilmektedir. Bu durum, uzun yıllar süren husumetlere sebep olmaktadır. (KK13)

Kızın ailesi, kaçırma hadisesinin cereyan ettiği günlerde ve sonrasında genel olarak gençlerle konuşmaz, oğlan tarafının evine gidip gelmez, çiftlerin çocukları oluncaya kadar kızlarına ve damada uzak dururlar. Aileler uzun bir süre küs kalır, araya birilerinin

²⁶⁶ Kelimenin yan anlamları ve sahadaki pratikleri göz önüne alındığında satmak” kelimesi ile “Hayırlı bir gaye uğruna Allah’a adanmak” anlamının kastedildiği anlaşılmaktadır. Çünkü köyde “başlık parası” geçmişte ve bugün evliliklerde başvuru bir usul değildir.

²⁶⁷ Örnek, Sedat Veyis, (2016), Türk Halkbilimi... s. 255-256.

girmesiyle barıştırılır. Hatta anne ve babaların, ölene kadar kızlarıyla hiçbir surette yakınlık kurmadığı, çocuklarına haklarını helal etmedikleri köyde yaşanmış durumlar arasındadır.

Kız kaçırma hadiselerinde genellikle köy ileri gelenleri ve ihtiyar heyeti araya girmekte, yardımları talep edilmektedir. Sözü dinlenen bu kişilerin aracılığıyla mesele, neticeye kavuşturulmuş yahut taraflar barışmamışlar ise olay mahkemeye intikal ettirilmiş olur. Ama kız, ekseriyetle gönüllü kaçtığı için sulh yolu aranmaktadır.

Köyde, kız kaçırma hadisesi vuku bulduysa oğlan, kızı ilkten kendi evine götürmez, kaçan gençler, akrabalarının yahut arkadaş çevrelerinin yardımıyla bir müddet köy dışında saklanırlar. Aileler arasındaki husumet giderilmiş, anlaşmaya zemin oluşturacak adımlar atılmış ise mesele jandarmaya intikal etmeden oğlan, kızı kendi evine zevci olarak getirir. Evine getirdiği kıza artık onun helali gözüyle bakılmaktadır. Çünkü adı, kaçırma hadisesiyle anılan kızın kaçtığı kişiyle evlendirilmemesi durumunda, köyde başka biriyle ev ocak kurması muhtemel değildir. Kızın, ancak köy dışında biriyle evliliği mümkün olabilmektedir ki bu da “adı çıkmış” olan kız tarafı açısından itibarı zedeleyici bir hâldir. Dış köylere verilen kızlara çoklukla 2000’li yıllara kadar eğer akrabadan biriyle evlendirilmedi ise “galuk (evde kalmış)” gözüyle bakılmaktadır. Bu sebeple kızlar, kendisini kaçıran erkeklerle evlilik yoluna girmek durumunda bırakılmaktadırlar.

Köyde, variyetli, soyu soppu belli, hatırı sayılır aile çocuklarına kız vermek ve o evden kız almak herkesin teveccühüdür. Okumuş olma vasfı da ayrıca kız alıp vermede önemli bir faktördür. Öğretmene, avukata, mühendise kız vermek yahut tahsil görmüş bir gelin almak, kız veren/alan aile ve sülale açısından değer addedilmektedir. Bu tür akrabalık bağları tarafları onara eden, toplumda seviyeli bir yer tayin eden değerlerdir.

Evlenme usullerinden biri de ailedeki kız çocuklarından birinin dışarıya verilmeyerek iç güveysi olarak evlendirilmesidir. Erkek evladı olmayan bazı ailelerin iç güyeğü (iç güveysi) yoluyla yaptığı evlilikler, az da olsa köy hayatında görülmektedir. İç güyeğü genellikle evin en büyük kızıyla evlendirilir, damat kız evine yerleşir ve babanın mirasına ortak olur. Hanenin soyunu devam ettirmekle yükümlü tutulur. Kız tarafının soyuna/ailesine mensubiyet duygusuyla bağlanır. Evlilik akdi ile kazanılmış olan tarlaları sürme, mülkleri kullanma hakları, baba ölene kadar damadın, tasarrufunda bulundurulmaktadır.

Geçmişte köy hayatında görülen evlenme usullerinden biri de “kuma getirme”dir.²⁶⁸ Çocuk sahibi olmanın önemi sebebiyle eşler kuma gelmesine ses çıkarmamakta, erkeğin ikinci evliliği tabii bir durum olarak karşılanmaktadır. Hatta ilk zevce kocasını kendi rızası ve gayretleri ile evlendirmektedir. Sonradan gelen kadın, erkek evlat doğurduğunda birincinin yerini almaktadır. Her sülalede düzenleyici ve uygulayıcı teamüller olmakla birlikte hiyerarşiyi ve kadınların önem derecelerini, erkeğin hanımlarına muamelesi belirlemektedir. İlk gelin olmanın her zaman bir kıymet taşıdığını görülmektedir. Öyle ki evin idaresi ilk zevcenin emri ve tasarrufu altında olup hane çocuklarının terbiyesinden bile bilhassa ilk zevce mesul olmaktadır. Otoriter olduğu, hanenin diğer üyeleri arasında (hükümet gibi kadındı: köydeki tabiriyle) güç elde ettiği anlaşılmaktadır. Çocuk doğurmamış olmak eksiklik telakki edilmediği gibi kocasının ilk göz ağrısı ölçüsünde kıymet taşımaktadır. Bunlara ilaveten kısırlığın toplum hayatında itibar yitirmediği söylenemez. “Osman dayığın ilk hanımından çocuğu olmamış, o da şimdiki hanımı almış ama ilk hanımı hökümlüyüdü, hükümet gibi kadındı, evi yine o çekip çeviriyordu. Durmuş dedeğin ilk hanımı çocuk yapamamış, hastalukluyudu zaten yine de deden tallamaya mallaya hiç götürmezdi onu, nazlıydı.” (KK3)

Karacaören’de bugün tek eş evliliği (monogamy) geçerli bulunmaktadır. İki kumayı bir arada görmek burada imkânsızdır. Halk bu hususta bir sebep olarak kanuni yasağı ileri sürmekle beraber ekonomik faktörün de başta rol oynadığını ilave etmektedir. Ayrıca geçim yükü, geçimsizlik korkusu insanları tek evliliğe yöneltmektedir. Evde birden fazla kadın olmasının dirliksizliğe sebep olacağı düşünülmektedir. Köyün yaşlıları eskiden birden çok eş ile evlilik yapmanın yaygın olduğunu hatırlatmaktadırlar. Çok eş evliliğinin olma sebebi kuvvetle muhtemel birinci kadının çocuğunun olmamasıdır. Ayrıca “bugün kadınlar kendi zevcelik hak ve hukuklarını kocalarına tanıtmışlardır. O derecedeki zevce hasta bile olsa koca evlenememektedir. Gerçekten erkeğin kadınından çekinerek ikinci evlilik yapmaması kadınların kanuni haklarını idrak ederek haklarını tanıtmış olmalarıyla açıklanabilir.”²⁶⁹ Erkeğin kanuna riayet düşüncesi ve endişesi hatta birtakım pratik zorluklar da buna etken olarak sayılabilir. Şu da bir gerçektir ki hiçbir geçerli sebebi olmaksızın yapılacak ikinci evliliğe aile büyükleri rıza göstermemekte ve köyün örfü, töresi uygun düşmemektedir. Bu durum köy hayatı içinde ikinci eş evliliğini imkânsız kılmaktadır.

1.2.2.1.3. Karacaören’de Boşanma

Karacaören’de boşanmayla sonuçlanan durumlar, nadiren görülmektedir. 2000’li yıllara kadar köyde sadece iki boşanma hadisesi yaşanmıştır. Evlilik akdinin bozulmasına

²⁶⁸ Benzer durumlar için bakınız: Erdentuğ, Nermin, (1956), Hâl Köyü’nün Etnolojik Tetkiki... s. 33-36.

²⁶⁹ Erdentuğ, Nermin, (1956), Hâl Köyü’nün Etnolojik Tetkiki... s. 34.

sebeup olan durumlar ise “kadının çocuğunun olmaması”, “kaynatanın titizliği”dir. Aile mahremiyeti dolayısıyla boşanmalara dair dışarıya pek malumat verilmez. Boşanmalarda, genellikle kız çocuklarını anne, oğlan çocuklarını baba alarak anlaşma sağlanmakta, böylelikle kadın, baba evine gönderilmektedir.

Köy halkı, boşanmayı haysiyet meselesi olarak görmekte ve büyük günah olarak addetmektedir. “Sosyal baskı” gibi dış etkenler de güçlü yaptırım vazifesi gördüğünden boşanma oranı düşük seviyelerde seyretmektedir. Karı koca arasındaki bağın zayıflamasına yol açan amillerin başında kocanın vazifelerini yerine getirememesi, şiddetli geçimsizlik, gelinin tabiiyetsizleri, “kaynananın huysuzluğu” (KK25) yer almaktadır. Eşler arasında, cinsel yönden tatmin olamama durumu söz konusu ise de bu, cemiyet hayatında pek açık edilmediği için bilinmemektedir.

Evliliklerde, eşlerin umumiyetle birbirlerine akrabalık bağıyla bağlı olması boşanmaya engel teşkil etmekte, beraberlikleri kalıcı kılmaktadır.

1.2.2.2. Evlenme Safhası

Evlenme, birden çok safhayı içine almaktadır. Bu safhalarda birçok inanç ve uygulama, evlenmenin cemiyetin geneline yayılan bir merasim olduğunu ortaya koymakta, evlenen kişiler, örf ve âdetlerin belirlediği inanma şeklinin baskısı altına girmektedir. Evlenme, adayların birbirini görüp anlaşmaları ile başlayıp duvak indirme ile son bulan bir pratik değildir. Bazı bölgelerde tanışmadan daha önce, duvak indirmeden daha sonra birtakım davranışlara rastlanmaktadır. Beşik kертmesi yahut kadınların kendi aralarında tertip ettiği hamam günleri bu duruma örnek hadiselerden birkaçıdır.

1.2.2.2.1. Düğür Gitme

Oğlanın yaşı gelip de meheli (denk, akran) olan bir kız, aday olarak düşünüldüğünde, durum aile büyükleri arasında konuşulup kararlaştırılır. Aileye ve oğlana yaraşır bir kıza karar kılınır, oğlanın da niyetli olup olmadığı öğrenilir, eğer oğlan bu düşünceye kati surette karşı değilse akrabalarından biri kız tarafının fikirlerini öğrenmek için gönderilir. Yahut herhangi bir şekilde ağızları yoklanır. Eğer ailenin gönlü varsa “buyursun gelsinler” denir. Kararlaştırılan tarihte akraba çevresi ile kız görmeye gidilir. Ziyarete işin olmayacağına dair “aksi bir durum” yaşanmadı ve ziyaret beklenildiği gibi seyrediyorsa “Kızınıza talibiz.” denir. “Allah yazdı ise olur.” şeklinde bir cevap alınır ve kızı vermeye gönüllü oldukları anlaşılmış olur.

“Zaten aile, kızı vermeyi istese de kendilerini naza çeker, madası olduğunu hissettirmez, kızı hemen vermek köyde ayıp olan davranışlar arasındadı. Daha sonra kızın başına kakarlar. Baş kakusu olmasın diye niyet bir süre sezdirilmez.” (KK 13)

İlk gitmede kız verilmez. Eğer müspet bir niyet içinde değillerse “Kısmeti başka yerde arayın.” denir. Hatta kız tarafının düşüncesi kızı vermek yönünde değilse hiç ikram yapılmadan misafirler uğurlanır.

1.2.2.2.2. Söz Kesme

“Söz kesimi Türklerde çok değer verilen büyük bir andlaşmadır.” ²⁷⁰Köy büyüklerinden birkaç kişi, cami hocası, akraba çevresi yahut öğretmenlerden bazılarının teşrikiyle kız istemeye gidilir. "Allah'ın emri Peygamber'in kavli ile kızınızı oğlumuza istiyoruz." denir. Kız tarafı eğer razıysa niyeti hayra kavuşturur. Kızın fikrini öncesinde öğrenmiş olan aile, “Allah'ın izni Peygamberin kavli ile kızınızı oğlunuza verdik, bundan sonra hem sizin hem bizim kızımız. Allah ne sizi ne bizi utandırsın.” der.

Kız verildikten sonra söz kesilir. Söz kesmeye gidenlere kahve ikram edilir. Söz kesmede şerbetin ne zaman içileceği, düğün günü ve şartları belirlenir. Düğünler köyde genellikle güz vakitlerinde yapılır, güz ayları, taraflar açısından en münasip zamanlardır. Bu tarihlerde herkes ekinini biçmiş, harmanını yapmış, satılık malını satmış ve eli maddi bakımdan genişlemiştir. Özellikle tamda (ahırda) elden çıkarılacak hayvanlar satılmış, arpa, buğday sap samandan elde edilmiş olan belli miktarda para, ele geçmiş olur. “Ömrün uzun olsun./Düğünün güzün olsun” sözü, güz aylarında yapılan düğünlerin daha müsait şartlar içerdiğini ortaya koymaktadır. (KK13)

Söz kesme merasiminde, her iki tarafın da isteği ise nişan yüzüğü takılmaktadır. Karşılıklı istekler ailelerin imkânları ölçüsünde dile getirilir. Kız tarafının düğün için istekleri sorulur. Tarafların alacağı altın, bilezik, yüzük kararlaştırılır. Eskiden bu türden durumları konuşmak ayıp karşılanırdı, herkes gücü nispetinde elinden geleni yapar, yapamayan mazur karşılanırdı. Bugün alınacak eşyalar dahi belirlenmektedir. Kız tarafı yüklükleri, mutfak araç ve gereçlerini, durumu iyiye beyaz eşyadan bir iki parçayı almakta, çeyizine katmaktadır.

“Eskiden nişan uzun sürermiş, söz kesme ile düğün arası 3-4 yıl sürdüğü olurmuş. Askerlik uzun oluyomuş, yokluk, gurbetlik. Şimdi elalem bir yıl bile beklemiyor düğün için.” (KK 13)

²⁷⁰ Ögel, Bahaeddin, (1979), Türk Kültürünün Gelişme Çağları... s. 183.

1.2.2.2.3. Şerbet İçme (Nişan)

Şerbet içme tarihi (nişan günü), söz kesildiği gün kararlaştırılır. Genellikle cuma akşamı yapılması gelenektir. Şerbetin masrafını oğlan evi karşılar. Şerbet boyası, kahve, şeker birkaç gün evvel satın alınarak kız evine gönderilir.

“Eskiden gündüz yemek yenirmiş, kızlar kız evinde oynar, teyip çalarlar, şerbet içilir, bakırdan tek bir bardakla ya da kepçeyle şerbet dağıtılmış. (KK 13)

Dinî nikâh şerbette yapılır. Hoca dua okur, şahitler huzurunda tarafları dinî bir akitle birbirine bağlar. Geçmişte şerbette yapılan nişan merasimleri bugün yerini salonda tertip edilen nişan törenlerine bırakmıştır. Oğlan ve kız tarafı nişan yapmaya karar verdilerse salon kiralanır.

1.2.2.2.4. Gelinlik Bilme

Gelinlik bilme “bohça düzme”dir. Erkek tarafı akraba çevresiyle birlikte kına, elbise yahut elbiselik kumaş, ayna, çorap gibi hediyeler alarak kız evini ziyaret eder. Para vermek isteyen para götürür, para yerine havlu, kap kaçak, yazma gibi hediyeler de götürülebilmektedir. Kız evi, misafirleri ikramlarıyla ağırlar. Gelin herkesin elini öper.

“Hatta eskiden küçük çocukların dahi elini öpme âdeti varmış.” (KK 13)

1.2.2.2.5. Bayramlık Getirme

Nişan ve düğün arasına bayram girmekte ise kız evine bayramlık hediyeler götürülür.

“Geçmişte yapılan evliliklerde nişanlılık süresi çok uzun olurmuş ve üç senede kaç bayram geçiyorsa hepsinde dükkân alışverişi yapılır, ekmek, parmak pişirilir heğe doldurulup gidilirmiş. Undan helva da kavrulmuş.” (KK 13)

Ramazan Bayramı’nda, gelin için bayramlık elbise, şeker, kolonya alınır. Gelinin akrabaları için de bohçaya hediyeler konur. Kurban Bayramı’nda maddî durumu iyi olanların hediye olarak kız evine koç, koyun götürdüğü belirtilmektedir.

1.2.2.2.6. Eksik Düzme

Köy halkı arasında eksiklerin giderilmesi işine “evsük düzme” şeklinde söylenmektedir. Düğünden bir ay önce birkaç köy büyüğüyle beraber kız evine gidilmektedir. Düğün şartları bu ziyarette konuşulur, kız evinin uygun olup olmadığı sorulur. Düğün yapmaya her iki taraf da uygun şartlarda ise düğün zamanı belirlenir. Eksikler, yapılacak işler, taraflara düşen vazifeler kararlaştırılır ve bir listeye yazılır. Oğlan evi kız evinden birilerini alarak “evsük düzme”ye çarşıya pazara çıkar.

“Gelin, böyle durumlarda alışverişe çıkmaz hatta ayıplandığı için kız evinden kimse gitmeye yanaşmazdı. Bak bak aç gözlülük yaptılar da şunu al bunu alma dediler diye, goya laf olması için gitmezlermiş. (KK13)”

Alışveriş için genelde Niksar pazarları ve dükkânları kullanılmakta yahut Perşembe Yaylası’nda kurulan pazarlar tercih edilmektedir. Hem nişanın hem de düğünün masraflarını oğlan tarafı karşılar. Salçasından tuzuna, okuntusundan hediyelik kumaşına kadar masrafı oğlan evi çeker. (KK13)

Geçmişte düğünlerin yapılacağı zamanı duyurmak için “okuntu” kullanılmaktadır. Matbu özellikte davetiyeler son zamanlarda tercih edilmeye başlanmış olup hane sahiplerine kadınlarla gönderilen ve okuntu adı verilen kalıp sabunun yerini almıştır.

Eski Türklerden itibaren çeyiz önemle üzerinde durulan bir husustur. “Eski Türklerde çeyiz, baba malından kıza düşen bir paydır.”²⁷¹ “Erkek evinin verdiği “kalın” a karşılık kız evinin çeyizi daha az olurdu. Çünkü kızın gitmesi ile kız evi, bir kişi ile bir iş gücü kaybeder”²⁷² oğlan evi ise bir kişi kazanırdı. Türklerde yaygın olarak görülen “kalın” ve “başlık parası”, Karacaören âdetleri arasında yer almamakta yalnız bunun sembolü olabilecek bazı uygulamalara rastlanmaktadır. Fakat kızlar çeyiz hazırlamaya küçük yaşlarda başlar. Bu nedenle “Kız beşikte, çeyiz sandıkta.” şeklinde düşünülür. El örgülerini, dantel takımlarını nakış eder, yazmalarına, cemberlerine kendileri oya çeker, yazmaların “çevresini geçer” yahut para ile yaptırılır. Köye gelen cinganlardan, çerçilerden ip, boncuk, yazma, basma, bez alırlar. Çeşitli renkte ve kumaşta yazmalar, kanaviçe takımı, lif, patik, çorap, iç giyim, dikilmemiş kumaş, kap kaçak, yün yatak, yorgan, yastık, minder, cecim çul, çekyat, masa, dikiş makinesi eksiksiz olarak kızın çeyizinde tamam olur. Yatak ve yorganların yünü kız evinden, yüzleri de erkek evinden gelecek bez ve kumaşlarla hazır edilir. Çeyizler, kayıt altına alınmaz. Boşanma ve huzursuzluk nadiren görülür, bu sebeple bir anlaşmazlığın vuku bulması durumunda nişanlılık süresinde yüzük atılır yahut mesele hâl yoluna konulmaya çalışılır.

“Yalnız çeyizlerin yazılması Başçiftlik’te varmış, bizim köyde yok, şunu yaptım, bunu aldım diye noterden kâğıt alıyorlarmış.” (KK 7)

1.2.2.2.7. Çeyiz Asma

Karacaören ağzında çeyiz kelimesi “çehiz” şeklinde söylenmektedir. Köyde evlilikler genelde “dışarı” ile yapılmadığı için (kızlar gelin gitmediği için) düğünler köy çevresinde

²⁷¹ Ögel, Bahaeddin, (1979), Türk Kültürünün Gelişme Çağları... s. 182.

²⁷² Ögel, Bahaeddin, (1979), Türk Kültürünün Gelişme Çağları... s. 179.

yapılır, buna bağılı olarak çeyiz erkek evinde kız evinde ayrı ayrı asılmaz. Düğün başlamadan birkaç gün evvel çeyiz asılmaya başlanır. Çeyiz görmeye gelenler geline çeyiz edebileceği türden hediyelerle gelir. Kız ve arkadaşları arasında çeyizin asılı bulunduğu odada eğlence tertiplenir. Çeyiz görmeye erkek tarafı da hediyeleri ile gelir. Çeyiz yazımı sonlanınca toplanarak sandığa yerleştirilir.

1.2.2.2.8. Komşu Gecesi

Düğün, cuma öğleden sonra başlayıp pazar akşamı bitmektedir. Komşu gecesi cuma akşamı yapılır. Düğün evine bayrak asılır. Komşu gecesi basit hazırlıklar yapılarak misafir ağırlamaya dayalı bir safhadır. Çoğunlukla damadın arkadaşları, komşular ve akrabalar düğün evine iştirak eder. Yemek yenir ve çay içilir. Halay kurulmaz. Teypten oyun havaları açılır. Damat tarafından belirlenmiş olan sağdıç, misafirlerle ilgilenir. Sağdıç, düğün süresince damadın kaçırılmasına mani olmak, kız tarafına karşı damadı kollamak, damadın üzerine düşen işleri halletmek, damada düğün adap ve usullerini öğretmek başlıca görevleridir.

“Eskiden saçü ile birlikte düğün çöreğı de hediye olarak yollanırdı. Çocuklar evden hediyeı ve düğün çöreğini alır bir sini veya çıkı içinde başının üzerine kor, düğün evine getirirlerdi.” (KK 13)

1.2.2.2.9. Düğün Günü

Ertesi gün düğün tam manasıyla başlar. Düğünlerde davul zurnadan oluşan mehter kesinlikle bulunmaz, çalgının günah olarak addedilmesi, hoca ve hacı taifesinin müsamaha göstermemesi bunda etkili olmaktadır. Yalnız geçmişte düğünlerin kaval zurna ile yapıldığı, “köçek” oynatıldığı belirtilmektedir. Davul ve zurna düğünlerde yakın zamanda dâhil olmuştur. Teypten oyun havları açılır, bölgenin türküleri eşliğinde düz horan, Güloğlan, Eminem, üçayak vb. oyunları oynanır. Halay manileri oyun içinde ağızdan söylenir. Düğünlerde gizli ya da açıktan alkol ikramı yapılmaz. Alkol, diğer zamanlarda dükkânlarda bulundurulan bir içecek olmadığı gibi umuma açık yerlerde içilmesine de müsamaha gösterilmez. Günümüzde düğünler çalgı eşliğinde yapılmakta, mahallî sanatçılar tutulmaktadır. Madımak, Emmoğlu, Menşur, Konyalı, Şenola Düğün, Mevlana, Fadik vb. oyun havaları çalınır ve pıtıkla çiftetelli oynanır.

Bahçe bezük değül mü Güloğlan
Ciğer ezük değül mü Güloğlan
Ben sevdim eller aldı Güloğlan
Bana yazuk değül mü Güloğlan,

1.2.2.2.10. Kına Gecesi

Cumartesi günü kız evi açısından önemli bir gündür. Kına gecesi, kızın asıl düğünü ve ayrılığıdır. Bu gece için kullanılacak kına ve dağıtılacak çerez, lokum, sigara oğlan evi tarafından kız evine gönderilmektedir. Kız evi kına bohçası getirenlere bahşiş verir ve erkek evinden gelen misafirleri ağırlar. Kına gecesi kızın baba evindeki son gecesi olması münasebeti ile hüznü bir hava geçmektedir. Kına, kına türküleri eşliğinde yakılmaktadır. Kızın ve damadın bekâr arkadaşları da gelin ve damattan sonra kına yakınmaktadır.

Gelin kınası yakılırken kına tutmuyor denilerek gelen misafirlerden tarafından bahşiş alınmaktadır.

Gelin evinden bir bakır tas çalınır, gelin ata bindirilirken ve kız evinden uzaklaşırken kınacı kaşıkla bu tasa vurarak (tas çalma) ses çıkarır, ayrıca bu tas, kına tası olarak da kullanılmaktadır. Gelin eve gelince “nasipli ise evin nasibini de arttırır. İnek kısırda gebe kalır, ertesi yıl buzalar, gelin bereketiyle geldi.” denir. Bu düşünce “Gelin ayağından, çoban dayağından.” sözü dile getirilmektedir.

1. Kınayı getir ana

Parmağın batır ana

Bu gece misafirim

Koynunda yatır ana

Sandık üstünde valası

Torba içinde kınası

Kızın gelin oldu gidiyo

Nerde bunun anası

2. Eteğimin tersini vurdum belime

Küçük kardeşimim koydum yerime

Şen olsun anam evin şen olsun

Ben gedyom habarın olsun

1.2.2.2.11. Gelin Alma

Pazar günü, öğlen saatlerine doğru erkek evinde gelin alma hazırlıklarına başlanır. Davete icabeden misafirler ve yakın çevre, gelin almaya gitmek için toplanır. Gelin arabası süslenir, gelin almaya katılacakların arabalarına damat evi tarafından, tülbent, yazma yahut kumaş bağlanır. Eskiden gelin alma işinin erkek atlarla yapıldığı belirtilmektedir. Erkek at

bulunmaması durumunda erkek katır tercih edilmektedir. (KK 3) Gelin almadan önce kız evinin önünde erkek tarafı halay çeker. Bu esnada düğün sahipleri, gelini ve eşyalarını (çeyiz sandığı) indirmek için kız evine girmek ister, âdet üzeri kilitlenen kapıyı bahşiş ile açtırdıktan sonra gelinin erkek kardeşleri kuşağı bağlanmış olan gelini kız evinden çıkarırlar.

Gelin konvoyu, köy içinde dolandıktan ve birkaç yerde durup halay çekildikten sonra erkek evine gelinir ve gelin arabadan indirilir. Gelin alma merasiminde aile, aile çevresi ve evlenen kişiler, birçok uygulamada olduğu gibi âdet ve inanma dünyasının baskısı altındadır. Evliliklerde de kırklama söz konusu olup günü tamam oluncaya kadar sürmektedir.

“Geline bir parça ip verilir, ortasından koparması istenir. Gelin eşikten geçmeden evvel evin kapısının altına ve basacağı yere yağ sürülür. Yumurta yedirilir. Gelinin kucağına oğlan çocuğu oturtulur, gelin çocuğa bahşiş verir.” (KK3)

Gelinin ayağının altına seccade (bölge insanının ifadesiyle: namazlağı) serilir. Gelin eve girerken bunun üzerinden geçirilir. Bazı kaynak kişilerce geçmişte post serildiği de ifade edilmektedir. Gelinin yeni bir hayata, sosyal çevreye gelişini temsilen yürüdüğü yolun yer yaygılarıyla donatılması saygı ve hürmetin bir göstergesi olup birtakım temennileri de içermektedir. Serilen seccade, gelinin hayatı boyunca dinî bütün bir hayat sürmesi, evin bir ferdi olarak dinin emir ve buyruklarına uyması gayesine yöneliktir. Hayatın safhalarından biri olan evlenme, gerek baba evinden ayrılan gelin açısından gerekse gelin geldiği hanenin diğer fertleri açısından başlangıç derecesinde kabul görür, birtakım belirsizlikler içerir. “Gelin eve girdikten sonra daha önceden çağrılmış hoca geline okur.” (KK 3) Bu, duvağa okunan duadır, bu esnada komşular da çağrılır.

“Gelinim hoş geldin
Sen oğluma eş geldin
Cıngıllu dolaptan yeme
Sırrımızı ellere deme” (KK 3)

1.2.2.2.12. Düğün Akşamı

Düğün günü akşama doğru eğer çiftler arasında imam nikâhı kısılmamışsa imam ve köyün yaşlıları düğün evine gelerek nikâhı kıyarlar. Akşam yemeği yenir, sonrasında topluca yatsı namazını kılmak için camiye gidilir. Camiye giderken ve gelirken dualar, salavatlar okunmaktadır. Camiden geldikten sonra damat orada bulunanlar ve anne babasının elini öperek gerdeğe girer. Gelin alma süresince geline refakat eden gelen kızın

yakını (yenge, abla) odadan ayrılır. Damat geline hoş geldin der. Gelin yüzünü açmak istemezse "yüz görümlüğü" adı altında hediye verilir. Yüz görümlüğü kişilerin maddî gücüne göre değişmektedir. Gelin ve damat iki rekât namaz kılarlar ve dua ederler. Akşamdan odaya bırakılan yemekler yenir.

“Köyün birinde düğün olmuş, gerdek zamanı gelip çatmış, bizim oralarda da gelin tarafı çerez leblebi yanında bi sini börek de bağlamış eskiden. Gerdekde gelin güyeğü yesinler deyin. Gelin oğlan evine gelmiş kızın annesi bağladığı bi sini böreği, akşamınan ezen okundum okunacak derken kızın bacısıyanan yollamış. Böreği kızardıyorlar, hazırlıyorlar, habar veriyorlar gınacıya. Gınacı da böreğin üstüne de bi kilit goya alıyo yanına. Ondan sonrama nikâhı gıyılacak oğlanı gerdeğe sokuyorlar. Gelin ile gınacı içerde bekliyo. Gınacı, hoş geldin oğlum diyo. Ondan sonrama bir eliyle oğlanın elini diğer eliyle gelinin elini dutuyo. Oğlanın kızın elini buluşturuyo. Gınacı

‘Ay doğar alıstandan

Gün doğar gülüstandan,

Sana bi gül getüdüm

Yedi teğür bostandan’ diyor, Allah’a amanet olun deyip çıkıyo gediyo. Gınacı oğlana çıkmadan önce de o kilidi açmayı unutma diyo. O günün sabahı oluyo. Sabahınan heç kimse görmeden damat sağdıcının yanına gediyo. Evveli dıvak günü cuma gününe rast geliyodu. Cumaya gediyo namazını gılıyo, tekrar varıyo evine. Kınacı da erkenden çıkıp gelmiş oluyo gelin evine. Bakıyo ku o börekden birez yenmiş. Onun üstüne de bi para koymuşlar, kınacı için. Parayı alıyo, siniyi alıyo, kalan kısmını ev halkıyanan yiyorlar. Kalan bu böreği yemek çok sevabımış. Ertesi günü gelin herkesin elini öpüyo iş görmeye başlıyo. Tereler bağlıyo, gedecekleri yere gediyo.” (KK 3)

1.2.2.2.13. Duvak ve Duvak İndirme

Düğünden sonra gelin, üç gün (günümüzde üç günlük süre bir güne inmiştir.) odasından dışarı çıkmaz, iş görmez. Duvağı inmemiştir ve bu durum, bir süre devam eder. Hanede kurulan sofraya bu günlerde katılmaz, yemeği hususi olarak hazırlanıp odasına götürülür. Gelin bu süre zarfında kaynana ve kaynata ile konuşmaz. Söz konusu hâl kaynata ile uzun müddet devam eder. “Yaşmak tutma” düğün sonrası gelinin aile büyükleri yanında konuşmaması, davranışlarında, giyim ve kuşamda ölçülülük göstermesi manasındadır. Gelin, duvak indirir, sonrasında büyüklerin ellerini öper, çeyizi asar ve akraba çevresine, eş dosta dağıtır. Sofraya oturmaya başlar, yine de ağzını bir süre göstermez, yaşmağını bozmaz, sesli konuşmaz, az konuşur. (KK 3)

Duvak indikten sonra da gelin ile damat aile büyükleri yanında bir süre konuşmazlar, aralarında samimiyete dayalı bir münasebet aleni bir şekilde yansıtılmaz. Gelin ile damat, isimlerini birbirine söyleyerek hitap etmezler. (KK3)

Kadınlar, düğün evine gelerek asılmış çeyizlere bakmaya gelir, yemek yerler, hediyeler verilir. Kadınların kendi aralarında eğlence düzenlediği de görülmektedir.

Düğünden sonra kaynana gelinini yanına alarak komşuları ve akrabaları ziyarete gider. Gittikleri yere basma, elişi gibi hediyeler götürürler. "Allah bir yastıkta kocatsın", "Allah başaca sürdünsün" diye dua edilir.

Düğünden bir hafta sonra gelinle damat, “ana babanın daveti”ne (kız ailesinin davetine) icabet ederler. El öpmeye gidildiğinde damat konuşmaz, yemez ve içmez. Damadın az konuşması, ölçülü davranması gerekmektedir. Özel hazırlıklar yapılır, damadın sevdiği hususi yemekler pişirilir, bu yemeğe bir nevi “damat ziyafeti” denmektedir. (KK13)

1.4. ÖLÜM

Ölüm kavramı, insanlık tarihi boyunca cemiyet hayatında önemli bir yer elde etmiş, geçmişten bugüne fikrî bir faaliyet sahası olarak tartışılmalıdır. Ölümün mahiyeti, ölümsüzlük fikri ve kaynağı yahut ruh hadisesi, dinî ve içtimaî çehreler kazanmıştır. Ölüm pratiklerinin, ölümle baş etmek, ölümle yüzleşmek ve ölümü kabullenmek fikrini esas aldığı, çeşitli uygulamalar çevresinde genişleyerek kültürün birer unsuru hâline geldiği görülmektedir. Eski Türklerde ölüm, kaçınılmaz bir hakikattir. Sözlü ve yazılı kaynaklarda gerek amelî gerekse itikadî manada bir mesele olarak zikredilmektedir. Ölüm, Orhun Abideleri, Dede Korkut, Divanü Lugati't-Türk ve geçiş dönemi eserlerinde inanç taraflarıyla yansıtılmaktadır. Türklerin öteki dünyaya “ol ajun”, kıyamet gününe “uluğ gün” cennete “uçmağ”²⁷³ cehennme “tamu”²⁷⁴ dedikleri kaynaklarca malumdur. Karacaören sözlü sahasında dünya hayatının geçiciliği, ölümün ise kaçınılmaz bir gerçek olduğu hususuna vurgu yapılmaktadır. Yalnız ölümün “kara”, ecelin korkulu olanından Allah’a sığınılmaktadır.

“Türkler’de ölümlerin defni sırasında yaptıkları merasimlere <yuğ> töreni adı verilirdi. Bu törenlere <yuğcı, sığıtçı> adı verilen hususî kişiler katılırdı. Bunların ilki ölenin maceralarını anlatır, ikincisi ağlayıcılık görevini yerine getirirdi.”²⁷⁵

²⁷³ Eski Türk Yazıtları, (1987)... s. 41, 44, 52, 54; Orhun Abideleri, (1987), Haz. Muharrem Ergin, s. 9, 10, 15, 16, 55, 56, 59, 60; Orhun Yazıtları, (1988), Haz. Talat Tekin, s. 14, 15, 16, 17, 24, 25. Hoca Ahmet Yesevi, (1998), Divan-ı Hikmet... s. 172.

²⁷⁴ Divanü Lugati't-Türk... C.I. s. 73; Danişmendname, (1999)... s. 29.

²⁷⁵ K[urt], Reinhard, (1974), "Güney Türk Ağıtlarının Biçimleri"... s. 192-215.

Ölüm duygusu, tabiatı itibarıyla kültür, inanç ve davranış bakımından birçok sahayı içine almakta, fertlerin his ve düşünceleri ile zamana ve zemine göre manalar içermektedir. Ölüm, maddî ve manevî boyutta tasavvur edilen bir hadisedir. Yapılan merasimlerde ölünün bedenine saygı duyulduğu gibi ruhunun da kutsandığı ölü yıkama, gömme ve kırk dönemi boyunca müeyyidelerden anlaşılmaktadır. Hayatın birçok safhasında ölümle ilgili inançlara rastlanmakta, diğer “geçiş dönem”lerinde de görüldüğü üzere pratikler, ahiret inancı etrafında şekillenmektedir. Doğumdan önce bir başlangıcın olduğu ve ölümden sonra hayatın devam ettiği fikri, folklor çalışmaları açısından dikkate değer bir husustur. Cenaze evinde ve komşularda su dolu kapların boşaltılması, basık basmaya karşı alınan tedbirler, cenazenin tabuta konması, mezara yerleştirilmesi ruhun ölümsüzlüğü ve ahiret hayatıyla ilişkili davranışlardır.

Birçok âdette olduğu gibi ölüm hadisesinde bazı inanma, töre ve davranışlar, ölen kadın yahut erkek olsun yasakların ve serbestliklerin belirlediği biçimlerde icra edilmektedir. Ölümle ilgili olan inanma ve uygulamalar, “ölenin öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak, ölenin geri dönüşünü önlemek, ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını sağaltmak”²⁷⁶ gayelerine bağlı olarak üç başlık etrafında şekillenmektedir. Ölen kişinin dünyada hayırla, iyi duygularla yâd edilmesi, iyi amellerin geride bıraktıkları üzerinden devamlılığının sağlanması ve ahiret hayatında saygın ve mutlu bir kişi olması amaç edilmektedir. Dolayısıyla ölenin öte dünyaya gidişi yakın çevrenin dâhil olduğu uygulamalara dönüşmektedir. Ölümün, hâl değiştirme, “başka bir âleme intikal etme” olarak düşünülmesi sahada ruhun ölümsüzlüğüne dair olan inançları canlı tutmaktadır. İslamiyet’te kişinin öldükten sonra tekrar dirileceği ve dünya hayatından hesaba çekileceği inancı hâkimdir. Bu husus Kur’an’da birçok yerde zikredilmektedir. “Allah’ın varlığını nasıl inkâr ediyorsunuz ki, sizi ölü iken O diriltti, sonra yine sizi O öldürecek, yine sizi O diriltecektir; nihayet ahirette yalnız O’na döneceksiniz. [Bakara, 28]” Esasında kişinin ruhunun ölmediği, mevtanın yeni bir hayata başladığı vurgusu yapılmaktadır.

Ölümün yahut ölen kişilerin geride kalanlara zarar vermemesi amacıyla ölüm anından “kırk çıkma” esnasına kadar (kırklama) bazı yasak ve engellemelere uyulmakta, yemek vermek, mevlid okutmak, ölü adına hayır hasenatta bulunmak, mezar ziyaretleri gibi davranışlarla ruhun huzuru, selameti esas tutulmaktadır. Ölüm merasimlerindeki birçok âdetin şekli bakımından Orta Asya Türk inançlarıyla benzerlik gösterdiği kaynaklarda belirtilmiş olmakla birlikte, İslam inancıyla kademe kazandığı dile getirilen bilgiler

²⁷⁶ Örnek, Sedat Veyis, (2016), Türk Halkbilimi... s. 285.

arasındadır. Dolayısıyla ölen kişinin günahlarının mağfireti için Allah’a yönelen dilek ve yakarışların kişinin ahiret hayatını esen kılma niyet ve arzusu taşıdığı söylenebilir.

Karacaören’de ölüm ve ölünün defni, dinî bir vecibe olarak addedilmekte inanç ve uygulamalarıyla doğum ve evlenmede olduğu gibi önem arz etmektedir. Köyde, cenazenin defni için acele edilmekte, mevta elden geldiğince çabuk gömülmektedir. Acele edilmesindeki sebep ölünün kokmamasıdır. Buna ilaveten köy halkı, “cenaze yerine eviyo” diyerek acele edilmesi gerekli olan durumu ifade etmektedir. Ölüm sabah oldu ise öğle namazına, öğle vaktinde oldu ise ikindi namazına yetiştirilmeye çalışılır. Akşamdan sonra ölenlerin defin işleri sabaha bırakılmaktadır. Gece cenaze yalnız bırakılmaz, bir kişi başında sabaha kadar beklemektedir. Akşam vaktinde cenaze defnedilmez, defnedilmesinin günah olduğuna inanılmaktadır.

Cenaze le ilgili işlemlerde ölen kişinin vasiyetlerine de uyulmaktadır. Eğer hayatta iken defnedileceği yeri söylemiş yahut “beni gelinlerim/oğullarım yıkasın” demiş ise vasiler bunu mutlaka yerine getirir.

Ölü ekseriyetle camilerin avlusunda yıkanmaktadır. Cenaze, yıkayıcılarla, köy camisinde görevli hocalarla yıkanmaktadır. Ölü yıkanırken yakınları da cenazenin yanında bulunmaktadır. Kadınların, kadın yıkayıcılarla, erkeklerin erkek yıkayıcılarla defin işleri yapılmaktadır. Eskiden kefen olarak bitli beyaz bez kullanılmaktayken bugün “hasa kumaş” tercih edilmektedir. Kefenin güzel kokması için gülsuyu, kolonya kullanılmakta, çörek otu atılmakta ve bez, buhara tutulmaktadır.

“Eskiden çoğu kefenini önceden satın alıyordu. Hocalar bu iş günah deyince artık kimse almıyor. Sonra elim daralır alamam diye eline para geçince öncesinden alınıyordu.” (KK 3)

Kefenin önceden alınmasında kendi helal paramla olsun, başkasına yük olmayım, kefen parası için kimse kimsenin yüzüne bakmış olmasın” düşüncesi de geçerli olmaktadır.

Bazı ölümler, köy halkının inanıcına göre şehitlik mertebesinde dir. Kişi “dışta”(köy dışında, askerde, çalışmada) öldüyse şehit oldu gözüyle bakılmaktadır.

1.4.1. Ölüm Öncesi

Karacaören’de genç ölümleri, köyün tamamını derin üzüntüye sevk eden hadiselerdendir. Ekseriyetle, ölümün konuşulmasından kaçınılmakta, bazı emarelerin ölümün habercisi olduğuna inanılmaktadır. (KK 3)

Hasta yatağında yatmakta olan kişinin bazı davranışları da öleceğine yorulmaktadır. Hasta “apur supur konuşmaya başladı ise, üyrasında önceden ölmüş birini gördüyse” tez zamanda ölecek demektir.

Ölümü düşündüren inançlar a) Bir evde ölü olur diye gece kimseye kazan verilmez. b) Gece evin önü süpürülmez. c) Horoz ikindiden sonra öterse uğursuzluk sayılır, bir kaza olacağına yorulur. ç) Makasın ağzının açılması, bıçağın dik konması ölüme delalet eder. d) Yıldız kayması da kötüdür, yıldız çok kayarsa kıtlık olur. e) Köpek uluması, köpeklerin bir arada havlamaları uğursuzdur, ulumalarını kesmeleri için önüne yemen al konur. d) Baykuş bir evin bacasına konar ve ötmeye başlarsa o evden cenaze çıkar. e) Bir kişi rüyasında manda görürse, ağacın devrildiğini, söküldüğünü görürse, bulaşık, çamurlu, kirli su görürse yahut öküz arabası görürse ölümlü bir haber alacak demektir. Yumurta görmek darlığa düşeceği, kötü bir haber alacağı anlamına gelmektedir. (KK 3) f) Kabağın çok verimli olduğu yılda o evden bir cenaze çıkar.

1.4.2. Ölüm Esnası

Cenaze defni esnasında bazı durumlar da ölünün yakınları ile ilgili bazı gelişmelerin habercisi olarak kabul edilmektedir. “Cenaze, tabut içinde götürülürken sallanırsa, mevtanın bedeni ağırlaşmaya başladı” (KK 3) ise köyde yakınlarda bir cenaze olacağı düşünülmektedir.

Ölümler esnasında bazı tedbirler alınmaktadır. Bu tedbirlerin bazıları köy halkının tamamı için geçerli olmakta, bazıları ise hane halkı ile sınırlı tutulmaktadır. Tedbirlerin tamamı ölümün başka bir ölüme sebep teşkil etmemesi gayesine yöneliktir. Bir köyde cenaze olduysa özellikle cenaze evinin yakınında ve altta (aşağı yerde) kalan evlerdeki su dolu kaplar boşaltılır.

Ev sahibi ile beraber 7 ev, kap kacaktaki suların hepsini döker. Dökülmezse Azrail’in yoku kalır. (KK3)

Ölü evine “dıştan gelen” yemek kapları hemen boşaltılır. Kaplar yıkanmadan sahibine geri verilir. Özellikle cenazenin bulunduğu mahalden daha aşağıda kalan evlerde uyuyan birileri varsa uyandırılır. “Kişi, uyandırılmazsa basuğa uğrar, çarpulu.”(KK 29) Cenaze yıkamak için kullanılan kazan, işi bitince sacayağı üzerinden alınır, hemen ters kapaklanır. Artan su ile herkes, elini yüzünü yıkar, çocuklar çimdirilir.

Ölüm haberi köyün camisinden sela (sala) okunarak duyurulur. Sala dışında baka bir uygulama yoktur. Köyde cenaze varken televizyon açmak, yüksek sesle müzik dinlemek ayıp davranışlardandır.

Cenazenin üzerine bedeni şişmesin diye makas, sahan, bıçak gibi metal eşyalar konur. Cenazenin gözleri kapatılır, elleri yanına konur, çenesi bağlanır ve kible yönüne çevrilir. Cenazenin gözü ve çenesi “yüz çehresi düzgün görünsün, yıkama esnasında kimse korkmasın” (KK 3) düşüncesiyle kapatılmaktadır. Odanın penceresi açılır ve havalandırılır, aydınlık olması sağlanır. Cenaze evden çıkarılana kadar başucunda Kur’an okunur. Oda penceresi, “melekler odaya dolsun, ruhu huzur içinde varacağı yere varsın” (KK 3) gayesiyle açılmaktadır.

Yıkama, kefenleme sonrasında cenaze namazı kılınır. Cenaze namazı dört tekbirden oluşur, rükûya ve secdeye gidilmez. Namaz ayakta kılınır, köyde cenaze namazlarına kadınlar katılmaz. Namaz bittiğinde hoca toplanmış olan cemaate “haklarınızı helal ediyor musunuz?” şeklinde üç defa aynı suali sorar, cemaatin “ediyoruz” cevabı karşılığında hoca Allah’ı şahit tutarak “namazı kılınan ölü hakkında bir çeşit aklama yapıldıktan sonra”²⁷⁷ bu işlemi sonlandırır.

Cenaze köyün kabristanlığına götürülür ve defnedilir. Mezarlığa gitme aşamasında cemaatten her kişi saldan tutmaya çalışarak son görevini ifa eder.

1.4.3. Ölüm Sonrası

Defin işlerinden sonra ölü evine taziyelerde bulunulur. Gelenler yemek getirir ve hane halkı yalnız bırakılmaz. Doğum ve evlenmede görülen kırk anlayışı ölüm hadiselerinde de geçerli tutulmaktadır.

Cenaze işlemleri tamamlandıktan sonra ölünün kıyafetleri “ruhu üstünde kalmasın diye” (KK3) yıkanır, kullanışlı olanlar ihtiyaç sahiplerine dağıtılır, eski olanlar yakılır. Cenaze kaldırıldıktan sonra odaya “Allah geride kalanlara sabır versin.” (KK3) diye kara taş konur. Evden çıkarıldıktan sonra cenazenin kaldığı odaya su serpilir, oda temizlenir.

Ölünün üçüncü ve kırkıncı gününde mevlid okutturulur. Kırkıncı günü verilen yemeğe ölü yemeği” denmektedir. Kırkıncı günü ölü canı için helva da yapılmaktadır. İlk bayramda cenaze evi yalnız bırakılmaz. Bu ilk bayrama “karalı bayram” denmektedir. Bu

²⁷⁷ Örnek, Sedat Veyis, (2016), Türk Halkbilimi... s. 300.

bayrama kadar cenaze evinin yası devam eder, bayramdan sonra yas bütün uygulamalarıyla bitmiş olur. Yaslı kimseler tıraş olmaz, eğlence tertip etmez, düğünlerde bulunmaz.

Köyde aşağı ve yukarı mahallelerde olmak üzere iki kabristanlık bulunmaktadır. Bunlardan başka muhtelif yerlerde bakımsız üç beş mezardan müteşekkil mezarlıklar bulunmaktadır. Bunlara ilaveten köyde Devekondluğu mevkiinde oturan zamanlara ait bir mezarlığın olduğu ve bu mezarlığın tarım arazi açmak için yok edildiği de rivayetler arasında geçmektedir. Eskiden yaylada kalındığı aylarda ölen kişilerin defnedildiği yayladaki mezarlık, belediye çalışanlarınca çevrilmiş, mamur hale getirilmiştir. Mezarlar ve mezarlıklar saygın bir yere sahiptir.

Mezar ve mezarlıklarla ilgili olarak a) Mezarların üzerine basılmaz. b) İçerisinde hayvan otlatılmaz. c) Ağaçlarına zarar verilmez, kabristanlıkta büyüyen ağaçlardan yakacak odun yapılmaz. ç) Mezarlıklardaki ağaçların meyvesi yenmez. d) Mezarlıkların içindeki otlar temizlenmez. e) Gece mezarlıklara girilmez, etrafından geçilmez, fütlek çıkar. f) Mezarların parmak ile göstermesi iyi değildir.

2. TABİAT HADİSELERİ

Türk kozmogonisinde inanmalara zemin teşkil eden dört aslî unsura birçok uygulamada yer verildiği görülmektedir. Toplum hayatında müstesna vasıflarıyla yer kazanmış ağaç, su, demir ve ateş²⁷⁸, Karacaören Köyü derlemelerinde de öne çıkmaktadır. Çocuğu olmayan kadınlara yapılan kolluğun demirden olması, cenaze üzerine konan eşyanın metal olması, dilek çaputlarının ulu ağaçlara bağlanması, ocak/kül/ateşle ilgili birçok yasak ve serbestliklerin davranış haline gelmesi, tarihle olan bağa işaret etmektedir. “Türkler od ve ocak iyesine bir saygı işareti olarak üstüne pis ve kötü şeyler atmaz, bundan sakınırlardı. Söndürmez ve üstüne su dökmezlerdi.”²⁷⁹

“Göçebe Oğuz Türklerinin hayatında son derece etkili olan tabiat, fikir hayatlarını da etkilemiştir. Dağlar, ormanlar, ağaçlar, otlaklar, çiçekler, ırmaklar, denizler, yağmur, kar, bulut, gökyüzü, yıldızlar, ay ve güneş göçebe hayatın temel taşıdır, onlarsız fikir yürütülemez. İnsan konuşurken, bağırırken, düşünürken bile doğa ile uyum hâlinindedir.”²⁸⁰

²⁷⁸ Bu hususta bakınız: Gökalp, Ziya (1975), Türk Töresi... s. 33-36.

²⁷⁹ Kalafat, Yaşar, (1995), Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri... s.61.

²⁸⁰ Yıldırım, Dursun, (1998), Türk Bitiği... s.199.

2.1. Rüzgârlar ve Özellikleri

Sarıyel: Doğudan batıya eser. Derelerin suyunu donduracak ölçüde yakıcı bir soğuğu vardır. Ocak ayından Şubata kadar etkisini gösterir.

Karayel: Kuzeyden güneye doğru eser. Kasım ayı sonlarında başlar. Bazen geç estiği de görülür. Karın yağacağına işarettir. Kuru soğuğu vardır.

Ağyel: Batıdan doğuya eser. Mart ayında başlar, ekim ayına kadar devam eder. Meyvelerin olgunlaşması, ekinlerin başak tutmasına tesir ettiği söylenir. Serin bir rüzgârı vardır. Yörede söylenen “Ağyelin ardı kış, şakanın ardı döğüş.” sözü bu rüzgârın esme zamanını işaret etmektedir.

Kabayel: Genelde kuzeydoğudan eser. Kış ortasında kendini gösterir. Bu rüzgâr karı eritir, çiçeklerin açmasında etkilidir.

Poyraz: Kuzeydoğudan esen sert rüzgârdır. Çoğu zaman çiselidir. Yüksek yerlerde, ekili olan tarlalarda görülür ve bitkilerin su ihtiyacını karşılayacak derecede nem getirir.

Samyeli (Ters yel): Güneyden eser. Mart ayında görülür. Ağaçların çiçeklerini yakacak derecede etkiye sahiptir. Özellikle hasat mevsiminde ekinleri ve meyveleri olumsuz yönde etkiler. Tarım ürünlerine zarar verebilmektedir.

2.2. Yağışlar ve Özellikleri

Karacaören’de ince yağan yağmura “aptal ıslatan” yahut “avanak ıslatan” denmektedir. İnce yağan yağmur “çukadelen”dir ve insanın içine işler, çise gibidir. İnsanı “höl gibi” yapacak kadar fazla, seri, aralıksız hatta sert yağan yağmur için “at kuyruğu gibi” denir. Köyde, karla karışık yağan kar, “sulu sepken”, karın iri iri düşmesi “lapalıyor”, şeklinde ifade edilmektedir. Yağan karı rüzgâr savuruyorsa “kepek savuruyor” denilmektedir. (Kar yağar ipek gibi/Savurur kepek gibi/Vermedi anan baban/ Kaldın mı köpek gibi.) Rüzgârın karı savurması, aynı zamanda “savurgun” ifadesiyle de dile getirilmektedir.

2.3. Halk Takvimi (Kocakarı Hesabı)

“Türk takvimi Tisin dininden doğmuştur. Tisin Türkleri her on iki seneye ‘çağ’ namı verirlerdi.”²⁸¹ “Eski Türklerde zamanın hesaplanması işi, tabiatıyla Bozkır kültürünün

²⁸¹ Gökalp, Ziya, (1975), Türk Töresi... s. 31.

izlerini taşımakta idi. Eski Türk takvimi, her biri bir hayvan ile anılan 12 yıllık bir devre esasına dayanıyordu.”²⁸² Kocakarı hesabı adıyla anılan takvimlendirme ile Eski Türklerin zaman hesabı bazı yönlerden aynıdır. Yılın on iki devreye bölünmesi benzer olmakla birlikte hayvan adları yerini aylar süresince öne çıkan kavramlara bırakmıştır.

Halk meteorolojisi, halkın uzun yıllar boyunca edindiği tecrübelerle dayanmaktadır. Karacaören sözlü kültüründe “kocakarı hesabı” olarak bilinen takvim bilgileri, yılın her bir ayını ve aylar boyunca görülen hava olaylarını çeşitli inanmalara bağlı olarak tarihlendirmekte, hava olaylarına çeşitli inançlar atfedilerek uygulamalarda esas alınmaktadır. Koç katımı, nevrüz, cemre, toprağın ekilmesi ve biçilmesi, soğukların başlama tarihleri geleneksel usulde tespit edilerek karşılanmaktadır. “Kışın bitimi ve baharın gelişyle birlikte Tütük topluluklarında çeşitli geleneklerin sergilendiğini ve bazı törenlerin yapıldığını görüyoruz.”²⁸³ Bu törenler, kısmen değişmeye uğramış olsa da aynı adlarla Karacaören Köyü’nde yaşatılmaktadır. Kış mevsimine “çile ayı” denmesi, 22 Aralık’tan 5 Şubat’a kadar ikinci kırk beş günlük devreye “Zemheri, son 45 günlük devreye “Hamsin” denmesi ortaktır. Diğer saha örneklerinde olduğu gibi Nevruz Bayramı köyde Sultan Nevruz olarak ifade edilmektedir.²⁸⁴

Bir yıl boyunca görülen meteorolojik olaylar halkın inanç ve tahminleriyle örtüşmektedir. Halkın tecrübelerini içine alan takvim sistemi, Karacaören köy hayatında birçok ihtiyacı karşılamaktadır. Tabiat olaylarının halkın muhayyilesinde bıraktığı yeri, efsane, masal, tekerleme, atasözleri ve ayların adlandırılmasında görmek mümkündür. “Ek siyezi ye kirezi, mart mart matlar kar katlar, mayıs mayılır yayık yayılır, abrul apışır dil damak yere yapışır, gücük devenin kuyruğuna çıkar.” atasözleri bu duruma örnek teşkil etmektedir. “Kocakarı soğukları” olarak da adlandırılan Merdalacız için yörede Merdalacız, yer gök açız (acizlik veren).” sözü soğukların hüküm sürdüğü aylara atfen halkın bakışını yansıtmaktadır. Halkın söz varlığında mevsim geçişleriyle ilgili birçok inanç, uygulama ve deyişlere rastlanmaktadır. Karın topraktan kalma zamanı, leyleklerin gelme vakti, çağlaların erişeceği tarih, kuşburnu toplama mevsimi bu takvim esasında bir yere sahiptir.

Merasimler, düğün tarihleri, yayla göçleri kocakarı hesabı göz önüne alınarak tarihlendirilmektedir. Bu adlandırmaların tarihlenmesinde Rumî takvim esas alınmıştır.

²⁸² Kafesoğlu, İbrahim, (2003), Türk Millî Kültürü... s. 343.

²⁸³ Çay, Abdulhaluk M. (1990), Hıdırellez, Kültür Bahar Bayramı... s. 10.

²⁸⁴ Bu hususta bakınız: Çay, Abdulhaluk M. (1990), Hıdırellez, Kültür Bahar Bayramı... s. 10-15

Miladî takvim, Rumî takvim esasını on üç gün geriden takip ettiğinden gün sayıları aynı olmakla birlikte ayların başlama zamanları birbiriyle benzerlik göstermez. Miladi takvime göre her ayın on dördü, kocakarı hesabına göre, karşılık gelen ayın birine tekabül eder.

Karacaören ahalisi, ocak ayı için “zemheri”, şubat ayı için “gücük”, mart ayı için “mart”, nisan ayı için “abrul”, mayıs ayı için “mayıs”, haziran ayı için “kiraz”, temmuz ayı için “orak”, ağustos ayı için “ağustos”, eylül ayı için “ilkgüz”, ekim ayı için “ortagüz”, kasım ayı için songüz”, aralık ayı için “karakış” adları kullanılmaktadır.

Halk takviminde yıl, 179 gün süren “Kasım Günleri” ve 186 gün süren “Hızır Günleri” olmak üzere iki bölümde ele alınır. Miladî takvimin esas alınmasıyla baharın başlama zamanı değişmiştir. Bugün kullandığımız zamanlama esasında bahar erken başlatılmakta, dolayısıyla kocakarı hesabına göre kışın bitmesine daha 43 gün vardır. Bu demektir ki günlük hayatta ve resmî işlerde kullanılan Rûmî takvime göre aylar, bugünkü takvimden 13 gün sonra başlar.

2.3.1. Zemheri

Takvimin ilk günüdür. 14 Ocak, 1 Zemheri’ye karşılık gelir. Şidde-i Şida görülür. Şiddetli soğuklar demektir. 18 zemheride başlar, 7 gün sürer. Tutarsa baharın güzel geçeceğine yorulur.

50 Hamsin: Zemheri ve Gücük ayları içerisinde görülür. 20 Zemheri’de başlar, elli gün sürer.

40 Zemheri: Önceki ayda başlayan soğuklar bu zemheri ayını da içine alır. Karakış’ın 10’unda başlar, Zemheri ayının 20’sinde son bulur.

2.3.2. Gücük

Havanın ısınmaya başlaması şeklinde yorumlanan bu ay, 14 Şubat’ta başlar. İçinde önemli olaylar vardır.

2.3.2.1. Cemreler

Birinci Cemre: 7 Gücük’te ilk cemre havaya düşer. Havanın ısınmaya başlaması şeklinde yorumlanır.

İkinci Cemre: 14 Gücük'te ikinci cemre suya düşer. Suların ısınmaya başlaması şeklinde yorumlanır.

Üçüncü Cemre: 21 Gücük'te üçüncü cemre toprağa düşer. Toprağın ısınmaya başlaması şeklinde yorumlanır.

2.3.2.2. Vade Yeli

Vade Yeli, baharı müjdelemektedir. Anadolu'nun birçok bölgesinde aynı adla anılmakta olup efsane, bütün İskevsir coğrafyasında yaygın biçimde anlatılmaktadır.²⁸⁵

Veda yeli olarak da zikredilir. Rumi 18-21 Şubat tarihleri arasında dört gün esen yeldir. Bu yeli poyraz karşılarsa 40 gün kış; gündeğusu karşılarsa hastalık, karayel karşılarsa bolluk olacağına inanılır. Kış mevsimine vedadır.

Bölgede yaşayan Müslüman ahaliden biri o yıl kış şartları çetin geçince müşkül duruma düşer, hayvanların yiyeceği biter. Kış mevsiminde hayvanlara yiyecek bulmak amacıyla gayrimüslim birinin kapısına varır. Bu durumu ifade eden “Es vade yeli es, Müslüman'ı gavurdan kes.” deyişi gavura muhtaç olmamayı vurgulamaktadır.

Vade Yeli anlatısı, kış ve bahar aylarını birbirinden ayıran tabiat hadiselerine atıf yapmakta, Anadolu'daki inanç farklılıklarına yönelik birleştirici fonksiyonlar üstlenmektedir. Sözlü kültürde kış mevsimi gâvurla, bahar ayları ise Müslüman'la ilişkilendirilmektedir.

2.3.2.3. Berdel-Acûz (Kocakarı Soğukları: Meraldaciz)

Berdel-Acız, köy halkınca “kocamış soğuklar, son soğuklar” olarak adlandırılmaktadır. 11-17 Mart arasında devam eden sayılı fırtınalardır. “Merdal-Aciz, yer gök taciz” “Üçü şubatta, dördü martta.” gibi sözlerle tarif edilir. 26 Gücük'te başlar, 4 Mart'ta son bulur. Yani 7 gün süren bu soğukların, üçü gücükte, dördü marttadır. Rivayete göre yedi çocuğu bulunan ve dokuzuncu kocasını da yitiren yaşlı bir kadın, onuncu defa kocaya varmak ister. Ancak, çocukları bu evliliğin uygun olmayacağı görüşündedir. Çünkü kadın hayli yaşlanmış, elden ayaktan düşmüştür. Yaşlandığını kabul etmeyen kocakarı, çocukları ile ilginç, zor bir bahis tutuşur. Kocakarı yedi oğlunun bacasında birer gece sabahlayacaktır. Eğer ölmeden yedi geceyi bacalarda tamamlarsa onuncu evliliği yapabilecektir.

²⁸⁵ Güler, Mustafa, (2011), Başçiftlik El Kitabı... s. 61.

2.3.3. Mart

Her iki takvimde de aynı isimle anılmaktadır. Miladî takvimi 13 gün geriden takip eder. Bu ayda da kocakarı soğukları etkilidir. Bu soğukların, son dört günü mart ayının ilk günlerine tekabül eder.

İnanışa göre 1 Mart'ta hâkim olan hava, mart ayı boyunca, 2 Mart'ta hâkim olan hava, abrul ayı boyunca, 3 Mart'ta hâkim olan hava, mayıs ayı boyunca 4 Mart'ta hâkim olan hava ise kiraz ayı boyunca yaşanacak olan havaların geneli hakkında kanaat vermektedir.

2.3.3.1. Sultan Nevruz (9 Mart)

Yenigün demektir, baharın ilk günü olarak da adlandırılır. Rivayete göre, “padişahın atının dışarıya çıktığı gün”dür. Havalar normale dönmüş, sosyal hayat hareketlenmiş, bütün canlılar faaliyetlerine yeniden başlamış olur. Yöredeki inanişaya göre bu gece dağ hayvanları suya girer, gündüz sıcağında kurulanırlar. Havalar iyi giderse, “Kurt götünü kuruttu.” denir. Bu tarihten itibaren bir daha fırtına beklenmez. Bugün havaların kötü gitmesi baharın gecikeceğine işaret etmektedir.

2.3.3.2. Kabuk Savuran (İki 9)

Kocakarı hesabına göre 18 Mart'a karşılık gelmektedir. Bu tarihte uzun süren rüzgârlar görülür. Rüzgârlar üç gün sürer. Karı eritir, “kar önü sıra kaçır”.(KK1) Kabuk Savuran, eğer kar erken erimişse “Nere esiyorsun, kar kalmadı ki!” sorusuna “İskevsir’de yetişemezsem, Karagöl’de de mi yetişemem?” diye cevap verirmiş. Karagöl, bölgenin doğu istikametinde olup rakım olarak yüksek yaylalara verilen addır.

2.3.4. Abrul

Takvimin dördüncü ayı olan abrul, 14 Nisan’da başlar. Bu ayda soğuklar görülebilir, etkili fırtınalar yaşanabilir.

2.3.4.1. Abrul Beşi

Bu tarihlerde yaşanacak olan sayılı fırtınaların ilkidir. Halk arasında geçen “Kork abrulun beşinden, öküzü ayırır eşinden.” sözü bu tarihte etkili fırtınaların yaşanacağı, hava şartlarının belirgin ölçüde değişeceği hususunu anlatmaktadır.

2.3.4.2. Abrul On İkisi

Bugünde etkili soğuklar yaşanabilmektedir. Karacaörenli Âşık Ahmet Şahin (Âşık Kerem), “abrulun on ikisi”nde yaşanmış bir olayı ve hava şartlarını “Abrul on iki dedi, koptu fırtına / Marzuğun sırtında bir çullu dana / Danası hasta olan, gitsin baytara.” mısralarıyla dile getirmektedir. Şiirde sözü edilen Marzuk, Marziya Korkmaz’dır, baytar ise geleneksel usullerle köyde hayvan hastalıklarına bakan Nuri Öztürk (Gücek)’tür. Fırtınalı bir günde Marzuk, hastalanan danasını, dananın üzerinde örttüğü çulla birlikte sırtına alarak köy baytarına götürmektedir. Anlatı, abrulun on ikisinde görülen soğukların, hayvanları üşütecek yahut hasta edecek derecede etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca küçük yaştaki bir dananın (buzağı), sırta alınacak kadar zayıf olduğu, hayvanların bakımsız kaldığı bilgisinden o yıllardaki hayat şartları hakkında kanaat elde edilebilir. Olay takriben 1950’li yıllara tesadüf etmektedir. (KK1)

2.3.4.3. Hıdırellez

“Hızır inancı Türklerde, doğrudan doğruya baharın gelmesi merasimi ile ilgili bir inançtır.”²⁸⁶ Türk coğrafyalarında umumiyetle rastlanan Hıdırellez günlerinde, özellikle su ve hava efsunlu kabul edilir. Karacaören Köyü’nde de Hıdırellez olarak kabul edilen günlere kutsiyet atfedilir, hava şartlarıyla ilgili inançlara itibar edilir. Bu tarihte yağan yağmurun şifalı ve sihrî etkiye sahip olduğu Hıdırellez’le ilgili uygulamalarda karşımıza çıkmaktadır.

“Kim sabah erkenden kalkıp çeşmeden bir kova doldurur ve kiimse görmeden de evine varırsa, o suyla çaldığı yoğurt mutlaka tutar.” (KK 38)

Hıdırellez, halk takvimine göre 22 Abrul’a karşılık gelmektedir. Havalar bu günde, gece ve gündüz olmak üzere aralıksız bol yağışlı geçmektedir. 22 Abrul gecesi yükseklerle konan kapların su ile dolması beklenir. Bu kapların içine peynir çalındığında tutacağına inanılır. Yani suyun ısı değeri, peynir tutturma (peynir çalma), ölçüsüyle eşdeğer olmaktadır. Köy ahalisi arasında dile getirilmekte olan, “İstersen yazı, bekle Hıdırellez’i.” cümlesi, Hıdırellez’le birlikte, sıcak geçecek hava şartlarına, yaz mevsimine vurgu yapmaktadır.

“İlk kuzu Hıdırellez’de seçilir, o gün yoğurt yapılır, erken kalkılır.” (KK3)

²⁸⁶ Çay, Abdulhaluk M. (1990), Hıdırellez, Kültür Bahar Bayramı... s. 16; [http:// www.erzurumgazetesi.com.tr /haber/Milli-Kulturumuz-ve-Hidirellez-/28761](http://www.erzurumgazetesi.com.tr/haber/Milli-Kulturumuz-ve-Hidirellez-/28761).

Anadolu’da yaygın biçimde söylenen "Hıdırellez yaz kapısı, yedi gün sürer tipisi." sözü de bu tarihlerdeki hava şartlarının halk nazarındaki karşılıklarını yansıtmaktadır.

“Hıdırellez yağmurlarında dışarıya kap konulur. Çocuklar bu suyla çimdürülür, bu suyla yoğurt çalınır.” (KK3)

2.3.5. Mayıs

Her iki takvimde de aynı isimle anılır.

2.3.5.1. Mayıs Yedisi: Kocakarı hesabına göre, Mayıs Yedisi bol bahar yağmurlarının yağdığı bir gündür. Bu tarihte soğuk ve fırtınalar olabileceğinden öncesinde yaylaya göçülmez, bugünün geçmesi beklenir. Miladî hesaba göre Mayıs ayının 22’sine denk gelmektedir.

2.3.5.2. Şidde-i Sevr

20-26 Nisan arasına denk gelen hava şartlarıdır. “Öküz Soğukları” olarak da adlandırılmaktadır. Bu hava şartları 5-6 gün boyunca etkisini gösterir. Gün, bazen yağmurlu bazen güneşli ve bulutlu geçer. “Sitte-i sevr, her saati bir devir.” sözünden de anlaşılacağı üzere güneşli bir günde, hava birden bozabilir, yağmur bastırabilir.

2.3.6. Kiraz Ayı

Kirazların ortaya çıktığı ay olduğu için, bu ismi almıştır. Haziran ayının 14’ünde başlar. 12 Kiraz’da “gün dönümü fırtınası” olacağı böylelikle bol yağışlar olacağına inanılır. Bu tarih halk arasında “dört gözle beklenen gün” olarak tabir edilir. “Yağışlı geçerse o yıl otun kökü kesilmez, bolluk bereket çok olur.” (KK 20).

2.3.7. Orak

Yılın ikinci yarısının başladığı aydır. Bu ay, ziraî faaliyetlerin başladığı zamanı içine aldığı için “orak” kelimesi ile adlandırılmıştır. Kelimenin Türkçe sözlükteki karşılığı 1. Ekin biçmekte kullanılan, yarım çember biçiminde yassı, ensiz ve keskin metal bir bıçakla, buna bağlı bir saptan oluşan ekin biçme aracı. 2. Ekin biçme zamanı.” şeklindedir. Bu ay, genellikle kurak geçer, yağış olması beklenmez. Yağışın olması, ziraat işleri açısından iyi değildir çünkü yağış, çalışma ortamına olumsuz yönde tesir edecektir. Ekinlerin olgunlaşması, biçilmiş sapların kurumması, toplanması, toplanan sapların bir an önce harman edilebilmesi hava şartlarının iyi geçmesine bağlıdır.

2.3.8. Ağustos

Her iki takvimde de aynı isimle anılır. Kurak geçen, yağış beklenmeyen hatta yağışın istenmediği bir diğer aydır. Bu ayda da ziraî faaliyetlere devam edilmekte, harman işleri tamamlanmaya çalışılmaktadır. Birtakım kış hazırlıklarının yapılabilmesi için güneşli havaya ihtiyaç duyulmaktadır. Kış için konserve, kuşburnu, tarhana hazırlıkları bu ay içerisinde olmaktadır.

2.3.9. İlküz

Miladî takvime göre Eylül ayına karşılık gelen aydır. Bu ayda “koç katımı fırtınası”nın yaşanması beklenir. İlküz’ün 20’si, koyun sürülerine koçların katıldığı gündür. Koç katımı yayladan göçöldükten sonra yapılmakta, geçmişte birtakım eğlencelerin düzenlendiği belirtilmektedir. Bugün kar, yükseklerle yağarak kendisini gösterebilir. Kar bu tarihte düşerse, “Kar kulun (kulun: at yavrusu) attı, bu sene iyi gidecek.” denir ve yılın iyi geçmesinin bu günde yağacak kara bağlı olduğu dile getirilir.

2.3.10. Ortagüz

Ortagüz, Ekim ayının 14’ünde başlar. Ortagüzün yirmisi “Kasım günü” olarak bilinmektedir. Kasım günü, hava iyi olursa o yılki kışın sakin geçeceğine, zorlu şartların yaşanmayacağına inanılır.

2.3.11. Songüz

Kasım ayının 14’ünde başlar. Takvimin on birinci ayıdır.

2.3.12. Karakış

Yılın son ayıdır. 14 Aralık’ta başlar. Gündönümü ve 40 Zemheri bu ay içerisinde yaşanmaktadır.

2.3.12.1. Doksan Kış

Erbain ve Hamsin’de görülen soğuklar için kullanılan bir tabirdir. 40 gün süren Erbâin’in ardından gelen ve soğukların hafiflediği 50 gün boyunca Hamsin hüküm sürmektedir. Böylece kış doksanı tamamlamış olur. Bunun üzerinden 10 gün geçince de “Kış mevsimi etkisini yitirir.” denir.

2.3.12.2. Karakoncolos Fırtınası

Erbain süresi içinde geçer. 24 Aralık-7 Ocak tarihleri arasında görülen soğuklardır. Deniz yönünden fırtınalı bir hava ile gelir, yakıcı bir soğuğu vardır. Köyde karayel olarak da adlandırılmaktadır. Köyde bu fırtınayla alakalı efsanelere rastlanmış değilse de halk arasında karakoncolos kelimesinin sert soğukları, kara günü anlatmak kastıyla zikredildiği görülmektedir.

Karakoncolos kelimesinin, sözlüklerde²⁸⁷ Yunanca olduğu ve kelimenin “çocukları korkutmak için [icat edilmiş], kendisinden söz edilen, gerçek dışı bir yaratık, umacı, hayalet, cadı vampir”²⁸⁸ manasına geldiği belirtilmektedir. Misalli Büyük Türkçe Sözlük’e göre²⁸⁹ Karakoncolos kelimesi, Yunanca Kalikantsaros kelimesinden gelmektedir. Baştaki ses değişikliğinde Türkçe kara kelimesinin etkisi olmuştur.

Karakoncolos, özellikle Karadeniz bölgesi sözlü anlatılarında geçen bir hayali bir varlığın adıdır. İnanişâ göre bu fırtınalar Karakoncolos adlı varlığın gelişini haber vermektedir. Türk mitolojisinde kimi kaynaklarda da adından söz edilmektedir. Karakoncolos, kara renkte, çirkin bir kötülük cinidir.²⁹⁰ Bulgar folklorunda, Yunan mitolojisinde varlığına rastlanmaktadır. İnsanlara zarar verme özelliklerine sahip olduğu söylenemez, kimi kaynaklarda şeytanî yönleriyle tasvir edilmiştir. “Yunanca Kalikantzaris'ten gelmiş olabileceği öne sürülmektedir. Bulgar folklorunda bu hayali varlığa verilen isim Karakondjul'dur ve geceleri gezdiğine inanılır.”²⁹¹

Seyfullah Yıldırım “Türkistan’dan Anadolu’ya Bir Tip ve Bir Masalın Seyahati: Jalmavız Kempirden Congolaz Karısına” adlı makalesinde Karakoncolos kelimesi ile ilgili olarak Orta Asya sözlü sahasının etkisinden söz etmektedir. Jalmavız yahut Yalmavuz tipinin Anadolu sözlü sahasında görülmediğini ama benzer tiplere rastlandığını belirtmektedir. “Bazı masallara bakıldığında özellikleri ve fonksiyonuyla bizlere Jalmavızı çağrıştıran Congalaz Karısı adlı bir tiplerle karşılaşılır. Jalmavız Kazak anlatılarında <kempir> yani koca karı sıfatıyla kullanılır. Aynı şekilde Congalaz da yaşlı kadınları ifade eden <karı> sözcüğüyle birlikte kullanılmıştır. Yine Jalmavız / Calmavız / Congalaz kavramlarına bakıldığında bu kavramların söyleniş olarak birbirlerine yakın oldukları görülür. Bundan dolayı Anadolu sahasındaki Türk masallarında çok seyrek olarak

²⁸⁷ Ayverdi, İlhan, (2011), Misalli Büyük Türkçe Sözlük... s. 626; Türkçe Sözlük, (2005)... s. 1077.

²⁸⁸ Türkçe Sözlük, (2005)... s. 1077.

²⁸⁹ Ayverdi, İlhan, (2011), Misalli Büyük Türkçe Sözlük... s. 626;

²⁹⁰ Bu hususta bakınız: <http://komplox1.blogspot.com/2015/02/karakoncolos.html>.

²⁹¹ <http://komplox1.blogspot.com/2015/02/karakoncolos.html>.

karşılaşılan Congolaz Karısının fonksiyon ve işlev olarak Jalmavız Kempir tipinin Türkiye’deki karşılığı olduğu söylenilebilir.”²⁹² Yıldırım, yazısının devamında Anadolu sahasında Congolos ya da Karakoncolos olarak adlandırılan başka bir tipten söz etmekte ve Karagoncolos’un “kışın en soğuk zamanlarında insanlara zarar verme“ özelliğine sahip bir halk tasavvuru olduğu sonucuna varmaktadır. “Kışın en soğuk zamanı olan Ocak ayının ilk on iki gününde sokaklarda dolaşır ve rastladığı kişilere adının ne olduğunu ve nereden gelip nereye gittiğini sorarmış. Buna verilen cevapların içinde Kara Köy’den geliyorum, Karasu’ya gidiyorum, adım Kara Hasan gibi mutlaka <kara> sözcüğüne yer vermek gerekiyormuş. Eğer böyle cevap verilmezse Karakoncolos elindeki kocaman tarakla vurarak karşısındaki kişiyi öldürürmüş. Bundan korunmak için evdeki taraklar kış günlerinde ortada bırakılmayarak saklanırmış.”²⁹³

Efsanede sözü edilen karakoncolosun zarar vericiliği, Karacaören Köyü’nde kış şartlarıyla yorulmakta, bu hayalî varlığın insanlara olan hıncını böyle yansıttığı belirtilmektedir. (KK 3)

2.3.12.3. Erbain (Zemheri)

Köyde “40 Gün Zemheri” olarak da adlandırılmaktadır. 40 gün boyunca etkisini hissettiren şiddetli kış mevsimini ifade etmektedir. Karakış’ın 20’sinde başlar, 20 Zemheri’de son bulur. Yörede söylenen “Zemheri’de damla düşeceğine, kan damlasın daha iyi.” sözü soğukların şiddetli anlatmaktadır. “Ağustos’ta yatani zemheride bünelek tutar.” sözü ise vaktinde çalışmayan kişiyi zemheri soğuklarında (kıtlıkta) ateş basacağı (erzaksız kalmak) belirtilerek zemheride iktisadî bütün faaliyetlerin durabileceği, yiyecek ve erzaksız kalılabileceği vurgusu yapılmaktadır.

2.3.12.4. Hamsin

Zemheri ayının 20’sinde başlayan ve 50 gün süren, soğukların Erbain’e göre şiddetini düşürdüğü süreyi anlatmaktadır. Bu tarihlerde kış ılır, yumuşak hava şartlarında seyreder. Yakıcı ve kavurucu soğuklar geride kalmıştır.

Halk arasında Âşık Kerem adıyla tanınan ozana, yanında bulunan arkadaşı aşığın köyüyle ilgili:

²⁹² Yıldırım, Seyfullah, (2015), “Türkistan’dan Anadolu’ya Bir Tip ve Bir Masalın Seyahati: Jalmavız Kempirden Congolaz Karısına”... s. 1267.

²⁹³ Yıldırım, (2015), Seyfullah, “Türkistan’dan Anadolu’ya Bir Tip ve Bir Masalın Seyahati: Jalmavız Kempirden Congolaz Karısına”... s. 1267.

“ - Âşık, buraya bir şey söylemeyecek misin?” diye sorar.

Âşık da cevaben: “- Bakmaz mısın şu dağların başına, üç ay yazı var, onu da al, kat kışına” dediği söylenir.

Diğer İnanma ve Uygulamalar

a) Ağyelin ardı kış, şakanın ardı döğüştür. b) Akşam bulutu kızarsa havayı hoş bil, sabah bulutu kızarsa sırtını yaş bil. c) Aldıç, erik, kuşburnu bol meyve verirse o yıl kar çok yağar. ç) Annenin ilk çocuğuna sacayağı attırırlar, sacayağının ayakları yukarı gelecek şekilde yere düşerse dolu kesilir. d) Arılar peteğe hızla geri dönmeye başlarsa bil ki yağmur yağacaktır. e) Bulutlar kuzeye doğru hızlı hareket ederse yağmur yağar. f) Büyük bir yıldız kayarsa hava açar, düzelir. g) Kabak çok verimli olduğu sene o aileden cenaze çıkar. ğ) Zemheri’de damla damlayacağına kan damlasın daha iyi. h) Gök gürlediğinde birçok bitki (ısırgan) şifa özelliğini kaybeder. ı) Güneş yahut ay tutulmalarından sonra deprem olur. i) Hayvanları fazla bünelek tutarsa, yağmur yağar. j) Kasımdan on gün evvel ekersen on gün sonra çekersin. k) Kavağın yaprağı aşağıdan dökülürse yaz çok olur, yukarıdan dökülürse kış çok olur. l) Kışın gök gürlerse, kış bölündü denir, kış uzar. m) Kim gökkuşağının altından geçerse kız olur. n) Kurbağalar çok fazla ötmeye başlarsa sonrasında mutlaka yağmur yağar. o) Mart ayı ayların yaylacı gibi göçenidir. ö) Mart kumluk, nisan yağmurluk. p) Pelit ağacının kozağı çok olursa kış çok olurmuş. r) Yağmur Allah’ın rahmetidir, sevdiği kullarına yağdırır. s) Yaz kırağısı çorağa, güz kırağısı kurağa delalet eder. ş) Güneş veya ay tutulursa deprem yahut büyük bir felaket olur. t) Güneşli havada yağmur yahut dolu yağarsa kurt yavrular. u) Hıdırellez yağmuruna tas konulur, biriken su ile yemek yapılır. Çocuklara içirilir, evlerin önüne serpilir, peynir mayalanır. Hıdırellez suyunda yıkanan çocuklar o yıl boyunca hiç hastalanmazlar. İstersen yazı bekle Hıdırellez’i. İlk kuzu Hıdırellez’de seçilir, yoğur yapılır, o gün erken kalkılır. ü) Akşam kızılık sabah güzellik. v) Yaz kırağısı havayı bozar, güz kırağısı havayı açar. y) Ya herket, ya terk et. z) bulutlar aşağı doğru inerse yağmur, yukarı doğru giderse kış çok olur. a) İncir odunu yakmak uğursuzluk getirir.

3. TABİATÜSTÜ GÜÇLER

Kimi destan, masal ve hikâyelerde devlerden söz edilmektedir. Anadolu inanç sahasında rastlanılan uygulamalarda belaların def'i, hastalıkların iyileştirilmesi adına şifacı ruhlarla temas kurulması, evlialardan, ulu kişilerden yardım talep edilmesi durumu gibi sözlü anlatılarda dile getirilen devler, periler, cadılar tabiatüstü güçlere olan inanma şeklini yansıtmaktadır. Boratav, olağanüstü güç sahibi olan varlıkları iki başlıkta ele almaktadır²⁹⁴. Sözlü anlatılarda yer alan varlıkları birinci gruba dâhil etmekte, kutsal kitaplarda zikredilen yahut yaşadığı tarihlerde kutsallık izafi edilen varlıkları da ayrı bir grup içinde zikretmektedir. Bu kutsal kişiler olumlu ve olumsuz güçlere sahiptir.

İnanma ve Uygulamalar

a) Geceleri dışarıya su serpilmez. Ağaç diplerine cin çarpmasın diye besmele ile dökülür. b) Sarımsak ve soğan cinleri çok çeker bu yüzden kullanılırken yahut ele alınırken besmele çekilmesi âdettendir. (KK 18) c) Tabiatüstü varlıklar “cin” lafzı ile anılmaz, “üç harfli” kelimesiyle anlatılır. Çünkü nerde adıyla bahsedilirse bu varlıklar o mekâna gelirler. ç) Kapı eşiğinde, merdiven altında oturulmaz, özellikle gece karanlıkta büyük kayaların yanından geçilmez, buralarda cinlerin yuvası olduğundan insana zarar verebilirler. Hele karanlıkta üstlerine basılmasından hoşlanmazlar. (KK3) d) Gece ıssız yerlerde dolaşılmaz, çünkü karanlık bastığında yer gök mühürlenir. Yer gök, gündüz insanlara, gece de cinlere serbest olur, gece çalışmak günahdır yerler mühürlenir, (KK8) e) Tek gezene cin daha çok musallat olur, aklını şaşırtır. f) Cin çarpar düşüncesiyle geceleri su ayaklarından (pis suyun aktığı, ağız, ağızları, cağ ayakları) geçilmez. g) Geceleri cin toplanır düşüncesiyle ılık çalınmaz. h) Çöplüklere cinlerin yaşadığı yer olduğundan sıcak kül dökülmez, bereketi kaçarır, Fatma anamız ekmek pişirirken uğra bulamamış, babası da kül kullan demiş, kül bu yüzden değerlidir. Küle Fatma anamızın uğrası denmektedir. ı) Taranmış kadın saçları yahut kesilmiş saçlar rastgele atılmaz, yakıldığı zaman baş ağrısı yapar, dışarıya atılmaz, ecünlüler gelir, bu yüzden toprağa gömülür. i) Kuşburnu ağacının dibine küçük yahut büyük abdest yapılmaz, bu ağaçların dibinde cinlerin toplandığına inanılmaktadır.

4. HAYVANLAR

“Türk halk kültüründe başta at, kurt, koyun keçi, deve yılan, geyik olmak üzere pek çok araştırma ve incelemeler yapılmış, halk kültürü içerisindeki yerleri belirlenmiştir.”²⁹⁵

²⁹⁴ Boratav, Pertev Naili, (1973), Türk Halkbilimi II... s. 49.

²⁹⁵ Bozyiğit, Ali Esat, (1998), Güvercin Uçuverdi, Halk Kültürü Yazıları... s. 137.

Hayvanlarla ilgili inanmaların Orta Asya'dan günümüze farklı biçimlere girerek intikal ettiği görülmektedir. Türklerin İslamiyet'e girmesi ile birlikte bazı hayvanlara menfi yönde anlamlar yüklenmiş, hayvanların bazılarıyla ilgili inançlar ise zayıflamıştır. "Altay dualarında yaban domuzu cinlerin en yamanı en kötüsü olarak görülüyordu. Anadolu masallarında da domuz kötü bir motif olarak yer almıştır."²⁹⁶ Domuzun, yarasanın, tilkinin, vs. menfi manalar kazanmasında zarar verme unsuru belirleyici olmuştur.

İnanma ve Uygulamalar

a) Domuz necis bir hayvandır, kim domuza dokunursa kırk gün günahı gitmez, domuz görenin başına musibetler gelir. (KK21) b) Kimin evinin yakınında baykuş öterse o evden cenaze çıkar. c) Karıncalar hareketlenmeye başlarsa sıcaklar artacak demektir, karıncalar ne kadar çok olursa bereketli bir yıl olur. (KK19) d) Köpeklerin zamansız ulaması uğursuzluktur, felaketin olacağına işaret eder. e) Ezan okunurken köpekler ulursa cenaze çıkar. f) Kara kedi görmek uğursuzluktur. g) Koyunlar çift kuzularsa Allah o haneyi seviyor demektir. ğ) Alacakarga kapının önünde öterse hane halkı yakında bir haber alacaktır. h) Kedi yalanmaya başlarsa misafir gelecektir. ı) Koç, koyun beslemek evin şenliğini artırır. i) Kurbağaya elleyeninin elinde siğil çıkar, siğil çıkan kişilerin elleri cenaze suyu ile yıkanır. j) Horozun vakitsiz ötmesi iyi değildir. (KK22) k) Köpek ve kendinin girdiği eve melek gelmez. l) Leyleğin konuştuğu tarlada ot, ekin bol olur, leylekler gelmeye başlarsa yaz geldi demektir. m) Erkek çocuğun çekilen dişi yüklü hayvanın altına atıldığında hayvan erkek doğurur, kız çocuğunun dişi atıldığında, hayvan dişi yavru doğurur.

5. DAVRANIŞLAR

5.1. Nazar Değmesi

Nazarın, bakışla yöneltilen sihri kuvvet olduğuna inanılmaktadır. Tabîî şartlarda ve kişilerin aşırı beğenisi, hasetliği yahut menfi duygusu bunda etkili olmaktadır. Eski "Türklerde <sihir>, Tisin dinine bağlıdır. Hatta <büyü> kelimesinin de natürizm müessisi olan <buğu> dan türemiş olması muhtemeldir."²⁹⁷

Nazar inancının Karacaören'de önemli bir yeri vardır. Ölüm, hastalık, işlerin yolunda gitmemesi, ekinlerin bozulması, ağacın zamansız kuruması vb. nazar inancıyla alakalı birçok örnekten bazılarıdır. İnsana, hayvana ve her türlü eşyaya yönelen iyi ya da kötü

²⁹⁶ Ögel, Bahaeddin, (1995), Türk Mitolojisi... s.127-684.

²⁹⁷ Gökalp, Ziya, (1975), Türk Töresi... s. 39.

bakış, nazarla yorumlanmaktadır. “ Kırkı nazar, biri mezar ” ve “İki inek sağdırmazlar, iki oğlan sevdirmezler.” gibi sözler, halk arasında nazarın hâlâ güçlü bir tesir sahası olduğunu göstermektedir. İnsanı acze düşüren, tesirinde bırakan hasta eden hatta öldüren bazı vakalar vardır ki tıp ilmi bunlar için kesin teşhise varmış yahut gerçek sebebini açığa kavuşturmuş değildir. “Nazar etme,” diğer adıyla “göz değmesi” bunlardan biridir.

5.1.1. Nazar İnancının Dinî Zemini

Nazarın gerçek olduğu ve nazar etmenin ölümlere, kişinin helâk olmasına sebebiyet verdiği işaret eden “Nazar haktır, kader ile yarışan bir şey olsaydı, nazar değme işi yarışıp onu geçerdi (kaderi değiştirirdi).” [Müslim, Selâm: 42; İbni Mâce, Tıb: 3.], “Göz değmesi haktır, deveyi kazana, insanı da kabre girdirir.” [Keşfü’l-Hafâ, 2:76, Ebû Naim’den.] hadisleri kaynaklarda geçmektedir. “Temelinde kıskançlık ve hasedin yattığı bu kuvvet”²⁹⁸ gözlerden çıkıp hedefine isabet etmektedir. Çıkışını göz yoluyla bulan bu bakıştan korunmanın yolu, “göze gözle” karşılık vermektir. Gözün şeklini çağrıştıran birtakım objeler, vurucu gücü durdurmak, bertaraf etmek inanç ve pratikleriyle birçok sahada gözükmektedir. Eski Mısır uygarlıklarından bugüne değin her millette, inanç yapılarında nazara dair işaretlere rastlanmaktadır. “Bugün Müslüman milletlerin hemen hepsinde insanların üçte ikisinin nazardan öldüğü inancı yaygındır. Yunanlıların “matısma”, Arapların ‘el ayn-isabet-i ayn’, İranlıların ‘bed-nezer’, Hintlilerin ‘sihir’ dedikleri bu çarpıcı kuvvet, Türkiye’de ‘nazar, göz değme, göze gelme, pis, kem, kötü göz’dür. Türkiye’yi bir uçtan bir uca kateden nazar, bir folklor müessesesi kimliğindedir.”²⁹⁹

5.1.2. Köy Halkının Nazara Bakışı

Nazarın, daha çok çocuklara, alımlı, güzel, şık giyinmiş erkek ve bayana, yiğit toraman bebeklere, civan, boylu poslu gençlere, pehlivanlara değdiği bölgede yaygın bir inançtır. Nazardan zarar görmemek amacıyla bol bol dua okunur, nazarlıklar özellikle sokakta, ev dışında kullanılır. Kâğıda çeşitli dualar yazılır, bir beze ya da deriye sarılır/dikilir çocuğun omuz başına veya gömleğine tutturulur, boynuna asılır.

Renkli gözlü insanların, özellikle mavi renkte gözlerin nazarı çetin olur. “Hasut (haset eden)” kişilerin nazarının degeceğine inanılır. Nazar değmiş insanın eli kolu kalmaz, kişi, yataklara düşebilir. Hatta kişinin kendisine nazarıyla zarar verebileceğine de inanılmaktadır. Aşırılık, beğenme, çekememezlik ve “hasut niyet”, nazarın sebepleri

²⁹⁸ Örnek, Sedat Veyis, (1981), Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili... s. 74.

²⁹⁹ Acıpayamlı, Orhan, (1974), Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü... s. 15.

arasındadır. Kötü bakıştan korunmayan kişiler nazara uğrar. Nazar, yörede “göz değmesi” olarak adlandırılır. (KK12) Çok esneme, sebepsiz kaza (gada), ani ölümler, alımlı hayvanların hastalığı yahut telefı, çocukların “çır çır çığırması” ve gelişmemesi (basuk olması), yeni alınmış eşyanın hemen bozulması, zarar görmesi, nazarla yorumlanan durumlara örnek gösterilebilir. Evlere, çocuklara, hayvanlara musibet bulaşmaması için boncuk takılmaktadır. Daralan, içi bunalan kişilerde nazar olduğuna inanılır. Bol mahsul veren bahçelere, ekini “yeğın” tarlalara kafa kemiği (hayvan başı) bulunmazsa bacak kemiği dikilir.

5.1.3. Nazardan Korunma Yolları

Nazar değmesinden korunmak için muska yazdırılır, muskaya ilaveten, muskayla aynı fonksiyona sahip olan mavi boncuklar da kapı girişlerine, ahır (tam) kapılarına, traktörlere, sürekli nazara uğrayan hayvan var ise boyunlarına takıldığı görülmektedir. Nazar boncuğu mavi düz ve ya delikli, yuvarlak, halkalı şekillerdedir. Eski zamanlarda renkli ve ortası delikli taşların kullanıldığı da belirtilmektedir. Bunlara ilaveten kişiler, içinde Enam, Esmâ-ül Hüsna, Karınca duası, Hz. İlyas’ın Duası, İsrâ ve Kalem Sureleri, Mekke ve Medine resimleri ve ibareleri bulunan boylama ve Cevşenler de taşımaktadır. Ayrıca küçük boy olarak basılmış Kuran-ı Kerimlerin de bu amaçlarla kullanıldığı, boyna asıldığı, küçük çocukların omuzlarına muska niyetiyle firkete ile ilişitirildiği dikkat çekmektedir.

“Küçük Kuranları cingenler getirüp satardı, yeşil kaplıydı. Başparmağım gader. Onu beze dikip çocukların boynuna, beşik başına asardı annelerimiz.” (KK15)

Nazar boncuğu ve muska dışında nazardan korunmak amacıyla Fatiha, Felak, Nas, Ayet-el Kürsî sureleri okunur. Özellikle yaşlı kadınlara bildikleri dualar suya okutturulur, şifa niyetiyle bu su içirilir. Şekere, tuza okumak da âdetler arasındadır, okunan şeker, tuz, sirke yahut su yemeklere katılır. Çeşitli niyetlere bağlı pirince ve buğday tanesine okunduğu da söylenmektedir.

İnanma ve Uygulamalar

Nazardan korunmak için a) Çocuklar, doğar doğmaz başı yanına Kuran konur. b) Çocuklar, temiz ve şık elbiseler giydirilmez. c) Çocukların kulaklarının arkasına, alına kara (soba isi) çalınır. ç) Çocuklar yüzü kirli şekilde gezdirilir, gelene gidene gösterilmez. d) Çocukların saçları dağınık tutulur ve taranmaz. e) Çocukların saçları ıslatılmaz ki güzel, yakışıklı görünmesin. f) Çocuk, sürekli çığırıyorsa (ağlıyorsa) “nazar var” denir, bir pıtık

tuza okutturulur ve tuz ateşe atılır, çocuğun bir kıyafeti ateşe tutulur, ateşe tutulan kıyafet çocuğa giydirilir, “inşallah hastalığı geçer”, denir. g) Çocuk, sürekli çığırıyorsa bu, nazardır, “Aygır yeli değmiş.” denir, çocuk aygır kazığından geçirilir, atın zinciri suya atılır, su kaynatılır, çocuğu buğusuna tutup sonra çimdilir, çocuğun başında atın zinciri tutularak dolandırılır. ğ) Çocuğa göz boncuğu ve nazarlık takılır. h) Çocuklar hocaya, yaşlı kadınlara, duası geçkin (ağzı dualı) olanlara okutturulur. ı) Çocukların yakasına çörek otu, sarımsak sarılır. i) Evde cam eşyanın kırılması ile nazarın çıktığına delalet eder. j) Muska yazdırılır.

5.2. Muska

“Muska, Arapçada ‘yazılı şey’ anlamına gelen nüsha kelimesinin halk ağzında bozulmuş biçimidir. Hastalıkları sağlatma, düşmandan gelebilecek kötülükler, görünmez kazalar vb. herhangi bir zararı önleme gayesiyle üstte taşınan yazılı kâğıda denir.”³⁰⁰ Muska olarak adlandırılmakta olan kâğıt, deri vb. üzerine yazılmış yazılar yanında büyü ve sihir işlemleri uygulanarak muska mertebesine çıkarılan bazı unsurlar da bölgede muska işlevi görmektedir. Su, mendil, saç kılı, lokum, yumurta, yiyecek sihrin ulaşmasında vasıta rolü görmektedir.

Kullanım sahası itibarıyla ilahî, dua, afsun, sihir gibi faaliyetlerin ilk olarak sözlü kültür zeminine dayandığı, zamanla yazılı kültür formlarını ve imkânlarını kullanarak genişlediği anlaşılmaktadır. Muskanın, “uygulama sahası esas alındığında yazlı kültürün baskın olduğu toplumlarda”³⁰¹ daha çok öne çıktığı ve “iki ayrı teknikle hazırlandığı”³⁰² görülmektedir.

“Muska, prehistorik / çok tanrılı dinlerden tek tanrılı dinlere kadar pek çok inançta yaygınca görülen büyü ile yakından alâkalı kült nesnelerinden biridir. Taşıdığı mâna bakımından muskanın antik dinlerden günümüze kadar fazla değişmeden geldiğini söylemek mümkündür.”³⁰³ Muskanın bünyesi ve yüzeyine yazılan yazıların hususiyeti göz önüne alındığında dinin önemli bir etken olduğu görülmektedir. Kuran’daki ayetlerin Arapça ile yazılması, çoğunlukla medrese tahsili görmüş kişilerin bu işi meslek edinmesi muskanın dinle olan bağıını göstermektedir. Esasında muska, hastalık ve ölüm gibi insanı çaresiz bırakan olgular etrafında gelişmektedir. Kullanım sahasında ise halk İslam’ı olarak

³⁰⁰ Boratav, Pertev Naili, (1973), Türk Halkbilimi II... s. 145.

³⁰¹ Yeşil, Yılmaz, (2015), “Muskanın Tarihsel ve İşlevsel Açıdan Değerlendirilmesi ve...” s. 51.

³⁰² Yeşil, Yılmaz, (2015), “Muskanın Tarihsel ve İşlevsel Açıdan Değerlendirilmesi ve...” s. 51.

³⁰³ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Haz. Kürşat Demirci, Muska Maddesi...

tabir edilen bir zemin söz konusudur. Muskaya yüklenen mana, muskayla ilgili uygulama sahası halkın din tasavvurlarından beslenmektedir.

Muska ve muska inancının büyü kavramıyla alakalı bir saha olması, geçmişte ve bugün muskayı üzerinde durulması gereken bir obje olarak öne çıkarmıştır. Dinler tarihi açısından el alınmış, çeşitli dinlerle ve inançlarla bağı tespit edilmiştir. “En basit tanımıyla büyü, özel birtakım metotlar aracılığıyla herhangi bir fenomeni veya olayı etkileme, değiştirme ya da dönüştürme özelliklerini haiz dinsel bir eylemdir.”³⁰⁴ Kaynaklarda muskanın Eski Mısır medeniyetine kadar gittiği, Yahudilik’te ve Hıristiyanlık’ta önemli bir inanç olduğu, “Eski Hint, İran ve Roma kültürlerinde olduğu gibi eski Türkler arasında da özellikle hayvanların vücutlarına ait parçaların muska şeklinde kullanıldığı bilinmektedir.”³⁰⁵

Ali Rıza Atasoy, Tokat Reşadiye İlçesi Halk Kitabı (1950), adlı çalışmasında “Cumhuriyetle birlikte yöre insanlarının belli düzeyde şuur kazandığı ve batıl olan inanç ve uygulamaları bıraktığını” belirtmektedir. Derleme kayıtlarımızda ise bölgede (Karacaören, Meğedün, Bohçalı, Bereketli, Kızılcaören, Hatipli, Başçıftlık) uzun bir süre boyunca ve hâlâ ihtiyacın devam ettiği, lüzumu ölçüsünde türlü inanç ve uygulamalara başvurulduğu tespit edilmiştir. İnanç ve uygulamaları, şuurdan ziyade ihtiyaç unsuru ile yorumlamanın daha doğru olduğu saha derlemelerinde öne çıkmaktadır. Çünkü insan davranışlarında ihtiyaçların etkisi göz ardı edilemez. Bölgenin merkezden uzak olması ve insanların birtakım hizmetlerden mahrum kalması dolayısıyla mevcut imkânlar ölçüsünde hâl ve çarelere başvurulmaktadır. İhtiyaçlar devam ettiği müddetçe halk, tecrübî sahada ve eski usullerle ihtiyaçlarını karşılama yoluna gitmektedir. Gerek bitkisel ilaçlarla gerek ruhî telkin yolu ile uygulamaya dönüşen bu faaliyetler mistik ve folklorik malzemenin bir vasıta rolü gördüğünü ortaya koymaktadır. Bir köyle sınırlı olan sahada dahi muskanın üç çeşidine rastlanması ve sihrî işlemlere, inançlara kimi zaman hayatiyet derecesinde önem yüklenmesi muskanın cemiyet hayatındaki geçerliliğini göstermektedir.

5.2.1. Köyde Muskanın Uygulama Zemini

Karacaören toplumunda muska yazdırma (yazı çizi işi), geçmişte geniş bir zemine yayılmış ve itibar kazanmış uygulamalar arasındadır. Bugün muskacılık mesleğini devam ettiren kişilere pek rastlanmadığı, eğitimin fertler arasında yaygınlaşması ve hayat şartlarının değişmesi ile muskaya tevessül edilmediği de açıkça görülmektedir. Muska

³⁰⁴ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Haz. Kürşat Demirci, Muska Maddesi...

³⁰⁵ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Haz. Kürşat Demirci, Muska Maddesi...

yazan kişiler, yaptığı işi çocuklarına bırakmış ve mesleğin inceliklerini kendilerine aktarmış olsa da çocuklarının bu mesleği devam ettirmekten çekindiği, muska yazmanın toplum hayatında çeşitli zorlukları olduğu bu kişilerce belirtildiği rivayet edilmektedir.

“Çakal Ahmed, çocuklarından birine öğretmiş bu işi. Çocukları devletten milletten korkusuna artık yapmıyor diyorlar. Biri hastalandığında, bir kız kaçtığında vay sen bunlara muska yazdın, vay sen benim hasımına yol yöntem gösterdin diye buna musallat olmuşlar.” (KK 6)

Efsunlu olan yazıların, sihrî tesir kazanması ve insan zihninde bir etkiye dönüşmesi için ilgili sure ve duanın, bir niyet sonucu, yazılma fiili ile birleşmesi gerekmektedir. Muska yazan kişilerin uygulamalarına bakıldığında “yazılmış olma” durumu işin en önemli tarafıdır. Yazı, “maji etki”yi sağlamakta, “yazı”nın kullanım sahasına inmesi ise sihrî gücü, niyete bağlı olarak devreye sokmaktadır. Muskanın, görülecek şekilde ve göze temas edecek biçimiyle kullanılması daha çok zararlı olandan korunmaya yöneliktir. Bu, şekli bir savunma sistemidir. Muskalara, karşı gücü kontrol altında tutma, yönlendirme yahut saldırma fonksiyonları da yüklenmektedir. Savunma özelliğinde olmayan muskalarda gizlilik esastır ve muhataba hissettirilmemesi niyeti, muskanın kullanılma biçimini belirlemektedir. Okunmuş suyu gizlice içirme, saç telini fark ettirmeden alma, şahsı muska bulunan odada bir süre bekletme vb. bu gayeye yöneliktir. Yazının kâğıda geçirilmesi yerine sihirli olan sözlerin suya, buğdaya, lokuma, yemeğe vs. okunması da diğer yöntemlerdendir. Ayrıca etki altına alınmak istenen kişinin kıyafetine, saç teline uygulanan işlemler “saldırma” kategorisinde ele alınmalıdır. Bazı uygulama şekillerinden bazılarında, sihrin tesir edebilmesi için kişinin annesinin adının bilinmesi gerekliliği vardır. “Muskacılıkta muska yazan hocanın, muskaya malzeme teşkil eden yazı ve nesnelerin veya kendisi için muska hazırlanan kişinin etkinliği söz konusudur.”³⁰⁶

Köy ahalisi muska yazma işine “üfürükçülük” demektedir. Muskalar insanın kıyafetleri dışında yastık altına, döşek altına duvara, ahırın girişine konmaktadır.

Köy halkı arasında, her türlü arızî durum için muskaya başvurulduğu görülmektedir. Çocuk sahibi olmak, kişilerin arasını bozmak, küskün kişilerin arasını yapmak, bir kızın gönlünü yapmak, “bir oğlana ısındırmak” yahut sihri bozmak ve hastalık, nazar gibi durumlarda muska yazdırılmaktadır.

Meskenlere, ev halkına, hanenin birliği ve dirliğine yönelen nazarlarda ise evin herhangi bir yerine göz önünde olacak şekilde muskalar konmaktadır. Kızın herhangi bir

³⁰⁶ Yeşil, Yılmaz, (2015), “Muskanın Tarihsel ve İşlevsel Açından Değerlendirilmesi ve...” s. 51.

oğlana gönlünün olması, gönlünün ısınması için muska yapılabileceği gibi, yangun (âşık) kız ya da erkeğin birbirlerinden soğuması için de muska yazdırılabilmektedir. Şer çocukların (yaramaz) sakinleşmesi, “durulması” için de muskaya başvurulmaktadır. Hastalık geçiren ve özürü kalıcı, huylu (eserlü) olanlar için ümmüsübyan muskası (bölgedeki ifadesiyle) yazdırılmaktadır.

“Bizim köyden bir adama (S’ya) Hafız Memet Efendi bizim şykımız demişler. O da eğer Hafız Memet Efendi şıksa benim ağzımı eğsin de görelim demiş. Traktörün üstünde giderleriken hafiften bir kaza geçiriyorlar. Traktör yoldan hafif çıkıyor yani, bu korku ile S’nın ağzı eğilmiş. Hemen Çakal Ahmet’e götürüp yazdumuşlar. Düzelmış sonra.” (KK6)

“Çamlıkta evliyanın yanında çam vardı. Bazı dalları gurumuş, gövdesi zayıflamış olduğundan onu köyden biri (CA) bir gün kesmeye galkışmış. Ahaliden bazı kişiler ise onu sakın kesme demişler. (CA) de burda evliya olsaydı çam hiç gurur muydu demiş. Çıkmış başına bir dal kesmiş, ağzı dudulmuş hemen, bunu öküz arabasıyanan o zaman vesayit yok öküz arabasından başka, aldılar götürdüler Çakal Ahmed’e. Çakal Ahmet muska yazmış hemen. Ağzı düzeldi. O çam öylecene galdı şimdi hâlâ ordadu. Kimse kesemedi.” (KK6)

İşlerin iyi gitmemesi durumunda da muskaya başvurulmaktadır. İstanbul’a çalışmak için giden Karacaörenlilerin anlattıklarından bu durum tespit edilmektedir: Karacaörenli bir usta, daha önceden tanıdığı bir kadın müteahhidin inşaatında çalışmaya başlar. Bir zaman sonra aralarındaki samimiyet dolayısıyla müteahhidin içinde bulunduğu müşkül durumdan haberdar olur ve ona yardımcı olmak ister. Müteahhidin, beraber iş yapmaları neticesinde çok paralar kazandığı ve işleri hayli ilerlettiği ağabeysiyle araları sebepsiz şekilde açılmış, her konuda ihtilafa düşmüşlerdir. Ve ortaklıkları bitmek üzeredir. Durumun kötüye gitmesi sebebiyle ve müteahhidin talebi doğrultusunda usta, “kadının ağabeyi ile aralarını düzeltmek” için “ısıcıklık muskası” yazdırmaya Başçıftlık’ta Çakal Ahmet ismindeki hocaya gider. Muskayı yazdırıp geri döner. Hoca yazdığı üç adet muskanın birini dört yol ağzına diğerini evin giriş kapısının dibine gömmesini üçüncüsü ise muska yazdırdığı kişinin bulunduğu mekâna bırakmasını söyler. Şahıs söylenenleri harfiyen yerine getirir ve işler bu sayede tekrar eski düzenine girmiş olur.

5.2.2. Muskanın Biçim Özellikleri

Muska genelde üçgen biçiminde olup farklı geometrik şekillerde de tasarlanmaktadır. “Muskalar üçgen, dörtgen, kalp ve silindir biçiminde katlanarak en az üç kat olmak üzere muşambaya sarılıp dikildikten sonra boyuna veya koltuk altına asılır ya da belden yukarı ve ön tarafta elbisenin görünmeyen bir yerinde taşınır. Bazı yörelerde üçgen şeklindekilere muska, dikdörtgen ve silindir biçiminde olanlara <mutlak> denilir. Üçgen iki muskanın

birbirine geçmesinden altıgen şeklinde muskalar elde edilir.”³⁰⁷ Köyde sadece üçgen biçimine rastlanmaktadır. Önceleri muskaların, hamayıl (hamail) denilen metalden yapılma, üçgen kaplar içine konularak kullanılmakta olduğu, sonradan değişmeye uğradığı görülmektedir. Hamayıllar yerini zamanla deri ya da bezden yapılan muskalara bırakmıştır. Muskalar önce su geçirmez meşinle sıkıca sarıldıktan sonra üzerine deri geçirilmektedir. Muskaların korunaklı olmasında iki sebep öne sürülmektedir. Birincisi içindeki yazıların sislinmemesi için su görmemesi gerekmekte, ikincisi ise tuvalet, banyo gibi yerlere girildiğinde “günah” endişesi etken olarak öne çıkmaktadır. İçerisinde dua, ayet yazılı olan bir kâğıtla tuvalete girileceğinden bünyesi tamamen kapatılmaktadır.

Muska; kâğıda, kurşuna ve her türlü nesneye hatta yumurta üzerine yazılabilmektedir. Yumurtaya yazılan muska -tesiri diğerleriyle aynı olmakla birlikte-farklı bir durum arz etmektedir. Kâğıda ve kurşuna yazılan muska, yazan kişinin yahut başka bir hocanın ilmi ile bozdurulabilmekteyken yumurta kırıldığında –uzun süre muhafaza edilmesi mümkün olmadığı- üzerine yazılan yazı silinebilmekte, yazı ortadan kalkmış olabilmektedir. Bu durumda sihri muhafaza eden yazının bozdurulması mümkün olmamakta, yazıya (sihre) yazı ile çare bulunamamaktadır. Muskada esas teşkil eden durum, metnin, yazılan cismin yüzeyinde okunaklı biçimde duruyor olmasıdır.

Muska için yazısı kolay silinmeyen şal boyasına benzer, bordo renkte “kopya kalem” kullanılmaktadır. Kişilerin kalemleri her durumda yanında taşımaları, hususi mekânlar dışında da muskayla ilgili talepleri karşıladıklarını göstermektedir. Muska eğer araçlar vasıtası ile yazdırılmakta ise kişiler çoklukla muska yazan kişilerin evlerine gitmekte, hastalık durumlarında ise muskacıların hastanın bulunduğu yere geldiği de söz konusu olmaktadır.

“Bunlar, galemleri her vakit yanlarında taşırlardı. Birinin işi olduğunda kalemi çıkarıp kullanırlardı. Ben burdan biliyorum.” (KK 6)

5.2.3. Bölgede Muskacılık Mesleği

Köyde, muska yazan ve bu işi para karşılığında yapan kişilere rastlanmaktadır. Kişilerin eski yazı bildiği ve çoğunun eski usul tedrisattan geçtiği, bazılarının ise derin tahsil hayatı olduğu anlaşılmaktadır. Kaynak kişilerin belirttiklerine göre muskacıların hatları oldukça bozuk, harfleri okunaklı değildir. Hızlı ve özensiz bir yazma şekli olduğu muska yazdırdıkları esnada dikkatlerini çeken hususlar arasındadır.

³⁰⁷ Yeşil, Yılmaz, (2015), “Muskanın Tarihsel ve İşlevsel Açısından Değerlendirilmesi ve...” s. 52.

“Köyümüzde Molla Dayı muska yazarmış eskiden ama hastalıklara yazarmış. “Baçüllükte Çakal Ahmet varıdı, ona da çok yazdudular. Emme büyü işlerini bilen yapan olmamışdu köyümüzde. “ (KK5)

Molla Emmi adlı zatın, yaşadığı dönemde talep edenlere muska yazdığı, bu meyanda bazı ihtiyaçlara ilmiyle cevap verdiği rivayetler arasında yer almaktadır. Ayrıca para amacı dışında kendi evliliğinde, şahsi emelleri doğrultusunda bir araç olarak bu yola başvuran kişilerin (YÇ) olduğu da söylenmektedir.

Köydeki hocalar dışında köy ahalisi, bu türden talepler için Başçiftlik’te bulunan, “ilmi daha derin ve hattının daha düzgün olduğu”nu belirttikleri Çakal Ahmet isimindeki hocaya başvurmaktadır. Bu kişi, para karşılığında muska yazmak, yazılmış muskaları bozmak, büyü ve nazara karşı dualar okumak vazifesi gören “tılsımlı” bir hocadır.

“Çakal Ahmed’in bozamayacağı hiçbir yazı yoktur, yazdığı kişinin dilini damağını bağlar, sadece İskevsür’de değil, dışardan bile yazı için gelenler oluyo.” (KK 6)

5.2.4. Muska Çeşitleri

Muska için belirtilen, kişiyi, “bazı hastalık ve afetlerden koruduğuna, bunları giderdiğine inanılarak üstte taşınan, suda eritilerek içilen veya yakılıp tütsülen yazılı kâğıdı ifade ettiği³⁰⁸ bilgisi, muskanın kullanım sahasına göre çeşitleri olduğunu ve birden çok amacı yerine getirdiğini göstermektedir. Amaç farkının, biçim farklılığına yol açtığı pek söylenemez.

Köyde üç çeşit muska yazdırılmaktadır. Muskalar, üç başlıkta tasnif edilmiş olup mahiyetleri birbirinden farklıdır.

a) Nazar muskası: Göz değmesi için hocaların ya da eski yazı bilenlerin yazdığı muskalardır. Küçük çocukların kıyafetinde, gelinlerin, pehlivanların üzerinde rastlanmaktadır.

b) Şifa muskası: Hasta olmuş insanlar için ancak “büyük hocalara” yazdırılabilen muskalardır. Akıl noksanlığı olanlar, gelişmemiş yahut yürümesi gecikmiş çocuklar, cin çarpmış kişiler (ağız yamulmuş, dili tutulmuş, bacağı sakatlanmış, traktör kazası geçirmiş vb.) için yazdırılmaktadır.

c) Isıcaklık muskası: İki kişinin birbirine gönlünün ısınması ya da birbirinden uzaklaşması için yazdırılan muskalardır. Bu muska çeşidi, daha çok kötü niyetler için tercih

³⁰⁸ Yeşil, Yılmaz, (2015), “Muskanın Tarihsel ve İşlevsel Açısından Değerlendirilmesi ve...” s. 51.

edilmektedir. “Çekememezlik, kişinin kötülüğünü isteme, düşmanına maddî manevî zarar verme durumlarında “hasut kişiler”in başvurduğu bir yoldur. (KK 6) Bu muska ile karı koca arasını açmak hatta boşanmalarını sağlamak, aileleri dağılmasına sebebiyet vermek, kazancı bol olan bir dükkânı iflas ettirmek mümkündür. (KK 24)

5.3. Çaput Bağlama

Çaput bağlama inancı, tarihî bir sahanın devamı olarak cemiyet hayatı içinde yerini almış, yakın zamana kadar köyde faal olan spirütüel [tinsel:ruhî] inanma ve uygulama şeklidir. Türklerin hayatında eskiden bugüne paçavraları kutsal saydıkları yerlere bırakma yahut kutsal ağaç dallarına bağlama inancına rastlanmaktadır. “Ağaçlara bağlanan paçavra kıl tüy gibi, ‘nezir’ler de bu fetişlerdendir.”³⁰⁹ Çaput bağlama, kansız kurbanlar cümlesinden kabul edilmekte ve ruhlara bir dileği salıverme, gönderme manasını ifade eder.³¹⁰ Çaput bağlama pratiği, İslam inancının tesiri ile bünye kazanmış olan yatır ziyaretleri ile kişilerin niyetleri bakımından aynı mahiyettedir. Dilek dileme, medet umma, ölmüş kişilerin ruhlarıyla yakınlık kurma, yücelik atfetme, gücü onama, tabi olma gibi kabuller, bu davranış biçiminin esasını teşkil etmektedir. Ahali, kutsallık atfedilen ağaç, türbe ve kayalara çaput bağlayarak, hastalıktan kurtulma, kısmet açma, zenginlik, sınavlarda başarılı olma gibi bazı temenni ve isteklerde bulunmaktadır. Çocuğu olmayan, çocuğu sürekli ölen, Allah’tan çocuk dileyen yahut amansız bir hastalığa tutulan, kulağı gözü başı ağrıyan bu tür yerlerdeki ağaçlara çaput bağlayarak hayırlı neticeler alacağına inanmaktadır.

Evliya kabul edilen ulu kişilerin mezarlarına gitmek, çevresindeki ağaçlara çaput bağlamak yahut bazı kayalara kutsilik izafe ederek buraları ziyaretgâh mertebesinde görmek, eski âdetlerin devamı olarak bugünlere ulaşmıştır. Çaput bağlanan ağaçlar sıradan özelliklerde olmayıp, görkemli, yaşlı, kökleri derin, dalları geniş hususiyetler arz etmektedir.

Günümüzde tabiatüstü güçlerden yardım talebi ile ulu ağaçlara çaput bağlamak köy hayatında, zeminini kaybetmiş bir davranış şeklidir. Yalnız ziyaret yerleriyle ilgili inanç ve uygulamalar bugün, zayıflamış biçimiyle yaşamaktadır.

Geçmişte köy halkı arasında, yaygın biçimde görülen çaput bağlama inancı, muska yazdırmak kadar güçlü bir bünye kazanmış değildir. Harman Tepesi’nde, Çamlık’ta ve birçok yerde evliya mezarı olduğu kabul edilmekte, ekseriyetle tepelik yerlerdeki taşlık

³⁰⁹ İnan, Abdülkadir, (2017), Tarihte ve Bugün Şamanizm... s. 42.

³¹⁰ Bu hususta bakınız: İnan, Abdülkadir, (2017), Tarihte ve Bugün Şamanizm... s. 90.

mahallerde evliyaların yattığına inanılmaktadır. Mezarların civarındaki ağaç dallarına çaput bağlamak suretiyle dilek dilenmekte, “şehitten kalmış evliyalar”dan, “Yüce Mevla”dan (KK5) medet umulmaktadır. “Karacaören, yedi tepe arasında yer alan ve tepelerin her birinde bir evliyanın yattığı eski bir köydür.” (KK23).

Köyde ziyaret yeri olarak kullanılan tekke veya türbe yoktur. Tekkelerin, İslamiyet’in Türkler arasında yayılmaya başladığı ilk devirler de dâhil olmak üzere sosyal bir müessese olarak işlevler yüklediği bilinmektedir. Tekkeler, Türklerin Anadolu’ya yerleşmelerinde ve Anadolu’nun bir Türk yurdu olarak inşasında öne çıkan kurumlar arasında yer alır.³¹¹ “Türklerin Müslüman olmasıyla beraber Türk hayatına giren tekkeler şiiri, musikisi ve düşünce şekliyle beraber dinî hayatı bile millî bir zevk çerçevesi içine almıştır.”³¹² İlk devirlerde tekke ile medrese, zühd hayatıyla ilim hayatı, takva yolu ile öğrenme iştiağı bir bütündü.”³¹³ Tekke ile medrese beraberliğini sağlayan unsurun öncelikle mekân olduğu dikkat çekmektedir. Zamanla siyasî ve sosyal hareketlere bağlı olarak birbirinden ayrı yapılar şeklini almış, farklı gayeleri icra eden faaliyet sahaları hâline dönüşmüştür.

Köyde tekke tabiri geçmişteki işlev ve muhtevası dışında, yatır ziyaretleriyle birlikte ve bir inanç unsuru çerçevesinde ele alınmaktadır. Köy ahalisi tarafından evliyauullahtan olduğu kabul edilen ve kerametleriyle anlatılagelen Ali Baba’nın mezarı da ziyaret makamı olarak işlev kazanmış yerlerden değildir. Mezarı, merkez caminin avlusunda olup vakit namazları sonrası cemaat tarafından mutlaka ruhuna dua okunmakta, mecburiyet mesabesinde addedilen bu davranış, günümüzde de devam ettirilmektedir. Köydeki birçok evliya mezarından sadece Harman Yannı’ndaki evliya, ziyaret yeri olarak işlevler yüklenmiş, bu sebeple yakınındaki ağaca “dilek ağacı” denmektedir. (KK 29)

Ekseriyetle kısırlık, çocuk hastalıkları ve süreklilik arz eden çocuk ölümleri sebebiyle civar yerlerdeki yatırlara gidilmektedir. Niksar’da Melik Gazi Türbesi, Kulak Tekkesi, taş beşik ve benzer mekânlar, uğrak yerlerindendir. Melik Gazi Türbesi “daha çok kadınlar tarafından ziyaret edilir ve içinde namaz kılınır. Özellikle kızlar evlenebilmeleri için türbenin kiliti, başında tutularak kilitlenip açılır. Kulak Türbesi’ne kulak ağrıları için gidilmektedir.”³¹⁴ Yakın köylerden Elmacık’ta Balaman Tekkesi’ne, Cimi Tekke Köyü’nde Cimi Tekkesi’ne çocuğu olmayan yahut çocuğu hasta olan kadınların gittiği

³¹¹ Bu hususta bakınız: Köprülü, M[ehmed] Fuad, (1981) Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar... s. 15-18.

³¹² Kara, Mustafa, (1990), Dinî Hayat Açısından Tekke ve Zaviyeler... s. 75.

³¹³ Kara, Mustafa, (1990), Dinî Hayat Açısından Tekke ve Zaviyeler... s. 79.

³¹⁴ Aytürk, Nihat / Altan, Bayram, (1992), Türkiye’de Dinî Ziyaret Yerleri,... s. 286.

belirtilmektedir. “Cimi Tekke Köyü’nde “Cimi evliyası” namı ile meşhur bir ziyaret makamı vardır. Eskiden bu makamın ziyaretçileri pek çoktu hatta yağmur duası için köylüler burasını tercih ederlerdi. Rivayete göre esasen “Cimi” adıyla kastedilen “Cem’i Alibaba”dır ve bunlar yedi kardeş olup Horasan’dan gelmişler, küffar ile muharebelerde şehit düşmüşler, bunlar Halaçlı Yaylası’nın kuzeyinin göl yanındaki evliya Hasanşeyh, Nebişeyh, İbrahimşeyh, Şeyhyakup ve Melikgazi’den ibaret imiş. Cem’i Alibaba’nın etrafında iki metreden daha uzun yapılmış mezarlar vardır. Mezarda kitabe ve tarih yoktur. Büyükten küçüğe bunları naklen böyle söylüyorlar. Bu evliyanın ziyaret günü muayyen olup cumartesidir.”³¹⁵

Günümüzde “çaput bağlama”nın, köy halkı açısından herhangi bir fonksiyon icra etmemesi dolayısıyla tamamen ortadan kalktığı söylenebilir. Muska yazdırma, tuza, pirince, buğdaya okuma, yatır ziyaretleri ve ziyaretlerden şifa bekleme münferit bazı durumlarda görülmektedir. Özellikle kadınların itibar ettiği ve kuvvetle inanarak başvurdukları davranışlar olarak örneklerine rastlanmaktadır.

5.4. Mum Dökme ve Kurşun Dökme

Nazar değmesi, hastalık, noksanlık ve sair sebepler dolayısıyla başvuru alan kurşun dökmesi, köyde geniş bir sahaya yayılmamış, devam ettirilen şekli de zamanla zeminini kaybetmiştir. Çoğu yerde kurşunla yapılan “dökme” işi, köyde mum kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Bunda, kurşunun belli miktarda para gerektirmesi ve kolay temin edilmemesinin etkili olduğu söylenebilir. Köyün mütedeyyin yapısı ve bu işe pek itibar edilmemesi dolayısıyla “mum dökme” basit usullerde ve dar bir çevrede sürdürülmüştür. Kaynak kişilerden bazıları, mum dökmenin sonraları yapılmaya başlandığını, öncesinde yürüyemeyen çocuklar için kurşun döküldüğünü belirtmektedir. (KK31)

Mum dökme genellikle kadınların icra ettiği bir faaliyettir. Ahali arasında geçmişte “mum döken” kimselere rastlanmaktadır. Bu kişilerin anlattıklarına göre, mum dökmenin ocak kültürüne dayandığı, kişilere çoğunlukla kaynanaları tarafından bırakıldığı ve para karşılığında yapılmadığı anlaşılmaktadır. Mum dökme, köyde kaynanadan geline yahut anneden kızına el vermek suretiyle geçen bir inanç uygulamasıdır. Kaynak kişi, mum dökme işi kaynanasından görerek öğrendiğini, birkaç defa yaptıktan sonra ruhî sıkıntılar, “bunaltılar” sebebiyle ve çocukları rıza göstermediği için sürdürmediğini belirtmektedir. Dolayısıyla kişilerin yüksek tahsil görmesi, belli bir şuur kazanması ve köylünün eğitim

³¹⁵ Atasoy, Ali Rıza, (1950), Tokat Reşadiye İlçesi Halk Kitabı... s. 615.

öğretim faaliyetlerinin artması ile mum dökme” batıl inanç” olarak yorumlanmış, cemiyet hayatı içinde varlık bulamamıştır.

“Zeyfişan Ana bilü ve dökermiş. Onun büyüklerinden gördüğü ve devralduğu el, mevcut ocağı devam ettirmek üzerineydi besbelli. Bir insanın üzerinde erimiş mum başka bir kaba kepçeyle dökülür. Tabi mum dökülecek bu kişinin başında bez yahut cember vardu, gadayınan damlarsa yanmasın deyin. Erimiş mum tavaya düşüncek mumlar şekil alu, bu şekillerden insanın bahtıyla, nazarıyla ilgili yorumlar yapulu. Nazarı kaldumak, nazarı çatlatmak için yapulu ekseriyetle. Ecünlü, cinlü adamların cinlerinin gitmesi için yapulu, cinler kurşundan (mumlardan) korkup gidermiş. Baş diş ağrısı için, neye niyet edersen ona kurşun dökülü (mum dökülü). (KK3)

Önce yedi Mehemmed adlı evden yedi mum parçası, yedi firakdudan yedi diken (çalı) ve yedi çeşmeden yedi tas su getirilerek su kaynatılır. Katı hâldeki mum, bir kap içinde eritilir, genellikle bu is için yapılmış büyük kepçeler kullanılır, daha sonra bu eritilmiş mum, her ihtimale karşı üzerine örtü örtülmüş olan kişinin başı üzerinde su dolu bir kaba dökülür ve bu esnada dualar okunur. Suyla temas eden mum katılaşıp, katılaştıkça mum tekrar eritilerek göbek ve ayaklar üzerinde dolaştırılır. Üç kere tekrar edilen işlem sırasında mum (kurşun) nerede patlarsa o bölgede bir hastalık olduğuna inanılır. Katılaştıkça mumun oluşturduğu şekillere bakılarak kişinin bahtı, hastalığının sebebi ile ilgili yorumlar yapılır.

“Çocuk gelişmemişse, sürekli çığırıyorsa buna basukluk denir. Anne Mehemmed adlı evden 7 top mum alır. Haftanın Çarşamba günü mum dökülecek kişinin evine, çocuğu ile gelir. Çocuğum hasta der. Mum tavaya konur, okuyarak üfleyerek eritilir. Çocuğun başında su dolu tasa mum eritilir. Mumun aldığı şekle göre çocuğun hastalığının geçip geçmeyeceği yorumlanır. Mum delik delik olursa çocuğun hastalıktan kurtulmayacağı, mum kabarırsa hastalıktan kurtulacağı anlamına gelir. Ayın ilk çarşambası ve sonraki çarşambası olmak üzere bu işlem yapılmaya devam eder. Bir sonraki Çarşamba ise yedi pınardan yedi tas su, yedi firakdudan yedi diken (çalı) alınır. Mum dökülecek kişi suyu çalılarla ısıtır. Ve çocuk bu su ile çimdilir. Çocuğun annesi hediyelerini verip arkasına bakmadan evine döner.” (KK14)

5.5. Yağmur Duası

Yağmur (su), özellikle ziraî faaliyetlerin yapıldığı bölgelerde ve kuraklığın belirgin oranda hissedildiği mevsimlerde hayatî önem sahiptir. Tarım ve hayvancılığın, araziye düşen yağmur miktarı yakından ilgili olduğu bilinen bir gerçektir. Köyde sulu tarım nadiren yapılmaktadır yalnız meralar hayvanların yayılımı için kullanıldığı ve tahıl ihtiyacı ziraî faaliyetlerle karşılandığından yağmurun yağması bölge insanı açısından önemlidir. Köy hayatının idame ettirilmesinde, ekolojik dengenin sağlanmasında hatta medeniyetlerin

teşekkülünde su, canlılığın, diriliğin, yaşama ve yayılma emarelerinin birer sembolü olmuştur.

Yağmur duasına çıkma, yazların çok kurak geçtiği yıllarda, ürünün yağmura çok muhtaç olduğu zamanlarda, yağmur yağması için Allah'ın yardımına topluca başvurma olayı olarak düşünülebilir.”³¹⁶ Yağmura olan ihtiyaç önemli bir sosyal hadise olduğundan fertler üzerinde toplumun baskısı oldukça fazladır. Bu durumda eli ayağı tutan herkesin duaya katılması zarurettir. Dolayısıyla yağmur duası, hayatın birçok sahasıyla ilgili hususiyetler arz ettiğinden ahalinin tamamının katıldığı bir icraya dönüşmüştür. Çeşitli uygulama ve inançlar etrafında şekillenmiş, İslamiyet'in kabulüyle birlikte Müslüman bir toplumun değeri hâline gelmiştir. Dua ve yakarışın Allah'ın indinde karşılık gördüğü/göreceğine inanılmaktadır. “-Bir nevi kâhinliktir ki- yağmur ve rüzgâr celb edilir. Ben bunu yağma kabilelerinde gözümle gördüm: Orada yangın olmuştu, söndürmek için yapıldı, mevsim yazdı, öyle olduğu halde Allah'ın izniyle kar yağdı ve yangını söndürdü.”³¹⁷

Kuraklık dönemlerinde, kuraklığa bir çare olarak doğaüstü güçlerle doğrudan ya da bu güçlere yakın olduğu düşünülen vasıtalar aracılığı ile dolaylı bir biçimde münasebet kurularak onlardan yağmur yağdırmaları³¹⁸ istenmektedir. Yağmur duasının hemen hemen bütün Türk dünyasında yapıldığı görülmektedir. Dua ile birlikte ibadet biçimleri, davranış kalıpları, nesneler uygulamanın tesirli olması bakımından işlevler yüklenmektedir. Uygulamanın yapıldığı sahada önemli bir materyal olarak taş öne çıkmaktadır. “Türk kavimlerinde çok eski devirlerden beri yaygın bir inanca göre büyük Türk Tanrısı, Türklerin cediti alasına yada (yahut cada yat) denilen bir sihirli taş armağan etmiştir ki bununla istediği zaman yağmur, kar, dolu yağdırır, fırtına çıkarırdı.”³¹⁹ Yağmur Taşı olarak da bilinen "Yada Taşı"³²⁰ yazılı sözlü kaynaklarda <Yat, Yada, Yede, Cede, Kaş, Bet, Sata, Çartus, Yağmur Taşı> gibi söyleyişler kazanmışlardır. “Bu yağmur taşı, muhtelif Türk lehçelerinde, her lehçenin fonetik özelliklerine göre farklı şekillerde ifade olunur. Yakutçada sata, Altaycada cada, Kıpçak grubuna dâhil lehçelerde cay söylenir.”³²¹

³¹⁶ Yasa, İbrahim, (1969), Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü... s. 254.

³¹⁷ Divanü Lügati't-Türk, TDK-III. 3.

³¹⁸ Gürbüz, Ergin, Kurban, (1997), Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri... s. 221.

³¹⁹ İnan, Abdülkadir, (2017), Tarihte ve Bugün Şamanizm... s. 153.

³²⁰ Bu hususta bakınız: İnan, Abdülkadir, (1995), Tarihte ve Bugün Şamanizm... s.160; Acıpayamlı, Orhan, (1964), "Türkiye'de Yağmur Duası"... s. 229; Ögel, Bahaeddin, (1995), Türk Mitolojisi, C. II.... s. 274-275; Uraz, Murat, (1994), Türk Mitolojisi... s. 185.

³²¹ İnan, Abdülkadir, (2017), Tarihte ve Bugün Şamanizm... s. 153.

Yağmur duasına dinî tabiriyle istiska denmektedir. İstiska'nın lügat mânası, “yağmurun yağmasını dilemek”tir. İstiskadan murat, dua ve istiğfardır. Dilekte bulunacak ahalinin Cuma namazı gibi toplu hâlde namaz kılmaları menduptur.

Karacaören Köyü'nde yağmur duası “hacet namazına çıkmak” olarak ifade edilmektedir. Yağmur duasına çıkıldıktan sonra yağmurun mutlaka yağacağına inanılmaktadır. Yapılan bütün yağmur dualarında o günün akşamı yahut ertesi günü yağmurun yağdığı belirtilmekte, yağmurun yağmaması durumunda ise, insanların günah işlemeleri, Allah'a asilik yapmaları, hayvanlara iyi kötü etmeleri sebep olarak gösterilmektedir. Köyde farklı yıllarda olmak üzere 10 kez yağmur duasına çıkıldığı belirtilmektedir. Genellikle Cuma günü yapılmaktadır. Hayvanlar kesilir, yemek pişirilir, etin kalanı gelen ahaliye pay edilir.

“Yağmur yağmadığında köy halkı toplanır. Köyün ileri gelenlerince karar alınır, “yağmur duası”na çıkılacağı apölyeden dellal edilir. Evlerden bulgur yağ, tuz, odun toplanır. Davar kesilir, etli yemek yapılır. Köyün hocaları cübbelerin tersini giyer. Onlar da Allah'a yalvarır. Bu arada köyün bütün davarı dua yapılacak yere getirilir, orada melerler. Hoca dua eder herkes “amin” der. Ve sonra dualarla taş toplanır. Taşlar toplanıp sayıldıktan sonra iki rekât namaz kılınır. Topluluk içine hiçbir alevi, çingene yahut yabancı bir kimse alınmaz. Halk bunları bilir, varsa topluluk dışına gönderir. Duanın kabul olması için topluluktaki herkes Müslüman olmalı, yerli olmalı. Namazdan sonra toplanan taşlar çuvallara doldurulur, tekbirlerle suya (dere) bırakılır.” (KK 6)

Yağmur duası, bölgede yaşayan ahalinin tamamını içine alan bir icra faaliyetidir. Yağmur duasının her aşamasında, hal ve davranışlarda yakarış öne çıkmaktadır. Yakarışın dileğin, ağlama ve sızlamaların Allah tarafından karşılığı ve kabulü için de toplulukta yabancı kimselerin olmaması gerekmektedir. Köy ahali için bu tür kişiler “yabancı” olarak nitelendirilmektedir. Yabancı kavramı, dışa açılmış toplumlarda birden çok manada kullanılır. Köy halkı şehirli olan kimselere karşı daha teveccühkârdır. Şehirlilik vasfı taşımayan civar köyden insanları yabancı gözüyle addetmektedirler. “Dışarı ile ilişkisi olmayan toplumlarda, kendi gruplarından olmayan birisine karşı nasıl davranılacağı bile bilinmeyebilir. O zaman tek davranış böyle kimseleri kişisel konuk saymaktır.”³²² Köye sık gelip giden çerççiler, köylüyle yakın münasebet kurmuş ticaret erbablarına yabancı gözüyle bakılmaz. Din, mezhep ve milliyetleri farklı kimseler köylünün gözünde yabancıdır. Yabancılık kıstaslarından biri de köyde doğmamış olmaktır yalnız bunlar içerisinde, köyden biriyle evlenen kişi, cemiye dâhil olabilmektedir. Dil, din ve

³²² Kıray, Mübeccel, (1964), Ereğli... s. 60-61.

müşahhas özellikler arz etmesi bakımından ecnebilerin yabancılık derecesi diğer bütün örnek gruplarından daha önde yorumlanmaktadır.

Yağmur duasını yapmak için, özellikle civardaki en yüksek yerde, mutlaka değer atfedilen bir ziyaret yerinde toplanılır. Köyde yağmur duaları genellikle “Çermiğin Çukur” denilen yerde yapılmaktadır. Köylü buraya “evliya tepesi” demektedir. Dua yapılacak yere gidemeyenler camide, evde yağmur duasına iştirak eder.

Dua yapılacak yere çocuklar, kadınlar, ehli hayvanlar ve onların yavruları getirilir. Kadınlardan ve çocuklardan ağlamaları, niyazda bulunmaları istenir. Bu hazin manzara içinde acizlere, ağzı dualı olanlara, ihtiyarlara dua ettirilerek “âmin” denir. Hatip, kalabalığın önünde bir değnek veya sopaya dayanarak konuşur. Ellerini, tersini çevirerek göbek hizasına doğru aşağı salar, herkesten bunu yapmasını ister.

Yağmur duasına üç gün boyunca çıkılması ve oruçlu iken yapılması duanın gerçekleşmesi bakımından ehemmiyet arz etmektedir. Bu süre zarfında, dargınların barıştırılması, sadaka verilmesi, açların doyurulması, düşkünlere, çocuklara bilhassa hayvanlara eziyet edilmemesi, kişilerin birbirine geçen hakları için helallik istemeleri tavsiye edilmektedir. Yağmur duasının, başlar öne eğik ve mahcubiyet duygusu içinde, genellikle birçok köyün iştirakiyle yapılmasının makbul olduğuna inanılır. Tövbe edilir, cümle mü`minler için mağfirette bulunulur, böylelikle ilâhî rahmetin celbine çalışılır.

5.6. Köpekten Korunma

Köpek, saldırmak için koşmaya başladığında hareket edilmez. Kişi, kaçmaya yeltenirse köpek daha çok cesaret alacaktır. Bundan dolayı kişinin olduğu yerde beklemesi hatta yere yatması köpeğin hareketini yavaşlatacaktır. Eğer köpek kuduz değilse inana saldırmayacaktır. Bu esnada kişinin bildiği sureleri okuması, Allah’tan, Hızır’dan yardım dilemesi gerekmektedir. Ayrıca Bu durumlarda ayrıca köyde ahalinin dua olarak kabul ettiği ve okuduğu dört mısralık bir manzume vardır.

“Lekirt lekirt can lekirt

Ağzı burnu fincan lekirt

Beni katma yeri kat

Gıvrılırsan kıvrıl yat”

Bu dua üç kere okunur ve kişi yere oturur.

5.7. Kurt Ağzı Bağlama

Yazı çizi işleriyle meşgul olan kişiler, kurt ağzı da bağlamaktadır. Köyde ahaliden birinin hayvanı kaybolmuşsa yahut hayvanlar yolunu şaşırp dağda mahsur kalmışsa hayvanlara yabanî hayvanların zarar vermemesi için “kurt ağzı bağlamak” şekliyle tabir edilen bir uygulamaya başvurulmaktadır. Saha derlemelerinde görüldüğü üzere, kişilere yönelik olan sihir, büyü yoluyla etki altına alma durumu, hayvanlar için de söz konusudur. Bağlamak “Türkiye Türklerinde; büyülemek, büyücülükle birisini kendisine bendetmek, cinsel iktidarını işlemez hâle getirmek, birisinin dilini, kısmetini, bahtını bağlamak, bir hayvanın ağzını bağlayarak zararsız hâle getirmek anlamlarına gelmektedir.”³²³ Bir ailenin hayvanı yaylımdan gelmemiş ve kayıp ise ona zarar verebilecek olan hayvanların ağzı, hocanın yazısı ile bağlanmakta, bu sayede güvenlikleri sağlanmaktadır. Yalnız bu durum uzun süre kayıp olan hayvanlar için geçerlidir.

Kurdun ağzını bağlayacak kişi, hayvanın kaybolduğu bölgenin isimlerini öğrenir. Belli uzunlukta bir ipi yediye katlar, her katına bir düğüm atar. Her katlayışta dua okur. Böylece yabanî hayvanın ağzı bağlanmış, ev hayvanlarının geceyi emin bir şekilde geçireceklerinden emin olunmuş olur. (KK 3)

Kaynak kişiler, hayvanların kaybolması durumunda hocaya gidip “yazı yazdıracak, muska yaptıracak” vaktin olmadığını, bir an önce tedbir alınması gerektiği için köyde Yaşıya eme gibi ağzı dualı kişilere başvurulduğunu belirtmektedirler. Kişi eline aldığı ipe, “İhlas, Fatiha ve Vessemcu” dualarını okur ve her okuyuşta ipe üç düğüm atar. Üç düğüm atılınca hayvanın geceyi geçireceği yerlerin adları anılarak bölgenin sınırları çizilir. Kişi bu sınırlar içerisinde “hayvana hiçbir zararlı hayvanın yaşayamayacağını” belirtir. Hayvan eve geldiğinde, birçok bölgede rastlanan “ipteki düğümlerin çözülmesi” durumu Karacaören’de ipin yakılması şeklindedir. Düğüm atılan ipin yok edilmemesi halinde birtakım kötü sonuçları olacağına inanılmaktadır.

“Karadeniz Bölgesi’nde sürüye kurt girmemesi için de kurt ağzı bağlatılmakta, dua edilerek düğüm atılan ip hayvana takılmaktadır.”³²⁴ Dağda kaybolan ve eve dönmeyen hayvanları kurtlardan korumak için dua ve ip bağlamak suretiyle tedbir alınmaktadır. Bunların dışında kurdun ağzının bıçakla bağlanması durumu köyde rastlanan bir uygulama şekli değildir.

³²³ Örnek, Sedat Veyis, (1981), Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili... s. 29.

³²⁴ Demir, Necati, (?), Karadeniz Bölgesi’nde Kurt Ağzı Bağlama...

5.8. Diğer İnanma ve Uygulamalar

a) Bir kimsenin gözü kalıyorsa misafir gelecektir. b) Bir kimsenin gözü seğiriyorsa gurbetten bir haber alacağına delalettir. c) Eliyle yıldız sayanın elinde siğil çıkar. ç) Yemek yerden elden kaşık düşerse tanıdıklar arasında bir aç vardır. d) Bir kadın iki erkek arasından geçerse günah olur. (KK19) e) Gece tırnak kesmek uğursuzluk getirir. f) Kepçeyle çorba içenin çocuğu çok olur. g) Kimi ikcılık tuttu ise onu bir anan var demektir. ğ) Bıçak elden ele verilmez. (KK20) h) Akşamları sakız çiğnemek ölü etini çiğnemek gibidir. ı) Kulak çınlarsa arkasından bir konuşan var demektir. i) Kazanın dibini sıyıranın nişanlısı güzel olur. j) Çocuk eğilip bacaklarının arkasından geriye bakarsa misafir gelir, çocuk iki eli üzerinde yürürse misafir gelir, çay bardağında çay çöpleri yukarı çıktı ise misafir gelir. (KK19) k) Yatan çocuğun üstünden atlanmaz, çünkü çocuğun boyu uzamaz, gelişemez şayet atlanmışsa atlayan kişi geri atlar. l) İki bayram arasında nikâh kıyılmaz. m) Çocuklar aynaya baktırılmaz, çocuk kendi “hayalini” görür, çocuklar cenaze evine götürülmez, ilgisini alır. (ilgisini almak: kafasını takmak) n) Elbise üzerindeyken kopan düğme kişinin üzerinde dikilmez, yoksa aklını dikersin derler. o) Yılanın başı ezilmezse intikamının alınacağına inanılır. ö) Nazar değmesin diye kurban bayramında kesilen hayvanın gözü çıkarılarak kurutulup eve asılır. (kurban gözü denilen inanç) p) Sağ göz seğirirse sağlığa, sol göz seğirirse varlığıdır. r) Ayağının altı kaşınan kişiye yolculuk görünür. s) Kulak çınlaması yaşıttının öldüğüne işarettir, insanlar için ağaç vardır, her ağaçta da her kişinin bir yaprağı olurmuş, kişi ölünce yaprağı düşer, düşerken senin yaprağına değince kulağın çınlıyormuş. ş) İnsanların tepesinde açıklık varsa özellikle erkek çocuğun saçlarında iki nokta varsa iki kez evleneceği anlamına gelir. t) Banyoya çiş yaparsan unutkanlık olur. u) Banyoda, tuvalette uzun süre kalınmaz, çünkü buralar cinlerin mekânlarıdır. ü) Üst üste iki kız çocuğu doğuran bayanın çocuğun eşini toprağa ters gömmesi durumunda bir sonraki çocuğun erkek olacağına inanılır. v) Dibi tutmuş bir yemeği yiyenlerin düğünü kışın olur. y) Ekmek kırıntılarını yere dökülmez, evde fakirlik olur. z) Akşam ezanından sonra ev, bahçe süpürmek hoş karşılanmaz, cuma çamaşır yıkanmaz. a) Salı günü işe başlarsan, yola gidersen iş uzar, yol bitmez. b) Hamur yoğururken hamurun sıçraması halinde eve misafir geleceğine yorulur. c) Ateşe küçük abdest yapmak günahtır. ç) Kapı eşiğine oturulmaz, borçlular kapıya gelir. d) Kötü adamın arkasından teneke çalarlar. e) Askere ve çalışmaya gidenlerin arkasından tez gelsin diye su dökülür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GIYİM KUŞAM

1. Genel Hususlar

Giym ve kuşam kültürü, insanlık tarihi ile başlar. İlk başlarda korunma (dış şartlara) amacına bağlı seyreden giyinme ihtiyacı, çıplaklığın sosyal ahlâk hükümleriyle mana kazanması, biçime girmesi ile nesiller arasında farklılıklar göstermeye başlamıştır. İptidaî devirlerde insanın, avladığı hayvanlar ile karnını doyurduğu, tabiatın sağladığı imkânları kullanarak giyinme ihtiyacını karşıladığı bilinmektedir. İnsan, avladığı yahut evcilleştirdiği hayvanın derilerini ve yününü yahut tarım ürünlerini işleyerek, zamanla giyim kuşam formellerini ileri seviyelere taşımıştır. Dolayısıyla insanın çevresini tanıma ve anlamlandırma uğraşlarına bağlı olarak medeniyet ölçüleri, aşama kaydetmiş, giyinmek, mahremiyet duygusunun önemine bağlı bütün insan grupları için değer atfetmeye başlamıştır.

Milletlerin kıyafet anlayışı, inanç yapıları ve yaşayış şekilleriyle benzerlik arz etmektedir. Bütün savaşçı milletler için geçerli olmakla birlikte göçer kültür nizamıyla hayat sürmekte olan Türkler için de ata binmek, at sürmek, kılıç kuşanmak, büyük sürülere yön tayin etmek, yani hareket kabiliyetini devamlı surette muhafaza etmek, hayatın hemen her safhasında tabiat şartlarıyla mücadele etmek manasına geldiğinden şartların gerektirdiği ölçülerde giyinmişlerdir. Denebilir ki milletlerin giyim ve kuşamları, yaşadıkları hayatın birer sonucu olarak, ata binmeleri, avlanmaları ve tabiatla var olmalarına imkân tanıyacak derecede, hayvancılık ve ziraat uğraşlarının birer neticesi olarak sosyal muhtevalar kazanmıştır.

Coğrafyanın insan hayatına sunduğu imkânlar geçim faaliyetlerini belirlediği gibi insanların barınma usullerini, yemek kültürlerini ve giyinme şekillerini de biçimlendirmiştir. Tarım ve hayvancılıkla geçinen bir toplumun örtünme pratikleri, hayatın belirlediği şartlardan bağımsız değildir. Bugün yaylacılıkla ilgili faaliyetler Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde sürmekte, hayvancılığa ve toprağa dayalı hayat nizamı devam etmektedir. Dolayısıyla Anadolu'da giyim ve kuşam, göçer kültürün bir devamı olarak ve gelişmelerden etkilenerek muhteva kazanmış, kültür değişmelerinden etkilendiği ölçüde modern usuller kazanmıştır.

Hars sahasının diğer unsurları gibi toplumların kıyafet tercihleri de tarihe kaynaklık etme özelliklerini her devirde bünyelerinde taşır. Maddî kültürün önemli unsurlarından

olan giyim ve kuşam, cemiyetlerin millî kimliklerine, hayat tasavvurlarına, duyuş, düşünüş ve davranışlarına yönelik önemli tecrübeler aktarır. Geleneğin bu sayede takibi ve değerlendirilmesi mümkündür.

Kıyafet, fertler arasındaki yakınlığın, kültür ortaklığının, aynı cemiyet değerlerini paylaşmanın birer malzemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ferdin toplumla olan bağının, mensubiyet duygusunun, ortak zevk ve hükümlerinin ifadesidir. Kıyafetlerdeki renk, çizgi, ölçü ve malzeme, cemiyetteki ortaklıkların ölçüsünü vermektedir. Kıyafet kültürü, kişileri cemiyet içindeki statüleri, rolleri, gelir düzeyleri ve zevk ölçüleri bakımlarından tanıtır. Yöre insanının geçim faaliyetlerini, uğraş alanlarını gösteren örneklerdir.

2. Karacaören’de Giyim Kuşam

Karacaören Köyü’nde hayvanlığın her devirde faal olarak görülmesi, birçok yönden insan ihtiyaçlarının karşılanmasında esas teşkil etmektedir. Koyunun yünü ve derisi giyinme konusunda önemli bir ihtiyaca cevap vermektedir. Sanayi mamullerinin ülke sathında yaygınlık kazanmadığı hayat devrelerinde, deriden çarık, yünden “eğirme” yoluyla ip tedarik edilmektedir. Köyde eskiden beri kullanılmakta olan kıyafetler genellikle kumaştan ve “eğrilmiş yünler”den yapılmaktadır. Çeşitli safhalardan sonra örülecek/dokunacak yeterliliğe gelen yünü, yatak yorgan gibi ev eşyası dışında giyinme ihtiyacının büyük bir kısmın karşılamaktadır. Çıkrıklarda eğirilen iplerden erkek ceket, kuşak, şalvar, önlük, hırka, kazak, eldiven, çorap, patik, atkı, çuka (çoban kıyafeti) dokunmakta ya da örülmektedir. Kıyafetlerin ekseriyeti cecim ve çul dokuması yahut müstakil dokuma ile basit usuller kullanılarak ihtiyaç ölçüsünde hazırlanmaktadır. Koyun yününden hazırlanan kıyafetler bir zamandan sonra yerini mağazalardan alınan kıyafetlere bırakmıştır. Bu aynı zamanda köylünün kıyafete belli bir miktar para ayırması anlamına gelmektedir.

Köyde kısa bir süre de olsa elektrikle çalışan kazak örme makinası kullanılmış, makinede çeşitli kıyafetler örülmüş ve köylerin şehirle irtibatının sıklaştığı ve satın alma gücünün arttığı hayat şartları karşısında bu tezgâhlar mukavemet gösterememiştir.

“Seri üretim yapabilen kazak örme makinaları, metal düzeneklere sahip, elle çalışan basit bir cihazdır, babam, Tokat merkezde görmüş heves ederek köye getirdi, kullanılmasını da bana öğretti. 5-6 yıl kullandım.” (KK7)

Köylü daha ucuz ve çeşidi daha fazla giyim kuşam eşyalarını dükkânlardan yahut ayağına gelen seyyar satıcılardan ya da köye haftada birkaç kez çıkan bohçacılar

tedarik etmektedir. Bu bohçacılar Niksar'da ikamet eden cinganelar (çingene) olup kıyafetle birlikte elek, kalbur, çeyiz eşyası, ip, boncuk çeşitlerini de pazarlamaktadır. Köylünün kıyafet ihtiyacını geleneksel yollarla imal edip karşıladığı yıllar, 1950'lere (KK3) kadar sürmektedir. Yünden ceket ve şalvar dokuma işi, 1965'lerden çok daha önce yerini fabrikasyon mamullerine bırakmış lakin çorap, patik gibi ürünlerin yünden eğirilerek örülmesine yakın bir zamana kadar devam edilmiştir. Köylünün mamul ettiği kıyafet ve örgülerin, Seferberlik zamanı Cenik taraflarına gidilerek "değişme" kullanıldığı, bunun haricinde ticarî bir gaye içermediği bilinmektedir.

Karacaören'de genel olarak rengi, ölçüsü ve biçimi itibarıyla dikkat çekici kıyafetler giyilmez. Evli olan şahısların diğer insanların dikkatini çekecek renkte ve biçimlerde giyinmesi, vücut hatlarını belli edecek ölçülerde dar kıyafetler tercih etmesi, köy hayatı içinde kabul edilebilir davranışlardan değildir.

Kız çocukları belli yaştan sonra yazma ya da eşarp ile başlarını örter. Evde yahut dışarda yaşmak çekinmek, köyün bütün kadınları için bugün hâlâ geçerli olan bir âdettir. Kadınların, baş ile birlikte yüzünü ve ağzını da kapatan başörtüsü, "cember" ve "yazma" adıyla anılmaktadır. Cember, bürük, oyali yazma adıyla anılan örtüler, ekseriyetle umurun kullandığı başörtüleridir. Yazmalar genelde Tokat basmasıdır. Etrafı dantelle ya da renkli iplerle işlenmiş yazmaları çoğunlukla genç kızlar ya da gelinler belli bir yaşa kadar kullanmaktadır. Çoğunlukla siyah, bordo ve kahverengindedir. Başörtülerinde renkler, kişilerin yaşlarına ve evli olup olmama durumlarına bağlı olarak anlamlar ifade eder. Etrafı boncuk işlemeyle çevrilmiş cemberi, belli yaşın üstündeki kadınlar tercih etmektedir. Genelde beyaz renkte ve etrafı tığla örülmüş oya işlemelidir. Saçlar tamamen kapalı olacak biçimde yüzün büyük bir kısmının yazma yahut cemberle kapatılmasına "yaşmak" denmektedir. Yaşmak belli yaş üstü bayanlarda her daim çekilidir. Karacaören halk ağzından derlenen "yaşmak bozmak, yaşmak tutmak, yaşmak çekinmek, yaşmak görümlüğü, yaşmağından utanmak" sözleri yaşmağın köy hayatında yerini ve önemini belirtmektedir. Çene, alın, dudak ve çoğu zaman da burnu örtecek biçimde örtünmek "yaşmak çekinmek" olarak tabir edilmektedir. Köyde yaşmak çekinmeden dışarı çıkan kadına pek rastlanmaz. Başı açık olarak topluluk içine çıkmak ender zamanlarda görülmektedir. Bunlar, memuriyetleri dolayısıyla köyde bulunan ya da görevleri gereği köyde ikamet etmekte olan yahut köye misafir olarak gelmiş hanelerin gelin kızlarıdır. Köyde kaldıkları süre zarfında köyün ölçü hükümlerine uygun hâller içinde bulunurlar. Memurların yahut şehirde ikamet etmekte olup ziyaret için köyde bulunan gelinlerin yaşmaksız cemiyet içine girmeleri, mazur görülür, bu davranışlar yadırganmaz.

Genç kadınlar cember altında saçlarını topuz dedikleri bir usulle toplarlar, örgü daha çok küçük çocuklarda görülür. Belli yaş üstü kadınların saçları bakımsız ve dağınıktır. Karacaören’de kadınların kollarında ve boyunlarında takıya pek rastlanmaz. Nadiren, genç kızlarda kolye ve bilezik kullanılan aksesuarlardır. Gelinler evliliklerinin ilk yıllarında altın bilezikleriyle gezer, bazı günler beşibirliklerini takar. Ama bu durum, uzun sürmez. Her kadın kulağını deldirir ve küpe kullanmaktadır. Küçük çocuklar, küpe sahibi olana kadar kulaklarındaki deliğin kapanmaması için kulak delinirken bağlanmış olan iple gezerler. Karacaören’de kulak deldirmek inanç gereği mecburiyet arz etmektedir, bu durum ihmal edilmez, kulağa ip ya da küpe takmaya erken yaşlarda başlanır. Yüzük çoklukla kullanılır, özellikle kadınlarda yüzük takmak yaygındır. Erkekler altın yüzük takmazlar, kadınlar arasında “abdest yüzüğü” adını verdikleri yüzük yaygındır. Karacaören erkekleri yüzük dışında takıya pek düşkün değildir, gençler arasında zincir kolye nadiren görülür.

Kırmızı ya da pembe renkte kıyafetler erkeklerin giydiği kıyafetler arasında kesinlikle yer almaz, bazı renklerin, yaşı küçük kızların yahut gelinlerin sadece başlarına taktığı cember ya da bürüklerde tercih edildiği görülmektedir. Toplumun kıyafet alışkanlıklarında müşterek değer ve zevklerin, dinin düzenleyici rolü açık biçimde fark edilmektedir. İslam dininde bazı imamların hükümlerine göre insanlar, kırmızı ve sarı giymekten sakındırılmıştır. Hanefiler karışık renkli olmayan saf kırmızı ve sarıdan imal elbise giymeyi tenzihen mekruh kabul ederken Şafi ve Malikiler buna mubah demişlerdir. Saf kırmızı ve sarı renkte elbise giymenin mekruh sayılması renklerin kadın kimliğini topluluk içinde belirginleştirmesi, ayırt etmesi, “farklılık” arz etmesi endişesinden ileri gelmektedir.³²⁵ Kumaş üzerine bezenen renkler, dikiş usulleri, motifler, toplumun kıymet hükümleriyle ilgilidir. Her sosyal değer, kendi biçimini, ölçüsünü kıyafete yansıtmaktadır. Bunlar belli bir zaman sonra cemiyetin tamamına tesir eden ve bu yapıyı zenginleştiren ortak değerler hâlini almaktadır. “Kumaşa şekil veren zevk anlayışları, toplumların medeniyet düzeyini gösterdiği gibi geçmişlerini, görüşlere ilişkin güçlü normları ve bunları kendi amaçları doğrultusunda nasıl yorumladıklarını ortaya koyan seçkin bir alandır.”³²⁶

Cemiyetlerin yaşadığı coğrafya şartlarına bağlı olarak giyim ve kuşamında değişimler görüldüğü, biçim, tür aksesuar kullanımının temelinde inanç ve alışkanlıkların olduğu tetkik edilebilmektedir. Giyim kuşam tüm yönüyle bir kültür ve sanattır. Orta

³²⁵ Bu hususta bakınız: İbn Hacer El-Askalani, (2008), Fethu’l Bari Sahihi Buhari Şerhi...

³²⁶ Bu hususta bakınız: Yurdakul, Gülçin, (?), Türk Geleneksel Giyim Kültürünün Bir Parçası Olan Şalvarın Türk ve Dünya Modasına Yansımaları Üstüne, Son eser, s. 1400, Cümle Crone, s. 1’den naklen alınmıştır.

Asya'dan gelip Anadolu'yu yurt edinmiş Türk milletinin giyim kuşamı Anadolu'daki yerli giyim kuşam geleneğiyle yoğrularak yeni bir hususiyet kazanmışsa da kıyafet normları konusunda tutucu bir tavır kendini belli etmektedir. “Onun için geleneksel yaşamda her kuşak kendinden önceki nesli takip eder giyim-kuşam anlayışını günümüze taşır.”³²⁷

2.1. Kadın Giyim Kuşamı

Kadınlar erkeklere nazaran daha gösterişli olmaya itina gösterdiğinden kadın kıyafetleri çeşitlilik arz etmektedir. Kadınların bedenine ve ayağına giydikleri, bunların bezemeleri ve takılarıyla oluşturduğu kıyafetlerde bir bütünlük görülmez. Çalışma hayatı diğer sahalarda olduğu gibi giyim kuşamda da belirleyicidir. Yalnız düğünlerde özellikle genç kızlar arasında süslenmek söz konusu bir durumdur. “Kadın toplumdaki konumuna göre neyi, nerede, ne zaman, nasıl giyineceğini tecrübe ederek öğrenir. Böylece giyim kuşam geleneği kuşaklar arasında yaşatılarak devam eder.”³²⁸

Özellikle evlilik çağındaki genç kızlar giyim kuşama önem verir. Moda olan kıyafetlerden ziyade cemiyet değer ve ölçülerine uygun kıyafetler giyilmektedir. Şehre inildiğinde “kıyafet dikişmek” için kumaş satın alınır, köydeki terzilere yahut annelerine diktirirler. Bayanlar özel günlerde daha bakımlıdır. Kadınlarının kullandıkları kumaşlar, basma, pazen, empirme, kadife, keten gibi kumaşlardan imal edilmektedir.

Bazı kıyafet isimleri, kadınlar ve erkekler için ortaktır, yalnız ölçü, renk ve biçim bakımından köyde aynı kıyafetler olarak düşünülmez. Göynek, entari kadınların ve erkelerin kullandığı kıyafetler olmasına rağmen kadın kıyafetlerinde çiçekli kumaşlar tercih edilmekte ve daha uzun dikilmektedir. Kuşak hem erkeklerde hem kadınlarda görülmektedir lakin kadın ve erkek çarıkları arasında hususiyetleri yönüyle farklılık yoktur.

a) Göynek: İçe giyilen bir kıyafettir. Bugünkü atlet yerine kullanılmaktadır. Bayanlarınki basmadan erkeklerinki hasa adı verilen bitli bezden dikilmektedir. Bitli bez niteliksiz bir kumaş türüdür. Geçmişte hemen herkesin giydiği kollu ve düz üstü seviyesinde olan bir kıyafet türüdür.

b) Entari: Kadın ve erkek kıyafetidir. Erkek göyneği kadın için dikilenden biraz daha kısadır. El ve ayak bilekleri de dâhil vücudu boydan boya örten kollu, önden düğmeli ve

³²⁷ Artun, Erman, (2008), Halk Kültürü Araştırmaları... s.368-369.

³²⁸ Artun, Erman, (2008), Halk Kültürü Araştırmaları... s.370.

belinde bağı olan bir kıyafettir. Kol uçları okculla muntazam hâle getirilmiş, vücut hatlarını belli etmeyecek ölçüde bol kadın kıyafetidir.

c) Gısmâ: Kollu, önden düğmeli bir kadın kıyafetidir. “Şimdinin yeleği gibi, kemerli, pazemden dikiliyordu, pazem çiçekli, renkli bir kumaştır.”(KK13) Entari üzerine giyilmektedir ve yelek gibi kısadır.

ç) Etekcek: “Fok tumman” sonrası köy hayatında görülen bir kıyafettir. Her mevsim kullanılmaktadır. Basma, pazem, kadife vs. her türlü kumaştan dikilmektedir. “Maksi” olarak da ifade edilmektedir. Özellikle düğün hediyesi olarak davetliler düğün evine “etekceklik kumaş” götürür. Kumaş, kıyafetlerin temel unsuru olduğu için “evsük görmeler”de mutlaka satın alınmaktadır.

d) Tumman: Önlüğün altına giyilen, vücudun belden ayak bileklerine kadar olan kısmını kapatan bayan kıyafetidir. Ayak bileklerine kadar uzayan kısımları okculla boğumlanmıştır. Oldukça bol ve uzundur. Çiçekli kumaşlardan dikilmektedir. Köyde “fok tumman” denmektedir.

e) Pijama: Kadın kıyafetidir. Erkekler için dikilmiş olan tummana don denmektedir. Don, pijama özelliğinde beyaz bezden dikilmektedir. Sonraları tumman adıyla anılmaya başlanmış olup vücudun belden alt kısmını kapatmak amacıyla giyilen bol ölçülerde bir kadın kıyafettir. Entarinin altına giyilmektedir.

f) Önlük: Peştamal görevinde kullanılan, önceleri yün ipten dokunmakta olan bir kıyafettir. “Sonra peştamal bırakıldı, siyah kumaştan kenarları kanaviçe ile işlenmiş, bağı olan bir kıyafet türedi.” (KK13) Önlük peştamaldan farklı olarak öne bağlanan bir önlük türüdür. Alt kenar uçları pırıpırlıdır. Daha çok iş yaparken kıyafetlerin kirlenmemesi amacıyla kullanılır.

g) Peştamal: Yünden dokunmaktadır. Vücudun arka kısmına çekilmekte ve belden aşağısını örtme amacıyla kullanılmaktadır. Geçmişte ekseriyetle kullanılan bir kıyafettir. “Dokuyan dokur, dokumayan Perşembe, Samsun taraflarına gidene ısmarlardı.” (KK3)

ğ) Kuşak: Bele sarılan, renkli, yün ipten dokunmuş kemer türüdür. Dokuma dışında “makine işi” olanları da vardır. “Eski insanlar alışkanlık hisseder bele guşak bağlarmış, evveli herkeste varıdı. Perşembe taraflarında satılıyordu, ordan tedarik edilirdi.” (KK3) Bugün yaşlı kadınların tercihen kullandığı bir bel kuşağıdır.

h) Cember: Köyde kadınların en çok tercih ettiği beyaz basma kumaştan başörtüsüdür. Beyaz basmadan ve kenarları iğne oyası yahut boncukla işlenerek yapılmaktadır. Gençler ve gelinler arasında yaygın değildir. Belli yaş üstünde kadınlar çekinmektedir.

ı) Yazma: Çoğu yörede “yemeni” olarak adlandırılmaktadır. Köydeki yazmaların hemen hepsi Tokat yazmasıdır. İnce bez üzerine kalıp tekniği ile basılmış, renkli başörtüleridir. Yazmaların iğne oyasıyla veya boncukla süslenerek kenarları işlenmiştir. Süslü ve canlı renklerinden dolayı genç kızların, gelinlerin tercih ettiği bir kıyafet unsurudur. (KK20)

i) Beşi Birlik: Halk arasında beşi bir yerde” denmektedir. Gelinlerin düğün sonrasında bir müddet taktığı altınlardır.

2.2. Erkek Giyim Kuşamı

Erkeklerin kıyafetleri gösteriştten ziyade amaca dönüktür. Kumaşın dayanıklı ve sıcaklığı tutuyor olması esas teşkil etmektedir. Pahalı ve dikkat çekici olmasından çok yeni olması bir değer atfetmektedir. Geçmişte kıyafetler bayramlık olarak tedarik edilmekteydi. İş için ayrı bir kıyafet söz konusu olduğu söylenemez.

a) Şalvar: Bir tür pantolondur. Geçmişte erkeklerin ekseriyetle kullandığı bir kıyafettir. Siyah koyun yününden dokunmaktadır. Siyah olması, tez kirlenmemesi amacına yöneliktir. Yün, öncelikle eğriliyor, bükülüyor ve sonra dokunuyor. “Dokuma tezgâhında dokunan parçaları ise terzisi dikiyordu.” (KK3)

b) Ceket: Yün ipten dokunan bir üst kıyafetidir. Erkeklerin geçmişte kullandığı “mont” türüdür. Genellikle siyah yün kullanılmaktadır. “Beyaz yün kirlenir diye genellikle siyahtan dokunurdu.” (KK3)

c) Çizgili Pijama: Çizgili kumaştan dikilen, pantolon altına giyilen iç çamaşırdır. Gece yatarken kullanılmaktadır. Çizgili pijamalar erkekler için dikilmektedir. Kadınlar için dikilen pijamalarda çizgili kumaş kullanılmaz.

ç) Külot: Külot, köy hayatına çok sonraları girmiş olan bir iç çamaşırdır. Külot yerine gece gündüz pantolonun altına giyilen pijama kullanılmaktadır. Şort ya da tişört, tahsil amacıyla şehre gidenlerin öğrenip edindiği bir kıyafettir. Köy hayatında 90’lı yıllara kadar külot kelimesine rastlanmamaktadır.

d) Başlık: Şayaktan dikilen bir fes türüdür. Şayak³²⁹ kumaşın bir cinsidir, o günkü terziler dikerdi. “Kulaklı, geniş, uzun bağları vardı, başa dolanarak kullanılmaktaydı.” (KK3) Köyde başlık dışında son zamanlarda Arabistan’dan getirilen yün fesler kullanılmıştır. Bunların yanında 1950’li yıllardan itibaren erkekler şapka kullanmaktadır. Arabistan’dan getirilen fes genellikle yaşlı işi olarak görüldüğünden 40 yaş üstü erkekler şapka tercih etmektedir. Yine Hacca gidenlerin getirdiği takke namaz dışında köy içinde kullanılmamaktadır.

e) Yün Çorap: Yünden dokunmakta olan çoraplar 1985’li yıllara kadar köyde uzun zaman kullanılmıştır. Çıkırıktaki eğrilmiş yünlerden ip elde edilerek elde örülmektedir. Küçük çocuklar için dokunan çeşitlerinde farklı renkler ve nakışlar yer almaktadır.

f) Çarık: Deriden mamul edilen kadın erkek herkesin kullandığı bir tür ayakkabıdır. Sığır, kömür ya da koyun derisinden dikilmektedir. Çocuklar için çarık koyun derisi kullanılmaktadır.

g) Karalastik: “Cizlevet” adı verilen ve parlak bir maddeden imal edilmiş içi astarlı ayakkabı türüdür. Çoğunlukla büyük adamlar içindir ve çocuklar için pek tercih edilmez, hâli vakti yerinde olanlar edinir. İmkânları kısıtlı olanlar kara lastik giyer. Bunlar Çarşamba’dan, Niksar ve perşembe pazarlarından temin edilir. Bir zaman sonra köyün bakkallarında da satılmaya başlanmıştır.

ğ) İskarpın: Halk arasında “iskarpın” olarak adlandırılan bu ayakkabı türü, satın alma işi olarak tarif edilmektedir. Çarığa alternatif olarak köy hayatına giren kara “lastik” pahalı olmaması sebebiyle hemen herkesin tercih ettiği bir türdür. İskarpini ise maddî gücü yerinde olanların alabildiği yahut çalışmaya gidip eline para geçen insanların tedarik edebildiği bir giyim kuşam unsurudur. Ökçeli ve kalın tabanlı bir ayakkabıdır. (KK18)

h) Dolak: Vücudun bacak kısmına özellikle çorap üstüne dolanarak kullanılan bir kıyafettir. Dolak için tercih edilen ipler, yünden eğrilerek tezgâhta dokunmaktadır. “Herkes kullanırdı, her zaman dolanmaz, dağa daşa giderken, yola çıkarken, kıyafet ıslanmasın, bacaklara yel girmesin diye erkekler yanında bulundurlardı.” (KK 3)

ı) Çuka: Yünden dokunmaktadır. Çoban kıyafetlerindendir. Yünden dokunanına “çuka” , sanayi mamulü olanlarına kebe” denmektedir. Dokunması zor olduğundan bir zaman sonra çukaların yerini “kebe”ler almıştır.

³²⁹ Şayak, Anadolu’da umumiyetle tercih edilen bir kumaştır. Şayaktan “Köylerimizden Örnekler” adlı eserde “Şayak, Anadolu’nun muhtelif köylerinde ekseriyetle tercih edilmektedir.” şeklinde söz edilmektedir. (Age, s. 8.)

BEŞİNCİ BÖLÜM

HALK MUTFAĞI

Anadolu’da yemek kültürü, köy ve şehirlerdeki temel geçim faaliyetlerine bağlı gelişme gösteren bir sahadır. Yemek çeşitleri, bölge şartlarına ve bölgede bol olan hammaddenin kullanılmasına dayanmaktadır. Coğrafya imkânlarının değerlendirilmesi, ziraat mahsullerinin işlenmesi ve tüketim mamulüne dönüşmesi Anadolu’ya has beslenme alışkanlıklarında görülmektedir. “Türk halkının bugün ana beslenme sistemi karbohidratlı yiyeceklere dayanıp bunun başında tahılların tüketim şekli olan ekmek gelir. Sair yiyeceklerin tümü ona katıktır.”³³⁰ Bu durum, Karacaören’deki yiyeceklerin tamamı için söz konusudur.

1. Karacaören Mutfağı

Ekmek ve ekmekle ilgili uğraşlar diğer yemeklerden daha çok öne çıkmaktadır. Genel itibarıyla buğday, çoğu yemekte önemli bir tahıldır. Buğday kadar sebze de önemli kademeye sahiptir. Hayvancılık dolayısıyla et, köy hayatında kolay elde edilebilmekte ise et yemekleri açısından köy hayatı fakir sayılır.

Karacaören’de yemeklerin doyurucu olması ve besin değerinin yüksek olması önemli niteliklerindedir. “Yemek” kelimesi ile “aşgana” kelimesi birbirinden farklı manaya sahip değildir. Bugün alafranga usulde tanzim edilmekte olan her evin yemekhanesi, geçmişte “aşhane, aşgana” adıyla anılmakta ve odalar kendine mahsus bir düzende tanzim edilmekte idi. Bu tabir, bugün yerini “mutfak” kelimesine bırakmış durumdadır. Öğün yemekleri aşganada pişirilmekte, yemekler genellikle aşgana içinde olmak kaydıyla yer sofrasında yenilmektedir. Kazanlarla konserve, pekmez, tarhana ve düğün yemeklerinin pişirildiği yapılara ilaveten evlerin içinde ocaklıklar kullanılmaktadır. Her aşgananın bir köşesinde yapılmış olan “ocaklık”lar, etrafı taşlarla örülmüş yer ocağı özelliğindedir. Aşganalar aynı zamanda günlük kullanılan oturma odası hükmündedir. Her mutfakta yiyeceklerin muhafazası için tahtadan yapılmış bir dolap bulunmaktadır. Bu dolap köylünün dilinde “tel dolap” olarak yer almaktadır. İçinin hava alması için kapak çerçevesi telle çevrilmiştir. Mutfakta tabak ve tencerelerin dizildiği "terek" ve bardakların konulduğu "ıraf" bulunmaktadır. Bulaşıkların yıkandığı, suyun kullanıldığı yer manasına gelen “cağlık”lar vardır. (KK 3) Şehirleşmeye ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasına bağlı olarak

³³⁰ Oğuz, Burhan, (1976), Türkiye Halkının Kültür Kökenleri... s. 352.

modern usul ve tabirler köy hayatında yerini almış, değişme köy evlerinin düzenine yansımıştır.

1.1. Yemekler

a) Keşkek: Keşkek, döğülmüş buğday tanesinden yapılır. Yemeğin temel besin maddesi olan gendüme sıcak su ile yıkanır. Kaynamış suyun içine konulup kaynatılmaya başlanır. İçine yapılacak yemeğin miktarına göre tuz atılır. Ateşte biraz kaynadıktan sonra içerisine derisi yüzülmüş ve temizlenmiş tavuk gövdesi parçalanmadan bütün olarak atılır. Kimi yerde keşkeğe horoz da atılmaktadır. Gövde, piştikçe yemeğin içinde dağılır. Pişmekte olan yemek belli aşamalarda karıştırılır. Kaynadıkça yavaş yavaş suyunu çeker ve karıştırıldıkça ateşin üstünde kıvamını alır.

Pişen bu keşkek için başka bir kazanda yahni yapılır. Yahni, yağlı koyun etinden yapılır. Tereyağı eritilip üstüne dökülür. Keşkek tabaklara konulduğunda yahni yemeğin üzerine dökülerek yenir. (KK13)

b) Cenik Hellesi: Mısır unu ve pancar (lahana) ile yapılan sulu bir yemek türüdür. Önce tencere içinde su kaynatılır, su belli bir sıcaklığa gelince öncesinde doğranmış pancar atılır. Su iyice kaynadığında içerisine başka bir kaptan mısır unundan yapılmış tolgası karıştırılır. Mısır ununun su ile karıştırılmasına “mısır tolgası” denmektedir. Yemek piştiğinde tereyağı, salça ve pul biber, sos hâline getirilerek tencerenin içine atılır. (KK 3)

c) İçinden Gatıklı: Kırılmış ve döğülmüş mısırdan yapılan bir yemektir. Mısır haricinde aşıklıkla da yapılabilir. Mısır, buğday unu ve yoğurdun karıştırılmasıyla elde edilen bu yemek türü, özellikle Karadeniz bölgesinde yapılmaktadır. Önce tencere içindeki suya temizlenmiş mısır atılır, ateşte kaynatılır. Bu aşamada buğday unu ile yoğurdun karıştırılarak yapılmış tolgası, tencereye ilave edilerek pişirmeye devam edilir. Yemek kaynadıkça belli sürelerde karıştırılarak kıvamını alması sağlanır. Yemek iyice kaynadıktan sonra tereyağı ile yakılmış nane tencerenin üzerine dökülür ve bu aşamadan sonra karıştırılmaz. (KK13)

ç) Dışından Gatıklı: İçinden gatıklı çorba ile hazırlanma aşaması aynıdır. Tek farkı içine ayran katılmasıdır. Pişmiş olan içinden katıklı çorbaya sonradan ayran ilave edildiğinde yemeğin “dışından katıklı”sı yapılmış olur.

“Yoğurdunu yağla kızartıp dışardan atarsan dışından gatuklu olur.” (KK13)

d) Tarhana Çorbası: Hane nüfusuna bağlı olarak 5 yahut 6 adet tarhana kalıpları, akşamdan suya konur. Bir müddet suda bekletilir ve iyice yumuşatılır. Yumuşayan tarhanalar ezilerek tencereye atılır. Su ve tuz ilave edilerek kaynamaya bırakılır. Kaynama aşamalarında ara ara karıştırılır. Çorba kıvamına gelince isteyen nohut da ilave etmektedir. Bir miktar sarmısak ezilerek kaynamakta olan yemeğe eklenir. Küçük bir tavada tereyağı iyice eritilir, içine nane karabiber atılarak bir karışım elde edilir, yağda kızaran bu karışım, çorbanın üzerine dökülür. (KK36)

Karacaören'de yapılan tarhana yemeği diğer bölgelerde bu adla anılan tarhana çorbasıyla aynı değildir. Güzün mahalle kadınlarının dayanışması ile her hanenin kış hazırlıkları arasındadır. Süzölmüş ayranın tortusu ile aşlık büyük bir kazanda kaynayan kadar pişirilir. Belli bir kıvama geldikten sonra ateşten alınarak sabaha kadar bekletilir. Aşlık kazanın içinde iyice suyunu çeker ve koyulaşır. Hamur kazanlardan elle parça parça kopararak düzleştirilir, dastar üzerine top top konur. Hazırlanan bu hamura tarhana bulaması denmektedir. Güneşte kuruduktan sonra yemekte kullanılacak şekle gelir. (KK3)

e) Madımak: Madımak otu, Anadolu'nun çoğu bölgesinde yemeklik malzeme olarak kullanılmaktadır. Tabiat şartlarında ve boş arazilerde kendiliğinden yetişmekte, genç sürgünleri yenilmektedir. Arazi yüzeyinde bahar yağmurlarıyla hızla çoğalabilen yatık, sürünücü, yeşil yapraklı ve çok yıllık otsu bir bitkidir. Tarlalardan, sürölmeyen arazilerden, yol kenarlarından kadınların vakit ayırıp topladığı yabani bir bitkidir. (KK3)

Madımak, yıkanıp ayıklanır ve doğranarak yemek için hazır hâle getirilir. Eritilmiş tereyağına ince ince kıyılmış soğanlar atılır ve soğan ölene kadar kızartılır. Bu aşamada soğanla birlikte kıyma da atılmaktadır. Karacaören'de kadınlar, kıymadan ziyade madımak cücül kullanmakta, kendine mahsus bir tat elde etmektedirler. Ayrı bir tavada kızarmakta olan yağ içine soğan, salça ve cücül ilave edildikten sonra, madımakla karıştırılır, kaynatılmaya başlanır. Kaynama esnasında bulgur, tuz ilave edilir. Pişmekte olan yemek belli aralıklarda karıştırılır.

f) Bulamaç: Mısır unuyla yapılan bir yemektir. Kaynamış su içine mısır unu atılır ve dibinin tutmaması için sürekli olarak karıştırılır. Koyulaşana kadar karıştırılan mısır, iyice pişirilir. Belli bir kıvama geldikten sonra üzerine kızarmış yağ ile kaynamış süt dökülür. Süt yerine yoğurtla da tercih edilmektedir.

g) Erikli Çorba: Tencere içinde nane ve salça yağla karıştırılarak kızartılır. Tencereye su ilave edilerek kaynatılmaya başlanır. Su, kaynamaya başladığı esnada içerisine kurumuş

erik atılır. Erikler yumuşayana kadar kaynatılmaya devam edilir. Erikler pişince çorbalık hamur (erişte) ilave edilir. Çorbalık olarak kullanılacak bu hamurlar, kışa hazırlık olarak güzün kesilmiş ve çardaklarda kurutulmuş hamurlardır. Hamur açılıp katmer şekline getirildikten sonra ince ince kesilir. Küçük parçalar hâline getirilmiş hamurlar güneşte kurutulur ve kilere kaldırılır. (KK13)

ğ) Tevek Dolması: Yaprak sarması için Tokat yaprağı ve köylünün “iç” dediği bulgur kullanılmaktadır. İç; ince kıyılmış soğan, yağ, tuz, pul biber ve nohut karıştırılarak hazırlanır. Daha öncesinde hazırlanmış olan iç, “tevek” adı verilen üzüm yapraklarına küçük dilimler hâlinde sarılır ve tencereye tane tane yerleştirilir. Sarmanın üzerine çikana kadar ılık su ilâve ederek kısık ateşte pişirilir. Tenceredeki suyun çekilmesine yakın, ayrı bir tavada yağda bir kaşık salça kızartılarak sos yapılır. Sos tencerenin içine dökülür. Bir müddet daha kısık ateşte pişirilir. Tevek dolması sıcak yenmektedir. (KK13)

h) Kelem Dolması: Bölgede lahanaya “kelem” denmektedir. Daha önceden hazırlanmış olan iç, tevek dolmasında olduğu gibi kelemin yapraklarıyla sarılır, tencereye yerleştirilir. Ilık u ilave ederek kaynatılır, biraz kaynadıktan sonra salça ile yapılmış olan sos ilave edilir. Pişene kadar kısık ateşte durur. (KK36)

Kelem ve tevek dışında efelikten, pırasadan dolma sarılmakta, yemeği yapılmaktadır. Kelem dolmasında kullanılan içler diğerleri için de söz konusu olup tevek dolmasında kullanılan iç daha hususi ve pahalı malzemelerden oluşmaktadır. İçlerde nadiren kıyma kullanılmaktadır.

ı) Cırıkda: Un, maya ve su ile cıvık bir hamur elde edilir. Hazırlanan bu hamur, küllenmiş sac üzerine kepçe bırakılarak ateşte kızartılır. Hamur bırakılmadan önce sacın üzerinin kuyruk yağıyla yağlanması gerekmektedir. (KK13) Hıdırellez’de köylünün erken kalktığı ve hususi olarak bugüne has her hanede cırıkda pişirildiği kaynak kişilerce belirtilmektedir.

i) Ciğer Kavurması: Ciğer ince ince kıyılır, belli seviyeye kadar ateşte pişirilir. Ayrı bir tavada yağla kızartılmış olan soğan tencereye ilave edilerek kısık ateşte suyunu çekene kadar bekletilir.

1.2. Tatlılar

a) Hasuda (Muhallebi): Nişastadan yapılan tatlı türüdür. Buğday yıkanır, bir kazana konularak içine su ilave edilir, iyice kaynatılır, kazanda pişirilmeye devam edilir.

Kaynayan su içinde buğdaylar iyice şiştikten sonra buğday öğülür, ezilir ve tepsilere serilerek kurutulur. Elde ezilerek ve un eleğinden geçirilerek toz hâline getirilir. Darası atılır ve toz hâlinde kalan undan hasuda yapılır. (KK13)

Un bir tavada üç kaşık su ile ezilir, su iyice una yedirilir. İçine bir miktar çiğ süt katıp ateşin üstüne bırakılır. Karışım koyulaşana kadar karıştırılır ve pişmesi sağlanır. Sonrasında üzerine ayrı bir tavada kızartılmış tereyağı dökülür. Hasuda yemeye hazır hâle gelmiş olur. (KK13)

b) Avuz: Hayvancılıkla uğraşan bölgelerde rastlanan tatlı bir yiyecektir. Yeni doğum yapmış hayvanların ilk sütü sağılarak pişirilir. Doğumdan sonraki ilk gün hayvanın sütü oldukça koyu olduğu için avuz yapmak için normal süt katmak gerekmektedir. Avuz, faydalı bir yiyecektir. Süt tülbentle süzülür, tencereye konulur. Kısık ateşte pişirilir. (KK13)

c) Kabak Tatlısı: Bal kabağından yapılan bir tatlıdır. Kabaklar dilimlenir ve tencere içine yerleştirilir. Bir miktar şeker atılarak tencerede bekletilir. Şeker kabakla özleştikten sonra az su katılarak ateşte pişirilir. Piştikten sonra üzerine çekiliş ceviz içi dökülür. Soğuk yenen bir tatlı türüdür. (KK13)

1.3. İçecekler

Armut ve çörtlük hoşafı, şerbet, turşu suyu, ayran çalkaması Karacaören sofralarında rastlanan içeceklerdendir. Şerbet, geçmişte nişanlarda gelenek hâlini almış ve istisnasız davete icabet edenlere ikram edilen bir içecektir. Kuşburnundan yapılan (gülbunnu) pekmezin de çalkaması yapılmaktadır. (KK 13)

1.4. Turşular

Köyde kelem, pezü, salatalık, patlıcan, biber ve yeşil fasulyeden turşu yapılmaktadır. Turşuların hemen hepsi aynı zamanda kahvaltılık olarak kavurulmakta, yemeklik malzeme olarak kullanılmaktadır. Turşu geçmişte küplere vurulmakta iken sonradan fabrikalarda mamul edilen bidonlara vurulmaya başlanmıştır.

Köyde domates, biber, yeşil fasulye ve patlıcanın konservesi yapılmaktadır. Kışın yemeklerde kullanılmakta, kavurması yapılmaktadır.

Kış hazırlıklarından bir diğeri, çökeleklerin saklanmasıdır. Çökelekler koyun derisine yahut küplere basılır. Çömleklere basılan çökelek, toprağın atlına gömülür. (KK 3)

1.5. Unlu Mamüller

Unlu mamuller arasında en çok ekmek çeşitleri yer teşkil etmektedir. “Ekmek çeşitlerinin rasyonel tasviri ancak bunları bir tasnife tabi tutmakla mümkün olabilir. Tanifte dahi bazı tedahüllerin olacağını göreceğiz. Bu tasnif, hamurun terkiibi ve pişirilme tarzı itibariyle iki ana bölüm teşkil eder: Terkip bakımından dahi yine bir sınıflandırma ortaya çıkar: tahılın cinsi (buğday, mısır, arpa vs. veya bunların karışımı), mayalı olup olmaması, yağ, yumurta, sebzeler, otlar, etler, peynirler ve bazı tohum gibi ilavelerin bulunup bulunmaması.”³³¹

Unlu mamullerin pişirilmesi alttan ısıtma usulüne dayanmaktadır. Sobaların gözünde pişirilen börek ve çörek türleri için alttan ısıtma yolu söz konusu değildir.

Unlu mamuller içerisinde en çok tüketilen ekmek, köy fırınlarında pişirilmektedir. Güzine sobaların fırınlarında pişirilenler daha çok çörek ve börek türü mamullerdir. Köyde iki taş fırın hizmet vermekte, bazen bu sayının 3 yahut 4’e çıktığı belirtilmektedir. Bütün köylü bu fırınları kullanarak ekmek ihtiyacını gidermekte, pişirme karşılığında fırın sahibi, pişen ekmekten belli sayıda hak almaktadır. Fırıncılardan bazılarının, Perşembe Pazarı’na köy ekmeği götürdüğü ve bu yolla gelir elde ettiği bilinmektedir.

Geçmişte hemen her ev, ekmek ihtiyacını köy fırınlarından karşılamakta iken bugün hanelerin ekmek ihtiyacı satın alınarak giderilmektedir. Köy ahalisi satın alma ekmeğe “şeğir ekmeği” demektedir. (KK 3) Bu adlandırmanın yapıldığı yıllarda, şehirden satın alınan ekmek ihtiyaçtan öte şehre inenlerin hediyesi vasfındadır. Şehir ekmeği beyaz undan yapılmakta olup pişirilme usulü bazı yönlerden köy ekmeğinden farklıdır. Köydeki fırınların inşasında daha basit yapı malzemesi kullanılmakta, ekmeğin gürge ateşinde pişirilmesi hususuna pek riayet edilmemektedir.

a) Delüklü Ekmek: Köy ahalisinin yaygın olarak pişirdiği ekmek türüdür. Sıcak su ile buğday unu bir tekne içinde karıştırılır. Mayası ve tuzu unun içine konulur. Hamur cıvık olmayacak şekilde sıcak su ile yoğrulur. İyice yoğrulduktan sonra üzerine tekne çine alınmış hamura un dökülerek bezle sarılır. Hamur dinlenmeye bırakılır. Teknenin içindeki

³³¹ Oğuz, Burhan, (1976), Türkiye Halkının Kültür Kökenleri... s. 353.

hamur kabarıp da “gelince” tekrar karıştırılır. Hmurun gelmesi, ekmek yapmaya uygun kıvamı anlatmaktadır. Teknedeki hamurdan, yumruk büyüklüğünde parçalar kopartılarak serilmiş dastar üzerine teker teker konur. Bu aşamada hamur cıvık ise ele ve beze yapışmaması için uğra kullanılır. Uğra hamur unundan ayrı olarak dingil denilen kabın içine hazır vaziyette tutulur. Parça parça koparılmış ve dastar üzerine konmuş hamur kesekleri hamur kapağında hafifçe yayılır ve ortası açılarak fırın küreği ile fırına sürülür. Kızgın ateşte pişirilir. (KK 13)

b) Pahaç: Buğday unuyla yapılmış ekmek türüdür. Buğday unu ile su yoğrularak hamur hâline getirilir. Bu hamur kulak memesi yumuşaklığında olup mayalı değildir. Hamur açıldıktan sonra yüzeyi yağlanır, arasına haşlanmış ve rendelenmiş patates yahut tercihen çökelek konularak katlanır. Katlanmış hamur ekmek büyüklüğünde parçalar hâline getirilerek kesilir. Kesilen bu parçalar tekrar açılarak fırına verilir. Fırına sürülen hamur topları, kızgın ateşte pişer. (KK13)

c) Parmak: Delüklü ekmekle aynı hamurdan yapılır. Farkı hamura verilen şekildir. Parmak şeklinde açılmış üç çubuk hamur, yan yana getirilerek birleştirilir. Yalnız hamurlar birleştirilmeden önce yağlanır. Parmak da delüklü ekmek gibi köy fırınlarında pişirilmektedir.

ç) Gilik: Delikli ekmekten daha küçük ve genellikle çocuklar için pişirilen ekmek türüdür. Ortası delüklü ekmek gibi açılmış değildir. (KK 36)

d) Güdül: Köyde, mısır unundan yapıldığı için “mısır ekmeği” de denmektedir. Mayalanmaz sıcak su ile yoğrulur. Yuvarlak ve somun şeklinde hazırlanır. Yavaş yavaş pişirilir, fırında yanan ateşin uzağına bırakılarak pişirilir. Mısır unu ateşe dayanıksız olduğunda erken pismekte ve ateşte fazla kalırsa yanmaktadır.

e) Bişi: Mayalanmış ve gelmiş hamur küçük parçalar hâline getirilir. Parçaların içine çökelek konularak katlanır. Tekrar yayılmış bu hamurlar tane tane kızarmış yağ içerisine bırakılır. Kızarana kadar bekletilir. (KK 36)

f) Akıtma: Mayalanmış, iyice gelmiş ve cıvıklaşmış hamur kap içerisinden bir yemek kaşığı ölçüsünde kaşık ile alınarak kızarmış yağ içine bırakılır. Hamur kızartılarak daha çok kahvaltılarda yenir. (KK 13)

2. Hayvan Etinin Muhafazası

Yazma: 80’li yıllara kadar köy hayatında, hayvan etinin muhafazasına yönelik uygulanan bir usuldür. Bu sayede kesilen hayvanın birçok unsuru farklı zamanlarda bozulmadan kullanılabilmektedir.

Yazmanın özelliği, yapılışındadır. Etler kemikten sıyrılır. Tuzlanır iki gün dinlendirilir. Parçalanmamış olan gövde fındık çubuklarıyla gerdirilir. Gerdirilen gövdeye mısır unu ekelenir. Sonra evin tavanına (serin tarafına) asılı durmak suretiyle konur. İyice kurutulur. Sonrasında tavandan alınarak parçalanır. Parçalar destelenir ve ambarda (kiler) kışın kullanmak amacıyla muhafaza edilir.

“Hayvan etleri kurutularak tavanda saklanır. Bu etler kemiklidir. Önce kemikler etten alınır. Kemiksiz et, bez üzerine serilerek elle iyice düzleştirilir. Düzleştirilirken üzerine tuz ve mısır unu serpilir. Dürülüp üstü kapaklanıp bekletildikten sonra yani tuzuyunan unu alındıktan sonra üzeri açılır. İnce çubuklarla iyice gerdirilir. Gerilmiş etler, ahşap bir evin tavanına kuruması için asılır. Orada bir ay kadar kalır. Ondan sonra çubukları alınarak dilim dilim parçalanarak bez torba içine konur. Beyaz bir bez torba serin bir yer olmak kaydıyla evin bir duvarına asılır. Bu kurutularak yapılmış ete yazma denir. Parçalar zaman zaman alınarak yemeklerde kullanılır.” (KK 3)

Kavurma: Etin kış için “saklanması” usullerinden biri de kavurulmasıdır. Et, büyük kazanlarda pişirilir. Kavrulduktan sonra tenekelere yağıyla birlikte basılarak muhafaza edilmeye çalışılır. Kışın, yemeklere parça parça katılmak suretiyle kullanılır.

Kurutma: Hayvanın gövdesi “yazma”, etli kısımları “kavurma” yapılarak değerlendirilmekte, kemik kısımları ise kurutularak yemeklerde kullanılmaktadır. Kemikler parçalanır, tuzlandıktan sonra unlanır. Hazırlanmış olan kemikler, bu hâliyle iplere teker teker dizilir, evin bir odasında yahut bacalıkta (ocakbaşı) asılarak kurutulur. Kuruduktan sonra iplerinden alınarak serin bir yere sonraki aylarda kullanmak üzere kaldırılır. (KK 3)

2.1. Yağlar

a) İç Yağ: Hayvanın vücudundan çıkan yağlar karıştırılarak geniş bir kapta tuzlanır. Kurutulduktan sonra bez bir torba içerisine çaplanır. Torba yerine telis çuvallara da konulmaktadır. Serin bir yerde muhafaza edilir. Yemeklerde genellikle iç yağ kullanılmaktadır. (KK 3)

“İç yağ eritmeden kullanılmaz. Didilir, bir tavada eritilerek yemeklere ilave edilir. İstanbul’dan, Terme’den, Çarşamba’dan satın alınırdı. Ayrıca satıcılar köye getirirdi. Çalışmaya giden bir çuval yağ getiriyordu. İç yağı eritilerek kabta dondurulmuş haline “don yağı” denir. Don yağ genellikle sebze kızartmasında, börekte, sulu yemeklere de katıldığı olurdu. (KK 3)

b) Acı Yağ: Yaylada hayvanların sağınından elde edilen yağdır. Sağın yağı ağaç küleklere basılır. Basılmış hâliyle acır ve kışın yemeklerde kullanılır.

c) Margarin: Bunun dışında satın alma yağ olarak adlandırılan “vita” yağı da kullanılan yağlar içerisindeydi. Hamur işleri için bakkallardan satın alınan küçük kalıplar yahut 1kg, 5kg’lık paket margarinler kullanılmaktadır. (KK 3)

“Satın alma işi olarak “sabah, sana yağı” kullanılırdı. Sabah kahvaltısında, yemeklerde de kullanılır. Tereyağı yerine tercih edilir. Zeytinyağı ufak şişelerde gelirdi. Yiyeceklerden daha ziyade ilaç niyetiyle kullanılırdı. Çocuklarda böğür ağrısı olunca, yaraya, şişen yerlere sürerdik.” (KK 3)

ALTINCI BÖLÜM

EĞLENCELER

Köy hayatı, iktisadî faaliyetleri esas alan bir yapıya sahiptir. Cemiyet üyeleri bir nevi grup faaliyetlerine dönüşmüş olan bu yapı içinde yaş ve kimliklerine bağlı sorumluluklar üstlenir. Kadınlar ve çocuklar hatta yaşlılar bu sosyal yapının birer parçasıdır. Çalışma hayatı bütün zamanları içine aldığından eğlenceye ayrılan zaman kısıtlıdır. Eğlenceler, daha çok kış mevsimlerinde köylünün hayatında yer eden davranışlara dönüşmektedir. Ayrıca toplu faaliyetlere dönüşmüş olan düğün, nişan, av merasimlerinde eğlencelerin tertip edildiği görülmektedir.

1. Çocuk Oyunları

Çocuk oyunları, çocukların okul hayatı dışındaki zamanlarını içine alır. Eğlenmek, eğlenirken eğitmek esası çocuk oyunlarının kazanımlarıdır.

1.1. Dikme Kayası

Genellikle yaylada çocuklar arasında oynanan bir oyundur. En az iki kişinin olması gerekmektedir, sayı arttıkça oyun daha keyifli olmaya başlar. Oyunculardan iki grup oluşturulur, kazanmak ve kaybetmek üzerine oynanan bir oyundur.

Düz bir alan üzerine yaklaşık iki karış boylarında, yan yana üç taş dikilir. Bu taşların karşısına gelecek biçimde, 20 m uzağına üç kaya daha dikilir. Oyuna başlayacak olan grup belirlenir ve sırayla atış yapılır. Gruplar birbirlerinin dikili taşlarını avuç içi büyüklüğünde küçük taşlarla yıkmaya çalışır. Atışlar sonrasında kayalar yıkılmazsa atış sırası karşı tarafa geçer. Dikili kayalar yıkılmaz ama atılan taş kayalara değerse “çıt” denir, atış tekrar edilir. Rakip oyuncuların kalesindeki taşları en önce yıkan taraf, oyunu kazanmış olur.

1.2. Saklambaç

Önce, bir tekerleme söylenerek oyuncular içinden bir ebe belirlenir. Ebe bir duvara yönünü dönüp ve yüzünü kapatarak birden ona kadar yahut yirmi ila yirmi beşe kadar sayar. Sayma bitince "Yanım yörem, sağım solum sobe, saklanmayan ebe" der ve gözlerini açar. Bu süre içinde oyuncular çevrede uygun yerlere gizlenir. Sayma bitince ebe “Ardım önüm güllü bahçe!” deyip saklanan kişileri aramaya başlar. Ebe saklanan oyuncuları bulmak amacıyla sağda solda gezinir, saklananların gizlenebilecekleri yerleri kontrol

eder. Bu esnada diğer oyuncular ebeden önce sayma yerine ulaşır sayma yapılan yere elini koyarak “sobe” yapmaya çalışır. Belli bir süre içinde oyuncular yerlerinden çıkıp sayma yerine ulaşamazlar ise el biter, başka ele geçilir. Ebe herkesi bulursa (sobelerse) içlerinden birini ebe seçer veya en önce sobelenen ebe olur. Eğer ebe yanlış kişiyi sobelerse “Çanak çömlek patladı” olur. Ebe “Kürdülü küt!” diyerek oyun elinin bittiğini grup oyuncularına duyurur.

1.3. Aç Kapıyı Bezirgân Başı

Grup hâlinde oynanan bir oyundur. Grupta en az 8-10 kişi bulunur. Gruptan iki kişi kapıcı olur ve kendilerine birer takma ad belirlerler, bu takma adı diğer oyuncular bilmez. Altan geçilecek şekilde oyuncular ellerini köprü olacak biçimde tutarlar. Bezirgân başı önde, oyuncular arkasında kuyruk olurlar. Geçmek için “Aç kapıyı bezirgân başı!” denir. Kapıcılar “Kapı hakkı ne verirsin ne verirsin!” diye sorarlar. Bezirgân başı, “Arkamdaki yadigâr olsun, yadigâr olsun!” diye cevap verir. Kapıcıların kolları yukarı kalkar, oyuncular sırayla altından geçerler. Kapıcılar sona kalanı kolları arasına alırlar ve oyuncunun kulağına sessizce takma adlardan birini seçmesini isterler. Çocuk kapıcılardan hangisinin adını söylese onun arkasına geçer. Oyun bu şekilde kuyruktaki oyuncuların hepsi seçilene kadar devam eder. Sonunda ortaya bir çizgi çekilir. İki grup birbirlerinin bellerinden tutarak karşılıklı çekişmeye başlar. Çizgiyi geçen grup, oyunu kaybeder.

1.4. Birim Birlik

Oyuncu sınırlaması yoktur. Kişi sayısı arttıkça oyun daha zevkli bir hâle gelir. Oyun başlamadan bir ebe seçilir. Ebe öne eğilerek ellerini dizlerine dayar ve diğer oyuncuların üzerinden atlayabileceği şekilde kambur bir vaziyet alır. Diğer oyuncular, ebeden 20-25 adım uzakta dururlar ve hepsi 3-4 adım aralıklarla dizilir. Diğer 9 oyuncu tekerlemenin kendi numaralarına ait kısmını tam ebenin üzerinden atlarken söyler. Diğerleri birkaç metre arayla sıra oluştururlar. Oyuncular sırayla koşarak eğik vaziyette duran ebenin üzerinden ellerini sırtına bastırıp bacaklarını açarak atlarlar. Atlarken de sırayla “Birim birlik” tekerlemesini söylerler: Birim birlik, ikim ikilik, üçüm üçlük, dördüm dörtlük, beşim beşlik, altım altılık, yedim yedilik, sekizim seksek, dokuzum tokmak, onum durak, on birim oturak, on ikim dedeme cızır cızır mektup yazarım. Dengesini kaybeden ya da düşen oyuncu “yanmış” sayılır ve ebe olur.

1.5. Bom (1)

En az üç kişiyle oynanır. Kişi sınırlaması yoktur. Oyunun oynanabilmesi için herhangi bir malzemeye ihtiyaç duyulmaz yalnız oyuncuların çarpım tablosu bilmesi gerekmektedir. Oyuncular daire biçiminde yere otururlar ve sayışarak oyuna başlayacak kişiyi seçerler. Birinci oyuncu “bir” diye bağırır, ikinci oyuncu “iki” diye saymaya devam eder ancak beş ve beşin katlarında bütün oyuncular tarafından “bom” diye bağırılır. Oyun çok hızlı oynanır ve oyun hızına yetişemeyen, yanlış yerde bom diyen yahut kendisine sıra geldiğinde bom demeyi unutanlar elenir.

Bu oyunun baz-fiz şekli vardı ki baz-fiz şeklinin oynanması daha zordur. Oyuncular beşin katlarında baz, yedinin katlarında fiz diye bağırırlar, otuz beşte ise baz fiz diye bağırılır.

1.6. Bom (2)

Kartondan yapılmış kibrit kutularının yüzleri kesilip alınarak oyun malzemesi yapılır. Oynanacak yüzlerin sayısı ve oyun yeri belirlenir. Oyuna ilk başlayacak oyuncu seçilir. Bu oyuncu duvar, direk gibi sabit bir yükseklikten bir kâğıdını aşağıya doğru bırakır. Atılan kâğıt, yere düşünce arkasından rakip oyuncu kendi kâğıdını aynı noktadan aşağı bırakır. Atılan kâğıt, yerdeki kâğıtların üzerine düşerse ya da yerdeki kâğıtlara değerse “bom” denir ve atış yapan oyuncu, yerdeki kâğıtların sahibi olur. Oyun, birçok kez tekrar edilir, en çok kâğıt kazanan kişi, oyunu kazanmış ve en önemlisi de kâğıtların sahibi olur.

Köyde, çocuklar arasında kibrit kutusu biriktirmek bir eğlence şeklidir. Çocuklar çeşitli renkte ve markada kibrit kutusu biriktirmektedir. Hiç kimsede olmayan kibrit kutusu daha değerlidir ve bu tür bomların sahibi olmak için oyun daha iddialı oynanır. Köyde çocukların biriktirdiği kutuların üzerinde ağaç, orman, Hacivat, Karagöz resimleri vardır. Bakkallarda çoğunlukla Malazlar, Tekel, Kav, Yak markalar satılmaktadır.

1.7. Kibrit

Kibrit kutusunun dış yüzlerine gözde mesleklerin adları yazılır. Genellikle vali, avukat, muhtar, öğretmen gibi isimler tercih edilir. Kutu dik gelecek biçimde bir zemine atılır. Atış sonrasında üst kısımda hangi meslek adı geldi ise atış yapan kişi o meslek kolunun bir mensubu sayılır. Yazılı olan kısımlardan herhangi birinin gelmemesi durumunda kişi, bu mesleklerden hiçbirinin sahibi olamaz. Atış birçok defa tekrar edilir. Kazanma yahut kaybetmek üzerine oynanan bir oyun değildir.

1.8. Bilye (Misket) Oyunları

Köyde bilye ile oynanan birkaç oyun çeşidi vardır. Bunlar, oyuncu sayısına, oynanacak mekâna ve oyuna ayrılan vakte bağlı olarak değişmektedir.

1. Bir çizgi üzerine 5 ya da 10 bilye sıralı biçimde konur, belli bir mesafeden, ele alınan bir bilye ile atış yapılarak sıralı bilyeler çizgi dışına çıkarılmaya çalışılır. Atışlarda en çok bilyeyi isabet ettirip çizgi dışına çıkaran oyuncu, bilyeleri almaya hak kazanır.

2. Bir zemin üzerine, oyuncu sayısına bağlı olarak büyük ya da küçük bir üçgen çizilir. Her oyuncu üçgenin köşeleri üzerine ve içine eşit sayıda bilye koyar. Üçgenden 3-4m uzağa bir kale çizgisi çizilir. Oyuncuların atış yapma sırası belirlenir. Her oyuncu kale çizgisinden, bu üçgende bilyelere iki parmağın içine sıkıştırdığı oyun bilyesi ile atış yapar. Üçgen içinden dışarı çıkartılan bilye, atışı yapan oyuncunun olur. Üçgende bütün bilyeler bitince oyun biter.

3. Bir çizgi üzerine bilyeler dizelenir, kale çizgisinden dizelenmiş bilyelere atış yapılır ve çizgiden dışarı çıkarılan bilye çizginin biraz uzağında açılmış olan çukura girdirilmeye çalışılır. Atışlar sonunda bütün bilyeler çukurda toplanmaya çalışılır. Yalnız bu oyunda atış, 1 nolu oyundaki gibi fırlatmak şeklinde olmayıp iki parmak arasına sıkıştırılan bilyenin ittirilmesi usulüyle yapılmaktadır. Atışın düzgün yapılması, atış esnasında elin oynamaması, çizginin ihlal edilmemesi oyun kurallarındandır.

1.9. Çelik Çomak

Açık alanlarda oynanan çocuk oyunudur. Oyunda iki ucu yontulmuş kısa bir tahta parçası (çelik) ile yaklaşık 50 cm uzunluğunda bir sopa (çomak) kullanılmaktadır. Oyuncular, iki gruba ayrılır. Her iki taraftan birer kişi seçilir ve bu seçilen kişiler çelikleri uzağa fırlatırlar. Hangi oyuncu çeliği daha uzağa atabilmişse oyuna o taraf başlar.

Oyuncu elindeki sopayla yere açılmış küçük çukurun üzerine yerleştirdiği çeliği elindeki sapayla vurmak suretiyle karşı taraf oyuncularına doğru hızla atar ve sopayı yere bırakır. Eğer rakip oyuncular atılan çeliği havada "çalduruk" denilen ağaç dalı ile yakalarsa hem sayı kazanırlar hem de çeliği kaptıran diğer grubun oyuncusunu oyundan çıkarmış olurlar. Eğer çelik yakalanmadıysa, çeliği düştüğü yerden tekrar yerdeki sopaya doğru atarlar. Sopayı vurabilirlerse karşı takımının oyuncusu yine oyundan çıkar. Vuramazlarsa çelikle sopanın arasındaki mesafeye bakarak B takımının bu mesafeyi kendi belirledikleri bir adımda almasını ister. Örneğin "3 adımda al, 5 adımda al" gibi. B takımında adımını büyük atabilen ve kendine güvenen bir oyuncu bulunmazsa ya da bu adım sayısında

çomaktan çeliğe ulaşamazsa A takımı adım sayısı kadar sayı alır. Eğer bu adımda yetişebilirlerse sayıyı B takımı alır. Oyunun başında kararlaştırılan sayıya ilk ulaşan takım oyunu kazanır. Bir sonraki oyuna kazanan taraf başlar. Hangi grubun oyuncuları diğerlerinden erken ölürse (yanma/oyun dışına çıkma) bu defa diğer taraf oyuna başlar. Hangi takım, kararlaştırılan sayıya puan kaybetmeden ulaşırsa oyundan çıkmış olan grup oyuncularını tekrar oyuna sokarlar.

Bu oyunda mesafe sopa uzunluğuyla ölçülür, her bir sopa boyu bir adım kabul edilir. “Sümbül mûmbül, Allah yüzümü güldür. Kınıfı kındalifi hede le hüde le yaz bir kale.” dendiğinde 6 değnek boyu mesafe ölçülmüş olur. Daha sonra bir iki üç diye sayılır.

1.10. Bokuş

Bir ebe ve birden çok oyuncu ile oynanır. Orta yere bir daire çizilir ve içine birçok taş konur. Oyuncular düz bir taş ile başını ebenin beklediği bu dairedaki taşları atışlarla çıkartmaya çalışırlar. Taşın daire içinden olabildiğince uzağa çıkarılması amaçlanmaktadır. Taşı çıkaran oyuncu, taşın daireden ne kadar uzakta olduğunu “Encik mencik, kırk kale gencik, nar nur kırk, kırk bir... şeklinde elliye kadar sayar. Her atış sırasında taşı en uzağa fırlatmış olan oyuncu eli kazanmış olur.

1.11. Eliç (Elim Sende)

“Elim sende”, oyun olarak oynandığı gibi aynı zamanda bir eğlenme biçimidir. Çocukların akşam evlere dağılırken birbirilerinin üzerine dokunup “eliç” diyerek uzaklaşmalarıdır. Çocuklardan biri diğerinin üzerine dokunur, “elim sende” diyerek kaçmaya çalışır. Diğerlerinin, onu yakalayıp üzerinde kalan elici ona dokunarak iade etmesi gerekmektedir. En son dokunup kaçmayı başaran oyuncu mücadeleyi kazanmış, elici rakiplerinin üzerinde bırakmayı başarmış olur.

Oyun şekli ise şöyledir. Oyuncular bir tekerleme söyleyerek aralarında bir ebe seçtikten sonra ebeden kaçarlar. Ebe ise onlara eli ile dokunmaya çalışır. Ebe kime dokunursa bu defa o çocuk ebe olur. "Elim sen de, elim sende, sabaha kel kalk sen de."

1.12. Hımbıl

Grup hâlinde oynanır. Kaç kişi oynayacaksa o sayıda meyve grubu oluşturup isimleri küçük kâğıtlara kişi sayısı kadar yazılır. Sonra bu kâğıtlar karıştırılıp oyunculara dağıtılır. Oyuncular ellerinde aynı meyve grubunu biriktirmeye çalışırlar. Sıra ile her seferinde bir meyve değiştirilir.

Aynı meyve grubunu elinde ilk tamamlayan kişi “hımbıl” diyerek elini ortaya koyar. Eli en üstte kalan hiç puan alamaz. En çok puan toplayan oyunu kazanır.

1.13. Kutu Kutu Pense

Oyuncu sınırlaması olmayan tekerlemeli bir oyundur. Kalabalık olması oyunu eğlenceli hâle getirmektedir. Oyuncular el ele tutuşur, daire oluşturacak biçimde sıralanırlar. Hep bir ağızdan aynı makamda:

“Kutu kutu pense

Elmamı yense

Arkadaşım Ayşe

Arkasını dönse” tekerlemesini söylenir. Her söyleyişte tekerlemenin içinde, gruptaki kişilerden birinin ismi geçer. İsmi söylenen oyuncu arkasını döner. Adı geçen her grup üyesi tekerleme söylendikçe diğerleri gibi arkasını dönmüş olur. Gruptaki bütün üyeler döndüğünde tur tamamlanır.

Kazanan ya da kaybeden üzerine kurulu bir oyun değildir. Çocukların kendi aralarında tertip ettiği bir tür eğlencedir. Oyun, grupla ortak hareket etmeyi, dayanışmayı öğretmektedir.

1.14. Kibrit (Hırsız-Jandarma)

Uzun kış gecelerinde en az dört oyuncu ile oynanan, yaş sınırlaması olmayan bir oyundur. Oyunun oynanabilmesi için bir masa bir de kibrit gerekmektedir. Köyde, çoğunlukla sofraya ya da hamur açmakta kullanılan tekne kullanılmaktadır. Oyuncular sıra ile masanın üzerindeki kibrit kutusunu, kenarı boşa çıkacak şekilde alttan vurarak havaya fırlatırlar. Kutu masaya düştüğünde dik durursa atan kişi hâkim unvanını alır. Kutu, yan tarafı üzerine düşerse o kişi jandarma görevini üstlenir. Düz kısmının bir tarafı davacı, diğer tarafı suçlu olarak belirlenir. Bu belirlenen görevler, kibrit kutusunun ilgili kısımlarına yazılır. Oyunculardan biri suçlu tarafı attığında jandarma onu yakalar ve hâkime “suçüstü yakaladım” der. Davacı da şikâyetini dile getirir. Suçun ehemmiyetine göre hâkim bir cezaya hükmeder. Bu ceza genellikle, o an ihtiyaç olan su getirmek, sofraya kurmak, çayları doldurmak ya da patatesleri soymak gibi basit bir işlerdir.

1.15. Mendil Kapmaca

Oyuncular, kendi aralarında iki grup oluşturur. Herkesin ulaşabileceği ve göreceği bir yere bir mendil konur ve gruplar koşmak için hazır beklerler. Oyunu yöneten ebenin işaretiyle grup oyuncuları, mendili diğerinden önce kapmak için koşmaya başlar ve mendili

eşlerine getirmeye çalışırlar. Mendili kapan, eşlerine zamanında yetiştiremezse, diğer grup tarafından göstermelik olarak mendille sırtına vurulur ve karşı grubun adamı olur. Oyun sonunda, yenen grup, yenilen grubun sırtına binerek bir iki tur sırtında taşır.

1.16. Üşüdüm Üşüdüm

Birden çok kişiyle oynanır ama kişiler kendi aralarında iki gruba ayrılır. El ele tutuşarak karşılıklı iki sıra oluşturur. Sırayla “üşüdüm üşüdüm” tekerlemesi söylenir. Yalnız tekerlemenin her bir cümlesi devam eden mısra başında değişir.

A Grubu: - Üşüdüm üşüdüm, a benim canım üşüdüm

B Grubu: - Kürkünü gey kürkünü gey, a benim canım kürkünü gey

A Grubu: - Kürküm yok kürküm yok a benim canım kürküm yok

B Grubu: - Al da gey, al da gey, a benim canım al da gey

A Grubu: - Param yok param yok, a benim canım param yok

B Grubu: - Çal da gey çal da gey, a benim canım çal da gey

A Grubu: - Çalamam çalamam hırsızlıktır, a benim canım asarlar.”

Karşılıklı söyleşme bittiğinde en son mısraı okuyan taraf, “Çalamam çalamam hırsızlıktır, a benim canım asarlar.” dediğinde diğer tarafa doğru yürümeye başlar ve rakip oyuncularından birini, asılıp grubun içinden çekmeye çalışırlar. Çekebilirlerse aldıkları kişi kendi gruplarının oyuncusu olur.

Alamazlarsa oyuncu alma sırası, diğer gruba geçer. Hangi taraf çok oyuncu almışsa o taraf oyunu kazanmış olur.

1.17. Vızz

İkiden çok kişiyle oynanır, kalabalık sayıda oyuncu olması oyunu daha da eğlenceli hâle getirmektedir. Önce bir ebe seçilir. Oyuncular ebenin biraz gerisinde dizilirler. Ebe bir eliyle gözlerini kapatır. Ebe, gözlerini sol eliyle kapatıyorsa, sağ elini de sol kolunun altından geçirir ve avucu yukarı gelecek şekilde tutar. Oyunculardan biri sessizce ebeye yaklaşır, ebenin eline vurur ve hemen geriye çekilir. Birçok yörede “ele vurma”, ebenin kıyafetini çekme, sırtına vurma yahut elleriyle ebenin sırtında tempo tutma şeklinde de yapılmaktadır. Bu sırada diğer oyuncular ebeyi şaşırtmak için hep bir ağızdan “vızzz, vızzzz, vızzzz” diye gürültülü ses çıkarırlar. Ebe oyunculara yüzünü döner ve eline kimin vurduğunu tahmin etmeye çalışır. Tahmini doğruysa vuran oyuncu yeni ebe olur. Ebe kimin vurduğunu bilemezse ebe olarak kalır ve oyun devam eder.

“Kim vurdu” olarak da adlandırılan oyun, tahmin etmeye dayalı olup ipuçlarını kullanma, kabiliyeti kazandırır. Adını oyuncuların ebeyi şaşırtmak için çıkardıkları sestten almaktadır.

1.18. Arası Kesmük (Ara Kesme)

“Arası kesmük” arayı kesme, iki grubun arasını çizgi ile belirleme anlamına gelmektedir. 10 kişiyle oynanan bir oyundur. Beşer kişilik iki grup oluşturulur. İki grup arasına bir çizgi çekilir Oyuncular birbirlerinin bellerinden tutarak kenetlenir ve oyun başlar. Her grup, rakip grubun üyelerini kendilerine doğru çekerek gruptan ayırmaya çalışır. Hangi taraf diğerini kendi tarafına sürüklemeyi başarırsa yahut oyunculardan birini gruptan koparırsa bu oyuncuyu kendi grubuna kazandırmış olur. Sayısı artan grup güçlenmiş, rakip grubu sürükleyecek güce eriştiği için de tabi olarak oyunun sonunda kazanan grup olacaktır.

2. Kış Eğlenceleri

Kış mevsimi bölgede uzun bir zamanı içine almakta (kar 3-4 ay yerden kalkmaz KK 5) ve havaların ısınması ova köylerine nazaran daha geç olmaktadır. Rakımı yüksek olan bu bölge köylerinde sert iklim şartları hüküm sürmektedir. Geçmişte karın, insan boyunu aşacak kadar yağdığı, bazı zamanlar yere düşen karın tek katlı evleri kapatacak seviyeye yükseldiği belirtilmektedir.

Kış mevsimi, çoğu faaliyetlerin durduğu yahut durma noktasına geldiği vakitlerdir. Gün erken kararmakta, hayvanlar yaylıma çıkarılmadığı için bakımları sabah ve akşam olmak üzere tam ve hayatlarda yapılmaktadır. Dolayısıyla “Oyunların oynanma zamanı ritüel karakter taşıyanlar istisna edilirse çiftçilik ve hayvancılık hayatı ile ilgili olarak kış aylarına rastlar.”³³² Bilindiği üzere köyde temel faaliyetler hayvancılık ve tarıma dayalıdır. Bu sebeple oyunlar, bu sahanın imkânlarını kullanarak düzenlenmekte oyun malzemeleri bu sahaya dayalı olarak temin ve tedarik edilmektedir.

Köyün arazi kayak yapmaya, kızakla kaymaya oldukça müsaittir. Büyükler merdivene topluca binerek yahut kayaklarla, çocuklar ise gürgen ağacından yapılan kızaklarıyla veya naylonla, plastik leğenle kayarlar.

³³² Elçin, Şükrü, (1991), Anadolu Köy Orta Oyunları (Köy Tiyatrosu)... s. 69.

Akşamları hanenin çocukları yanan sobanın etrafında toplanır. Kış gecelerinde çocuklara masallar, hikâyeler, dinî kıssalar anlatılır. Bilmeceler sorulur, tarihî şahsiyetlerin hayatlarından bahsedilir. Okul ödevleri bir arada yapılır. Büyükler, halk odalarında ve kahvehanelerde toplanır, savaşımlardan, köyün geçmişinden, günlük hayattan söz edilir. Hazreti Muhammedin hayatı (siyer) Hazreti Ali Cenkları, Battalname, Yusufiye, Ahmediye okunur. Bunlar, ezbere alındığı kadarıyla hane halkına dinleyen kişilerce aktarılır. Bu uygulama köyde uzun bir süre devam ettirilmiştir.

2.1. Ferfene

Genellikle avdan dönüşte organize edilen bir faaliyettir. Ferfene, aynı yaş grubundaki gençlerin bir araya gelerek tertip ettiği eğlenceye yahut pişirilen yemeğe denir. Av dönüşü avlanmış hayvanın etiyle bulgur pilavı pişirilir. Pişen yemekten yakın çevreye de ikram edilir. Bölgede bol miktarda rastlandığı için tavşanın avı yapılmakta ve tavşan etinden yemek pişirilmektedir. Ferfene özellikle pezü turşusu ile yenmektedir. Bu tabir av dışındaki eğlenceler için de kullanılmaktadır ama daha çok kelime, av dönüşü tertip edilen yemeği kasten söylenmektedir.

2.2. Gıdık Atma

Çocukların kendi aralarında yaptığı bir eğlencesidir. Akşam vakitlerinde çocuklar toplanır ve ellerinde bir gıdıkla kapı kapı dolaşır. Toplanan çocuklar genellikle akraba yahut tanış olan evlerin kapısına sepeti bırakır. Kapı çalınır ve dışarıdan “Halbur hulbur Allah’ın kepçesini doldur.” denilerek yiyecek istenir. Hane sahibi atılan sepete evde bulunan yiyeceklerden koyar ve sepeti dışarı bırakır. Çocuklar aldıkları bu hediyeği toplar ve bir eğlence tertip ederek birlikte yerler.

3. Bayram Eğlenceleri

Karacaören Köyü’nde bayrama hususi önem verilmektedir. Bayram namazları topluca kılınır ve namaz çıkışında bayramlaşma yapılır.

Öncesinde bayram için hazırlık yapılır, yatak yorgan yüzleri yıkanır, minderlerin bezleri yenilenir, evler temizlenir. Ziyafetler için “dükkân alışverişi” yapılır. Hamur açılır, börekler bağlanır. Özellikle çocuklara yeni kıyafetler alınır. Gençler kendi aralarında eğlence düzenler, “tahtalı kurup” sallanır, tahtalı başında (tahtalı salıncak) kızlarla oğlanlar karşılıklı birbirlerine deyişler, maniler söylerler.

4. Düğün Eğlenceleri

Düğünlerde güldürücü anlatımları olan tiyatrolar yanında Hacivat Karagöz temsilleri yapılır. Seyircinin de katıldığı yüzük saklama oyunu, bilmece bunlara ilaveten bazı oyunlardır. Bazı oyunlar topluluk ile beraber oynanmaktadır. Oyunlarda, kadın kılığına girmiş erkek oyuncuların temsillerine de yer verilmektedir. Temsili yapan kişiler oyun kurma, güldürme, oynama, oyun kurma kabiliyetlerine sahip ahaliden kimselerdir. Çoğu, düğünlerde temsil yapmakta olan ve bu özellikleriyle tanınmış kişilerdir ve toplanmış kalabalık karşısında yeteneklerini ustalıkla sergiler. Bunlar, yaşları genellikle 20-40 arasında olan genç ve orta yaşlı kimselerdir. Özellikle düğünlerde temsile giren yahut oyunu hazırlayan kimseler cemiyet hayatında kişilikleriyle öne çıkmış, sevilen şahsiyetlerdir. Eğlencelerde erkek ve bayan grupları, aynı mekânda bir araya gelmez. Bayanlar kendi aralarında ayrı bir toplanma yerinde eğlence düzenleyip oyunlarını oynamaktadırlar.

Geçmişte, düğünlerde köyün gençlerinin güreş müsabakaları düzenlediği belirtilmektedir. Köy hayatında yer etmiş olan bu uygulama uzun zaman devam ettirilmiştir. Müsabaka sonucunda “başa çıkan” güreşçi “saçı” adı verilen hediye hak kazanmaktadır. Saçıyı alan güreşçinin hediye bir sırığın ucuna bağlayarak meydanda gezmesi bu uygulamanın âdetlerindendir. “Türk düğünlerinin her safhasında ‘saçı’ vardır.”³³³ Orta Asya ve Sibirya’dan Anadolu yaylalarına, köy ve kasaba gibi yerleşme alanlarına taşınan bu inanç varlığını göçebe ve yerleşik Türk hayatında hâlâ korumaktadır.”³³⁴

³³³ Kalafat, Yaşar, (1995), Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri... s. 111.

³³⁴ Kalafat, Yaşar, (1995), Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri... s. 111,113.

YEDİNCİ BÖLÜM

HALK HEKİMLİĞİ

1. Karacaören’de Halk Hekimliği

“Halkın olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne <halk hekimliği> diyoruz.”³³⁵ Hastalık deyimi Boratav’a göre, vücuttaki her türlü maddî manevî bozukluklar şeklinde ifade edilmektedir.

Halk geleneğinde sağlıkla ilgili uygulamaların esas hastalıklardan korunma, hastalığı teşhis ve arızî durumdan kurtulmaya yöneliktir. Bu amaç doğrultusunda kimi uygulamalar büyü işlemlerini, kimileri tecrübî bilgi sahasını içine almaktadır. Yatır ziyaretleri, cinlere, perilere olan müdahaleler bu saha içine girebildiği gibi tabiatı bir imkan olarak kullanmak da hekimlik uygulamaları arasında geçmektedir.

Köyde, insan ve hayvan hastalıkları, bu sahada kendini yetiştirmiş halk hekimleri tarafından uzun süre tedavi edilmiştir. Bu kişilerin hastalıklar konusundaki bilgileri, klasik usullere ve tabiî sahada öğrenme yoluyla elde ettikleri tecrübelerle dayanmaktadır.

Köyde, hastalıkların üstesinden gelebilmek için halk, köy hekimlerine gitmekte, bitkilerden ilaçlar yapmakta yahut bazı inanç ve uygulamalarla ruhî telkin yoluna başvurmaktadır. Halk hekimliği, hastanelerin köylere yakın yerlerde kurulması ve köylülerin modern hizmetler almaya başlamasıyla işlevini kaybetmiş, hastalıklarda ilmî tedavi usulleri tercih edilmeye başlanmıştır.

Çocuk hastalıklarında nazarlıklar ve “sıkı boncuğu” adı verilen küçük boncuklar kullanılmaktadır. Yürümeyen çocuklar için mum yahut kurşun döktürülmekte, hocalara muska yazdırılmaktadır. Ayrıca köyün birçok tepesinde mezarı bulunan evliyalar bazı rahatsızlıklar dolayısıyla ziyaret edilmektedir. Yemişen’de “Menekşe Evliyası, Gındıra Gölü taraflarında “Urum Evliyası”, Çamlık’ta Isırgu Evliyası” yaylada Ortadağ Evliyası, ziyaret yeri işlevi görmektedir. Isırgu Evliyası’na diş ağrısı için, Orta Dağdaki evliya mezarına ise karın ağrıları için gidilmektedir. (KK 31)

“Korkan birine, yüksek yerden düşene kılıçtan su geçittirilir. Pala Osmangil’de kılıç varıdı, üç kere sudan geçirilir korkana içirilir. (KK 3)

³³⁵ Boratav, Pertev Naili, (1973), Türk Halkbilimi II... s. 149.

1.1. İnsan Hastalıkları ve Tedavisi

Afsunlama: Söğüt ağacından bir parça dal kesilir. Yontulur ve 3 gulhü (ihlas) bir elhem (Fatiha suresi) okunur, Allah’tan şifa istenerek yara üzerine söğüt dalı sürülür. Sürme işi, üç gün boyunca ve aç karna yapılır. (KK 3, 6) Bu tabir “Farsça afsun kelimesinden gelip büyü anlamındadır. Bugün afsun kelimesi, Farsçada bilhassa zehirli hayvanların sokmalarına karşı yapılan ‘şerbet’ manasını taşımaktadır.”³³⁶ Köyde afsunlama, içecek yolu ile değil bir cisme yüklenen sihrin tesiri ile çare manasında uygulamaya dönüşmüştür.

Ağrı

Baş ağrısı: a) Yazmayla baş sıkıca bağlanır. a) Başın üst bölgesine, tuzlu patates sarılır. c) Komşulara tuza okutturulur, okunan tuz ateşe atılır ve hastanın yazması ateşe tutulur, başa çekilir. (KK 3, 6)

Bel Ağrısı: a) Karasakız yakısı, yapıştırılır. b) Hasta düz bir zemine yatırılarak beli çekilir.

Diş Ağrısı: a) Isırgu Evliyası’na gidilir. b) Ağrıyan dişin üstüne tuz basılır. c) Kolonya sürülmüş pamuk çürük bölgeye konularak bir müddet bekletilir.

Kulak Ağrısı: a) Kulağı ağrıyan çocuk, kulak tekkesine götürülür. b) Annenin sütünden kulağa damlatılır. (KK 6)

Mide, Karın ve Diğer Ağrılar: a) Hastaya bol bol sıcak şerbet içilir. b) Karın ağrısına ebegümeci iyi gelir. c) Karın ağrısı için ıhlamur ve kekik kaynatılarak içilir. ç) Karnı ağrıyan çocuklara evliya toprağı yedirilir. Midesi ağrıdığına başı ağrıdığına şifa niyetine toprak yedirilir. d) Aldıç (aluç) ağacının çiçeğinden çay yapılır, şifalı olduğuna inanılır. Kendisinden de aluç pekmezi yapılır. e) Ağrılara ve şişkinliklere balmumu ve bal sürülmüş muşamba sarılır. e) Ağrıyan bel ve bacaklara koyun postu sarılır. f) Sancılanan insanlara dağ nanesi suda kaynatılarak içirilir. g) Baş ağrısının geçmesi için patates dilimlenerek alın bölgesine sarılır. ğ) Ağrıyan bacaklara kirli yün yahut hayvan derisi sarılır. Tedavi amaçlı vücudun deri ile sarılmasına “posta sokma” denmektedir. h) Ayrıca ağrıyan yerlere acımiş tereyağı sürülmektedir. (KK 3, 6) ı) “Evran sevran” diyerek çocuğun ağrıyan yeri üç kere sıvatlanır:

“Ulu ulu dağlar, ulu ulu taşlar,

Gökte uçan kuşlar, yerde akan sular,

Cümle erenler evliya, pirlar, dervişler

³³⁶ Örnek, Sedat Veyis, (1981), Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili... s. 30.

Bu çocuğun ağrılarını alın gidin.” denir.

Altına Kaçırma: Altını ıslatan küçük çocuklara tavşan pisliği yedirilir.

Arı Sokması ve Böcek Isırmaları: Arı sokmalarında yoğurt karıştırılarak sürülür. Yılan, böcek ısırmalarında kanın dışarı akması sağlanmaya çalışılır. (KK 6)

Arpacık: Arpacığa döğülmüş sarımsak sürülür.

Bağırsak Kurdu: Aç karnına çiğ süt içirilir.

Bıcırgan: Ayak parmaklar arasında görülen bir hastalıktır. Kaşıntıya yol açar, parmaklardaki derinin soyulmasına neden olur, derinin nemli olmasına özem gösterilir. Hatalık kına ile tedavi edilmektedir.

Böbrek Taşı, Kumu İltihabı: Hasta, sıcak/kaynar su dolu kazana girdirilip bekletilir. Ağrının şiddetine göre günde birkaç sefer yapılır. Maydanoz sapları kaynatılıp suyu içirilir.

Çıban: a) Çıbanların olgunlaşması ve yaranın akması için lahana yaprağı (sinüllü yaprak) ısıtılarak yara üzerine sarılır. b) Çıbanların olgunlaşması için üzerine lokum sarılır. c) Çıbanların olgunlaşması için üzerine közde kızdırılan soğan sarılır. d) Kanlı çıbanlar sülüğe emdirilir. e) Çıbanların üzerine arpa unundan lapa yapılarak ara ara sürülür. f) Kanlı egzama ve çıbanlar, ayak bileğindeki şişmeler sülüğe emzirilerek tedavi edilmektedir. Sülük bir müddet vücudun ağrıyan, kaşınan yerinde gezdirilerek pis kanı emmektedir. (KK 3, 6)

Dolama: Közlenmiş soğan sıcaklığı kaybolmadan bölgeye sarılır. b) Lokum bağlanır

Grip: Turşu kaynatılır, hastaya içirilir ve hasta terletilir. (KK 3, 6)

Göbek Düşmesi: Göbek üzerine ekmek parçası konulur. Ekmeğe bir çöp kibrit dikilir. Kibrit çöpü yakılıp üzeri bardak ile kapatılır. Bir iki dakika sonra bardak ve ekmek alınır, göbek yerine gelir. Buna halk arasında bardak çekme” denmektedir. (KK 3, 6)

Hava Çalması: Mevsim geçişlerinde, ateş ve bulantı, halsizliğe bağlı görülen rahatsızlıktır. a) Çocukları hava çalarsa, çökelek suyu ile çimdirilir, bol bol çökelek suyu içirilir. b) Çocukları hava çaldığında vücutlarına bal ve sirke sürülür. c) Kül kerekeri (kerekürü) yapılır. Kaynar kül ıslak bir beze konur, vücudun ağrıyan yerine sarılır. ç) Çökeleğin suyu ile başa yoğurtlu sarımsak sarılır, bu karışım ele, başa, ayak altına sürülür. (KK 3, 6)

İt Dirseği (Arpacık): Gözlerin kenarında olur, bu hastalığa afsunlama yapılır. Üç gün boyunca her sabah erken vakitlerde okunur.

Kabakulak: Bez yahut havlu ısıtılır, bez sıcaklığını kaybetmeden üzerine sabun sürülür ve şiş olan yerlere tutulur. Hasta evden dışarı çıkarılmaz, vücudu sıcak tutulur. Sıvı gıdalarla beslenir. (KK 3, 6)

Kırık ve Çıkıklar: a) Kırılmış olan kol ya da bacak sınıkçılar tarafından müdahale edilerek sarılır. b) Çıkıklar sınıkçılar tarafından yerine getirilerek bezle iyice sarılır. c) Kırılan yahut çıkık olan bölgeye kuru üzüm dövülerek sarılır, ağrı geçene kadar bekletilir. ç) Kırık çıkıklarda ayrıca yumurta ve un yahut nişasta ile lapa yapılarak ağrı bölgesine sarılır. d) Kemik incimelerine et sarılır, incinen bölge acı yağla yağlanır. (KK 6)

Kısırlık: a) Halk arasında kadın ve erkeğin çocuk sahibi olamama durumudur. Kadın, sıcak fırına sokulur bir müddet bekletilir. b) Kadın, karataş yahut kül buğusuna tutulur. c) Bel çektirilir.

Kızamık: Büyüklerde ve küçük yaşlarda görülebilen hastalıktır. Döküntüler yüzde başlar hızlı bir şekilde vücuda yayılır. a) Bal, reçel, pekmez yedirilir. c) Hastanın vücudu sıcak tutulur. ç) Sulu gıdalarla beslenir. d) Süt ürünlerinden uzak durulur.

Kireçleme: Isırgan otu kaynatılarak bacağı sarılır.

Köpek Isırığı: a) Köpek ısırıldığında, ısırık köpeğin tüyü alınarak yaranın üzerine sarılır. b) Deniz suyu içenin tükürüğü yaralara iyi gelir. c) Yaradan kan akıtılmaya çalışılır.

Mantar: Köyde bu hastalık “agzemenin” adıyla bilinmektedir. Ayak, el ve vücudun muhtelif yerlerinde görülen bir tür deri hastalığıdır. a) El ayak kükürtlü sabunla yıkanır, sürekli bezle kurulanır.

Mayasur (Basur): Hemoroid olarak bilinen bu hastalık makat bölgesinde kaşınma ve yanma ile baş gösterir. a) Hastaya kuşburnu suyu kaynatılarak içirilir. b) Bölgeye, gülbunnu sarılır. c) Sıcak su ile pansuman yapılır. ç) Baha yaprağı haşlanarak makat bölgesine sürülür. (KK 6)

Saçkıran: Başta saçkıran yahut başka bir yara çıktığında yaraya sarımsak sürülür.

Sarılık: Sarılık hastalığına yakalanan insanlar sarılık taşıyla çimdirilir. Evvelden her evde bulunan bu tas Mekke’den getirilmektedir. (KK 3, 6)

Siğil: a) Elinde siğil çıkan kişiler, elini cenaze suyu ile yıkar. b) Kurbağa siğil çıkarır düşüncesiyle kurbağaya ellenmez. (KK 3, 6)

Temreğü: a) Temreğü olan kısmın çevresi kopya kalem ile çizilir. b) Bir söğütten, üzerine ayet yazılacak şekilde enli olan bir dal kesilir ve yontulur, üzerine ayet yazılır. Bu söğüt dalı, temreğüsü olan hastanın niyetine diyerek evin bir odasına ipe asılır. Söğüt dalı kurudukça temreğü de kurur. (KK 3, 6)

Uyuz: Uyuz hastaları soğuk su ile sürekli yıkanır. Kül suyu ve katran karıştırılarak derinin her bölgesine sürülür. (KK 3, 6)

Verem: Verem hastalığı olanlara çam kabuğundan su çıkarılarak içirilir. Köy halkının dilinde “verem” ile “viran” kelimeleri, kimi yerde birbiriyle ayırt edilmeyecek mana yakınlığı taşımaktadır. Kullanımda ortaya çıkan bu husus daha çok kargışlarda görülmektedir. “Veram olasıca....!” cümlesinde hastalık manasında kullanılan kelime, “Beni veram ettin.”, “Çocuğu zarilete zarilete veram ettin.”, “Veran olma get yârine yat.” cümlelerinde ise “viran etme, yorgun bitap duruma düşme/düşürme” manası ile kullanıma sahiptir. “Verem” birçok bölgede hastalığın özelliği dolayısıyla çeşitli adlar³³⁷ almıştır. Köyde hastalığa “ince dert” olarak söylenmektedir.

Yanık: a) Yanıklara gazyağı sürülür. b) Yaranın üzerine yumurta yağı yahut yumurta akı sürülür. Elde oluşan çatlaklara karasakız veya çamsakızı sürülür.

Yara: a) Kanamalı yaralara çaput yakılarak bağlanır veya tütün basılır. b) Kanayan yara üzerine yağlugara (yanmış çaput) basılır, çaput inek yağıyla yağlanır. c) Pişiklere ve sulu yaralara çürük unu sürülür. (KK 31) Çürük unu ağaçların gövdelerinde dalların çürümesi ve dökülmesi ile oluşmuş tozudur. ç) Tuzlu balgam (irin) ellerde olurdu, ona da çocukların kakası sürülürdü. d) Dudaklarda yara yahut çatlak olduğunda gaynıyla evlenmiş bir kadının saçları yaraya sürülür, (KK 31)

Ağız yaraları: Karbonatlı suyla gargara yapılır. b) Sirkeli su ile ağız temizliği yapılır

Yılcancık: Bir kimsede yılcancık hastalığının olduğunu anlamak için yılcancık taşı hastalık bölgesine konur, taş tutarsa hastalık olduğu anlaşılmış olur.

³³⁷ Bu hususta bakınız: Dağlar, Yalçın, (1951), Köylerimizden Örnekler... s. 77. (Verem hastalığı, “ince ağrı” olarak dile getirilmektedir.)

1.2. Hayvan Hastalıkları ve Tedavisi

Yiyecek Dokunması: Ot ve benzeri yiyeceklerin dokunması durumlarında hayvanlara sirke içirilir. Hayvanın karnı şişmiş ise kulağından kan alınır. (KK 6)

İndirme: Atların bacaklarında “indirme” olduğunda beziryağı karabiberle karıştırılır, hayvanın ön bacaklarına özellikle eklem yerlerine sürülür. Bu tedavi yöntemi hayvanlarda hamlama olduğunda da uygulanır. Ayrıca tuzlu çor yapılıp vücuda sürülür. Atların bacaklarında hamlama olduysa bacakların üst kısmı bağlanır, alt kısımdaki kirli kan akıtılır. (KK 6)

Çon, Öksürük: “Çon, hayvanların üşütme hastalığıdır, hayvan yemez içmez, boyna titrer.” (KK 6) Hayvanlar çon ve sakağı (öksürük) olduklarında saman ile su bir torbaya konularak kaynatılır, oluşan buhar hayvanın burnuna tutulur ve saman sıcaklığı geçmeden hayvanın sırtına sarılır. Kuyruğu yararlar özellikle kuyruk altından kan alınır. Gözün çevresindeki damardan kan akıtılır. (KK 6)

Yaralanma: Hayvanlar kurt tarafından boğulmuş ve yemek borusu parçalanmamış ise tetere otu kaynatılarak yaraya sarılır. (KK 6)

Delirtme (Kudurma): İnsan ve hayvanda görülebilen bu hastalığa her iki durumda da köyde “kudurma” denmektedir. Deliren hayvanların boynuz diplerinde oluşan kurtların temizlenir. Kurtların ölmesi yahut hastalık halinin yeniden nüksetmemesi için haşere ilacı ile boynuz bölgesi yıkanır.

İştahsızlık: İştahsız hayvanın kulaktan, kuyruk altından ve ucundan kan alınır.

Şişme: Koşum sonunda boynu şişen hayvanın şişen yerlerin tereyağı sürülür.

Kıl Dökülmesi: Tın kuyruk kıllarının dökülmemesi için kan alınır kuyruktaki kirli kan akıtılır. (KK 6)

Köten: Hayvanların yüzlerinde yahut boğaz bölgelerinde “köten” adı verilen şişlikler oluştu ise şiş olan etler deşilir kanı akıtılır, iltihap temizlenerek yaranın ağzı dağlanır. (KK 6)

1.2.1. Hayvan Kalitesinin Belirlenmesi

Öküzlerin kalça kemiklerinin üstü geniş olursa güçlü olduğuna kanaat getirilir. Yani arkası inceyse hayvan pek gelişmeyeceği için tutulmaz.

Sığırın boynu kalınsa sütlü olmaz. Sütlü olduğu memelerden anlaşılır. Karın altındaki damarlar kalınsa hayvan bol sütlü demektir.

İyi cins atların göğsü geniş, kulakları küçük ve kafası kuru olur.

Sığırlar iki yaşına geldiğinde önden iki diş çıkarır. Ön dişleri aynı hizada ve büyüktür. Buna köyde “kapak atma” denmektedir. Kapak atma durumu, özellikle kurbanlık hayvan alırken hayvanın yaşının tespitinde ehemmiyet arz etmektedir. Kapak atmamış bir hayvan kurban edilemez. Hayvan üç yaşına geldiğinde dört iri diş çıkarır. Dört yaşına geldiğinde iki diş daha çıkarmış olur. Beş yaşında ise hayvan çapraz atar. Köyde hayvanın küçük dişini kaybetmesine “çapraz silme” denmektedir. Çapraz silmede ön dişler iyice uzar. Yandaki dişleri seyrelir ve uzamaz. Artık hayvanın “yaşının geldiği”ne hükmedilir. Yaşlanmış bir hayvan tutulmaz. Atların önde sivri kalan ve hiç düşmeyen dişine “şeker diş” denmektedir.

İyi cins mandanın belinin üstündeki kemik tek parçadır. Kötü cins mandalarda bu kemik birden çok olur ve bir bütün değildir. Mandalar üç yaşında iki diş çıkarır. Dört yaşında diş sayısı dördü bulur. Beş yaşında iki diş daha çıkarır. Mandaların yaşı dişlerin haricinde boynuzlarındaki boğuma göre de hesaplanmaktadır. Boynuzdaki her aralık bir yıla (yaşa) tekabül etmektedir. (KK 6)

SEKİZİNCİ BÖLÜM

SÖZLÜ EDEBİYAT

1. Genel Hususlar

Türk halk edebiyatında nazım, anonim ve ferdî olarak iki kolda ilerlemek suretiyle günümüze ulaşmışlardır. “Anonim olanlar başlangıçta bir kişi tarafından söylenmiş veya yazıya geçirilmiş, cemiyetin ortak duygu ve düşüncesini, terbiye ve tefekkürünü aksettiren kolektif mahsullerdir. Bunlar sözlü olarak yaşadıkları, zamana ve muhite göre değişikliklere uğradıkları için tam bir sanat seviyesine ulaşamamışlardır. Ancak bazılarının ferdî eserlerden keyfiyet bakımından üstün oldukları söylenebilir.”³³⁸

Söz daimi surette merasimle, içtima ile yan yanadır. Uygulamalar, sözü metafizik bir saha ile ilişkilendirerek söze sihri bir zemin kazandırmakta yahut kutsiyet atfetmektedir. “İnsan hayatını merasimsiz tasavvur etmek imkânsız”dır. Halkın yüzyıllardan beri yarattığı ve toplum içinde özel bir yere sahip olan merasim folkloru, halkın düşünüş tarzını, gelenek göreneğini, merasimlerini düzenli biçimde izleme imkânı verir.³³⁹ Birçoğu merasim ağırlıklı olan sözlü mahsuller, “insanın olaylara inanç ve itikadın bedîî biçimde yansıtılması bahis konusu türlerin esas özelliğini teşkil eder.”³⁴⁰

Sözlü edebiyat, sözün gücüne, anlamın niteliğine, anlatıcının kabiliyetlerine dayanır. Söz söyleme, gelenek içerisinde, günün şartlarına bağlı değişikliğe uğrayarak günümüze kalabilmektedir. Söz, aktarma özelliği dolayısıyla hâkimiyet kurduğu her sahada yeni iletişim fonksiyonları üstlenmektedir. Sözün mekânı öncelikle dinleyenin ve anlatanın hafızası, sonrasında sözün anlatıldığı çevredir. Köy odaları, kahvehaneler, köy fırınları, cami ve cami önü, muhtarlık odası, çeşmeler anlatmanın birer mekânıdır. Yayla hayatında salak yanı, Saydere, çeşme önleri, cami ve çardaklar sözle ilgili işlevler yüklenmiştir. Gurbete çalışmaya çıkanların nakillerinde yine çalışma ortamında birçok asker hatırası ve mesellerin anlatıldığı görülmektedir.

“Ahmet dayım anlatudu, o anlantdukça biz gülerdik. Onun meşhur bir hikâyesi vardı, Anasını everen adam.” (KK 6)

“Evveli büyükler anlatudu Koroğunu, ama aklımda bir iki deyişi galmış, hatırlamıyom şimdi.” (KK 8)

³³⁸ Elçin, Şükrü, (1986), Halk Edebiyatına Giriş... s.7.

³³⁹ Paşayev, Gazenfer, (1998), Irak Türkmen Folkloru... s. 39.

³⁴⁰ Paşayev, Gazenfer, (1998), Irak Türkmen Folkloru... s. 39.

Karacaören’de derlenmiş olan malzemeler, edebî bakımdan ve sosyal tarih açısından değer atfetmektedir. Birçok asker hatırası, Osmanlı Rus Savaşı, Irak Cephesi, Kurtuluş Savaşı ve seferberlik dönemlerine isabet etmekte, Türk siyasî tarihine dair bilgiler ortaya koymaktadır. Çocuk oyunları, bilmeceler, atasözleri, bazı mensur anlatılar bünyesinde ince ve etkili söyleyişe örnek şiirler ihtiva etmektedir. Doğu ve batı masallarından halk edebiyatı sahasına intikal etmiş birçok unsura rastlamak mümkündür. Yazılı bir kaynaktan neşet etmiş olanlar ise gelenek içinde yoğrularak mahallî özellikler kazanmıştır. Birçok hadise, nakil, anlatı sahada sözle aktarılmakta, sözle icra imkânı bulmaktadır.

Dinleyiciler, başka zaman ve başka mekânda yahut kendi aile çevresi açısından birer anlatıcı fonksiyonu kazanmaktadır. “Yazılı kültürün yazı dilini, sözlü kültürün sözlü dili oluşturduğu”³⁴¹ kabulünden hareketle elimize geçen metinlerin, dilin söze dayalı niteliklerini tüm cepheleriyle yansıttığı görülmektedir. Aslî ünlüler dışında birçok ünlünün kullanılması ve ses olaylarının söyleyişe yansıtılması, özellikle yabancı kelimelerin telaffuz edilme şekilleri, köyde kendine mahsus bir anlatma dili oluşturmaktadır. Ağız özellikleri, vurgu, seslerin azalan artan tonu, kelimelerin boğumlanma yerleri ve ritmi derlediğimiz sahanın bu manada özgünlüğünü göstermektedir. Masallarda dile getirilen “Ondan sonrama, gelgelelim, yaptı yapmasına emme” bağlama sözleri, tekerlemelerde yer alan “Encik mencik gırk gale, ooo ovalamaa dovalamaa, fişş yayuğum fişş fişş” yansımalar, oyunlardaki “birenleme/sayma” dörtlükleri ve bunların dışında birçok yeminler, küfür sözleri, “kaku kakma, karış verme”ler, sözlü kültüre dayalı faal bir alana işaret etmektedir. Atasözleri bölge insanının iktisadî ve içtimaî hayatına ışık tutmakta, insan davranışlarını tasvir eden hükümler taşımaktadır.

Yazı, tahsil hayatının ahali arasında yaygın olmaması dolayısıyla pek varlık gösterememiş, geniş bir zemine yayılamamıştır. Buna nazaran yazının bir nevi sözelleştiği, sözlü sahayı beslediği görülmektedir. Mevlidler, köy odalarında yüzünden okunan Yusufiye, Ahmediye, Muhammediye, Battalname, Hz. Ali Cenklere, siyret, siyer gibi metinler, (KK 2) yazılı sahadan sözlü sahaya intikal olunmaktadır. Birçok halk hikâyesi, öğrencilik çağlarında matbu kaynaklardan okutturularak cemiyet hayatına yayılma imkânı bulmuştur. Ses, mana ve metnin amacı bakımından değişikliğe uğrayarak hususiyetler kazanmıştır. “Şifahî kaynaklar gerek geçmişi geleceğe nakletmesi gerekse Türk milletinin İslam’ı yorumlama biçimlerini yansıtmaları bakımından değer arz etmektedir. Teşekkül ettikleri zaman ve zeminin örnekleri sıfatıyla Türk hayatının temel hususiyetlerini veren

³⁴¹ Ong, J. Walter, (2013), Sözlü ve Yazılı Kültür... s. 30.

şifahî kaynaklar, bir tarafıyla tarihî dolayısıyla gerçekçi (realist) bir zemine dayanırken diğer tarafla tarihî temeli aşan ruhî ve psiko-sosyal yapıya sahiptirler.”³⁴² Anlatıcıların muhayyilesinde zenginleşen, yeni biçimlerle genişleyen, çeşitlenen anlatılar, kişiler üzerinden icra imkânı bulsa da bir milletin tamamına has olan eşya, insan, kâinat tasavvurlarını yansıtmaktadırlar.

Ses, yazıyı, zenginleştirir, sesle anlamlandırma, anlatıcı dışında birden çok kişinin faaliyet sahasına dönüşür. Anlatıcının hayal ve tasavvuru, şahsiyeti dilin gücünü, kimliğini ve sosyal çevreyi belirlediği gibi metnin dilden kulağa geçmesi de düşünceyi az bağlamli olmaktan çıkarmaktadır. Sözlü saha, dinleyicilerine anlamı biçimlendirme, yönlendirme imkânı vermekte, mesajın hâkimiyet sınırlarını genişletmektedir. Dar bir alanda dahi varyantlarının oluşması, anlatma işinin köyde devamlı surette yapıldığını göstermektedir. “Yörükler” adlı hikâyede birçok manzume, varyantlarıyla tespit olunmuş, bir sülale çevresinde söylenen ninninin başka bir çevrede benzer olmadığı görülmüştür. Hastalık, gelişememe, konuşamama, yürüyememe (basuk olma), durumlarında başvuru olan “çocuk satma”, “duşak kesme” uygulamaların mahalleler arasında dahi farklarına rastlanmaktadır. Derleme esnasında hikâyeye, masal anlatılırken geçişlerde ses tonunun değişmesi, söyleyişin, mimik ve jestlerin farklılık göstermesi, kaynak kişilerin başka bir kişiliğe bürünmesi (özdeşim), anlatıcının etkisinde kaldığını göstermektedir. “Kok dede, fõtlek, fõtlenbüz” gibi hayalî varlıklara birbirinden farklı özellikler yüklenmekte, bazen eylemleri bazen fiziksel yönleri öne çıkarılarak tasvir edilmektedir.

“Kok dede çocukları alıp kaçuru, ıssız yerde ya yer ya da heç çocuğu olmaduğu için yanına alu, büyütü.” (KK 20) “Kok dede yaşlu biri, büyüklere gücü yetmez, anca çocukları kaçuru ama fõtleğin bi dudağı yerde bi dudağı gökte, hem de zebellah gibi.” (KK 21)

Yazılı bir metin, meramını anlatabilmesi için dilin doğal ortamı olan ses dünyasıyla bağ kurması gerekmektedir. Ses yazı kadar anlam taşır. Seslendirme, metni zenginleştirir, anlamın sınırlarını genişletir. Anlatı, birden çok kişinin muhayyilesini, zihni faaliyetlerini içine alacak biçimde çoğalır. Bir metni okumak metni sese dönüştürmektir.³⁴³ Karacaören Köyü’nde derlediğimiz metinlerin hemen hepsi ses zenginliğine dayanmaktadır. Ses muhatabını uyarır, mesajın ifadesini kolaylaştırır. Fiziksel yapısı sestten oluştuğu için söylenen söz, insanın içinden gelir ve insanları birbirine bilinçli içyapılar, kişiler olarak bağlar, birbirine sınıksız bağlı insan kümeleri oluşturur.³⁴⁴ Köyde faal olarak icra edilmekte

³⁴² Şeker, Fatih M. (2010), İslâmlaşma Sürecinde Türklerin İslâm Tasavvuru... s. 24.

³⁴³ Ong, J. Walter, (2013), Sözlü ve Yazılı Kültür... s. 20.

³⁴⁴ Ong, J. Walter, (2013), Sözlü ve Yazılı Kültür... s. 93.

olan ağıt, ninni, tekerleme hafızada kalıcı vasıflara sahiptir. Ayrıca, sözlü sahada anlatma, sürekli tekrarlamayı gerektirdiğinden bu sayede kalıcılık sağlanmaktadır. Derlenen malzemelerin Türk edebiyatı sav, sagu, koşuk, destan unsurlarıyla benzer yapılarda olması, sözlü geleneğin devamlılık göstermesi, söze dayalı olması ve sözün bir vezne oturması dolayısıyladır. Sözlü kültür sesi düzenleyerek kendisine birden çok muhatap belirlemekte, anlatıcının anlatması ile yeni anlatıcı kitleleri ortaya çıkmaktadır. Bu da edebî ürünlerin hızla yayılması, yayılarak zenginleşmesi, yeni mekânlara taşınması manasına gelmektedir. Masallar kısmında yer alan “Ciğer” anlatısında manzum ifadeler 60 yaş üstü kaynak kişiden derlenmiş olup şahıs, hayatı boyunca devamlı surette anlatmayı sürdürdüğünü, malzemeleri akılda bu şekilde kaldığını belirtmektedir.

“Çocukları aludum edirafıma, özellikle ayaz olduğu zamanlar, kışın çok yağdığı vakıtlar, tarla tapan işleri olmaz hani, hekaye anlatudum, bilmece sorudum, çocuklar bi daha anlattıurudu, biter bi daha anlat derleridi.” (KK 19)

“Münüse annemin hikâyelerini ezbellediyyidim artu, Küpe Binen Cadı garıyı kaç kez dinnedim ondan.(KK 15)

“Bize, mahallenin tüm çocuklarına Gıcır Ali’nin annesi masal anlatudu. Arzu ile Gamber, Alı ile Kerem, Şahsenem vb.” (KK 4)

Düşünce her zaman şiir kalıbına girmiş olmasa da mutlaka ahenk ağırlıklıdır ve dinleyicinin dikkatine yönelik yapılar arz eder. Düşüncenin sürekliliğe ihtiyacı vardır.³⁴⁵ Yazının anlamı her an okuyucunun önünde hazır olduğundan unutulana, üstesinden gelinemeyen satırların üstünde durmak mümkündür. Ancak sözlü sahada durum farklıdır. Söz daha ağızdan çıktığında yokluğa karışır. Hafıza dışında her şey geçmişte kalır. Anlatıcı işine sadıksa böyle durumlarda daha fazlasını söylemek, usul usul ilerlemek, dinleyicinin tasarrufuna dikkate almak durumundadır. Ağdalı konuşmak, az önce söylediğini tekrar hatırlatmak, metnin duygusunu öne çıkarmak gerekmektedir. Sözü tekrar etme, dinleyiciye soru yöneltme, sesin yükseltilmesi, vücudun sese bağlı hareket ettirilmesi, dinleyicinin dikkatini uyanık tutmaktır.

“O an ümüdüm üzüldü inanı musun, emme başka da bir çıkar yolum da yoğudu. Tam üç el atış eddim, bum bum bum, adam kaçdı duru musun ben de arkasından. Sen misin ben misin, sonunda guyruğu gısdudu.” (KK 8)

Anlatıcılar, çocuklukla olayın içinde yer alan ve yaşayan kişi rolüne bürünürler. Sahada yapılan derlemelerde anlatıcının bazen kolunu kaldırarak bazen ayağa kalkarak “Emme de bi

³⁴⁵ Ong, J. Walter, (2013), Sözlü ve Yazılı Kültür... s. 55.

oldu değil mü, burada sana bi şey anlatacağım lakin bu essahdan yaşanmış bi olay!” (KK 3) sözleriyle anlattığı olaya kendisinin inandığı, dinleyicinin de inanmasını beklediği görülmektedir. Anlatıcı, olayın anlatılma şekline bağlı olarak, dikkatleri canlı tutmak, dinleyenleri tarafına çekmek, ikna etmek gibi ödevler üstlenmektedir.

Edebî türlerin mesajı ve iletilme şekli birbirinden farklıdır. Hepsi de bir gaye taşır. Sözle yapılan icralarda muhatapların yaşları, ilgileri, eğitim seviyeleri metnin anlatılma gayesiyle bağlantılıdır. Yaşanmış elim bir kaza (traktörün/arabanın yoldan çıkması, tuğla yüklü vagonun devrilmesi) Hatipli Köyü ile olan düşüş, yıldırım düşmesi, doğum, ölüm hadiseleri, hikâye, şiir, deyiş ve manilerde karşımıza çıkmaktadır. Cemiyetin tutucu olan davranışı, olayları ele alışları, zihnî faaliyetleri ve değerleri yüzyıllar ötesine sözlü gelenek imkânları içinde aktarılmaktadır. Bugün mani, türkü, ninni, bilmece, masal eski gücünü kaybetmiş olsa da sahada değişmelere uğrayarak anlatılmaktadır. Aşk ve ayrılık manileri yerine seçim manileri söylenmektedir.

Yöreye has söyleyişler, deyimler, oyundaki “sayma”lar, sanat yapma gayesinden çok birçok işlev yüklenmiştir. İşi eğlenceli ve kolay kılmak, vakti değerlendirmek, cemiyet içinde eğitmek işlevi yüklenmek, fertlere müşterek değerler kazandırmak amaçlanmaktadır. “Öğey Anne, Tembel Memet” masallarında sosyal mesajlar eğitici fonksiyonlarını göstermektedir. Yayık yayarken “Yayuk yaydım hışım gibi / Yağı çıksın başım gibi / Fış kayığım fış, fış, fış (KK 3)” deyişi, işi kolay ve eğlenceli hâle getirmeye yönelik söylenen metinlerdendir. Söz, manzum biçimde ise mutlaka bir tavır ve eda ile söylenir, bunlar içinde türkü olarak sahiplenilmiş olanların bir ezgisi vardır ama türküler, deyişler çalgı ile icra olunmaz.

Yazılı metinler, hafızaya geçtikten sonra kulaktan kulağa sözle yayılır. Yazılı kültür malzemeleri sözlü kültür içinde tekrar ede ede şifahî özellikler kazanır. Okunan metinler, duyuldukları ve hıfzedildikleri oranda çevreye aktarılır. Sözlü kültürün hâkim olduğu mekânlarda bilgi yüksek sesle tekrar edilmediği ve suret kazandırılmadığı takdirde yok olmaktadır. Dolayısıyla sözlü kültür, metinden bir derece yoksundur. Uzun kış gecelerinde, namaz sonrasında toplanan, köy odalarında bir araya gelen köyün erkekleri söze aktarılmış yazılı metnin taşıyıcısıdır. Düşünce, ailenin diğer mensuplarına yine sözlü biçimde nakledilmektedir. Sosyal yapının bir gerçeği olarak kadınlar ve çocuklar, bu ortamlarda pek görülmez. Kadınlar, rollerine bağlı olarak birer anlatıcıdır. Çocukların ilk eğitimi, ergenlik dönemi, kültürlenme süreci sözlü anlatılarla desteklenir, anne sözlü kültürün imkânlarını kullanarak çocuklarına rehberlik eder, öğreticilik üstlenir. “Tutum gelişimi

sürecinin önemli yönlerinden biri, çocukların temelde cemiyetlerine ilişkin tek bir görüşe hedef olmalarıdır.”³⁴⁶ Dualar, yatak duaları, sorgu-sualler, bilmece, dinî meseller rehberliğin birer sonucu olarak hafızalara taşınır. Anne-kız, gelin kaynana ilişkilerinde masalların, nükteli deyişlerin, manilerin taşıyıcısı yine kadınlardır. Bilginin değerli olması dolayısıyla, bunu koruyan ve eski günleri anlatan bilge kişilere hürmet edilir. Sahada derlenen çoğu metinlerde erkeklerin sözlü malzemeleri (hikâye, kıssa, masal) zihinlerinde tutamadıkları, kadınların ise yıllar öncesine dayanan birçok inanç, uyulama ve edebî mahsuller hakkında hala teferruat sahibi oldukları görülmektedir.

Edebî ürünlerde mana, hitap edilen zümrelerin bilgi ve görgüsü seviyesinde basittir. Arapça, Farsça ibarelerde ağız özelliklerine bağlı söyleyiş farklılıkları oluşmuş, Batı kaynaklı kelimelerin söylenişi yörenin damak yapısına uymadığı için orijinalleşmiştir. Karadeniz kıyı boylarından, göçer yaşayan ünitelerden, Rum yerleşimlerinden etkilendiği kültür malzemelerinden, söz varlıklarından anlaşılmaktadır. Deyiş, deyim ve kelimeler mahallî kimlikler kazanmıştır.

Masal, bilmece, kıssa ve menakıpların anlatılmasında, Hacivat temsillerinde inanç faktörü ve coğrafya şartları belirleyici olmaktadır. Özellikle uzun tahkiyelerde sosyal ve dinî mesajlar yöre insanının Müslüman, Sünni ve Türk olduğunu öne çıkarmaktadır. Kabak Masalı’nda üvey anne ve üvey anneye itibar eden (uyan) baba eleştirilmekte, aile huzuru vurgulanmaktadır. Yine Ali Baba’nın hayatıyla ilgili nakledilen kerametlerde halkın zihninde yaşayan din tasavvuru kendini göstermektedir. Kutsallık izafe edilen zatların öldükten sonra da abdest alırken, camide cemaatle birlikte namaz kılarken (KK 3) görüldüğü belirtilmektedir. Manilerde hakkına razı olma, kader ve kazaya boyun eğme söz konusudur. Sevgi, ayrılık, sitem, yardımlaşma, öğüt temaları yaygındır. Yanlış davranışlar tenkit edilmektedir.

Sözlü gelenekte, anlatmak kadar yerleşmiş söz kalıplarını kullanmak da önemlidir, söz söylemek, yazıdan daha önemli bir fiildir. Diğer alanlarda görüldüğü gibi sözlü dil niteliği, köyde siyasî alanlarda da bir faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle yerel seçimlerde taraflar, eleştiri ve övgülerini seçmenlerine manilerle iletme yolunu seçmiştir. Sözlü edebiyat birer siyasî propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Seçim manileri olarak adlandırılan edebî mahsuller, köyün siyasî yapısını, seçmenlerin hassasiyetlerini göstermesi bakımından kıymet taşımaktadır. Manilerde kişilerin anlık duyguları bölge ağız özellikleriyle dile getirilmektedir.

³⁴⁶ Freedman, Jonathan L, O. Sears, David, (1989), Sosyal Psikoloji... s. 350.

Cenik taraflarına değişim için gidenlerin nakilleri, sürülerini Çarşamba, Bafra dolaylarına kışlatmaya götürülenlerin başından geçen hadiseler, Arabistan’a çalışmaya gidenlerin yazdığı mektuplar ve onlara gönderilen band kayıtları, sosyal hafızayı canlı aktaran edebî mahsullerdir.

“Köyün erkekleri, köy odasına birükülerdü. Bu usul idi. Ahmediye, Yusufname, Siyer okunudu. Bazıları âşık hikâyeleri okurdu kitapdan. Kerem ile Aslı, Arzu ile Gamber, Emrah ile Selvi... Benim dışımda siyret kitabını, Ahmet şahin, Molla Emmi okudu bir de Ömer Emmi, nazımlı Muhammediye de okunurdu, bir zaman cenknameler okuduk. Battalname, Hz. Ali Cenkları, ama hiç Mesnevi okumaduk.” (KK 2)

1.1. Ağız Özellikleri

Ünlüler: Karacaören ağızında yazı dilinde bulunan temel ünlüler doğal olarak bulunmaktadır. Türkiye Türkçesi sahasında olduğu gibi temel ünlülerden çeşitli sebeplere bağlı gelişen ünlüler de derlenen malzemelerde görülmektedir. Aynı kelime içinde ya da kendisinden sonra gelen kelimeye bazı ünlü veya ünsüzler buna sebep olmaktadır. Ayrıca bölge insanının çok eskilere dayanan söyleyişleri koruması, kişilere has konuşma biçimleri ünlüleri şekillendirmiştir. Dolayısıyla bu durumlar temel ünlülerden kısmen sapmayı ortaya çıkarmıştır. Damak yapısının biçimlendirdiği ses özellikleri Anadolu’nun birçok yöresinden farklı değildir. Yabancı kelimelerde ön ses türemeleri, bildirme ekinde “r” harfinin düşmesi, ünlülerin sürekli olarak genişlemesi, nazal n’nin diğer “n” harflerinden farkının söyleyişe yansıtılması genel karakterler olarak karşımıza çıkmaktadır.

a ünlüsü: Arka damakta, dilin arka kısmı yükselerek ve dil ucu arkaya doğru çekilerek telaffuz edilir. Kalın geniş ve düzdür. “Bazı ünlü ve ünsüzlerin etkisiyle normal a’nın yaygın boğumlanma noktası dışında ortaya çıkan bazı çeşitleri görülmektedir.”³⁴⁷

ā ünlüsü: Arapçadan dilimize geçmiş kelimelerde yaygın bir şekilde görülen uzun a, Türkiye Türkçesi yazı dilinde görülmez. Alfabe de bunu karşılayan bir harf de yoktur. Temel a ünlüsünden bir buçuk kat daha fazla sese sahiptir ve daha uzun söylenir. Buna sebep bazı durumlar vardır:

İç seste bulunan ğ, ğ, h, h, k, k, r, n, (<ñ), v(<ğ), y ünsüzleri düştükleri veya eridiklerinde bir önceki ünlü uzamaktadır. “Bu uzamayla hem düşen ünsüzün boşluğu

³⁴⁷ Demir, Necati, (2006), Tokat ili ve Yöresi Ağızları... s.75

telafi edilmekte hem de mananın bozulması engellenmektedir.³⁴⁸ Ör. Āladı (ağladı), ānadıyōm (anlatıyorum), çarmış (çağırılmış), sārduḳ (sağardık).

Şahıs zamirlerindeki a sesi, kelime bünyesindeki ñ ünsüzü etkisiyle uzun okunur. ñ sesi iki sestem meydana geldiği için doğrudan düşmesi mümkün değildir. Ünsüz düşmesi ñ sesinin g/ ğ ünsüzleriyle temsil edilen kelimelerde ortaya çıkmaktadır. Düşmeden sonra yan yana gelen iki a ünlüsü kaynaşmakta ve uzun a ünlü durumuna gelmektedir. Ör. bā ne ki (bana ne ki), sā ne ki (sana ne ki)

ķ ile biten kelimeler tek ünlü ile oluşan ek aldığında - ķ > ğ gelişmesi etkisiyle iki ünlü yan yana gelmekte dolayısıyla uzun ünlü oluşmaktadır. Ör. Irmā (ırmağı), bardā (bardağı), kaza (kazağı).

á ünlüsü: Yarı kalın, yarı ince, düz geniş, a ile e arası bir ses özelliğine sahiptir. Herhangi bir sebepten geride boğumlanan a sesinin incilmesi veya daha önce boğumlanan e sesinin kalınlaşması sonucu oluşur. Ör. Áleşmişler (eğleşmişler), dāğül (değil), şáár ekmái (şehir ekmeği).

İnceltme özelliğine sahip c, ç, l, s, ş, y, z ünsüzlerinin tesiriyle olmaktadır. Sátmıya (satmaya), áccük (azıcık), burıyá (buraya).

e ünlüsü: Yazı dilinde kullanılan normal e sesi, ön damakta geniş-düz ve açık bir biçimde söylenir. “A” ünlüsüne göre dil ucu daha öndedir, alt dişlere daha yakındır. Ses organının arkası biraz genişleyip çene düşmektedir. Yörede temel e sesi haricinde çeşitli nedenlerle ortaya çıkan bazı e sesleri görülmektedir.

ē ünlüsü: İç ve son seste ğ, ğ, h, ħ, k, ķ, r, n, (<ñ), v(<ğ), y ünsüzleri düştükleri veya eridiklerinde bir önceki ünlü kurallı denebilecek derecede uzamaktadır. Ör. gendünü benmiş (kendini beğenmiş), ilen (ilegen), mēşurdur (meşhurdur)

Gelecek zaman eki bünyesinde bulunan ğ ve -k ünsüzleri üzerlerine ek aldığında erirler ve yaz düşerler. Bir önde bulunan e sesleri, bu boşluğu doldurmak için daha uzun söylenir. Ör. diniyecēm (dinleyeceğim), kesecēm (keseceğim), sökecēm (sökeceğim).

-k sesiyle biten kelimelere ünlü ile başlayan ek geldiğinde son seste - ķ > ğ gelişmesi olur ve ğ erir. Bu durumda ē ünlüsü ortaya çıkar. Ör. “ekmē böl ye (Ekmeği böl ye.), inē sağdı(ineği sağdı), keşğē ataşdan al. (keşgeği ateşten al.) meslēm (mesleğim).”³⁴⁹

³⁴⁸ Demir, Necati, (2006), Tokat ili ve Yöresi Ağızları... s.75

³⁴⁹ Demir, Necati, (2006), Tokat ili ve Yöresi Ağızları... s. 78.

Cevap edatı olan he, şaşırma anlamında bir işlev yüklendiğinde e ünlüsü uzun söylenir. Ör. Hē demek inek aramıya getmiş?

é ünlüsü: Yazı dilinde kullanılan temel ünlülerden sonra en fazla kullanılan ünlüdür. Kapalı e adı verilen bu ünlü, Türkçenin yazılı tarihi metinlerinde, Türkiye Türkçesinin hemen bütün ağızlarında, başta Azerbaycan Türkçesi olmak üzere diğer Türk lehçe ve şivelerinde bulunmaktadır.³⁵⁰

Yarı geniş, yarı dar, düz, ince, e ile i arası bir sestir. Daha çok ‘i’ sesine yakındır. “é” ünlüsü köy ve civarında I. ve II. ağız yörelerinde çoğunlukla e>i değişmesinin bir aşaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak ilk hecede bulunmaktadır ve karasızlık gösterir. Ör. eşitmedim (işitmedim), éyi (iyi), deyin (diye), gédeller (giderler), géysi (giysi).

Kelime Başı Ünlü Türemesi: Türkçede belirli bazı ünsüzler söz başında bulunmazlar. Böyle olmakla birlikte, Türkçenin bünyesinde, bu tür ünsüzlerle başlayan pek çok yabancı sözcük bulunmaktadır. Bu yabancı sözcüklerden genellikle r, l ve ş ile başlayanlarına, Anadolu ağızlarının gösterdiği tepkiden ve onları kurallı bir ses yapısına uydurma gayretinden, öntüreme adını verdiğimiz dil olayı ortaya çıkmıştır. r’den önce [e+, ı+/ĩ+, ö+, u+, ü+]sesleri türeyerek Türkçedeki alıntı recep, rakı, rahat, ramazan, rüzgâr, rast gelmek, rüya sözcüklerini irecep, ırakı, ırahat, ıramazan, ürüzgar, ırast gelmek, ürüya<ürya biçimlerine sokar.³⁵¹ Bu durum Karacören söyleyişinde de vardır.

Kelime başı t/d değişimi: Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi ince sıradan kelimelerde kelime başı t->d- değişimi görülür. Kalın sıradan kelimelerde ise kelime başı t- ünsüzü daha çok korunmakla birlikte değişime örnek kullanımlar da yok değildir. Ör. Diken <tiken, dükkân <tükkan, tadından yenmez <dadından yenmez, tutuyor <dutuyor

Kelime başı k/g değişimi: İnce sıradan harf bulunduran kelimelerde kelime başı t- > d- değişimi görülür. Ör. kulak<gulak, parmak <bırmak, koyar mısın <guysana, kusmak <gusmak, kız <gız, koyun <goyun

Uyum değişmesi: Bazı ünsüzler, ünlü incilmesi ve ünlü kalınlaşması yoluyla uyum bozukluğuna sebep oldukları gibi iki veya daha çok heceli Türkçe ve yabancı bir kelimenin ünlülerini tamamıyla kalınlaştırıp veya incelterek o kelimenin uyumunu değiştirebilmektedir. Ör. ama<amma<emme, mısır<misir, amca<emmi, taze<teze, tane<dene, mürşit<mürşüt

³⁵⁰ Bu hususta bakınız: Ergin, Muharrem, (1981), Azeri Türkçesi... s. 89-90, Thomsen, K. (1997), Türkçede Kapalı E... s.193-196.

³⁵¹ Bu hususta bakınız: Gülensoy, Tuncer, (1986), Kütahya ve Yöresi Ağızları... s. 41, not: 40-45.

2. Sözlü Mahsuller

2.1. Konuşmaya Bağlı Verimler

Lisanî mahsullerdir. Aklî ve mantıkî verimlerin söze aktarılmış, ifade bulmuş karşılıklarıdır. Sözlü gelenek içerisinde kalamî türler olarak da adlandırılabilen bu mahsuller, his ve çağrışımdan ziyade doğrudan anlatmayı, vasıta kullanmadan fikri iletmeyi amaçlamaktadır.

2.1.1. Atalar Sözü

“Türklerin binlerce yıldan beri süregelen çok zengin bir <sözlü edebiyat>ları vardır.”³⁵² Ataların söyledikleri ve doğruluklarına şüphe etmedikleri veciz sözler bunlardan biridir.

“Atalar sözü, Arapça <nush, nasihat, mev’iza>, Farsça <pend> ve Moğolca <erdeni üge> (cevherli söz)’nin ifade ettiği fikrî, zamanımıza kadar getiren sözler olup manasından da anlaşılacağı üzere atalardan intikal etmiştir.”³⁵³ Atalar sözü, fazlalığı atılmış, düşüncenin süzölmüş biçimleridir. Sözün mana kudreti edebî sanatlar ve manzum birimler ile bütünleşmektedir. Şiiriyet, aynı zamanda atasözlerinin hafızada yer etmesinin tamamlayıcı unsurlarıdır. İç ve dış ahenkler, atasözlerini icra eden sanat erbablarının mana kadar söyleyişe de önemli bir yer ayırdığını göstermektedir. Topyekûn bir halkın tecrübelerini yansıtan atasözlerinde felsefi duyuş, estetik bir bakış ve idrak kuvvetini görmek mümkündür.

Atasözleri Destanlar Devri Türk edebiyatı metinlerinde “sav” ismiyle zikredilmektedir. Sav, “tecrübî bilgi, söz, nükte, mecazlı söz, nutuk, haber, mesel, tarihî hadise” manalarından müteşekkildir. Türkçenin Arapça ile münasebetler içinde bulunduğu devirlerde, atasözleri³⁵⁴ için “darbı mesel” tabiri kullanılmıştır. Daha çok Doğu Türklerinin sahiplenip kullanmaya devam ettiği “sav” kelimesi, Anadolu sahasında pek rağbet görmemiştir. Arapça “darb” kelimesi, “vurmak, iradetmek, söylemek” manalarına gelmektedir. Hâliyle darbı mesel ile bir hadiseyi, sözü bir kalıba koymak, bir meseli sırası

³⁵² Kaplan Mehmet, (1989), Kültür ve Dil... s. 53.

³⁵³ Elçin, Şükrü, (1988), Halk Edebiyatı Araştırmaları II... s. 336.

³⁵⁴ Atasözleri ile ilgili tafsilatlı bilgi için bakınız: Elçin, Şükrü, (1988), Halk Edebiyatı Araştırmaları II... s. 332-380; Akün, Ömer Faruk, (1949), “Atalar Sözüne Dair”... ; Aksoy, Ömer Asım, (1991), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü...

gelince söylemek manaları kastedilmektedir.³⁵⁵ Ekseriyetle anonimdir ve cemiyet hayatının tamamına mal olmuş anlam özelliklerine sahiptirler. Taşıdıkları mesaj, sözün kuvveti ve tecrübeye dayalı olmaları dolayısıyla kabul görmekte, nesilden nesile aktararak kalıcı olmalarını sağlamaktadır. Şartlara bağlı olarak şekli, bünyesi değişmekte ise de toplum hayatında misyon üstlenmeye devam etmektedir. Bazı atasözlerinin, dile getirdiği hadisenin cemiyet hayatından çekilmesi ile kullanılmadığı, tasvir ettiği mana ile birlikte geçmişte kaldığı görülmektedir.

Atalar sözü hazinesi istiare, kinaye, tezat, hüsnütalil, seci, aliterasyon hususiyetleriyle nesilden nesile aktararak yaşamaya devam etmektedir. Eski Türkçede, Kök Türkçede, Uygur metinlerinde, “söz, haber, mesaj, nutuk, şey” manalarına gelen “sa-“ fiilinden türemiş, “sab-sav” kelimesi, XIV. asırda İslam tesirindeki Kıpçak sahasında da görülmektedir.³⁵⁶ Daha basit olan eski biçimleri zamanla yazılı edebiyatın, yabancı medeniyetlerin tesiri ile derinlik kazanmıştır. Atasözleri, bir milletin içtimaîyatını, yabancı din ve milletlerle kültür temasını, avcı - çoban kültüründen yerleşik hayat nizamı şartlarına geçişi ve bu değişimleri safhalarıyla beraber anlatmaktadır.

Anadolu sahasında atasözü kelimesiyle tabir edilen veciz sözler, “Türk dünyasının değişik yerlerinde atalar sözü, darb-ı mesel, darb-ı kalam, cümel-i hikemiye, deme, demece, eskiler sözü, hikmet, kalam-ı kibar ve ulular sözü gibi ıstılahlarla adlandırılmaktadır.”³⁵⁷ Atasözleri, kâinatı anlamlandırma gayesiyle neşet etmiş, zamanla tabi biçimler kazanmış tecrübeler cüzüdür. Sözün manaya vasıta kılınmasını örnekleyen, sözlü kültür unsurlarıdır. “Bazan yalın bir cümle hâlinde, bazan söz sanatlarıyla örülü; eğitici, öğretici ve uyarıcı tarafları ağır basan; hikmet, düşünce ve öğüt yüklü ortak (anonim) nitelikli özlü sözler olarak karşımıza çıkmaktadır.”³⁵⁸

Atasözleri, sözlü Türk edebiyatı verimleri arasında olup ilk yazılı şekillerine Orhun Bengütaşları'nda³⁵⁹ ve Kaşgarlı Mahmud'un Divânü Lugati't-Türk adlı eserinde rastlanmaktadır. Atasözleri, her ne kadar ortak (anonim) halk edebiyatı mahsulü iseler de

³⁵⁵ Bu hususta bakınız: Elçin, Şükrü, (1986), Halk Edebiyatına Giriş... s. 623-628.

³⁵⁶ Elçin, Şükrü, (1986), Halk Edebiyatına Giriş... s. 623.

³⁵⁷ Elçin, Şükrü, (1969), "Türk Dilinde Atalar Sözü: Kelime, Kavram, Bibliyografya, Örnekler"... s. 169-170; Oy, Aydın, (1976-77), "Atasözü", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C. I... s. 214.

³⁵⁸ Eyüboğlu, E. Kemal, (1973), On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler... s. XXI.

³⁵⁹ Caferoğlu, Ahmet, (1930), "Orhun Abidelerinde Atalar Sözü"... 13-14; Ergin, Muharrem, (1970), Orhun Abideleri... s. 36,38; Tekin, Talat, (1968), A Grammar of Orkhon Turkic, Indiana University Publications... ; Elçin, Şükrü, (1969), "Türk Dilinde Atalar Sözü... s. 74.

maniler, masallar, türküler, ağıtlar veya destanlar gibi müstakil edebî bir tür olarak değerlendirilmemişlerdir.³⁶⁰

“Atasözleri, kullanıldıkları siyak ve sibak içinde veya tek başına birçok bakımdan insanın hayat ve kâinat içinde olayları ve olguları kavrayıp değerlendirme hususunda ufkunu açar. İnsan hayatında mühim bir yer tuttuğu gibi, örgün eğitimin her kademesinde birer eğitim malzemesi olarak önemli bir yere ve değere sahiptir.”³⁶¹

a) Bilgi değeri: Atasözleri, olaylar ve durumlar hakkında uyarıcı mahiyet taşırlar. Tabii sahada öğrenilmiş bilgiler içerir. Bilgiler uzun yılları kapsamakla birlikte, deneme yanılma yoluyla elde edilmiş, cemiyet hayatındaki doğru ve yanlışlardan söz etmektedir. Bunlar, ziraat, içtimaiyat, fen kolu ve birçok alanın bilgileridir. Her biri tecrübe aktarmaktadır. Atasözleri, birçok fonksiyona bağlı söylenmektedir, sözün söylenme fonksiyonu dolayısıyla toplum üyelerine kötü ve zararlı olmayan davranışlar tayin eder.

b) Telkin değeri: Yönlendirme ve uyarı yapar. Bilgi vermesi aynı zamanda hedef göstermesi manasındadır. Hedefler cemiyet hayatındaki bir ferdin hayatına yönelik olduğu kadar diğerlerinin de hukukunu korumayı sağlamaktadır.

c) Düşünce değeri: Atasözlerinin taşıdığı mesaj, düşünmeye yöneliktir. Bilgi, hikmet ve akılla varılacak yolu işaret etmektedir. Düşünceli olmak, akliselimle hareket etmek hemen her atasözünde tekrarlanmaktadır. Atasözleri, kişiler arasındaki münasebetlerde düşünme fiilini öne çıkarır.

ç) Duygu değeri: İnsan hayatını tanıtıcı roller üstlenmektedir. Atasözleri sayesinde, cemiyet yapılarını ve yaşayışlarını duyguları ve geçirdiği safhalar üzerinden görmek mümkündür. Bazı duyguların aşırılığı eleştirilmekte, zararlı olduğu vurgulanmakta, bazı duyguların ise insan münasebetlerine müspet manada katkısı olduğu ifade edilmektedir.

d) İletişim değeri: Fertlerin haber almasını sağlar. Elde edilmiş bir değeri, bilgiyi, önem derecelerine göre yayar. Bu yönüyle kişiler arasındaki münasebeti canlı tutar, toplulukların birbirleriyle olan alışverişine katkı sağlar. Zümreler arasındaki irtibat, atasözleriyle daha güçlü zemin bulmuş olur.

e) Protesto değeri: Atasözleri toplumun müşterek tavrına dair muhtevalar içermektedir. Karşı koyma, reddetme, kınama durumları yine tecrübeler sonucu elde edilmiş bir bilgi sahasıdır. Yanlış, kötüyü, aykırılığı eleştirerek fertleri bazı davranışlardan men eder. Diğer

³⁶⁰ Oy, "Atasözü"... s.184.

³⁶¹ Karademir, Mahmut, (2004), Atasözlerinde Manzum Yapı Üzerine Dikkatler... S. 23, s. 152.

fonksiyonlarda olduğu gibi protesto değeri de ferdi ferde karşı korur. “İtten it doğar.” atasözünde uyarı vardır ve kişilerin “kötü olan ”la münasebetlerinde dikkatli olunması gerektiği vurgulanmaktadır.

Sözlü Türk edebiyatının mahsulleri arasında kabul edilen atasözlerinin manzum ve mensur biçimlerine rastlanmaktadır. Manzum olan örnekler, sözlü olması dolayısıyla günlük dil içinde mısra düzenlerini kaybetmişlerdir. Mensur olan atasözleri, süslü olmaktan ziyade sade, basit, düşünceyi kolay ifade etme, meramı kısa yoldan dile getirme gayesine hizmet edecek açıklıktadır. Bazı örnekleri hariç kurallı cümle yapısındadır.

Bilindiği üzere “Türk dil ve düşüncesinde “halk edebiyatı” tabiri oldukça yenidir. Divan edebiyatı dışında kalan saz ve tekke şiiri nev’inden ferdî mahsullerle, malzemesi dile dayanan atalar sözü, diğer edebiyat malzemeleri gibi ilk söyleyicileri umumiyetle tespit edilememiş”³⁶² söz varlıklarıdır. Halk (avam) kitlelerinin temel galesi geçim üzerine olduğu ve sanatın icrası keyfiyet, kemmiyet, kabiliyet ve imkân gerektirdiğinden, esasında “ilk söyleyiciler”, tarihin her döneminde seçkin bir zümreye mensup sanat erbapları olmuşlardır. Köy cemiyeti yahut şehir cemiyeti içinde icraları dolayısıyla çevresinde tesir bırakmış kişilere rastlamak mümkündür. Söze, estetik bir zevk ve sanat gayesi taşıyarak şekil vermek halk zümrelerinden ziyade zümre içindeki kabiliyet sahiplerinin faaliyet sahasıdır. Çünkü sanat ferdî bir uğraştır. Topluluk hayatında, taraftar bulmuş ve manevî tatmin vazifesi görmüş her edebî mahsul, vasıtalar ile aktaran, yayan ve sahiplenen muhatapların duyuş ve düşünüşleriyle umumun değeri hâline gelmektedir. Metnin çeşitlenmesi (varyantlarının oluşması) demek, metnin müşterek değerlerle çoğalması demektir. Bazı kaynaklarda folklor malzemeleri, “folk sanatı” olarak tabir edilen bir saha içinde ele alınmaktadır. Cemiyetle alakalı sanatsal nitelikte verimlerin beslendiği iktisadî ve içtimaî şartların tamamı, söz ve sanat değeri taşıyan mahsülleri folk sanatı altında toplanmasına imkân tanıdığı belirtilmektedir. “Folk sanatı deyimi, bir kavram olarak kent, kasaba ve köy ortamında oluşturulan [biçimsel, seyirlik, görsel] değerlerle müzikal değerleri kapsar.”³⁶³

Karacaören sözlü kültüründe, atalar sözü, müstesna bir yere sahiptir. Karacaören’de “deyiş düzme”, “söz düzme” yönleriyle bilinen bazı kişilerin köy hayatı içinde birtakım roller üstlendiği, bu durumun kişiye toplumda itibar kazandırdığı belli olmaktadır. Bölge insanına mal olmuş çoğu atasözünün ilk söyleyicileri sözü edilen bu kişilerdir. Ahmet

³⁶² Elçin, Şükrü, (1986), Halk Edebiyatına Giriş... s.1.

³⁶³ Tansuğ, Sezer, (?), İnsan ve Sanat, Herkes İçin Sanat...

Pehlivan, Âşık Kerem, Şevket Emmi (Koçan) bölgede derlenmiş olan birçok fıkra, şiir, mani ve tekerlemeye kaynaklık etmektedir. Günümüzde ise Elle Emmi bu tür icralarda bulunmaktadır. Görüldüğü üzere edebî mahsuller topluma mal olmuş bu kişilerin halk kitlelerinden farklı duyuş ve düşünüşe sahip olmalarının bir sonucu olarak cemiyet hayatında yerini almaktadır.

Karacaören köy hayatının, deyiş, mesel, vecize ve nükteli söyleyişler bakımından zengin bir saha olduğu malzemein çeşitliliğinden anlaşılmaktadır. Derleme Sözlükte (TDK) ve atasözleriyle ilgili temel kaynaklarda yer almayan birçok kelime, atasözü, bölgedeki derleme faaliyetleri neticesinde tespit edilmiştir. Günlük dilde hemen her yaşta kişiler, deyim ve söz kalıplarını sıklıkla kullanmaktadır. Genel olarak halkın iktisadî faaliyetlerini içine alan Karacaören atasözleri, temel uğraşları, münasebetleri maddî ve manevî cepheleriyle yansıtmaktadır. Atasözleri, köylünün, hayat gailelerini, ihtiyaç ve temayüllerini, insan ve kâinat tasavvurlarını seviye ve değer kıstaslarına bağlı olarak göz önünde tutmaktadır. Çünkü atalar sözünün ortaya koyduğu her düşünce güçlü ve inandırıcı şekilde söz kalıbı içine girmiştir. Dolayısıyla deyimler, ibareler, atasözleri gibi sözlü mahsuller cemiyetin iç bünyesinden, dışarıyla temasına ve yazlı edebiyattan sözlü edebiyatına sözlü sahanın sınırları ölçüsünde tespit edebilme imkânı tanımaktadır. Yazılı kültür unsurlarının köy hayatına dâhil olduğu, zamanla yapı ve söyleyişlerinde değişimler göstererek yeni biçimlere girdiği, sözelleştiği <anonimleştiği> yine atasözlerinden hareketle görülmektedir.

Köyde, atasözlerinin hususi bir adlandırması yoktur. Nükteli, düşündürücü, eğitici özellikte bütün anlatı türlerini içine alan “mesel, deyiş” ibareleri, atasözleri için de geçerli olan bir adlandırmadır. Bölge insanının ağız özellikleri, damak yapısı, söyleyiş ritmi atasözlerinde öne çıkmaktadır. Basit yapıda, genel olarak kısa ve kolay söyleyişe sahiptirler. Süsten uzak ve şekilden ziyade fonksiyonları itibarıyla hususiyet arz etmektedirler.

Ziraat, hayvancılık, bu veciz sözlerin esasını teşkil etmektedir. Çobanlık hayatı (köpek, ıslık, sürü, kara koyun, çuka, yal vb.), ziraatla ilgili kavram ve durumlar (beni, yular, kop vb.) hayvan adları (eşek, at, it, öküz vb.) ve uzuvları (at ayağı, at alını, eşek sırtı, öküz kuyruğu vb.), ziraatla ilgili terimler, durum ve davranış biçimleri (harman, ekin, buğday vb.) duygu ve düşüncelerin aktarılmasında mecaz anlam yapıları olarak vücut bulmaktadır.

Malzemesi dile dayanan ve ince söyleyiş örnekleri olan atalar sözü, köy hayatını anlama, anlamlandırma ve kaynaklık etmektedir. Ortak bir dünya görüşü ve müşterek davranışlarda fertleri bir araya getirmektedir. Fertler arasında anlaşma, aynı dili konuşma zemini kurmaktadır.

Karacaören atasözlerinde bütün Anadolu coğrafyasında olduğu gibi halk kitlelerinin edebî zevk, inanç ve hayat görüşlerini bulmak mümkündür.

Kimi atasözlerinin manaları açıktır: “Aslı ağa olanın nesli de ağa olur. Dilenciye kıtlık olmaz. Bir günün beyliği beyliktir. Huylu huyundan vazgeçmez. Yazın ayransız, kışın yorgansız olmaz. Yazın yaşa, kışın taşa oturma. Yedük, içdük, gözden düşdük. Yemek gördün giriş, dayak gördün siviş. Adam olana bir söz yeter. Akşamın şerri, sabahın hayrı.”

Nazım ve nesir iç içedir: “Abrul apuşu, dil damak yere yapuşu. Alma garının dulunu/ İstemem parasını pulunu/Getürü arkasında gulunu (kulunu). Buğdayına güvenme ambara girmeyince/Oğuluna güvenme el koynuna girmeyince. Garı vardı arpa unundan aş yapar/Garı vardı buğday unundan heç yapar/Garı vardı kertük başına keş yapar.”

Mecazlı söyleyişler, anlama derinlik katmakta, sözün tesirini arttırmaktadır. Edebî sanatların kudretinden faydalanarak süslü ifadeler, kapalı, nükteli anlamlar atasözlerini teşkil etmektedir: “Çalıyken çit demeyen hezeniken küt demez. Eşeği döğemedi palanından aldı hırsını. Ne işedin avucuma, ne çalayım yüzüne.”

2.1.1.1. Örnek Metinler

-A-

Abrul apuşu, dil damak yere yapuşu.

Acı baldırcanı gırağı yakmaz.

Acı sirke gabını acıtu.

Aç doymam, dok acıkmam sanmış.

Aç it, fırın yıkar.

Aç maymun oynamaz.

Adam olana bir söz yeter.

Ağanın malı geder, hizmetkârın canı geder.

Ağır daş ağır baş.

Ağır otu(r), batman gel.

Ağlatan gülmez.

Ağrımaduk başına çaput sarma.

Ağustosta beyni kaynayanın zemheride kazanı kaynar.
Ağ yelin ardı gış, şakanın ardı döğüş.
Ahmak ata binmiş, kendini ağa sanmış.
Akıç ye, üç ye, kefenini biç ye.
Ak itin pamukçuya zararı olu(r).
Akşamın şerri, sabahın hayrı.
Allah dağına göre kış verü(r).
Alma garının dulunu, s..rim parasını pulunu.
Alma garının dulunu, istemem parasını pulunu, getürtü arkasında kulunu.
Al sana bir gaya, nerene dayarsan daya.
Alçacık eşşek binmeye kolay gelü(r).
Armudu say ye, elmayı soy ye.
Arsız avrat, yularsız at, hayırsız evlat, orda olmaz devlet.
Arslan yatağından belli olu(r).
Asıl azmaz.
Aslı ağa olanın nesli de ağa olur.
At biniciye göre kişner.
Atın yerine eşşek bağlanmaz.
At kaçtı çul düştü.
Attan düşen ölmemiş, eşekten düşen ölmüş.
Avucuma ne osurdun ki burnuna ne dutuyum.
Azan ya belasını bulur, ya mevlasını.
Ay doğar edüğünden (gedik), herkes utanı(r) dedüğünden.
Ay ışığında iğne bulunmaz.
Ayıyı vuran kayışını hazırlar.
Ay var yılı besler, yıl var günü beslemez.

-B-

Babası oğluna bir bağ vermiş oğlu bir cımba üzüm vermemiş.
Bahşış atın başına bakılmaz.
Balık gölde semirü(r).
Başıma ne gelüse dilim senden bilmeli.
Başıma kalan baştakçı olu(r).
Başsız ayağın menzili olmaz.
Bekâra garı boşamak golaydu(r).
Ben çöpe dayanıyom çöp de bana.
Besle gargayı gözünü oysun.
Beş yüz goyunun varsa beş yüz postun var.

Bir dirhem et, bin ayıbı örter.
Bir günün beyliğı beyliktir.
Bir adam yedisinde neyse, yetmişinde de odur.
Bir adamın adı çıkacağına, canı çıksın daha iyi.
Bir adamın yemek yemesi nasılsa, iş görmesi de öyledü(r).
Bir garı vardu evi bir günde yiyebü(r) bir garı da vardu bir günde ev yapabülü(r).
Bizim gelin minder getirü, gelince de üstüne oturu(r).
Borcu olup düşünmektense, uyuz olup kaşınmak eyüdü(r).
Boşa koydum dolmuyo(r), doluya koydum almıyo(r).
Boşboğazı ateşe atmışlar odun yaş diye bağırmış.
Boş durana şeytan güler.
Buğdayına güvenme ambara girmeyince, oğuluna güvenme el koynuna girmeyince.

-C-Ç-

Can pekmezden datludu(r).
Çağrılan yere gitmeyip ar eyleme, çağrılmayan yere gidip dar eyleme.
Çalışanın ya yanağından ya çanağından belli olu(r).
Çalıyken çıt demeyen hezeniken küt demez.
Çile çekilmeyince nutkuna erilmez.
Çobanın gönlü olunca gurudan da süt çıkardu(r).

-D-

Dadanmış kudurmuştan beterdü(r).
Dağ dağa küsmüş de dağın hiç habarı olmamış.
Dağ dağa yanmış da dağın habarı olmamış.
Dar günümde elimi al da gen günümde canımı alırsan al.
Davul bile dengi dengine çalu (çalar).
Değirmene vardım derdim yanmaya, değirmen başladı fır fır dönmeye.
Değirmenin gürültüsü duyuluyo(r) ama öğüttüğü unu göremiyoruz.
Delük büyük yamalık güççük.
Delüklü boncuk yerde kalmaz.
Delüye yel ver, eline bel ver.
Delüyünen harara girilmez.
Deveyi yardan atan, bir tutam ot.
Dilenciye ne versen doymaz.
Dilenciye kıtlık olmaz.
Dili demiş götü yemiş.
Dirgene dayanmayan porsuk, harmana girmesin.
Doğacak oğlan donundan belli olu(r).

Döğüşün üstüne geç, yemeğin altına kaç.
Dökülen su kabını doldu(r)maz.
Dönen değirmen ya iğini kırar ya çıkığını.
Deniz ne içilir, ne geçilir.
Dudaktan yiye yanaktan belli eder.
Dur dur durmuş, askerden gelmişe karısı ölmüşe var.
Düğeni sürüyor ama bokuna karışmıyor.
Düğününde halburla su çekerim.
Dünya dolu malın olmadan bir hayullu evladın olsun daha iyi.
Düvendeki öküzün ağzı bağlanmaz.

-E-

Ecel gelmiş cihana, baş ağrısı mahana.
Edepsüzden edebüğünü (edebini) satun al.
Eğirir ipinde yok, dokur sapında yok.
Ekinimi biçirim, ayranımı içirim.
Ekmeği ekmekçiden al, bir tane de ödünç al.
Ek siyezi ye kirezi.
El adama akıl verü(r) ama ekmek vermez.
El atına binen, tez iner.
El eli yur, el de döner yüzü yur.
El elin eşşegini üflük çalarak ararmış.
El elin sürüsünü üflük çalarak güder.
Elde yiye yolda acıku(r).
Elden gelen, öğün olmaz, olsa da vahtında bulunmaz.
Elin işte, gözün oynasta olmasın.
Elin ipiyinen guyuya inilmez.
Eller eller, bizim eller otumus yasdunluk³⁶⁴ yerler.
El mi yaman, bey mi yaman?
En temüz süttür o da ağrır.
Erikme gulum belan yakundu(r).
Erinenin oğlu gızı olmamış.
Erken yola çıkan yol alu(r), erken evlenen döl alu(r).
Eşek bilmediği otu yerse ya karnı (gannı) ağrır ya başı.
Eşek çamura düşünce yol gösteren çok olu(r).
Eşegi süren osuruğuna gatlanu(r).
Eşegi döğemedi palanından aldı hırsını.

³⁶⁴ Yasdunluk: yatsı yemeği

Eşegin canı yanarsa attan yeğin geder.
Eşegin kazancı at için.
Eşekten düşen ölmüş de attan düşen ölmemiş.
Even gancık götsüz göbelek doğurur.
Even öküz saban kırar.
Ev gör evine ısın, köy gör köyüne ısın.
Eyi (iyi) demirin indiremediğini tokmak indirir.

-F-

Fakir eline para geçince bey oldum sanu(r), pelit az büyünce dağ oldum sanu(r).
Fakirin tavuğu tek tek yumurtlar (yımtılar).
Fakir ondum demiş, şeytan ben peşindeyim demiş.

-G-Ğ-

Gocağrıyı kuyuya atmışlar, at gibi kişnemiş.
Gaf dağından bir gada gelmiş ya datlu canına ya datlu malına demiş.
Garınca gaterince (Karınca kararınca)
Garı vardu(r) gişiyi yeşil yaprak eder, garı vardu(r) gişiyi gara toprak eder.
Garı vardu(r) arpa unundan aş yapar, garı vardu(r) buğday unundan heç yapar, garu vardu(r) kertük başına keş yapar.
Gatıranı gaynatsan olur mu şeker, cinsini (s...diğim) cinsine çeker.
Gelin ayağından, çoban dayağından belli olu (r).
Gizlice öğürseyen, eşgere buzalar.
Gomşunun tavuğu komşuya gaz gözükü(r), gomşunun gelini gomşuya kız gözükü(r).
Gönül düştü bir boka, o da mis gibi koka.
Gönülsüz itten gözsüz enük doğar.
Gönülsüz namaz gökyüzüne ağmaz.
Gören göz gılavuz istemez.
Gördüksüzün bir oğlu olmuş, çekmiş çükünü goparmış.
Görüp dertli olmadan görmeyip geçmek daha yeğ.
Gözüne batan hezeni görmez, elin gözündeki çıbuğa bakar.
Guraklıktan gıtlık olmaz, yağmurdan gıtlık olu.
Gücüğün arpası, martın körpesi.
Gücük devenin kuyruğuna çıkar.
Gücük güç üzer, mart gön yüzer. (gön:deri, sırt)
Güddüğü üç dene mal, üflüğü dağları deler.
Gün var yılı besler, yıl var ayı beslemez.

-H-

Hanım al da hatun doğursun.

Hasta olan ölmez, eceli gelen ölü(r).

Hatıra bakan yere bakar.

Haydan gelen huya gider, selden gelen suya gider.

Hayırlı evladın varsa düğünde ne işin var gir oyna, çık oyna; hayırsız evladın varsa cenazede ne işin var gir ağla, çık ağla.

Hayvan başına kış, insan başına iş gelir.

Her it kendi çöplüğünde yiğitler.

Herkes evine, tavuk, pinnigine.

Her su geçit vermez.

Hırsız tavuk, güdülmez.

Horoza çok olan köyde, sabah tez olu(r).

Huylu huyundan vazgeçmez.

-İ-İ-

Isıracak it, dişini göstermez.

İçi beni yakar, dışı seni.

İnersin gönlüm inersin, attan eşeğe binersin, eşşeği de bulamaz yürüyerek gedersin.

İnsan gocuyunca çocukların maskarası olu(r).

Ismallama hac kabul olmaz.

İstersen yazı, gözle hıdırellezi.

İşini bilmeyen kasap, elinde galu masat.

İt bırakır, kurt kapar.

İt çöplüğünde ürür.

İte dalaşacağına, çalıyı dolaş.

İti an da köteği yanına koy.

İti dövmektense gorkutması eyüdü(r).

İtin dayısı olmaz.

İtin hatırı yoksa sahibinin hatırı vardu(r).

İtin topallaması kurdu görene kadardu(r).

İti, öldürene sürütürler.

İt ite, it de kuyruğuna buyurmuş.

İt itin etini yemez.

İyiliğe iyilik olsaydu gara öküze bıçak olmazdu.

İyilik iki başlı olur.

İyinin Yannına var yoku bulaşsın, kötünün Yannına var boku bulaşsın.

-K-

Kağnı büyük olsun da öküzün varsın çekmesin.

Kara keçiyi gören içi dolu yağ sanu.

Kar çiftçinin yorganudu(r).
Karı duz der, arkan(götün) dız der.
Karnı acıkan ayran istemez, uykusu gelen döşek istemez.
Keçinin uyuzu, gözenin başından su içer (başına çıkar).
Keçiyi keçi bacağından, goyunu goyun bacağından.
Kendine güvenmeyen Hasan Dağı'na oduna getmez.
Kestane (kesdene) kabuğundan çıkmış da gabuğunu beğenmemiş.
Kınama kulum başına gelü(r) zulüm.
Kısrak sahabına göre kişner.
Kışın ekmeksiz, yazın gömleksiz yola çıkılmaz.
Kışın ocak başı, yazın dağlar başı.
Kışın soba al, yazın yaba al.
Kış kışlığını bilsin, purç purçluğunu.
Kış kışlığını, puşt puştluğunu yapar.
Kızını dövmeyen dizini döver, oğlunu dövmeyen kesesini döver.
Kiminin evi yanar, kimi saplık üteler.
Kork korkmazdan, kork Allah'ını bilmezden.
Kömüş yıkduğu geçidi bilü(r).
Köpekli köyde köteksiz gezilmez.
Köpek yer oyuna gider, çoban yer goyuna gider.
Kötü dana, büyük mala yular gırduru(r).
Kötü kabağın çekirdeği (çiğidi) çok olur.
Kötü komşu insanı elek sahibi yapar.
Köy delisiz olmaz, dağ çalisız olmaz.
Köyünden al da kötüsünü al (kadın için).
Kurt dumanlığı, düşman yamanlığı sever.

-L-

Leyleğin ömrü lak laklakıyınan geçmiş.
Lodosun karı, adamı kor eder.

-M-

Madem biliyon gö..nün huyunu niye içiyon yahnının suyunu.
Mart kapıdan bakduru(r), kazma kürek yakduru(r), belirse bile bu aya güven olmaz.
Mart mart matlar, kar katlar.
Mart yağar, nisan ağar.
Mayıs mayulu(r), yayuk yayulu(r).
Mefasız duvara çalma çamuru, yağmur yağar emeklerin zayı olu(r).
Misafir misafiri istemez, ev sahibi hiçbirini istemez.

-N-

Namaz, adamı geri komaz.
Namazda gözü olmayanın, ezanda gulağı olmaz.
Nasipse gelü(r) Hint'ten, Yemen'den, nasip değilse ne gelü(r) elden.
Nerden geliyo(r) bu yoğurdun bolluğu.
Ne kızı veriyo(r), ne düğürü küstürüyo.
Ne işedin avucuma, ne çalayım yüzüne.
Ne gader gıtlık olsa da harmansız yıl olmaz.

-O-Ö-

Oğlum oğlum kel Hasan, sen söyle sen usan.
Oğlum olsun da komşum olsun.
Oğlu ocaktan, ayrıncı bıcağdan, gelini ocaktan.
Oğlu olmuş, baba sormuş.
Oğulu doğurduk gönülü doğuramaduk.
O yalan bu yalan, fili yuttu bir yılan, bu da mı yalan?
Oha vardu(r) öküz eğler, oha vardu(r) saban kırdıru(r).
Oha vardu(r) öküz durduru, oha vardu(r) zelve kırduru(r).
Oldu olacak, kırıldı kör nacak.
Öküz öldü, kağıdı sundu (durdurdu).
Öküzün büyük olsun da çekmezse çekmesin.
Ölürsen yer beğensin, durursan el beğensin.
Ölüsü olan bir gün, delüsü olan her gün ağlar.
Ölüye giden ağlar, düğüne giden oynar.
Ölüyü çok yıkayınca, ya osuru ya sıçar.
Örtük yüzün dostu olmaz.

-P-

Parasını it yer, bağrını bit yer.

-S-Ş-

Saman elindi de samanlık kimindi.
Sayılı koyunu, gurt yemezmiş.
Sen zurt, ben zurt, atlara kim verecek ot?
Sev seni seveni, yerdeki toprak ise, sevme seni sevmeyeni Mısır'da sultan ise.
Sıçanın sidiğinin denize faydası olur.
Sıçırayan yorulu(r), koşan ter döker.
Sirkeyi sarımsağı hesap eden, kelleyi paçayı yiyemez.
Sonradan görme dininden dönme beterdir.
Söz dinleyen evlat, gocasından erken kalkan avrat, rafan at, ne murat ne murat.

Söylesem söz olu(r), söylemesem kara bağırma köz olu(r).
Suç bir samur yükür, kime üstüne almaz.
Suyun durgun akanından, adamın yere bakanından kork.
Suyu üflüyüp iç, köprüyü süpürüp geç.
Sürüye kurt girer, vay birlinin hâline.
Sütsüz inek malağan olur.

-T-

Tallada izi olmayanın harmanda yüzü olmaz.
Tallanın daşlusu, garının saçlusu.
Tallayı taşlu, gızı gardaşlu yerden al.
Tam danasından, öküz olmaz.
Terazide tay okkada pay.
Tilki erişemedüğü ayvaya acıdu(r), yenmez der.
Tilki tilkiliğini ıspat edinceye gadar, post elden geder.
Tok ağırlaması güç olu(r).

-U-Ü-

Ulu sözü dinlemeyen uluya uluya gezer.
Uyuma çuval ağzı aç.
Üstü cici cebi boş, tut kulağından çiftte koş.
Üzüm birbirini gördükçe gararu.

-Y-

Yal bulamaz itine, çingıl takar götüne.
Yaşlunun yapduğı iş kâr, yedüğü zarar.
Yavşak, büyür bit olu(r), enik büyür, it olu(r).
Yaza çıkarduk danayı, beğenmez oldu anayı.
Yazın ayransız, kışın yorgansız olmaz.
Yazın gölge hoş kışın çuval boş.
Yazın yaşa, kışın taşta oturma.
Yelen değirmen ya iğini, ya çıkığını gırar.
Yedük, içdük, gözden düşdük.
Yemek gördün giriş, dayak gördün siviş.
Yetim kuzu, boynuz sürmez.
Yılan bile toprağı gıtyınan yemiş.
Yılan eğilü büğülü delüğüne girer.
Yılanınan söğölçen ölçülmüş, söğölçenin beli kırılmış.
Yiğitlik iş başında belli olu.

Yoldan giden yorulmaz.
Yolu yolsuza düşenin vay haline.
Yoz mala alaf verilmez.
Yurtta kalan dertte kalu(r).
Yük altında eşşek kalu(r).

-Z-

Zemheride damla damlamasından kanın damlasın daha iyi.
Zengin atını dağdan aşuru(r), fakir düz ovada yolunu şaşuru(r).
Zor gapıdan girince şeriat bacadan çıkar.

2.1.2. Alkış ve Kargış (Dua, Beddua)

İnsan kabiliyetleri, hars unsurlarının derece ve mahiyetini tayin eder. Sanat, edebiyat, eğlence vs. gayelerinden neşet etmiş her kültür malzemesi cemiyet hayatının birer sonucu olarak düşünülmelidir. Sözlü gelenek unsurları, insanlığın var olduğu günden bugüne değin varlıklarını daima sürdürmüş ve sürdürmeye devam etmektedirler. Masal, efsane, ninni, atasözü, tekerleme gibi alkış ve kargışlar da konularını cemiyet hayatından, kıymet ölçülerinden, maddî ve manevî kültürün tamamını barındıran değer yapılarından almıştır. “Sözlü kültür veya bu kültürün izlerini taşıyan toplumlarda birine sövüp saymanın, kaba isim yakıştırmanın öbür yüzü, sözlü kültürle her bağlamda ilgili bulunan bol bol övme özelliğidir”.³⁶⁵

Karacaören Köyü’nde, bedduaya ”kariş verme, ilinme/ilenme” denmektedir. Bu iki ifade, anlamları farkları olmakla birlikte cemiyet hayatında aynı amaç doğrultunda kullanılmaktadır. “Kariş vermek”, bir sataşma neticesinde kızgınlık ile duyguların sataşan kişiye sözlü olarak ifade edilmesidir. Kötü temennide bulunma, bela okuma, muhatabı için kötülük dileme yahut küfretme, hakaret etme anlamlarına gelmektedir. İlenme ise “birinin uylaması (ilişmesi) neticesinde kendi kendine konuşma, iç konuşma, bunu muhatabına hâl ve tavırla hissettirme, açıktan söylemek yerine “için için”(içten) bela okuma” manası taşımaktadır. Yine aynı amaçla kullanılan “kaku kakma, ılağup takma, meseğücülük yapma” ifadeleri de köylünün başvurduğu söz kalıplarıdır. Karşılıklı ve sözlü olarak birbirini yerme, tahkir etme ve kişinin eksiğini, kusur ve açıklarını yüzüne söyleme niyetiyle yapılan sözlü münakaşalara “çekiş/çekiş etme” denmektedir. “Çekiş” çoğunlukla kadınlar arasında görülen sözlü kavgadır. Bu, hem bedduanın, kötü yakıştırmaların hem de kakınçların (başa kakma), ılağupların (lakabın) sarf edildiği bir zemin olarak karşımıza

³⁶⁵ Ong, J. Walter, (2013), Sözlü ve Yazılı Kültür... s. 61.

çıkılmaktadır. Kişi karşısındakine, diline gelen her kötü sözü, tahkir edici davranışı, meseğüyü (dedikoduyu), haysiyetini zedeleyici tavrı ortaya koymakta geri durmaz. Sözlü kavgalar bir zaman sonra taraflar arasında “döğüş”e, fizikî müdahalelere dönüşür. Böylelikle, sözlü kültür unsuru olan dua, beddua, küfür, lakap, sövgü münakaşalarda öne çıkar. Kişilerin anlık duygu ve heyecanlarının muhatabına dua ve beddualarla güçlü ve etkili biçimde taşındığı görülmektedir.

Lanet okumak köyde ender olarak dile getirilmektedir. Bu durum “lanet (nalet) olası, lanet girsin, lanet hayvan” örneklerinde olduğu gibi sınırlı bir sahada görülmektedir. Lanet okumanın dar bir çevre ile sınırlı kalmasında Karacaören halkının mütedeyyin yapısı sebep olarak gösterilebilir. Lanet okumak kimi ayetlerde “Allah’ın laneti, gazabı ve cehennemi ile lanetleşmeyin. (Timizi Birr: 48.)”, “Mü’mîn lanet edici olamaz. (Et-Tergib ve't-Terhfb,3:470.)”, “Kamil bir mü’mîn kimseyi kötölemey, lanetlemey, aşırı gitmey ve hayasızlık etmey. (Tirmizi, Birr: 48.)”, “Şüphesiz ki, lanetçiler kıyamet gününde ne şehid olabilirler, ne de şefaathçi... (Müslim, Birr B.) şeklinde yer almaktadır. Lanet okumak, Hz. Muhammed’in kavli hadislerinde hususiyetle üzerinde durduğu konulardandır. “Her kim bir mü’mîne lanet ederse, bu, onu öldürmek gibi günahıdır. (Tercid Tercemesi, 12:139.) Ayrıca lanet kelimesini aleni biçimde söylemek, kötü temennide bulunmak yahut bir müminin Müslüman kardeşine buğz etmesi dinen hoş karşılanmamış, kaynaklarda kötü davranış olarak belirtilerek yasaklanmıştır. İnsanları sevmek, kişiyi mânen âbâd eder. İnsanlara muhabbetle muamele etmemek, üstelik müsbet insanlara buğz etmek de kişiyi bedbaht eder. Dolayısıyla dinin haram kılması yahut davranışlara ölçü getirmesi durumu, alkış ve kargışların sahaya yansımada görülmektedir. Köy hayatında lanet okunduğunda bu sözü dile getiren şahıslar, “Dilinden yel alsın.” şeklinde uyarılarak kınanmakta, davranışın kişinin yaşına başına uygun düşmediği belirtilmektedir. Derlenmiş birçok malzemede olduğu gibi “Saçından sakalından/başından utan, bu nasıl bir söz!” ifadesi de böyle durumlara toplumun verdiği bir tepkinin karşılığıdır.

Karacaören Köyü’nde dua örnekleri Anadolu’nun muhtelif yerlerinde olduğu gibi sosyal hayatla iç içedir. Sahada bedduaya nispeten dualar daha yaygın söylenmekte ve insan münasebetlerinde yapıcı rol oynamaktadır. Duanın, iyi dileğin cemiyet üyeleri arasında daha çok ön çıkmasında dinî önemli ölçüde etkiye sahiptir. Bir Müslüman’ın mümin kardeşi için hayırlı temennilerde, bulunması tavsiye dilmekte ve diğer kişiler tarafından takdir görmektedir.

Cemiyetin yapı taşı olan insan, yazının da sözün de icracısı konumundadır. Söze ve yazıya anlam bakımından hükmeden insan cemiyeti de biçimlendirir: “İnsan cemiyetleri,

bir araya gelen fertlerin veya küçük grupların sadece kalabalığından baret değildir. İşbirliğinden meydana gelen kaideler, örf ve âdetler, mertebeler silsilesi, teşkilat ve nizamlar her cemiyete tamamlığını, bütünlüğünü vermekte ve onu ahenkli bir şekilde işleyen bir taazzuv hâline getirmektedir.³⁶⁶ Bir topluluğu cemiyet düzenine hazırlayan sebepler, birtakım faaliyetlerin umuma mal olmasıyla mana ve kuvvet kazanır, fertleri ortak tarihî şuur etrafında bir bünyenin unsuru hâline getirir. Sanat, edebiyat, müzik, yeme içme, giyinme, barınma ve bunlarla birlikte tüm gündelik hayat, cemiyetin her ferdinde görülen gayelerin bir sonucu olarak ve müşterek dille, üslupla ifade imkânı kazanmış olur. Gelenek içinde varlık kazanmış, zamana ve mekâna bağlı değişerek günümüze ulaşmış her edebî mahsul unsurları; örf, âdetler, konut şekilleri, inanç ve davranışlar kadar fonksiyona sahiptir. Söz söyleme, sözü güzel söyleme insanın meramını, tesir bırakacak biçimde ifade yollarındandır.

Toplumun siyasî ve iktisadî düzeninin yanında dinî ve harsî bir düzeni, maddî hayatının yanında manevî bir hayatı vardır. Bütün bunların insan hayatının verimi olarak bir değer hâline gelmesi noktasında hars unsurlarından söz etmek mecburiyeti doğar. Şair şiir yazar, anne ninni söyler, genç kız, özlemine dile getirir, nine ağır yakar. Derdini, hüznünü, sevincini, düşüncesini, zaferini, felaketini, şikâyetini, kazanç ve kayıplarını his ve fikir zemininde dile, söze aktarma ihtiyacı, bir tatmin yoludur. Halkıyât ve harsiyât malzemesi, toplumun ortak tatmin ihtiyacının verimleri olarak tecelli ederler.

2.1.2.1. Alkış (Dua)

“Dua, insanın kendisi ile içinde yaşadığı cemiyetin maddî refah ve manevî saadetinde yardım ve merhametini istemek üzere Tanrı’ya yaptığı bir hitap bir sesleniştir. Eski Türkçemizde alkışa karşılık “öğme” denilirdi.”³⁶⁷

Yazılı kaynaklarda alkış için “dua, medih, övgü”³⁶⁸ anlamları verilmektedir. Alkış, bir şeyin beğenildiğini, onaylandığını anlatmak için el çırpma, alkışlama, hayır, dua, iyi dilek”³⁶⁹ manasına gelmektedir. Genel itibarıyla alkış ve kargış, uyarı nitelikli, sanatlı, kısa ve özlü sözlerdir.³⁷⁰ Alkışın günümüzde geçerli olan anlamları aynı zamanda bütün Türk dünyasında ortak şekilde kullanılmaktadır. Modernleşmenin ve buna bağlı olarak kitle iletişim ürünlerinin insan münasebetlerini belirlediği, insanı hâkimiyeti altına aldığı günümüz şehir hayatında sözlü kültür unsurları eski gücüne sahip değilse de hemen her

³⁶⁶ Turhan, Mümtaz, (1969), Kültür Değişimleri... s. 17.

³⁶⁷ Elçin, Şükrü, (1986), Halk Edebiyatına Giriş... s 662.

³⁶⁸ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, (1977)... 1. cilt. s. 118-119.

³⁶⁹ Büyük Türkçe Sözlük, (2018)...

³⁷⁰ Artun, Erman, (1998) “Günümüz Adana Âşıklık Geleneğinde Alkış-Kargış (Kara Alkış)”...

saha, alkış örnekleri açısından faal ve zengindir. Bunlar anonim halk edebiyatında insanların kendileri, yakınları ve sevdikleri için iyilik ve esenlik dileyen sözler, dua niyetiyle söylenmiş ibarelerdir.

Sözün temel hükmü dilek olduğundan cümle, isteği belirtecek bir kelime ile tamamlanır. Özellikle Osmanlı dönemlerinde görkemli törenlerde alkışlara rastlanmaktadır. Osmanlı padişahları ve vezirler için çeşitli merasimlerde alkış mahiyetinde sözler söylenirdi. Bizans'tan Osmanlılara geçtiği iddialarına karşılık Gazneliler devrinden beri Türk devletlerinde alkış geleneğinin bulunduğu söylenebilir.³⁷¹

Dönemin siyasî sosyal ve tarihî yapısını anlamak adına kaynak teşkil eden Orhun Kitabeleri'nde dua örneklerine rastlanmaktadır. Bunun dışında Divânü Lûgat'it-Türk gibi bütün önemli yazılı kaynaklarda geçen “alkış” ve “kargış”lar arkaik dönemlerde kullanıldığı biçimiyle günümüze kadar halk hayatındaki varlığını sürdürmeyi başarmıştır.³⁷² Türk edebiyatının söz varlığını içeren tarihî kaynaklardan Divânü Lûgat-it Türk'te alkış sözü, “dua etme, övme, birinin iyiliklerini sayıp dökme” anlamlarına gelmektedir. “Büyü, afsun” anlamında “arkış” sözü ile birlikte “alka-/arka-: alkışlamak, övmek”, “alkaş-: alkışlamak, alkışta yarış etmek” ve “karga- arka-: kötülüğünü sayıp dökme” sözleri de alkışla ilgili olarak belirtilmektedir.³⁷³

Yine Dede Korkut Kitabı'nda inançlar, iyi ve köyü dilekler “Kazılık Dağı! Akar senin suların!/Akarken akamaz olsun!..” şeklinde Dedem Korkut'un dilinden günümüze aktarılmaktadır.

Duaların, din törenlerinde yer teşkil eden, bir inancı pratiğe aktaran sözler olduğu anlaşılmaktadır.³⁷⁴ Zamanla halk kültürünün birer malzemesi olarak genele yayılmış, içtimaî hayatın her sahasında rastlanır hâle gelmiştir. Sahada gelişerek değer kazanmıştır. “Türk halkı Arapça duaların yerini, kendi dilinde, türlü söz sanatlarıyla süslenmiş ve böylece koygunluğu arttırılmış yapıtlarla doldurmayı bilmiştir.”³⁷⁵ Sözlü kültür mahsulleri için de geçerli olmakla birlikte duaların yaratıcı kabiliyetlere sahip hoca, molla, din görevlisi, vaiz gibi icracılarıyla yayıldığı hatta öncesinde bunların fikrî faaliyetlerinin mahsulü olduğu söylenebilmektedir.

Gülbenkler, selamlaşma ifadeleri, yağmur duaları, ninniler, yatak duaları, namaz duaları, meydan güreşlerinde yüksek sesle çekilen salavatlar, iyi dilek sözlerine birer örnektir.

³⁷¹ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, (1977)... 1. cilt. s. 118-119.

³⁷² Çobanoğlu, Özkul, (2012), Halk Edebiyatına Giriş-I... s. 87.

³⁷³ Bu hususta bakınız: Duymaz, Ali, (2017), “Sihir Şiirlerinin Bir Türü Olarak Alkışlar”... s. 15.

³⁷⁴ Bu hususta bakınız: Boratav, Pertev Naili, (1973), Türk Halkbilimi I... s. 140.

³⁷⁵ Boratav, Pertev Naili, (1973), Türk Halkbilimi I... s. 140.

2.1.2.2. Kargış (Beddua)³⁷⁶

Kargış, sözlüklerde “dua, ilenç, lanetleme, bazen de küfretme”³⁷⁷ anlamında kullanılmaktadır. Kargış kelimesi, Kitab-ı Korkut’un “Dirse Han Oğlu Buğaç Han Boyı” hikâyesinde “Bir gün Kamganoglu Han Bayındır yerinden turmuş idi. Şâmî günlüğü yir yüzine dikdürmüş idi. Ala savganı gök yüzine aşanmış idi. Bin yirde ipek halıçası döşenmiş idi. Hanlar Hanı Han Bayındır yılda bir kere, toy idüp Oğuz biglerin konuklar idi. Gine toy idüp atdan aygır deveden buğra, koyundan koç kırdurmuş idi. Kimin ki oğlu kızı yok kara otağa kondurun, kara kiçe altına döşen, kara koyun yahnısından önine getirün, yir ise yisün, yimez ise tursun gitsün dimiş idi. Oğlu olanı ağ otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayanı Allah Ta’ala kargayupdur, biz dahı kargaruz, bellü bilsin dimiş idi.”³⁷⁸ ifadesindeki kargı- fiilinden, fiilden isim yapma eki olan -ş ile türemiştir.

İyilikler karşısında minnet ve şükran duygusu nasıl ki dua ve dileklerle ifade edilmekte ise yapılan kötülöklere karşılık olarak duygu ve düşünceler, fiilen yetersizlik sebebiyle yahut fiile başvurulmak istenmediğinde kötü temenni ve küfür şeklinde karşılık bulmaktadır.

Hemen her kargışta fizikî gücün yetmemesi durumunda manevî bir gücün varlığı kabul edilmekte ve kişi, tepkisini kudret sahibi güçlerden yardım talep ederek vermektedir. “Kargış, insanın, kendisine, cemiyetine, ailesine, din gibi müesseselerine zararı dokunacak şahıslara karşı şiddetli bir tepkisidir.”³⁷⁹ Bunların büyük bir kısmında hasım Allah’a havale edilmekte³⁸⁰, bir kısmında ise muhatap “arkaik tanrı” ve “sihirli güc”ün gazabıyla karşı karşıya bırakılmaktadır.

Kargışların belli bir zemine yayılmasında toplumun inanma biçimleri de tesir sahibidir. “Küfürlerin söylenişlerindeki bir özellik de ayıp ya da günah sayılan sözlerin yerine alışılmış ve anlamca “kötü” olmayan kelimeler getirerek onları hafifletmek, inceltmek yolunda bir anlatıma “euphemisme”e başvurmaktadır.”³⁸¹ Dolayısıyla birçok kargışın küfür sözlerinden çıkma olduğu anlaşılmaktadır.

³⁷⁶ Benzer örnekler için bakınız: Kışlalıoğlu, Sefa, (1998), Dünden Bugüne Reşadiye... s. 365-466.

³⁷⁷ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler, İsimler, Eserler, Terimler, (1977)... 5. cilt, s. 196-197.

³⁷⁸ Dede Korkut Kitabı 1-2, Giriş- Metin, (2106), Haz. Muharrem Ergin... s. 78.

³⁷⁹ Elçin, Şükrü, (1986), Halk Edebiyatına Giriş... s. 663.

³⁸⁰ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler, İsimler, Eserler, Terimler, (1977)... 5. cilt, s. 196-197.

³⁸¹ Boratav, Pertev Naili, (1973), Türk Halkbilimi I... s. 140.

2.1.2.3. Anlam ve Yapı Özellikleri

Hayatı tüm cepheleriyle içine alan alkış ve kargışlar anonim yapılar arz etmekte, her biri toplumun ortak duygu ve inançlarına karşılık gelmektedir. “Türk folklor malzemeleri, eski çağlarından bugüne hayatın her safhasından bir iz taşımakta”³⁸²dır. Denebilir ki iyi yahut kötü dilek ve temenniler insanın duyma, düşünme ve anlatma ihtiyacının ilk ifade imkânı bulduğu eski tarih devirlerine kadar uzanır. Farklı ruh ve fizik yapıları dolayısıyla insanlar, nitelikleri hâl ve şartlara bağlı değişebilen ödülleri ya da cezaları dilek ve temenni kalıplarıyla bir nevî Allah’a havale eder, Allah’tan yardım isterler yahut tabiatüstü güçlere, zaman zaman hurafeye kaçan inanışlar şeklinde sözlü yakarışlarda bulunurlar. Sözün kendisi yahut söyleme biçimi (ses tonu, hitap, davranış) ahın tutmasında, temenninin gerçekleşmesinde vasıta rolü görür. Bu sebeple ses ve davranış, kalıp biçimlere girer. Eller çoğu zaman açılır, yukarı kaldırılır, beden hareket eder, “ilenilecek” kimseye doğrudan hitap edilir ve söz, hadisenin cereyan ettiği anda, fiille birlikte dile getirilir. “Allah sürüne kurt girdirmesin, murat almayasın, ciğerin kavrulsun, düğünün güzün olsun.” örneklerinde olduğu gibi yaygın biçimde fiil, II. tekil şahıs olarak kullanılır. “Boyu budana, yaşamı kara olasıca, ettiğini çeke, büyüsün okusun da ablaları gibi ebe olsun, emdiği süt burnundan/burunlarından/burnunuzdan gelsin.” örneklerinde ise muhatap II./III. tekil ve çoğul şahıslar olur. “Varaydı da ellerim kırılardı, gün yüzü görmedim, sen de görmeyesin.” örneklerinde ise şahıs, kendisine hitap ederek duygusunu ifade etmektedir. Bazı kargışlarda “Tersi dönmeysesice, davun yalamayasıca, kör olmayasıca.” örneklerinde olduğu gibi anlam hafifletilmesi görülür ve söz olumsuz biçimde kullanılarak bir dileğe dönüştürülmüş olur. Bazılarında lanetleme durumu şarta bağlı ya da gerekçeye dayalı ifade edilmiştir. Bu tür kalıplarda anlama dâhil edilen gerekçe yahut şart, üslubun bir gereği olarak anlamı kuvvetlendirmekte, ifadeyi etkili kılmaktadır: “Gidersen ölümü gör, vurursan elin kırılsın, doğur emme hayrını görme, başında ağlasınlar da göremeyesin, varaydı da ayaklarım yürümez olaydı, bunları görmemiş olaydım.”

Türkçede dilek ifadeleri konuşma dilinin bir unsuru olarak umumiyetle “düz cümle”³⁸³ hâlinde kullanılır. Atasözleri gibi hüküm bildirirler. Buna karşılık bazı dilek ifadeleri tamamlanmamış (eksiltili) cümle yapısı hâlinindedir. Yöre insanının söz söyleme alışkanlıklarını en sade hâliyle yansıtır: “Allah acı dert vermesin, sofranız bereketli olsun, Allah yüzünü ak etsin, ettiğinden bulasın, çor çıksın, öllüğün (ölünün) körü, gara gara gataran (yiyesin), zıkkımın peki (-ni ye).”

³⁸² Akalın, L. Sami, (1990), Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar Kargışlar... s. 7.

³⁸³ Akalın, L. Sami, (1990), Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar Kargışlar... s.53.

Kimi dilekler ölçülü ve kafiyeli olup şiir esası gözetilmiştir: Yaşına bereket/Aşına bereket, Allah bir/ Kalbimi sil/Allah hu/Kalbimi yu, Evin yüksek/Gönlün alçak olsun, Ya kerim ya keramet/Ya sabır ya selamet/Yetiş dar günümde ya Muhammed/Her şeyim sana olsun emanet.”

Alkış ve kargışlarda her düşünce, her duygu bir ölçüde kalıplaşmıştır. Kelimeler ve kelimelerin manaları sözü etkileyici kılmaktadır. “Bu kalıplar derin bir düşüncenin eski ve yeni inanç sisteminin izlerini taşır”.³⁸⁴ Bugün canlı dilde ifadesine pek rastlanmayan birçok kelimenin, dua ve beddua kalıpları içinde korunarak günümüze ulaştığını görmekteyiz. Sahadan derlenen “Allah bile (birlikte) ağartsın, bile kocatsın, mitos gâvuru, abusu (abu: anne) dimonos, Allah darlık bunluk (bun: perişanlık, zorluk) göstermesin.” sözleri bu açıklamaya örnek teşkil etmektedir.

İyi ve kötü niyet sözleri olan alkış ve kargışlar zengin muhtevaya sahiptir, hemen her konu işlenmiştir. Evden tarlaya, dağdan ırmağa, hastalıktan sağlığa, yere göğe dair kavramlar insan duygusunun birer taşıyıcısı işlevini görmüştür. Aile, din, örf, tabiat, tabiat olayları, insan münasebetleri, insan bedeni, hastalık isimleri, araç ve gereçler, geçim, hayvancılık, tarım, ticaret insan hayatına tesir ettiği oranda ve buradan hareketle sözlü malzeme hâlini almıştır: “Allah haramdan elini/yalandan dilini korusun, yalanım varsa ölmüş kargalar gözümü oysun, dilin lal olsun, Allah torun torba versin, baba çıkasica, yanları yanmıyasica, evini fareler bassın, ciğerine hançer saplansın, Allah münafık şerrinden muhafaza etsin, kesene Hızır uğrasın, yıldırımın yeğün olsun.”

Alkış ve kargışlar, ekseriyetle insan uzuvlarına yönelik söylenmiştir. Organ isimleri, beden özellikleri sıkça geçmekte, bunlara olumlu ya da olumsuz fonksiyonlar yüklenmektedir. Güçlü ve sağlıklı olmanın temsili olarak baş, ağız, dil, göz, el, ayak, boyun, ciğer hatta boy pos, endam iyi ya da kötü niyet yüklenerek dile getirilmiştir. Uzuvların arızası ya da ölüme sebebiyet verecek bir hastalık durumu talep edilmektedir. Bedenin işlevsiz kalması yahut muhafazasına yönelik dile getirilen niyetler sahada hayatın yahut bedenin canlı ve diri emarelerine verilen önemi göstermektedir: “Ağzın dilin kilitlensin/kitlenmesin, ağzı yumulu kalasın, Ayağın dolaşsın, ayağın kaysın, ayağın sürünsün, ayağın taşa değsin/değmesin, ayakların dökülsün, başı batasica, başına ateş dökülsün, başına daş atsın Allah, dayandığı ağaç yıkılasica, yıldırımlara gelesin, Allah’ım seni gadadan beladan korusun”

Alkış ve kargışlarda insan hayatının temel geçim kaynakları ile ilgili uğraşlar vurgulanmıştır. Kimi dilek ve temenniler, köy hayatını birinci dereceden ilgilendiren

³⁸⁴ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler, İsimler, Eserler, Terimler, (1977)... 5. cilt, s. 196-197.

hayvancılık, ziraat ve hava olayları gibi durumlara dair söylenmiştir. Dua/beddua eden kişi, muhatabın geçimini, huzurunu iyiye yöneltme ya da sekteye uğratma amacıyla dilek ve temennilerde bulunmaktadır. “Araban devrilsin (yük yüklenmiş öküz arabası), arabana daş dokunsun, ekinin yağmur yüzü görmesin, evinin önünde ısırgan bitsin, tarladaki yonca gibi yeşeresin, Allah kuzulu koyununu çok etsin.”

Bazı durumlar ve hâller idealize edilerek yokluğu ya da varlığı istenmektedir: “Allah pehlivan kuvveti versin, oğlum okusun da ağabeyleri gibi öğretmen olsun, Allah ağız tadıyla oturmayı nasip etsin, ak duvaklar içinde kalasın, ellerin kına görmesin, çeyizin dürülü kalsın, çulsuz kalasın.”

Alkış ve kargışlarda yörenin ağız özellikleri ve yabancı kelimelerin söyleniş biçimleri özgün taraflarıyla yansıtılmaktadır. Hem dilin tabîî akışını hem de gelişme safhalarını görebilmek mümkündür. Öllgün körü, gara gapılara yiti, gelmeñinen gitmeñ bir olsun inşallah, arabanın (iyelik II. tekil) tekerine daş dokunsun.

Ayrıca yörede sıkça başvurulanan hakaret amacıyla kullanılan lakaplar da kötü temenniler taşıdığı için kargışlar kısmında birçok örnekle yer verilmiştir.

Türklerin İslamiyet’i kabulleri ile “dua” ve “beddua” sözcüklerinin adlandırılması hususunda değişmeler görülse de asıl manalarıyla kullanımlarına devam edildiği saha örneklerinde açıkça görülmektedir. “Giderek kullanımdan düştüğü ve dolayısıyla asıl anlam alanlarına bağlı kullanımları günümüzde oldukça dar bir alanına sıkışıp kaldığı” fikrini kabul etmek mümkün değildir. 8-10 yüzyıllarda İslamiyet’in Türkler arasında hızla yayıldığı sonrasında Anadolu sahası da dâhil Müslümanlaştığı³⁸⁵ esas kabul edilirse alkış ve kargışların bu süre zarfında mana zenginliğine ulaştığını, sayı olarak arttığını söylemek daha doğru olacaktır. Anlam ve şekli bakımından değişen hususları dilin sosyal bir varlık olması yahut zamanın ve zeminin şartları ile açıklamak daha ikna edicidir.

Geçmişten bugüne uzun bir müddeti içine alan, cemiyetle beraber var olmuş Karacaören dua ve beddua örnekleri, yüce değerlerin, erdemli davranışların yahut hakaretin, kötü ad takmanın, hakir görmenin, alaya almanın (zeklenmenin) nesillere aktarılmasında aracılık vazifesi görmüştür. Karacaören insanının, duygularına tayin ettiği yönü ihtiva eden iyi ve kötü dilek sözleri, aynı zamanda mensubu olduğu cemiyet hayatını, tarih, edebiyat tarihi, sosyoloji, dinî sosyoloji, sosyal tarih, sosyal psikoloji gibi birçok cepheden tanıtma kudretine sahiptir.

³⁸⁵ Köprülü, M[ehmed] Fuad, (1981), Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar... s. 14.-24.

Karacaören alkış ve kargışları, dil, yapı ve düşünce bakımlarından kendine mahsus özellikler taşımakta, diğer söz varlıklarına nazaran kullanım sahasının daha geniş ve daha canlı olduğu görülmektedir.

2.1.2.4. Örnek Metinler (Alkış)

Acı – ağı – sancı

Acı yüzü görmeyesin. (KK 5, 26)

Allah ağrın acın olmasın.

Allah bir daha böyle acı yaşatmasın.

Allah sancısız doğumlar versin.

Allah sancı vermesin. (KK 3)

Ağız

Ağızından kötü sözü yeller alsın.

Ağlamak

Ardından ağlayanın çok olsun. (KK 3)

Ahret

Ahretin memur (mamur) olsun. (KK 3)

Ahrette de böyle ıııklı ola.

Akıl

Akılınla bin yaşa.

Allah aklığınan (akıl ile) yaşatsın.

Alın – yüz

Ak yazılar yazılsın alınna.

Allah alınna güzel yazılar yazsın. (KK 5, 26)

Allah alnını ak etsin, yüzünü güldürsün her daim.

Yedi cihanda yüzün ağ olsun.

Ambar

Ambarın dolu olsun.

Ambarına buğday yağsın.

Ana – baba

Anan, baban nur içinde yatsın. (KK 5, 6)

Ananın en kıymetlisi olasın. (KK 5, 26)

At

Atığın ayağı sürtölmesin.

Ay

Ay gibi yüzün ak olsun.

“Ay gördüm Allah

Amentü billah
Aylar mübarek olmuş
Çok şükür Allah.” (KK 3)
“Ay dede
Evin nerde
Gövce belde
Tavuk kes
Yağa batu
Bala batu
Yemezsen
Bana getü.” (KK 3)

Ayak

Allah tekerine taş dokundurmasın. (KK 3)
Ayağın tökezimesin.
Ayağına taş dokunmasın.

Ayran – yorgan

Allah kimseyi yazın ayransız, kışın yorgansız bırakmasın

Azmak

Allah çok verip de azdırmasın
Az verip de yeründümesin (azımsamak/aranmak)

Baş

Allah başını ağrıtmassın.
Allah başını yastığa düşürmeye. (KK 3)

Bereket

Allah Halil İbrahim bereketi versin.
Bereketini Allah artırsın.

Bir – bin

Allah birini bin etsin. (KK 3)

Boy – pos

Boyuna posuna nazar değimesin.

Cennet

Cennet hatunu olasın.
Cennet ebedi yurdun olsun.
Cennette en güzel köşkler senin olsun. (KK 3)

Ciğer

Ciğer acısı görmeyesin.

Dal

Tuttuğun (uzandığın) dal eline gelmesin. (KK 3)

Darlık

Allah darlık bunluk göstermesin. (KK 5-6-3)

“Ya kerim ya keramet

Ya sabır ya selamet

Yetiş dar günümde Ya Muhammet

Her şeyim olsun sana emanet.” (KK 3)

Dert – derman

Allah dert verip derman aratmasın.

Dirlik – düzenlik

Allah dirlik düzenlik versin.

Döl

Allah döllü döşlü etsin, hayırlısını versin. (KK 3)

Döşek

Döşegin kaba olsun.

Duvak

Al duvaklı gelin olasın.

Telli duvaklar konsun başına. (KK 3)

Düş

Allah korktuğum düşe uğratmasın.

Peygamberimiz girsin düşüne.

Düşman

Allah düşmanına fırsat vermesin. (KK 3)

Düşmanların kör olsun.

Düşmek

Allah düşürmesin.

Allah dinsize düşürmesin.

Allah napislere (hapis) düşürmesin. (KK 3)

Eksiklik

Allah eksik etmesin.

Allah elimizdekini eksik etmesin.

Allah gördüğü günden geri komasın. (KK 3)

El

Allah elim gözüm dedirtmesin. (KK 5-6)

Allah haramdan elini

Yalandan dilini korusun. (KK 5)

Eline sağlık.

Elin kızgın demire yapışmasın. (KK 3)

Ellerin dert görmesin.

(Yemeği) pişirenin elleri dert görmesin.

Ev – ocak

Babanın ocağını sen tütüresin inşaallah.

Elinden eteğinden, evinden ocağından eksilmesin.

Ev bark tutasın.

Evin barkın şen olsun.

Evin ocağın yıkılmasın. (KK 3, 5, 26)

Evin yüksek, gönlün alçak olsun. (KK 5)

Ocağın kararmasın.

Ocağın kül tutsun.

Ocağın küllüğün yıkılmasın.

Ocağın küllü olsun. (KK 5, 26)

Ocağın tütsün.

Ocağın yansın. (KK 3)

Evlat – kız – oğul

Allah'tan (dilerim ki) altın başlı doğurasın.

Allah evlatlarının acısını göstermesin. (KK 5, 6, 26)

Allah insanı evlatlarıyla sınamasın.

Allah oğul(evlat) ekmeği yedirsın. (KK 3, 5)

Allah oğul iyiliği versin.

Evlatlarının hürmetine düşesin.

Evlatlarının mürüvvetini göresin. (KK 5)

Evlatların yüzüne gülsün.

Oğlunla kızınla komşu olasın.

Oğlun saraylarda otursun inşaallah.

Oğlun uşağın çok olsun. (KK 5)

Oğul anası olasın. (KK 5)

Yedi oğul babası olasın. (KK 3)

Fitne

Allah seni fesattan fitneden uzak tutsun.

Gada – bela

Allah'ım seni kadadan beladan korusun.

Allah kada bela vermesin.

Kadasını aldığım.

Gelin

Ak gelinler olasın.

Allah gelin bolluğuna düşesin. (KK 5-6)

Allah gelin iyiliği versin.

Kırmızı gelin olasın.

“Kızım kızım kızıma

Pullu duvak yüzüne

Ağır ağır ağalar

Düğür gelsin kızıma.” (KK 3-5)

Konaklara gelin gidesin. (KK 3)

Geri komak

Allah gördüğünden geri koymasın.

Gitmek - gelmek

Tez gidip tez gelesin.

Göğüs

Göğsü ak tüylü olasın.

Göğsünde ağ tüyler bitsin. (KK 12)

Gölge

Gölgen koyu olsun.

Göz

Allah’ın gözü üstüne olsun. (KK 5)

Gözden ırak olmayasın.

Gözün gönlün doyasıya versin Allah. (KK 5)

Gözünün feri kesilmesin.

Tanrının gözünden kaybolmayasın. (KK 3)

Güç

Allah pehlivan gücü versin. (KK 5)

Gücün azalmasın, imanın kesilmesin. (KK 12)

Güç kudret sahibi olasın.

Günah

Allah bütün günahlarınızı yıkasın.

Haset

Allah kalbine haset sokmasın. (KK 3)

Hatır

Allah hatır soranların çok olsun. (KK 3)

Hayır

Allah ahirimizi hayır eylesin.

Allah hayırlara tebdil etsin. (KK 5-6)

Allah hayırlı nesil versin.
Hak hayır peşine düşesin. (KK 5)
Hayır konuşalım hayır olsun.
Hayırla uğurla gidip gelesin. (KK 5)
Hayrolsun inşallah.
“Hayır çıksın kaşığına
Kısmet konsun bucağına.” (KK 3)

Hazine

Hazinen dolu olsun.
Hazinen tükenmez olsun.
Kesen dolu olsun. (KK 5)

Hızır

Dar gününde Hızır imdadına yetişsin.
Hızır elinden tutsun.
Hızır tuz koysun aşına. (KK 3-5)
Hızır göresin.
Hızır uğrasın. (KK 3-5)
Hızır yardımına koşsun.
Hızır yoldaşın / kavım kardaşın (kardeşin) olsun.
Kesene Hızır uğrasın. (KK 5)

Himmet

Himmetinden mahrum kalmayasın.

Hizmetkâr

Hizmetkârların çok olsun.

İftira

Allah kuru iftiradan beri koysun.

İman

“Allah dünyada mekânız
Ahirette imansız komasın.” (KK 3)
İmanın bütün ola.
(Yatak duası)
“Yattım Allah kaldır beni
Nur gölüne daldır beni
Can cesetten çıkarkana
İmanınan Kuran’ınan gönder beni.” (KK 3)

İş

Duttuğun işler kolay olsun.

İyilik – kötülük

Allah iyiliğin ile kötülüğünü karşılaştırsın.

Kader – talih

Adın Kadir olacağına kaderin olsun. (KK 3-5)

Allah kadersiz etmesin.

Allah kötü yazı yazdıysa bozsun.

Bahtın gül gibi açılsın.

Uğurlu kaderli olsun. (KK 3)

Kalp

“Allah bir

Kalbimi sil

Allah hu

Kalbimi yu.” (KK 3)

Kanat

Allah’ım kanat ver de beni uçur. (KK 5-6-26)

Kapı

Allah hayırlı kapılara düşürsün.

Allah hepimizin evlatlarına hayırlı kapılar açsın.

Allah yatalak edip de kapı bekletmesin.

Çok kapılı evlere düşesin. (KK 12)

Kaza

Allah görünmez kazalardan esirgesin. (KK 5-6)

Kaza bela görmeyesin.

Kem göz

Allah’ım sen sakla, kem gözden çoluğumuzu çocuğumuzu.

Allah kem gözden korusun.

Kese

Allah kesenin dibini göstermesin.

Kılıç

Kılıcın keskin olsun.

Kısmet

“Yaşına bereket

Aşına bereket

Eline kına

Başına kısmet.” (KK 3)

Kış – purç

Kış kışlığını bilsin, purç purçluğunu. (KK 3)

Komşu

Allah iyi komşuya denk getirsin. (KK 3)

Kuzu – koyun

Kuzulu koyunun çok olsun.

Melek

Melekler yardımına koşsun.

(Yatak duası)

“Yattım sağıma döndüm soluma

Sığındım suphanıma

72 bin melek şahidim olsun

Dinime imanıma tatlı canıma.” (KK 3)

Yeşil donlu melekler arkan olsun.

Yetmiş iki bin melek yardımcın olsun. (KK 3)

Merhamet

İnşaallah başaca böyle kalır, merhametli olursun.

Muhtaç/lık

Allah el kapısından dilendirmesin. (KK 5-6)

Allah muhannete muhtaç bırakmasın. (KK 5-6)

Allah sağ gözü ol göze muhtaç etmesin. (KK 5)

Ele güne muhtaç kalmayasın. (KK 5)

Mum

Mumun sönmesin.

Murat

Allah muradını tezden versin. (KK 3)

Allah ne muradın varsa versin.

Murat alsın.

“Ya ver muradımı

Ya al canımı.” (KK 3)

Mutluluk

Allah başa kadar versin mutluluğunu.

Müjde – müjdeci

Hayırlı müjdeler alsın.

Müjdecin çok olsun.

Nam

Namın dünyaya yayılsın.

Nefes

Allah pis nefesten esirgesin. (KK 3)

Nur

Allah seni nur gölünde yatırsın.

Okumak – okuntu

“Büyüsün okusun da

Ablaları gibi ebe olsun.” (KK 12)

Okuyanları çok olsun.

Okuntun bol olsun.

“Tez büyüüp tez okuyasın

Köye hoca olasın.” (KK 3)

Ölüm

Allah ölüm göstermesin.

Allah kara ölümlerden, kara zulümlerden saklasın.

Ömür

Allah kazanana ömür bereketi versin.

Ömrün uzun olsun.

Yaradandan dilerim su gibi ömrün uzun ola. (KK 3)

Peygamber

Peygamber sancağı altında toplanasın. (KK 3)

Peygamberimize komşu olasın.

Rahmet

Allah rahmetiyle yallu aldusun. (umduğuna evdüsün) (KK 3)

Sabır

“Lailaheillallah, hesapsız sabır

Laileheillallah, çilesiz ömür

Muhammeden resulullah, azapsız kabir.” (KK 3)

Saç – sakal

Saçın sakalın ağarsın.

Sevmek – sevinmek

Allah başaca sevindirsın.

Sayanın sevenin çok olsun.

Sırt

Allah sırtını yoka getirmesin.

Sofra

Hacı sofran olsun.

Soy

Allah bir taneden töretsın. (KK 5)

Allah soyun ile yaşatsın. (KK 5)

Allah soyunu türetsin.

Allah torun torba versin.

Neslin töresin.

Soyun batmasın.

Soyun üresin.

Ürü ürüm üre

Törüm törüm töre. (KK 3)

Su – ırmak

Akan sular gibi duru olasın. (KK 5)

Irmaklar alsın götürsün ağrını.

(Hz) Süleyman

Süleyman gibi dünyaya hükmede, Karun kadar zengin olasın.

Sürü

Allah sürüne kurt girdirmesin. (KK 5)

Şefa

“Yardımcın Allah

Şefaatin Muhammed.” (KK 3)

Şer

Allah münafık şerrinden muhafaza etsin. (KK 5)

Allah oruspu karı şerrinden saklasın.

Şeytanın şerrine lanet deyip öte geçesin. (KK 5)

Şeytan

Allah şeytana fırsat vermesin. (KK 3)

Allah şeytanın atına bindirmesin. (KK 3)

Şeytanın kör olsun.

Şeytanın şerrinden kuru bühtandan hıfzolasın.

Şeytan kulağına bin kurşun. (KK 12)

Uğur – kadem

Uğurlu kademli olasın.

Ummak

Allah’tan umduğunu bulasın.

Allah umduğuna evdüsün(ulaştırsın).

Allah umduğuna nail etsin.

Umduğuna düşesin.

Umduğundan iyisini bulasın.

Umduğunu bulasın.

Umduklarına eresin.

Umut kapıların kapanmasın. (KK 3)

Uyku

(Uyumayan bebekler için)

Bizim uykularımız senin olsun. (KK 5-6)

Verem

Allah veremden saklasın. (KK 5)

Vermek

Allah'ım kurduna kuşuna da ver, bize de ver.

Yağmur Duası

Teknede hamur

Bahçede çamur

Ver Allah'ım ver

Dolu dolu yağmur

Yağ yağ yağmur

Teknede hamur

Tarlada çamur

Ver Allah'ım ver

Sicim gibi yağmur.(KK 3)

Yalan

“Allah haramdan elini

Yalandan dilini korusun.” (KK 3)

Yamanlık

Allah yamanlık vermesin.

Yaş

(Ölenin) yaşı başı huyu sana benzemesin.

“Yaşına bereket

Aşına bereket.” (KK 3)

Yaşam

Yaşamı kara olasıcı.

Yaşamak – yaşlanmak

Allah bile (birlikte) ağrıtsın bile (birlikte) kocatsın.

Allah hep iyilikle yaşatsın. (KK 3)

Yatmak – kalkmak

Taş gibi yat

Kuş gibi kalk inşallah

Yaz – kış

Allah yazınızı kış

Kışınızı yaz etsin. (KK 3)

Yeni yıl

Allah geçen yılı aratmasın.

Yenmek- taşmak

Yensin eksilmesin

Taşsın dökülmesin. (KK 3)

Yer – gök

Allah seni göğünde saklasın.

Allah seni yer gök beğensin.

Allah seni yerde gökte aratmasın.

Yer gök imdadına gelsin.

Yer – yurt

Allah yer yurt bağlatsın. (KK 5)

Yeşermek

Tarladaki yonca gibi yeşeresin. (KK 5)

Yıldız

Yıldızın parlak olsun. (KK 1)

Yiğit

Yiğitliğine doyasın.

Allah yiğidiken yıkmasın.

Yoksulluk

Kapına yoksulluk basmasın.

Yokuş – iniş

“İnişiniz yokuş

Yokuşunuz iniş.” (KK 3)

Yol

Yolun izin açık olsun.

Allah satı bahası versin. (KK 3)

Zürriyet

Zürriyetin çok olsun.

2.1.2.5. Örnek Metinler (Kargış)

Abdesthâne

Abdesanenin eniği. (KK 3)

Abu

Abusu dimonos. (KK 28)

Abusu yeğın. (KK 28)

Ad

Adı batasica.

Adın kara yerden gele.

Adın sanın batsın. (KK 3)

Ağaç

Dayandığı ağaç yıkılasica.

Ağız – burun

Ağızına fışkı.

Ağzın burnun aksın.

Ağzın burnun kitlensin. (KK 5)

Ağızından burnundan fitil fitil gelsin. (KK 3)

Ağızından burnundan gelsin.

Ağızından burnundan kan gelsin.

Ağızından çıkan (kötü söz) koynuna girsin.

Ağzın dilin kilitlensin. (KK 3)

Ağzın eğilsin.

Ağzının payını alsın.

Ağzını imam yusun. (KK 6)

Ağzı yumulu kalasın.

Anası doğururken ağzına işiyesi.

Ağız tadı

Ağız tadınız bozulur inşallah.

Allah ağız tadıyla oturmayı nasip etmesin.

Allah dünyada ağız tadı vermesin.

Dünyadan tat almayasınız. (KK 3)

Tadarsınız da devamı gelmez inşallah.

Ağlamak

Başında ağlasınlar da göremeyesin.

Ağrı – acı – sızı – sancı

Allah ağrı versin de dizlerine döğünesin.

Amansız sancılara tutul.

Çıkmaz ağrılar tutsun.

Karın ağrılarına yatasın. (KK 6-7-8)

Kuru sancılar tutsun.

Sancın içine aksın.

Ah

Ahım sende kalsın.

Ahlar tutsun.

Akrep

Akrepler soksun. (KK 3-5)

Alın

Alnına kara yazıla. (KK 1)

Almak

Allah başımızdan alsın seni.

Allah beni alsın da anasız bıraksın seni.

Allah seni başımdan ala ki kurtulayım. (KK 1)

Ama – alil

Allah gözünü alil etsin.

Ana – baba

Anan baban başında çırpınsın.

Anasız babasız kal.

Andır (ander)

Andır kalasica. (KK 3-26)

Araba

Arabalar parçalasın.

Arabana taş dokunsun.

Araban devrilsin.

Arabañın tekerine taş dokunsun. (KK 3-26)

Aramak

Beni mum yakıp arayasın. (KK 3)

Arsız

Allah arsızla düşürsün de dünyanın kaç bucak olduğunu gör.

Asılmak

Asılasica. (KK 3)

Ateş - alev

Alevlerde kal.

Ateşi kıvılcımlı olsun.

Ateşlerde kal.

İçine ateş düşsün. (KK 3)

At – eşek

Allah seni attan indirip eşeğe bindirsin. (KK 3)

Avu/Ağu (zehir) –

Ağular içesin.

Avular yiyesin/yiyesice. (yemiyesice).

Davun yalayasıca (yalamayasıca)

Ayak

Ayağıma kurban olasın.
Ayağım kopaydı da gelmeyeydim.
Ayağın dolaşsın.
Ayağının üstünde duramayasın.
Ayağın kaysın.
Ayağın sürünsün.
Ayağın taşa değsin.
Ayağın yerden kesilsin.
Ayaklarına kara kara sular insin.
Ayakların dökülsün. (KK 3)
Ayakların kırılsın.
Ayakların kitlensin. (KK 3-5-6)
Varaydı da ayaklarım yürümez olaydı, bunları görmemiş olaydım.”

Ayıp

Ayıbını kara toprak örtsün.

Azabını çekmek

(Bir kimsenin - suçun) azabını sen çekesin.

Azrail

Azrail elinden gidesin.
Azrailin demir pençesine rast gelesin.
Azrail seninle olsun.
Azraili yiti. (kuvvetli) gelesice. (KK 5-6)

Baba (veba - hastalık)

Baba çıksın yüzünde.
Baba deviresice. (KK 3)
Baba girsin karnına.
Babalar çıkasica.
Babanın dibi.
Babanın peki.
Baba tutasica. (KK 28)
Baba ye.
Baba yiyesice. (KK 28)

Baca

Bacan tütmesin, bacanda baykuşlar ötsün.
Bacan yıkılsın. (KK 3-26)

Damına bacana baykuş tñnesin. (KK 3-26)

Bağır

Bağırına taş basasın.

Bağırsak

Bağırsakların dökñlsñn.

Bağırsakların yırtılsın. (KK 3)

Baht

Bahtın kararsın.

Baş – bağır

Alem başına yığılsın

Alem başına yıkılsın. (KK 3)

Başı batasıca.

Başına ateş dökñlsñn.

Başına taş atsın Allah.

Başına daş düşesice. (KK 3)

Başına taş yağsın.

Başına mezar taşı konsun.

Başın bozulsun. (Karın/kocan ölsñn. Evin dağılsın.)

Başını bağırını yesin.

Başını yiyesice. (KK 3)

Başın ucunda herkes ağlasın da göremeyesin.

Bayram

Kara bayramlardan geç.

Bela

Belaya gark ol.

Belanı benden bulma. (KK 13)

Bin belaya bulaşasın.

Erikme kulum belan yakındır. (KK 3)

Bıçak

Bıçak altında kalasıca.

Boğaz

Lokma boğazında tıkansın.

Yediğın, hırtlağında (gırtlak) kalsın.

Bel – bud

Belin budun(makat, popo) kopsun. (KK 26-5)

Beter olmak

Belli beter olmadı kı (İyi oldu.) (KK 13)

Beş beter ol.

Dünkünden beter ol.

Bıçak

Kara bıçaklardan gidesice.

Bıçaklardan git.

Bıçak sırtına düşesice. (KK 17-18-26)

Bıyık

Bıyığın terlemesin. (KK 3)

Bildiği gibi yapmak

Allah seni bildiği gibi yapsın.

Bit – it

“Sırtını bit yesin

Ekmeğini it yesin.” (KK 3)

Boğaz - kızıllönlük

Boğazına tıkılsın. (tıkıлма: tıkayacak kadar birikme).

Kızıllönlüğünde kalsın.

Lokman boğazında kalsın.

Boy – pos

Boyun budansın. (KK 3)

Boyun kurusun.

Boyunun pusunun hayrını görmeyesin.

Boyuna ip ölçülsün.

Boyunu posunu topraklar kapatsın. (KK 3-26)

Boyun yerin dibine batsın.

Boyu posu devrilesice.

Boyu tutulup da uzamayasica. (KK 3)

Boyun

Boynu altında kalasica. (KK 3-5-6)

Boynu dönesice.

Boyun bükük kalsın. (KK 6)

Böğürmek

Danalar gibi böğüresin.

Bucamak (budamak)

Ucun bucansın.

Burun

Burnundan fitil fitil gelsin. (KK 13)

Büyümek

İbimiyesice (büyümeysesice)! (KK 3)

Yetmiyesice (büyümeysesice)

Can - can evi

Aklını alan canını da alsın.

Can derdine düşesin. (KK 3)

Can evinden vurul.

Cehennem

Cehenneme düş.

Cehennemde fandır fandır kaynatsınlar.

Cehennemi boylayasın.

Cehennemin dibine git.

Cehennemin köküne git. (KK 3)

Cehennemin pekine git.

Cehennem kütüğü ol inşallah.

Cehennem olasin. (KK 3)

Ciğer

Ciğeri kopasica.

Ciğerin ağzına gelsin. (KK 15)

Ciğerinden avlan.

Ciğerinden tutuşasın.

Ciğerinden vurulasın.

Ciğerine hançer saplansın. (KK 14)

Ciğerin yansın.

Ciğerlerinin kökü kurusun.

Ciğerlerin delik deşik olsun. (KK 3)

Ciğerlerin ezilsin.

Ciğerlerin parçalansın.

Ciğerlerin sızılasın. (KK 3)

Çarşaf

Çarşafı dolanasın. (KK 3-6)

Çekmek

Benim senden çektiğimin aynısını sen de evlatlarından çekesin.

Kendi ettiğini kendin çekesin. (KK 3-5)

Çalım

Çalımın düşsün.

Çeyiz

Çeyizin dürülü kalsın. (KK 3)

Çeyizinin hayrını görmeyesin. (KK 3-26)

Çıra

İnşallah çıran söner.

Çor

Çor çıkasica.

Çul

Çullara dolanasın.

Çulsuz kalasın. (KK 1)

Dağ

Başımı alıp dağlara kaçayım.

Dağlar ardında kalasın.

Dağlar önüne çıksın.

Dağlar yol vermesin.

Deli ol da dağlara vur kendini.

Güvendiğin dağa kar yağsın.

Taş olup dağlarda kalasın.

Dal (sırt - omuz)

Dalın yere gelsin. (KK 3)

Dal – budak

Dalın budağın budansın.

Dalın budağın kurusun. (KK 3)

Dalın budağın olmasın. (KK 3)

Dalsız budaksız kalasın. (KK 3)

Dutduğun dal eline gelsin. (KK 3)

Damar

Damarların kurusun.

İnat damarın kurusun.

Darağacı

Darağacına gerilesice.

Darlık

Darlık bunluk gör.

Darlık çekesin

Günyüzü görmeyesin.

Defter

Defteri dürülesice.

Deri

Bir deri bir kemik kal.

Derin delik deşik olsun.

Derini yüzünler. (KK 3)

Dert

Allah başının derdine düşürsün.

Allah bilinmez dert versin. (KK 3)

Allah derdini arttırsın. (KK 3)

Derdin dermansız olsun.

Derdine dert, yarana merhem inşallah. (KK 3)

Dermansız dertlere tutulasın.

Dert çıkasica.

Dert deviresice. (KK 3)

Dert dökesin. (KK 5)

Dert tutasın. (KK 5)

Dert vermesin de derman tutmasın Allah.

Dert yalıyasica. (KK 5)

Dert yiyessin. (KK 5)

İflah olmaz dertlere düşesin. (KK 3)

Kendi derdine düşesin de beni unutasın.

Onmaz bitmez dertlere düşesin.

Tükenmez dertlere düşesin.

Dil – diş

Dili dişi kitlenesice! (KK 16)

Dilin bağlansın.

Dilin kopsun. (KK 3)

Dilin kurusun.

Dilin lal olsun.

Dillerine kurşun aksın.

Dilsiz kalasın.

Diş buğuna uğrayasın.

Öten dillerin lal olsun. (KK 3)

Din

Dinsiz imansız gidesin.

Dinsiz kalasın.

Dinsizler hakkından gelsin. (KK 3)

Dirlik

Allah dirlik düzen vermesin. (KK 5)

Gün yüzü görmeden devril.

Vardığın yerde dirlik bulamayasın. (KK 3)

Diz

Dizin tutmasın inşaallah.

Doğmak

Allah doğduğuna pişman etsin.

Doğduğun güne lanet olsun.

Seni doğurmaz olaydım keşke. (KK 5)

Doktor

Doktor doktor dolanasın.

Doktor kapılarında sürünesin.

Servetini doktora dökesin. (KK 17)

Döl – döş

Dölsüz döşsüz kalasın inşaallah.

Dölnün döşün ortada kalsın. (KK 5)

Dölnün kurusun, zürriyetin kesilsin.

Dönmek

Allah dört döndürsün. (KK 6)

Gittiğin olsun da döndüğün olmasın.

Ters dönesi.

Tersi dönesice. (KK 7)

Dul

Dul kalasın. (KK 7)

(Dul kadın kızdığında söyler)

“Göleğim sırtına

Yazmam başına.” (KK 3)

Duman

Başının üstünden duman eksik olmasın.

Duvak

Duvağın yüzünde kalsın.

Duvağın üstünde, elin koynunda inşaallah. (KK 5)

Duvar

Allah duvarlar tuttursun. (körlük hâli/şuur kaybı)

Düğün

Düğününde kar yağsın. (KK 3)

Düş

Korktuğun düşe uğratsın Allah.

Düşman

Dünyada düşmansız kalmayasın.

Düşman elinden gidesice.

Düşmanın yeğın olsun. (KK 3)

Düşman okundan gidesice.

Düşmek

Allahsızla düşesin.

Arsızla yüzüzle oturup kalkasın. (KK 3)

Benden kötüsüne düşesin.

Çulsuza düşesin.

Dinsize imansızla düşesin. (KK 3)

Doktor eline düşesin.

Eli bayraklıya(edepsiz kadın) düşesin. (KK 3)

Gara kapılara düş.

Hastane kapılarına düşesin.

Haram süt emmişe düşesin.

Hükümet kapılarına düşesin.

Mahkeme kapılarında sürünesice.

Sırta kadem düşesin. (KK 3)

Düzen

Düzen tutmayasın. (KK 3)

Düzenin bozulsun.

Ecel

Ecelsiz gidesin. (KK 3)

Ekin

Ekinin yansın.

Göv ekin gibi biçilesin.

Göv ekinin yağmur yüzü görmesin. (KK 6)

Ekmek

Allah ekmek diletsin.

Bir lokma ekmeğe muhtaç kalasın. (KK 6)

Ekmeğin aşın olmasın.

Ekmeğin kuru

Ayranın duru olsun. (KK 6)

Ekmeğin peşinde koşursun Allah. (KK 2)

Ekmek tavşan olsun sen tilki.

Ekmek gözüne dizine dursun. (KK 3)

Elin ekmeğe yetişmesin.

Karnın doyana kadar ekmek yiyemeyesin. (KK 6)

Eksik kalmak

Eksik kalasın.

El (uzuv) - ayak

Ahirette iki elim yakandadı. (Elim yakana yapışsın.)

Allah bolluk yüzü göstermesin.

Allah elindekini de alsın.

Allah elinden tutmasın.

Allah elsiz ayaksız kosun.

Elim kopsaydı da vurmayaydım. (KK 3)

Elin arkana dönmesin.

Elin ayağına dolaşsın.

Elin ayağın felç olsun.

Elin ayağın kırılsın

Elin ayağın tutmasın.

Eline kına konmasın.

Elin ekmek

Belin kuşak tutmasın.

Elin koynunda kalsın.

Elin yanına yasansın. (yasamak: yana salmak, yana düşmek).

Elin yere yapışsın.

Ellerin kurusun.

Ellerin teneşire gelsin.

Vurursan elin kırılsın. (KK 3)

El (yabancı)

El kapısında sürün. (KK 3)

Elbise

Elbiselerin teneşir başına yığılsın.(konsun/toplansın)

Et

Etini doğrum doğrum doğrasınlar. (KK 3)

Etmek

Ettiğini bul.

Ettiğini mahşerde bul.

Ettiğin yanına kâr kalmasın. (KK 3)

Eşkıya

Eşkıya evini bassın.

Eşkıyalar elinden gidesin.

Eşkiyaya rast gelesin.

Ev bark – bucak

Evin barkın yıkılsın.

Evin başına yıkılsın.

Evin baykuş yuvası olsun.

Evin bucağın boş kalsın.

Evinde baykuşlar ötsün.

Evini fareler bassın inşallah.

Evinin önünde ısırgan bitsin. (KK 25)

Evin ocağın yansın.

Evin yas bağlasın.

Evsiz bucaksız kalasın.

“Hanım evin harap olsun

Evin yurdun tarap olsun.”

Yaptığın evde oturamayasın.

Evlat – çocuk

Allah evlat uşak vermesin. (KK 3)

Çocukların ardında kalsın.

Çocukların ardından ağlaşsın. (KK 6)

Çocuklarından bulasın. (çekesin, göresin). (KK 7)

Çoluğunun çocuğunun hayrını görme.

Çoluk çocuğuna kavuşamayasın.

Evlada hasret kalasın.

Evladından göresice. (KK 3)

Evlat deyin mele inşallah.

Evlat ekmeği yemeyesin.

Evlat günü görmeyesin.

Evlatlarından bulsun inşallah. (KK 5)

Evlatlarının hayrını görmeyesin.

Evlatsız kalasın.

Evlat yüzü görmeyesin.

Felek

Feleğini şaşirasın.

Feleğin sillesini yiyeyin.

Felek devirsin. (KK 5)

Feryad

Feryadın dağları delsin.

Fidan

Fidan iken devrilesin.

Frengi

Frengi hastalığına tutulasın.

Gavur

Gavur elinde kalasın.

Gavur tohumu! (KK 3)

Gazap

Allah'ın gazabına uğra.

Allah'ın gazabı üstüne yağsın/yığılsın.

Gelin - gelinlik

Ak duvaklı gelin almayasın.

Ak duvaklı gelin yüzü görme.

Ak gelin olma da dünyana doyma.

Öl de gelinliğin üstüne serilsin. (KK 3)

Gelmek

Son geldiğin olsun.

Geri kalmak

Akrenlerinden (akran) geri kalasın.

Germük – çarmuk

Germüğe gerilesice

Çarmuğa çarılasicca.

Gitmek – gelmek

Ahir geldiğin olsun. (KK 5)

Gidişin olsun da gelişin olmasın. (KK 3)

Git de gelme eyi mi!

Son gidişin olsun.

Gövde

Allah gövdene iğneler gibi hançer batsın.

Göz

Allah gözünü doyurmasın. (KK 3)

Allah sebep olanların gözü kör olsun.

Göz ışığına hasret kalasın.

Gözlerine ağ insin.

Gözlerin melül olsun.

Gözlerin yumulsun inşallah.

Gözleri oyulasıca.

Gözü akasica.
Gözü kör olasica.
Gözüne dizine dursun. (KK 5)
Gözüne çöğ batsın.
Gözüne katarak insin.
Gözüne perde insin.
Gözün söyünsün.
Gözüne toprak dolsun da gözün doysun.
Gözünün göferi (göfer: fer, görme gücü) dökülsün.
Gözünün pınarı kurusun.
İki gözü çıkasica. (KK 5)

Gül

Gül iken devrilesin.
Gülleri solasica.

Gülmek

Allah güldürmesin.

Gün - gün görmek – ılık

Ak güne hasret kalasın.
Allah gün ılık göstermesin.
Benim evimde gördüğün (gördüğün ile) kal. (Son günün olsun.)
Gittiğin yerde gün görmeyesin.
Gördüğün güne kal.
Gündüzün gece olsun.
Gün görmeyesice. (KK 3)
Gün güneş görmeyesin.
Gününü benim evimde göresin.

Günah

Günahın başından aşsın

Güneş

Üzerine güneş doğmasın.

Hakkından gelmek

Allah hakkından gelsin.

Hasret kalmak

Anana babana hasret kal.
Hasret kalasın.
Hasretliğin bitmesin.
Hasretliğin ölenece bitmez inşallah.

Hasretlik çekesice.

Hasretlikten geber.

Hastalık

Döşeklere düşesice.

Frengi hastalığına tutulasıca.

Kanı içine akasıca.

Kıran giresice.

Kıranlık.

İçi dışına çıkasıca. (KK 3)

Isıtma tutasıca.

Kalkmaz döşeklere yatasın. (KK 17)

Pul pul olup dökülesin. (KK 3)

Sarılık tutasıca.

Sıracalu! (KK 5)

Verem olasıca.

Yanıkara giresice.

Yanları yanasıca. (KK 3)

Hayrını görmek

Doğur emme hayrını görme.

Heves - heveslik

Hevesin burnunda kalsın.

Hevesliğine doyamayasın.

Hışım

Allah hışmından gidesin.

Hışım çıksın.

Hışım tutsun.

Hışım yalayasıca. (KK 3)

Hışım yiyessin

Huy – suy

Huyun suyun batsın

Huyun suyun kurusun.

İkçılık

İkçilik tutasıca. (KK 22)

İç – dış

İçin dışına aksın.

İflah

İflahın tükensin.

İflahın kesilsin.

İlik – kemik

İliğin kemiğin kurusun.

İltihap

Gövdenden iltihaplar aksın.

İman

İmanın gevresin.

İmansız gidesin.

İmansız kalasın.

İnlemek

İnim inim inle.

İni inim inlemekten kurtulmayasın.

İnleye inleye geberesin.

İstek

İsteğin kursağında kalsın.

İş – güç

İşin başına devrilsin.

İşin gücün başlı kalsın.

İşin gücün bitmesin.

İşin gücün rast gitmesin.

İt – bit

“Ekmeğini it yesin

Başını bit yesin.”

İt gibi çenüleyesin emi.

İt gibi ürme. (KK 5)

İtim akıl.

İt mekrisi (boku). (KK 28)

Yüzünü itler yalasın.

İftira

Allah (isterim ki) iftiradan kurtulmayasın.

Kader

Allah kadersiz etsin.

Kafa

Kafana büyük taş düşsün.

Kalp

Kalbi kurum dutsun da seni bilmesin.

Kalbinden vurulasıca.

Kan

Emdiğin kan ile irin olsun.

Kan dökessin.

Kanın içine aksın.

Kan kusasın. (KK 3)

Kapı

Allah ağ kapı yüzü göstermesin. (KK 3)

Bilmediğin kapılara düş.

El kapısından kurtulmayasın.

Kapılar üstüne kapansın.

Kapına kara kilit vurulsun.

Kapını çalan olmasın.

Kapın kilitli kalsın.

Kara

Allah'ın huzuruna yüzü gara çıkasın.

Kara bıçağın yeğin olsun.

Kara dağlar ardında kalasın.

Kara günlere kalasın.

Kara haber alasıca. (KK 3)

Kara haberin gelsin.

Kara haberi olasıca.

Kara kadadan gidesice.

Kara kapılara biti. (KK 3)

Kara kara kanlar kusasıca. (KK 3)

Kara kara katıran (yiyessin).

Kara taşlar altında kalasın.

Kara yaslar göresin.

Yaşamı kara olasıca. (KK 5-26)

Karanlık

Karanlık köşelerde kal.

Karanlıklarda kalasın.

Kardeş

Kardeş yüzü görme.

Karga

Kargalara yem olasın.

Kargalar gözünü oysun. (KK 3)

Karı

Karı dırdırından git.
Karın çirkin ola.
Kötü karılar eline düş.
Öyle bir karıya düş ki dünyayı burnundan getirsin.

Karın

Karında bul da yanında bulma.

Katır

Kırk katırınan sürün. (KK 5-26)

Katran

Kara kara katıran (ye).
Katıran kazanına düşesin.
Zehri katıran olsun.

Kavuşmak

Allah'ına kavuşasın.

Kaza (gada) – bela

Gada kurşunundan gidesin.
Kazadan gidesin.

Kemçük

Kemçük ağızlı.

Kefen

Kanlı kefenin eline geçsin.
Kefen bulamayasın da kefensiz yatasın.
Kefenin biçilsin.
Kefenini biçelim.
Kefenlere sarılasın.
Seni elimle kefenleyeyim emi. (KK 3)

Kemik

Kemiklerin batsın.
Kemiklerin çıksın.
Kemiklerin kırılsın
Kemiklerin un ufak olsun.

Kenef

Kenefin eniği. (KK 5-26)

Kepek

Kepeği kesilsin.

Keşiş

Keşişin eniği. (KK 28)

Kılıç

Allah'ın keskin kılıcına rast gel.
Allah'ın kılıcından doğranasın.
Kılıçlardan git.

Kına

Eline al kına konmasın.
Kınan kurumasin.
Kınan tutmasın.

Kıranlık

Kıranlık
Kıran giresice.

Kısmet

Kısmetin kaçsın.

Kış – yaz

Kışın yazın belli olmasın.

Kıtlık

Kıtlıklarda kal.
Kıtlıklardan kırıl.
Kıtlıktan çıkamayasın.

Kıvrıranmak

Kıvrım kıvrım kıvrıranasın.

Kilit - kilitlemek

Dilin kilitlensin.
Kapın kilitli kalsın.
Kilidin açılmasın.
Kilitli kalasın.
Sandığın kilitli kalsın

Kim – kimse

Kimin kimsen olmasın.

Kimvurdu

Kimvurduya gidesin.

Kırk - kırklı

Kırkı çıkmasın.
Kırkı göremeden devrilesin.
Kırkına doyamasın.
Kırkıdan çıkamayasın.
Kırk kapıya var geri gel.

Kırk kocadan geri gelesin.
Kırklar bassın.
Kırlı karı ahı alasın. (KK 3)

Koca - er

Er bul da yer bulma.
Er yüzü görmeyesin.
Koca bulamayasın inşallah.

Kocamak

Kocayıp goruk olasın
Her yerlerden foruk olasın.

Koku

Bir evde dur da yedi eve kokun vursun.

Kol

Kol kanat gerenin olmasın.
Kolların boş kalsın.
Kolların dibinden kopsun.
Kolların tutulsun.
Kolun kanadın kırılsın.
Kolun kanadın kopsun.
Kolun kopsun.

Kollamak

Kollayanın olmasın.

Korktuğuna uğramak

Korktuğuna uğra.
Korktuğun başına gelsin.

Kök

Köküne kibrit suyu dökülsün.
Kökün köçeğin bitsin.
Kökün kurusun. (KK 3)

Kör – kör kurşun

Aleme kör bakasın.
Allah gözünü kör etsin.
Kör kurşunlara gelesice. (KK 3)
Kör münkür olasın.
Kör tepenin (iyelik II. şahıs eki) mıkı.

Kötürüm olmak

Kör kötürüm olasın.

Kul

Allah sana kulum demesin.

Kulak

Kulağına kurşun aksın.

Kuruyup kuş ol.

Kurşun

Gada kurşunundan gidesin.

Kara kurşunlardan git.

Kurşuna gelesice.

Kurt – kuş

Kurda kuşa yem olasin.

Kurumak

Kupadan kuruyasica.

Kuyu

Eştiğin kuyuya kendin düşesin.

Karanlık kuyulara düşesin.

Karanlık kuyularda kalasin.

Küt

Allah'tan (dilerim ki), küt olasin.

Lal

Allah dilin lal olsun da salavat vereme.

Lâl / tat olasin. (KK 17)

Lanet

Allah'ın lanetlediği.

Lanet çıksın.

Lanet gavur.

Lanet girsin.

Lanet hayvan.

Lanet olası.

Yüzüne lanet insin.

Layık

Allah ilayığını (layıkını) versin.

Leş

Leşini kargalar yesin. (KK 3)

Leşin kurtlara nasip olsun.

Üleşini it yesin.

Mahşer

Ettiğini mahşerde bulasın.
Mahşerde iki elim yakanda olsun.

Mal – mülk

Allah dünyada mal mülk vermesin.
Malın mülkün talan olsun.
Malından canından ol.
Mal mülk derdinden gidesin
Mal mülk görmeyesin.
Malsız mülksüz kalasın.

Mapushane

Mapushanelerde çürüyesin.

Maskara etmek

Elaleme maskara etsin Allah.

Mekânsız kalmak

Mekânsız kalasın.

Melemek

Peşim sıra meleyesin.
Yavrum diye meleyesin.

Melül kalmak

Döşeklerde melül kal.

Meme

Memelerin sancısın.
Memelerin süt görmeye.
Memendeki süt kesilsin.
Memenden kan irin aksın.

Mendil açmak

Allah camiye mendil açtırsın.

Meydan

Meydanlarda kalasın.

Mezar – kabir - sual

Allah mezardan förtletsin.
Kabir azabın çok olsun.
Kabir darlığı göresin. (KK 3)
Kabir kabir gez.
Kabrin belli olmasın.
Mezardan mezara sürünesin emi.
Mezarı kısılacağı.

Mezar mezar dolaşasın.
Mezar seni sıksın.
Mezarsız kal.
Ölünü mezarda yılanlar yesin.
Sual veremeyesin.
Toprağın sıksın. (KK 3)

Muhannet

Muhannete muhtaç kalasın. (KK 3)
Muhtaç kalmak
Namerde muhtaç kalasın.

Muhtaç kalmak

Elaleme muhtaç kalasın.
Elime muhtaç kalasın.
Namerde muhtaç ol.
Senden düşüklere el açasın.
Ananın babanın eline bakasın.

Murat almak

Gün gör de murat alma.
Muradın gözünde kalsın.
Muradın yarım kalsın.
Murat almayasıca. (KK 3)

Nafaka

Nafakasız kalasın.

Nazar

Nazara gelesin.
Nazar çatlatsın.
Nazar devirsin.
Nazar eğsin belini.
Nazardan gidesin.

Nefes

Nefesin kısılsın.

Nevir

Nevrin dönsün.

Ocak

Allah ocak yaktırmassın.
Evin ocağın yansın.
Ocağı batsın.

Ocağı kararsın.
Ocağına baykuşlar yuva yapsın.
Ocağına ateş düşsün. (KK 25)
Ocağına incir ağacı dikilsin.
Ocağına kara su insin.
Ocağına su dökülsün.
Ocağına yıldırım düşsün. (KK 23)
Ocağın bucağın batsın.
Ocağını tüttürecek evlat bulamayasın.
Ocağın kör olsun.
Ocağın kül olsun.
Ocağın oğulsuz kalsın.
Ocağın sönsün.
Ocağın tütmesin.
Ocağı söyünsün.
Ocak başından ırak olasın. (KK 3)
Ocaksız bucaksın kal inşallah.

Oğul

Allah ocağına oğul ateşi düşürsün.
Allah oğul ekmeği yedirmesin.
Kızın olsun da oğlun olmasın.
Kızın olsun kız ver oğlun olsun oğul ver.
Oğul acısı yaşarsın inşallah.
Oğulsuz kal.
Oğul uşak görmeyesin.

Onmak

Onmayasıca.
Onmayasın.
Onmayasın, bitmeyesin eyi mi!

Oruç

Oruç tutama.
Tuttuğun oruç boşa gitsin.

Ovalamak (yıkamak)

Seni imam ovalasın. (KK 3)

Oyulmak

Oyum oyum oyulasın.

Öd

Ödümü nasıl kopardıysan Allah da senin ödünü koparsın.

Ödün kopsun.

Ödün patlasın.

Ölü

Ölün dağda taşta kalsın.

Ölün dışarda kalsın.

Ölüne ağlayan bulunmasın.

Ölüne mezar bulamayasın.

Ölüne su bulamasınlar.

Ölün gelsin.

Ölün kuzgunlara yem olsun.

Ölün sahipsiz kalsın.

Ölün salınan gelsin.

Yılanlar ölünü yesin. (KK 3)

Ölüm

Ak yasin kara yasin yatsıya varamasın.

Allah ıskat parana nasip etsin.

Allah tahta tepdirsın.

Ben varana kadar mezarda ölü dur. (KK 5-26)

Civan yaşta gidesin.

Devrilesice.

Dört adamın omzunda gidesin. (KK 5-26)

Elin ayağın teneşire gelsin.

Geberesice!

Gençliğine doyamayasın.

Gidersen ölümü gör.

Otlar bürüyesice.

Öllüğün (ölünün/iyelik II. tekil şahıs eki) körü. (KK 17)

Öllüğün körü de tepeğin (tepe/iyelik II. tekil şahıs eki) mıkı.

Ölüm haberin tez gelsin.

Ölün gelir inşallah. (KK 3)

Ölüp ölüp dirilesin.

Ömrün tükensin.

Sabaha çıkmayasın.

Sallar üstünde gelesin.

Sırtın tahtaya/teneşire gelsin. (KK 3)

Tabutlara binesice.

Taş kesilesice.
Teneşire gelesice! (KK 13)
Tersi dönesice.
Tez günde kaybetsin seni Allah.
Uzaklarda ölesin.
Vaktinden tez ölesin.
Yağlı kurşunlara gelesice. (KK 3)
Yarına çıkmayasica.
Yeşil tabutlarığınan (tabutların ile) ölün gelir inşallah. (KK 3)

Ömür

Ömrün üç günlük olsun.

Ötürük(sulu dışkı)

Ötürüğün eniği.
Ötürük tutasica.
Ötürüklü. (KK 3)

Parça parça olmak

Ciğerin parım parım parçalansın.
Param parça olasin.
Parça parça olasin.
Parça pirtik ol.
Parım parım parçalanasın. (KK 23)

Patlamak

Patır patır patlayasın.

Pekmez

Pekmezin aksın.

Pılı - pırtı

Pılın prtın kaybolsun.
Pılın pırtın olmasın.
Pılın prtın pul pul olsun.
Pılın pırtın yabana düşsün.

Pişman olmak

Anandan doğduğuna pişman olasin.
Dünyaya geldiğine bin pişman etsinler.

Rahmet

Allah'ın rahmeti üstünden yel gibi geçsin.
Rahmet yüzü görmeyesin.

Rezil – rüsva olmak

Allah rezil rüsva etsin seni.
Ele güne rezil rüsva olasın. (KK 3)

Rıza

“Ben senden razı değilim
Allah da senden razı olmasın.”

Rum

Urum eline düşesice.
Urum tohumu.
Urumun dölü, eniği. (KK 13)

Sabah – akşam

Sabahı akşamı bilmeyesin.
Sabahın akşamın olmasın.

Saç – sakal

Allah sakalların gökülsün.
Saçına kıran girsin.
Saçın dökülsün.
Saçın sakalın ağarsın.
Sakalını teneşürde ovalasınlar (yıkasınlar). (KK 3)

Sal – tabut

Şimdi tabutunu kaldırsınlar inşallah.
Tez zamanda salla gidesin. (KK 3)

Sarı çiçek (hastalığı)

Allah sarı çiçekler gibi sarartsın.

Sebep – sebep olmak

Allah sebep olanları forutmasın.
Sebep olanlar kına yaksın.
Sebep olanlar sebepsiz kalsın. (KK 3)

Selamet

Selamet görmeyesin.

Ses

Sesin batsın.
Sesin çıkmasın.
Sesin kesilsin inşallah.
Sesin kısılsın.
Sesin tabut altından gelsin.
Ses verenin olmasın. (KK 3)

Sevgili

Sevdiğin çirkin olsun.
Sevdiğine doyma.
Sevdiğini elinden alsınlar.
Sevdiğinin başında ağlayasın.
Sevdiğin senden dönsün. (KK 3)

Sıl – sıfat - surat

Sılın sıfatın batsın.
Sılına sıfatına tükürsünler.
Suratına lanet insin.
Suratın tersine dönsün.

Sırt

Çuvaldızlar sırtına batsın.
Sırtın yere gelsin. (KK 3)

Sıtma

Isıtma tutsun.
Isıtmadan gedestin. (KK 3)

Sızılama – inlemek

Allah, sıırım sıırım sızılatsın.
İnim inim inleyesin.
İnleyerekten canın çıksın.
Sızın ayaklarına kadar insin.
Sızın karnından çıkmasın. (KK 3)

Sidiklik

Sidikliğine taş insin.
Sidikliğinin tutulsun.

Sin (sin: mezar)

Sin'in batsın.
Sininde yatamayasın.
Sin'in kısılsın. (KK 5)

Soy

Allah soyunu kurutsun. (KK 12)
Soyun/sopun batsın.
Soyu sopu kuruyasınca. (KK 3)
Töremeyesice.

Soygun

Soygunundan çıksın.

Soyka

Soyka kalasıca. (KK 5)

Su

Bir yudum su verenin olmasın. (KK 3)

İkinizi de bir suda yıkasınlar.

Suyun ılına.

Suret

Suretin yerin dibine batsın.

Sürünmek

Araba direği gibi sürüm sürüm sürünesin.

Kapı kapı sürünesin.

Sülükler gibi sürünesice.³⁸⁶

Sürüm sürüm sürüne.

Süt

Ak sütün helal olmasın senin gibi evlada.

Emdiğin iki burnundan gelsin. (KK 12)

Şaşırmak

Şaşırp kalasın inşallah.

Şer

Oruspu şerrinden gidesin.

Şerrine lanet olsun.

Şeytanın şerrine uğrayasın.

Şeytan

Kör şeytandan bul.

Şeytanın dalına bin.

Şeytanından bul.

Yüzünü şeytan görsün.

Şişmek

Davul gibi şişesin.

Şişip patlayasın.

Taban

Tabanın patlasın.

Tahta

Tahtaya yapışasın.

Bedenin tahtaya konsun.

Tahtalı – taşlı köy

Tahtalı köye uğrayasın.

³⁸⁶ İshale bağlı görülen sulu dışkı.

Tahtalı köyü boylayasın.

Taşlı köye gidesin. (KK 3)

Taş

Başına taş yağsın.

Kara taşlar altında kalasın.

Taşa dönesin.

Taş kesilesin.

Taşlara başını çalasın.

Ummadığın taş başını yarsın.

Teneke

Arkandan teneke çalsınlar.

Teneşir

Arkan teneşire yaslansın.

Sırtın teneşire gelsin.

Teneşirlere gelesin.

Teneşir üstünde yıkanasın. (KK 3)

Terez

Terez oğlu terez.

Tıkanmak

Tıkanasica (boğazında kalasica).

Tırnak

Allah uyuz versin de tırnak vermesin.

Kaşınmaya tırnak bulamayasın.

Tırnakların sökülsün.

Tohum

Tohumun dünyaya yayılmasın.

Tohumun kurusun.

Torun

Torun torba sahibi olamayasın.

Tükürmek

Kan tükür eyi mi.

Millet yüzüne türkürsün.

Millet/ el yüzüne tükürsün de ayıkasın.

Türemek

İnşallah töremezsın.

Töremeyesice.

Tütün

Bacandan tütün tütmesin.

Tütünün kararsın. (KK 3)

Uğramak

Neye uğradığını bilemeyesin.

Ulumak

Ulum ulum uluyasın.

Ummak

Umduğuna ermiyesin.

Umduğunu bulamazsın inşallah.

Umdukların gözünde kalsın.

Unutmak

Allah beni unuttursun. (KK 12)

Urgan

Urganlara gelesin.

Utnaç

Utancından yer yarılp da içine giresin.

Uyku

Allah uyku vermesin.

Allah gözüne uyku girdirmesin. (KK 3)

Uyuz

Allah uyuz versin de tırnak vermesin.

Ürmek

Dıllama (ürme).

İt gibi üresin.

Ürme.

Ürüm ürüm üre.

Varlık

Varlık bul da dirlik bulma.

Vatan

Vatanından ayrı düşesin.

Verem

Beni verem ettin sen ol.

Verem olasın.

Viran olmak

Beni viran ettin sen de göresin. (KK 5-6-26)

Evin barkın viran olsun.

Viran kal.

Viran kalasica. (KK 5)

Yaka

İki yakası bir araya gelmesin.

Yaka paça tıkılasın inşallah.

Yaka paça yakalanasın.

Yakasız giydirilesin inşallah. (KK 3)

Yalan

Yalan söyleyen dillerin kopsun.

Yalan söyleyen sabaha çıkmasın. (KK 3)

Yan

Yanların yansın.

Yanına kalmamak

Ettiğin yanına kar kalmasın.

Yardımcı

Yarın yardımcın olmasın.

Yaş

Genç yaşına doymayasın.

Genç yaşlarda dökülesin.

Yarı yaşlarda ölesin.

Yaşına doymayasın. (KK 3)

Yaş (genç)

Yaş iken devril.

Yatak

Yataklarda kal.

Yatmak

Son yatışın olsun.

Yatacak yer bulamayasın.

Yat da kalkma

Yattığın yer diken olsun.

Yattığın yer sallansın. (KK 8)

Yayla

Bir dahaki yaylaya varamasın.

Yelmek

Peşi sıra yeleyesin.

Yemek

Allah yedirmesin. (KK 11)

Yer

Allah yerlerde çürütün seni. (KK 3)

Kara yerler alsın seni.

Yedi kat yerin dibine giresin.

Yerin altına batasica.

Yerin dibine sokulasın.

Yer yarıp da yere batasica. (KK 12)

Yeşermek

Yeşermeyesice.

Yetim kalmak

Yavruların yetim kalsın.

Yetim gidesin.

Yetim kalasın.

Yetim kal da üveylik bil. (KK 3)

Yıkanmak

Son yıkanman olsun.

Yılan

Ölünü yılanlar yesin.

Yılanlar gibi sürünesin.

Yıldırım

Yıldırımlardan gidesice.

Yıldırımı yeğin olsun. (KK 3)

Yiğit

Allah yiğit iken yıksın.

Yiğit arkası yere gelesice. (KK 3)

Yiğit iken devrilesice.

Yiğit iken yıkıl emi.

Yiğitler çığnine çıkasica. (KK 3)

Yiğitliğine doymasın.

Yiğit sırtın yere gelsin.

Yiğit zamanlarda gen zamanlarda öldürsün. (KK 3)

Yiyememek

Ettiğini yiyemeyesin.

Sıcak yemeğe hasret kal.

Son yediğin olsun. (KK 23)

Yol

Gelmez yola gidesin.

Yarı yolda kalasın.

Yolun yokuşa düşsün. (KK 3)

Yuva - yurt

Allah yuvanı dağıtsın.

Yurdunda yuvanda yeller essin.

Yurdun yuvan dağılsın.

Yurt yuva tutmayasın.

Yuvana ateş düşsün.

Yuvanda tek kalasın.

Yuvan yıkılsın. (KK 32)

Yuyucu

Ölünün yuyucular yusun. (KK 3)

Yürek

Yüreğin ağzına gelsin.

Yüreğine dert olsun.

Yüreğine insin.

Yüreğine işlesin.

Yüreğin erisin.

Yüreğinden kan gelsin.

Yüreğinin yağı erisin.

Yüreğin sızım sızım sızlasın.

Yüreğin tutuşsun.

Yürek derdinden gidesin.

Yürek yangınlarına tutulasın.

Yüz

Huzuru mahşerde yüzün gülmesin.

İki cihanda yüzün gülmesin.

Lanet insin yüzüne.

Yüzüme tükürsünler ki yalanım varsa.

Yüzüne bakmayalar.

Yüzüne it sıçsın.

Yüzün kararsın.

Yüzünü itler yalasın.

Yüzünü şeytan görün.

Zalim koynu

Zalim koynuna düşesin.

Zebani

Zebani işkencelerine uğra.

Zebaniler elinde kal.

Zebaniler elinden gidesin.

Zıkım (zakkum)

Zehir zıkkım olsun. (KK 3-26)

Zıkkım iç.

Zıkkımın peki (-ni ye).

Zıkkımın pekini ye.

Zıkkımın kökünü yiyesice. (KK 3-6-7-8-9)

Zincir

Zincirlere vurulasın.

Zürriyet

Zürriyetin kesilsin.

2.2. His ve Heyecana Bağlı Verimler

Hissi zemini olan ve duymaya, ilhama dayanan mahsullerdir. Sanat yapma ve sözü güzel söyleme gayeleri belirgin biçimde görülür. Bu bakımdan sanatlı, ahenkli söyleyişe birer örnek olan heyecana dayalı verimler, edebiyatın sahası içinde ele alınmaktadır. Kalamî türlerden farkı, söylenme gayeleridir. Manî, türkü, ninni, masal ve hikâyelerde coşku heyecan öne çıkmaktadır.

2.2.1. Mani

Sözlü edebiyat mahsulleri içerisinde cemiyet hayatını geniş cepheleriyle içine alan şiirlerdir. Halk şiirinin en küçük nazım biçimidir ve birinci mısralar son mısralara hazırlık mahiyetindedir.³⁸⁷ Halk edebiyatının en eski şeklini teşkil eden maniler, “Kutadgu Bilig’den başlayarak klasik edebiyatımız üzerinde de şiddetle tesirli olmuştur.”³⁸⁸ Manilerin ifade sahası oldukça geniş ve tesir gücü yüksektir. Dörtlüklerin sonunda asıl verilmek istenen mana çarpıcı biçimde dile getirilir. Her biri toplumun ortak sedasını dillendirmektedir. Duygu, düşünce bakımından toplum müştereklerini yansıtan maniler, müziğin imkânlarına, seslerin düzenine, seslenmenin gücüne başvurularak kendine mahsus yapıda birer sanat eseri olarak ortaya çıkmaktadır.

“Umumiyetle hece vezninin 7 ila 8’lisi ile meydana getirilen 4 mısralık manzumelerdir.”³⁸⁹ Muhtevaları yönüyle zengin söyleyişlerdir. İlk mısralar, dörtlüğün taşıdığı fikrin dışında bir havayı terennüm ettiğinden hemen her kelime yahut söz, mani

³⁸⁷ Bu hususta bakınız: Dilçin, Cem, (1995), Örneklerle Türk Şiir Bilgisi... s. 279-288.

³⁸⁸ Köprülü, M[ehmed] Fuad, (1981), Türk Edebiyatı Tarihi... s.273.

³⁸⁹ Elçin, Şükrü, (1986), Halk Edebiyatına Giriş... s. 281

kalıpları içerisinde yer almaktadır. Manilerde ayakkabıdan, fistana, çörtük dalından, bahçe duvarına her unsurun, arızı bir malzeme olarak kullanıldığı görülmektedir. İlk mısraları ekseriyetle doldurma olan maniler, şekli yapıları yönüyle birbirlerinden ayrı hususiyetler göstermez. Kuruluşları, cümle yapıları, durakları hemen hemen aynıdır. Mananın tesir gücü mısralar arasında bağlantıyı kuran teşbih, mecaz ve cinaslarla sağlanmaktadır. Anlatım içten dışa doğru olarak ve duygular somut karşılıklar kazanarak anlatılmaktadır. Kimi zaman tabiattaki durumlar dile getirilmekte, kişi içinde bulunduğu hâli mukayese yoluna başvurarak anlatılmaktadır. Somut gerçeklerin ifadesi olan bu dörtlükler, dış dünyanın tasvirine, nesnenin görüntüsüne, olayların sebep ve sonuçlarına başvurmak suretiyle icra imkânı bulmaktadır.

2.2.1.1. Aşk, Ayrılık, Protesto Manileri

Manilerde aşk, sevgi, muhabbet, ayrılık, özlem, gubet duyguları yanında eleştiri de yer almaktadır. Bazı maniler, protesto değeri taşıması bakımından bir kıymeti haizdir.

1.

Tabakada tütünüm
Ben ahdime bütünüm
İçimde yanar emme
Dışa çıkmaz tütünüm

2.

Hele helesi güzel
Pancar selesi güzel
Evini tavuk eşer
Yolda cilvesi güzel

3.

Değirmen deresine
Yuvarladım kütüğü
Ne peşimden geliyor
Mehlenin sürütüğü

4.

Dağda fayton yürümez
Karlı dalar erimez
Yürek yaraları
Kapalıdır görünmez

5.

Mektubunun ucuna

Sarı kurdele bağla
Yazarken ben ağladım
Okurken da sen ağla (KK 4)

6.

Mor menekşe biterim
Türüm türüm tüterim
Eller yaylaya gider
Ben boynumu bükerim

7.

Maniyi tekerledim
Üstünü şekerledim
Ben yârimin yolunu
Gül ile dikenledim (KK 3)

8.

Pencereden bakıyor
Almış kitap okuyor
Dökünmüş gülyağını
Türüm türüm tütüyor
(Yel estikçe kokuyor)

9.

Gaşın galemi yârim
Yaktın alemi yârim
Uydun elin sözüne
Kestin selamı yârim (KK 1)

10.

Mor koyun melemesin
Mor menekşe yemesin
Sevdiğini almayan
Ben erkeğim demesin

11.

Tabakta pekmez sandım
Koyudur akmaz sandım
Bana bakan gözleri
Ellere bakmaz sandım

12.

Duman tüten bacadan
Ekmek pişireceğim

Güzelliğim var iken

Neyi düşüneceğim

13.

Saatimin ayarın

Sen kurma ben kurayım

Haftalar yedi sekiz

Kız ben nasıl durayım

14.

Saatimin camına

Vursa güneş parlamaz

Ver baba sevdiğime

Kendi düşen ağlamaz

15.

Karacören yolları

Patetes çuvalları

Gız verin bizim köye

Güzeldir oğlanları (KK 3)

16.

Değirmen deresine

Daş köprü kurulacak

Oğlanların günahı

Gızlardan sorulacak (KK 13)

17.

Sanduk sanduk üstüne

Bu sanduğun aslı ne

Aman aman gız ablam

Varacağım üstüne

18.

Gara tavuk kanadı

Bu bana yaramadı

İtin gavurun oğlu

Mal döküp alamadı

19.

Guşbunnuyu budallar

Işgın vermesin deyin

Bizi köyden govallar

Güzel sevmesin deyin

20.

Koyun gelü eşmeden
Kuzular meleşmeden
Yârim haber yollamış
Diline yerleşmeden (KK 3)

21.

Arabada yedecek
Düşman bana nedecek
Düşmanınan gavlimiz
Mahşerece gedecek

22.

Harmanlıkta yabalar
Yel estükçe kabalar
Değmen bizim Osman'a
Meliğ gıza çabalar

23.

Pınarbaşı beklerim
Vay benim emeklerim
Eller yârim dedükçe
Sızılar kemüklerim (KK 13)

24.

Zeytin gara ben gara
Zeytine vermem para
Gel yârim buluşalım
On bire on beş gala

25.

En dereye dereye
Belki guru bulusun
Yalvarırken al beni
Sonra pişman olusun

26.

Entarisi gövüdü
Nerden aldın öğüdü
Ben üstüne düştükçe
Cahil göğnün büyüdü

27.

Su gelü sucuyunan

İçmedim acıyınan
Yar bana name yollar KK 13)
Dilinin ucuyunan

Su gelü sucuyunan
İçilmez acıyınan
Yare mektup yolladım
Evdeki bacıyınan
28.

Ayağımda gundura
Gotur gotur ediyo
İstedim babasından
Modur modur ediyo (KK 3)
29.

Yoldaki inek mola
Boynuzu direk mola
Karacören kızları
Dondurma bebek mola (KK 3)
30.

Dene dene üzüksün
Sen sevgülü gözüksün
Beni unuttu sanma
Gece gündüz sözümsün.
31.

Kösü meşiye benzer
Meşe kösüye benzer
Karacören kızları
Kıvrılmış güle benzer
32.

Küp içinde pastırma
Kız saçını kestirme
Kestirirsen az kestir
Eloğlunu küstürme
33.

Ak yüzük parmak gibi
Sevdiğim kaymak gibi
Bizi yardan ayıran

Devrile kavak gibi

34.

Bir su ver aşırmadan

Doldurup taşırmadan

Yarime bir kavuşsam

Aklımı şaşırmadan

35.

Çise yağıyo çise

Erüklüğün kaşına

Gız Allahı seversen

Beni dakma peşine

36.

Terekte kara bekmez

Her adam kahır çekmez

Kahır çeken bellidir

Gözüne uyku girmez

37.

Gediyom gedemiyom

Tel gönül edemiyom

Tel gönüllü sevdüğüm

Keyfince gedemiyom (KK 26)

38.

Gidiyom gidemiyom

Yari terk edemiyom

Yar benden geçti emme

Ben yardan geçemiyom

39.

Bahçelerde kesdene

Kestane dene dene

Benim sevdüğüm oğlan (KK 3)

İskevsürde bir dene

40.

Halının ilmekleri

Kırılır düğüm olur

Benim sevdiğim oğlan

Okur öğretmen olur

41.

Köprüden geçerkene
Köprü salladı beni
Karacaören kızları
Kendine bağladı beni
42.

Entarisi çit gibi
Gözleri çiğit gibi
Dolanma arkam sıra
Salahana it gibi (KK 3)
43.

Maniye maraz derler
Güzele kiraz derler
Yarinden ayrılana
Yana yana gez derler
44.

Ey uluma uluma,
Peynir koydum tuluma
İtin gavurun oğlu
Peşim sıra uluma (KK 5)
45.

Derelerden bak bana
Fındık fıstık at bana
Fındık fıstık atmazsan
Nişan yüzük tak bana
46.

Gara koyun kaç koyun
Gediklerden aş koyun
Garanluk gecelerde
Yanıma yoldaş koyun
47.

Bahçelerde mor hıyar
Boyu boyuma uyar
İkimizde bir boyda
Ayırmaya kim kıyar (KK 3)
48.

Değirmeni çekerler
Dört yanına dökerler

Vardığın şu değil mi
Sana türkü yakarlar
49.

Kar yağıyo yağıyo
Akmanın tarlasına
Bekarlar güveniyo
Halının parasına (KK 5)
50.

Köprünün altı diken
Yaktın beni genç iken
Allah da seni yaksın
Üç günlük geliniken
51.

Fırın üstünde kürek
Niye ah etti yürek
Her derde dayanırdı
Buna dayanmaz yürek
52.

Başındaki yazmadan
Yandım ayrı gezmeden
Mürekkebim tükendi
Yara mektup yazmadan (KK 3)
53.

Elinde ellik orak
Yârim tallan bek ırak
Ben biçici sen bağcı
Desteni kime bırak
54.

Başında poşe yârim
Tutuldun kışa yârim
Sen de pişman olursun
Ettiğin işe yarım
55.

Kaşları kalem yârim
Aleyküm selam yârim
Sağlığımda gelmedin
Mezarı dolan yârim (KK 5)

56.

Git geliyom ardından
Ben ölüyom kahrımdan
Eğlen bir taş alayım
Sevdiğimin yurdundan

57.

Pencereden bakıyo
Kitap almış okuyo
Perçemine gül çağmış
Yel estükçe kokuyo

58.

Kaşların karasına
Gül koydum arasına
Doktor ilaç vermiyor
Derdimin yarasına

59.

Şu yaylanın düzündə
Seyrek seyrek yapılar
Yar buradan gideli
Kilitlidir kapılar

60.

Yayladan inen akrep
Ağzında yeşil yaprak
Gel sarılak gel yatak
Sonumuz kara toprak

61.

Yaylaya gideceğim
Yollar döşelü değil
Lan ben sana varırım
Başın poşelü değil

62.

Yayla yaylaya bakar
Yayla suyu yan akar
Beni alır gidersen
Babam canına kıyar

63.

Şu yaylanın düzündə

Kardan gidelim kardan
Ver baba kararını
Ayırma beni yardan (KK 3)

64.

Armut dalında keklik
Yârimden gelir mektup
Bir yüzü selam kelam
Bir yüzünde hasretlik

65.

Madımak bitti mola
Yolları tuttu mola
Kömür gözlü sevdüğüm
Beni unuttu mola

66.

Madımak uzar gider
Dal boyun dizer gider
Yar yolunu şaşırmış
İnşallah bize gider (KK 32)

67.

Düşmedi daha dile
Bitmedi henüz çile
Benim bir yârim var
Saçları lüle lüle

68.

Karanfil mi kuruttun
Yar beni mi unuttun
Gitti de gelmez sanıp
Üstüme yar mı tuttun

69.

Ata taktım yuları
Yayılır kıyıları
Uyu sevdiğim uyu
Ayrılık uykuları

70.

Evinin önü kuyu
Uyu sevdiğim uyu
Benim için akıyor

Yaylanın soğuk suyu (KK 3)

71.

Sandığı eşemedim
Dibini deşemedim
Doktor hakim istedi
Yerime düşemedim

72.

Evinin önü pınar
Kuşlar hep ona konar
Gitti yarım gelmedi
Yüreğim ona yanar

73.

Gurbetlik yaman olu
Savrulu saman olu
Gurbete varan gızın
Hâlları yaman olu

74.

Ata binerim ata
Tabanca ata ata
Yar yanlarım çürüdü
Yalunuz yata yata

75.

Halıyı kirkitlerim
Günü güne eklerim
Seni muhannet yârim
Günlerini beklerim (KK 32)

76.

Kara çam püllü mola
Dibi gübürlü mola
Gurbet elde sevdiğüm
Göyneğin killi mola

77.

Askerliğim üç sene
Yar yorganı örtse
Aha geldim gediğim
Gözlerimden öpsene (KK 3)

78.

Mektup yazdım buradan
Dağlar kalksın aradan
Hasretlik çekenleri
Kavuştursun yaradan
79.

Hey yaylalar yaylalar
Yaylalarda duman var
Sen orada ben burda
Aramızda dağlar var
80.

Gapıyı vurdum şakşak
Küstün ise barişak
Aramızda dağlar var
Mektubunan konuşak
81.

İkçılık tuttu beni
Duttu kuruttu beni
İkçılık dulasıca
Getti unuttu beni
82.

Mendilim yele yele
Ben düştüm gurbet ele
Nice mendil eskittim
Gözyaşım sile sile (KK 3)
83.

Ekin biçtim az kaldı
Tel kırıldı saz kaldı
Merak etme lan yavrum
Kavuşmamız az kaldı
84.

Posta yolda kalmıyor
Neden mektup gelmiyor
Yazacaksan yaz artık
Anam babam vermiyor
85.

Lambaya koydum gazı
Ben çekemem bu nazı

Mektubu merak etme
Elimden gelir yazı

86.

Bu yollar uzun yollar
Mektupta sözün yollar
Baharda yazar mektup
Yazar da güzün yollar

87.

Ocakta süt pişiyor
Bülbüller ötüşüyor
Eller yarım dedükçe
Yüreğim tutuşuyor (KK 3)

88.

Kefen gömlek iki kat
Birin al birini sat
Üstüme yar seversen
Kalkma döşeklerde yat

89.

Mendil aldım ön beşe
Yudum serdim güneşe
Senin yârin gül ise
Benim yârim menekşe

90.

Mani demeye geldim
Kaymak yemeye geldim
Kaymak yemek mahana
Yâri görmeye geldim

91.

Köprüden geçemiyom
Düş gördüm seçemiyom
Sen benden geçtin emme
Ben senden geçemiyom

92.

Su gelir akmayınan
Daşları yıkmayınan
İnsan yâre küser mi
İki laf duymayınan

93.

Gürgendeki budaklar
Açtı yeşil yapraklar
Pul pul olsun dökülsün
Seni öpen dudaklar

94.

Su gelir bulanarak
Depeyi dolanarak
Buna can mı dayanır
Yar geçer salınarak

95.

Suya giderim suya
Elmayı soya soya
Kaldır yârim cemberi
Göreyim doya doya

96.

Bahçede yeşil hıyar
Boyun boyuma uyar
İkimizde bir boyda
Ayırmaya kim kıyar

97.

Evleri yola yakın
Çık pencereden bakın
Oğlan sana vurgunum
Deme ellere sakın

98.

Çayır ulu biçilmez
Su bulanık içilmez
Bana yardan geç derler
Yar datludu geçilmez

99.

Kaya dibi kar imiş
Yağmış yağmış erimiş
Otuz iki meyvenin
En datlusu yar imiş

100.

Elimde kutu yârim

Yorulduñ otu yârim
İstanbul'a gidersen
Beni de götü yârim
101.

Pınar başı sarmaşuk
Birbirine dolaşuk
Yar aklıma gelince
Elimden düştü kaşuk
102.

Goyunu heyle çoban
Salağa egle çoban
Gızlar sana varmıyo
Otu da ağla çoban (KK 17)
103.

Terekte süt güğümü
İpek saçın düğümü
Oynasana gız cazu
Gardıışının düğünü
104.

Çeşmeden yârim geçti
Elini yudu geçti
Çeşme seni yıkarım
Yârim ne dedi geçti
105.

Karşıda gara çalu
Kararıp durma çalu
Ben seni sevmiyom ki
Sümüklü sıracalu
106.

Çağırdım çiçek diye
Yaylaya göçek diye
İstedim annesinden
Vermedi güççük diye
107.

Ağaçtan atlasana
Maydonoz toplasana
Yar ben sana ne dedim

Düğürler yollasana

108.

Kaleden iniş molu

Ham demür gümüş molu

Önceden söz verip de

Sonradan dönüş molu

109.

Kapı kapıya bakar

Yar sevdan beni yakar

Yar benden vazgeçiyor

Eller başıma kakar

110.

Yaylanın çisesine

Uyandım yar sesine

Dolan dolan gel yârim

Çifte kelek sesine

111.

Tilki tilki tinerim

Derelere sinerim

Tavuk sesi duydukça

Hingir hingir gülerim

112.

Karşıda at nallıyo

Gundurası parlıyo

Sanki yâri yok gibi

Bana mendil sallıyo (KK 3)

113.

Eminem elik misin

Demürden çelik misin

Karyolanın üstünde

Kınalı ferik misin

114.

Dereler salkım saçak

Alçak boylusun alçak

Güçücüksün sevdüğüm

Dolduramazsın kucak

115.

Bugün hava puslu yar
Gönlüm sana küslü yar
Sen orada ben burda
Acı poyraz esti yar
116.

Irmak kıyısı çimdir
Çimdir Allah'ım çimdir
Yari benden geçüren
Bilmem ki acep kimdir
117.

Çorabın ağına bak
Döndür de bağına bak
Ben aklına düştükçe
Yemişen dağına bak
118.

Tarlada çalı mıyım
Çalının dalı mıyım
El sevip tez usanmış
Ben onun malı mıyım
119.

Çubuk ucu mercanım
Neren ağrıyor canım
Ağrıyan yerlerine
Dünya malı harcarım
120.

İleğen kaymak için
Yüzükler barmak için
Analar kız doğurmuş
Yiğide sarmak için (KK 11)
121.

Irmağın kenarında
Yılanın kemükleri
Adam olmuş laf söyler
Bokumun enükleri (KK 11)
122.

Ağaç dikili kaldı
Yakam sökölü kaldı

Aldın yâri elimden
Boynum bükülü kaldı
123.

Ak bıçak kara bıçak
Babam dükkân açacak
Evlenmeyin oğlanlar
Naylon kızlar çıkacak
124.

Köyümün yapısına
Gün doğmuş kapısına
Yârim çiçek yollamış
Uyandım kokusuna
125.

Ak saman sarı saman
Sarılmamız ne zaman
Eller düğün yapıyor
Bizim düğün ne zaman
126.

Al almanın dördünü
Sev güzelin merdini
Seversen güzel olsun
Çekme çirkin derdini
127.

Al alma kızıl alma
Raflara düzül alma
Yar kapıdan geçince
Cebine süzül alma
128.

Al alma oyulur mu
Güzele doyulur mu
Güzeli saran kollar
Dünyada yorulur mu (KK 21)
129.

Altın ibrik uladın
Dış kapıyı suladın
Giderken küsülüydün
Gelirken karşıladın

130.

Arı mısın bal mısın
Dağlar mısın kar mısın
Sana bir çiçek versem
Bilmem ki alır mısın

131.

Küp içinde gendüme
Döner gendü gendüne
Ben mehelin değülüm
Mehel bul sen gendüne

132.

Değirmen üstü çiçek
Orak getirün biçek
Ben yârimi bilirim
Alçak boylu mor çiçek

133.

Deniz dibi kumuyum
Balık üstü puluyum
Aç kapıyı gireyim
Ben de Allah kuluyum

134.

Armut dalda dal yerde
Bülbül öter her yerde
Felek bizi ayırmış
Her birimiz bir yerde

135.

Armudun irisine
Taş attım birisine
Anne beni çoban et
Kızların sürüsüne

136.

Arpalar ekilirken
Döğülüp biçilirken
Perçeminden bir tel ver
Kefenim dikilirken

137.

Ay doğar aşmak ister

Al yanak yaşmak ister
Şu benim cahil gönlüm
Yâre kavuşmak ister
138.

Ay ışığı süt gibi
Oğlan gözün bit gibi
Oğlan niye gezersin
Kuduzlanmış it gibi (KK 20)
139.

Ayva nara değer mi
Gül fidanı eğer mi
Kurban olayım sana
Bu yol sana gider mi
140.

Baharın gülü gibi
Gezerim deli gibi
Senden bir koku gelir
Çayırın çimi gibi
141.

Bahçelerde sarmaşık
Yar sana oldum âşık
Sen aklıma gelince
Elimden düşer kaşık
142.

Şu dağı dağlasalar
Kekliği avlasalar
Herkesin sevdüğünü
Yanında eğleseler
143.

Bir taş attım dereye
Kız geldi pencereye
Kız Allah'ın seversen
Al beni içeriye
144.

Bu dağın ardındayım
Saatin dördündeyim
Herkes yatmış uyumuş

Ben senin derdindeyim

145.

Çay kenarı çim tutar

İki bacı mum tutar

Birisi yüzün güler

Birisi yaşmak tutar

146.

Dertliyim yareliyim

Sorun ben nereliyim

Ağaçlar çiçek açmış

Gene ben yareliyim

147.

Elin elimde değil

Şalın belimde değil

Bizim böyle olmamız

Benim elimde değil (KK 3)

148.

Eli eleklü yârim

Sırtı yekeklü yârim

Geçti selam vermedi

Demir yüreklü yârim (KK 3)

149.

Bahçelerde pirpirim

Yaprağı dilim dilim

Küçüğünü everdik

Büyüğe Allah kerim

150.

Kar yağar ipek gibi

Savurur kepek gibi

Vermedi anan baban

Kaldın mı köpek gibi.

151.

Gara gara kazanlar

Gara mektup yazanlar

Sülük olsun sürünsün

Aramızı bozanlar

152.

Analık, gara yamaluk
Ekmek verü gıyısı yanuk
Derdimi kime deyim
Çorba verü busbulanuk. (KK 3)

153.

Erüklük'ten aşarım
Ben bu işe şaşarım
Ferdan gızı gelince
Cevahir'i boşarım (KK 32)

154.

Azaplık köy ıssızdu
Sıdika saygusuzdu
Pötlek gözlü Hatıca
Dobak gızdan arsızdu (KK 32)

2.2.1.2. Kaynana-Gelin Manileri

Toplumda karı-koca, çocuk-ebeveyn, ağa-hizmetkâr, öğrenci-öğretmen münasebetleri yanında sözlü sahaya yansımış olan bir diğer ilişki şekli de gelin kaynana arasında cereyan eden münasebetlerdir. Manilerde gelinle kaynana arasında, ekseriyetle görülen mücadele hâli, birbirini hakir görme durumu öne çıkmaktadır. Bu bakış, köyde derlenmiş olan gelin kaynana manilerinin tamamı için söz konusudur.

1.

Depiye kötek goydum
İçine kepek goydum
Gelinimin adını
Cıngıllı köpek göydüm

Sini sini şekerim
Üstüne bal dökerim
Gaynanamın kahrını
Oğlu için çekerim

Gözleri förtlek gelin
Çenesi hörtlek gelin
Seni mezar kaçgunu
Suratsız hortlak gelin

Kaynanayı netmelü
Kaynar kazana atmalu
Yandım yandım dedükçe
Altına odun atmalu

Bir elinde kavurma
Kaynana karşı durma
Çapaklı gözlerinen
İçimi bulandırma (KK 3)

2.2.1.3. Halay Manileri

Düğün esnasında halayda söylenen manilerdir. Halay manileri, davul ve zurnanın çalmadığı söyleme sırasının halaya katılan oyunculara geldiği vakitte topluca söylenen ezgili şiirlerdir. Halayın başını çeken ve grubu yönlendiren “halay başı”, sesi ve oyunculuğu yönüyle kabiliyetli kişiler arasından seçilir ve diğer oyuncularından daha baskın özelliklere sahiptir.

1.

Karaçamın çırası,
Büküyor belimizi.
Bu yılki sevdalıklar,
Yakıyor elimizi,

Evinizin önünden,
Herga geçiyo herga,
Kız ben seni almıyom,
Dalga geçiyom dalga.

Caminin kubbesinde,
Hocaya bak hocaya,
Acep kızlar der mi ki
Biz de varsak kocaya.

Arastakda hezen var,
Hezende bir gezen var,
Sülük gibi sürünsün,
Aramızı bozanlar.

Armut dalda asılsın,

Kömür gözlüm nasılsın,
İkimizin sevdası,
Gazeteye basılsın.

Saatin var mı yarım,
Kordonu dar mı yarım,
Sararmışsın solmuşsun,
Sevdalık zor mu yarım.

Yayladan gelen güzel,
Yaylada kar varmola,
Sevdalıktan ölene,
Sorgu sual varmola.

Şu yaylanın düzündə,
Koyunumuz yüz olsa,
Ben koyunu güderim,
Arkadaşım kız olsa.

Saatimin camına,
Güneş vursa parlamaz,
Al baba sevdiğimi,
Kendi döşen ağlamaz,

Küpe vurdum ayrıanı,
Geldi Kurban Bayramı
Ben askere gidiyom
Kızlar yapsın bayramı

Halı dokuyan yarım,
Şip at ilmeklerini
İstanbul'a gidiyom
Dile dileklerini.

Yayladaki çiçekler,
Açıp açıp soluyor,
Karacören kızları,

Bilmem size noluyor

Masa üstünde çiçek,
Elbisem biçilecek,
Ana haberin olsun,
Şerbetim içilecek

Kafadağın pelidi,
İnceciktir incecik,
Karacören kızları,
Genceciktir gencecik.

Tahtalı başındayım,
On iki yaşındayım,
On iki yaştan beri,
Kızların peşindeyim. (KK 1)

2.2.1.4. Seçim Manileri

Yerel seçimler ve muhtarlık seçimlerinde maniler, tarafların birer propaganda vasıtası olarak işlevler yüklenmektedir. Mani dörtlüklerinde övgü, tenkit ve alaya alma manasında söyleyişler yer almaktadır. Bazı mani örnekleri hakaret, alay, hakir görme içerdiğinden çalışmaya alınmamıştır.

1.

Aşullu'nun köşeden
Bir çağultu duyuldu
Haydar Baba yalanı
İskesür'de yayıldı (KK 33)

2.

Bugün Mart'ın biridir
Kediler gırgan atar
Mehmet Başkan bu sene
Ali'ye çok fark atar (KK 32)

3.

Halının übügünü
Döndür be Murat dönder
Ali bize yetmiyor
Oğullarını gönder (KK 33)

4.

Güzlede bi çekiş var
Seyretmesi bek seyir
Ellez garı getümüş
Gomasana Üzeyir (KK 32)

5.

Yayla yolları gibi
Tozdu mehle yolları
Temiz muhtarlık için
Ceyhun'a ver oyları (KK33)

6.

Gazi Osman Paşa'dır
Üç mahallenin şahı
Hizmet için e dostlar
Muhtar seçin Emrah'ı (KK 33)

7.

Yurdumdur Anadolu
Mahallem Aşuroğlu
Hizmet diyen gomşular
Muhtar seçin Ceyhun'u

8.

Emir varımış emir
Oduna gedecceğük
Bu sene muhtarlığa
Ceyhunu seçeceğük (KK 33)

9.

Yaylanın öte yüzde
Kayarlar kayakları
Yolunuz açık olsun
Receb'in uşakları

10.

Şu Yılgun'un içinde
Dolu gürgen ağacı
Senin oğlan kazanmış
Yörü Emine bacı

11.

Ekin biçerim ekin

Orak kaldı elimde
Neye güveniyodun
Şu muhtarlık işinde (KK 33)

2.2.2. Türkü

Sözlü ve yazılı edebiyat sahasının yaygın türlerinden biri de türkülerdir. “Türkülerin özünü musiki teşkil eder.”³⁹⁰ Yaşanmış hadiseler üzerine söylenmiş olan türkü sözleri hadisenin mahiyetine bağlı ezgiler kazanmış, duygular saz ve söz bütünlüğü içerisinde vücut bulmuştur. “Musiki de dil, edebiyat, tarih gibi millî kültür hazinelerinden biridir. O da bağrından çıktığı milletin hususiyetlerini taşır.”³⁹¹ Karacaören’de ezgi manasında “gayde” kelimesi kullanılmaktadır. Türkü köy halkı arasında “deyiş” olarak dile getirilmekte, türkü söylemeye “türkü çığırma” denmektedir.

Türkü adıyla çalınıp söylenmekte olan çoğu manzumenin mani dörtlüklerinden gelişerek³⁹² bugünkü biçimini aldıkları, kaynaklarda zikredilen bilgiler arasındadır. “Türkü, Türklerin “Türkmenî”, Türkmenlerin “varsagi” Varsakların hususî besteleriyle söylenen parçalardır. Yoksa edebî şekil olarak bütün bunların dörtlüklerden yani mani dediğimiz tek mısralık parçaların birbirine eklenmesinden vücuda geldiği pek açıktır.”³⁹³

Başlangıçta ferdî mahsuller olarak cemiyet hayatında bir ihtiyaca karşılık geldiği, zamanla anonim³⁹⁴ özellikler kazanarak umumileştiği bilinen bir husustur. “Türküyü diğer türlerden ayıran özelliği, temelde ezgileridir. Halk şiirleri “arasındaki fark kısmen <şekil>lerine ve daha ziyâde musiki mâhiyetlerine yani <beste>lerine aiddir.”³⁹⁵ Bu bakımdan Âşık Veysel’in ismiyle anılan birçok manzume, Neşet Ertaş’a ait olduğu ilerisi sürülen saz mahsulleri, gelenek dairesi içinde oluşmuş birçok tabir, ibare, deyişle, teşbih ve istiare kalıplarıyla anonim özellikler kazanmakta, umuma mal oldukları hissini kuvvetle vermektedir. Bunlar ferdî mahsuller olarak bilinse de ilk söyleyicisini unutturarak anonim taraflar yüklenmektedir.

³⁹⁰ Elçin, Şükrü, (1986), Halk Edebiyatına Giriş... s. 195.

³⁹¹ Kaplan, Mehmet, (1989), Kültür ve Dil... s. 69.

³⁹² Bu bilgi için bakınız: Köprülü, M[ehmed] Fuad, (1981), Türk Edebiyatı Tarihi... s.273;

³⁹³ Köprülü, M[ehmed], Fuad, (1981), Türk Edebiyatı Tarihi... s.273.

³⁹⁴ Türkülerin anonim mahsuller olduğu bilgisi bugüne kadar yayımlanmış çoğu kaynakta zikredilmiştir. Bu hususta bakınız: Boratav, Pertev Naili, (1973), Türk Halkbilimi I...s. 163; Öztürk, Ali, Türk Anonim Edebiyatı... s. 366; Dilçin, Cem, (1995), Örneklerle Türk Şiir Bilgisi... s. 289.

³⁹⁵ Köprülü, M[ehmed], Fuad, (1981), Türk Edebiyatı Tarihi... s.273.

Türküler konu, ezgi ve yapı özellikleri esas alınarak bir tasnife tabi tutulabilir. Cem Dilçin, türkülerini bu üç başlık etrafında ele almış, ninnileri, konusu bakımından türküler içerisinde göstermiştir.³⁹⁶

Şiirlerde yöre insanının “gayde” diye tabir ettikleri bir müzik formu (beste) vardır, sözler çoklukla bu mahallî tavır ve hava içinde seslendirilmektedir. Türkülerde daha çok acıklı hikâyeleri konu edinen besteler öne çıkmaktadır. Hareketli, neşeli havalar düğünlerde çalınıp söylenmektedir. Yöre insanının dilinde türkü olarak bilinen manzumelerin büyük bir kısmı mani özellikleri yansıtmakta, halay manileri, kına gecelerinde söylenen maniler de dâhil olmak üzere türkü olarak bilinmektedir.

“Çoban koyunları depenin eteklerine yaydı, gendü de oturdu bi kayanın dibine gaydeye başladı. (KK 22)

Karacaören Köyü düğünlerinde özellikle kına gecesi ve düğün günü eğlence tertip edilmektedir. Bu eğlencelerde teyplerde çalınan oyun havaları eğlencelere esas teşkil etmiş yakın bir zamana kadar davul ve zurnanın getirilmesi yasaklar arasında yer almıştır. Bu taassup, günümüzde tamamen etkisini yitirmiş, sazlı sözlü eğlenceler, yasaklanan ve yaptırım uygulanan hususlar olmaktan çıkmıştır. Telli çalgıları kullanmanın günah olarak addedilmesi, türkülerin icrasına da tesir etmiş, türkülerini icrası bakımından dar bir sahaya hapsedmiştir. Bazı âşık dörtlükleri, köyde telli çalgılar hoş görülmediğinden kavalla çalınıp söylenmektedir.

“Ali Şahin (Engelin Ali): Kemancı Hüseyin’in babası şurda geziyo, topaloğlan değül de öteki Hüseyin’in. Hemencecük golundan dutmayınan içeri aldım. Gapıyı örttüm, şuruya otutdudum. Baba dedim Ereke’nin başına çıkdın, enine uzununa çaldın türkücü oldun, dedim. Benim baba sofı, dede sofı, garı sofı, emmim dayım sofı, dedim. Ben nerde bu müziği dinleyeceğim. Gel çal, sen söyle ben diğniyim. Gösterdim kavalımı ben Çamlık’da gizli gizli yaptım bu işi dedim. Bu deyişin bir kıtasını söyledim. Dinledikten sonra abi gel hele gel dedi. 70 milyon dinlesin bunu dedi.” (KK 30)

Ahali türkü yakmak ve beste yapmak dışında türküyü güçlü bir bağa sahiptir. Köyde umumî olarak türkü dinlenmekte ve söylenmekte, mahallî sanatçıların kasetleri alınmaktadır. Yalnız müzikle olan bu münasebet, ileri seviyelerde olmaktan çok amatör gayretleri ve gençler arasında görülen faaliyetleri içine almaktadır. Köyde bazı çalgıların yaygın biçimde kullanıldığı ve özellikle eski düğünlerde kaval çalmayı bilen kişilerin düğün halaylarına çağrıldığı dile getirilmektedir. Bu kişilerin hacca gittikten sonra kaval çalmayı bıraktığı, “tövbe” edip bir daha bu işle meşgul olmadıkları yine zikredilen hususlar arasındadır. (KK 6) “Gara Dayı” bu kişilere örnek teşkil etmektedir. Köydeki inanç yapısı

³⁹⁶ Bu hususlarda bakınız: Dilçin, Cem, (1995), Örneklerle Türk Şiir Bilgisi... s. 290.

ve birçok sebep dolayısıyla, türkü nazım biçimine örnek teşkil edecek şiirler yok denecek kadar azdır. Köyde tekke mensubu bazı şahıslar, meclis toplantılarında kendi şiirlerini makamıyla okumakta, gazeller söylemektedir.

Köy ahalisi içinde, müzik icra eden ve türkü söylemeyi müstakil bir saha olarak görüp meslek edinen sanatkârlar yoktur. Son yıllarda düğünler için getirilen mahallî sanatçılar, köy halkından değildir. Bunlar ekseriyetle Geyran (Yazıcık), Kuyucak, Akkuş yahut Reşadiyeli sanatçılardır. Geçmişte kaset çıkartan ve müziği profesyonel bir meslek sahası olarak görüp icrada bulunan kişiler olmuşsa da türkü söylemeyi devam ettirmemiş, köy ahalisi tarafından bu faaliyet baskıyla karşılanmıştır. Köyde türkü yakma ve söyleme daha çok âşık tabiatlı kimselere atfedilmekte olup saha, icrası bakımından zengin değildir. Bir olay neticesinde söylenmiş ve hikâyesi olan türkülere nadir rastlanmaktadır. Halkın dilinde yer alan “türkü yakmak” deyimini kınanacak bir durumun, davranışın ifadesi için kullanılmaktadır. Esasında söz konusu hâlin hikâyeleşmesi, hikâyenin halk arasında yayılması kastedilmektedir. Hikâyeye bağlı neşet eden beste ve söz, asıl kastı yerine getirmektedir.

Köyde türkü formunda, sadece Gara Zehni adlı bir dördlük tespit edilmiştir. Bölgede derlenen aşk ve ayrılık manileri de ezgilidir, bunlar “gaydeleri” dolayısıyla türkü olarak bilinmekte ve söylenmektedir. Plak, kaset, cd gibi sesli kayıtlardan geçişler yapılmakta, halkın repertuarı bu manada genişlemektedir. Bölge sanatçılarından Mührican Bahar, Durdane Akkaya, Murat Akkaya, Damla Yıldırım ve Sevda Gül’ün “yöresel” olarak adlandırdıkları parçalar, özellikle halı dokurken gençlerin dinlediği türküler arasındadır.

“Halı zamanı herkesin evinde teyip vardı, çıraklar çok severdi türküyü. Bazen onlar da memleketlerinin türkülerini çığırırlardı, Mührican Bahar’ın, Murat Akkaya’nın kasetleri çıkar çıkmaz aluduk. Yörenin türkülerini onların sayesinde gaydeleriyle ezberlerdik. Plak zamanı daha eski. Zaten her evde yokdu. Bazı kişiler de âşık kasetlerini satun aludu, onlara çok meraklılardı.” (KK 23)

Köylünün, dinleyici olarak müzikle olan alakası kuvvetlidir, yalnız müziğin icrasında aynı temayül görülmez. Çünkü cemiyet hayatında dinî ve içtimaî sebepler dolayısıyla telli çalgılara yer verilmemekte, bu husus, flüt, zibdi, kaval, zurna dışında enstrümanları kullanmanın önüne geçmektedir. Bilindiği üzere bu çalgılar, sanat gayeleri dışında enstrümanın kullanıldığı sahada bazı davranışları ve uygulamaları da beraberinde getirmekte, böylelikle fertlerin genel teamüllerle ters düşecek durumlar içine girmesine sebep olunmaktadır.

2.2.2.1. Âşıklığın Köy Hayatındaki Yeri

“Bizde Halk Bilgisi denilen bilgi şubesine giren sözlü halk edebiyatıyla edebiyat tarihini başlıca tetkik mevzuunu teşkil eden klasik münevver sınıf edebiyatı arasında üçüncü bir sınıf edebiyatına tesadüf ediyoruz ki ‘Âşık Edebiyatı’ manalı ismi altında büyük bir kitle teşkil ediyor.”³⁹⁷ Anadolu’nun muhtelif bölgelerinde geniş bir zemine yayılmış olan âşıklık geleneği köyde çeşitli sebeplere bağlı olarak pek gelişme imkânı bulmuş değildir. Bunda Âşıklık geleneğinin saz ve söz bütünlüğüne dayalı olmasının etkisi fazladır. Köy halkının şiirle irtibatı olduğu hâlde müzikle “icra etme” manasında bir ünsiyetinin olmadığı görülmektedir. Özellikle telli çalgıların haram olarak addedilmesi, müziği ve müzik aleti kullanmayı dar bir sahada tutmuştur.

Âşıklık geleneğinin köyde bir zemininin olduğu söylenemez lakin kimi âşıkların tasavvufi gayelere bağlı olarak köye geldiği, misafir edilip zaman zaman etrafına toplanan küçük kalabalıklara “beyitler” okuduğu belirtilmektedir.(KK 21)

“Köye bir ara Âşık Püryani geldi, misafir eddi köylü. Garı kız herkese beyitler söyledi.” (KK 2)

Köylünün âşıklıkla az da olsa irtibatında bu kişilerin köylüyle aynı tarikate mensup olması ve icralarını sazsız yapmaları etkili olmuştur. Bu husus dışında köy ahalisinden bazı âşıkların şiirlerine (Âşık Kerem) rastlanmakta ise de bu şiirlerin yeterli sayıda olmadığı görülmektedir. Âşıklığın köy hayatında icra imkânı bulamaması ve aşama kaydedememesinde halkın inanç yapısı, sebep olarak kendini göstermektedir. Bu inançları, halk üzerinde nüfuza sahip dinî ve sosyal otoriteler eğlenceye, müziğe olan mesafeleri derecesinde biçimlendirmekte, dolayısıyla köylünün “mollalık” olarak dile getirdiği bu nüfuz çevresi, hâkim roller sergilemektedir. Diğer birçok saha için olmakla birlikte çalgıcı getirmek, sazlı eğlenceler düzenlemek hocaların cevaz vermediği, “bidat” kabul ettikleri davranışlardandır. Sazlı, sözlü ve oyunlu eğlencelere gösterilen bu tavır, köyde kadın-erkek münasebetlerinde düzenleyici roller üstlenmiş olan normların hâkimiyet sahası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple son yıllara kadar köyde düğünlere davul zurna ve saz sanatçılarının getirilmesine karşı çıkılmış, müzikli eğlencelerin tertip edilmesi şiddetle eleştirilmiştir. Bir yaptırım unsuru olan bu inanç orijini, Şükrü Hoca’nın vefatı sonrasında yavaş yavaş gücünü kaybetmiş, hatta devre dışı kalmıştır. Köy hayatının şehirle teması, açılma eğilimleri ve eğitim şartlarına bağlı olarak müeyyidelerin, zemini ve referans kaynaklarını değiştirdiği özellikle gençlerin esas aldıkları kıstaslardan hareketle anlaşılmaktadır. Bunların dışında, âşıklık “avara adam işi” olarak ifade edilmekte, yapılan

³⁹⁷ Köprülü, M[ehmed], Fuad, (1999), Edebiyat Araştırmaları... s. 195.

icra cemiyet içinde bir meslek olarak kabul görmemektedir. Köylünün gözünde âşıklar, bir düzene ve mekâna bağlı olmayan, sabit bir işten ve gelirden mahrum, şehir şehir gezerek yaşayan ve aile sorumluluğunu tam manasıyla yerine getiremeyen kişiler olarak bilinmektedir. Sonuç itibarıyla, âşıklık köyde pek gelişme imkânı bulamamış, bu sahaya ilgisi ve istidadı olan kişiler de genel intibanın tesiri ile kabiliyetlerini sergileyecek zeminden mahrum kalmıştır

2.2.2.2. Örnek Metinler

Gara Zehni

Birinci Cihan Harbi ile ülkede ilan edilen seferberlik sonrası yokluk ve zorlu şartlar hüküm sürmektedir. Köyün erkekleri cepheye gitmiş, çoğu şehit olmuş bazıları geri dönememiştir. Geride kalanların durumu, kadınların kızların can güvenliği ve eşkıyalardan korunması sorun teşkil etmektedir. Hükümet ol yıllarda, çeşitli gerekçelere bağlı askere gitmeyip kaçak durumda olan yahut askere gitmeyip dağlara çıkan eşkıyaların yakalanması amacıyla jandarmalar görevlendirmiştir. “Köyümüzden de askere gitmeyip gizlenen Aşuroğullarından Mahmut ağa, Osmanağagillerden Kara Mustafa askere gitmeyip gizlendiği haklarında tutuklama kararı çıktığı malumdur. Yine asker kaçağı durumunda olan Akman Oğlu Salih ile Memet köyün ihbarı ile yakalanıp cezaevine atılır ve orda yokluk ve sefalette bitap düşüp hastalanarak ölürler.” (KK 1) Bu kişilerin köyü çetelerden korumak düşüncesiyle kaçak durumuna düştükleri belirtilmektedir.

Gara Zehni aslen Bozcalılıdır. Asker kaçağı durumundadır ve dağlarda yaşamaktadır. Bu şahıs, Bereketli Karakolunda görevli bulunduğu sırada Karamuhtar (Abdurrahman Tanrıverdi), tarafından yakalanır. Hakkında verilen asılma emri uygulanır. Kara Zehni'nin babası imamdır ve beldenin camisinde görevlidir. Verilen hüküm özellikle cami önündeki direklerle asılarak yerine getirilir ve hadise bölgede hızla yayılır. Kimi rivayetlere göre evinin damına asılarak cezanın uygulandığı, ibreti âlem için böyle bir yolun tercih edildiği söylenmektedir. Bölgede şahsın asılması ile ilgili birçok rivayet dilden dile dolaşmış, türküler yakılmıştır.

Yavrum Gara Zehni nereden geliyor

Burma bıyıkları kana değişiyor

(Yavrum Gara Zehni yerde yatıyor

Burma bıyıkları kana batıyor)

Merdivandan enemedim yan basa basa

Ciğerlerim ezildi kan kusa kusa (KK 6)

Kader

Yalvardım yakardım kadir mevlaya
Bir möhür gözlüyü yazmadı bana
Biçare geziyom eren evliya
Bir möhür gözlüyü yazmadı bana

Mecnun gibi gezdim dağı taşları
Seher vakti hep dinledim kuşları
Irmak oldu gözlerimin yaşları
Bir möhür gözlüyü yazmadı bana

Her yiğit der ki bir güzel sevsin
Bazen hatırlasın bazen de sorsun
Bu bir hakikattir dostlar herkes inansın
Bir möhür gözlüyü yazmadı bana

Terzi aliyim kumaşları keserim
Kaderim yoğumuş kime küseyim
Dinim müsaade etmez ki gendüm asayım
Bir möhür gözlüyü vermedi bana

Türkü Ali Şahin'e ait olup görüntülü bir kaynaktan derlenmiştir. Türkü, Rıza Aslandoğan, Hacı Kaya isimli sanatçılar tarafından seslendirilmiş olsa da bazı mısralarda varyantlar söz konusudur. Muhtemelen âşık, bu metni bir kaynaktan hıfzetmiş, zamanla kendisine mal edecek değiştirmeler yapmıştır.

2.2.3. Ninni

Ninniler, annelerin kundak çocuklarını uyutmak için manzum ve mensur olarak söyledikleri edebî mahsullerdir. Annenin o anki ruh hâlini yansıtır, ezgiyle söylenir. Çocukların zihin dünyalarına seslenirler. Bazı kaynaklarda³⁹⁸ ninni türkü nazım biçiminin bir kolu olarak kabul edilmekte, muhtevası ve dil seviyesi bakımından olan fark göz önünde tutulmamaktadır.

Ninniler, basit duyguları terennüm eden manzumeler olması ve küçük yaş gruplarının seviyelerine hitap etmeleri yanında eşyayı, insanı ve çevresi idrak etme açısından bir hayat

³⁹⁸ Bu hususuta bakınız: Dilçin, Cem, (1995), Örneklerle Türk Şiir Bilgisi... s. 290.

görüşü kazandırma gayesine yönelik zemine sahiptirler. Ninnilerde iyi ve güzelin tasviri, yaşamanın, büyümenin telkini söz konusudur. Belli yaşlara kadar ninniler gibi birçok sözlü gelenek unsurları, çocukların zihnî şekillenmesinde pay sahibidir. “Bir insanın dünyayı idraki onun içinden çıkmış olduğu fizikî ve sosyal muhitin mahiyetine bağlıdır.”³⁹⁹ Sosyal yapı, “dikte etme” işini, çoklukla anlatma faaliyetleriyle yerine getirmektedir. Bilgiyi, mesajı yahut duyguyu aktarmada sözlü mahsuller önemli bir mevkiî teşkil etmektedir. Ninniler, çocuğun dille, anlatmayla, edebiyatla buluştuğu ilk metin olma hususiyeti gösterir.

Ninniler, umumiyetle ilk söyleyicileri belli değildir ve zamanla toplumun müşterek değeri hâline gelmişlerdir. Ninnilerin ses düzeni hecenin birçok kalıbıyla sağlanmakta, ses ve mısra tekrarlarına yer verilmektedir. Bu ses ve tekrarlar ninni türüne has olup kendine mahsus bir söyleyiş oluşturmaktadır.

Ninnilere Kaşgarlı Mahmud, “balu-balı”, Azeri Türkleri “laylay”, Kerküklüler “leyley”, Türkmenler “hudi: Allah de” Özbekler “elle” Kazanlılar ise “bişik cırı: beşik türküsü” adını vermektedirler. Karacaören Köyü’nde ise “nenni çekmek” denmektedir.

İcracıları genellikle kadınlardır. Maddî manevî kültür mirasının nesilden nesle aktarılmasında vazife yüklenmektedir. Köy hayatı içerisinde hemen her annenin ninni bildiği ve bebeklerini uyuturken “nenni çektiği” söylenebilir yalnız bazı kadınların diğerlerine nazaran “ninni bestelemek, uydurmak “konusunda kabiliyet sahip olduğu, adından söz ettirdiği görülmektedir. Benzer durum ağıtlar için de söz konusudur. Ağıt söyleme hususunda adından söz ettirmiş ve bu yönüyle bilinen bazı kadınlar, cenaze merasimlerinde hususi olarak bulundurulmaktadır.

2.2.3.1. Örnek Metinler

-1-

Pisi pisi mav dedi
Bir kaşıcık yağ dedi
Yağ olmazsa bal olsun
Benim yavrum sağ olsun.

-2-

Dandini dan kuşu
Sıvazın sarı guşu
Benim oğlum böyüsün
Olsun okul çavuşu

³⁹⁹ Cemiyet İçinde Fert (Individual in Society), (1983), 1. Cilt, s. 26.

-3-

Dandinisi var bunun
Goynu dolu nar bunun
Saru çiçek yaylasında
Nişanlusu var bunun

Dandini dandini danadan
Eksilmesin aradan
Bağışlasın yaradan
Bir ay doğmuş anadan

Dandini dandini dasdana
Danalar girdi bostana
Kov bostancı danayı
Yemesin lahanayı.

Dandini dandini dan ister
Benden bir bostan ister
Uyusun da büyüsün ninni
Tıpış tıpış yürüsün ninni.

-4-

Oğlum oğlum oşuya
Şamdan şeker taşıya
Oğlum parayı görüncek
Dımbılını gaşıya

Gızım gızım ak gızım
Çık kapıdan bak gızım
O beyaz tombul ele
Gınapları yak gızım.

Gızım gızım gızına
Pullu duvak yüzüne
Ağır ağır ağalar
Düğür gelsin gızıma

-5-

Hu hu hu hu hu Allah

Sen uykular ver Allah
Yavrum uyur inşallah
Uyusun yavrum ninni.
Hu derim hu hu der Allah
Sen uykular ver Allah
Oğlum büyür inşallah
Uyusun da büyüsün ninni.

-6-

Ninni deyim nesline
Gül koyayım destine
Çimenlerin üstüne
Yat da yuvallan gızımm
Ninni oğlum ninni ninni
Ninni gızım ninni ninni.

-7-

Çamlıbel'den çıktım yayan
Dayan ey dizlerim dayan
Gardaş atlı bacı yayan
Nenni nenni, nenni nenni
Nenni nenni bebek nenni

Bebeğimin başı çamdan
Yuvarlandı düştü damdan
Bey babası gelir Şam'dan
Nenni nenni, nenni nenni
Nenni nenni bebek nenni

Çamdan beşik uydurayım
İçine gül doldurayım
Uyumazsan galdurayım
Nenni yavrum nenni
Nenni nenni bebek nenni
Bebeğimin beşiği bakır
Yerinden kalkmıyor ağır
Ben sallarım takır takır
Nenni nenni, nenni nenni
Nenni nenni bebek nenni

-8-

Ah benim arzu gızım
Ömrümün yadı gızım
Birücük nazlu gızım
Uyusun da böyüsün nenni

-9-

Yaylanın çişil çişesinden
Sayderenin saru çiçeğinden
Arpalığın akça sağrağından
Ortadağın keküğünden
Yörüsün de böyüsün gızım

2.2.4. Bilmece

Bilmeceler “Bil bakalım bu nedir?” ifadesinin insan zihnindeki karşılıklarıdır. Bu soruların cevapları “lugaz, muamma ve bulmacalar”la gizlenerek soruya muhatap kişilerden hâlli istenmektedir. Muhatap çoğunlukla çocuklardır. Vakit geçirmek eğlenmek, zekâda, hafızada yeni ufuklar açmak amacına bağlı, her cemiyet yapısında görülen söz varlıklarıdır. Bilmeceler, anonim hususiyetler arz etmektedir. Anonim olmayan örnekler bir zaman sonra cemiyet hayatı içerisinde dil bakımından değişmelere uğrayarak umuma mal olmakta, halk dilinde ve irfanında söylenmeye bu hâliyle başlanmaktadır.

“Bilmeceler tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri, insan, bitki, hayvan gibi canlıları, eşyayı, akıl zekâ veya güzellik nev’inden mücerred kavramlarla dinî konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir.”⁴⁰⁰

Karacaören bilmeceleri, küçük yaş gruplarının seviyelerine uygun olarak zekâ gerektirecek muammalar içermektedir. Manzum olan kimi örnekleri, kullanıldığı saha içerisinde mısra yapılarını kaybetmiş ama ahenkleri bakımından canlılıkları şiiriyet yönleri etmektedir. Sözlü sahanın mahsulleri olmaları dörtlük düzenleri hakkında kesin bir hükme varmayı zorlaştırmaktadır. Ama cümlelerin hece sayıları, duraklar ve mısra sonundaki ses benzerlikleri manzumelere mahsus yapılar arz ettiğini göstermektedir.

Karacaören Köyü bilmeceleri eğitim işlevi üstlenmektedir. Çocukların eğitilmesi kültürlenmesi ve zihnî bakımdan gelişmelerinde katkı sağlamaktadır. Bilmecelerin çoğu

⁴⁰⁰ Elçin, Şükrü, (1986), Halk Edebiyatına Giriş... s. 607

dikkat ve genel kültüre dayanmaktadır. Eşyaları, nesneleri ayrıntılı bilmek, tasviri edilen durumlardan haberdar olmak gerekmektedir. Bazı bilmeceelerde muamma, çok derindir. Zekâ üst seviye kullanılarak gizlemiş olan cevap bulunabilmektedir.

Köyde derlenmiş olan bazı bilmeceelerde söz ustalığı öne çıkmaktadır. Hemen hemen bütün bilmeceelerde şiirsellik hâkimdir. İç ve dış kafiyeler ile ahenk kazanan söz, sanat ürünü hâline gelmiştir.

Bilmece sorulduktan sonra bir müddet beklenir, soruya muhatap olanlardan cevap gelmemesi durumunda bilmeceyi soran kişi, bir tekerleme söyleyerek “istek” dile getirir, çünkü cevabın bilinmemesi bilmeceyi soran kişiye değerli bir hediye verilmesini gerektirmektedir. “Madem bilemediniz Efendimin neyini veriyonuz?” sorusu karşısında, dinleyici grup (kişi//çocuk) “Efendimizin (Hz. Muhammed’in) atını, kılıcını, sofrasını, hırkasını, hurma bahçesini vs. veriyorum.” der.

Cevabı öğrenmek isteyen kişi/ler, değerli bir eşya yahut bir hediye ismi zikreder. Bilmece soran kişi, sözde bu hediye karşılığında tekerlemesini söyleyerek cevabı açıklar:

“Gel Efendimin ‘seccade’si gel,
Yeyim içiyim arkasına geçiyim
Bi donluk bezini biçiyim
Sen bin bir coruk ata
Ben biniyim bir yeğin ata.”
Ne miyidi nü müyüdü ‘**koyun**’du

Hediye olarak verilen Efendimizin ‘koyun’u karşılığında kişi, bilmecenin cevabını verir. (Koyun)

2.2.4.1. Örnek Metinler

-A-

Ağzı açuk(açık) alamet, içi kızıl kıyamet. (Fırın)

Alaca bulaca çıkar ağaca. (Yeşil fasulye)

Allah yapar yapısını, demir açar kapısını. (Karpuz)

Altı göl üstü gül. (gaz lambası)

Altı mermer üstü mermer, içinde bir gelin oynar. (Dil)

Altından vurdum direği, güm güm atar yüreği. (Kazan)

Altın tas, gümüş tas, birini kaldır birini bas. (Güneş-Ay)

Altı tahta üstü tahta, içinde bir kara kahpe. (Tosbağa/kaplumbağa)

Ateşe girer yanmaz, suya girer ıslanmaz. (Güneş)

Atlayarak yürür, patlayarak ölür. (Pire)

-B-

Bacası tüter isterse gider, balık değildir denizde yüzer. (Gemi)

Ben giderim o gider, arkam sıra tin tin eder. (Gölge)

Benim bir halbur cücüğüm var, akşam atar sabah toplarım. (Yıldız)

Benim iki kızım var, biri oturur biri kalkar. (Terazi)

Beyaz saray içinde sarı sultan oturu(oturur). (Yumurta)

Bilmece bildirmece, el üstünde kaydırmaca. (Sabun)

Bir çap katmerim var, yiyom yiyom bitmiyor. (Kitap)

Bir gelin aldım gelenin gedenin elini öper. (Havlu)

Bir halbur cücüğüm var, içinde böyücüğüm var. (Ay ve yıldızlar)

Bir kuyuda beş parmak çalışır. (Örgü şişi)

Bir küçük minare, cümle âlem donana. (İğne)

Bir küçücük kumbara, ekin taşır ambara. (Kaşık)

Bir vururum bin dökülür. (Elek)

Biz idik, iz idik, otuz iki kız idik; ezildik, büzüldük, iki duvara düzüldük. (Diş)

Burdan attım kılıcı, Halep'e düştü bir ucu. (Yıldırım)

-C-Ç-

“Çam ağacını oyarlar

İçine şin şin koyarlar

Ağalama yavrum ağlama

Kulağını burarlar.” (Radyo)

Çarşıdan alınmaz, mendile sarılmaz, dadına doyulmaz. (Uyku)

Çık çıkı hamam, kubbesi tamam, bir gelin aldım babası imam. (Saat)

Çıt çıt çitan ağacı, pıt pıt pıtan ağacı, kırmızı leylek o da бүдүн(budun) ağacı. (Soba)

-D-

Dağa gider seslenü, eve gelü yaslanu. (Balta)

Dağ başına pamuk serdim. (Duman)

Dağdan gelir dak gibi kolları budak gibi, eğilir bir su içer bağırır oğlak gibi.

(Çift taraflı kullanılan el testeresi)

Dağdan gelir, taştan gelir, götü açık eniştem gelir. (Keçi)

Dağdan gelir ekerek kuru üzüm dökerek. (Keçi)

Dağa varu seslenü, eve gelü yaslanu. (Balta)

Dal üstünde kitli sanduk. (Ceviz)

Dam üstünde kirli çuka. (Çorak)

Dam üstünde takur tukur, sandım kızlar halı dokur. (Fare)

Dam üstünde ağzı kara. (Baca)

Dumanı tüter, denizde gezer, isterse geder. (Gemi)

Dutu oyarlar arasına badem koyarlar, ağlama gülüm ağlama kulağını burarlar. (Radyo)

Eştim eştim pat düştü. (Kül çöreği)

-G-

Gelin içerde, saçı dışarda. (Mısır)

Gökte açık pencere, kalaylı bir tencere. (Ay dede)

“Guyruğunun ucu mor

Sekül sükül ayağı

Otuz iki dayağı

Bilen bilsin

Bilmeyen otuz iki köye şan versin. (K.K 26)”

-H-

Hanım içerde saçı dışarda. (Mısır)

Hanım uyandı, cama dayandı, cam kırıldı kana bulandı. (Nar)

Hocalar okuyamaz, çukalar dokuyamaz. (Örümcek)

-İ-İ-

İlle ille illesi, ille de hanım düğmesi, ille de tatlıdır yemesi, ille de güçtür yemesi. (Çilek)

İncecik fidan, dünyayı yudan. (İğne)

İstanbul’da yemek pişti, kokusu buraya düştü. (Telgraf)

-K-

Kalburda durmaz, olmadan olmaz. (Su)

Kapıları açar, geriye kaçır. (Rüzgâr)

Karadır kaftan değil, sarıdır safran değil, kanatlıdır kuş değil. (Çekirge)

Kara koyun meler gider, dağı taşı deler gider. (Öküz arabası)

Kat kat döşek, bunu bilmeyen eşek. (Kelem)

Kat kat döşek, bunu bilmeyen eşek. (Kitap)

Küçükük kuyum, iki türlü suyum. (Yumurta)

Küçük küçük adamlık, başında şapkacık. (İvaz)

Kölden kül uçtu açıldı içine düştü. (Çörek, bir tür bazlamalı hamur işi)

-M-

Melemez mülemez, ocak başına gelemmez, gelse bile duramaz. (Yağ)

Mem mem metten, sakalı etten. (Horoz)

Mem mem metten, Yusuf'u yedi kurtlar, benim bir tavuğum var, dınnağından su içer, depesinden yumurtlar. (Pirinç)

Mendile koyulmaz, tadına doyulmaz. (Uyku)

Mesel mesel met atar, iki sıçan göt tar, biri dereye gaçar, biri depeye gaçar. (Yel ile sel)

Min min minare, çin çin çinare, çinarenin yaprağı, hazreti Ali'nin toprağı. (Kına)

Mini mini fıçıcık, içi dolu turşucuk. (Limon)

Mini mini güççük sini. (Köy mercimeği)

Molla başlı, kadın saçlı. (Kısır)

-O-Ö-

Otuz iki hacılar birbirine gıcılar. (Diş)

-P-

Pır pır uçar, ağaca sıçar. (Sırçan- Yün eğirme aleti)

Pır pır uçar, akça akça sıçar. (Çıkrık)

-S-Ş-

Sarı öküzüm yattığı yerden kalmaz, kara öküzüm gitti gelmez. (Ateş-duman)

Sarı tavuk dalda yatar, dal kırılır yerde yatar. (Armut)

Sarıyım sarıyım sarkarım, düşerim diye korkarım. (Armut)

Şıp demeden çalıya geçer. (Güneş)

-T-

Tam ardında toklu bağlı, boynuzları köke bağlı. (Kabak)

Tık dedim, mıt dedim, git kapı yanına yat dedim. (Süpürge)

Tin tin gider, kulağı diker. (Tavşan)

-U-Ü-

Üstü çayır biçilir, altı göldür içilir.(Koyun)

Üstü tahta altı taş, sekiz bacak iki baş.(Öküz ve döven)

-Y-

Yarım kaşık duvara yapışık. (Kulak)

Yedi delikli tokmak, bunu bilmeyen ahmak. (Baş)

Yer altında babamın büyüğü. (Patates)

Yer altında gezerim, herkeslerden güzelim. (Saban demiri)

Yer altında kırmızı küp. (Pezü)

Yer altında kırmızı bakır. (Pezü)

Yer altında sakallı dede. (Soğan)
Yerlerde gaçar ışıldak saçar. (Sülük)
Yol altına saç koydum, geleni gideni aç koydum. (Oruç)
Yol üstünde ağzı kara. (Fırın)
Yol üstünde çekmece. (Mezar)
Yol üstünde sarı cember. (Hayvan sidiği)
Yol üstünde yağlı kayış. (Yılan)

2.2.5. Tekerleme

“Bir dilin özelliklerinden olan hoş, şaşırtıcı, basmakalıp söyleyişlere tekerleme denmektedir. Tekerlemeler, masalların ve halk hikâyelerinin başında mizah unsuru olarak yarı anlamlı yarı anlamsız, kafiyeli, klişeleşmiş giriş sözleridir.”⁴⁰¹ Bilmecelerde muammalara şiirsellik katan tekerlemelerdir. Çocuk oyunlarında sayma sayıları tekerlemeli söyleyişlere sahiptir.

2.2.5.1. Oyun Tekerlemeleri

Çocuk oyunlarında, sözlerle hareketler iç içedir. Sözler, birtakım fonksiyonlar icra ederek oyunun ahengini, hızını yahut durağını sağlamaktadır. Oyun hareketleri, genel olarak ezgiyle düzenli ve ritmik şekiller hâlini alır. Çocuk oyunlarına mahsus olan bu ezgiler, tekerlemelerle birlikte icra olunmaktadır.

Köyde birenleme adıyla ifade edilen bu tekerlemeler oyun tekerlemeleri tasnifi içinde yer almaktadır. Köyde, sayma sayılarının art arda sıralanması ile yapılan bu seçme işine “birenleme” denmektedir. Hemen her oyun için birbirinden farklı “birenleme” yapılmaktadır. Birenleme, çocuk oyunlarında sayma demektir, ebenin seçimi ve grup oyuncularının belirlenmesi için söylenen oyun içi tekerlemelerdir. “Biren biren, iken iken/Kamçı boylu kara diken /Evvel altı, sayan yedi/Dalbıroğlu dal köçek/Salla bunu çek şunu.” örnekleri birenleme sözleridir. Birenleme kavramı, oyun haricinde halı ya da cecim tezgâhına gerilmiş çözüğü iplerinin eşleştirilmesi, çözüğü tellerinin düzene sokulması manasında da kullanılmaktadır.

Tekerlemeli oyunlarda, kazanmak ve kaybetmek kadar sözün söylenişi, oyuna düzen kazandırılması da dikkate alınmaktadır. Gelenek içerisinde toplumun müşterek değeri hâline gelmiş, nesilden nesle aktarılan oyun içi sözleri, edebî değeri olan sanat mahsulleridir.

⁴⁰¹ Ayverdi, İlhan, (2011), Misalli Büyük Sözlük... s. 1225.

Mecaz, benzetme, somutlaştırma sanatları tanında nesnelerle olan ilişkiyi öne çıkılmaktadır. Manzum özellikler göstermekle birlikte söyleyişlerde yer yer, nesir düzeni hâkimdir.

Oyun tekerlemeleri, toplum değeriğini, dünya tasavvurlarını, insana, eşyaya yönelen kıymet hükümlerini göstermekte, kişilere davranış olarak kazandırmaktadır. “A benim canım kürkünü giy.” adlı tekerlemede, çalmanın hırsızlık olarak öne çıkarıldığı, çocuk yaşlarda toplum üyelerine doğru olan davranışın telkin edildiği görülmektedir.

Bazı oyunlarda tekerlemeler, sayma sayıları üzerine tekli yahut çiftli basamak düzeni içerisinde ilerlemektedir. Sayı saymayı öğretmek, rakamlara somut anlamlar yüklemek, matematikle ilgili bazı işlemleri yaşayarak öğrenmek önemli kazanımları arasındadır. Bazı oyunların oynanabilmesi, çarpım tablosu bilmeyi gerektirmektedir.

Karacaören çocuk oyunlarında, ebenin seçilmesi ve oyuncu gruplarının belirlenmesinde tekerlemelere başvurulmaktadır. Çoğu, “Bir iki üç dört, beş altı, yedi/Bunu sana kim dedi bil hadi.” tekerlemesinde olduğu üzere sayıların belli düzene göre sayılmasını esas almaktadır. Her tekerlemeyi, oyun başı sözler olarak kabul etmek söz konusu değildir, oyunun bazı aşamalarında da söylenmektedir. Ebenin seçilmesi, oyuncu gruplarının belirlenmesi, kişi tercihlerinden ziyade tekerlemeler ile oluşturulmaktadır.

Tekerlemelerde şans faktörü, şiirin uzunluğuna bağlıdır. Bütün tekerlemelerde durak düzeni vardır. Her durak, bir eşleştirme yahut seçme faaliyeti olduğundan cümle yapıları karmaşık değil, birenlemeyi (saymayı) kolaylaştırıcı ölçüde sadedir. Bu yönüyle oyun tekerlemeleri çocukların yaş seviyesine ve dil gelişimlerine uymaktadır.

“Tekerlemelerin kaynağı aklın kanunları dışında hayalî, uydurma söz ve vakalarla gerçek mecralar teşkil eder.”⁴⁰² Oyun tekerlemelerinde fikrî bir zeminin olmadığı görülmektedir ama bazıları sosyal mesajlar taşımaktadır. Esas olan oyun düzenini, sözle sağlamaktır. “Testim kırıldı/Suyum döküldü” sözleriyle başlayan oyun tekerlemesi, “Hık mık çık” bitiş sözü üzerine kurulmuş ve vasıta rolü görmektedir. “Allı kiraz ballı kiraz/Bana gel biraz” örneklerinde de benzer durumlar vardır. Sözü söyleme gayesi, “Eşim seni seçti” mısraıyla da anlaşılacağı üzerine, grup oyuncularının seçimi, oyun içerisindeki iddiayı eğlenceli hâle getirmektir.

“Allah’tan başlıyorum/Şeytanı taşıyorum.” tekerleme sözlerinde toplum değeriğini öne çıkılmaktadır. Bu yönüyle tekerlemeler eğitici roller de üstlendiği söylenebilir.

⁴⁰² Elçin, Şükrü, (1986), Halk Edebiyatına Giriş... s.590.

Köyde çocuk oyunlarında birenleme yapmak için söylenen birçok tekerleme vardır.

1.

Biren biren iken iken

Üçen üçen dörden dörden

Beşen beşen altıyan zaltıyan

Dan büzüğü den delüğü

Yarıl yırtıl sıç da gurtul

2.

Ooo ovalama dovalama

Kindir kindir yuvalama

Ak gız mak gız

Kidimo kinzo

Fıtil çotul al da bunu

Çek şunu gurtul

3.

Bir iki üç

Ebelik güç

Sonra dörtle beş

Haydi altıya geç

Yediyi seç

Bul sekizi

Eş al bizi

Dokuzunan on

Haydi oyuna gon

4.

Dana dana das dana

Dana girdi bostana

Danayı bıçakladı

Esmeyi gucakladı

5.

Allah'tan başlıyorum

Şeytanı taşıyorum

Kim çıkacak bilmiyorum

Leylim lek, sütlü çek

Bir çık, iki çık,

Kırmızı boncuk

6.

Çin çin çikolata
Hani bana limonata
Limonata bitti
Hanım gızım getti

Allı kiraz ballı kiraz,
Bana gel biraz
Kiraz vakti geçti
Oynayalım biraz
Eşim seni seçti

7.

Eke teke
Sümbül teke
Çayır çimen
Nallu teke
Nal mık
Gel, gurtul, çık

8.

Daldan dala atladım,
Sarı çiçek topladım
Çiçeklerim döküldü,
Dere aldı götürdü

Dere boyu çalılık,
Derede olur balık
Oltamı attım
Balığı tuttum

Balık suya dalamaz,
Ebe beni bulamaz
Ebe ebe gel bize,
Uzaktan vur elimize

Eğer vuramazsan,
Sen ebesin ebe
Bir iki üç dört, beş altı, yedi
Bunu sana kim dedi bil hadi

2.2.5.2. Masal Tekerlemeleri

1.

Yayuk yaydım hışım gibi

Yağı çıksın başım gibi

Hış yayuğum hış

Akşamaca ol yayuğum

Fış yayuğım fış, fış, ış

2.

Leylek leylek lekirdek

Hani bana çekirdek

Çekirdeğin içi yok

Sülümanın suçu yok

Sarı gızın suçu yok.

3.

Köprü altı bafra

Ben gidiyom bu hafta

İneğimiz buzalamış

Onun adı Karafatma

4.

Zibdi zibdi ziyana,

Emzük verdim yılana.

Cıldı cıldı cıyana

Emzük verdim yılana.

5.

Elimi kestim kan çıktı

Karpuzu kestim bal çıktı

Gız senin kocan kel çıktı.

6.

Üşüdüm üşüdüm üş oldum

Bir torbacık keş oldum

Keşimi kedi kaptı

Fareyi eve saldı

7.

Eğri dereye vardım

Eğrice sudan aldım

Eğrice sepet ördüm

Sepetim su tutmaz

İneğim seni sekilgen tutmaz

8.

Dandini dandini danası var

Bi kötüce anası var

Yumaz başın kırkar saçın

Goca goca gemesi var

2.2.6. Masal

Masallar, Anonim Halk Edebiyatı mahsullerindendir.⁴⁰³ Din ve tarih şuuru kazandırmaktan ziyade eğitici işleve sahiptir. Anlatıcıları daha çok kadınlar olan masallar, sözlü kültür unsurlarından olup sonradan yazıya geçirilmiştir.

“Masallar, Habeşçe ‘mesi’, Aramice ‘mesla’ ve İbranicedeki ‘mâsâl’den Araplara ‘mesel, mâsal’ şekli ile mukayese manasıyla geçtikten sonra Türkçeye mal olmuştur.”⁴⁰⁴

Tamamıyla hayal mahsulü olan masallar, nesirle söylenmekte ve gerçekle ilgisiz, inandırma iddiası taşımayan anlatılardır. “Hayal ürünü sözünü sadece ‘olağan-üstü şeyler’ manasında almamak gerekir.”⁴⁰⁵ Bazı masallarda anlatılanlar hayal unsuru olmakla beraber, bazılarında gerçeklik insanın yaşadığı çevre yahut dış dünya ile sınırlıdır. Masalların gerçekle arasındaki bağ ne olursa olsun tamamında hayal unsuru oldukları hissini veren anlatım özellikleri öne çıkmaktadır.

Gerçeği ele alışları ve üslup yönleri masalı diğer sözlü mahsullerden ayırmaktadır. Kısa ve yoğunlardır. “Masalların kuruluşlarında çok kez başvurulmuş ‘üçlü bakışım’ kuralı önemli yer tutar. Hadiseler önem derecelerine göre sıralanarak üç süreli bir düzen içinde geçerler.”⁴⁰⁶ Anlatının tamamına hâkim olan hadiseler dizisi, bilinmeyen bir yerde bilinmeyen kişilerin başından geçmekte ve geniş bir zaman mefhumunu içine alacak hususiyette cereyan etmektedir. Hür bir zaman tasarrufu olduğu başlangıç kısımlarında yer alan “evvel zaman içinde, günün birinde, senelerden bir gün” ifadelerinden anlaşılmaktadır. Zaman, her an içinde yaşanılması mümkün muallak bir zaman olduğundan masallar geçmiş ve geleceği içine almaktadır. Bu durum, kahramanların hareket kabiliyetini geniş tutmakta, kronoloji dışına çıkan imkânlar sunmaktadır.

⁴⁰³ Masalların “anonim mahsuller olduğu” bilgisi yayınlanmış birçok kaynakta zikredilmiştir. Bu hususta bakınız: Elçin, Şükrü, (1986), Türk Halk Edebiyatına Giriş... s. 368-370, Öztürk, Ali, (1986), Türk Anonim Edebiyatı.... 98-124,

⁴⁰⁴ Elçin, Şükrü, (1986), Halk Edebiyatına Giriş... s. 368.

⁴⁰⁵ Boratav, Pertev Naili, (1973), Türk Halkbilimi I... s. 80.

⁴⁰⁶ Boratav, Pertev Naili, (1973), Türk Halkbilimi I... s. 81.

Masallar, birçok bakımdan tasnif edilebilir. Mitoloji, olağanüstü hadiseler, biyoloji, hayvanlar âlemi, güldürü unsuru ve eğitim gayelerine bağlı olarak yerini alır. Şeklî yönden yapılan bu tasnif yanında konularına göre de tematik incelemeye tabi tutulabilir. Hemen her konu, masalda anlatılan hadiseye dönüşebilir. Ait olduğu cemiyetin millî taraflarını anlatmaktan çok insanların geneline hitap eden anlatımlar ağır basar.⁴⁰⁷

2.2.6.1. Örnek Metinler

Hızır Aleyhisselam

“Sana bir şey anlatayım ama bu, dinî meseldür. Memleketin birinde bi padişah varmış, bu anlatacaklarım essah bi olay, sahiden yaşanmış şeylere dayanıyo. Padişah öncelikle bir dellal bağırtmış. Vezirlerine emir buyurup halka duyurmasını istemiş. Kim kırk gün içinde bana Hızır Aleyhisselamı bulursa bi kese altun vereceğini, kırk gün süresince de yiyecek göndereceğini söylemiş. Emme bu süre sonunda bulamazlarsa ölümlerden ölüm beğensinler demiş. Halk içinde yaşlı genç, kadın erkek, dul evli bekâr hiç kimse cesaret edip ben bulurum diyememiş. Yalunuz gendü halinde yaşayan fakır bi garı goca varmış, bu iki ihtiyar Hızır’ı biz buluruk demiş, talip olmuşlar. Peki nasıl talip olmuşlar, sana annadıyım mı? İmkânsızlıklarından, kuru soğana muhtaç olmalarından. Yaşlı adam eve gelip duyduğu bu habarı hanımına arz etmiş ve ondan fikrini sormuş, padişahın bu dediklerini tane tane garısına anlatduktan sonra bi garara varmışlar. Garısı demiş ki biz zaten yaşlı insanlaruk. Şurada kaç günlük ömrümüz kaldı kı bulamazsak bile padişah zaten otuz dokuzuncu güne gadar yemek verecek, o güne gadar bizi huzuruna çağırmayacak. Sen git bu işe talip ol demiş. Ölsek bile tok ölürüz. Kadın ne yapsın evde yiyecek hiçbi şeyleri yok ku. Çaresiz bu işe talip olmuşlar. Daha sonra adam gidip padişaha Hızır Aleyhisselamı bulacağını söylemiş. Padişah da tamam demiş bulun bakalım. Hemencügez vezirlerini görevlendirmiş, zabahı öğleni akşamı yollamış eve. Bunlar güzelce yemişler içmişler. Garınlarını bir güzel doyurmuşlar. Bu böyle böyle otuz sekiz gün sürüp getmiş. Gelmiş otuz dokuzuncu gün. Ama ortada Hızır Aleyhisselam yok. Padişah vezirlerini yollamış. Hani ya Hızır demişler? Allah kerim, bir günümüz daha var demiş adam. Ondan sonrama kırkinci gün olmuş, vakit gelip çatmış, padişah adamı huzuruna çağırddumuş. Süre bitmiş. Yalunuz padişahın huzuruna giderikene evden itibaren gocasının peşine bir erkek çocuğun dakulduğunu kadın görmüş, bir anlam verememiş emme. Adam padişahın garşusuna dikilmiş. Padişah hani ya Hızır Aleyhiselamı bulabildin mi deyince bulamadım efendim demiş ihtiyar adam. Bu gonuşmalar olurkan da çocuk onları duyuyor görüyor ama onlara gözükmüyomuş. Adamın cevabı sonrasında padişah büyük vezire sormuş. Bu adamın cezasını ne edek? Bizi gandudu. Gosgaca padişaha yalan söylemenin, onu gandumanın cezası ne olsun demiş. Büyük vezir de bu adamı parça parça doğruyalım, sarayın bütün duvarlarına asalım ki âleme ibret olsun, kimse daha yalan konuşup insanları gandumasın demiş. Ondan sonra ortanca vezire sormuş. Ey vezir, bu adama ceza olarak ne yapsak yerüdü demiş. O da sarayın ortasında ataş yakıp ataşın içine atalım demiş. En son küçük vezire fikrini sormuş. Küçük vezir ise bu garı gocaya vereceğiniz cezayı bana verin, bunlar çaresizlikten böyle bir işe talip oldular ve sözlerini yerine getiremediler demiş. Ondan sonrama birden gapılar açılmış. O Allah’ın gizledüğü,

⁴⁰⁷ Bu hususta bakınız: V. Ja. Propp, (1987), Masalların Yapısı ve İncelenmesi...

gizlölük özelliğı verdiğı çocuk içeri girmesin mi. Orada bulunanlara istediğı zaman gözüdür istemediğı zaman gözükmeymiş. Padişahdan müsaade isteyerek gonoşmaya başlamış. Demiş ki büyük veziriniz bir gasabın oğluyudu, babası diri diri hayvanları keser, çekinmeden de haram yerdi, gendü dediğini buna yapacaksınız, ortanca veziriniz ise o da bir ormancının oğluyudu, babası ya ağaçları kesip geçimini sağladı. Bu kişinin yapduğı da meşru değüldü, gendü dediğı aynen bu gişie uygulanmalı demış. Küçük vezire gelü sıra. En iyi, dürüst olan veziriniz budur der. Bunu başveziriniz yapın. Beni de soracak olusanuz ben hıdır aleyhissalamım demış. Ortalıktan bir anda kaybolmuş. Gaybaolmuş emme garı gocanın Padişah bunun üzerine hemen iki vezirini görevden almış, cezalandırmış. Birini ateşe atmış, diğeriini asmış. Bu garı gocayı ise sarayına yerleştirmiş, bir ömür bunlara bakmış. Mükafatlandumuş kısacası.” (KK 3)

Öğey Ana (Analık)

“Bir varmış bir yokmuş bir dağın eteğinde bir ev varmış. Karı koca yaşarlarmış, biri kız biri oğlan iki de çocukları varmış. Kedileri, inekleri, eşekleri, tavukları işte bunların hepsi varmış. Günün birinde anneleri vefat etmiş. Ölmüş yani. Ondan sonrama bu iki çocuk öksüz kalmış. Baba evlenmeye karar koymuş ve nihayetinde evlenmiş. Öğey(üvey) anne bunlarla gözleşmiş, çocuklar ne yapsa kadın yanlış buluyor onlara sinirleniyormuş. Kötü davranıyormuş anlayacağın. Yemek vermemeye başlamış, bunlar aç kalmışlar. Çocuklar ineğin ciciğinden süt emerek karınlarını doyurmuşlar bir müddet. Baba çocukların ineği emdiğini görünce bunlara niye yemek vermiyorsun demış öğey anneye. Öğey anne ise bu çocuklar altlarına işiyor, bu sebeple ceza veriyorum demış. Anne ondan sonra babayı inandırabilmek için çocukların altlarına belli bi zaman su dökmüş. İşedüklerini göstermeye çalışmış yani. Baba buna kanmış. Biz bu çocuklardan kurtulak demış. Dağa götürüp çocukları azıdayım(izini belli etmeden, fark ettirmeden) demış. Çocuklara söylemiş. Çocuklar yarın sizinle dağa oduna gidelim. Çocuklar çok sevinmiş babam bizi dağa oduna götürüyor diye. Sabahtan kalkmışlar hazırlanmışlar, babalarının götürmesini beklemişler. Ormana giderken biri balta biri ip biri de kabak almış eline, yola koyulmuşlar. Ekmek de almışlar tabi yemeye. Dağa varmışlar, bir ağacın dibinde durmuşlar. Ağacın dalına babaları kabağı asmış demış ki siz o tarafa ben bu tarafa gidip odunları hazır edelim, herkes topladıklarını, bu kabağı astığım işte bu ağacın dibine getirsin demış. Çocukları oradan uzaklaştırdıktan sonra baba çekmiş doğru eve gitmiş. Çocuklar odunları getirip getirip koymuşlar, getirdikçe getirmişler, depelemişler, yığın yapmışlar. Bir de bakmışlar ki babaları yok. Akşam karanlık karağusu basmış, baba yine yok. Sağa bakmışlar sola bakmışlar baba yok. Baba diye bağırmışlar ortada kimse gözükmüyor. Evin yolunu da bilemedikleri için oracıkta kalakalmışlar. Yel esip kabak sallandıkça kabak ses vermiş. Çocuklar kabağın sesiyle karışık “tın tın kabacuk bizi aldatan babacuk” diye diye sabah etmişler. Ondan sonrama ağlamışlar, sızlanmışlar ama nafi! Ne edelim ne edelim derken biz bu dağdan çıkalım demişler. Yürümüşler, az gitmişler, yürürken köyler gözükmeye başlamış. Horozlar ötmüş, bacalardan tütünler tütmüş. Kız biraz büyükmüş oğlandan, gardışına demış ki tütün tüten köye mi gedek, yoksa horoz öten köye mi gedek demış. Horoz öten köy daha ışımamıştır, tütün tüten köye gidelim de yiyecek isteyelim orda insanlar kalkmışlardır demış. Onlar ikisi el ele tutuşmuş, bir yamaçtan bir dere kenarına inmişler. Orada da elik(geyik) izleri varmış. Kız, oğlan gardışına elik izine basma elik olursun, geyik izine basma geyik olursun demış. Bu sözü der demez, geyik izine basmasın mı! Geyik oluverip dağlara gitmiş. Kız tek başına kalmış. Tütün

tüten köyün başına inmiş. Bir çeşmenin yanında beklemeye başlamış. Çeşmenin başında bir selvi kavak varmış. Kimse ilişmesin, zarar vermesin, kurt kuzu falan saldırmasin diye kavağın başına çıkmak istemiş. Ama çıkamamış. Zorlamış olmamış. Sonra aklına “eğil kavağım eğil dibin kumunan çeğil” demek gelmiş. Bunu deyiverince kavak eğilmiş, kızın ayakları altına serilivermiş. Kız kavağın başına çıkmış. “Doğrul kavağım doğrul dibin kumunan çeğil” deyiverince kavak doğrulmuş. Sabah olmuş kadınlar kızlar ellerinde bakırlarınan kovalarınan çeşmeye su doldurmaya gelmişler. Doldurup gitmişler, kızın kavakta olduğunu kimse fark etmemişler. Bi de padişahın oğlu atını sulamaya gelmiş, at su içmemiş. Padaişahın oğlu iç kere eve götürmüş getirmiş at yine su içmemiş. Acaba bu at niye su içmiyor diye merak ederken bir de ne görüsün suda güzel bir kızın resmi yansıyivermiş. Kavağın başına bakmış ki orda peri gibi bir kız var. Kıza in aşağı deyivermiş. Hayır enmem demiş, zorladıyıda da inmemiş. Kavağı kesmeye karar vermiş. Bir iki kişiyinen kesememiş, beş kişi yetmemiş. Çünkü kavak akşam kesiliyor sabah tekrar eski haline geliyormuş. Sonra padişahın oğlu ilan vererek 40 tane amele toplamış. Bu amelelerde kavağı kesip yıkamamış. Çünkü akşama kadar kesilen yer sabah olduğunda tekrar eski haline geliyormuş. Kızın geyik olan kardeşi gece gelip kesilen yeri yalayıp eski haline çeviriyormuş. Sabah ameleler gelip bu durumu görünce çok şaşırılmış. Sonra başka bir çözüm yolu bulmuşlar. Çeşmenin önüne ekmek büşürmek için sac sacıyak getirmişler. Bir yaşlı kadın bu sacı sacıyağı bilerek ters kurmuş. Bir çuvalın içine de padişahın oğlunu gizlemişler. Kız kavağın başından bağırılmış. Nene nene sacı sacıyağı ters kurdun. Kızım kızım ben beceremiyom gözlerim görmüyor. Nerde kusur varsa gel düzeltiver demiş. Kız kavağa tekrar eğil kavağım eğil dibin kumunan çeğil deyiverince kavak eğilmiş kız başından inmiş. Sacı sacıyağı düğün biçimde kurmuş. Kızım kızım şo çuvaldan da bana bir parça uğra (un) getir demiş. Kız çuvalın başına varıp çuvalı açınca padişahın oğlu kızın kolundan yapışivermiş. Bunu almış saraya götürmüşler. Kırk gün kırk gece düğün etmişler. Yalunuz padişahın oğlu evliymiş, karısı bununla gözleşmiş. Ne yapsa ne etse zoruna gitmiş. Ondan sonrama büyük bir çay kenarına iki kadın çamaşır yıkamaya gitmiş. Padişahın oğlunun eski hanımı bu gelin kızı ansızın suya itivermiş. Tam çaya düşüverdiği esnada bir balık gelip kızı bütüncce yuduvermiş. Eve gelip hane halkına gelin kız çaya düşüp boğuluverdi demiş. Bunun üzerine padişahın oğlu üç beş kişiyle birlikte çayın başına varmışlar. Aramışlar taramışlar. Bir ses gelmiş. Kara karı yitti beni ala balık yuttu beni. O vakit anlamışlar kızın balığın karnında olduğu. Balığı tutamaya karar koymuşlar. Hançerlerini atıp balığın gövdesine saplayıvermişler. Balığı yakalayıp midesini açmışlar. Kızı oracıktan çıkarmışlar. Ve getümüşler. O yiten karıya kırk satır mı kırk satır mı istersin diye sormuşlar. O da gırk gatır istiyom demiş. Gırk gatırı alıp da buralardan gideceğim zannetmiş. Gırk gatırın kuyruğuna bunu bağlamışlar. Atları koşturmuşlar. Parça tirçe hale gelmiş. Sora gelin hamile olan gelinin ikiz çocuğu oluvermiş. Kız, çocukların birine kardeşinin adını vermiş diğerine ise padişahın oğlu babasının adını vermiş. Yaşamları böylece sürüp gitmiş. Mutlu bir bir sürmüşler. Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine.” (KK 3)

Çocuğu Olmayan Gelin

“Senenin birinde bir köyde bir gelinin yedi sene çocuğu olmamış. Çok üzölmüş, çok ağlamış. Gonu gomşu hep üstüne gelmişler, kocası söz söyler olmuş. Bu durumdan iyice acızlanmış. Allah’a yalvarmış olmamış, yakarmış olmamış. Ne yapsa ne setse bu halına bir çözüm bulamamış. Günler geçmiş, geceler geçmiş. Kuşluk vakti bol bol dua etmiş olmamış. Bir gün çay kenarına yine çamaşır

yıkamaya getmiş. Uzunca bir taşı yazmasına dolamış, ondan bebek yapmış. Gucağında sallamış da sallamış, sallarıkan söylemiş. Ulu zatların adını söyleyerek sallamış. Yalvararak yakararak söylemiş. Ağıtlar ağıtlara karışmış:

“Ak daş deyin belediğim
Seni haktan diledüğüm
Tülbendüme doladüğüm
Gece gündüz umandüğüm
Allah taşa bir can versen

Tallalarda biter ahlat
Anneler çekiyor zahmet
Babalar bilmiyor kıymet
Medinede şol Muhammed
Söyle buna bir can versin

Mahellem çifte camilü
Mevlam uyandu kamilü
Şol Mine’de şah şazilü
Söyle taşa bir can versin” diye söyledükçe söylemiş.

Ne kadar erişkin evliyalar, pirlers varsa adını anmış, Hepsine babal atmış. Bunların yüzü suyuna Allah’tan bir çocuk istemiş. Bir de bakmış ki taş insan sıkletini almış. Taşa can gelmiş. Ciciklerine süt gelmiş, sütle dolmuş. O esnada çocuk ağlamaya başlamış.

“Bebek uyandı bakıyor
Mememden sütler akıyor
Sevgisi beni yakıyor
Şükür Allah’ım taşa can verdin”

diyerek sevinçle evine doğru koşmaya başlamış. Haberi gonuya gomşuya, erine söylemiş. Gel gör ki bu işe kimse inanmamış. Ne köyün ahalisi ne de hısımları inanıyor, gocası dahi inanmıyormuş. Kocası bunu terk etmiş. Boşamış yani. Bu da çocuğunu alarak uzaklara gitmiş. Nice acılar çekerek sahip olduğu çocuğu tek başına uzaklarda büyüttmüş. Çocuğuyla bir likte bir ömür sürmüş. (KK 3)

Hızır’ınan Geyik

“Köyün birinde bi adam varmış. Bir gün ava çıkıncı teze yavrulamış bir geyik bulmuş, eve getülmüş. Evde besliyomuş onu. Geyik yavrusu melerkene melerkene dağı taşı deliyomuş. Geyiğin annesi ise yuvasına gelmiş ki yavrusu yerinde yok. Genninden sütler akıyo, o da meliyo meliyo. Dağları taşları inletiyo. Yavrusunun yokluğu ciğerini deliyo. Ağlaya ağlaya gözyaşları sel olmuş. Bi de oradan biri belürüveriyo, meğer Hızır aleyhisselam geyiğin feryadını duyuyomuş. Yetişiyö

imdadına. Geyiğinen gonuşuyo, niye ağılyon diye soruncak ona teselli veriyö. Geyik anlatıyo derdini, benim diyo yavrumu almışlar, götümüşler, yennime sütler sığmıyo, yavrucak aç susuz mu, bilmem kimin elinde ne ediyo bilmiyom. Ondan sonrama Hızır aleyhisselam senin yavrunu bulup getüreceğim sen bekle burada, hiçbi yere gımlama diyo. Geyik bekliyo orada. Hızır aleyhiselam adamın evine varıyo. Galp gözü açık ya biliyo adamın evini. Buluyo adamı, adam Hızır garşuluyo, selamüm aleyküm aleyküm selam. Sen bi geyük yavrusu getümüşün, yazuk değil mü anasına babasına. Geyiğin yennine süt sığmıyo, günah yapduğun. Ver götürüyüm yavruyu diyo. Yok vermem, asla ve kat'a geyiği benden alamazsın. Adam madem o kadar kararlusun sana bir kese altun vereyim diyo. Bi kese altuna annaşıyolar. Hızır geyiğin yavrusunu alduklamayın doğru dağlara doğru ganatlanıyo, üçüyo gediyo, geyiğin yanına varıyo. Teslim ediyo yavruyu. Anne zelzefil galmış yavrusunu emdürüyo, doyuruyo bi güzel hasret gideriyolar. O bi kese altun adama gelince meğer Hızır bi kese altunu verükene adama Gözün görsün de elin görmesin diyo. Yani kötü temenni de bulunuyo. Der demez Hızır, ortalıktan kayboluyo. Altun da adamın elinden uçuveriyo. Adam yaptığı hatayı anlamış oluyo olmasına emme iş işten geçince.” (KK 3)

Geyik Avı

“Memleketin birinde dağlık mı dağlık, şehirlerden uzak bi yerde bi köy varmış. O köyde yaşayan bir dul garı varmış. Onun bi kızı, bi de av düşgünü oğlu varmış. Oğlu geyik avına dadanmış, sürekli geyik avı yapar dururmuş. Annesi ise hem kör hem de topal bi garıymış. Onu o halde bırakır bırakır ava gedermiş, gedermiş getmesine emme ne çare annesi hem düşkün hem de fakırlarmış. Avladığı hayvanları getirü, azık yaparlar, karınlarını doyurur bu şekilde günlerini geçirilermiş. Kadın düşkün olduğu için de talla tabak işleri pek yokmuş geyik avından gelenlerle çoğu zaman karınlarını duyururlarmış. Yine de annesi razı değilmiş bu işe. “Getme oğlum ava, bu hevesin sana zarar verü, bizim yöremizde bu av doğruya gelmez.” dediyse de söz dinletememiş. Bir gün zabah erkenden uyanmış, ava çıkmış gene. Köyden daha uzaklara getmiş. Hiçbir av hayvanına ıras gelmemiş, ne in oynuyor ne cin derken bir geyik görmüş, ala mı ala, mercan mı mercan, gözü kulağı parım parım pallıyor. Dakılmış peşine. O dağ senin bu dağ benim dolandukça dolanmış, sırttan sırta atlamış, o nereye bizim avcı da oraya getmiş. Çok atış etmiş, dudduramamış. Attuğu kurşunlar hiç ıras gelmemiş. Az getmiş uz getmiş, girdüğü delük, göcek enndüğü dere galmamış. Geyiği mimkin vuramamış, o inat bizimki inat, peşini de bırakmamış. İkindü çağları olmuş. Geyik bi yünsek gayanın başına çıkmış, çocuk da peşinden hemen şıçramış oraya. Gaya da sihüllü bi gayaymış. Geyik atlamış, çocuk atlayamamış. Bir çırpınmış iki çırpınmış atlayamamış, ayakları gayaya yapışmış galmış. Akşam garanluğu basmış, çocuk gayadan enememiş. O gece orada galmış, zabah enerim belki demiş, yatmış uyumuş. Ondan sonrama zabah olmuş, biraz yiyeceği galmış, onu da yemiş bitümüş. Çantasında yine de yenecek bir şeyler varıdı besbellü. Biraz daha zorlamış gene enememiş gayadan. O günü de akşam etmiş. Gelgelelim annesine. Annesiyinen gızkardaşı belli bir zaman sonra oğlanın gelmeyeceğini ağnamışlar. Yüreklerine bir bun çökmüş. Ağlamışlar sızlamışlar. Gözlerinden sicim gibi yaşlar dökülmeye başlamış. Ama ne çare, oğlan ortalıkta yok. Kaç gün geçmiş yine yok. Bir hafta geçmiş umutları iyiceme üzölmüş. Öldüğünü annamışlar. Oğlan ne kadar zorladıysa ordan gurtulamamış. Son nefesinde şu sözleri söylemiş:

Ben de uydum bir geyiğin ağına

Geyik beni çekti aldı kendi dağına
Tövbeler tövbesi geyik avına
Beklemesin annem galdım gayada

Elbisem duvarda asulu galdı
Gardeşim sılada küsülü galdı
Annem beniminen yasılı galdı
Beklemesin annem galdım gayada

Çifte davul çifte zurna çalsınlar
Nişanlumu meheline versinler
Beni gelecek diye beklemesinler

Beklemesin annem galdım gayada (KK 3)

Eleklü'den Küleklü'ye

“Bi adamın yedi tane oğlu varımış. Bi köyde yaşıyolarımış. Bu köyün adı da eleklüyümüş. Bu köyün hemen yakınında da küleklü adında bi köy varımış. Adam evlenmeye galkışmış. Oğlanları babalarına etme baba dutma baba sakın yapma, bu yaştan sonra evlülük mü olu, elaleme ne derük demişler. Demişler emme babaları mimkin gararından dönmemiş, oğlanlar ne ettiyse de olmamış, herif bunları dinlememiş. Madem öyle iş başa düşdü demişler, eleklüle gedip bi kız bulalım babamıza. Biz bulalım ki el aklına girer gudur guyar demişler. Küleklüden bi kız bulup durumu babalarına söylemişler. Babalarının gararını alınca varmışlar gızı istemişler. Yalunuz babalarına istediklerini dememişler. Onlar da oğlanların birine isteniyo ellehem deyip üzerinde bek durmamışlar. Gızı vermişler. Düğünü etmişler, kırk gün kırk gece düğün dernek gürmüşlar. Ahirinde gelini getümüşler eve. Gerdeğe atmışlar dedeyinen. Tabi gıza göre dede yaşında. El ayak çekilmiş, herkes getmiş evine. Dede ateşliğin başında oturuyo. Gız da duvaklıca oturuyo. Böyle böyle epeyice vakıt geçmiş. Ahır gız demiş ki Dede sen ne dedesin, vahtın geldi gedesin. Sen get de oğlun gelsin, bana er olan gelsin demiş. Dede de, Dede senin malındu, dede senin yarındü, şingirdaklu kolları, sar dedenin boynuna, gir dedenin goynuna demiş. Gız anca ayıkmiş gendüsünü dedeye getüdüklerini. O vakıt demiş ki Eleklüden Küleklüye gelin geldim, ben bi top ataşa geldim. Dedenin başına gıvılcumlu eğseğüyü vurduğu gibi dedeyi depelemiş. Dede oracukda bayılmış. Bi eğseği de diğer eline alıp eleklüden küleklüye geri getmiş. Varmış babasının evine. Beni dedeye siz verdiniz, bu işi de siz pekleyin demiş. Gız yatmış babasını evinde, horuzlar ötmeye başlamış, gün ısımış. Küleklüde zabah olmuş, tabi Eleklüde de zabah ısımış, oğlanlar varak babamıza bakak demişler. Varmışlar eve gapıyı vurmışlar ses solak yok. Girmişler içeri bi de ne görsünler dede yerde boyluca yatıyo. Dede ölmüş, gelin de yok. Anlamışlar gızın evden kaçduğunu. Eleklü köyüyünen Küleklü bu olaydan sonra brbiriynen gözleşmiş. Döğüş gavga başlamış. O gündür bu gündür iki köy birbiriynen gavga edip durmuş.” (KK 3)

Tembel Memet

“Memeleketin birinde bi padişahın üç dene gızı varıymış. Gızların evlenme vahtı gelmiş. Onların yöresinde de gızlar hep vezirlerin oğlanlarına veriliyomuş. Lakin padişahın güççük gızı vezire varmak istememiş. Madem öyle padişah da sizi ben sorguya çekeceğim demiş gızlarına. Ve ilan vermişler. Yarın gızlarımı sorguya çekeceğim cümle halk toplansın demişler. Herkes toplaşmış. Önce büyük gızını almış garşusuna. Gızım sen beni nağader seviyon diye sormuş. Seni bal gadar seviyom babacığım demiş. Ortanca gıza sormuş o da yağ gadar seviyom babacığım demiş. Sıra güççük gıza gelmiş. O da baba ben seni tuz gadar seviyom demiş. O vakıt tamam demiş padişah. Babaları gızların cevabına göre büyük gızı büyük vezirin oğluna, ortanca gızı ortanca vezirin oğluna vermiş. Bunların düğünü olmuş getmişler. Güççük gıza da demiş ki köyde bi evde fakır, kötürüm oğlan varıymış, o eve vereceğim seni demiş. Adı da tembel Memedimmiş. Gız şöyle böyle dese de düğünleri olmuş, oraya gelin olmuş. Götümüşler tembel Memedin evine. Ama gocası yatalak, ne yemeğini yiyebiliyor ne ihtiyacını tek başına yapabiliyor. Tufaletе gız götüreceк, yemeğini gız yedürecek, her işi gız yapması gerekecekmiş. Aradan bir hafta geçmiş. Bakmış ki böyle olmayacak. Tembel Memed meğер erinceкmiş, tembelliğinin yüzünden yerinden galkmaz, işe güce getmez, gününü gün edermiş. Kötürümlük bahanesi olmuş bunun. Aradan bir hafta geçmiş. Gız içinden bi plan yapmış. Ben ne ediyim ne ediyim, bu kötürüme bi çörek yapayım demiş. Çöreği yapmış ondan sonrama da çöreğın içine duzu doldumuş. Tembel Memed çöreği yemiş yemiş açlıktan gannını eyice doyurmuş. Duzlu olduğunu annamış emme hem gızı üzmeуim demiş hem de çok acımış. Eyice susamış. Su getü su getü diye bağırmaya başlamış. Gız suуu bakırınan getümüş emme tembel Memedin yatduğı yerin uzağına gomuş suуu. İçine de bi tas atmış. Susadım dedükçe aha orda get al suуu demiş. Meğер tembel memed numara yapıyomuş, gız da bunu bir zaman sonra annamış. Gızın suуu vermeyeceğinden ümüdü üzüлünce sürüne sürüne getmiş, bir kova suуu gana gana içmiş. Gız böyle böyle suya aluşdumuş. Ondan sonrama tembeli bi isal tutmuş, hiç sorman. İleğen getü ileğen getü diye bağırmaya çığırmaya başlamış. Gız ileğen getümemiş, ne yap ne et tufaletе gendün get demiş. Bir iki gün böyle yaparak tembel Memedi tufaletе aluşdumuş. Bu gedip gelip ayakları çaluşur olunca demiş ki gapıdan bi dışarı çıkayım, etrafa bakayım hele demiş. Dışarılar nasıl diye merak etmiş yani. Bakmış ki her taraf yeşillik, güllük gülüstanlık. Herkesler ekin ekiyo, odun taşıyo, çocuklar çelik oynuyo. Dışarıya da çıkmaya alışmış böylece. Odun yapanlara merak sarmış, ben de getem odun yapabülü müyüm acep demiş. Tallaya getsem çalışabülü müyüm demiş. O gece geçmiş, zabah olmuş. Hanım ben gomşularla oduna gedeceğim demiş. Gomşularınan bu çıkışmış, eşşеği almış, dağın yolunu dutmuş. Herkesle birlikte varmış dağa. Ama tembel Memed ormana girmemiş. O bakalım ne yapacak, ormanın gıyısında odun yakmışlar meğер, kömürü gözüne ilişmiş. Ben odun yapamam, sonra sonra oduna alışırim, bari şu kömürleri heğе doldurayım demiş. O devir de de her eşşеğın heğleri oluyomuş. Doldurmuş kömürleri eve getümüş. Boşaltmaya başlamış, dökülen her bi kömür yer düşer düşmez altun oluveriyomuş. Anammm padişahın gızı şaşmış kalmış, akli ermemiş bu işе. Bi taraftan da seviniyormuş, neyse ne demiş. Altunu çuvallamışlar, nereye goyacağını bilememişler. Bu daha durur mu, Tembel Memed bir getmiş getümüş, iki getmiş getümüş. En son gittiğinde varmış dağa kömür yok. Ağaçları kesip kesip yakmış, kömürlerini getümüş eve. Onlar da altun olmuş. Biz bunu nedelim hanım bi yer bulalım, gazıb guyulayalım demiş. Doldurmuşlar guyuya. Guyular dolmuş altununan. Biz buğaderini nedelim artu. Bir plan guralım, saray yapduralım demişler. Yapmışlar sarayı, sarayın saçaklarını da altunla bezemişler. Yani sarayın dış yerlerine hep altun dakmışlar. Bunun şanı her tarafa

yörümüş. Herkes duyar da padişahın gulağına getmez mi bu iş. Padişah da duymuş. Merak etmiş, neteğür bi saray, gidip göreyim demiş. Gıza haber salmışlar, padişah sarayınızı göremeye gelecek. Gız hemen hazıllıklara başlamış, büyük hazıllık yapmış. Gız biliyo gelecek olanın babası olduğunu emme baba bilmiyor gızınını sarayına gettüğünü. Varmış gelmiş. Yalunuz gız yemekleri büşürükene hiç bi yemeğe duz atmamış. Babası gelmiş yemekler önüne gonmuş, tüm hazıllıklar edilmiş. Bakmış ki yemeklerin hiçbirinde duz yok. Bu evde duz mu galmadı bu neyin nesi demiş. Veziri hemen sormuş gıza. Gız da zamanında böyle böyle olmuştu diye anlatmış vezire. O vakit padişah gızı olduğunu annamış. Huzuruna çağırılmış. Gızım sen hakluymuşsun hem de çok fedakermişsin, ben hata etmişim, en affet demiş. Bunca yıldan sonra gız babasına sarılmış, saraya getmişler. Tembel Memedi güççük vezirin yerine almış, gız, baba, birlikte bi hayat sürmüşler. Onlar ermiş muradına.” (KK 3)

Ciğer

“Bir evde yeni düğün olmuş ve oraya bi teze gelin gelmiş. Bu teze gelin evin ne âdetini biliyo ne göreneğini. O sıralarda da sürülerinde bi goyun ölmüş. Evvelden dolap molap ne gezer. Ölen goyunun gövdesini bi yere ciğerini miğerini bi yere goyallarmış. Bu evde de öyle olmuş. Ölen goyunu örtmenin bi yerine bırakmışlar. Ertesi günü ev halkı goyunu öylece bırakıp tallaya getmiş. Akşam gelince baş göz ederiz bu goyunu demişler. Ne de olsa gelin evde, ciğere göz gulak olu. Akşama doğru talladan gelmişler bakmışlar ki gelin ciğeri kediye gapdumuş. Önce gayınbaba söylenmiş:

“Gayın baba geldi gayınbaba geldi

Getü gelin ciğeri getü gelin ciğeri

Doğruyalım” dedi baba.

“Ne yapayın babam ne yapayım babam

Kedi yedi ciğeri, kedi yedi ciğeri” dedi gelin.

“Gaynata da geldi gaynata da geldi

Bunun burda işi galmamış, işi galmamış

Çıksın getsin çıksın getsin” dedi kaynata.

“Gaynana da geldi gaynana da geldi

Getü gelin ciğeri getü gelin ciğeri

Doğruyalım” dedi.

“Verin bunun bohçasını, verin bunun bohçasını

Evde işi galmamış evde işi galmamış.

Babasıgile getsin.” dedi kaynana.

“Görümce de geldi, görümce de geldi

Getü gız abla, getü gız abla

Büşürelim ciğeri.” dedi görümce.

“Ne yapayım görümcem

Kediler yedi, kediler yedi.” dedi gelin.

“Verin bunun bohçasını, verin bunun bohçasını

Getsin evden getsin evden
Ciğere bakamayan gardaşıma da bakamaz.” dedi.
“Yenge de geldi yenge de geldi
Getü gelin ciğeri getü gelin ciğeri
Büşürelim.” dedi yenge.
“Ne yapayım yengem, ne yapayım yengem
Ciğer ciğer dersin emme
Hırsız kedi yedi hırsız kedi yedi.” dedi.

Yengenin gendüsü de bu evin gelini emme ne yapsın ciğer ortada yok. Bunun üzerine:

“Verin bunun bahçasını verin bunun bohçasını
Bu çok fıkırdaklu, gendüsü yemiş.” dedi.
Ondan sonrama gaynı gelü.
“Gaynım geldi gaynım geldi
Ciğeri getü, ciğeri getü, yiyelim.” dedi gaynı.
“Abücüğüm abücüğüm
Hırsız kedi hırız kedi.” der gaynına da.
“Varsın olsun, varsın olsun,
Sağlık olsun, sağlık olsun,
Hırsız kedi yemiş olsun ciğeri
Gene goyun keserim hep birlikte yerük.” dedi gaynı.
Ondan sonra da gocası gelü eve.” Hani ciğer, yeyelim” dedi.
Ne yapayım kediler yedi, kediler yedi.” dedi.
Gocası da kötü söyledi, gızdı geline.
“Herkesin yanında düşük düşdün, düşük düşdün
Bi ciğere sahip olamadın, sahip olamadın.” dedi.

Sede gaynı müdafa eddi gelini. Yeniden goyun kesdiler, herkesin göğnü olur. Gelin ilk dersini böylelikle alır.” (KK 3)

Kesük Baş

“İlahi yarabbim! İnsan yaradukana, başka başka yerlerde bir bölük de kudretlü devler, vahşi hayvanlar yaratmış. Güçlük güçlük mahlûkatların içinde gücü kudreti olan varlıklar da halk etmiş. Rahmetlik abum analatukana böyle diyerek başlardı. Zamanın birinde bu kesük başın olduğu yerde bi köy varmış. Bu köye canabı Allah’ın hikmeti sorulmaz emme cüsselü mü cüsselü bi dev dadanmış. Bir gün geliyo bi götürüyo, diğer gün geliyo iki götürüyo, üç götürüyo. Derken köyde nüfüsü yeyip eritmiş, üç nüfuslu beş nüfuslu evlerden geriye heç bi şey galmamış. Bir gün yine böyle bi zamanda dev köye gelmiş, üç nüfuslu bi ailede bi kesük baş galmış. Oğlunu yemiş, adamın gövdesini yemiş, garıyı da guyuya almak için yanında göttümüş, geride bi kesük baş galmış. Bu kesük baş gövdeden

yere düşüncük, yuvarlanmış yuvarlanmış, devin peşine düşmüş. Gizlice onu takip etmiş. Tekerlek gibi yuvarlanarak döndükçe dünmüş. Dev önünde o arkasında devin gizli barınağına gadar gelmiş. Bir de bakmış ki dev yedüğünü yiyo, yemedüğünü ise g uyuya atıyo, oraya zencirliyo. Bilmem kaç tane adam elleri gollaru bağlı orda bekliyo. Her birini akşam öğününde yiyo. Kesük baş oradan doğru evine yuvarlana yuvarlana gelü. Gördüklerini dile gelip köy halkına birer birer anlatmış. Bunun üzerine köy halkı toplanmışlar, ne edelim nere gedip yardım dileyelim. Böyle olmaz, bu dev bizi yeyip yeyip bitürecek. Bittük biz. Böyleyken böyle, ee nasıl edek. Demişler ki bi Hazreti Ali varmış. Hazreti Ali, Allah'ın aslanıymış, çok güçlüyümüş. Ondan başkasının buna gücü yetmez, bu işi göremez başkası, biz buna varalım deyelim. Biz Hazreti Ali'yi bulacağıuk başka çaremiz galmadı demişler. Bu köy halgı ertesi zaman toplanmış, kesük başı önlerine almışlar, gedmişler artu Hazreti Ali'yi nerde bulacaklarsa. Hazreti Ali nerde nerde, oraya sormuşlar, buraya sormuşlar, ahırında bulmuşlar Hazreti Ali'yi. Hazreti Ali'yi buluncuk sen söyle demüşler kesük başa.

“Bir oğlumla bir hatunum var idi.

İkisi de benimilen yar idi

Oğlumla gövdemi bir dev yedi

Hatunumu da aldı getti g uyuya.” diyor.

Hazreti Ali diyo ku bu ne diyo, nasıl olu, bu nasıl iş, böyle nasıl olabilü. Ya hazreti ali böyleyken böyle oldu bizim köyümüzde bi hal var, işte bunun gövdesini yedi, oğlunu da yedi, hatununu da aldı getti. İşte garşunda her şeyi annadıyo, meydanda. Biz seni gördük bildük, senden başkasını bilemedük. Enden başkının da gücü yeteceği yok. Bu çare dışında aklımıza bi şey gelmiyor. Herkes acızlandı, çoğumuzu perüşan etti. Son çare sana geldük. Hazreti Ali kılıcını guşanıyo, atına biniyo, geliyo artu onların memleketine. Guyuyu gösteriyolar. İşte dev buraya eniyo buradan çıkıyo, buraya atıyo, burda yiyo, burda barınıyo demişler. Hazreti Ali bakıyo ku aşşağıda g uy u var mancınık var. Hazreti Ali mancınığı atıyo, üstünden aşşağı mancınıkla g uy u eniyo. Kuşak kuşanmış, kılıç belinde. Tabi aşşağıda dev var, gendünü hazıllıyo, hazıllıklı eniyo aşşağıya. Bi de aşşağıya varıyo ku insanları bağlamış, zencirlemiş zencirlemiş, yedüğünü yemiş, yemedüğünü de bırakmış, canlu canlu duruyolar. Diyolar kı ya Hazreti Ali sen buraya neye geldin, canına mı susadın. Biz zaten ne olduysak olduk, sen buraya yannış geldin. Yok diyo kokman siz. Ya Hazreti Ali getme uyuyo diyolar. Ya Ali sen varma, o uyandığı zaman galkar, sen bakma, bize ne olduysa oldu, sen get diyolar. Yok durun eğlenin sıs etmen, öyle demen diyo Hazreti Ali. Bi de devlerin gapısını açar kı devler yatmış uyuyo. Uzun zaman uyanmazlarmış. Başıyanlarında bi de çingirakları varmış bunların. Hazreti Ali bunlar uyurkan kesinlikle bunlara dokunmamış, öldümemiş bunları. Çingırağa basduklayamayın dev uyanmış kalkmış. Ya Ali sen ne yapıyon, madem bu işi duttun buraya gadar geldin, seni de yiyeyim de dünyada kimse galmasın demiş. Pançalarını böyle uzatmış Hazreti Ali'ye. Bunun üzerine Bismillahi ya Allah demiş Hazreti Ali, bir iki üç deyince başını düşümüş devin. Devin gövdesi düşmüş yere serelenmiş, gan akmaya başlayıp dev düşüncük ötekilere varmış hadin geçmiş olsun demiş. İçerdekiler yine de korkularından ağlaşmaya başlamış, devin temellü öldüğüne akılları kesmemiş, yine de inanamamışlar devin öldüğüne. Yok ya Ali sakın gelme, açma gapıyı, yok demiş gokman artu, her şey bitti. Sonra çözmüş zencirleri herkesi dışarı çıkarmış. Elleri çözülenler bi de varmışlar kı dev gerçekten ölmüş, fokur faokur gan akıyo. O vakıt herkes birbirlerine sarılıp ağlaşmaya başlamış. Bu sefer gorkularından

değül sevinçlerinden. Mancınığı kurmuşlar ordaki sağları hep tek tek guyudan çıkarmış. En sonuna da gendü çıkmış, o geyunun ağzına da büyük bi daş koyup gapatmış. Daha o guyu heç açılmamış. Ben bunu annenden dinlerdim, Olayın geçdüğü yer şurda deyip bize bi ayrıntu vermiyodu abum. Demek ki Hazreti Ali'nin yaşadığı yere yakın bir yerdî. Kesük baş Hazreti Ali'yi bulmaya getmiş ya ellehem atınan gedip gelinen bir yerde.” (KK14)

Yörükler Köyü'nün Beyi

“Yörükler deyin bi köy varımış. Bu köyde de Yörük diye bir beğ varmış. Yalunuz onun heç çocuğu olmamış. Allahım bana bi çocuk verüsen buradan götürceğim onu demiş. Ne biliyim göçeceğim demiş işde. Anadolu'da bi yer işde. Ondan sonrama çocuğu olmuş. Ahdim yerine gelsi diyerekden yükünü develere yüklemiş, çocuğun beşiğini de devenin üstüne sarmışlar. Göçe başlamış, kervan az getmiş uz getmiş. Bu çocuk uyanacak da beşiğin üstünde eğlenecekler, emdürecek anne. Öyle giderken giderken giderkene bu çocuğun hiç sesi çıkmamış. Allah allah bu çocuk niye ağlamıyo, niye heç sesi çıkmıyor deyin merak etmişler. Bi de eğleşmişler yolun ortasında bi dağın içindeki bakmışlar çocuk beşikde yok. Gızgunlar almış götürmüş. Dallara bakmışlar çocuğun bezlere orada burada. Ganlar akmış, görmüşler bunu. Demek ki geçdükleri mevkii “Elmalu'yumuş

Elmaludan çıkdım yayan
Dayan hey dizlerim dayan
Emmim atlu gardeş yayan
Bebek beni deleyledi
Yakdı yakdı küleyledi

Kol bezin dalda bulduğum
Adını Ali koyduğum
Yedi yılda bir bulduğum
Bebek beni deleyledi
Yaktı yaktı küleyledi

Çadırdâ düşman gülüşür
Yediler gırka karuşur
Gızgunlar ileş bölüşür
Bebek beni deleyledi

Deve var deveden yüce
Deveyi yüklettim gece
Nic'edeyim aman nice
Bebek beni del'eyledi

Yaktı yaktı kül eyledi

Kaynanam samur kürklü

Develeri kahve yüklü

Yad yaban değil yörüklü

Bebek beni del'eyledi

Yaktı yaktı kül eyledi

Yakdı yakdı küleyledi” deyin bu garı beyite başlamış.

Böyle diye diye bunlar geriye dönmüşler daha nere gedek demişler. Köylerinde dönmüşler ki evlerini talan etmişler köyün adamı gettiler deyin. Ondan sonrama beyliğini de gabul etmeişler, beyliği de yıkılmış yani. Onun yerine hemen bey olarak gelen olmuş. Ağlaşmışlar çığırışmışlar, çok acılar çekmiler. Çekmesinler mi hem çocukdan olmuşlar hem beylikdn olmuşlar, evleri ocakları dağılmış bunu heç saymıyom bile. Demek ki evsük hacet dilemişimş, bunlar başlarına gelmiş.” (KK3)

Gurt Dede

“Bi gurt dede varımış, gendü halinde yaşarmış. Bir gün çok acıkmiş edirafda bi şey bulamamış, aramış daramış, gezmiş dolaşmış ormanı, yiyecek heç bi şey bulamamış. Ahırında bi dokuz yolun ayırımına gelmiş. Ben burayı bekliyorum, muhakkak bi gelen geçen olu, onu yer gannımı doyururum demiş. Orada beklerken beklerken sayuklarkana, uyurkana bi meleme sesi geliyor emme goyun sesi:

Gevrek sesiyle meliyor

Bu dağı kimsesiz sanıyor

Titretti bir sevinç kurdu

Çıktı yol ütüne durdu

Goyun yaklaştı. Yaklaştı yaklaştı baktı kı gurt var. Ne düşünecek ne yapacak da gurddan gurtulacak. En eyisi ben gurda bi sesleneyim.

Goyun dedi gurt arkadaş

Öyle uzak durma yanaş

Biliyom ne diyeceksin

Açsın beni yiyeceksin

Ye afiyet olsun emme

Bak neler geldi aklıma

Ne oyunlar bilürüm ben

Bir kere gör de neşelen

Yani neşeyinen ye etimi, şimdi değil emme demiş. O vakit kurt diye ku hadi ölümünden evvel bi oyna da görüyüm diyo. Goyun oynarkan oynarkan meee meee diye diye yallah gaçıyo. Dağa garişıyo, gözlerden gayboluyo.

Kurt aldandı bu oyunda,

Kaçıp kurtuldu koyun da.

Şincik gurt düşünsün, bunu gaçuduk elimizden bi daha gelü besbellü diyo. Beklerken beklerken bi de at çıkmış geliyor emme, hem kişniyor hem de tozu dumana gatiyo. Gurt bi daha geldi diyo sevinerekden, yolun üstüne geçiyo bekliyo, ağzını şapırdatmaya başlıyo. At bakıyo ku gurt bekliyo bunu. Nedeceğük şimdi, eğlen bakalım at ne diyo.

At dedi ki gurt arkadaş

Öyle uzak durma yanaş

Biliyom ne diyeceksin

Açsın beni yiyeceksin

Ye afiyet olsun emme

Bak ne geldi aklıma

Bilmiyorsun ne cinstenim,

Öğren aslım nedir benim

Getireyim berâtımı

Bildiğin arap atı mı?

Yoksa adi bir beygir miyim

Bilinmeyen şey yenir mi

Getireyim sana bir satır,

Kemiğimi onunla kır.

Hadi ölümünden evvel

Get de çabuk gel

Hadi diyo get de çabucak gel diyo. Gelü sana at. Ondan sonrama at tozu dumana kataraktan yallah, o da dağa garişıyo. Gediş o gediş. Gurt onu da bekliyo at gelecek deyin. Eğlen bakalım gurt ayıkıyo mu. Ağşam olmadı daha çok gelen olu diyo, ümütleniyo. Bi de ala katır çıkıyo geliyo ağır ağır salınıyo. Ye etini hatur hutur. Geliyor yanına yaklaşıyo, diyoku

Gatır dedi kurt arkadaş

Öyle uza durma yanaş

Biliyom ne diyeceksin

Açsın beni yiyeceksin

Ye afiyet olsun emme
Bak bir şey geldi aklıma
Etim pek tatlı bir ettir
Fakat kemiklerim serttir

Getireyim sana bir satır,
Kemüğümü onunla kır.

Yani sana satır getireyim diyo. Tamam diyo get diyo, gatr da aldadıy1, o da garış1yo dağların arasına. Gün batmıya başlıyo. Bakıyo, bakıyo heç ne gelen var ne geden. Deyiş demiye başlıyo. Akılsızlıklarına yanıyo da yanıyo.

Bulmuştum bir ala goyun
Ya düşünme gönül huyun
Nene lazım senin oyun
Köçek miydin behey serem
Bana lâyıktır gebersem...”

Bulmuştum bir semizce at
Ye etini sirtüstü yat
Nene lazım senin berat
Kadı mıydın behey sersem
Bana layıkdır gebersem

Bulmuştun bir âlâ katır,
Ye, düşünme gönül hatır...
Etini ye hatır hatır
Nene lâzım senin satır,
Kasap mıydın behey sersem?
Bana lâyıktır gebersem... diyo.

Orda durukan durukan kesgün daşlara vuruyo başını, işte şöyle söyleniyo böyle söyleniyo. Zabaha gadar öyle demiş. Artu ümüdü üzölmüş, imkânı galmamış. Ondan sonrama gün doğarkan işi bitmiş. Açlığından ölmüş getmiş.” (KK 3)

Zakir ile Şakir

“Bir evliyanın iki oğlu varmış. Birini eyice yetüştümüş, biri ise berdoş olmuş. O da gendüne bir iş dutmuş. Meyhane işletmeye başlamış. Yani meyhaneci olmuş evliyanın diğér oğlu. Evliya baba

sürekli hanımına bu Zakir bi gün gırlara garişacak aha gör diyomuş. Zaten evliya baba, bu oğlunu gırlara garmak için hazıllamış, yetüşdümüş, yaparsa bu işi Zakir yapar deyip duruyomuş. Diğer oğlu ise yapduğı meslekden, dutduğı işden yavaş yavaş halkın nazarında itibarını gaybediyomuş. Meyhaneci olan nasıl eddiyse bir gün birinden yüklü bi para almış, işler de iyi getmiyince ödüyememiş, alacaklusu da durmadan sıkışduruyomuş herifi. Meyhaneci sağdan soldan istiyo emme parayı denkleşdüremiyomuş. Gidip borçlusuna param yok ödeyemeyeceğim deyince bu iş taa babasının gulağına gadar gelmiş. Babası da parayı bulup oğlunun borcunu ödemiş. Şakir yine böyle bir günde varmış alacaklunun yannına. O da borcun ödendi, habarın yok mu demiş. Kim ödedi, baban ödedi. Şakir çok üzölmüş, mahcup olmuş. Babasının bu işi duymasından bek hoşnud olmamış yani. Hemencecük eve gedmiş, bakıyo ku babası, gardeşi evde yok. Annesine sormuş babamgil nerde diye. O da baban Zakir’le birlikte Hasan Galesi’ne gitti demiş, Zakir’i gırlara gatacak. Şakir de hemen yola goyuluyo, varıyo Hasan Galesi’ne Meğer ordakı kalede bi burç varımış ordan atlayan gırlara garişiyomuş. Babsı Zakiri çıkarmış burçlara, atla oğlum demiş, atlıyaymamış, atla oğlum demiş atlıyamamış, bunu gören şakir zaten bu dünyadan bi şey anlamadım, atlayım da bi kere olsun babamın gönlünü edeyim demiş. Geriden ağrım gelerek burçlardan gendünü atıyor ve nasıl olduysa yere düşmeden gırlara garişip gözlerden gayboluyo. Zakir atlıyamazsa Şakir atlar. Böylece meyhaneci olan, gırlara garişiyor.” (KK16)

Tozlu Beğ

“Değirmenci ile tilki arkadaş olmuşlar. Tilki, günün birinde sen bekâr ben bekâr böyle olmaz, seni evereçeğim ben demiş. Ne edelim nasıl edelim derken tilkinin aklına güzel bi fikir gelmiş. Gedelim gralın kızını isteyelim sana demiş. İkisi de kralın evine misafir olmuşlar. Kralın evinde de üç taş varmış. Biri düğöüllük taşı, diğeri misafir taşı, biri de hamam taşıymış. Varmışlar bu ikisi de düğöüllük taşına otumuşlar. Kral sormuş benden ne istiyorsunuz. Dilki hemen galkmış ayağa binmiş dayağa, düğöüllük taşına oturduk, gönlümüzde bir güzel murad vardu demiş. İşte bu Tozlu Bey var ya ona kızını istemeye geldük demiş. Kral bakmış hallarına bunların malı mülkü var mola demiş aklından. Dilkiye sormuş. Siz kimsiniz kimlerdensiniz, neyiniz var neyiniz yok, hele anlatın bakalım demiş. İşte bu beyi bizim orda Tozlu Bey diye bilirler. Çok zengindir çiftlikleri, sürüleri, hanları vardır demiş. Atadan dededen ağıadır bunlar. İşte şu yol kenarındaki kömüş çiftliğı bunundur, ilerisindeki goyun çiftliğı yine buna aittir. Onlardan sonraki sığır çiftliğini de yeni gürmuşdur der tilki. Daha öncesinde de bu çiftliklerin sahiplerine iyice tembih etmişler. Eğer kral gelip buraları size sorarsa biz onun hizmetçısıyız den demiş. Böyle de olmuş. Kral sormuş soruşdumuş hepsi de bu malın mülkün Tozlu Bey’e ait olduğunu ağız birliğıyinen söylemişler. Geldük düğöüllük işine. Kral bakmış kı zengin biri kızına talip oluyo vermez mi gızı, veriyor tabi. Gırk gün gırk gece düğün yapıyolar. Tilki bir gün ben bu beye düğöüllük ettim everdim, ama bakalım beni ne gadar seviyo, bunu sinayım demiş. O sıralarda da Tozlu Bey dilkinin miskin miskin yatmasından, dünyayı boşlamasından rahatsızlık duymış. Dilkinin tembelliğı yüzünden ondan gurtulmak istemiş. İçinden şu dilkinin kuyruğundan dutup dışarı atayım demiş. Dilki de bunu duymuş. Ben de sana bir oyun edmezsem bana da dilki demesinler demiş. ... “ (KK 16)

Ejderha Gız

“Bir adamın hiç gız evladı olmamış. Allah’dan dilek dilemiş. Allah da ona bi zaman sonra gız evladı vermiş. Çocuk olmuş olmasına emme tam da hayvanlar birer birer telef olmaya başlamış. Sormuşlar soruşdumuşlar sebebini bulamamışlar. Bunlar da demişler ki tam da her birimiz nöbet dutalım, bunun sebebini öğrenelim. Çocuklar sırayla nöbet dutmaya başlamış. Birinci oğlan geçmiş tama zabaha gadar uyumayacak, hayvanlara neyin tebelleş olduğunu öğrenecek. Beklemiş beklemiş hiç bi şey yok. Uyuyagalmış. Zabah olmuş, hayvanlardan biri yine eksilmiş. İkinci oğlana gelmiş sıra, o da beklemiş, onun da uykusu gelip oracukda sızmış. O gece yine bi hayvanın kolu bacağı kopmuş, gövdesi parçalanmış. Sıra en güççük oğlana gelmiş. O da demiş ki abilerim bu işin üstesinden gelemeydi, uyuyup galdılar. Ben en eyisi bi barmağımı keseyim, acısından uyumam, ayuk dururum demiş. Öyle de yapmış, tam uyku basdurunca barmağını ganatmış, yaraya da duz basmış. Acısından uyku gözlerinde galmamış. Beklemiş beklemiş, hayli vakit geçdükden sonra bi de bakmış kı ejderha gıluclu bi varlık gelip ineğin birine dalıyor. Hayvanın bi bacağını goparıyo, götürüyo. Güççük kardeş gizlüce takip etmiş onu, peşi sıra sezdümeden o da getmiş. Bı gız çocuğu ejderha kılığındayken gelip beşiğe yatıyo, tekrar insan gılığına giriyomuş. Bir böyle iki böyle anlıyo ku hayvanları yiye bu ejderha, gız gardaşları. Eve gelip hemen, ben buldum düşmanımızı demiş, olanları babasına, gardaşlarına ağnatmış. Baba anlamış durumu, meğer Allah’dan evsük hacet dilemiş Allah da bunu vermiş başlarına. Ama gardeşleri bu anlatılanlara inanmamış. Govmuşlar evden güççük gardeşi. Çocuk evi terk etmiş, gederken gederken bi garpuz çiftliğine varmış. Orda bi iş vermilar buna, ağanın gözüne girmiş çalışganlığından, çalışmaya başlamış orda. O esnada da bi panayır düzenlenecekmiş, herkes panayıra gitmekteymiş. Ben de gedeyim demiş, bakalım kim ne yapıyo, varmış panayıra. Orda da bi güreş yapılacağımış, birinci olana bi yeğin at verilecekmiş. Ama bütün güreşlerde yenilmez bi rakip varmış o da aslanmış. Aslanı kim yenerse bu yeğin at onun olacakmış. Bizim oğlan aslanı gözüne kesdürüyo, aslana rakip oluyo. Aslan demiş ki “Garşuku dağda bir top gar olsan da seni yer bitiririm. Kimse dayanamaz bana”. Orda da bir ağa varmış onun da güzel mi güzel bi gızı varmış. Küçük oğlanına birden o gızın hayali belirmiş. “Ağanın gızının elinde bi top gar olsan da seni yenerim.” demiş. Yani gızın elinden bi top gar gelse aslanı orda hezimete uğratacak. Bir böyle iki böyle bu sözler gızın gulağına gadar varmış. O da “Yiğidim bi top gar değül al, sana canım feda olsun.” demiş. Bu sözü duyan oğlan, aslan kesilmiş, ellerine fer, gollarına derman gelmiş. Mücadele uzadukça uzamış. Aslanı belü beter etmemiş, iflahı kesilmiş aslanın. Aslan sonunda pes demiş. Atı almış, ağa da bunlara gırk gün gırk gece düğün yapmış. Bi zaman sonra oğlan demiş ki babamı gardaşlarıma varayım, gelini elini öpsün, tanış olsunlar birbirini bilsinler demiş. Oğlan gızı alıp eve gedmiş. Eve varıyo ku evde kimse galmamış. Meğer bu gız tüm köyü yemiş bütümüş. Evi ocağı tüketmiş. Tabi köye yeni biri gelü de gız bunu bilmez mi hemen görmüş bunları. Varmış yanlarına oğlanla gelini yiyecek. Bunlar da hemen çatuya çıkmışlar. Bacadan da bi gıvılcım çıkıyomuş emme nerdeyse evi yakıp kül edecek. Meğer gızın tek düşmanı ataşmış. Ejderhanın ataşdan geri durup sakuduğunu görünce oğlanın aklına bi fikir gelmiş. Ordan odun parçası bulup bacadan çıkan gıvılcımlara dudmuş, eyice alevlendümüş, gızın saçlarına doğru uzatmış. Saçları birden dutuşmuş, canavar alev almaya başlamış. Böylece canavardan gurtulmuşlar.” (KK16)

2.2.7. Efsane

Efsaneler, taşıdığı sanat değeri bakımından edebiyatın bir türü kabul edilmektedir. Olay unsuru, anlatıcıların hayal dünyasında şekillenmekte, genel itibarıyla olayların yaşanmış olduğuna inanılmaktadır. Efsane kelimesi sözlükte “Asılsız, hayal mahsulü hikâye, söylence, masal, fesane”⁴⁰⁸ olarak açıklanmaktadır. Edebiyat terimi olarak efsane, halkın hayal gücünden doğan ve dilden dile söylenirken bir hayal gücüyle şekil değiştirerek olağanüstü nitelikler kazanan hikâye⁴⁰⁹ şeklinde tanımlanmaktadır.

2.2.7.1. Örnek Metinler

Analü Gızlu Gaya⁴¹⁰

“Başçiflik köyünün dadakçı denilen bir mevkisi varmış. Dadakçı denilen bu yerde iki gaya varmış, bu gayalara yöre halkı analü gızlu gaya diye bi ad vermiş. Niye mi vermiş? Ağnadayım. Annesiyle kızı eski zamanların birinde yiyecek almak için tek başlarına cenik tarafına eitmişler. Demek ki evlerinde erkekleri yoğunmuş. Yiyeceklerini temin etme işi garılara galmış. Seferberlik zamanı baba savaşta ölmüş mü ne ya da hastalıktan zökellikden ölmüş. Varmışlar cenik köyüne. Ördüklerini vermiler karşılığında, un, mısır, fasulye almışlar. İşlerini ihtiyaçlarını halledip geri dönmeye garar vermişler. Az yürümüş çok yürümüşler. Zor zamanda yol mol yok, herkes kendi gücüyünen çığır açarak yolda ilerlendiği bir zamanmış. Bunlar kış fırtınasına tutulmuşlar. Sırtlarındaki yük hem ağır olduğundan hem de uzun süre yol yürüdüklerinden iyice dayanmışlar, ferleri kesilmiş. Köye yaklaşmak üzereyken oracıkta kalakalmışlar. Yığılmışlar oraya. Kimse de bilememiş bunların nerede olduklarını, ne yaptıklarını. Ümutleri üzülmüş, orda öleceklerine iyice inanmışlar. Kız kimselerin yardımlarına gelmeyeceğini anlayınca ağlamış. Anne anne ya dağ olup burda kalsak ya kuş olup eve varsak diyerek dilek dilemiş. Allah bu iki dilekten birini gabul etmiş. O anda hemen taş oluvermişler. Daha zaman sonra tarlaya tapana giden köylüler bir de ne görsünler. Bu ana ile kız taş olup oracıkta kalakalmışlar. Böylece ordaki gayaların adı, analü gızlu gaya galmış.” (KK 3)

Âşık Kız Oluğu

“Yedi evliyanın arasında bizim köyümüz, Ortadağ’da, Somun Tepesi’nde, Çamlık’ta, Dağtalla’da, Harman Tepesi’nde biri de Âşık Kız Oluğu’ndaymış. Bu yer, anasıyınan gızı Niksar’a gediolarımış, bir fırtınaya dutulmuşlar. İlahi yarabbi bizi ya daş et ya guş et demiş gız. O zaman Allah ilkin daş et dedüğü için daş etmiş. Öldüğü yerden de bi soğuk su çıkartmış Cenabı Allah. Ziyaret yeri olmuş orası, hep gediolar, şimdi bile gediliyo. Anası gızı yatıyo, iki daş var orada, biri büyük biri güççük. Allah’ım bizim canımızı al deseleridi orada ölüleri galudu.” (KK 7)

Çermüğün Çukur

⁴⁰⁸ Ayverdi, İlhan, (2011), Misalli Büyük Türkçe Sözlük, s. 325.

⁴⁰⁹ Kelimenin ikinci manası için bakınız: Ayverdi, İlhan, (2011), Misalli Büyük Türkçe Sözlük, s. 325.

⁴¹⁰ Bu anlatı, Başçiflik’te de aynı şekilde anlatılmaktadır. Bu hususta bakınız: Güler, Mustafa, (2011) Başçiflik El Kitabı... s. 62.

“Köyümüzün her depesinde bi evliya vardı. Bi de Gındıra taraflarında var. Dağ tallada, Harmanlıkta. Gürüm Ereni diye Çamlıktaki evliyaya diyollar. Ayrıca bi de yaşanmış bi olay anlatayım sana. Yaylamızın kibleye dönünce sağına düşen bi yer var. Peygamberimiz savaşa giderken atının ayağının battığı yerden su çıkmış. Şifa için gidenler varıdı eskiden. Oraya çermüğün çukur derler. Orda hep sohbet yaparduk. Kurbanları orda ediyolar. Yağmur duasını da orda ediyolar.” (KK 26)

Zahide’nin Mezeri

“Anasıyınan gızı Perşembe taraflarından işlerini halletmişler alacaklarını almışlar satacaklarını satmışlar at ne gezer, yörüye yörüye dönüyolarımış. Yanlarında erkek yoğumuş, eyice daynamışlar. Kar boran, savuruyor emme derken ümütleri iyice üzölmüş. Bizim buraların o vakıtta kışı az uran değöl. Hele yaylanın kışı, yığıldukça yığılıyo. Ne nedeceksin işte açlık zefillik. Derken anayınan gız orda kışdan donuyolar, oraya da gömmüşler. Gız nişanluymuş, adı da Güllü. Gız ölmüyomuş, bi zaman uyanuk galabilmiş emme anası ölüncek bırakmamış onu. Buraya ta kurtlar güçlar gelmeye başlayınca anlamış köyün adamı, goşmuşlar bakmışlar kızı anasıyınan gızı hakkın rahatına gavuşmuş. Yolda, dışarda ölenler cennetlükdü besbellü. Oaraya da mezerini yapmışlar. Getümemişler köy yanına.” (KK 26)

Kürt Duzlası

“Zahidenin mezerinin olduğı yerlere ta Kürtler gelmiş. Ordakı yaylanın adına tuzla diyolarımış. Bizim yaylanın adamı da püskürtmüş, göndermiş onları. Oranın adı da Kürt Duzlası galmış.” (KK 26)

Evliya Tepesi

“Buraya Harman Tepesi derler. Şehitler galmış burada. Vaktinde evliyaullahtan biri ölmüş, ölmüş emme hemen elik olmuş. Daha sonraları bile bu elik bi evliya depesinden galkar bi evliya depesine gedermiş. Elik bi guş değölümüş. Ne biliyim ceylana benzer ceylanın bi eşiyimiş. Küçücük gene bi hayvanımış. Bunu rahmetlik anam derdi, babam da görmüş bi keresinde ordan galktuğunu.” (KK 26)

Beğ Pınarı

“Köyün birinde bi beğ varımış. Bunun da güzel mi güzel bi gızı varımış. Bu ailenin oturduğı yere yakın da bi su gözesi varmış. Bu su gözesi çayırın tamamına yayılmış, gölet şeklini almış. Suyun çıktığı yerde de çeşme gurulmamış, bataklıkmiş ediraftı. Bir gün beğ gızına şurdan bi su getü de gana gana içeyim demiş. Gız getmiş suyu alukana su onu çekmiş. Gız bataklığın içinde gayboluvermiş. Aramışlar daramışlar gız yok. Annamışlar kızı su bu güzeller güzelini yutmuş, çekmiş içine. Ondan sonrama demişler ki bu su birimizi daha çeker, bize zaiyat verü. Ordan göç olmuşlar bizim köye yerleşmişler. O pınarın adı da beğ pınarı olmuş.” (KK 20)

Merdalacız

“Merdal acız yer göv açız.” denmesi bakın hangı olaya dayanıyo, anladayım size de dinleyin balıyım. Köyün birinde yedi oğlu olan dul bi garı varımış. Dul garı belli bir zaman sonra evlenmeye garer verniş. Durumu çocuklarına söylemiş. Ana yaz gelsin hele, o zaman düşünelim demişler. Ama annelerini ikna edememişler. Madem öyle ana bir teklifte bulunalım demiş çocukları. Gocağı

oğullarına sizin teklifiniz ne ola deyin soruncak çocuklar, her birimizin bacasında birer gece yatacağın demişler. Tamam demiş gabil ettim. Pazartesi gecesi büyük oğlanın bacasında yatmış, zabahlamış. Ondan sonra her birinin bacasında birer gece galmış. Sıra güççük oğlanın bacasına gelmiş. O gece de bi ayaz bi ayaz. El ayak donuyo. Soğuz elini ayağını yakdukça deyişlere başlamış:

Ditire bacaklarım ditire

Tire tumman geyeceksiniz

Ürüşün itler ürüşün

Kemük kemüreceksiniz

Ötüşün horozlar ötüşün

Gazan dibi yiyeceksiniz.

Goya horazlar gocağrı ölürse yemek memek bişecek de kazan dibi yiyecekler. Mimkin sabah olmuyor Ayaz iyice içine işlemiş, kemük gibi olmaya başlamış. Gımıldayamıyor yani. Derken yedinci oğlanın bacasında gocağrı donmuş. Zabahınan bakmışlar ki anaları ölmüş, bunlar da iyi ki öldü yoksa başımızdaki bu haldan başka nasıl gurtulurduk demişler. Böylece yedi gün boyunca esen fırtınaya gocağrı fırtınası demişler.” (KK 3)

Vade Yeli

“Bizim buralarda her evin sağını olur. Süt, yoğurt, peynir kimseden istenmez, herkez kendi çabasıyla ihtiyacı ölçüsünce yapar. Belli sayıda hayvan herkesin tamında vardır. Kiminin çok kiminin az. Tarlayı tapanı eker, yaz sonuna doğru ekinleri harmana koyar. Kış geldiğinde de çoğunlukla evin erkeği sırtında sepetiyle yulafı ev yannındaki tama, hayata taşır, kışı bu şekilde hayvanları zefil bırakmadan geçiririz. Yine böyle bir vakitte çok eskilerde bizim köyden biri o yıl kurak geçtiğinden harmana yeterli miktarda saman koyamaz. Hayvanların yiyeceği kışın ortasında bitmesin mi! Konudan ister komşudan ister. Bir ister, iki ister, zaten herkesin samanı mallarına yetecek kadardır o yıl. Ne eder ne yapar bir çare bulamaz. Çaresiz kalan adam, soluğu yakın köylerden biri olan Asarcuk’ta alır. Burası Ermeni köyüdür. Derdini arz eder variyeti olan birine. Hayvanlarımın yiyeceği bitti, ne olur etme tutma, benim derdime derman ol, der. Adam, bu istek karşısında seninle bir anlaşma yapalım, der. Kızını bana verirsen sana ot saman veririm.” der. Adam bu teklif karşısında duraklar. Müslüman olan adam bir gavura kızını vermek istemez elbette, ama hayvanların da yiyeceği bitmiştir. Akşam eve gelir durumu kızına söyler. Kız, bir gayrimüslüme varmaktansa canıma kıyarım daha iyi der. Gece boyunca Cenabı Allah’a niyazda bulunur ve yalvarır yakarır, şu sözler dilinden dökülür:

Es vade yeli es

Gavuru Müslümandan kes

Babam beni gavura veriyor

Otunu suyunu birden kes.

Bu serzeniş karşısında lodos esmeye başlar. Sabaha karşı bir de bakarlar ki ortada kış kıyamet kalmamış, kar varezededen (etraftan) çekilmiş. Bereket bolluk olmuş amma ne bolluk. Böylelikle adamın muhtaçlığı da kalmamış, kız da rahat bi nefes almış.” (KK 4)

2.2.8. Halk Hikâyesi

“Türk Halk Edebiyatı içinde anlatı (narratif) esasına dayanan nev’iler önemli yer tutar. Bunlar içerisinde en önemlileri destanlar, masallar ve halk hikâyeleridir.”⁴¹¹ Fikret Türkmen’e göre destanlarda görülen anlatma ananesinin halk hikâyeleri için de devam ettiğini söylemekte, eserinde destanlarla halk hikâyelerinin farkları üzerinde durmaktadır. Halk hikâyelerinde tarihî vakaların şart olmadığı, nazım ve nesirin iç içe yer aldığı, tahkiyede realist unsurların ağır bastığı ve kahramanlıklar yerine aşkın öne çıktığını⁴¹² belirtmektedir. “Türk Halk hikâyeleri içinde, müstakil bir daire teşkil edebilecek kitaba geçmiş, mensur ve realist onlar da vardır.”⁴¹³

Karacaören Köyü’nde anlatma geleneğinin çok eski tarihlere kadar gittiği ve anlatmanın günümüze kadar daimî surette yapıldığı, sahada derlenen örneklerden anlaşılmaktadır. Zamanla, iktisadî faaliyetlerin çeşitlenmesi, şehirleşmenin hızla yayılması ıcranın alanını daraltmış, 1990’lı yıllara doğru özellikle masal ve halk hikâyesi, anlatıcılarını kaybetmiştir. Anlatılan metinler, küçülmeye ve dinleyici kitlesini kaybetmeye başlamıştır. Geçmişte Köroğlu’nun birçok kişi tarafından anlatıldığı kaynak kişilerce belirtilmiş olmakla birlikte, bugün anlatıcılar, Köroğlu’nu ayrıntılarıyla nakledecek seviyede hatırlamadıklarını, bir yahut iki mısranın hafızalarında kaldığını dile getirmektedirler.

Anlatılmakta olan halk hikâyelerinden birçoğunun, köy ahalisinin ilkökul tahsilleri sırasında okudukları yazılı kaynaklara dayandığı beyanlarından anlaşılmaktadır. 1960’lı yıllarda matbu ve latin harfli olarak nüshalar, öğretmenlerin teşvikiyle kadın erkek herkese dağıtılmış, aktarıcılar talebe oldukları yıllarda hıfzettikleri hikâyeleri gelecek nesillerin istifadesine “sözelleştirerek”⁴¹⁴ sunmuşlardır. Görülmektedir ki halk hikâyeleri yazılı bir kaynaktan alınarak sözlü sahaya aktarılmış, özellikle manzume kısımlarının varyantları belirmiştir. Emrah ile Selvi, Ferhat ile Şirin, Arzu ile Kamber, Aslı ile Kerem adlı yazılı kaynaklardan alınarak sahada anlatılmakta olan hikâyelerden birkaçıdır. Bunlar, genellikle kış aylarında hane büyüklerince çevresindeki erkek kadın herkese eğitim gayesiyle, nakledilen tahkiyelerdir.

⁴¹¹ Türkmen, Fikret, (1995), Âşık Garip Hikâyesi... s. XI.

⁴¹² Türkmen, Fikret, (1995), Âşık Garip Hikâyesi... s. XI.

⁴¹³ Elçin, Şükrü, Edebiyat Araştırmaları... II. Cilt. s. 56.

⁴¹⁴ Bu kelime, Walter Ong’un eserinde “sürekli anlatılmaları dolayısıyla sözlü saha özellikleri kazanma” manasında kullanılmıştır.

2.2.9. Menkıbe

2.2.9.1. Ali Baba'nın Menkıbevî Hayatı

Köyün tabîî yapısında “dünya görüşü” bakımından velinin ve cemiyet içindeki nüfuzunun rolü olduğu anlaşılmaktadır. Pederşahi bir aile düzeni etrafında hüküm sürmekte olan cemiyet üyeleri tâbi oldukları yapının, velileri “dost, yar, sevgili, eren, ermiş”⁴¹⁵ manasında kutsaması durumunda kendileri de bu sahanın birer müridanı olarak fonksiyonlar icra etmektedir. Esasında “atalar kültü, evliya kültünün temellerinin atılmasında önemli bir manalar yüklenmiştir. Köyde umumiyetle hava, kutsallık atfedilen bu şahısların onanması, kabul edilmesi, ona tabi olunması üzerinedir. Ali Baba, keramet göstermek, maddî ve manevî ilimlere sahip olmak, cömert olmak, taat ve ibadet üzeri olmak bakımlarından halkın teveccühünü kazanmış, tesiri köy dışında da görülen bir şahsiyettir.

Çocukluğunda rüyasında Kur'an'ı hatmeder ve bu riyanın etkisiyle ilme merak salar.

“Bir gün Ali Baba, köyün aşağı yannındaki çayırıkdaymış, olay burda geçiyo. Şu mezelliğin aşağısındaki yer var ya, işte orda çayırı biçmiş dinlenmeye başlamış. Nolduysa bi uyku basmış oracukda uyumuş. Derin bi uyku sonrasında uyanıvermiş. Ter basmış, yüzü kızarmış, ateşler içinde uyanmış. Bir de bakmış ki başıyanında, yasduk yapıduğu otların altında bir Kuran duruyo. Meğer üyrasında Kuran okumuş, başından sonuna gadar kuranı hatmetmiş. Öyle uyanmış.” (KK 16)

Tasavvufa intisabı sonrasında Ordu taraflarına geçer ve şeyhinden aldığı ruhsatla irşad faaliyetlerine başlar. Bu dönemde manen tasarruflarda bulunduğu anlaşılmaktadır.

“Sonrasında şıykından icazet alıp Hapsamara dedükleri Gölköy'e, işte oraya vazifelendümüş şıykı. Orda irşad görevine başlayacaksın sen demiş. Orda biraz galmış. Orda da başka bir şıyk varımış. Çekemiyo ya başka bir şıykın üstüne gelmesini. Ordaki şıyk beddua etmiş. Ali Baba hazretleri hastalanmış. Ordan Ünye'nin Taflan köyüne getmiş. Orda çok kalmış, evlenmiş, Ünyelü teyze derdük hanımına.” (KK 2)

“Bu kült genel olarak ecdadın takdisine dayanır.”⁴¹⁶ Evliya inanışlarında “ruhun ölmezliği”ne olan iman, takdisi canlı tutmaktadır. Köy ve çevresinde mezarı bulunan birçok evliya “Anadolu'nun fethi sırasında küffarla çarpışmada şehit düşen” ecdattan kimselerdir. Cimi Tekke Köyü'nde ziyaret makamı olarak işlev yüklenmiş yatır, köydeki (Çamlık'taki) evliya mezarı şehitlik mertebesine sahip erenlerin mezarlarıdır. Türk tarihinde özellikle yerleşik olmayan hayat düzeni içinde dönemin hâkim tipi olan “alp”lık zihniyet olarak farklı olmakla birlikte günümüzdeki veli özellikleriyle aynı bünyede yerini

⁴¹⁵ Uludağ, Süleyman, (1997), Tasavvuf Terimleri Sözlüğü... s. 566.

⁴¹⁶ Pehlivan, Gürol, (2012), Manisa Şehrinde Evliya Kültü... s. 19.

almıştır. Dışa dönük olma durumu, şekli bakımından değişerek devam ettirilmiş, veli, manevî kuvvetini maddî kuvvet yerine kullanmıştır. Ali Baba'nın hayatına dair derlenmiş birçok rivayette durum açıktır. Somun Tepesi'nde meclise davet edilen Ali Baba'nın posta oturarak Karadeniz'deki Rus gemilerini batırması beşerî iradenin soyut bir âlemde somut bir âlem tezahürüdür. Bu anlatı aynı zamanda, evliyaların mekânı aşma, mekânın üstüne çıkma yahut değiştirme durumuna da örnek teşkil etmektedir. Kişiler somut mekânla sınırlı olmayıp elde ettikleri ilmin marifetiyle tayy-i mekân hali yansıtabilmektedir. “Evliyaların bir niteliği de yaşadıkları sürece ve öldükten sonra, akıl-dışı işleri başarma gücünde olmalarıdır.”⁴¹⁷

“Ali Baba bir gün Somun Tepesi'nin sırtlarında koyun güdermiş. Bi zaman sonra bi bölük adam gelmiş yanına. Bunlar erenler imiş. İçlerinde yediler gırlar varmış. Ya Ali Baba beraber şu depeye çıkalım, sohbet edeceğük, sohbetimize sen de gariş demişler. Ben koyun güdüyom koyunları nere bırakayım demiş. Yahu koyunlara bi şey olmaz, biz adam bırakuruk. Sen haydi gel demişler. Beraber çıkmışlar Somun Depesi'ne, oradaki evliya daşlıklarının olduğu düzlüğe. Meğer erenler o saatte burda bi meclis guracaklarmış. Ali Baba'yı da halkaya dâhil etmişler, sohbe çağırmışlarmış goya. Bi zaman sohbet etmişler, sonra Ali Baba'ya sen burda gal, bizim biraz işimiz çıkdı diyerek erenler meclisten ayrılmışlar. Ayrulukana da Ali Baba'yı iyice tenbihlemişler. Sen biz gelene gadar bekle, burada serülü posta da sakın ha oturma demişler. Ali Baba iyice meraklanmış, bunun hikmeti nolaki demiş. Bi oturayım bakayım nölacak demiş. Oturmuş posta otumuş emme Ali Baba oracukda uyukalmış, post yerinde durmuyo, gımlamaya, hareket etmeye başlamış. Bir anda gendünü Karadeniz'de bulmuş. Bi de bakmış ki denizin ortasında bi Rus gemisi, bi Türk gemisini sıkışdurup duruyo, batudu baturacak. Habire batumuya zolluyo yani. Neteğür ettiyse Ali Baba, Rus gemisini oracukda batumuş. Bi zaman sonra erenler sohbet eddikleri yere gelmişler ki ne görsünler, Ali Baba postta oturuyo. Bu posta otuma dedik otudun, hem sana izin mi verdük kü o gemiyi batudun demişler. O da Türk gemisini baturacaklardı dayanamadım, Rus gemisini batudum. Böylece onlar Ali Baba'nın maneviyatını, Ali Baba da onların kim olduğunu anlamış. Tamam demişler sen koyunların başına get. Gelmiş ki koyunlar bırakduğu yerde yayılıyo. (KK 2)

Evliya tipinin üstün özelliklerde donatılmasında, Orta Asya Türk kültür tarihi bahislerinde zikredilen din adamı tipinin “hastaları iyileştirme, cin çağırma, ölümlere öteki dünyaya olan yolculuklarında eşlik etme, kurban törenlerini yönetme, birtakım trans haline geçme (ölme ve dirilme tecrübesi)”⁴¹⁸ özellikleri zemin teşkil etmektedir. Dolayısıyla Türk şamanlarının, Anadolu'daki veli tipini mana ve şekli bakımından tayin ettiği sahadaki inanç pratiklerinde görülmektedir.

⁴¹⁷ Boratav, Pertev Naili, (1973), Türk Halkbilimi II... s. 52.

⁴¹⁸ Pehlivan, Gürol, (2012), Manisa Şehrinde Evliya Kültü... s.20.

Ali Baba edep erkân sahibidir. Şahsi ihtiraslar gütmmez. Manevî olarak kat'ettiği yol, buna manidir. Velilerin, büyük manevî tesir güçleriyle hadiselerde rol oynama durumu Ali Baba'nın hayatında da görülmektedir.

“Yakın köylerden Çakrazlı adında biri Ali Baba'nın şeyh olduğunu duyunca onu hafife alarak dalga geçmeye başlamış. Aralarında bir mücadele başlamış böylelikle. Bir gece Çakrazlı, rüyasında bir suyun içinde batmakta, boğulmakta olduğunu ve oradan çıkamadığını Ali Baba'nın ise onu bastonunu uzatarak çıkardığını görmüş. Bu rüyadan sonra hem kusurunu anlamış hem de Ali Baba'nın büyüklüğünü. Sonrasında bir hediye ile Ali Baba'yı ziyaret etmiş ve varmış dizinin dibine. Ondan helallik istemiş. Daha o söze başlamadan Ali Baba ‘İnandın inandın ama ayağın suya değmeden de inanmadın.’ demiş.” (KK 2)

“Debişiykda da bi zengin adam varımış Dellaloğ derlermiş. Ona demişler ki ya Ali Baba şıyk olmuş sen niye getmiyon. Adam demiş şu at hırsızından şıyk mı olu. Neyse o gece yatmışlar, gece üyrasında suya gidiyor, biyol batıya suya, bi yol çıkıyo. Ali baba beni gurtar yok, Ali baba beni gurtar yok, uzatma bi de uyanıyo ku üyra. Ulaaa, ases evliya mı oldu acaba diyo. Zabahınan ben bunu ziyaret ediyom diyo. O zamanın zengin adamı öteberi hazıllıyo. Tenekeyinen peynir külekleriyinen yağ goyuyolar. Ali baba'nın böyük oğlu, ona diyo ku, oğlum misafir geliyor, atına matına sahap çıkıyo. Oğulları bile doğru dürüş inanmamışlar, babam yine sarsuk sursuk konuşmaya başladı kim gelü de kim ziyaret eder demiş. Bi de evin önünde durukan Dellaloğ çıkmış gelmiş. Ali Baba, ‘Ooo dellaloğ gel hele gel!’ demiş, Delloloğ diz çökmüş hemen. ‘Dellaloğ inandın inandın emme ayakların suya değmeyince inanmadın.’ demiş.” (KK 8)

“Veli ahlâk bakımından insanoğlunun ulaşabileceği son basamaktır. Bu nedenle Allah onun tüm işlerini üzerine almıştır ve ona zorluk yoktur.”⁴¹⁹ Velilerin kerametleri bunları anlatanlar açısından edebî bir metin olarak telakki edilmez. Anlatılmasından maksat, eriştiği manevi gücün sınırlarını tasvir etmektir. İnsanların “düşüncelerini okuma”ları manen elde ettikleri ilmin gücü ile olmaktadır.

“Köyün birinde koyunlar salgın yüzünden ölmeye başlamış. Bu durumu Ali Baba'ya arz etmişler. O da goyunu ölen kişi gelsin hele demiş. Başı dertte ola, okuyup üfleyelim. Bunu duyan goyun sahibi Ali Baba'nın canı et istedi ellehem diye karşılamaş bu durumu. İçinden mi geçümüş, yoksa çevresine mi demişdü bek bilemem. Belli bir zaman sonra goyunların ölümü artmış emme. Çareyi Ali Baba'ya varmakda bulmuş. Gidecek gdmesine ama yüzüne nasıl bakacak. Goyunlardan birini kesip yüzmüş, getirüp, Ali Baba'nın önüne atmış. Ali baba ise latifeyle garuşuk imalı biçimde “Ne iyi oldu canım et istediymi” demiş. Adam bu cevap karşısında sarf ettiği sözün Ali Baba'ya malum olduğunu anlamış.” (KK 4)

⁴¹⁹ Pehlivan, Gürol, (2012), Manisa Şehrinde Evliya Kültü... s. 23.

Veli kelimesi “fail olarak taat hâlinde devamlı olan kişiyi, mef’ul olarak da Allah’ın nimetleri üzerinde devamlı olan kulu”⁴²⁰ ifade eder. Allah dostu olan kişi, dünya ve ahiret hayatına aynı manaları yükler. Halkın evliya mertebesinde gördüğü kişilerin dünya işlerinde dinî kaidelere uyduğu, mütevazı bir hayat sürdüğü ve dünya nimetlerine gözü kapalı bir kişi sıfatıyla değer ölçüleri getirdiği söylenebilir.

“Veliler maddî iktidar ve zenginliği reddeder.”⁴²¹ Zenginliğin gerçek mahiyeti eşyanın hikmeti, ruhun olgunluk derecesi ile anlaşılmaktadır. Paraya tamah etmek nefsidir. Ali Baba’nın büyük oğlu olan Hasan Tecir de babası gibi ehli tarihtir ve ahlâk olgunluğuna sahiptir. Ali Baba’dan sonra elin, karakter ve şahsiyeti dolayısıyla manen Hasan Tecir üzerinden devam ettiğine inanılmaktadır. Kaynak kişilerden derlenen “olağanüstü tecrübe (memorat)” anlatımlarında Hasan Tecir’in de öldükten sonra manevî tasarruflarda bulunduğu ve köy halkı arasında evliya mertebesinde tasavvur edildiği anlaşılmaktadır.

“Ali Baba bir gün büyük oğlu Hasan Tecir’e demiş ki oğlum benim yapduğum işi sana bırakıyım sen bunu yap. O zaman Hasan Tecir demiş ki baba bana dokunma, senin yapduğun işi ben yapamam, ben gendü gendümü idare ediyom. Tecillik bana yetiyo. Talladan gelükene şu köy altında en sonda evler var ya, orda aşuroğun bi aşlaması varımış, dibinde iki kulplu kazanınan içerisi dolu bi kazan altun, yolun gıyısında. Oğlum Hasan Tecir sen tecirsin sana para lazım. Al şu altunu bozdu da gullan demiş. o zaman babasının yapduğunu anlamış Hasan Tecir. Yani Ali Baba oğlunu dinliyo, sınıyo. O zaman demiş ki Hasan Tecir öylesi altun baba lazım değil demiş. Daha da teklif etmemiş. Ali Baba’nın da evliya olduğu bu işte.”

“Şeyhlerin sülaleleri sahabelere kadar çıkarılır. Bunun yapılmasındaki amaç, onların gücünü dinî-tarihî bir geleneğe bağlamaktır.”⁴²² Ali Baba’nın soyuna, özellikle yaşadığı dönem ve sonrasında köy ahalisi tarafından kutsiyet atfedilmektedir. Ali Baba’nın oğullarından olan Hasan Tecir, toplum nazarında itibar sahibi bir kişidir. Manen belli bir seviyeye eriştiğine, babasının yolundan gittiğine inanılmaktadır.

“Ali Baba’nın oğullarından (Kaynak kişilerin belirttiklerine göre torunu olduğu anlaşılmaktadır.) biri de Ali Hoca’dır. Bu kâğıttan altun yaparmış. Kâğıdı katlar ona okur kâğıtlar altuna dönüştürmüş. Yani sihüllü bir şeyler yapar, tılsımlı olurmuş kâğıtlar. Yapdukları bu altunlar üç beş gün sonra özelliğini kaybeder, tekrar eski haline dönermiş. Altunları ise boyna bizim köyden birine verü, o da pazara ener altunlarla alışveriş yaparmış. Verüken de ona iyice tembih edermiş. Sakın bu altun işini Softoğullarına söyleme. Benim yapduğumu annamasınlar. Meğer Softoğulları Ali Hoca’nın sırrını

⁴²⁰ Cebecioğlu, Ethem, (1997), Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü... s. 755.

⁴²¹ Pehlivan, Gürol, (2012), Manisa Şehrinde Evliya Kültü... s. 23.

⁴²² Gürol Pehlivan’ın, Mehmet Kaplan’ın tespitlerinden yola çıkarak söz konusu eserinde dile getirdiği Türk veli tipinin temel özellikleri için bakınız: Pehlivan, Gürol, (2012), Manisa Şehrinde Evliya Kültü... s. 24.

biliyolarımış.”(KK 16) Yalnız Ali hoca kâğıtlara sihür yapıduduğunu yaptımaduğunu, onları altun yapıduduğunu ben bilmiyom.” (KK 8)

Ali Baba’nın oğullarından olan Hasan Tecir, köy halkı arasında saygın bir kişiliğe sahiptir. Ali Baba’nın güzel sözlerine mazhar olduğu bilinmektedir. Köyde bugün dahi Ali Baba’nın, manevî tasarruflarını oğlu Hasan Tecir üzerinden devam ettirdiğine inanılmaktadır.

“Senin başından geçen bi olay varmış. Oldu öyle bi olay. Bizim aşağıdaki kabristanlıkda, köyün mezarında, Hasan Tecir dediğimiz adamın kabrinin olduğu yerde bi adam sinmiş öylece bana bakıyo. Ben hayalliyom mu acaba diye de gokmuyom değil. Etrafda kimse yok, ıssız, sabahı birez geçiyo. Ben çayır suyunu bakdım. Ordan şu bizim dağ talla var ya oraya evliya yannına rahmet duasına gedeceğim. Ben irkildim galdım böyle. Ordan böyle doğruldu. Devam et devam et dedi üç kere. İsteğiniz gelecek dedi. Yanılıyom mu, ayılıyom mu ben de bi şey diyemedim.” (KK 2)

“Şakire anam anlatırdı. Dedemiz olan Ali Hoca, bazan aradaşlarıyla bir araya gelir, toplanırlarmış, afsun yaparlarmış. Bir seferinde ev salanmış, o da dışarı çıkıp hane halkına korkmayın korkulacak bir şey değil, demiş.” (KK 34)

2.2.9.2. İhramcızade İle İlgili Hatıralar

1.

“Burdan üç arkadaş böyle bi gış mevsiminde Sıvaz’a getdük, Şah İsmail, Yusuf Usta’nın oğlu(Temelin ne babası) efendinin hüsusi odasında oturuyok, üç gişi biz, bi de efendi dört, bi de bizi oraya götüren bi adam, beş gişiyük biz orda. Odasında da bi sahat asulu, antika sahat yalunuz, eski. O sahata baktı Memed’e dedi ki bu sahatı niye yapıdumadın dedi. Yapduduk efendim dedi galkdı şöyle böyle, sahatı çalışdudu. Efendi, bu saati bi ermenüden bi liraya satun aldı dedi. Bi altun ediyodu dedi. Tarihini de söyledi o zaman. Bi lira şimdi kaç lira dedi. Söyleyen olmadı üç kere sordu efendi. Dördüncüde hırslandı. Bana dönü söylesene be adam kaç lira dedi. Ben hemen toparlandım 130 lira efendim dedim. Yaaa insan bildiğini niye gizliyo gardeşim. Bak bi lira 130 lira olmuş dedi. Benim o anda aklımda yok yalunuz. Niksar’da Davut Şahin var ya, onun hanımı Mahizer varıdı. O bana bi 150 lira verdi buraya gelükene bana bi reşat altunu al dedi. Ben o gün bi altun aldım 130 liraya.” (KK 2)

2.

“Sonra bu Yusuf dayı yine bi ziyarete getmiş gene oraya. Hanımı gelürken bi soğan tavaşı al, evde yok demiş. Çıkarkan da efendiden izin istemiş. Beş lira mı beş lira mı efendiye hediye olarak veriliyo ya. O zaman efendi oğlum Yusuf demiş bunuğunan bi tava al sen demiş, parayı geri vermiş.” (KK 2)

3.

“İki arkadaş varmış, bunların nerelü olduğunu bilmiyom da bi tanesi sigara içiyomuş, biri de arıcılık yapıyomuş, diğeri arkadaşına boyna basgu yaparmış sigarayı bırak sigarayı bırak diye. O da ya arkadaş ben buna alışdım bi zararı yok diyomuş boyna. Hocalar buna musade ediyö, sana noluyoku demiş adam. Yav sen hocaları boş ver sen bana arkadaşlık eder misin? Ben seni birine götüreceğim

ona soralım. O ne derse gabul eder misin demiş, hay hay gabul ederim demiş. Ellerinde bi bakır bal yapmış, o adamı da almış. Sıvaz’a varmışlar, efendinin gapısını çalmışlar, efendi gapıyı açmış. Buyrun demiş içeri almış. Efendim sana bi hedaye getüdüm şunu şey yap deyince ne bu gardaş demiş efendi. Adam, efendim bal demiş. Bal da ne, nasıl oluyo bu bal demiş. Efendi hiç balı bilmez mi işde. Adam anlatmaya başlamış. Efendi işde ağaçtan petekler var, aru orda balı yapıyo onu alıyok. Nasıl alıyonuz yav demiş. Adam teker teker anlatmış. Efendim bi alet var o aletin içine tezekleri yakıyok, dumanını da arulara duduyok. O hayvan çekiliyo ordan, peteğin içindeki balı da böylece alıyok demiş. Allah Allah demiş efendi, demek o güçtük hayvanlar o dumandan gaçıyo geçip gediyo da bu sığara içenler ağzına o dumanı alınca iman çıkar getmez mi heç demiş. Adamın ağzından çıt çıkmamış, sığarayı orda bırakmış.” (KK 2)

4.

“Korganlı Hacı Kirez Efendi var ya orda derslülerimiz var. Korgan’dan çıkmışlar, iki üç arkadaş bu gırdan Sıvaz’a ziyarete gedioları. Eskiden Sıvaz’a Ehramcızade’nin yanına bizim burda toplanıp veyahut Niksar’a enip ordan gediliyodu. Bu üç arkadaş bi gırdan geçerken beş altı köpek bunlara saldırmış emme gurtulamıyolar. Ellerinde bi şey de yok, çoban da uzakdaymış. Köpekler nerdeyse bunları yıkacakları. O zaman elinde tellüynen bi adam peydah olmuş. Vurmuş köpeklere dağıtmış. Bular gurtulmuş köpeklerden. Yahu arkadaş nere gettiydi geldi derken adam ortalıktan gaybolmuş. Getmişler efendiyi ziyarete, yayan gedioları o zaman. Varmışlar yanına. Efendi bi ara sohbeti kesip sormuş, köpekler de sizi iyi yormuş demiş.” (KK 2)

2.2.10. Diğer Metinler

1.

“Biz goyun sağmadan geliyoduk. Bi adam, köteğe dakulu bir beyaz çıkısıynan arkamızdan çıkageldi. Köteğindeki ekmeği azığıydı besbellü. Biz goyun sağmayı bitürü dönerikene o daha Somun Depesi’ne doğru çıkıyodu. Biz Gedüğ’e varmadan bize çattı. Selam verdi, uğurlar olsun bacılar, dedi. Garılar dediler ki Biz goyun sağduk geliyok, sen nerden geliyon dediler. Ben yatırları geziyom dedi. Ondan sonra bu, Yemişen tarafına döndü. Biz Çamlığa öndük köye dönerken yine önümüze çıktı. Ordan Çamlık’taki evliyaya geçti. Ordan köye inmiş, ekmek istemiş, ordan da Harman Depesi’ndeki evliyaya getmiş. Biz salak yanından köye gelene kadar evliyaların hepsini cinit gibi dolanmış.” (KK3)

2.

Beyhude yele verme emek
Ne mümkün göklere dikilsin direk
İnsanın aslı zatından gerek
Zülf ile lale olur mu karataş (KK 39)

3

Aşta bir aş olsa ağzını yaktığına göre
Kuştan bir kuş olsa ırzını yıktığına göre
Isırgan dibinde nane biter de türüm türüm tüter mi (KK 39)

LUGATÇE

-A-

Ablak: Dolgun yüzlü (kimse)

Abraş: 1. Karışık renkli, ala bula. 2. Çirkin, uyumsuz renkte.

Abrul: Nisan ayı, kocakarı hesabına göre yılın 12 ayından biri.

Abu: Anne, valide.

Abur cubur konuşmak: Anlaşılmayan, düzgün olmayan konuşma.

Abusu dimonos: Bir hakaret sözü, anası gavur.

Abusu yeğın: Anası şişman.

Acı yağ: Yayla zamanı hayvanların sağınından çıkan ve ağaç küleklere (kaplara) basılan yağ. Bir süre sonra kap içinde acıyan yağ, kışın kullanılmak üzere el değmeyen bir yere kaldırılır.

Acızlanma:Eziyet çekme, bıkmak, usanma, mustarip olma.

Acızulum: Büyük sıkıntı ve sabır göstererek. Ör. Okulu acızulum bitüdü.

Açlıktan atın bokundan arpa seçmek: Muhtaç duruma düşmek.

Afsunlama: Efsun, büyü işleri.

Ağartu: Süt, yoğurt gibi sağın ürünleri.

Ağdamla: 1. Süt. 2. Sulandırılmış yoğurt.

Ağdurup çevirmek: 1. Takla attırmak, ters çevirmek. 2. İşleri, hâl yoluna koymak, çekip çevirmek.

Ağır daş ağır baş olmak: Oturaklı, olgun, ağırbaşlı davranmak.

Ağır oturup batman gelmek: Davranışlarda ölçülü ve dengeli olmak.

Ağırşak: Yün, iplik eğrilen, iği ağırlaştırarak ipin dengeli dönmesi için alt ucuna geçirilen ortası delik tahta parçası.

Ağız eğmek: Birinin konuşmalarını taklit etmek, karşısındakiyle alay etmek.

Ağrımadık başa çaput dolamak: Gereksiz yere bir işe kalkışarak başına iş açmak.

Ağrımadık dişe kerpeten salmak: Durup dururken başına iş açmak.

Ağrım (ağrı): Ağarak, aşarak. Ör. Yaylanın içinden ağrım köye geldiler.

Ağrıtmak: 1. Durmak, yaşamak 2. Neslini devam ettirmek. 3. Süt vb. mahsullerin bozulması.

Ağlamsuk olmak: Ağlayacak duruma gelmek, ağlamaklı olmak.

Ağ yel: Güneyden esen sıcak rüzgâr, ters yel.

Ağzı açık ayran delüsü: Aptal, avanak.

Ağzı eğriyi gulağı tözünden bilmek/tanımak: Kişinin menfi tavırlar sergileyeceğini önceden tahmin edebilmek.

Ağzına bakıtmak: Güzel konuşup herkesin ilgisini çekmek.

Ağzını eğmek: 1. Yalvarmak, layık olmayan birinden dilenmek, istemek 2. Bir kimsenin söylediği sözleri taklit ederek kişiyle alay etmek.

Ağzını gözünü dağıtmak: Kaba konuşmak, kırıncı olmak.

Aha: İşaret etme, yön gösterme ifadesi.

Ahacuk: İşte bu, aha burada.

Ahdana: Evin birinci katının taşla örülmüş zemini, evin temeli, eve temel olan duvar.

Ahrı: Arta kalan, son.

Ah yavrum çocuk: Takdir etme sözü.

Akıldane: 1. Akıl hocası, akıl danışılan kişi. 2. Kişiyi yönlendiren, akıl veren kılavuzu.

Akınmak: Kızakla, kayakla kaymak.

Aklına kudur kuymak: Aklına düşürmek, aklında yokken yaramaz bir düşünceyi aklına getirmek, fişeklemek.

Aklını atmak: 1. Aklını yitirecek derecede müteessir olmak. 2. Bir şeyi aşırı derecede arzulamak, istemek.

Akmangil: Bir sülale adı.

Alafını suyunu kesmek: Bir kimseyi zor durumda bırakmak, imkânlarını kısıtlamak.

Alakese: Saksagan.

Alamuk: Bulutlu, güneş açmış hava, yağmurdan sonra havanın açması.

Alartu olmak: Günün ışıması.

Alartu düşmek: Kışın tarlalardan kalkmaya başlamasıyla toprağın yer yer görünmesi.

Alaş:Karışık renkli.

Albasma: Bk. alkarısı.

Albasuğu: Albasan lohusa.

Aldın habarı get gabarı gabarı: Duyacağını duydun, bundan sonra ne yapacaksan yap, sevin, şımar.

Aldırayaz: Bakımsız kalmak, her taraftan rüzgâr almak.

Aldırayaz kalmak: 1. Korumasız olmak, her tarafı açık hale gelmek. 2. Düşkünleşmek, bakacak kimsesi olmamak, tek başına kalmak.

Alduklamayın: Almayınan, alır almaz, aldıktan sonra.

Alem eşgere: Açıktan.

Alışmak: Alevlenip yanmaya başlamak, tutuşmak. Ör. Der Karac'oglan yanam alışam/Akşam gidem şu sulara karışam.

Ali kıran baş kesen: Etrafına dehşet saçmak, korkusuyla herkesi sindirmek, zulüm etmek.

Ali (ala) öküzün alını sakar kakusunu bana kakar: Kendi kusurunu düşünmez, suçunu başkasına yükler, kusurunu kabul etmez.

Alkarısı: Albasma. Yeni doğum yapmış kadının ateşi yükselmesi ve sancılarının dolayısı halüsinasyon görmesi. Kadın, doğum ameliyesinin her anında şiddetli ağrılar yaşayabileceği için uyanırken yahut uyku hâlinde birtakım durumlarla (rüya, kâbus) karşılaşabilmektedir. Köyde “alkarısı, havale geçirme, cinuğramak, ağırlık çökme” olarak adlandırılmaktadır. **(Allah'ın) emaneti alması:** Ölmek, ruhunu teslim etmek.

Allah'ını Muhammed'ini seversen: 1- Allah'ın, Hz. Muhammed'in adını şahit tutmak 2. Ricada, istekte bulunan kişinin Allah'ın ve Hz. Muhammed'in adını anması.

Alnını karışlamak: Gözdağı vermek, meydan okumak, tehdit etmek.

Alt tekneye oturmak: Bir işten zararla çıkmak, malını mülkünü kaybetmek.

Alt tekneye oturtmak: Birini maddî zarara sokmak, güçsüz bırakmak.

Aluç: Alıç, soğuk iklimlerde yetişen meyvesi yenen bir ağaç.

Aluç ye üç ye, kefenini biç ye: Ölçüsüz, miktarda yenen alıç, ölüme sebebiyet verecek derecede vücuda zararlıdır.

Alışdurma: Ateşi tutuşturma.

Amarat: Basit işlerde kullanılan araç gereç.

Amel olmak: İshal olmak.

Amülükler: İnsan lakabı, sülale adı.

Analık: Üvey (öğey) anne. Ör. Analık, gara yamaluk/ Ekmek verü gıyısı yanuk/ Çorba verü busbulanuk.

Anası soğan, babası sarımsak olmak: Soy sop ve aile çevresi olarak değersiz olmak, itibarsız bir çevreye mensup olmak.

Ancap: Bir çeşit yaban armudu. Çörtükten farklı olarak ekşidir ve armuttan küçüktür, sert iklimlerde yetişmektedir.

Andır: Sahipsiz, muhtaç, kötü.

Andır kalasica: Yörede “kötü, kimsesiz kalasın” anlamında söylenen bir beddua.

Angaz: İşe yaramaz, yıkık, harabe.

Angıldama: 1. Mandanın çıkardığı ses. 2. Mec. Çirkin, rahatsız edici bir sesle ağlamak.

Anılını bilmek: Yolunu, yöntemini, püf noktasını bilmek.

Anıştırmak: Dolaylı yollarla hatırlatmaya çalışmak, bir şeyi ima etmek.

Annak: Görünür yer, ön taraf, göz önü, her taraftan görülebilen, meydanlık, açıklık.

Annaklama: Gözetleme.

Apartuman: Apartman.

Apöllö: Hoparlör.

Apışmak: 1. (hayvanlar için) yorgunluktan, çöküvermek. 2. Yorgunluktan, daha ileriye gidememek, olduğu yerde oturup kalmak. Ör. Abrul apuşu, dil damak yere yapuşu.

Aptal ıslatan: İnce yağın yağmur. “Avanak ıslatan” da denmektedir.

Araba direği: Kağı okunun ucunda bulunan, genellikle ağaçtan yapılma direk. Araba direği, öküzleri boyunduruktan çıkardıktan sonra okun ucuna dayanarak arabanın yerden yüksekte kalması amacıyla kullanılır. Boyunduruğun ortasında asılı vaziyettedir, bir ucu boyunduruğa bağlı, diğer ucu ise araba hareket ettiği süre boyunca yerde sürünür.

Araba direği gibi sürünmek: 1. Yerde sürünür vaziyette arabaya bağlı olarak hareket etmek. 2. Muhtaç duruma düşmek, gücünü, nüfuzunu yitirmek. 3. Yoksul, perişan yaşamak.

Arabanın gıcıl原因 tarafına binmek: Menfaatine göre hareket etmek, çıkarına göre davranmak.

Arabası gıcıl原因: Sözü yürütmek, sözü geçirmek, nüfuz sahibi olmak.

Arapkızı: İnsan lakabı (İsmail Dede (Küpçü)'nin hanımı).

Ara karışmak: Taraflar arasında anlaşmazlık olması, anlaşmazlığın kavgaya nizaya varması.

Arastak: Tavan arası, tavan dökmelerinin eşya konulan kısmı.

Arasına darı tanesi sığmamak: Çok sık döşenme, sıkışık olma.

Araz: Dilsiz.

Ardına teneke bağlamak:

Ardından teneke çalmak: Kınamak.

Argaç: Çul dokurken her perdelemeye çözgü arasından geçirilen ip yumağı.

Arım namusum, pürüm budağım: Kınamak.

Arı yiyip gümüş sıçmak: Ayrıntıya kaçmak, ince elemek.

Arkasını bırakmamak: 1. Peşine düşmek. 2. İşin arkasını bırakmamak, takipçisi olmak.

Armudu say ye, elmayı soy ye: Ne olur ne olmaz, her şartta tedbirli davranılmalıdır.

Armut çalağı: Yer ismi.

Arpa ekip darı/u biçmek: Umduğunu bulamamak.

Arpalık: 1. Yer ismi. 2. Arpa ekilip biçilen tarla. 3. Bahşış olarak verilen arazi.

Aruluk duruluk: Çocuğu yıkama, bebeğe banyo yaptıırma.

Arup: Bir acı hissederek dile getirilen ünlem.

Aruk: Bakımsız, zayıf, cılız, güçsüz.

Asacak: Kulplu büyük kazanların yer ocağının üzerine asılması gayesiyle kullanılan demirden ve kancalı zincir.

Asarcuk: Değirmen Deresi civarında eski Rum yerleşimi, köy ismi.

Asatma: Ağacın dallarını budama.

Aşboğaz: 1. Düğünde verilen yemek. 2. Düğünün ilk günü kız evine giden hediye bohçası.

Aşgana: Mutfak.

Aşlama: 1. Aşlanmış ağacın armudu. 2. Aşlanarak cinsi değiştirilmiş ağaç.

Aşlık: Yemek ya da ekmek yapmakta kullanılan öğütölmüş, hazırlanmış buğday.

Aşlık çekdümek: Yıkanmış, temizlenmiş buğdayın değirmende öğütölmesi.

Aşu: Aşı, bk. markalamak.

Aşurtma (kazanı): Düğün yemekleri için kullanılan, çoğunlukla düğün çorbasının pişirildiğı, kulbu üstte, küpeli kazandan küçük bakır kazan.

Atana: Yörede yetişen bir tür kış armudu.

At kaçtı çul düştü: Bir süre sonra gerçeğın açığa çıkmasıyla aranın bozulması, tartışma, nizanın başlaması.

At kovdurup kamçı kırmak: At üstünde ömür geçirmek, atlı olarak memleket memleket gezmek.

At kuyruğı gibi yağmak: Yağmurun insanın kıyafetini “höl gibi” yapacak derecede, seri, aralıksız, sert yağması.

Atta alın yiğitte burun: Burnun büyük olması çirkinlikten çok yiğitliğin göstergesidir.

Atlı kovalamak: Acele etmek, acele acele iş görmek. Ör. Arkandan atlı mu kovalıyo, ne acelen var?

At tekneye oturunca: Eldeki bütün imkânlar tükenince, hiçbir umudu kalmayınca.

Avanak: Kolay aldatılan, serseri, aptal. Ör. Sağa bak, sola bak, dön de bir arkana bak, avanak.

Avanak ıslatan: Bk. aptal ıslatan.

Avuz: Memeli hayvanların yavru yaptıktan sonra sağılan ilk sütü. Bu durum, 3 gün devam eder, hayvan avuz verir. Sütü koyu sarı olur, yağ oranı fazladır. (KK 19)

Ayağı almak: Bir şeyi yapmaya yahut düğünde oynamaya istekli olmak.

Ayağına düşmek: 1. İşi düşmek. 2. Muhtaç kalmak. 3. İtibar kaybetmek

Ayağına dolanmak: Ettiğı kötölüklerin önüne getirilmesi, cezasını çekmek.

Ayağına su dökmemek: Aynı seviyede, değerde, özelliklerde olmamak, güç itibar ve değeri olarak birine yetişememek.

Ayakolu: Tuvalet. Tuvaletler ilk başlarda mesken dışında yapılmakta iken sonradan evlerin içine yapılmaya başlanmıştır.

Aygır yeli: Atların kasığına saplanan bir sancı. At acılar içinde kıvrılır, yatıp kalkarak tepinir, her atta görölebilen bu hâl, tez gelip tez geçicidir.

Ayıkmaq: 1. Uykudan uyanmak. 2. Mec. Gerçeğı anlamak, durumu bir süre sonra fark etmek.

Ayılmak: 1. Uyanmak. 2. Gerçeğı görmek.

Ay ışığında kaz gütmek: İşe önem vermemek, yapılan işe uygun tavırlar içinde olmamak.

Ayukdumak: 1. Uyandırmak. 2. Aklını başına getirmek, fark etmesini sağlamak.

Ayran aşı: Dövmüş mısır veya buğdaydan, haşlanıp soğutulduktan sonra ayranla karıştırılarak yapılan bir yiyecek.

Ayrık otu: Bir tür yabancı ot.

Ayruksu: Cemiyetle ortak hareket etmeyen, genele ayak uydurmayan (kimse), oyunbozan, aykırı, muhalif.

Azaplık çağı: 1. Güz aylarını, bu aylardaki yokluğu, hava şartlarını içeren ifade, 2. Yayla zamanı köyde geçirilen gün. Ör. ‘Yar yaylada ben dardayım,

Bir azaplık köydeyim.’

Azınsımaq: Payını az bulmak, hakkına düşene razı olmamak.

Azıtmak: 1. Peşine takılan birini şaşırtarak izini kaybettirmek, ondan kaçmak. 2. Birini ıssız bir yerde bırakıp evden, köyden uzak tutmak.

-B-

Baba bolluğı: 1. Bolluk, bolluk içinde olmak, bol miktarda. 2. Keyfe keder davranma. Ör. Öyle baba bolluğı yok.

Baba çıkasica: Bir beddua. “Baba”, veba hastalığı manasında kullanılmaktadır.

Babalı: Vicdanı inciten iş, günah.

Babal atmak: Büyük yemin.

Babalı boynuna: Günahı boynuna.

Bacakları çarpına çalmak: Korkudan, heyecandan titremek.

Baca tereğı: Baca başı, üstlüğü.

Badut: Fiğ, nohut, fasulye, bakla gibi bitkilerin tanelerinin bulunduğu kısım.

Bağcı: Tarla biçilirken, tırpancının ardından sapları bağ yapmakla görevli günlükçi, bağ yapmayla işiyle vazifeli çalışan.

Bağlık çılgık: Gürültü, yaygara.

Bağrını bit, parasını it yemek: Zenginliğini ve varlıklıyken gücünün kıymetini bilmemek.

Bakır: Su süt gibi sıvıların taşınması için kullanılan bakır stil, kova, bakraç.

Balak: Manda (camış, kömüş) yavrusu.

Balaban Tekkesi: Daha çok çocuğu olmayan kadınların gittiği, Elmacık köyünde olduğu söylenen tekke.

Balık oynaması: Şimşek çakması.

Balta sapı kadar dili olmak: Çok konuşmak, yerli yersiz her konuda söz etmek.

Bar bar bağırarak: Yırtınarcasına, yüksek sesle, devamlı surette bağırarak.

Bardabaş: Terbiye görmemiş, gördüsüz, şımarık (kimse).

Baş kakma: Yapılan iyiliği kişinin yüzüne söyleme.

Başı bozulmamış: Evlenmemiş kız erkek.

Başına püsküllü bela almak: Gereksiz yere başını belaya sokmak.

Başına sarmak: Birini (ona) bela etmek.

Başını gaştarmak: Evi çekip çevirmek, beceri sahibi olmak, kimseye muhtaç olmadan işleri hal yoluna koymak.

Başını gotarmak: Kimseye muhtaç olmadan geçimini sağlamak, çekip çevirmek.

Baş kakusu: Yapılan iyiliğin sürekli kişinin yüzüne söylenmesi, başa kakma.

Baş kesip baldır yülümek: Etrafa korku salmak, zulüm etmek.

Baş yuma: Düğün öncesinde gelin ve damadın bakımının, yıkamanın yapılması, başlarının yıkanması.

Başından savuşdumak: 1. Başından def etmek. 2. Başından savmak. 3. Birini sözde bir sebeple çevresinden uzaklaştırmak.

Bat: Yeşil mercimek, salça ve düğü ile yapılan pişmemiş aş.

Bayak: Biraz önce.

Bayakdan: Az önceden.

Bayraklı: Bk. eli bayraklı.

Bazdayı: İnsan lakabı

Bedava köpek daşlamak: Boşa emek sarf etmek, faydasız, boş işlerle meşgul olmak.

Beğirme: Küçükbaş hayvanların bağırması, içten melemek, acı acı ses çıkarmak.

Beğlik kazması: Bir tür ucu sivri kazma.

Behüzünlenmek: Hüzünlenme.

Bek: Sağlam, sert.

Bek durdurmak: Hareket ettirmemek.

Beküşdümek: Sağlamlaştırmak.

Bekitmek: Sağlamlaştırmak, kayımlaştırmak, güçlendirmek.

Bekmezini akıtmak: Kafasını taşla yarmak, kafasını yararak kanını akıtmak.

Bel: Kuru ve sert arazinin belenmesinde kullanılan ucu sivriltilmiş tarım gereci.

Belen: Bir yer adı.

Belbağı: Kemer, kayış.

Belertmek: Kaşlarını çatma, bakışlarını sertleştirme, kızgın bakma.

Belkolanı: Semerle atı, karnından bağlayan örülü kuşak.

Bellü benzer değil: Sanıldığından daha da çok, hayli derecede.

Bellü beter: Oldukça fazla.

Beni ırgalamaz: Beni bağlamaz, ben bu meseleyi dert etmem.

Ben it baytarı mıyım: Beni niçin önemsemiyor hiçe sayıyorsun.

Ben salavatla tay öğretiyorum, sen gelmişsin kuyruğun altına diken sokuyorsun: Ben zor şartlar altında iş yaparken sen işi bozmaya, zorluk çıkarmaya çalışıyorsun, anlamına gelen bir söz.

Berdoş: Avare, boş gezen, serseri.

Besbellü: Apaçık ortada olan, anlaşılır, bilinir halde. Ör. Oy ellikten ellikten/Su gelü mezellükten/Yarime nazar değimiş/Besbellü güzellikten.

Beslek: Besleme, hizmetçi, ahretlik. 2. İleride evlendirilmek üzere küçük yaşta alıp büyütülen kimsesiz ya da yoksul çocuk.

Besleklik etmek: Birine hizmetkârlık yapmak.

Besleme: 1. Bakıma görüme alma. 2. İleride evlendirilmek üzere küçük yaşta alıp büyütülen kimsesiz ya da yoksul çocuk.

Beşik kertmesi: Bebeğin daha beşikteyken bir başka bebekle anası babası tarafından nişanlanması, taraflar arasında yapılan ilerde evlendirilmeleri için yapılan akit.

Beştekne: Karacaören Yaylası'na köy tarafından girişte yer alan çeşme. Terzi Dede'nin işçiliğini kendisinin yaptığı hayratıdır.

Beti benzi atmak: 1. Benzi sararmak. 2. Olaydan etkilenmek.

Beyni fenikmek: Zihnî yorgunluk.

Beyni sulanmak: Bunamak, şuurunu kaybetmek, ne dediğini bilmemek.

Beyizüllenme: İyice bıkmış.

Bıcaklık: Mutfak tezgâhı, kap kaçak konan yer.

Bıdırık: Çok konuşan.

Bırgan: Hayvan hastalığı. Bakınız: Türkiye Türkçesi Derleme Sözlüğü c. 2: Kadınların meme uçlarında, çocukların ayaklarında, hayvanların ayak parmaklarıyla bileklerinde ter, pislik, çamur vs. sebeplerden ileri gelen sulu yara.

Bıçılğan: 1. Tırnaklı hayvanlarda görülen tabak hastalığı. 1. Ayak parmakları arasında çıkan yara.

Bıdık: Yumurta.

Bıdır bıdır etmek: İçinde bulunduğu durumdan şikâyetini kısık sesle, çok konuşarak yansıtmak.

Bıkağu: Kaçmasını önlemek, yavaş gitmesini sağlamak için atların ayağına geçirilen demir köstek.

Bıldır: Geçen yıl, bir önceki sene

Bilk: Fazla olgunlaşmış, patlayacak ve ezilecek duruma gelen, yumuşak.

Bıngıldak: 1. Kafatası kemikleşmeden önce, kemiklerin birleşme yerlerinde bulunan, elle basılınca oynar gibi olabilen kıkırdak bölüm. 2. Mec. Oynak kimse, hareketli.

Birmek: Parmak. El parmakları başparmaktan sona doğru sıra ile şu şekilde adlandırılmaktadır: Başparmak, bade parmak, orta direk, gülhacı, gülbebek. Gülbebek olarak adlandırılan en ince ve küçük parmağa çitlik parmak da denilmektedir.

Bıtrak: 1. Kırılarda, tarlalarda biten, dikenimsi ama deriyi kanatmayacak türde yumuşak uçlu, kıyafete yapışıp saran özellikte bitki, bu bitkinin çiçeği. Ör. Tarlalarda bıtrak/Gelin, kızlar oturak/Oturmakta çare yok/Evlenip de kurtulak.

Bıtrak gibi olmak: Söylenen her söze alınıp tepki vermek.

Bızdık: Küçük çocuk.

Bibi: Hala.

Biçik: Yeni doğmuş sığır yavrusu.

Bi dıkım: Çok az, bir ısırmalık. Ör. Bi dıkımlık boyu var karşıma geçmiş, bana taslanıyor.

Bi dinnak: Az, çok az, çok küçük. Ör. Bir dinnak çocukla ne diye uğraşıp duruyorsun?

Bi döğüş bi çekiş niza bi alamet bi gıyamet: Kavgalı, gürültülü olay.

Bi gısım: Çok az miktarda.

Bile: Birlikte, beraber. Ör. Allah bile ağrıtsın bile kocatsın.

Bileği taşı: Kesici aletlerin bilendiği taş.

Bileki taşı: İçinde börek, çörek gibi hamur işlerinin pişirildiği topraktan yapılan bir tür kap.

Bi pasa: Sürekli, devamlı surette.

Bi pıtık: Azcık, iki parmak arası alacak kadar.

Birbirci olmak: Akrabalarını saymak, kollamak, çevresindekileri gözetmek, milliyetçi olmak.

Birbirine daktmak: İki kişinin arasını bozup kavga etmelerine sebep olmak.

Biren biren: Teker teker

Birenleme: Çocuk oyunlarında sayma, ebenin seçimi ve grup oyuncularının belirlenmesi için söylenen oyun içi tekerleme. Ör. Biren biren, iken iken./Kamçı boylu kara diken. /Evvel altı, sayan yedi./Dalbıroğlu dal köçek./Salla bunu çek şunu.⁴²³ 2. Halı ya da cecim tezgâhlarında gerilmiş çözgü iplerinin eşleriyle bir düzene sokulması işi.

Birer elleş paylaşmak: Eşit miktarda, birer birer bölüşmek.

Birer elleş tutmak: Her biri bir elle tutmak.

Biribirini tutmak: Bk. Birbirci olmak.

Bir yumurtayı dokuz kişiyle yuvarlamak: İhtiyaçtan fazla kişi ile çalıştıkları halde az iş görmek.

Bi teğür: Tuhaf, esrarengiz, bir hoş.

Bi tiğrek: Çok az, küçük bir parça.

Bir tike: Çok küçük, bir parça.

Bi yol: 1. Öncelikle. 2. Bir defa, bir kez. Ör. Bir yol öpmeyince canım yüz gara olmaz.

Boduç: 1. Ağaç veya topraktan yapılmış yağ küleğinin küçüğü. 2. Su bidonu.

Bodur bodur etme: Ağzının içinden, dil ucuyla konuşma, hoşnutsuzluğu dolaylı aksettirmeye çalışma.

Boğazsak: Boğazına düşkün, pisboğaz (kimse).

Bostan: Ev yakınında fide, az ölçüde patates ve pezü vs. bahçe ürünlerinin yetiştirildiği genelde evlere bitişik küçük bahçe.

Boş gezene yeymiye yazmak: Avare gezmek.

Boyamak: Diline gelen her türlü hakareti, küfrü etmek, ağır laflar söylemek.

Boyna: Hep, sürekli.

Boynu altında kalasica: Ölesice, geberesice.

Boynundan kulağından inmemek: Çok ilgi göstermek.

Boyunduruk: Öküz arabalarında, öküzlerin boynuna yerleştirilmiş zilve denen çubuk yardımı ile bağlanan ve arabanın çekilmesini sağlayan kalın tahta parçası.

⁴²³ <https://resadiyemm.tr.gg/Tekerlemeler.htm>.

Boyunduruğa gelme: 1. Öküzlerin koşulacak yeterliliğe gelmesi, boyunduruğa girecek derecede eğitilmiş olması. 2. Tahakküm altına alınabilme, itaat ettirme.

Boz: 1. Açık toprak rengi. 2. Ekiilmemiş, yabancı ot bürümüş tarla.

Bozuk çalmak: Azarlamak.

Bөгeme: Akarsuyun önünü çim, toprak vs. ile kapatma, set yapma. Akarsuların önü birkaç sebebe bağlı böğenmektedir. Özellikle çocukların çimmesi için, göldeki balıkların sağılması için ve koyun yıkamak için akan suların önü böğenir.

Bөгün: Bugün.

Bөгür: 1. İnsan ve hayvan gövdesinin yanlarda, kalça ile kaburga arasında kalan bölümleri. Ör. "Atın böğrüne vurma!" 2. İnsan ve hayvanda yan, her iki yan. 3. Yamaç.

Bөгürmek: Tosunların acı acı ses çıkarması.

Bөгürtü: Tosunların çıkardığı acı ses.

Bölemek: Yere sermek, karmakarışık etrafa saçmak.

Bön bön bakmak: Anlamsız ve boş gözlerle bakmak, aptallaşmak.

Bör bör böğörmek:Bağırarak ağlamak.

Börtme: Haşlama, az pişirme.

Börtüme: Taze sebzenin hafif kızartılması, diriliğini almak.

Bösböyük: 1. Çok büyük, irice. 2.Yaşı büyük, yetişkin kimse.

Böyücük: Aynı cinsten olanlardan en büyüğü. Ör. Bir halbur cücüğüm var, içinde böyücüğüm var. (ay ve yıldızlar)

Böyük Hareket: Merkez üssü Erzincan olan 7 Aralık 1939'da gerçekleşen deprem. Böyük Zelzele olarak da anılmaktadır. Köyde ölen yaralanan olmamış, evler hasar görülmemiştir lakin Hatipliler, evleri yıkıldığı için bir müddet Karacaören Köyü'nde misafir edilmiştir.

Bucamak: Bk. Bıcamak.

Bugün elimi al da yarın canımı alırsan al: Allah şu dar günden kurtarsın da sonrasında ne olursa olsun.

Buğdadı:Yemekteki duman kokusu.

Buğsuk:Sisli, güneşsiz ama sıcak, bunaltan hava.

Buğu:Duman, tütsü. Ör. Parasını el alı buğusunu yel alı.

Bulanık davranmak: Bk. bulanmak.

Bulanık hava: Havanın yağmur öncesi kararışık durumu.

Bulanmak: 1. Suyun çamura bulanarak duruluğunu yitirmesi. 2. Tuhaf, şımarık

davranışlarda bulunmak, ciddiyetsiz davranışlar sergilemek.

Bulaşığı yalaşığı yıkamak: İşleri tamam etmek, bitirmek, yapılacak iş bırakmamak.

Bulgur unu gibi dağılmak: Birlik ve beraberliği kaybetmek, düzeni bozmak.

Bur bur buğlamak:Çok terlemek.

Burmaç: Burulmuş, yoldaki keskin viraj. Ör. Kağrı burmacından aşağı kızaklarla kayardı çocuklar.

Burnundan gelmek: 1. Pişman olmak. 2. Yediklerini içtiklerini bir rahatsızlık sonucu burnundan çıkararak ceza çekmek.

Buymak: Üşümek, donmak.

Bu yılki yayla da rahmetliğin yaylasıymış: Ölen bir kişinin yokluğunu anlatmak, yayla mevsiminde olmadığını belirtmek için kişinin adını anarak söylenen söz.

Buzağulayıcı: Buzağı doğuracak inek, yüklü hayvan.

Büdün ağacı: Bir ağaç adı.

Büfe: Evin daha çok misafirler için tanzim edilmiş seçkin odasında yer alan küçük dolap, ön yüzeyi sürmeli camdan müteşekkil vitrinden alçakça dolap.

Bügevü: Buzağuların analarını emmemesi için burnuna takılan dişli alet.

Bügnüme: Olduğu yerde sağa sola dönmek.

Bük: 1.Dikenli ağaç, çalı veya diken topluluğu. 2. Viraj, yolu bükme.

Bükme: Bükülmüş olan, viraj.

Bünele: Küçük hayvanların anasını emmesini engelleyen ucu sivri ağaçtan yapılmış bir gereç.

Bünelek/bügelek: Hayvanlar sıcaklayınca vücuduna konan, hayvanı rahatsız eden sinek.

Bünelek tutmak: 1. Gövem sineğinin, sığırları sesiyle ve iğnesiyle rahatsız edip sığırların sağa sola koşması. 2. Telaş etmek, bir sağa bir sola koşuşturmak, yerinde duramamak.

Büngüldek: 1. Suda dalgalanmalar oluşturacak şekilde kuvvetle çıkan su kaynağı. 2. Büngüldeyerek yüzeye çıkma, suyun yerden kavisle çıkması.

Bürük: Kadınların daha çok baştan aşağıya doğru sırt kısımlarını kapatan şal türünden taktığı örtü.

Bürüme: Örtme, kapatma.

Bürük bürüme: Örtünmek, bürüğü omuzları kapatacak şekilde cemberin üzerine örtme.

Bürüğün: Ertesi gün, yarın, bir sonraki zaman.

Cablama: Kiremitlerin altına çakılan cerek, ince kereste.

Cağ: 1. Mutfak tezgâhı, lavabo, musluktan akan suyun altına konan, uzun derin taş, mermer, fayans tekne. 3. Torbalanmış yoğurt ya da çökeleğin suyunu akıtıp süzmek için ya da pekmez işlerinde benzer amaçlarla kullanılan düzene, tahtadan ya da taştan tekne.

Cağıladan: Birdenbire.

Cağlık: Bk. çağ.

Calaz: Mısır sapı.

Canı cöresi kaçmak: Halsizleşmek.

Carım carım cavramak: Zor durumda kalmak, kıvrınmak, sıkıntıya düşmek.

Cascavlak bırakmak: 1. Açıkta bırakmak. 2. Elindekileri almak, malsız mülksüz bırakmak.

Cascavlak kalmak: Varını yoğunu kaybetmek.

Cavlak: Kurumuş ağaç,

Cavramak: Yalvarmak, bir kimseyi yalvararak bunaltmak.

Cayurtu: Yüksek düzeyde ve rahatsız edici ses.

Cayurtu kopmak: Birden bire bağırışmaya başlamak, gürültü etmek.

Cazu: 1. Kahpe, ahlâksız, hileci, kandıran, kötü tabiiyette kadın. 2. Suratsız, geçimsiz.

Cebiş: Keçinin yavrusu, oğlak.

Cecim: Yörede üretilmekte olan bir tür Türk düz dokuma yaygılarıdır. Düzen adı verilen, meşe veya gürgen ağaçlarından yapılmış, pedallı tezgâhlarda ortaya konmaktadır. Tezgâhın, zemine dikey değil yatay biçimde yayıldığı dokuma şeklidir. Motifler yatay ipliklerin işlenmesiyle oluşur. Çuval, beşik, heybe, yaygı, perde, minder yüzü, sırt çantası, önlük gibi birtakım ihtiyaçları karşılamak, geçimi temin etmek amaçlarına bağlı atalardan öğrenilmiş dokuma sanatı, gününüzde azalmış da olsa geleneksel olarak devam ettirilmektedir. Kızların çeyizlerinde, evlerin yüklüklerinde vazgeçilmez eşyalardandır.

Cedelleşmek: 1. Mücadele etmek, boğuşmak. 2. Ağız dalaşı, çekiş.

Cehennem kütüğü: Günahkâr.

Cellü: İnsan lakabı.

Cember: Özel bir İskilip dokumasından elde edilen kadınların başına örttüğü bir örtü.

Cemek: Uzun saplı ispatula, sabana biriken toprakların temizlenmesinde kullanılan değnek.

Cemse: Bir bölük, belli sayıda kalabalık (asker).

Cenderede kalmak: Zor durumda kalmak

Cendereye almak: Sıkıştırmak, zor durum içinde bırakmak.

Cenük: Ordu ili ve yöresi için kullanılan bölge adlandırması. Daha çok yakın münasebetler içinde bulundukları Aybastı için kullanılmakta. Aybastı yaylasına Cenük Yaylası denmektedir.

Cenüklü: Cenik halkından olan, Ordulu, Aybastılı.

Cenük erüğü: Cenik yöresinde yetişen iri bir erik cinsi.

Cenük hellesi: Pancardan yapılan unlu çorba.

Cente: Çanta

Cerek: İnce uzun sırık, direk.

Cıbamak: Bitkinin alt dallarını kesmek.

Cıbir: 1. Çıplak, kıyafeti yoka 2. Malı mülkü olmayan, çulsuz, fakir.

Cıbirin gabadayısı: Haline bakmadan, gereksiz para harcayan, gösteriş düşkün, fakir.

Cııldak: Çıplak, üstsüz başsız, üryan olma hali.

Cıdavlu: Yaramazlık yapan, haşarı, belalı.

Cıdavı çıkarmak: Huzursuzluk çıkarmak, kavga niza çıkarmak, yaramazlık yapmak.

Cıdavı peşinde olmak: Kavga çıkarmaya uğraşmak, yaramazlık peşinde olmak.

Cıf çekme: Yuhalama, sesler çıkararak kınama.

Cıfıt: Yaramaz.

Cılban: Yeşil mercimeğin büyük taneli olanı

Cıldırmaq: Oyun bozmak, caymak Bk. cılmak.

Cıldırmaq: Aşırı sulu.

Cılga yol: Patika, araçların kullanamayacağı kadar dar ve bakımsız olan, koyun keçi gibi hayvanların kullandığı yol.

Cılg: Çürük yumurta, bozulmuş kullanıma zamanı geçmiş yumurta.

Cılık çıkmak: Bir işten bekleneni alamamak, işlerin umduğu gibi sonuçlanmaması.

Cılkı çıkmak: 1. İşe yaramaz duruma gelmek, doğru ve uygun yolundan ayrılmak, bozulmak. 2. Çok yorulmak. 3. Altta kalıp ezilmek.

Cılma: Vazgeçmek, oyunu bozmak, oyunbozanlık yapmak. Ör. Cıldı cıldı cıyana emzük verdim yılına.

Cılgucu: Oyunbozanlık yapan, başladığı bir işten hile yaparak cayan. Cılgıcılık etmek:

Cılban: Çok küçük taneli bezelye.

Cimba: Üzüm salkımı. Ör. Bir cimba üzüm uzattı.

Cıncıfıd olmak: Hiddetlenmek.

Cındık: Ufak tefek, minicik.

Cındık bakır: Küçük bakraç.

Cıngıl: 1. Püskül, 2. Bir maddenin dışarıya salınan unsuru, kulp. 3. İnsan lakabı.

Cıngıl bakır: Küçük bakraç.

Cıngıllu bela: Yapışıp kalan, kalıcı, kolay kolay def edilmeyen bela.

Circir: Fermuar.

Cırimcirkıl etmek: Üstünü başını parçalayarak dövmek.

Cıscıbir kalmak: 1. Çıplak, soyunmuş olmak 2. Bk. cascavlak kalmak. Mec. Elinde avucunda olanı kaybetmek, dımdızlak kalmak.

Cışkucu: Oyun bozan, mızıkçı,

Cışguculuk etme: Oyun bozma, mızıkçılık etme.

Cıtlık kapı: İnce ağaç çubuklardan yapılmış, çevrili bir bölgeye giriş kapısı. Cıtlık kapı köy ile yayla arasındaki yo üzerinde, hayvanların köy arazisine girmesini engellemek amacıyla yapılmış olup yayla zamanı kapalı tutulmasına özen gösterilmektedir.

Cıtlık: Zayıf, çelimsiz.

Cıtlık parmağı: Gülhacı, elin en ince ve küçük parmağı.

Cıvık: 1. Sulu, çok su katılmış. 2. Şımarık, sulu davranışlar sergileyen, sulu şaka yapan (kimse).

Cıymaklamak: Tırnaklamak, tırnaklarıyla deriyi iz bırakacak ölçüde yırtmak.

Cızlak: Sacta pişmiş bir tür ekmek.

Cibe: Çorap şişi.

Cibit: Ağaçların yeni sürgünlerinden yapılan ince kötek.

Cicik: Meme, göğüs ucu. Kayseri yöresi metinlerinde “neşe” anlamında geçmektedir, bk. C. Yeğenoğlu, Yöremiz ve Töremiz.

Cicim ayı geçer, sıçım ayı başlar: Evliliğin ilk ayları ve sonraki aylar için kullanılan, rahat geçen günlerden sonra zorluklar başlar anlamına gelen söz.

Cimcik: Çimdik atma, elle sıkıştırmak, eti parmaklarla sıkıştırarak çekme.

Cimcik kadar: Küçücük, minik.

Cin çeküşüğü: Cinlerin etkisine maruz kalmış, bu sebeple cılız, gelişmemiş, iştahsız kalmış çocuk.

Cimi Tekkesi: Cimi Köyü’ndeki yatır.

Cinge(a)n: Çingen.

Cinge(a)nlik etmek: 1. Sorunu abartmak, büyütme. 2. Kavga çıkarmak.

Cini: Sarmısak dişi.

Cini başına çıkmak: Sinirlenmek.

Cinit gibi uçmak: Çok hızlı koşmak.

Cini tutmak: Sinir damarı tutmak, hiddetlenmek.

Cinlenmek: Sinirlenmek.

Civek: Yabani tevek. Yaprakların iyilerinden toplanmakta ve dolma dürülmektedir.

Cizlevet: Ayağı saran kısımları ince, tabanı kalın lastikten yapılmış ayakkabı.

Coda: İnsan lakabı.

Codduk: İnsan lakabı.

Coruk: 1. Gelişmemiş, büyümemiş. 2. Zayıf, kilosuz, kara kuru.

Coştar: Laf götürüp getirerek, ortalığı karıştırmak, gerginliği daha çok arttırmak.

Cöfer: Türbe, yatır gibi mezarlardan alınan toprak.

Cuğul: 1. Mercimek, nohut gibi bitkilerin biçilip bağlanmış saplarının küçük parçalar halinde toplanmış yığını. 2. Öbek.

Culuk: Hindi.

Cücül: Yenilen bir tür, küçük mantar çeşidi. (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü, Zile, Mesudiye, Ordu)

Cücü Hanifesi: İnsan lakabı.

Cücül evleği: Cücülün topluca büyüdüğü mantar yatağı, cücül tarlası.

Cücük: Cıvcıv, kuş yavrusu.

Cücük çıkarmak: Yapılması imkânsız bir işin üstesinden gelmek.

Cürlemek: Alıp kaçmak.

-Ç-

Çağ: Vakit, zaman aralığı. Ör. Mallar yaylımdan ikindü çağı geldi.

Çağmak (güneş çağmak): Gün ışıklarının belirmeye başlaması, güneşin çıkması.

Çakıldak: Çakıl halini almış, çakıl olmuş, toparlak halde bulunan çamur. Genelde koyunların kuyruğu altında ya da yere yakın karın bölgesinde çamur yahut yünlerinin birleşmesiyle oluşmuş toparlak parça.

Çakıllı olmak: Ekinin biçme zamanının gelmemesi.

Çal: 1. Yer adı. 2. Fundalık, ağaçlık arazi, kır toprak.

Çalınmış: Felç vurmuş, felçli olmuş (kimse).

Çalkama: Yoğurt veya kuşburnu ezmesinden su ile açılarak elde edilen içecek, yoğurttan açılma ayran.

Çalmak: 1. Un türü şeyleri su ile karıştırmak. 2. Mayalamak. 3. Duvara sıvamak, duvarı

sıvamak. Ör. Vefasız duvara çalma çamuru, yağmur yağar, emeklerin zayi olur. Eskiden saman ve kil ile yapılan sıva (çamur) bugün yerini çimento ve kum ile karılmış sıvaya bırakmıştır.

Çalpama: Çalkalanmış, çalkalanarak hazırlanmış içecek.

Çalpalama: Kabin içindeki sıvıyı hareket ettirme, sağa sola sallayarak yukarıya doğru dalgalandırma.

Çalpaşuk: Karışmış, dağınık, düzgün olmayan, düzensiz halde.

Çaluk (çalık): 1. Çalınmış. 2. Zayıf kalmış, gelişmemiş, alil, inmeli.

Çalık buğday: Sam yelinin vurması ile gelişmemiş buğday tanesi. Ör. Çalık buğdaydan ekmek olmaz.

Çama çıkmak: Türlü yollara başvurarak haklılığını ispatlamaya çalışmak.

Çamaşın gaş: Perşembe Yaylası'nın giriş kısmında yer alan, Karacaören yayla yolu üzerindeki tepelik bölge.

Çamdu: Daha çok mesken olarak kullanılan konutların sıvanmış duvarı.

Çam kadı, pelit müftü: Herkesin başına buyruk davranması, bilen bilmeyen herkesin fikrinde ısrarcı olması.

Çan: Bakırdan mamul edilmiş, büyükçe, sesi tok, hayvanların boyunlarına takılan keleşe göre daha ağır hayvan zili.

Çangal: 1. Kurumuş büyük odun dalı. 2. Eğri fasulye sırtığı, çengel.

Çapaşul: Eli ayağına dolaşan (kimse)

Çaplamak: Üst üste koyarak düzenlemek, düzgün şekilde kat kat yığmak.

Çaput bağlamak: Evliya mezarı olduğuna inanılan yerlerdeki ağaçların dallarına çaput asarak dilek dileme. Bu uygulamanın yakın bir zamana kadar sürdüğü, harman tepesinde dallara asılı çaputlardan anlaşılmaktadır. Bugün sahada pek rastlanmamaktadır.

Çara: İnek ve mandaların kızgınlık (öğürseme) döneminde vulvalarındaki akıntı.

Çarçur etme: Boşa harcama.

Çardagözü: Bir yer adı.

Çardak: Geniş balkon. Köy evlerinde çardak, üzerine buğday, yün, kuşburnu, aşlık, bulgur yahut tarhana kurutmak için serilen geniş alana sahip zemine verilen addır. Daha çok ev olarak kullanılan binanın yanına inşa edilmiş hayvanlar için kullanılan ahırın üstü için kullanılır. Bu tür ahırların üstü kapatılmadığı için balkon işlevinde kullanılmaktadır.

Çat: İki derenin birleştiği yer.

Çatak: 1. İki derenin birleştiği yer, bu yerdeki tarla. 2. Köyde bir yer adı.

Çatma: Yaygı dokumacılığında üç ince sırtığın uçlarının bir araya birleştirilip bağlanmasıyla hazır edilen araç.

Çecik: Kazan, bakraç vb. kapların kulplarını tutturmaya yarayan kısım.

Çec: Dene.

Çeçgere: Taş, toprak, harç taşımaya yarayan iki kollu sedye şeklinde tahtadan yapılmış araç.

Çedikleri gevşemek: Yumuşamak, gerginliğe son vermek, ayak diremekten vazgeçmek.

Çeğil: Tarla yüzeyindeki taşların toplanmasıyla oluşturulmuş yığın.

Çehiz asmak: Gelin çeyizinin erkek evine gelindikten sonra gelin odasında asılarak sergilenmesi.

Çek: Ağaçtan yapılmış toparlak, yün ditme aleti.

Çekiş: Karşılıklı laf dalaşına girme, hakaret içerikli sözlerle, sözlü olarak atışma.

Çekişmek: Sözlü kavga etmek.

Çeksinmek: Çekinmek, çekingenlik göstermek.

Çekü: Başa çekilmiş örtü, yazma.

Çekü çekmek: Baş örtü ile örtmek.

Çeküşdümek: 1. Kişilerin çekişmesine sebep olmak. 2. Dedikodu etmek

Çelermek: Morarmak.

Çelerük: Morarmış olma, mor mor olan kısım.

Çelpeşük: 1. Karışık, dolaşık (iş). 2. Bozuk hava.

Çenesak: Çok konuşan, konuşmaya düşkün.

Çenkürmek: 1. Havlamak, dişini göstermek.

Çenülemek: Köpeğin havlaması, havlamayla karışık acı acı ses çıkarması.

Çermüğün çukur: Bir yer adı. Sözü edilen bu yerde şifalı su olduğu söylenmekte ama bugün şifasına dair hiçbir uygulamaya rastlanmamıştır.

Çepil: 1. Ağzı burnu dağınık, kötü yatı. 2. Ağzı bozuk. 3. Çokbilmiş kız çocuğu. (Eskidirliler bu kelimeyi bu anlamda kullanır. KK 3)

Çeten: Kağı üzerine kondurulmuş, kemre veya toprak taşıma amaçlı, tahtadan yapılmış tekne, ambar. Bu teknenin kenarlarının findık çubuklarından çatılarak yapıldığına da rastlanmaktadır.

Çetene: Sakızlık ağacının dallardaki tohumu.

Çeten gibi olmak: Şişman görünümde olmak.

Çetrik: İpten örülen, püsküllü ve ayak bileklerini kapatacak derecede kısa bir tür bebek çorabı.

Çevrük: Çevrilmiş alan, derelerin çevreleyerek oluşturduğu düzlük yer.

Çığırmaq: 1. Yüksek sele bağırmaq. 2. Sesli ağlamak. 3. Ezgisiyle söylemek, gaydelendirmek, türkü söylemek.

Çıkı: Bezden yapılmış küçük torba, bohça, çıkın.

Çıkılamak: Çıkıya koyup ağzını kapamak, herhangi bir şeyi, daha çok yiyecek türünde nevaleyi bezin içine sarıp sarmalamak.

Çıkın: Bez torba. Daha çok kişinin yanına alıp taşıyabileceği ihtiyaçları içeren basit bez parçasının dört başı birbirine bağlanarak mamur hale getirilmiş taşımaya yarar unsur.

Çıkınma: Sırtındaki yükü bırakma, çıkarma.

Çıkma: Makat, bir tür oturak, makat, genellikle oturma odalarının köşelerinde tahtadan yapılmış sabit oturak.

Çıkırık: Yün eğirme aleti. Kollu pedalları sayesinde yuvarlak aksam dönerek bünyesine dolanan yünlerin şekil almasını sağlamaktadır.

Çıkırık kapı: Köy ile yayla arasında ya da ekinli olan yerle boz tarla arasında hayvanların belli bir bölgeye geçmesini engellemek için hazırlanan, uzun sırık ağaçlardan yapılmış dönerli, elle kaldırılarak açılan, kapanan kapı.

Çırak: Bayan kursiyer, yardımcı, ırgat, talebe, bir işi öğrenmek amacıyla eğitime alınmış ve bir süre sonrada işinde uzmanlaşmış bayan çalışan. Meslek öğrenme ya da ücret karşılığı belli süre halı dokuma işinde çalıştırılan kız çocuğu. Çıraklık köyde bir zamanlar önemli uğraşlardan biridir. Halı dokumak için ailesinden ayrılarak gurbete çıkmış genç yaşlarda kız çocuğu anlaşılmaktadır. Halı tezgâhı bulunan her evde belli sayıda çırak çalıştırılmakta idi. Bazı evlerde 20 civarında çırak istihdam ettirildiği olmuştur. Bunlar, evlenme çağlarında genç kızlardır.

Çıpar: 1. Biçim, şekil. 2. Surat.

Çıparsız: Suratsız, azgın suratlı.

Çırabbaya çıkarmak: Acele ettirmek, bir kimseyi sıkboğaz ederek elini ayağını birbirine dolaştırmak, bunaltmak.

Çır çır çığırmaq: Acıyla, avazı çıktığı kadar ağlamak.

Çıta bacak: 1. Zayıf, coruk yapıda kimse. 2. İnce naylon çorap giymiş (kadın). Bacakları görünecek şekilde etek ve altına naylon çorap giyip gezen kadınlar için de kullanılmaktadır.

Çıtak talla: Bir yer adı.

Çıtık gibi dolmak: Çok sütlenmek, hayvanların yenninin sütle dolması.

Çıtlak: Ateşten sıçrayan küçük kıvılcım.

Çıynak: Sürekli basılan, ayak altı olan yer.

Çıynamak: Çiğnemek, ezmek, (sakız çıynamak, araba çıynamak)

Çiğdem: Yaylada biten kökü yenebilen bitki. Toprağı kumsal olan pullu yerlerde yetişir.

Çiğin: Omuz.

Çiğit: 1. Meyvelerin çekirdeği. 2. Fasulye tanesi.

Çil atma: Patates, turp, soğan vs. gövdesi gömülerek dikilen tohumların toprak altında ışın vererek yüzeye çıkması, yeşermek.

Çileli: 1. Garametli, çile içinde yaşayan. 2. Besili, rahatı huzuru yerinde.

Çilesi yerinde olmak: Bk. çileli.(2)

Çillenme: Bk. Çil atma.

Çilliyük: Bir yer adı.

Çilpi: Çalı çırpı, küçük çalılık.

Çimmek: 1. Yıkanmak, banyo yapmak. 2. Akarsuda yüzmek.

Çipil: Buğday unundan saçta yapılan bir ekmek çeşidi.

Çipil Kızı: İnsan lakabı.

Çirkef: Edepsiz, terbiyesiz.

Çirşef: Kir birikintisi.

Çitleleme: Yük hayvanlarının iki yanında olan yükünü dengeleme, her iki yanın dengesini sağlama.

Çitil: 1. Çabuk sinirlenen. 2. Çok konuşan (kimse).

Çitilemek: Sabunlanmış kirli çamaşırları birbirine sürterek köpürtmek.

Çitirmek: 1. Birbirine dikerek ilemek. 2. Söküğü dikmek. 3. Çorap dikme.

Çobançökrden: Dikenli Bir bitki.

Çobanın cini tuttu, çiftçinin günü tuttu: Yağmurlu hava bazıların yüzünü güldürür bazıların işine gelmez.

Çoban yeyip koyuna, köpek yeyip oyuna gitmek: İş yaparken herkesin ayrı ayrı baş çekmesi, ortak hareket etmemek.

Çocuğu satma: Çocuğu sürekli ölen kadınların başvurduğu uygulama. Ulu bir kayaya çocuğu götürüp üç kere “sattım” denir, ayrılırken oraya çocuğun bir kıyafeti bırakılır. Yahut çocuk sokakta bir yere bırakılır, onu, ordan geçmekte olan bir kadın alır, sonra çocuğun annesi o kadından çocuğu

bir karşılık vererek geri alır. Çocuğu bulan kadın çocuğu verirken üç kere “sattım” der.

Çokma: Havlama, köpeklerin ürmesi.

Çon: Hayvanlarda üşütmeye bağlı olarak görülen titreme, iştahsızlık gibi belirtileri olan hastalık. Kuyruğunu yarıp kan alma, gözün kıyısındaki damardan kan akıtma şeklinde geleneksel tedavi yollarına başvurulmaktadır.

Çor: Tuzlu su.

Çorlu: Hastalıklı.

Çorba etmek: 1. Birbirine karıştırmak, bulamak. 2. Yapılan işi mahvetmek, bozmak.

Çög: Çubuk, değnek ucu. Bu konuda bk. 1. Çöven helvayı beyazlatmak için kullanılan bir bitkidir. (Çöv/Çög). Çöven, helvacıotu kökü demektir.⁴²⁴ 2. -Zirve. -Kayalık yer. (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü) 3. Baston, asa. Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü.)

Çöğdürmek: Ayakta küçük abdesti yapmak, yukardan aşağıya kavis çizerek septirmek. Genellikle küçük çocuklar yayla zamanı tuvaletin ya evin uzağında bulunması ya da aydınlatmanın o tarihlerde olmaması sebebiyle selamlıklardan (balkon) aşağı çöğdürmektedir. Köye elektrik 1970’li yılların sonunda, yaylaya ise 90’lı yıllarda gelmiştir. Köy ve köyün yaylasında her evde mutlaka tuvalet vardır.

Çöğelmek: Çömelmek, dizleri bükerek yere çökmek, çökük vaziyette ayaklar üstünde beklemek.

Çökmek: 1. Yere çömelmek. 2. Herhangi bir şeye elle bastırmak.

Çöllemek: Olanı almak, ne var ne yok toplamak, geride bıraktığı yeri verimsiz bırakmak.

Çölmük: Küçük ağaç parçası.

Çölük: Küçük ağaç parçası.

Çömmek: Yere çömelmek.

Çöpür: Keçi kılı, yünü.

Çöpür çulu: Keçi yününden dokunan çul.

Çör çökelek olmak: Emeğin zayi olması, boşa gitmesi.

Çöreği büyük: Zengin, variyetli (kimse)

Çörtük: Yabani armut, ahlut.

Çörtükçe: İnsan lakabı.

Çörtükçü: Karacaören Köyü insanlarına dıştaki insanların taktığı lakap, yakıştırma.

Çöte: Yiğit.

Çötelemek: Dolanıp durmak, oyalanmak, boşa vakit geçirmek.

Çöv(e) durmak: Tay durmak, yeni yürümeye başlayan çocuğun ayaklarını basması, birkaç saniye yardımsız ayakta durması.

Çözü: Dokuması yapılacak halı, cecim çul gibi yaygılar için tezgâha gerilmiş ip, çözülmüş, dokuma amaçlı hazırlanmış ip.

Çuka: Vücudun tamamını örtecek biçimde tek parçadan oluşan, yünden çoban giysisi.

Çuka delen: İnsanın içine işleyecek derecede uzun ve çok yağın yağmur.

Çul: Elde dokunmuş yünden yer yaygısı.

Çullanmak: Kişiyi altına alarak dövme.

Çük: Pipi. Bu ifade küçük çocukların uzvu için söylenmektedir.

Çükü düşmek: Gözü kalmak.

-D-

Dadandığı yere darı ekmek: İyice çöreklenmek, yerleşmek, alışkanlıklarını ilerletmek.

Dadanmak: Yarar, çıkar amacıyla bir yere sık uğramayı ve sürekli istemeyi alışkanlık haline getirmek.

Dadak: Ümit vermek.

Dadakçı: Yer ismi.

Daday: İnsan lakabı.

Dağarcuk: 1. Bezden dikilen torba. 2. Küçük külek.

Dağ ayusu: Mec. Yabanî, medeniyetsiz, görgüsüz.

Dağda domuzu eksik olmak: Varlıklı, hiçbir eksiği olmamak.

Dağlama: 1. Kızgın bir demirle hayvanların belli bir yerini damgalamak. 2. Vücudun hastalıklı bir yerini kızdırılmış metal bir araçla yakmak. 3. Yeni örülmüş yün çorabı tahta bir araç içine koyup tüylerini ateşe tutarak yok etme.

Dağnamak: Kınamak.

Dahacuk: (gösterme) Aha, işte burada.

Daklaşmak: Kavgaya tutuşmak, aralarında niza çıkmak, sataşmak, gözleşmek, nızalı olmak.

Dalaba gelmek: At ve eşeklerin çiftleşme dönemi.

Dalaklama: Vurarak ferini kesme, kalkamayacak kadar dövme.

Dalaklanmak: (dönüslü fiil). Soluğu kesilmek, yürümekten soluk nefes nefese kalmak. 2. Aldığı darbe sonucu bayılacak duruma gelmek.

⁴²⁴Karakurt, Deniz: Türk Söylence Sözlüğü, ekitap, 2011, s. 72.

Dalamak: Birden çok böceğin vücuda sarması, ısırması.

Dalamuk: İnce yapılı, zayıf.

Dalboy: Bir insan lakabı

Dal boy: İnce, uzun boylu. Ör. Madımak uzar gider/Dal boyun dizer gider.

Dalcınmak: Sağa sola dalaşmak, sataşmak, rahat duramamak.

Daldasına almak: Kişiyi yahut bir aileyi koruması altına almak.

Dalmuk: Yapraklanma halini almamış, yaprak açmamış yeni ağaç sürgünü.

Damarına basmak: Öfkelenmek.

Dalu: Bir insan lakabı.

Dana: 1. Erkek sığır, zayıf, küçük tosun. 2. Kaba insan.

Danalar gibi böğürmek: Acıdan aşırı feryat etmek.

Danalı inek gibi geriye bakmak: Gözü arkada kalmak, istemeden ayrılmak, akli kalmak.

Danayı yiyip yarısını öğlenlik götürmek: Doyumsuzluk, açgözlülük.

Dan dan ötmek: Boş boş konuşmak, gevezelik etmek.

Dangırdamak: Gevezelik etmek.

Dangul dungul (konuşmak): Ölçmeden tartmadan, gelişigüzel konuşma.

Dan(g)suklama: Kınama, ayıp görme. (KK 1.) Başka bir kaynak kişinin verdiği karşılık “alaya alma, dalga geçme”dir. (KK 3)

Darasını almak: 1. Tartmak. 2. Çocuğun kırk basuğudan kurtulması için buğday ya da et ile tartılarak kilosunun belirlenmesi, sonrasında kilo alıp almadığının takip edilmesi.

Daras çıkmak: Toprağın tavlanması, sürülme kıvamına gelmesi.

Darıldığı dağın odununu yakmamak: Gönül koyduğu insanla her türlü münasebeti kesmek.

Darlığına yetişmek: Birini iyilik yaparak dardan kurtarmak.

Daras: Hasattan sonra tarlayı sürerek, nemlendirerek tava getirme, tavlanmış toprak.

Daras bozulma: Yağmurun yağması ile sürülecek toprağın çamurlaşması, tavinin bozulması.

Daru: Darı, mısır.

Dastar: Hamur açmak için kullanılan zerzevatın altına serilen yer örtüsü, bez.

Dayanmak: Takati, ferî kesilmek, hareket edecek mecali kalmamak.

Dayfalmak: 1. Bayılacak derecede ferî kesilmek, bunalmak. 2. Açlıktan bayılacak duruma gelmek.

Değirmen çakıldağı gibi ötmek: Boş boş konuşmak; gevezelik yapmak.

Değirmene gitse gözü domuzlukta: Her durumda, şartta zararlık peşinde olmak.

Değirmen çakıldağı gibi ötmek: Boş boş konuşarak laf kalabalığı yapmak.

Değirmen gibi yelmek: Koşuşturmak.

Değmek: 1. Dokunmak, ellemek. 2. Dövmek, sataşmak.

Deh binmek: Çocuğu sırtına sarmak.

Deli tavuk gibi dönmek: Şaşırarak.

Dellal: İlan, duyuru.

Dellal bağırarak: Hoparlörden (apölye/apölle) ilan etmek. Çevreye duyurmak, bir haberin köy hoparlöründen duyurusunu yapmak manasına gelmektedir. Belediye olmadan önce köyde mahalle aralarına kadar yayılmış hoparlör sistemi yoktur. Köye çerçici, sebzeci geldiğinde, ihtiyar heyeti acil toplanması gerektiğinde yahut önemli bir duyuru yapılmak istendiğinde cami hoparlörü kullanılmaktadır.

Dellal etmek: Bir haberi ya da birinin kusurunu açıktan açığa duyurma, her yerde söyleme, ilan etme.

Delü delü olmak: Akıl almaz işler yapmak,, anormal hareketlerde tavırlarda bulunmak.

Delük derşük: Her tarafı delinmiş.

Demin: Biraz önce.

Dene: Yaygın olarak arpa ve buğday için kullanılan genel tabir. Arpa buğdayın tanesi, esas olan kısmı, fasulyenin içi, özü, çiğdi.

Dengi divan: İş yapılan alan, iş yaparken alet ve edavatın açılıp saçıldığı yer.

Densiz: Yerli yersiz konuşan, nerde nasıl davranacağını bilmeyen (kimse)

Depel: Mandaların baş kısmındaki büyük beyaz leke.

Depelemek: 1. Başına vurarak bayıltmak, 2. Bir vuruşta yıkmak. 3. Tepesine kadar yığmak, bir şeyi tepesine kadar doldurmak.

Depesinden çamduya asmak: Baş tarafından duvara asmak.

Depinmek: Olduğu yerde çaresizce ağlayıp sızlanmak.

Depitmek: Sacın üstünde kurutma ya da kendiliğinden kurutulmaya bırakmak.

Depmük: Tekme, tekmelemek, tekme atmak.

Depük: 1. Kuru, çamur olmayan. 2. Kurumuş hamur, kurutulmuş yer.

Derisiyle dalaşmak: Yerinde duramayan, haşarı.

Dert çıksın: Vücudunda yara, hastalık çıksın, olsun.

Dertlinin söylediğini deli söylemez: Derdi olan ne dediğini bilmez.

Deste: Biçilen ekinlerin, tarlanın muhtelif yerlerinde yığın oluşturması için, orak yardımı ile bir araya getirilmiş, kolda biriktirilerek bağlanmaya hazırlanmış miktarı.

Desteci: Biçilmiş ekinleri deste yapmak için günlüklenmiş ya da bu vazifeyi üzerine almış kişi.

Devenin üstünde kuduz dalamak: Suçun bir kimsenin üzerinde kalması, ondan bilmek, suçu bir kişinin üzerine bırakmak.

Deveyi bi oturmada yeyip danayı da öğlenlik götürmek: Bk. Danayı yiyip deveyi götürmek.

Dey daha: (gösterme edatı) Ta uzakta, işte orada,

Deyin: Türkçe zarf. Diye.

Dığıl: Koyun ve kuzu ve tavşanın yuvarlak, tane tane kemresi.

Dıkanasica: Bir beddua.

Dıkınmak: Hızlı hızlı yemek yemek.

Dıkım almak: Yemeğin tadına bakmak, yemekten bir kaşık (bir dıkımlık/lokmalık) almak. Ör. Yemekten bir dıkım almadan zil çaldı.

Dıkız: Sıkışık, dolmuş, dar gelme.

Dıkmak: Ağza götürmek, yemek, ÖR: Ekmeği dık, bitir.

Dıldılık: Ufacık, minik.

Dıllama: Fazla konuşma, sus anlamına gelen kaba, hakaret içeren söz.

Dıllamak: Fırlatmak, uzağa atmak.

Dımbıl: Çük, küçük çocukların erkeklik organı.

Dımrısı batuk: Soğuk sıcak arası, ılımış su.

Dıngıl: 1 İnsan lakabı. 2. Asıl bünyeden hariç olarak oluşmuş yuvarlak unsur. 3. Hamur açarken açılan hamura epelenen unun bulunduğu küçük dibi derin kap, dingil.

Dıngıldak: Herhangi bir bünyenin aşağıya doğru sarkmış şekilde ve sallanır vaziyette bulunan unsuru.

Dıngıldamak: Sallanmak.

Dıngıl dıngıl sallanmak: Bk. Dıngıldamak. Boşlukta ve aşağı salınmış vaziyette sallanmak.

Dırmak: Saplar biçildikten ve biçilmiş ekin kaldırıldıktan sonra tarlayı tırmık yardımı ile tırmak, sapları yığın edilmiş tarlanın yüzeyinde kalan otları tırıyarak toplamak.

Disdıvrak: Oldukça şık giyinmiş (kimse).

Dıvrak: Üstüne başına özenen, şık giyimli (kimse).

Dızılama: Boş ve anlamsız konuşma.

Dızzıkmak: Oyunda yenilen kişinin kurallara uymaması, taşkınlık yapması, oyun bozanlık.

Dibare: Yalan dolan.

Didmek: 1. Parçalara ayırmak, yünü kabartmak, pişmiş eti küçük parçalara bölmek. 2. Gagalı hayvanların gagalarıyla vurması, ısırması.

Dikelmek: 1. Dikleşmek, kafa tutmak. 2. Vurmaya yeltenmek, karşı koymak.

Dikilgen: Vücutta dikilme özelliğindeki ağrı.

Dikilgen dikilmek: Dikilerek başlayan ağrının aniden belirmesi.

Dibek taşı: İçerisinde aşıklık, bulgur dövülen, içi oyuk, büyük taş.

Dili dikilmek: Nutku tutulmak, sesini kesmek.

Dili dönmek: Düzgün konuşmak, durumun gerektirdiği hale uygun konuşma yeteneğine sahip olmak.

Dil kırmak: Kibar konuşmaya çalışmak.

Dili demiş götü yemiş: Bir atasözü.

Dillan etmek:

Dilliksiz: Kimseyle anlaşılamayan, ortak hareket edemeyen, bulunduğu yerde herkese huzursuzluk veren, huysuz.

Dillik edememek: Anlaşılamamak.

Dillik vermemek: Huzursuz etmek, rahat vermemek.

Dim divrek: Ayağa kalkmış, doğrulmuş.

Dimman: İnsan lakabı.

Dinelmek: Boş boş ayakta durmak, beklemek.

Dingil: Şekil itibarıyla tasa benzeyen oval ince kap, sahan kapağı.

Dinkana (tintana): Aşıklık, yarma, bulgur vb. yiyeceklerin dövüldüğü yer.

Direkleme: Öküzleri boyunduruktan çıkarmak için öküz arabasının okunu, bir ucu boyunduruğa bağlı araba direği üstüne oturtmak.

Dirgen: Otu ve ekin saplarını aktarmak, patoz yapılacak yere taşımak amacıyla genellikle sapı ağaçtan dal kısımları demirden olan ucu iki yahut üç çatallı tarım aleti.

Dışeme: Değirmeni onarma.

Dışemek: Hızır, tırpan, değirmen taşı vs. aletlerin körelmiş olan ağız kısımlarını çekiçe vurarak işlem uygulamak. Bu ifade daha çok tırpanın ağız için kullanılmaktadır. Toprağa çakılmış örsün üstüne yatırılan

tırpanın ağız kısmının çekiçe dövülerek keskinleştirilmesine dişemek denir.

Divildeme: Yatakta sağa sola dönme.

Divrek: Fazla pişmemiş, sert, çiğ.

Diye goya ağlamak: Cenaze evinde ağıt yakarak ağlamak.

Dodariçlenme: Surat asma.

Dodaruk: Asık suratlı.

Dokuz çocukla mağarada kalmak: Çaresiz, zor durumda olmak.

Dokuz dombalak atmak/olmak: Çok sevinmek.

Dokuz gözden ağlamak: Acındıracak biçimde ağlamak, kendini acındıracak hal ve hareketlerde bulunmak.

Dokuzu bi heğde gelen: Aşuroğlu sülalesi için kullanılan söz, aşağılayıcı hitap.

Dolmagöz: Büyük gözlü.

Dolukma: Gözleri dolu dolu olma, ağlamaklı olma.

Domaşma: Küsme.

Dombalak: Takla.

Dombalak atma: Takla atma.

Dombalak kılma: Bk. dombalak atma.

Dombili: Şişman adam.

Domuşma: Küsme.

Domuşup kalmak: Küsüp, surat asarak beklemek.

Donra: Kır birikintisi.

Donuzluk: 1. Su değirmenlerinde çarkın bulunduğu ve döndüğü yer, çarkı çeviren suyun aktığı oyuk yer. 2. Yaramazlık, haşarılık.

Don yağı dolması: Konuşkan olmayan (kimse).

Don yağı gibi (kimse): Soğuk tabiatlı.

Don yağı gibi oturmak: 1. Olduğu yerde hareketsiz beklemek. 2. Hiçbir işe elini sürmemek.

Doran: Egri büğrü, kısa çam ağacı.

Doşil: Yüzü gülmez kimse.

Döğmek: Dayak atmak.

Döğüşmek: Kavga etmek.

Döklüm Dökme: Köyün birtakım ihtiyaçlarını karşılamak adına hane başına belirlenmiş belli miktarda paranın toplanması. Bu para ihtiyar heyetinin karar ve yetkisiyle yılda bir ya da iki defaya mahsus hanelerden talep edilmektedir. Geçmişte Başçiftlik, Hatipli ile yayla sınırları ve otlakların kullanılması hususunda tatsız hadiseler yaşanmıştır. Bu sebeple zaman zaman aradaki husumet kavgaya hatta silahlı çatışmaya dönüşmüş, her iki taraftan da yaralananlar, ölenler olmuştur. Sınırların

belirlenmesi ve mahkeme şahitliği için bilirkişilere, davanın görülmesi için tutulan avukatlara önemli meblağda paraya ihtiyaç olmaktadır. Çeşitli yol masrafı, silah, mermi temini, misafirlerin ağırlanması gibi durumlar döklümle karşılanmaktadır. Döklüm, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde salma salma, salma atma şeklinde de ifade edilmektedir.⁴²⁵

Dönek: 1. Verdiği sözden cayan, güvensiz. 2. Tarlayı bir sıra gidip sürerek geri dönme.

Dönekse: Niksar'da bir yer adı.

Döş: Göğüs.

Dörekleme: Çok gezme, gezerek yorulma.

Döşürmek: Toplamak.

Döşürüksüz: Becereksiz.

Döveni sürüp pislğine karışmamak: İşin kolayını yapıp zorundan kaçmak.

Dudak büzme: Beğenmeme.

Dulda: Soğuk ve rüzgâr gibi unsurlardan arınmış ılık, kuytu yer.

Dumağı: Nezle.

Dumağı tutmak: Nezleye yakalanmak.

Ducuklamak: Nefesi kesilmek, ağlamaktan boğulacak gibi olmak.

Duncukmak: Bk. duncuklamak.

Dundar: Kuytu, ayakaltı olmayan, yel almayan, ımık yer.

Duşak: Atların ayağına takılarak kaçmasını, koşmasını, yürümesini engelleyen demir alet, ip.

Duşaklama: Atın ayağına duşak takma.

Duşak kesme: Bebeklerin ilk adımlarını düz basacağı ve her türlü kötülüklerden korunacağı inancıyla başvurulmuş geleneksel usul. Yürüme zamanı gelip geçmiş çocuğun ayağına ip bağlanarak camiye yakın bir yerde beklenir. Camiden ilk çıkan kişi üç dua okuyarak ipi keser. Çocuğun annesi çocuğu arkasına bakmadan evine hızla götürür. Eğer ev cami yakınında değilse yedi yolun ayrımında kadın ya da erkeğe ip kestirilir. İpi kesen mutlaka annesinden ilk doğan biri olmalı. Sonrasında çocuğa çöve denilir, çöve durursa çörek, "yürü yavrum" denir, yürürse börek yapıp komşulara ikram edilir.

Dutak: Genellikle yemek pişirirken kızgın kapları tutmada kullanılan el bezi.

⁴²⁵ Bk. www.tdk.gov.tr. TDK Türkçe Sözlük: 1. Genellikle köylerde işlerin görülmesi için ihtiyar heyetinin kararıyla her evden para toplamak, 2. Yardım amacıyla varlıklı kişilerden gücüne göre para istemek.

Duvak: Yaşmağın üstündeki gelinin başını, bazen de yüzünü örten dantel veya tül den örtü. Duvak gelinliğin bir parçasıdır. Köyde eskiden özel gelinlik yerine alımlı, temiz ve özenle dikilmiş kıyafetler kullanılmış olup beyaz gelinlik ve başa örtülen kırmızı duvak sonraları tercih edilir olmuştur.

Düğdü: Keserin göt kısmı, çivi çakmaya yarayan tarafı.

Düğe: Genç, bir ya da iki yavru annesi dişi sığır.

Düğün: Ekinlerin sap ve tanelerini ayırmak için, önüne koşulan hayvanlarla çekilen, alt yüzüne çakılmış keskin çakmak taşları bulunan, kalın tahtadan yapılmış ilkel tarım aracı.

Düğleme: 1. İki yakayı düğümle bir araya getirmek. 2. Herhangi bir şeyin ağzını ipe sıkıca bağlamak. 3. Düğmelemek, ceketin önünü düğmeleyerek kapatmak.

Düğme: İlik.

Düğü: Bulgurdan daha ince yemeklik buğday.

Düğül: Toparлак hale getirilmiş hamur parçası. Genelde ommaç çorbası yapmak için hamurun yuvarlak şekilde parça parça edilmesi.

Düğülcek: Küçük küçük yağın dolu.

Düğül düğül olmak: Yuvarlak parçalar haline gelmek, parça parça yuvarlak şekilli

Dükme: Hayvanların, özellikle koçların geri geri gidip kuvvet alarak hızlı, şiddetli ve zarar verecek şekilde boynuzlarıyla vurması.

Düküşmek: Hayvanları kafa kafaya vuruşması, birbirlerine boynuzlarıyla vurmaları.

Dürtüklemek: Bk. kakışlamak.

Düşün yapmak: Bir süreliğine konaklamak, çadır kurup dinlenmek.

Düvlek: Düğlenmiş, düğüm halini almış.

Düz ayak: Doğrudan doğruya girilen, merdivensiz, giriş katı.

Düzbağudaş: Bir oturma şekli

Düzbağudaş kurmak: Bacakları birbirne bağlayıp oturmak.

-E-

Ebdasane: Tuvalet.

Ebdasanenin enüğü: Piç, gayrimeşru çocuk, abdesthanede doğan, yapılan.

Ebdasını vermek: Haddini bildirmek, ders vermek, unutamayacağı şekilde bir karşılıklı bulunmak.

Ebemkuşağı: Gökkuşağı.

Ecene: Tahtaları delmekte kullanılan ucu keskin, topuzlu demir.

Eci: Abla, yenge, abla olarak görülen evin büyüğü.

Ecük/eccücük: Çok az, azıcık, biraz.

Ecünnü: Cinli, cin musallat olmuş, huylu, eserlü, ruhî hasta.

Efek: Mor çiçekleri olan bir bitki.

Efelik: Yemeği yapılan bir tür bitki.

Eğirmek: Yünü el çıkırgı marifetiyle ip haline getirmek.

Eğiş: Kül karıştırmaya, tutmaya yarayan çatallı demir.

Eğlek: Toplanma yeri.

Eğlemek: Durdurmak, bekletmek. Ör. Şu dağı dağlasalar/Kekliği avlasalar/Herkesin sevdüğünü/Yanında eşleseler.

Eğlenmek: 1.Durmak, beklemek. 2. Dalga geçme.

Eğleşmek: İşteş. Bk. eşlemek.

Eğme: Yarım daire şeklinde bükülerek fırınlanmış dal parçası. Araba yükünün sağlam bağlanabilmesi için urganı gerginleştirmekte kullanılır.

Eğme kızak: İki ayağına köprü yapılmış bir tür kızak.

Eğnime: Sırt.

Eğrek: 1. Hayvanların toplanma yeri, gecelediği yer. 2. Bir araya toplanmış koyun sürüsü.

Eğşimcek: 1. Ağza ekşilik verecek tadı olan bir bitki. 2. Ekşi, ekşilik veren.

Ehliguk: Bilirkişi. Civar köylerle yaşanan, arazi sınırı sorunlarının çözümü için görevlendirilmiş kişi, sınırları belirlemek için görüşüne başvurulmuş hukuk ehli.

Ekelemek: Az az dökmek. Ör. Tuzu biraz ekele.

Ekleşmek: Sataşmak.

Ekmediği yerden biçmek: 1. Beklemediği yerden fayda görmek. 2. Kolay kazanmak.

Ektü: Anasız yavru kuzu.

Ele güne benzememek: Herkes gibi olmamak, başkaları gibi davranmamak.

Ele güne ilezir olmak : Elaleme rezil olmak, herkesin karşısında mahcup düşmek.

Elekçi: 1. Elek satan cingane(çingene). 2.Sesi çok çıkan, çekişen, kavgacı.

Eleççilik yapmak: Yaygara koparıp kavgaya çıkarmak.

Elekgater etmek: 1. Her yeri aramak, altını üstüne getirmek. 2. İşi tez yapmak.

Eli amarat tutmak: İş yapma becerisine sahip, aletleri kullanmada kabiliyetli.

Eli ayağı kevilmek: Üşümek, buymak, donmak.

Eli bayraklı: Kötü, edepsiz, ağzı bozuk ve adı çıkmış kadın.

Eli böğründe kalmak: Umduğunu bulamamak amacına ulaşamamak, sonuçsuz kalmak.

Eli delik: Müsrif, verici, elinde para tutamayan.

Eli hünerlü: Becerikli, kabiliyetli.

Elik: Ceylan, ceylan yavrusu. Bazı anlatılarda hem yerde hem de gökte, uçma, yürüme, cinit gibi koşma özelliklerine sahip bir hayvan olarak geçmektedir. Harman Tepesindeki evliyanın mezarına gelen “ne kuş ne başka şey, küçücük gene bir hayvan” olarak tasvir edilmektedir.

Elinin ettiğini ayağı duymamak: Gizli ve ustalikle, kimseye sezdirmeden iş yapmada kabiliyet sahibi olan (kimse).

Elini almak: Zor günde yardımcı olmak, dardan kurtarmak. Ör. Bugün elimi al da yarın canımı alırsan al.

Elini beri vermek: Bir işten elini çekip başka bir işe yönelmek.

Elinin ettiğini ayağı duymamak: Gizli hareket etmek. 2. Fark edilmeyecek ölçüde hızlı iş görmek.

Elini yüzünü yumak: 1. Herhangi bir işten elini eteğini çekmek. 2. Yaptıklarıyla bir kapıyı kapatmak, verdiği sözü tutmamak, yüzü olmamak. Ör. O verdiği sözü tutmadı bu kapıya daha gelemez, elini yüzünü yudu o.

El kapısı: Koca evi.

Ellehem: Galiba, sanki, Allahualem.

Elleme: 1. Dokunmak 2. İlişmek. 3. Dövmek. Ör. Garibe elleme, feleği şaşmış zaten.

Ellez: İlyas, isminin yörede söylenişi.

Elligi erimek: Bekleye bekleye mustarip olmak, umduklarına sahip olamamak.

Ellik: Orakla ekin biçerken ya da elle (özellikle arpa yolmak için)parmağa takılan ağaçtan yapılma edevat.

Ellik birlik : El birliğiyle, hep beraber.

El mayası: Elde yapılmış, hamuru göz göz eden maya.

Eme: Hala.

Emeği sağdıç emeğine dönmek: Emeği boşa çıkmak, sonuç alamamak.

Emlik kuzu: Henüz ot yememiş, yalnız anasını emen kuzu. Emlik kuzu diğerlerine göre geç doğduğundan sürü içinde zayıf kalmakta ve anasını emmektedir. Bu sebeple ayrı bir yerde beslenir, sürüden farklı olarak satılacak erişkinlikte değildirlir.

Emme: Ama, lakin.

Emme de bi olsun: Oh olsun, çok güzel oldu.

Emmi: Amca, baban yarısı, evin/sülalenin büyükleri.

Emmiliik çayırı: Kardeşler arasında pay edilmiş, ortak biçilen arazi.

Emüşdüme: Sabah, koyunlar sağıldıktan sonra yavrularının salağa salınması, kuzuların annelerini emmesi için sürüye bırakılması.

Emüşük: Süt kardeş.

Emüşük olma: Sütanneyi emen çocuk ile sütannenin çocukları arasında oluşan hukuk. Çocuklar belli yaşlara kadar anne sütüyle büyütülür, anne sütünün yetersiz olduğu durumlarda bir sütanne bulunarak beslenmesi sağlanır. “Emüşüklük” bağı olan çocuklar kardeş sayılmakta ve evlenmeleri yasaklanmaktadır.

En: Hayvanların sürü içerisinde benzerlerinden ayırt edilmesi amacıyla çoğunlukla doğar doğmaz kulakların keserek işaretleme.

Enanesine ermek: Merakını gidermek, bir şeyi öğrenmek.

Enek: Fasulye çiğidi.

Enemek: Burma, damızlık hayvanlar için mecburiyet gerektirmeyen ama erkek danalar için belli bir dönemde eşey hormonlara uygulanan, testislerin beslendiği bağ ile ilişkinin iptali işlemi. Eneme, erkekliği devam eden güçlü erkek danaların birtakım işlerde kullanılabilmesine imkân tanımaktadır. Enenmiş hayvan ehlileşir, koşulan işe uygun hal ve tavırlar sergiler. Enenmiş hayvanı yönlendirmek ve herhangi bir işte ona istikamet tayin etmek kolaylaşır.

Enine uzununa: Rahat rahat, uzun uzadıya.

Entari (enteri): Tek parça kumaştan yapılan, boy elbisesi.

Enük: 1. Tazı yavrusu, küçük köpek. 2. Küçük, körpe, yavru, insan yavrusu. Ör.

Ermenünün enüğü/Ermenü tohumu: Bir tür küfür, Ermeni, Ermeni yavrusu.

Epelemek: Serpmek.

Epeyiden: Hayli zaman önce, çok önceleri, eskiden.

Erikmek: 1. Yerinde durmamak, düşünmeden hareket etmek. 2. Taşkın davranışlar sergilemek, bela aramak.

Erikme gulum belan yakundu: Şımaran, ölçüyü dengeyi yitiren bir insana, başına iş geleceğini söyleme, uyarma anlamlı bir söz. Şımarana Allah belasını verir.

Erişgün: Yetişkin, olgun, büyük(kimse).

Erişmek: 1. Olgunlaşmak, büyümek, kıvamına gelmek, meyvenin yetiştirilmiş olması. Ör. Buğdaylar erişti. 2. Yetişmek, çatmak, varmak, ulaşmak. Ör. Onun boyu senin boyuna erişti. 3. Yetmek, yeterli gelmek.

Eserlü: 1. Delişmen, deli. 2. Herhangi bir tarafına inme inen kimse.

Eşek çamura düşünce yol gösteren çok olur: İş işten geçtikten sonra akıl vermek isterler.

Eşek kaçtı palan düştü: Bir olay neticesinde gerçeğin ortaya çıkması.

Eşgere: Açıktan.

Eşik değiştirme: Çocuğu olmayanların ev değiştirmesi, çocuk olması için doğumun başka bir evde yaptırılması.

Eşme: Koyun sürülerinin yazın sıcağında serinlemesi için yüzeyi hafif eşilmiş yatak.

Etekcek: Etek, bel kısmından ayaklara kadar inen kadın giysisi.

Eten: Hayvan doğumlarında yavru ile birlikte dışa atılan et, yavru eşi.

Eten gibi dolanmak: İşin peşini bırakmamak, ısrarla takip etmek.

Ettiği hayrın ürküttüğü kurbağaya değmemesi: Yapılan iyiliği kıymetsiz hale düşürmek.

Evcimen: Evine düşkün, becerikli ev hanımı.

Even gancık, götsüz göbelek doğurur: Acele edilen iş kusurlu meydana gelir, kimseye fayda vermez, akıbeti kötü olur.

Evermek: 1. Evlendirmek, ev bark kurmak. 2. Düşün yapmak.

Evsügetek: Bıçare, kimsesiz, ilgi ve şefkate muhtaç acınacak durumda kız çocuğu.

Evlek: 1. Bir şeyin ekseriyetle çok bulunduğu yer, yatak, arazi. 2. Çizgi çekme, çizgi çekerek belirleme, sabanla tarla sürerken önce tohum atılacak yolun sabanla açılarak istikametini tayin etme.

Evliya cöferi: Evliya mezarı toprağı.

Evmek: Acele etmek, sabredememek.

Evsecek: Tahılın içindeki küçük taş, sap saman gibi gübürleri ayıklamak için kullanılan bir tür savurma kabı. Öncelikle içine buğday konmuş kap sallanarak buğdayın kap içinde gezmesi sağlanır, sonra kap çalkalanarak ve buğday altüst edilerek buğdayın kaptan dışarı düşmesi sağlanır, böylece tahılın içindeki gübür, kap içinde bırakılmış ve buğdaydan ayıklanmış olur. Buğdayın tamamı bitene kadar işleme devam edilir.

Evsücek: Yavrucak, evsüketek, küçük kız çocuğu.

Eyeğü: Kaburga.

Eydiçgen: Sağa sola sürekli sataşan, dalaşan.

Eyih: İyih, doğru dürüst, uygun biçimde, yaramazlık yapmadan.

-F-

Farfarasız: Boş, lüzumsuz konuşan, geveze.

Farfallamak: 1. Heyecanlanmak. Heyecanın etkisiyle dengesiz tuhaf hareketlerde bulunmak.

Farşa: Edepsiz kadın, oruspu tiynetli.

Fena: Çok.

Fenikmek: 1. Baş dönmek, şaşırarak. 2. Eli ayağına dolaşmak, telaşlanmak. 3. Kaçacak delik aramak.

Ferfene: 1. Genelde yakın arkadaşların bir araya gelerek sevdiği yemeği yapıp yeme işi, bu amaçla yapılan organizasyon. 2. Av dönüşü ava katılanların ve bunların yakın çevresinin bir araya gelip toplanmasına verilen genel bir ifade.

Feri fesi kesilmek: Takati kalmamak, hasta olmak, güçten düşmek.

Ferik: Yeni ötmeye başlayan genç horoz.

Fetil: Buğday unundan sac üzerinde yapılan kalın yufka.

Feyil: Niyet, düşünce.

Feyilsiz: 1. Düşüncesiz, ölçsüz. 2. Ölçsüz yemek yiyen, boğazına sabredemeyen.

Feyli bozuk olmak: Kötü niyetli olmak, niyeti bozuk olmak.

Feyli bozulmak: Kötü düşünmeye başlamak, niyetini bozmak.

Feylini yemek: 1. Tıka basa, ölecek kadar yemek yemek. 2. Mec. Bütün sermayesini tüketmek, ölecek duruma gelmek.

Fıgdırmak: Atmak, fırlatmak.

Fijıma: Yoğurdun ekşisi.

Fırakdu: Ağaç dallarından ya da küçük taşlardan çevrilen bahçe duvarı, çit.

Fırdolayı: Boydan boya, bir uçtan bir uca, çepçevre.

Fır fır dönmek: 1. Sağa sola koşuşturmak. 2. İkide bir düşüncesini değiştirmek, sözünde durmamak.

Fırkıl: Kaynatılmış, yumuşamış elma, armut, çördük. 2. İnsan lakabı.

Fışkı: 1. Bok. 2. Ahırdan çıkarılan hayvan gübresi, kemre.

Figlenmek: Kuşkulanmak.

Filteke: İğne çeşidi, çatal iğne.

Fingirde(ş)mek:

Firengi: Yere boylamasına kondurulmuş yahut sabitlenmiş ağaç direklerini

sağlamlaştırmak için yandan desteklenerek tutmaya yarayan çaprazlama beşon.

Firek: Kilit.

Firtik: Küçük.

Fişek: Cephane, mermi. Ör. Güpür geliyo güpür on iki uşağınan/Gelme İmam'ın Ömer vururum fişeğinen.

Fişeklemek: Dolduruşa getirmek, kişiyi dolduruşa getirip birinin üstüne salmak.

Fisil: 1. İnan lakabı. 2. Büyümemiş, olgunlaşmamış, küçük, ufak.

Fisil soğan: Küçük soğan, tohumluk ölççeğindeki soğan.

Foduk: Taşsak.

Folak etmek: Kabuğundan ayıklamak, iç etmek.

Fol: Tavukların yumurtlaması için bırakılmış yumurta.

Folak folak olmak: Sinirden gözleri öne çıkmak.

Folluk: Tavuk ve ördeklerin genelde yumurtlamak için yattığı yer.

Foltak: Geniş, bol.

Foltak gelmek: Bol gelmek.

Fongulufos: Genellikle akşam vakitleri ortaya çıkan ve dikenli bitkilerdeki özlere konan, zararsız uçucu böcek türü. Ses çıkarak uçar. Bu böcekleri akşam karanlık çöktüğü vakit çocuklar topluca dışarı çıkarak toplar. Tavuklara yiyecek olarak verenler vardır.

Foni: Huni, bir sıvının dar ağızlı bir kaba aktarabilmesi için kullanılan, koni biçiminde ağız dar kap, araç.

Forata: 1. Dedikodu. 2. Düzenbaz, yalan konuşan.

Foru: Hayvan otlatılmaması istenilen araziye sahibi tarafından dikilen ağaç dalı.

Foruk: 1. İçi boşalmış yahut çürümüş yemiş. 2. İşe yaramaz. Ör. Gocadım goruk oldum her yerlerden foruk oldum.

Forumak: Bk. horumak.

Forumak: Sakınmak, korunmaya çalışmak.

Forutmak: Büyüyüp gelişmesini sağlamak.

Fosullamak: Fırınlanmış sebze ya da meyve. ([fösül] Ordu ili ve yöresi, Derleme Sözlüğü c: 5) Kaynar suda haşlamak, Ör. Yumurta fosullaması.

Fosurdamak: Sinirli bir şekilde solumak.

Fosurdamaya başlamak: Sinirli sinirli solumak, bunu davranışlarıyla belli etmek.

Fotullu: Sümüklü, burnu akan.

Fotur: Koyu sümük.

Förtlek (förtlek): Yüzü korkutucu, ağız burnu förtlemiş yaratık. Birçok masalda geçen, dev,

peri, cin türü kötü karakterin yöredeki karşılığı. Yaramazlık yapan, uyumayan, geç uyuyan çocuklar Förtlek geliyor” diyerek korkutulur. Bu kötü ve korkutucu yaratık dışında çocuklar için “kok dede” olarak bilinen başka bir varlık da vardır. Ama “kok dede”nin fiziksellikten çok, çocukları alıp götürme fonksiyonu ağır basar.

Förtlemek: 1. Yerinden çıkmak, oynamak. 2. Mezardan çıkmak.

Fözüllah: İnsan lakabı.

G/Ğ-

Babalak: İri yapraklı bir bitki.

Gacemer: Kahıra zulume dayanan, her şeye sabreden (kimse).

Gaçumak: Evlenme vaadiyle ya da zorla yanında götürmek, alıkoymak.

Gadama: Niğendelenmiş şilteye yüzünü geçirerek dört bir yanını iğne ile dikme.

Gadere gırk beş: İşin şansa kaldığı durumlarda haydi hayırlısı anlamında bir söz.

Gadı pınarı: Bir çeşme adı.

Gağnı arabası: Bir tür öküz arabası. Kağnılar, V şeklini alan ve uç kısımda birleşmiş olan iki kol üzerine hızardan geçmiş ve silinmiş tahtalar sıralanır. Yüzeyi oluşturan bu kapak mazu ile birbirine bağlanmış şase üzerine oturtulur.

Gağnı Burmacı: Bir yer adı. Yayla yolu üzerinde, köyün yukarı kısmında bulunan, kağnılar için açılmış yoldaki keskin bükme, viraj.

Gakmuk: Baş kakışı.

Gakmuk gakmak: Başa kakmak, yapılan iyiliği

Gakmuklamak: Kakarak dövmek, herhangi bir şeyi sağına soluna kaka kaka vurmak.

Gakruk: Boğazdan zorlama ile gelen kalın, kaba tükrük.

Gaku: Bk. gakmuk.

Gaku gakmak: Kakı kakmak,

Galuç: Elle ekin biçmekte kullanılan tırpandan küçük orak benzeri el aleti.

Galuk: Evde kalmış kız, evlenme çağını geçirmiş, evlenememiş kimse. Bu tabir daha çok kızlar için kullanılır. Evlenme yaşı geçip de taliplisini yahut mehelini bulamayan manasındadır.

Gamaşuk: 1. Ekşi bir şey sebebiyle dil, damak veya diş uyuşması. 2. Gözün çeperlenmesine bağlı görmenin bir süreliğine zayıflaması. 3. Mec. Gözün kamaşması: Çok beğenmek.

Ganara: Kokmuş, ağrımış et.
Gancık: 1. Dişi köpek. 2. Kalleş, güvensiz, adam satan.
Gançurmak: Kandırmak, aldatmak.
Gangalak: Yontulmuş ağaç parçası.
Gangılamak: Dolduruşa getirip birinin üstüne salmak, şişirip yollamak.
Ganırtmak: Zorlama, zorlayarak esnetme. Ör. Çiviye tahtadan zorla kanırtarak çıkardım.
Gapişgıran: Yağmalama, bir anda birçok kişi tarafından kapma.
Gara: 1. Siyah. 2. Esmer. 3. Kuvvetli. 4. Şüphe. 5. Acılı. 6. Yazgısı kötü. Bu anlamlar “kara ölüm(genç ölümü), kara habar (ölüm haberi), kara gün(ölüm olduğu gün/günler), kara kuvvet(normal ölçüler üstünde), kara yel, kara soğuk(sert, donduracak derecede), kara kapı(uğursuzluk yakasını bırakmamış, çileli, bahtsız), kara su(acı su) söz kalıplarında günümüzde hala canlıdır.
Gara gapı: Gün görmemiş hane, talihsiz kapı.
Gara gara katıran: (kara kara katran) tersleyici cevap, kızgınlığı dile getiren kişinin karşısındaki insanın sözlerine nahoş anlama sahip cevabı
Garagış: Kocakarı hesabına göre yılın on iki ayından biri, kış ayı.
Garagün: Vade, vadenin yetmesi, ölüm.
Gara habarın olsun: Beddua. Allah kötü ölüm versin, ölüm haberin gelsin.
Garalık: Genellikle siyah renkli olan ve önden ya da arkadan düğmeli ilkokul önlüğü. Erkek önlüklerinde düğmeler çoğunlukla önde kız önlüklerinde ise arka kısımda yer almaktaydı. Önlüklerin üst kısmı yani boyna ulaşan uçları beyaz yakalıklarla kapatılmaktaydı.
Garalık giymek: İlkokula başlamak.
Garamet kütüğü: Hayatı hep acıyla yoğrulan, garametli, çilekeş.
Garametli: Bahtı kara olmak, talihsiz, başından uğursuzluk, acı, üzüntü eksik olmayan, yüzü gülmeyen.
Garametli olmak: Bk. garametli.
Garamoçi: İnsan lakabı.
Garamuk: Buğday tarlasında, buğday denelerinin içinde biten bir bitki.
Garartmak: Söndürmek, kapatmak. Ör. Ataşa su dök, garart.
Garer gelmek: 1. Elbisenin vücuda olması, oturması, karar gelmesi. 2. Uygun ölçülerde olmak.

Garer gelmek: Netice bildiren bir haber almak, karar bildirmek. Ör. Mahkeme sonuçlanmış Angara’dan garer gelmiş hemen.
Garez gütmek: Kin beslemek, hırs gütmek.
Garık: Bağrına ekilecek tohumu yahut dikilecek fideyi sulamak için açılmış küçük ark. 2. Bu arklar arasında kalan, ince ve uzunca yığılmış sebze ekili toprak parçası.
Garımak: Ekinin biçme zamanının geçmesi.
Garı olmaduk garı: Kadınlığı, insanlığı nitelik olarak eksik biri için söylenen söz.
Gariş verme: Beddua etmek, kötü temennilerde bulunmak, ilenmek.
Garisbime: Özlemek, hasret duymak
Garsalamak: Sebzeleri azıcık kızartmak.
Garşıda it ürüyo yüreği ditiryo:
Gasbenek: 1. Bir türlü, ne hikmetse. 2. Bile bile, göz göre göre.
Gaşmer: Maskara.
Gaşmer olmak: Elaleme rezil olmak, gülünç duruma düşmek.
Gaşarmak: Üstesinden gelmek, işleri yoluna koymak.
Gatık: Ayrılan
Gatıklık: Asıl yemeğin yanında yenen değerli, az olan yan yiyecek.
Gatıklık etmek: 1. Asıl yemeğe katarak yemek. 2. Herhangi bir madde ile ekmeği yenir duruma getirmek. 3. Azar azar, parça parça tüketmek.
Gatıran: Katran. “Gara gara katıran.” sözü yörede hakaret ve beddua içerikli olarak dile getirilmektedir.
Gatmer: Hamur, oklavayla kalın bir yufka gibi açıldıktan sonra üzerine eritilmiş tereyağı gezdirip kat kat yumak durumuna getirerek ve tekrar açıp kızgın yağda kızartarak hazırlanan hamur işi.
Gatuğaz: İnatçı, kaba, katı, sert, merhametsiz, hissiz özelliklerde (kimse).
Gavga gaşağusu: Kavka çıkara, milleti birbirine takan.
Gavım: Akraba, hısımlar. Ör. Hızır yoldaşın, gavım gardaşın olsun.
Gavil: İddialaşma.
Gavile girmek: İddiaya girmek, iddialaşmak.
Gavilleşmek: Bk. gavile girmek.
Gavil oynamak: Bahse girmek.
Gavil tutmak: Bk. gavile girmek.
Gavullug çıkısı: Aşırı derecede haylaz ve yaramaz çocuk.
Gaya yıkmaç: Karşılıklı dikilmiş üç kayanın (büyük taş) grup oyuncuları tarafından taş atılarak yıkılması esasına dayanan çocuk oyunu.

Gayar: Halı ve cecim dokumada kullanılan tezgâha gerilmiş ip.

Gayde: Ezgi, hava.

Gaydelenme: 1. Türkü söyleme, bir parçayı makamıyla seslendirme. 2. Havaya girme, hava basma, kendince bir yol tutturup gitme .

Gayde tutturma: Bk. gaydelenme.

Gaygana: Yumurtanın yağ ve unla karıştırılarak pişirilmesi.

Gayım bağlamak: Sağlam, kip, kuvvetli bağlamak,

Gayış: Kemer.

Gayılmak: 1. Arkasına doğru yaslanmak. 2. Mec. Yerinde öylece durup iş yapmamak.

Gaykıla gaykıla yürümek:

Gaylık: Başa çekinilen başlık.

Gaznevür: Eski, külüstür.

Gebeç: 1. Kilolu, şişkin yapılı. 2. Karnın fazla şişkin olması.

Gebeş: 1. 2. İnsan lakabı.

Gebre Kulak: 1. Kulağı büyük. 2. İnsan lakabı.

Geçe: Bu taraf, yaka. Ör. Bu geçe, öbür geçe.

Geçek: Diğer tarafa geçmek için yapılmış seyyar köprü, açılmış yol.

Geçmek: Vazgeçmek, alakasını kesmek. Ör. İrmak kıyısı çimdir/Çimdir Allah'ım çimdir/Yari benden geçüren/Bilmem ki acep kimdir

Gedük: 1. Gedilmiş şekilde olan, tepenin uç kısmındaki çukur. Karacaören köy merkezi ile yaylayı birbirinden ayıran geçit, yer ismi, (Kelime Kayseri yöresinde avluya girişin adı olarak geçmektedir, bk. Cavit Yeğenoğlu, Yöremiz ve Töremiz)

Geğük: Kuşburnu toplarken uzak dalları çekmeye yarayan, uç kısmı "V" şeklindeki ağaç dalı.

Gelberi: Patoz makinelerinden çok önce kullanılan harman makinasının altından dene çekmeye yarayan el aleti.

Gelek: Parça, bir kısım, yün gelege, ekin gelege.

Geleği: Büyük fare.

Gelin abu: 1. Anne yerini tutan, yenge. 2. Fareden büyük, zararsız, insandan çok korkup kaçan, ala bula renkte geleğüden biraz büyük bir hayvan.

Gelin ayağından, çoban dayağından: Kişinin değeri, uğurlu olup olmadığı hal ve hareketinden bellidir.

Gelin bohçası: Düğün öncesinde kız evine giden hediye, hediye bohçası.

Gelineli: Kokulu bir çiçek.

Gelin ocağa, ocak bucağa geçmek: İş yaparken sağı solu devirmek, beceriden yoksun olmak, beceriksiz davranmak.

Gelinlik etme: 1. Saygı duymak, sesli konuşmamak.2. Gelin gibi ağzının içinden konuşmak.

Geme: Bit, konak.

Gemini gevme: Umduğunu bulamamak, yemek için gittiği yerden aç dönmek.

Gen: Çevresi olan, kenarları geniş.

Genden almak: 1. Geriden almak, geniş bir alanı kullanarak hareket etmek. 2. Ayak sürmek, yavaş hareket etmek.

Gendüme: Değirmende öğütülmüş, kırılmış buğday, aşıklık.

Genekleme: Yumurtası gelen tavukların folluk çevresinde dolaşarak ses çıkarması.

Gen yerlerine diken döşemek: Birinin, başına gelmesi istenilen kötülüğün, olumsuz halin gerçekleşmesi, yaşanması durumunda çevrenin kınanması, “şimdi içiniz ferehıdı mı mutlu olun.”

Gerilenmek: 1. Geri geri giderek koşmak için güç almak. 2. Arkasından (akrabalarından, çevresinin desteğinden güç almak, cesaret almak.

Gerisim geri dönmek: 1. Arka arkaya gitmek. 2. Eli boş dönmek.

Geriş: Bayır yer.

Germücek: El değirmeninde iki taşın arasına konulan, taşların sürtünmesini önleyen küçük tahta parçası.

Germük: Gerilmiş, çatılmış, çarmık. Ör. Germüğe gerilesice/Çarmuğa çarılınca (beddua).

Gerük: Gerilmiş.

Gestek: 1. Kısa boylu. 2. İnsan lakabı.

Gestekgil: İnsan lakabı, sülale adlandırması.

Geven: Ağaçsız kır arazide yetişen hayvanlara dövülmüş şekilde verilen dikenli bir tür bitki.

Gevişe gitme: Ekin biçen kimselerin bir sıraya girerek aynı yöne doğru orak sallamaları.

Gevmek: Dişleriyle ısırıp çiğnemeye çalışmak, geviş getirmek.⁴²⁶

Gezente: 1. Gezmeye meraklı, düşkün. 2. Avare, serseri, boş boş dolaşan.

Gıbal: Görünüş, yüz, çehre.

Gıcırı bükme geçinmek: Zor geçinmek, ucu ucuna yetirerek geçimi sağlamak.

⁴²⁶ Ayverdi, İlhan, (2011), Misalli Büyük Türkçe Sözlük... s. 417.

Gıcırı bükme iş yaptırmak: Zorla iş yaptırmak.

Gıçmuk atmak: Kıçını bir sağa bir sola atarak yürüme, kıvırtarak ilerleme.

Gıdık: Sifsirden örülen el sepeti.

Gıdıl: Bücürük, ufak.

Gıdıl yüzülü: Yapısı küçük yüz, minyon suratlı.

Gıdım: Küçük parça, bir miktar.

Gıdım gıdım: Azar azar, parça parça.

Gıdım gıdım harcamak: İdareli harcamak, tutumlu davranmak.

Gıdım gıdım yemek: 1. Parça parça yemek. 2. İdareli kullanmak.

Gıdımıyan harcamak: Azar azar, idareli kullanmak.

Gıffadanak ölmek: Canı tez çıkmak, aniden ölmek.

Gılıç: Cecim dokumacılığında alt ve üst olarak sırlanmış iplerin arasına sokulan gereç.

Gılı gılına: 1. En ince ayrıntısına kadar, küsürü de dâhil. Ör. Kasaları, kılı kılına tarttım, her şeyi kılı kılına hesaba kattım. 2. Zor zor, ucu ucuna. Ör. Param kılı kılına yetti.

Gımlamak: 1.Hareket etmek. 2. Yer değiştirmek. Ör. Sen bekle burda, heç gımlama ben yavrunu bulup getireceğim, diyo Hızır aleyhisselam.

Gımlatmak: Hareket ettirmek, yerinden oynatmak.

Gımlaşmak: Dönüşlü fiil. Bk. gımlamak.

Gındıra: 1. Yörede bir göl ismi. Ör. Gındıra Gölü. 2. Genellikle su kıyılarında, bataklık yerlerde yetişen ince, açık sarı renkli kamış, hasır otu, saz.

Gınnap: Dayanıklılık ip, deriden yapılmış ince ama sağlam ip, sicim.

Gıpınma: Hafifçe yerinden hareket etme, hafif vücut hareketi. 2. Gıpınarak başkasına yer açma.

Gıpınma: Saklanma.

Gıran: Öldürücü salgın hastalık. Ör. Tavuklara gıran girdi.

Gıran giresice: Bir beddua.

Gıranlık: Yaramazlık yapan çocuklar için söylenen bir beddua.

Gırantı: Yaşlı, akıllı başından gitmiş, yaşını başını almış bunak.

Gıravu: Kırağı.

Gırışebe pınarı:

Gırkma: Kırkma işi, saç kestirme, koyunların yünlerini kesme.

Gırklık: Daha çok koyunları kırkmada kullanılan makasa benzer metal alet.

Gırma: 1. Bir çeşit av tüfeği. 2. Hayvanlara yedirilen, değirmende ufaltılmış, ezilmiş her çeşit tahıl. Ör. Fiğ, arpa ve buğdaydan Kırma yaptırdım. 3. Kanı karışık, melez. 4. Küçük bakır sahan.

Gırpuk: Gözü yumulu, kapanmış.

Gısdumaç: İki bisküvi arasına konulan lokumun kıstırılmasıyla yapılan yiyecek, lokumu bisküviye kıstırma.

Gısımlamak: Avuçlamak, avuç içine doldurarak almak.

Gısım gısım verme: Avuçla verme, parça parça, azar azar verme.

Gısma: Bir kadın giysisi.

Gısmuk: Cimri.

Gışgışlamak: Bir kişiyi başkasına karşı doldurmak, kıskırtmak, kişiler arasında fitne çıkarmak.

Gıt: Yetersiz, az miktarda.

Gıtmir: Cimri, kısmık.

Gıyımsız: Cimri, harcamaya çekinen.

Gıymuk: Çok küçük ve sivri tahta, demir veya kemik parçası.

Gıynak: 1. Küçük odun parçası. 2.Ceviz içinin yarısı.

Gıytuk: Gıyılmış, küçük ve sivrileşmiş odun parçası.

Gıyuşuk: Aralanmış, hafif açık kalmış (kapı yahut pencere için).

Gıyuşduma: Hafif açmak, aralamak.

Gilik: Daha çok çocukların isteği üzere yapılan mayalı, yağlı ve delikli ekmek türü.

Girentü: Her ortama girip çıkan, utanması çekinmesi olmayan (kimse)

Gısmuk: Eli açık olmayan, cimri.

Gıt akıl: Ne yapacağını bilmeyen, kararsız.

Gıçışmek: 1.Kaşınmak, kaşıntı tutmak.2. mec. Dayak yemeye meyilli.

Girebi: Diken ve çalı kesmeye yarayan saplı, ucu eğri küçük balta.

Gobul: Ağacın gövdesinde oluşan büyük kovuk.

Gocağışi: Yaşlı erkek, evin en büyük kişisi.

Gocağrı: Yaşlı kadın, elden ayaktan düşmüş, evin en büyük kadını.

Gocağrı hesabı: Rumi takvime göre yılın 12 ayının yöredeki adlandırılması, yıl boyunca gerçekleşecek olası hava olaylarının bilgisini veren takvim bilgileri. Bu takvim bilgisine göre aylar “Zemheri: Ocak, Gücük: Şubat, Mart: Mart, Abru: Nisan, Mayıs: Mayıs, Kiraz: Haziran, Orak: Temmuz, Ağustos:

Ağustos, Ikgüz: Eylül, Ortagüz: Ekim, Songüz: Kasım, Karakış: Aralık” şeklindedir.

Gocağrı soğukları: Merdalacız, kocamış soğuklar, son soğuklar olarak yorumlanır. 11-17 Mart arasında devam eden sayılı fırtınalardır. “Beldir aciz, yer gök taciz” “Üçü şubatta, dördü martta” gibi sözlerle tarif edilir 26 Gücük’te başlar, 4 Mart’ta son bulur. Yani 7 gün süren bu soğukların, üçü Gücük’te, dördü Mart’tadır. Yedi çocuğu bulunan ve dokuzuncu kocasını da yitiren yaşlı bir kadın, onuncu defa kocaya varacaktır. Ancak, çocukları bu evliliğe karşı çıkar. Çünkü kadın elden ayaktan düşmüştür. Yaşlandığını kabul etmeyen kocakarı, çocukları ile bahis tutuşur. Kocakarı yedi oğlunun bacasında birer gece sabahlayacaktır. Eğer ölmeden yedi geceyi tamamlarsa onuncu evliliği yapabilecektir.

Gocalak: Kocaman, iri, büyükçe.

Gocamak: Yaşlanmak, iyice düşkünleşmek.

Gocana: Yaşlı kadın, büyükanne.

Gocaya kaçmak: Anne babanın rızası olmadan düğün dernek kurmadan gizlice koca evine gitmek.

Gocaya varmak: Kızlar için, evlenmek.

Gocuk: 1. Tek parça hayvan postundan yapılmış olan ceket. 2. İç yüzü kürk, pelüş ve benzeri bir şeyle kaplanmış ceket.

Godaklamak: Tavuk veya horozun gagasıyla ditmesi.

Gokmak: Hakkında dedikodu yapılmak.

Golan: Tezgâhta dokunmuş örk benzeri ip, sırtta taşınan yük için yahut arabaya yüklenmiş eşyanın bağlanması için kullanılan urgana göre daha dayanıksız düz ip.

Golarmak: Vurur gibi yapmak, vurmaya yeltenmek, kolunu kaldırarak korkutmak.

Golbaç: Eğirilmek üzere hazırlanmış yün veya pamuğun bükülerek kola dolanmış şekli.

Golbağı: Kola takılan şey, bileklik, bilezik.

Gonak: Baştaki kepek

Gopça: Düşme.

Gorsak: Fırın değneği.

Goruk: 1.İçi boş yahut büzüşmüş, özünü yitirmiş yemiş. 2.İşe yaramaz, kötü. Ör. Gocadım goruk oldum/ Her yerlerden foruk oldum.

Gosdil: Patates.

Gosgalanma: 1.Böbürlenme, kendini avamdan görmeme, büyülenme. 2. Hırslanıp küsme.

Goşan: Büyük odun kütüğü.

Gotarma: 1. Pişen yemeği bir kaba koyup, soğutma, dinlendirme. 2. İşin üstesinden gelme, işi bitirme.

Gotur: Aşırı derecede kirli, pasaklı.

Gotur gotur etmek: Yürüdükçe ayakkabının içinde ayağın ses çıkarması.

Govazak: 1. Tamamlanmamış, yerine oturmamış, yerine gelmemiş. 2. Kapı veya pencerenin yarı açık olması.

Goya: Güya.

Goyungözü: Papatya.

Goyvermek: Salmak, serbest bırakmak.

Gozalak: Çam ağacının odunsu meyvesi. Köyde belirlenmiş yerlerden gozalak toplamak yasaktır. Özellikle yaylaya giderken gelirken kozalak toplamış olanlar için para cezası uygulanmaktadır.

Göbel: Çocuk.

Göbelek: Tombul, ucube yapıya sahip olan(kimse).

Göbül: Köpek yavrusu.

Göden: Kurbağa.

Göden cücüğü gibi ötmek: 1. Yalvar yakar olmak, imdat dilemek. 2. Çaresizce çırpınmak.

Gödene: Düğen, düğeni boyunduruğa bağlayan ağaç

Gödük: 1. Hayvanlara yem vermek için kullanılan ahşap kap. 2.Yağ konulan küçük ahşap kap. 3. Tahıl ölçmede kullanılan tahtadan ya da saçtan yapılmış yuvarlak araç. 4. Mec. Kısa boylu (kimse).

Göfer: Kuvvet, fer.

Gög: Göğünmemiş, ham, yeşil, olgunlaşmamış.

Gөгemerük: Pek gelişmemiş yabani erik.

Gөгnü: Olgunlaşmış, hamlıktan çıkmış,

Gөгnümek: Meyvenin olgunlaşması, yumuşaması.

Gөгnükme: Ağlamak, hıçkırarak iç geçirmek

Gөгnü büyüme: Kendini naza çekme, kibirlenme, kıymete binme, büyülenme.

Gөгnü dönme: Midesi bulanmak,

Gөгnünü almak: Gönlünü almak, hatasını telafi ederek kırıncılığı gidermek.

Gөгsulu: Salçasız, yağsız uymamış yemek.

Gök gürlenemek: Zayıf, çelimsiz kalmak, gelişmemiş olmak.

Gölbez: Küçük, körpe.

Gömeç: Kömeç, halk ağzına ebeğümeci. Yörede kavrularak yemeği yapılmaktadır.

Kömeç kavurması: Kömecin kavrularak yapılan yemeği.

Gömgög: Mosmor. Ör. Nasıl vurduysa kolunu gömgög etmiş.

Gön: Hayvan derisi, deri.

Gönbe: Bir tür ekmek, kül ve köz içerisinde pişirilen kalın ve büyük buğday ekmeği.

Gönence ermek: Bolluğa kavuşmak, eksiksiz, varlık içinde.

Gönenç: Bolluk, rahatlık, varlık içinde bir yaşam sürdürme.

Göndolu: Atların araba veya pullukları çekebilmeleri için, bir ucu hayvanların boyunlarındaki hamutlara bağlı, diğer ucu ise çekeceği araca bağlanmış olan tahta düzenek.

Gördüğü günden geri kalmak:

Gördün mü işi kırdın kırı: Umdüğünü elde edemedin, aldın mı şimdi dersini, anlayan için illa zarar mı görmek gerekiyordu, oh olsun.

Göresimək: Özlemek, göresi gelmek.

Görkem: Gelişmiş, semiz, iyi besi almış.

Göt: Bir şeyin alt kısmı, yere konan, yere bakan yüzeyi. Ör. Bardağın götü.

Göt geri geri gitmek: Arka arka gitmek.

Götüğünen göle düşmek: Sonradan görmek.

Götü ile dağ devirmek: Ölçüsüz davranmak, ayarsız hareket etmek.

Götüne dakılmak: Birinin peşi sıra gezmek, onun buyruğuna girmek.

Götünce: 1. Geriye doğru 2. Göt üstü.

Götüne gudur koymak: Bk. Aklına gudur guymak.

Götüne kına yakmak: Birinin düştüğü kötü duruma sevinmek.

Götün geri gitmek: Bk. göt geri geri gitmek

Götünü tutturmak: Her isteğini, dediğini ısrar ederek yaptırmak.

Göv: Yeşil, mor.

Gövcalu: Yer adı.

Gövem gözlü: Açık mavi gözlü. Köyde rahatsızlık veren renkli gözler için kullanılır.

Göven: Yabani eriğin ufağı. Göven eriğin bölgede ağacı pek gelişmemiştir yalnız meyvesi tatlı olup kompostosu yapılmaktadır.

Göven erik: Bk. göven.

Gövermek: Yeşermek, çelmek, morarmak.

Göv keçemen: Yeşil renkli daha çok taşlıklarda görülen büyük kertenkele, 2. Göv renkli olan.

Gövoğlan: İnsan lakabı.

Göynek (göğnek): Gömlek, entarinin içine giyilen içlik, bir çeşit atlet.

Göz değmesi: Ölüm, hastalık, işlerin ters gitmesi, ekinlerin bozulması durumlarında insana, hayvana ve her türlü eşyaya yönelen

iyi ya da kötü bakış. Renkli gözlü, özellikle mavi renkte gözlerin bakışı çetin olur. Hasut kişilerin nazarının değeceğine inanılır. Hatta kişinin kendisine nazarıyla zarar verebileceğine de inanılmaktadır. Aşırılık, beğenme, çekememezlik, hasut bakış nazarın sebepleri arasındadır. Kötü bakıştan korunmayan kişiler nazara uğrar. Çocuklara, alımlı güzel, şık giyinmiş erkek ve bayana, yiğit toraman çocuklara, civan boylu gençlere, pehlivanlara nazar değer. Nazara karşı dua okunur, muska yazdırılır veya mum döktürülür.

Göze gelmek: Nazar değmek.

Gözer: Darı elemeye yarayan kenarları tahta çemberden, elek kısmı ise deriden yapılmış iri gözenekli elek.

Göz göze bakaşukana, teneşüre yakaşukana: Zamanlı ölümü vurgulayan bir söz.

Gözlerini ağartmak: Sert bakmak.

Gözleşmek: Zıt gitmek, düşman olmak, araları açılmak, husumet gütmek.

Göz seğirmesi: Bk. seğirmek.

Gözleşük: Birbirleriyle gözleşmiş (kimseler)

Gözleşük olmak: Hasım olmak, birbirine kinli olmak.

Gözü düşmek: Canı istemek, canı çekmek.

Gözün göferi gitmek: 1. Görme gücünü kaybetmek, kör olmak. 2. Basiretini kaybetmek.

Gözünü belertmek: Bakışlarıyla korkutmaya çalışmak, tehditkâr biçimde bakmak.

Gubarmak: 1. Şişmek. 2. Mec. Böbürlenme, kendisinden bahsedilirken övünme, şişinme.

Gubaşık: Birleşik, beraber.

Gubat: Kaba.

Gudik: Köpek eniği.

Gudurmak: 1. Delirmek. 2. Akıl dışı tutum sergilemek.

Gulağı tözüne beri: Kulağının arkasına doğru, tözüyle karışık (vurma).

Gulak tözü:

Gullep: Demirden kilit.

Gulun: At yavrusu.

Gulunlacı: Yavrulayıcı, gebe at.

Gupadan gurumak: Pekiştirme sözü. 1. Kupkuru olmak, hızlıca zayıflamak, aniden bir deri bir kemik kalmak. 2. İnsan ya da hayvanlar için yenninin kuruması, sütten kesilmek. 3. Mec. Zarilemek, dertten mustarip olmak.

Gupadan gurutmak: Devamını kesmek, vermeyi bırakmak. 2. Mec. Dertte bırakmak.

Guplak: İnsan lakabı.

Gursaklı: Akıllı, ahlâklı, örnek insan, merhametli.

Gursaksız: 1. Doyumsuz. 2. Açgözlü.

Guşana: Küçük tencere.

Guşancarı: Madımak otunun yöredeki adlandırması. İlyaz aylarında kırlarda kendiliğinden yetişen, yeşil yapraklı, ıspanak gibi yemeği yapılan bir ot. İçine cücül atılarak sulu yemeği yapılmakta.

Gutip (kimse): Eli sıkı, cimri.

Guvan: Arı.

Guymak: Koymak, sıvı ya da sıvı olmayan şeyleri belli bir yere ya da herhangi bir yere yerleştirmek ya da bırakmak, bardağa dökmek, çuvala doldurmak.

Guyulamak: Açılan çukura herhangi bir şeyi doldurup üstünü toprakla örtme. Yörede çoğunlukla kışlık patates (gosdil) evin bitişiğindeki bostanlarda ya da harmanlığın çevresindeki etli topraklarda kuyulama yoluyla kışa saklanır.

Guzugöbeği: Yaylada bir yer adı.

Gübür: Çer çöp, toz, süpürme ile biriken süprüntü. Ör. Gözüme gübür kaçtı.

Gübür tavaşı: Oda süpürüldükten sonra çıkan gübürü almak için kullanılan tava.

Gücek eşekle kervana katılmak: Kaldıramayacağı yükü yüklenmek, boyundan büyük işe kalkışmak.

Gücük: Gelişmemiş, küçük kalmış, bodur, kısa, güdük.

Güdü: Hayvan gütmeye işi. Hayvanlar, günlük ya da dönemlik belirlenen çobanlarla yaylıma çıkarılır. Bir güdü süresi, bir günün ya da 4-5 aydan oluşan dönemin ifadesidir. Küçükbaşlar, yayla süresince bir çoban tutularak dönemlik güdülür. Sığır sürüleri ise yayladan köye göçtükten sonra keşik adı verilen usulle günlük güdülür.

Güdül: Sac üzerinde pişirilmiş bir tür mısır ekmeği.

Güdek: Kısa.

Güdel: Pekmez tavaşı karıştırmaya yarayan tahta parçası.

Güleç:⁴²⁷ Güler yüzlü. Bk. Çeşitli yönleri ile Erzurum ve Çevresi. s. 275.

Gülbunnu: Kuşburnu, yabangülünün meyvesi. Kuşburnu genellikle ekilmeyen dağlık arazilerde, tarla kıyılarında görülür. Dikenli ve odunsu bir bitkidir. İnsan boyundan biraz daha uzun ve gelişmiştir. Alt dalları elle, yukarı kısımlardaki dalları ise gevük adı verilen ağzı gevilmiş özellikte değnek ile çekilerek toplanır. Rakımı yüksek yerlerde daha fazla özlü ve vitamini yüksektir. Toplanan kuşburnular birkaç işleminden geçirildikten sonra marmelat yapılır.

Gülk: Kuluçka dönemi gelmiş ya da kuluçkaya yatmış tavuk.

Gülk gibi gubarmak: Kibirilenmek, havalanmak.

Günlüklemek: Ücret karşılığında bir gün boyunca çalıştırmak.

Günülemek: Kıskanmak, çekememezlik.

Günüüzün: Gündüz vaktinde, gündüzden.

Güpürdemek: Ses çıkarmak, hareket etmek.

Gürüm erenleri: Çamlıktaki evliyanın halk arasındaki adı.

Gürpedene: Aniden, birdenbire, ses çıkaracak biçimde (düşme).

Gütmek: Hayvanları yaylakta, merada otlatmak

Güz: Sonbahar. Düğünlerin, nişanların yapıldığı, harman işlerinin bittiği aylardır.

Güzele ne yakışmaz ki tavanın kulpu bile yakışır: Güzel olana her şey yakışır, münasip olur.

Güyelenmek: Güvelenmek.

Güyeği: Güveği, damat.

Güzle: 1. Yer ismi. 2. Güz mevsiminde genellikle hayvanların güdüldüğü, güzetildiği, tutulduğu yer.

-H-

Habiç: İnsan lakabı.

Habire: Sürekli, hiç ara vermeden, devamlı surette. Ör. Çocuklar habire kendilerine haşlık verelim istiyolardı.

Halbur [galbir, gelvir, kalbur]: Günlük işlerde, un, kum ya da ekin elemeye kullanılan kalbur.

Halislendirme: Topul (top top) parçaları döverek, düzleyerek toprağı düzeltme.

Hali yaman olmak: Gün yüzü görmemek, çile çekmek, kaderi kötü olmak. Ör. Gurbetlik yaman olu/Savrulu saman olu/Gurbete varan gızın/Halları yaman olu.

Hamamcı olmak: Şeytan atlamak, gusül abdesti almayı gerektirecek halde bulunmak.

⁴²⁷ Erzurum ve çevresinde “güleç” biçiminde kullanılmaktadır. Bk. Nusret Karasu, Çeşitli Yönleri İle Erzurum ve Çevresi. XXI. Ulusal Verem Savaşı Derneği, Erzurum, 1968, s. 275.

Hamamlık: Genelde ebeveyn odasında yıkanmak için gömülü biçimde küçük banyo.

Hameni: 1. Şu anda, yeni, biraz önce. 2. Sürekli

Hamut: Araba koşumunda atların yahut öküzlerin boyunlarına geçirilen, üzeri meşin kaplı ağaç çember ya da içi saman, kıtık vb. dolu meşin halka.

Handal: Tarlalarda ekilecek sebze türlerine göre ekim alanı ayırmak.

Hapese: Şimdi, biraz önce

Haral: Elde dokunan büyük çuval.

Haranıkazan: Genellikle düğün yemeklerinin yapıldığı, keşkeğin kaynatıldığı kulpları yanda, büyük, bakır kazan. Köyde hali vakti yerinde olan ailelerde bulunur ve düğün dernek işlerinde kullanılmak ödünç istenir. Ayrıca cenaze defin işlemlerinde sıcak su için bu kazanlar kullanılır.

Hariç: Olgunlaşmamış, ham. (Bu kelime “ruhu hariç” söz kalıbında geçmektedir.)

Harmanlık: Samanlık.

Harmanyüzü: Harman önü. Temel geçim kaynağı hayvancılık olduğundan her hanenin kendisine ait bir harmanlığı vardır. Genellikle ahşaptan ya da kerpiçten ince duvarla örülmüş tavansız yapıdır. Arkasında bir bostan çevrilmiş olup ön kısmında sap yığmak, harman yapmak, tezek kurutmak işleri için belli bir alan ayrılmıştır. Harman yüzü aynı zamanda düğün dernek için, Ramazan’da geniş iftar sofraları için kullanılmaktadır.

Hasar tarlası: Domates, fasulye, biber gibi sebze ekmek için ayrılan yeşillik toprak.

Hasbut: Çam ağacından yapılan kağı tekerleği, tekerleğe takılan demir, kasnak.

Ha sıçtı, ha yüreği gitti(yandı): Aynı kapıya çıkmak, her iki durumda da aynı sonucun değişmemesi.

Hasuda: Bir tür muhallebi.

Hasudun töngeli göynümez: İsteksiz insanın işi rast gitmez.

Hasut göz: Nazar eden, nazar değdiren göz, kem göz.

Hasut insan: Kıskanç, başkasının iyiliğini, iyi duruma gelmesini istemeyen(kimse).

Haşadı çıkmak: Çok yorulmak, çalışacak dermanı kalmamak.

Haşat: 1. Bozulmuş. darmadağın olmuş. 2. Yorulmuş perişan olmuş.

Hatırını yıkmak: 1. Sözü dinlememek, saymamak. 2. Gönlünü kırmak.

Havanın ağıp dönmesi: Yağmurun yağacağını önceden belli eden hava olayları, havanın açılıp kapanması.

Havaslamak: Özlemek, hasretini çekmek.

Havezek: Olması gereken yerde olmayıp sürekli gezen, gezente.

Havdumak: Havdırmak, yukarıya kaldırmak. bk. ağıdirmek.

Havmak: Ağmak, bir tarafa düşmek.

Havut: Çeşme yalağı, banyolarda kullanılan içi suyla dolan taş.

Hayat: Küçükbaş hayvanlar için etrafı taş yahut tuğladan örülen ağıl. Hayat olarak kullanılan yer, evin güneş almayan, kuz tarafında yer alacak şekilde yapılmaktadır.

Hayat yannı: Bir yer adı.

Hazetmek: 1. Sevmek, hoşlanmak. 2. Canı kaynamak.

Heç (hiç) etmek: Değerlendirememek, işi berbat etmek.

Hedele hüdele yaz bi kale: Çelik çomak oyununda bir söz, sayma.

Hedele bedel: Karşılıkla yapılan.

Heder etmek: 1. Ağırbaşlılık göstermek, olgun davranmak. 2. Utanmak. 3. Kendini yiyip bitirmek, üzülmek.

Heğil heğil etmek/olmak: Yorgunluktan nefes nefese kalmak.

Hedik: 1. Kırılmamış, haşlanmış mısır.

Heküğe: Su yolu.

Helbet: 1. Elbette, tabi ki. 2. Şüphesiz, her halde.

Helik: Küçük taş, odun parçaları.

Helle: Unla suyun bulamaç hale getirilmiş biçimi.

Helvani: İçerisinde helva yapılan tencere.

Her boyaya girmek: Çıkarı için şekilden şekle girmek, kendini farklı kişiliklerde göstermek.

Herek: Uzayan fasulyelerin tutunması için dikilen fasulye sırtığı.

Herekleme: Sırık dikme, fasulye ocaklarını sııklama.

Her it kendi çöplüğünde yigitler: Her horoz kendi çöplüğünde öter.

Herk: Sürülmüş tarla.

Herk etmek: Boz bırakılmış tarlanın sürülüp bırakılması. Biri hasat kalktıktan sonra diğeri ise ekileceği zaman olmak üzere herk edilen tarla iki kez sürülmektedir.

Hetelek: Acelecî.

Hevilçek: Evet, hatırladım anlamında ünlem.

Hezen: Ahşap yapılarda kullanılan uzun ağaç.

Hezen gibi uzatmak: Bayıltmak, (birini) bayıltacak kadar dövmek.

Himbıl: Uyuşuk, ağır, faal olmayan.

Hınzır: 1.Ad. Domuz. 2. Genellikle hoş giden bir davranış veya durum için şaka yollu söylenen bir söz. Ör. Dilber'de bir kurum, bir eda. Bir de güzelleşti hınzır. - S. F. Abasıyanık. 3. sıfat Yaramaz, haylaz. 4. Sıfat. Katı yürekli, kötü düşünen, gaddar. "Hortlasın mezarında öyleyse, hınzır herif, dedi." - İ. H. Baltacıoğlu. 5. Sıfat. Kurnaz, içten pazarlıklı.

Hırtlak: Gırtlak, boğaz.

Hırtlaklamak: Gırtlaklamak, boğazını kesmek, boğmak.

Hısım gavım bilmek: Bk. birbirci olmak. Milliyetçi, akrabalarını sahiplenene, tutan, kollayan.

Hırs: 1. Aşırı istek. 2. İnat. 3. Hiddet, kızgınlık. 4. Azar, ağız payı.

Hırsanmak: 1. Hiddetlenmek. 2. İnat etmek. 3. Azarlamak, ağızının payını vermek.

Hışım: Yara yahut zehir, çıban.

Hışım çıkasica: Bir beddua.

Hışır: 1. Parçalanmış, 2. Çürümüş ya da parçalanmış, kullanılamaz hale gelmiş meyve, sebze yaprağı.

Hışırı çıkmak: Çok yorulmak, yorgunluktan iş yapamaz olmak.

Hışır olmak: Bk. hışırı çıkmak.

Him: Bina temeli, temel için açılmış kanal ve çukurlar.

Holasa: Şakacı güldüren.

Hombuluk: Bir tür hayali varlık, çocukları kaçıran canavar.

Hopal: Eniğin büyüğü.

Hopallanmak: Büyümek, yürüyecek hale gelmek.

Horamşa⁴²⁸: Bir yer adı. Bu ad, kaynaklarda Kastamonu'nun Terzi ve Kırık Köyleri hududunda bulunan, halk tarafından Horamşah adıyla anılan bir mevki olarak da rastlanmıştır. "Horamşa hor, böyle diyoduk o mehleye, evleri hep direk üstündeydi. İlk önce Azük ev yaptı oraya. (K.K 26)"

Horul horul akmak: Kesilmeden, devamlı surette fazla akmak.

Horunmak: Savunmak, korunmak.

Hortlak: Çocuklar yaramazlık yaptığında onları korkutmak için söylenen söz. Hortlak çoğunlukla mezarlardan hortlayarak (çıkarak) evlere gelmektedir. Korkunç yüzlü ve çocukları alıp kaçıran bir canavar olarak tasvir edilmektedir. Çocukları korkutmak için ve söyleyen kişi aynı zamanda suratını korkunç bir şekil kazandırarak şu tekerlemeyi söylemektedir: Hortlanbuz /Burnum düz/ Kulaklarım çuvalduz/ Yiyeceğim bi oğlan bi kız.

Hortlanbuz: Korkunç hayalet, aniden ortaya çıkan, çocukları kaçıran canavar.

Hozan: Bir ot adı.

Höbek: Patates, saman, ot höbeği. Küçük yığın, yığıntı.

Höllük: Anadolu'nun kimi yerlerinde, kundak çocuklarının altına kundak içi bezi yerine konulan, kuru, elenmiş ince toprak. Höllük çamlık taraflarından alınan kırmızı, yumuşak topraktan yapılır. Toprak, elekten geçirildikten sonra küçük taneli hale getirilir, biraz ısıttıktan sonra iki bez arasına konulup makat kısmını saracak biçimde bez amaçlı kullanılır.

Höl gibi olmak: Yağmurda ıslanmak, ıpsıslak olmak.

Höşül: Ağızdan akan salya, köpük.

Höşül gibi: Karışmış, kirlenmiş, bulanık su.

Höşülü akmak: Ağızdan suyu akmak.

Hötelek: 1. Acelecî. 2. Olur olmaz her şeye karışan, dengesiz, ayarsız. 3. İş bilmez.

Höykentü olmak: Bir insanın üzerine söz ve davranışlarıyla fazlaca yüklenmek.

Höykürmek:

Hullu has: Doğru dürüst, uygun biçimde.

Hullu iş yapmak: Düzgün, gerektiği gibi çalışmak.

Huğ: Kamıştan veya sazdan yapılan küçükbaş hayvan barınağı.

Huylu: Eserli, hasta.

Huylanmak: Olmayacak nedenlerle huzursuz olmak, işkillenmek, kuşkulananmak, rahatsız olmak.

Hürgüş: Hörgüc, boyun.

Hüşümlenmek (Hüşümlemek): Yalnızken, vesveseye kapılıp korkmak.

-I-

Iba: Çiğ, sabahları bitkiler üzerinde bulunan yağmur damlası.

İgruplu: Düzenbaz.

İpirahat: 1. Oldukça rahat sakin.2. Ortalığın sakinleşmesi.

⁴²⁸Bakınız: https://tr.wikipedia.org/wiki/Kırık,_Kastamonu (19.02.2109 tarihinde görüntülenmiştir.)

Irgat orağı gizlemek: Çalışanları avare etmek.

İrı: 1. Acı bildiren ünlem. 2. Kınama anlamalı ünlem.

İkbal: Şans, talih.

İkbala⁴²⁹: Nasip kismet, şansa kadere, bakalım sonu nasıl olacak.

İkılamak: Hastalıktan, yorgunluktan sık sık nefes almak.

İlağup: Lağup, lakap.

İlgara: Boyna, sürekli, devamlı olarak.

İlincak: Küçük çocuk salıncağı, kadınların tarlada çalışırken bebekleri uyutmak için kurduğu basit salıncak.

İlştirmek: Kaynamış suyu soğuk su ilave ederek el yakmayacak derecede ısını ayarlama.

İmık: Örn. İmık bir yer bulup geceyi orda geçirdiler.

İpirahat: 1. Oldukça rahat. 2. Oldukça sakin, uslu.

Irgalamak: Sallamak, hareket ettirmek. 2. Beni ırgalamaz: Alakadar etmez, umursamayı gerektirmez.

Irgat etmek: 1. İşçi yevmiyeleme. 2. Yardım etmeye adam çağırma.

Irgat olmak: Irgatlık etmek, ücret karşılığında çalışmak.

İras gelmek: Rast gelmek, isabet etmek.

İrimin kırımın lafı: Onun bunun sözü, aslı olmayan laflar.

İrip ırıp: Bk. urup urup. Aniden hissedilen ağrı neticesinde söylenen acı ünlemi.

İrzi kırık: Namus bilincinden yoksun, ar namus tanımayan, ahlâksız.

İsırgan: 1. İnsanın derisine temas ettiğinde rahatsızlık veren bir tür bıtıraklı yakıcı bitki. 2. Isırma özelliğine sahip olan.

İsurgu Evliyası: Bölgede, dış ağrısı dolayısıyla gidilen evliya mezarı.

İsıtma dutmak: Ateşlenmek, sıtma hastalığına yakalanmak.

İsırgu: Diş ağrısı, ağızda kaşıntı, kabarcık ve diş ağrısı yapan ağız hastalığı.

İşgın: Ağaç sürgünü. Örn. Kestaneyi budallar/İşgın vermesin deyin/Bizi köyden govallar/Güzel sevmesin deyin.

İşıldak: Parlak ışık saçan, etrafını aydınlatan oyuncak.

İşmar: Halk ağzında, ad. El, göz, kaş ya da başla bir şey anlatmaya çalışan işaret, davranış, ima.

İşmar etmek: Kaş, göz etmek, kaşla gözle işaret vermek.

-İ-

İbal: İnsan lakabı.

İban: İnsan lakabı.

İbanlamak: Yenmek, üstün gelmek, üstüne bitmek.

İçi karalı: 1. Fesat, isteksiz. 2. Mec. İçi Kurtlu.

İçikızıl: Bir mantar türü.

İçine sinmemek: Tatmin olmamak, kabullenmemek.

İçkilde bırakmak: Merak içinde bırakmak.

İçkilde kalmak: Haber alamamak, merak içinde kalmak.

İçkillenmek: Şüphelenmek.

İçlik: Geçmişte kullanılan gömlek işlevinde bir kıyafet.

İç yağ: Hayvan kesildikten sonra vücudundan alınan yağ. Yağlar önce hafif eritilir, geriye kalan kısmı çaplanır, tuzlanır telis çuvallara konularak yüksek ve serin bir yere kış için kaldırılır.

İdare lambası: Sac veya tenekeden yapılmış, ters huniye benzer, alt kısmındaki hazne kısmına gaz yağı konulan, üstte borulu kısmında yağ bulunan haznenin içine ise fitil salınarak kullanılan aydınlatma aracı. Elektriklerin olmadığı ve löküslerin kullanılmadığı dönemlerde kullanılmıştır.

İğ: Ağaçtan yapılmış, pamuk, yün ve benzeri şeyleri eğirmekte kullanılan, ortası şişkin, iki ucu sivri alet.

İkcinme: Korkmak, çekinmek, cesaret edememek.

İkilemek: Tarlayı iki kez sürmek.

İlahi çekmek: İlahi söylemek.

İlayığını bulmak: Bk. mehelini bulmak.

İlayığına düşmek: Bk. mehelini bulmak. Dengini bulmak, ayarında biriyle oturup kalkmak.

İlenger: Derinliği fazla olmayan büyük bakır sahan.

İlenme (ilinme): Beddua etme.

İlgisini almak: Kafasını takmak. Örn. Cenaze evine çocuk götürülmez, çünkü o yaştaki inanların ilgisini alır.

İliğine işlemek: İçine işlemek, bütün zerreleriyle hissetmek, etkilenmek.

İlezir: Rezil, rüsva.

⁴²⁹ Bakınız: Muhtelif Çarşamba ağzı derlemeleri.<http://turkcesivarken.com/yazismal-ik/viewtopic.php?f=6&t=5614>

İlezer gaşmer olmak: 1. Elalemin gözü önünde rezil duruma düşmek. 2. Toplumda itibarını kaybetmek.

İliğini emmek: Bütün varlığını elinden almak.

İlik: Düşme.

İlikleme: Hayvanın boğazındaki can damarını kesip canını çıkarma.

İlinme: Bk. ilenme.

İlle: İlla.

İlezer kepaze olmak: Rezil olmak, gülünç duruma düşmek.

İlistirden geçirmek: 1. Ayrıntısıyla incelemek. 2. Titiz davranmak.

İlkin: İlkten, ilk önce.

İmirin iti: Sahipsiz, bakımsız kalmış (kimse).

İmirin iti gibi titremek: Açlıktan ve soğuktan titremek.

İndük: İnsan lakabı.

İnküplü: Öncelikle, en önce.

İnsan şaşırınca karısına bacanak dermiş: İnsan şaşırmaya görsün, olmadık işler yapmaya başlar.

İpini çeksen bin yamalığı dökülmek: Çok fakir ve perişan yaşamak.

İpini sürümek: Çile çekmek, yoksulluk içinde ömür sürmek.

İrbük: İbrik(sürahi), içine su konulan kap. Her evde, yanan sobanın üstünde mutlaka ibrik bulunur. Abdest almak yahut ayakyolu için sobanın üstünde hazır bulundurulmuş su kabıdır.

İskembi: Bir tür sandalye.

İsraf olmak: Bedeni aç susuz ve yorgun bırakmak, sel sefil bırakmak.

İsraflık gecesi: Perişanlık gecesi. Köylünün birçok seneler yaylada düzenlediği eğlence türüdür. Köyün gençleri çadır kurarak gece boyu uyumadan ve sohbet ederek vakit geçirmektedir. İsraflık, gece uykusuz geçirildiği için bedenin yorgun düşmesi haline israf edilmesi denmektedir. İsraflık gecesinde eğlenceye icabet edenlerden para toplanarak keşkek pişirilmektedir.

İssot: Yakıcı (yakılcan) biber.

İstifar etme: İstifra, kusma, mide boşalması.

İşgefe: Lavaştan daha ince dürümlük yufka.

İş götüne dar gelmek: İşten kaytarmak için bahane aramak.

İşin gücün gavulluk (gavurluk): Aklın yaramazlığına daha çok çalışıyor.

İşinin adı ne: Elbette bu işi sen yapacaksın, bu senin işin anlamına gelen söz.

İşlemek: Dayak atmak, dövmek.

İt dirseği: Ellerde yahut göz çevresinde çıkan, sivilce, yara.

İt gibi çemkürmek: 1. Sağa sola dalaşmak, laf atmak. 2. Konuştuğu kadar icraatta bulunmamak.

İt gibi sürünmek: Perişan ve çaresiz bir halde olmak.

İtim akıl: Akılsız, ele besleklik yapan (kimse)

İt itin etini yemez: Kötülük peşinde olanlar birbirinin ayağına dolanmaz, birbirine zarar vermez, birbirinin destekçisi olur.

İviğini didiğini deşmek: Ayrıntısına kadar sormak, öğrenmek.

İviğini didiğini sormak: Ayrıntısına kadar sormak, sorguya çekmek.

İyi ile gez yoku bulaşsın, kötü ile gez boku bulaşsın: Arkadaş seçiminin önemini ifade eden bir atasözü.

İzayın yapmak: İnadına yapmak.

İzengü bahası: Düğünlerde gelin, erkek evine getirilip attan inerken kaynananın verdiği hediye. Bu hediye kap kaçak, tosun yahut küçük tarla yahut bostan olabilir.

İzinname: Resmî nikâh belgesi, evlilik cüzdanı.

-K-

Kabakçı: 1. Ordulu, Ordu iline mensup kişi. Yörede kabağın çok yetiştirilmesi ve kabakla ilgili yemeklerin çeşitlilik arz etmesi sebebiyle Ordululara köy ahalisi tarafından yakıştırılan bir sıfat. 2. Kabak seven, kabağa düşkün kimse.

Kabuklarıyla kavrulmak: Güç şartlarda geçimini sürdürmek, kendi imkânlarıyla geçinmek.

Kadıya müftüye danışmak: Akıl almak, bilgili kişilerin fikrini sormak.

Kafadağı: Bir yer ismi.

Kafadan yeğnik: Deli, saf, hafif davranışlar sergileyen.

Kağnı Burmacı: Bir yer ismi.

Kah: Herhangi bir şeyin uç kısmı, dışla teması olan, tarlanın uç sınırları.

Kakışlamak: 1. Sözleriyle incitmek. 2. Dürtmek, dürtüklemek. 3. Dövmek yerine gözdağı vermek.

Kalduruk: Orman arazilerinde görülen, geniş yapraklı ve yaprağından dolma sarılan bir bitki.

Kalibının adamı olmamak: 1. Cüssesine göre davranamayan, cesaret gösteremeyen,

görünüştünden farklı. 2. Yerine, mevkiine yakışmayan kişilikte olan.

Kaltak: 1. At eyerine benzeyen oturak. 2. Oruspu tiynetli kadın.

Kan alacak damarı olmamak: Eldeki bütün imkânları kaybetmek, güçsüz kalmak.

Kanı baozuk: Nesebi belirsiz, mayasız, ahlâksız.

Kanı karışmadık: Yabancı, kan bağı bulunmayan, akraba olmayan.

Kararına binmek: Tam kıvamına gelmek, ölçüsünü ayarını yakalamak.

Karalaması gelmek: Askerde ölen kişinin ölüm haberinin gelmesi, tebligatname.

Karalık: Kara önlük, eskiden ilkokulda giyilmesi zorunlu olan kumaştan dikilme siyah tek tip önlük. Kızlar için dikilenler genelde arkadan düğmeli olur. Ön tarafından boydan boya düğmesi olan dikimler de vardır. Ön tarafında aşağılarda bir yerde iki ya da tek cep mevcuttur. Ceplerde muhakkak beyaz bir mendil taşınması zorunluydu.

Karasakız gibi yapışmak: Sırnaşmak, askıntı olmak, musallat olmak.

Karasu: Ölüm. Ör. Ocağına kara sular ensin.

Karasuya düşmek: İçinden çıkılamayacak derecede kötü durumda olmak, bitmek, tükenmek.

Kara yaslar göresin: Beddua. Allah hanene kötü ölümler versin.

Kara yas tutmak/bağlamak: 1. İnsanı derinden etkileyen bir ölümün yasını tutmak. 2. Derin bir üzüntülü içinde olmak.

Kargaç: Büyük kazanlarda yapılan yemeği ya da kaynatılan herhangi bir şeyi karıştırmaya yarayan ağaçtan sopa.

Karı duz der, götün dız der: Ev geçindirme ve geçim zorluğunu anlatan bir söz.

Karıklı: Buğday ve arpanın birlikte ekilmesi.

Karıklı ekmek: Buğday ve arpanın unu karıştırılarak yapılan ekmek.

Karyola: Üzerine yatak konulup yatılan tahta ya da metal kerevet.

Katıl: Eski yapı evlerde taş duvarın üzerine konulan kalın kalas.

Kayış: Kemer.

Kayış atmak: Haksızlık yapmak. Kayış, kağın oku ile boyunduruğu birbirine bağlayan deri bağıdır. Öküz arabalarında güç dengesini sağlamak için kayış, zayıf güçlü olan öküzün tarafına çekilmektedir.

Kayınmak: Karda kızakla, kayakla ya da naylonla kayma.

Kazık kakmak: Sabitlemek, kalıcı olmak.

Kazı koz, gocağarıyı kız anlamak: Yanlış duymak, tersini anlamak.

Kazı koz yüklüyü kız anlamak: Söylenenleri yanlış anlamak, duyduklarını zıttı anlama gelecek biçimde yorumlamak.

Kebe (kepe): Sanayi ürünü çuka.

Keçinin uyuzu suyun gözünden su içer: İşin ehli olamayan kişinin faydadandan çok zararlı dokunur.

Kef: Yemeğin üzerinde oluşan tabaka.

Kehriz: 1. Cağ kanalı. 2. Lağım atığı.

Kehrizin enüğü: Bir hakaret sözü.

Kekeç: Tat, kekeme.

Kekil Hamit: İnsan lakabı.

Kelek: Ekseriyetle koçların, iri koyunların boynuna asılan tenekeden, çana göre büyük ama yeğnik zil, ses çıkaran tasma. Kelek veya çanlar hayvanların nerede olduğunu hangi haneye ait olduğunu, yahut akşamüzeri eve geldiğini haber veren işlevlerde kullanılmaktadır.

Kelem: Pancar.

Kelep: (Yumaktan farklı olarak) aynı özellikte ve renkte iplerden halka oluşturacak biçimde düzgün bir araya getirilmiş çilesi, demeti.

Keliğimin enüğü: Kapımı bekleyen beslek, hizmetkâr anlamında hakaret sözü.

Kelik: Çoban barınağı yahut bostan beklemek için ağaçtan derme çatma yapılan çadır.

Kelle atmak: 1. Ekinin kelle dökmesi, kelle çıkartması. 2. Sapların zamanında biçilmediğinde tanelerini düşürmesi, araziye dökmesi.

Kelleyi kıvırmak: Ekinin kelle (tane) vermesi.

Keltek: Derin olmayan, yoka, az su alan kap.

Kem: Otları, tahıl saplarını veya desteleri bağlamakta kullanılan bükülerek ip biçimine getirilmiş ot.

Kemçük: Zayıf yüzlü, dişsiz.

Kemre: Ahbun, hayvan gübresi.

Kenef: Bok, pislik.

Kenefhane: Tuvalet

Kenefin enüğü: Bokun evladı anlamında kullanılan hakaret sözü.

Ken gütme: 1. Kin gütme. 2. Tersine tersine, iş yapma, zıt gitme, zıtlasma.

Kenleşmek: Tartışma, gözleşme.

Kepaze: Rezil.

Kepeği kesilmek: Rızık kesilmek.

Kepek savuruyor: Karın rüzgârla savrulurak yağması. Rüzgârın karı savurması, aynı zamanda “savurgun” ifadesi de

kullanılmaktadır. Örn. Kar yağar ipek gibi/Savurur kepek gibi/Vermedi anan baban/Kaldın mı köpek gibi.

Kepenek: Kelebek.

Kerpiç: Hayvanların arazide yaylıma çıktığında bıraktığı gübrelerinin kuruyarak tezek durumuna gelmesi.

Kerpiç yığını: Tezek yığını.

Kerkinmek: Tacizde bulunmak, etkileyerek aciz bırakmak.

Kertmek: Kertik etmek, çentmek, gövdesini yontmak.

Kertük: Kertilmiş, çentik atılmış.

Kes: İri taneli saman, harmanda, tınasın savrulması ile buğdayın ve samanın birbirlerinden ayırımından sonra, ince samanın dışında, irice kıyılmış olarak ortaya çıkan saman irisi.

Kese: Kısa yol, kestirme yol.

Kesek: Bir parça, kesilmiş bir kalıp.

Keseri kendine yontmak: İşi, kendi menfaatini gözeterek yapmak.

Kesmük: 1. Yenen meyvelerin artan kısmı. 2. Parça, bütünden arta kalan kısım. 3. İzmarit.

Keş: Çökelekten, elde top top yapıp kurutularak elde edilen yiyecek.

Keşen: Öküzlerle sürüklenerek çekilen ağaç tomruğu, kütük.

Keçenlik: Odunluk, büyük kütüklerin yığıldı yer.

Keşik: 1. Sıra, nöbet, 2. Köy arazisinden ekinler ve samanlar kalktıktan, arazi yaylıma uygun hale geldikten sonra, köydeki bütün büyükbaşların sürü halinde her haneden bir kişinin seçilip sıraya konarak gütmesi.

Keşiş: Gavur (papaz).

Keşişin enüğü: Gavur tohumu, gavurun evladı anlamında hakaret sözü.

Kevilmek: Eti budu kalmamak, kemikleri çıkacak kadar zayıflamak. BU durum yörede bir hastalık olarak tarif edilmektedir. Ellerin kevilmesiyle damarlar çekilmekte, kemikler zayıflamaktadır.

Kez: Ahşap yapılarda ağaçların dışa sarkan kısmı.

Kezyarma: Koyunların ilk defa olarak dönemi gelip de yavru yapmaması, kısır kalma, iki yıl üst üste koyunun yavru lamaması.

Kıcı ile dağ devirmek: Sakarlık yapmak.

Kıkırdak: Koyun kuyruğunun kavrulduktan sonra yağı akıtılmış kısmı.

Kıkır kıkır gülmek: Gevrek gevrek gülmek.

Kılıcı keskin olmak: Sözüünü geçirmek, sözü dinlenir olmak.

Kılıç: Yer yaygılarının dokumasında kullanılan kılıca benzer ahşap alet.

Kılı yülemek: Çok keskin, ağzı aşırı yülenmiş.

Kırk yıl hatırını gütme: Yapılan iyiliği unutmamak, vefalı davranmak.

Kırtuşlu: Kenarları kırtışlı bakırdan tabak.

Kısırik: Aralık, mesafe.

Kış ağzı: Kış başlangıcı.

Kışla: Kış mevsiminde kullanılan hayvan yatağı.

Kıtmak: Toprağı aletle dövmek, topul parçaları ufalamak, düzlemek.

Kızan: Daha çok hayvanlar için, kızışma.

Kızana gelmek: Kedi ve köpeklerin kızışma dönemi.

Kızana gelmiş köpek gibi dolaşmak: Aranma, bu niyetle sağa sola gitme.

Kızbaşı: Düğünlerde, geline hizmet eden kişi, gelinin arkadaşı.

Kızılguruk: Bir yer adı.

Kızınmak: 1. Kışkanmak. 2. Esirgemek, vermemek, göstermemek. Ör. Kimin malını kimden kızmıyorsun?(Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü.)

Kikirdemek: Kıkır kıkır gülmek.

Kil: Islandığı zaman çeşitli şekiller alabilen, geçirimsiz yumuşak yağlı bir toprak türü. Yörede kil, birçok işte kullanıldığı için öneme sahiptir. Bu sebeple birçok yerde kil ocakları açılmış, buradan temin edilen toprakla evlerin sıvası, zemin şapı, yıkanma, çamaşır bulaşık yıkama işlerinde tercih edilmiştir.

Kilci: 1. Kil işiyle uğraşan. 2. Reşadiye ve yöresi halkı için kullanılan bir yakıştırma, sıfat.

Kiminin evi yanar, kimi saplık üteler: Kimse kimsenin derdinden bilmez. Kimi post derdinde kimi can derdinde atasözüyle benzer anlamadadır.

Kip: Kayım, sağlam, güçlü, sıkı.

Kip bağlamak: Sıkıca, kayım biçimde bağlamak.

Kip gelmek: Dar yahut sıkı gelmek.

Kirik: Yeni doğmuş at yavrusu.

Kirkit: Ağzı tarak gibi dişli olan, kilim, çul ya da halı dokuma aleti.

Kirkit: Hamurun dastara dökülmesinden sonraki süreç.

Kirkiti gelmek: Hamurun kabarması, kıvama gelmesi.

Kirkor: Erkek ismi, ermeni olan adam.

Kirtik: Sabun kalıbının erimiş, küçülmüş hali.

Kişnek: Oynak, hareketli, çok gülen (kimse).

Kocayıp goruk olmak: İhtiyarlamak, ihtiyarlayıp işe yaramaz hale gelmek.

Koğucu: Meseğücü, dedikoducu.

Kohrak: Yaşlı.

Kok dede: Sözlü anlatılarda geçen, kötü karakter, çocuklara zarar verme, onları alıp götürme özelliğine sahip yaratık. Fötlekten farklı olarak "kok dede" fiziksellik yönleriyle değil daha çok, çocukları alıp götürme fonksiyonuyla anlatılır.

Kokucuk: Masallarda geçen, korkutucu, çocukları kaçırp mağarasına götüren hayali varlık.

Kolumpiçak: İnsan lakabı.

Kopil: 1. Arsız sokak çocuğu. Ör. Mahallenin kopilleri ellerinde fener, kapı kapı dolaşır para toplarlarmış.-R. Enis. 2. Babası belli olmayan çocuk.(Rumca erkek çocuk, piç.)

Kork, korkmazdan kork Allah'ını bilmezden: Değeri, ölçüyü yitirmiş insanların tehlikeli olduğunu anlatan bir söz.

Koşaca: Bir yer adı.

Kovdurmak: At koşturmak.

Koyundan kalmış köpeğe dönmek: Değerden düşmek, rezil rüsva olmak, bozulmak.

Köbeme: Döşeklerde yünün kabartılıp tekrar içine konularak toplanması ve bozulmasını engellemek için şilteye bir alttan bir üstten gidilerek iğneyle dikilmesi

Könne: Yaşlanmış.

Köklük: Yer adı. Odunu alınmış, Kökleri sökülmiş yer.

Kökü kövregi olmaduk: Geçmişi olmayan, soyu soppu bilinmeyen (kimse).

Kölük: İri kuyruklu koyun cinsi, yoz, doğurmamış koyun.

Köm: Tamamen, toptan, bütün. Ör. Bayrama kadar kömden alışveriş yapılmaz.

Kömüş: Manda (camış) türünde büyükbaş hayvanın genel adı

Kömüş inadı: Aşırı inatçı.

Kömüş yıktığı geçidi bilir: Herkes, kendini bilir, hatasını anlar.

Köp: Öküz arabasında tekerleğin ön ve arkasına enlemesine konulmuş uzun yassı tahta.

Köpün yüksek tarafına oturmak: Kazanacak tarafı tutmak, güçlü olanı kayırmak, o tarafta yer almak.

Kör münkür: Yapılanları inkâr eden, kıymetini bilmeyen, vefasız, değerbilmez.

Körsü: Köstebek. Daha çok yaylada görülen, toprak altında yaşayan zararlı bir canlıdır. Etli topraklarda varlık bulur. Yer altında kendine yol yapmak için toprağı yukarı tepen, araziye delik deşik eden bir hayvandır. Lakin zararı insandan çok pezü, fide (pancar) diklikmiş yayla bostanlarıdır. Körsüyü uzak tutmak amacıyla her biri taş duvarlarda çevrilmiş yayla bostanlarının dış kısmında bir baştan bir başa 20-30 cm derinliğinde(duvarın hemen bitişiğinde) istisnasız uzun kanallar açılmıştır.

Körsü gibi tepmek: İşi, belli etmeden yapmak.

Körük pınarı: Yaylada bir çeşme adı.

Körü vermek: Birinin başına gelen kötü duruma sevinme, içine düştüğü kötü hali yüzüne söyleme.

Kös: Ağaçtan yapılan bir tür sürgü, kapı kilidi.

Kös kös gitmek: Kızarıp bozarak bir durum karşısında bulunduğu yerden ayrılmak zorunda kalmak, dersini almak.

Köslemek: Kapıyı arkasından sürgü ile kitleme.

Kösüre: Aletlerin ağzını bilemek için elle döndürülerek yuvarlanan bileyi taşı.

Kövrek: 1. Kurumuş ot, calaz. 2. Mısır tanelerini tutan gözeli, kabuksu kısım.

Közküreği: Köz alıp vermekte kullanılan sac kürek.

Kulak asmamak: Önem vermemek, üzerinde durmamak, bir iş yaparken dikkatini vermemek.

Kulplaşmak: Kazanı yahut bir eşyayı, iki kişinin iki ucundan tutarak taşıması.

Kulp uydurmak: Bahane bulmak.

Kurbağa boku: Yosun.

Kurban gözü: Nazara karşı korunmak amacıyla bayramda kesilen kurbanlığın gözünün çıkarılarak kurutulup eve asılması.

Kurtarma: İşi bitirmek, nihayete erdirmeye, sonunu getirme. Ör. El birliği ile gayret edip şu tarlayı ikindiye kurtaralım.

Kuruyup kövreye dönmek: İyice zayıflamak, bitkin düşmek, cılız kalmak.

Kuşlastığı: Sapan.

Kuyruğunu kaldırsan üstükarı gözükme: Perişan, yiyecek ekmeği olmayacak derecede fakir olmak.

Kuz: Güneş görmeyen yer.

Kücü: Halı ve yaygı dokumacılığında tezgâhtaki ipin dolaşmamasını sağlayan bir tür düzenek.

Küflet: Ev halkı, nüfus, hanedeki boğaz(masraf) sayısı.

Küfür atmak: Küfretmek.

Küfürcü: Küfür atan, çevresinde bu yönüyle tanınan (kimse).

Küfük: Çürük, içi boş.

Külbastı: Zayıf, kötü, kuru kadın.

Külek: Tereyağı, pekmez vs. konulan ahşaptan yapılmış kap.

Kül haşkaş olmak: İşe yaramayacak derecede zarar görmek.

Küllük: Baca ya da ocaklarda mum lamba vs. koymak için yapılan çıkma.

Kümbet: Perşembe Yaylası sınırlarında yer alan, mezarlıkların ve mesire alanının olduğu mahal.

Küpelü kazan: Düğün yemeklerinde, çoğunlukla etin pişirildiği, kulpları yanda olan küçük kazan.

Küp çökeleği: Kışın kullanılmak üzere çömlöklere basılan ve toprakta muhafaza edilen çökelek.

Kürelemek/kürülemek: Kürüyerek itelemek, ileriye doğru itelemek.

Kürt Duzlası: Yaylada bir yer adı. Yaylaya yakın bir yer olan Kürt tuzlasına, konargöçer biçimde yaşamakta olan Kürtler yerleşmek istemiş, köylünün müdahalesi ve mücadelesi dolayısıyla bu yer, başkalarının elinden böylelikle kurtarıldığı için adı Kürt Tuzlası kalmıştır.

Kürümek: Herhangi bir zemin üzerindeki kar, çamur gibi birikintileri kürekle ya da benzer aletlerle ileriye doğru itmek, iterek toplamak.

Küsgü: Küskülemek için kullanılan kütük, kalın ağaç gövdesi.

Küsük: Küsmüş (kimse).

Küsülü: Küsmüş, darılmış(kimse).

Küsüşük: Birbirine küsmüş, küsülü olan kümseler.

Küt: Felçli. Ör. Küt garı yine yaptı yapacağını.

-L-

Lafçı: 1. Laflamaya, sohbet etmeye düşkün. 2. Mec. Laf taşıyan, dedikoducu.

Laf ebesi: Lafçı, çeşit çeşit laflar bilen, laf söylemede beceri sahibi.

Lafı sözü çıkmamak: Hakkında dedikodu yapılmamış, olumsuz bir durum söylenmemiş.

Laf olsun çanak dolsun: Öylesine, laf olsun diye konuşmak.

Lağum: Dinamit.

Lağup (ılağup): lakap

Lağup takma: Kötü ad takma.

Lalaş: 1. Sessizlik 2. Özensiz giyinen.

Lapurt: Rapor.

Lastik: Tamamı lastikten yapılmış bir tür ayakkabı.

Leğlenmek: Bk. zeklenmek.

Leyla gibi olmak: Deli divane, aklı başından gitmek, ne dediğini bilmez hale gelmek.

Leyla gibi dolanmak:

Lele: İnsan lakabı.

Lıgırt: Çok sulu çamur.

Lıg: Akarsuyla gelip biriken kum, kumlu toprak, taş çakıl.

Lıglamak: 1.Yorgun düşmek, 2. Tarlaya harkla gelen, suyun bir yere yaprak çamur vs. toplayıp yığıntı bırakması.

Lime: Deliksiz, fırın yapımında kullanılan tuğla.

Loğ: Silindir şeklinde, taştan yontulmuş, ortasında ağaç tutmaçları olan alet. Tavanı ve zemini çorak toprak ve samanla karılmış harçla, yığma yapılarak kapatılan eski evlerde, kil zamanla özelliğini kaybeder. Yani, örtülmüş bu yüzeyler yağmur gördüğünde yahut güneşte kaldığında aşınır ya da çatlar. Bu durumlarda, sıvanmış olan kil (çorak) biraz ıslatılarak loğ adı verilen aletle düzlenir, açılmış olan kısımlar kapatılmış olur.

Loğlamak: Kille sıvanmış yahut yığma yapılmış sıvanın loğ aletiyle elden geçirilerek tamir görmesi.

Lor: Yağı alınmış süttten yapılan bir tür peynir.

Lök olmak: Pişmemiş ekmek.

Löküs: Eskiden evlerde kullanılan gazyağı veya tüpgazla yanan aydınlatma aracı.

Löm sözlü: Ölçüsüz konuşan.

-M-

Mabal: Vebal.

Mabalı boynuna: Günahı, vebali üstüme.

Madımak: İlkyaz aylarında kırlarda kendiliğinden yetişen, yeşil yapraklı, ıspanak gibi yemeği yapılan bir ot. Yörede kuşpancarı adıyla anılmakta. Cücülle birlikte sulu yemeği yapılmakta.

Mada: Mide, iştah.

Madası almamak: 1. Beğenmemek, hoşuna gitmemek. 2.İştahı almamak, iştahsız olmak

Madasına bakmamak: İştahı olsun olmasın yemek.

Madası kaçmak: İştahı kapanmak.

Madası olmak: 1. İştahlanmak. 2. Niyeti olmak 3. Razılık göstermek, olumlu yönde kanaat taşımak.

Mahana: İleri sürülen sözde neden, bahane.

Mahana bulmak: Bahane bulmak.

Mahdum: Erkek evlat.

Mahsusçuktan: Şaka yollu, yalancıkıtan, karşılıklı anlaşarak, işin ciddi olmadığını bilerek. Örn. Mahsusçuktan bir fiske attım yüzüne.

Makat: 1.Kıç. 2.Anüs. 3.Sedir, divan örtüsü, evlerde tahtadan yapılmış oturak.

Makineci: 1. İnsan lakabı. 2. Süt makinesine sahip olup köylünün sütlerini belli karşılıkla çeken (kimse).

Maksi: Etek, ayak bileğe kadar uzunluğu ile her ortama uyarlanabilen ve farklı kumaşlardan tasarlanan etek türü. Parçalı, kloş, düz, yırtmaçlı ve baseni oturan balık formları gibi birçok farklı modelde tasarlanabilir.

Maksilik kumaş: Maksi türü etek için kullanılan kumaş türü.

Malakadan yaşamak: Bedavadan geçinmek.

Malamat: Berbat, sefil, zavallı.

Manahrem: Namahrem.

Mangır: 1. Bakırdan yapılmış. 2. Bakır para.

Mangır kazan: Büyük kazan, bakırdan yapılmış aş kazanı.

Mani: 1. Engel. 2. Boyna sürekli.

Mantu: Körelmiş bıçak.

Markalamak: Aşlamak, koyunların kırkıldıktan sonra tekrar sürüye katılması ve sürü içinde ayırt edilebilmesi için genelde sırt ya da boyun kısımlarına yağlı boya ile işaret koyma.

Marzuk Kızı: Yörede kullanılan bir kadın lakabı.

Mat mat bakmak: Bön bön bakmak, afallamış, sersemlemiş halde bakmak.

Mayasız: Cibiliyeti bozuk, karaktersiz, ahlâksız.

Mayası bozuk: Bk. mayasız.

Mayıl mayıl bakmak: Boş gözlerle anlamsız bakmak.

Mayılmak: Kendinden geçme, yorgunluktan sersemleyerek yayılıp uzanma, yatma. Örn. Mayıs mayılu, yayuk yayulu.

Mayra: Rumca ad. Marya. 1. Beş yaşından büyük veya damızlık dışı bırakılmış dişi koyun. 2. Dişi hayvan.

Mazan: Huzursuzluk, anlaşmazlık, kavga.

Mazan çıkarma: Kavga çıkarma, huzursuzluğa sebep olma.

Mazu: Kağnı ve arabalarda iki tekerleği birbirine bağlayan, kalın ağaç mil. Sürtünmene dayanıklı olduğundan meşe ağacından yapılır, Temas eden kısım iç yağıyla yağlanarak geçişler hızlandırılır.

Meğel: Bostan işlerinde toprağın çapalanmasında kullanılan, ağız geniş, bir sapa bağlı metal alet.

Mefasız: Bk. vefasız.

Mehel: Denk, uygun, yaraşır, yerinde. Örn. O senin mehelin değil, sen kim o kim!

Mehelini bulmak: Dengine düşmek, aynı ayarda olanla karşılaşmak. Bk. İlayığı bulmak, ilayığına düşmek. 2. Mec. Hak ettiği cezaya uğramak.

Mehelsimemek: Önemsememek.

Mehemmed adlı 7/40 ev: Çocuk ölümleriyle ilgili yahut mum dökme uygulamalarında adı geçen kutsallık izafe edilen isim ve ev. Çocuk ölmesin diye Mehemmed adlı 7 evden demir parçası toplanarak demircide döğdürülür ve kadına kolluk yapılır. Yahut Mehemmed adlı 40 evden kumaş parçası toplanarak çocuğa kıyafet diktirilir. Mum dökmede ise yine Mehemmed adlı 7 evden 7 mum alınır.

Mekap: Bir tür ayakkabı markası, her koşulda ve her yerde giyilebilen, dayanıklı, sert plastik tabanlı spor ayakkabı markası.

Mekri: 1. Bok. 2. Yılışık. Bu kelime Türk ve Altay inancında bir yol cinidir. Aldatıcı özelliğe sahiptir. Tek başına yola çıkan insanları kandırıp götüren ve kaybeden kötü bir ruhtur. İnsanları kandırmak için her türlü kılığa girer. Tanıdığı birinin sesiyle yolcuya seslenir. Eğer bu sesi duyan kişi dönüp bakarsa onu alır götürür, kaybeder. Böylece insanları peşine takarak azıtır, dağ başlarına bırakarak ölüme terk eder. İslamiyet öncesi dönemde şeytani bir varlık olarak kabul edilir. Anadolu halk kültüründe ve Türk dünyasında adı geçen bir varlıktır. Arapça mekr kelimesi ise (a.i.c.: mükûr): 1. Hile, düzen, dubârâ 2. Hile ile aldatma, anlamlarına gelmektedir. Örn. Mekri herife bak, yine insanlarla alay etmeye başladı. (Karakurt, Deniz Türk Söylence Sözlüğü, ekitap, 2011, F Klavye.)

Mellecim: Yaygara, birden çok kişi arasında çıkan kavga, gürültü.

Mellecim çıkarmak: Ortalığı velveleye vermek, çılgık atmak, feryat figanıyla herkesi başına toplamak.

Mellecim koparmak: Bk. mellecim çıkarmak. Bir anda, mellecimin ortaya çıkıvermesi.

Memesük: 1. Uyuşuk, girişken olmayan, insan içine girmeyen. 2. İştahsız.

Mendabur: 1. Asık suratlı, sevimsiz. 2. İğrenç, pis, uğursuz.

Menef: 1. İnsan lakabı. 2. Manav. 3. Yorgan yüzü. 3. Arapça menaf “yüce olmak”. Arapların İslamiyet öncesi taptıkları put. Kureyş ve Huzeyl kabilleri bu puta tapmaktaydı. Bu put hakkında kayıtlarda pek bilgi yoktur ama hayızlı kadınların bu puta yaklaşmamaları belirtilmektedir.

Menekşe Evliyası: Bölgedeki evliya mezarından birine verilen ad.

Menük: Daha çok cecim ve çulların dokunması için eğrimiş iplerden bir ağaç çubuğa dolanarak yapılan yumak.

Merdalacız: Bk. gocağrı soğukları.

Mere: Köyde bir yer adı 2. Mera, yazı, düz çayırılık.

Merucan: Tarlalarda, yol kenarlarında yetişen, yaklaşık 1 cm kalınlığında kavurması yapılan insanı saran, dikenli bir bitki.

Meseğü: Dedikodu. (Derleme Sözlüğü c: 9, TDK), biri hakkında arkasından olumsuz konuşma.

Meseğücü: Dedikoducu.

Mesel: 1. Bir hadiseye dayalı olayı anlatmak. 2. Masal, bilmece, fıkra, ders alınacak hikâye. 3. Lügatte benzer ya da benzeyen manasına gelen bu kelime Arapça, m-s-l kökünden türer. Cem'i emsal gelir. İstilah olarak mesel, kelimenin yapısındaki misal manasından hareketle halk arasındaki mütedavil, kalıplaşmış ve teşbih ve temsile dayanan ifadeler anlamına gelmektedir. Bunlar dilimizde atasözü ve meselle ilgili tabirler olarak yer alır. Durubu emsal ifadesi umum için kullanılır. Meselin üç ana unsuru vardır: yaygınlık, bir kasta dayanması, benzetme içermesi.

Mesel anlatmak: Sürükleyici bir olay yahut masal, hikâye destan vb. anlatmak.

Meymenetsiz: 1. Hayırsız, vefasız, uğursuz. 2. Suratsız.

Mıdara: Eğreti, sağlam ve dayanıklı olmayan, iyi yerleşmemiş. Ör. Lamba duvarda mıdara duruyor. 2. Kötü, işe yaramaz, güçsüz, çürük. Ör. Mıdara işin sonu böyle olur işte!

Mıdara etmemek: Minnet etmemek.

Mıdarası olmamak: İhtiyaç duymamak, minnet etmemek.

Mıcık: Küçük, minik.

Mık: Çivi.

Mıh sıçtı: Cimri, eli sıkı.

Mımbar: Hayvanın ince bağırsağı.

Mımık: Minik, küçük.

Mırı: İnsan lakabı.

Mırıği kırılmak: Şevki kırılmak, isteği kaçmak.

Mırık: Saman tozu, ince saman kırığı.

Mırıkları düşmek: 1.Üzgün olmak. 2. İnadi kırılmak. 3. Umudunu kaybetmek.

Mırıkları inmek: 1. Yatışmak, sakinleşmek. 2. kızgınlığı geçmek

Mısmıl: Halk ağzında sıfat. Musmul.1. Doğru, düzgün. 2. Eti yenen hayvan.

Mısmıl iş görmek: Düzün ve eksiksiz iş yapmak.

Mıtırız: Her şeye ağlayan, huysuz çocuk, uyumsuz kişi.

Mıyançı: Bir malın pazarlığı esnasında araya girip tarafların anlaşmasını sağlayan kişi, aracı.

Mıymıntı: Sıfat. İnsanın sabrını tüketecek denli yavaş ve mızımızca iş gören, her işinde yavaş ve beceriksiz (kimse).

Mızgı bulanmak: Morali bozulma.

Mic: Genellikle büyükbaş hayvanlarda görülen, sırtlarında, deri içinde oluşmuş kurtçuk, parazit böcek.

Midesi dayfalmak: Açlıktan midesi kazanmak.

Millet bakaşukana teneşüre yakaşukana: Elden ayakta düşmeden ve uygun yaşta ölmeyi dileme.

Mimkin: Kesinlikle, asla, mümkün. Ör. Kuruldu başköşeye mimkin kalkmıyor.

Mintan: Ad. 1.Yakasız, uzun kollu erkek gömleği. 2. Gömlek üzerine giyilen kollu yelek.

Mintaks: Bulaşık deterjanı markası. Yörede fabrika yapımı sıvı deterjanların genel adı(mintax, bacım.).

Mitil: Ad. Halk ağzında yüz geçirilmemiş yatak, yorgan, yastık ya da minder.

Mitos gavuru: Ezelden beridir gavur olan.

Modur modur etmek: Fikrini açık açık söylemek yerine tavrıyla belli etme. Ör. İstedim babasından/Modur modur ediyö.

Momucuk: Çocukları korkutmak için sözü edilen korkunç, hayali varlık, canavar.

Mondula:Harmanlarda, dövenle boyunduruk arasındaki uzun bağlantı aracı.

Montgomer: 1. Naylon karışımından yapılma mont. General Montgomery'nin giydiği ceketin Türkçeye geçiş adı. 2. Kumaştan

veya deriden yapılan, genellikle belden kemerli, üstünde cepleri bulunan, gömlek, hırka vb. üzerine giyilen kısa, hafif giysi.

Motur: Traktör.

Mudul: Değneğin ucundaki sivri demir. Ör. Değneğin mudulu kırıldı.

Mukayet olmak: Göz kulak olmak, sahip çıkmak.

Mungariz: Perişan, kötü, değerden düşmüş.

Mungariz olmak: Her şeyi tükenmiş, perişan, yokluk içinde.

Murat alması: Mesut olmaması, mutlu olmaması, muradına ermemesi anlamında kullanılan beddua.

Musluk: Ebeveyn odasındaki banyo yapılan küçük yer.

Muşaveralı: Danışıklı.

Muşmu: Yumruk, yumrukla vurma.

Muzulluk: Zararlık, yaramazlık.

Muzulluk peşinde olmak: Yaramazlık düşünmek, zararlık peşinde olmak, cıdavu çıkarmak.

Mücerret: Kesinlikle,

Müdümlük olmak: Titizlenmek, titiz özellikte olmak. Müdümlük, baklagiller (Fabaceae) familyasından Lathyrus cinsini oluşturan hoş kokulu, tırmanıcı ve kolay yetişen bitki türlerini ortak adı. Eskiden ismi "nazende" olarak bilinirdi. Bu deyim oluşturmada bitkinin nazendeliği söz konusu olabilir.

Münkür gelmek: Yapılanları yok saymak, inkar etmek, nankörlük yapmak.

Müstamel: 1.İyi, uygun, 2.Lafi dinlenen, itibarlı, iyi kimse. 3. Eskiden beridir kullanılan ev.

Müzevir: Laf taşıyan, ara bozucu.

-N-

Naçar: Garip, kimsesiz.

Nağader: Ne kadar.

Nağmet: Nimet, yiyecek, ekmek.

Nağmet beni çarpsın ki: Ekmek beni çarpsın ki.

Nalin: Takunya.

Nalları kırmak: Bırakıp kaçmak, hızla uzaklaşmak.

Namazlağı: Seccade.

Narpuz: Su kenarlarında küme küme büyüyen yabancı nane.

Nasibet açmak: Hakkında söz etmek, bahis açmak, bir konuya giriş yapmak.

Nasibetsiz: Yersiz hareket eden, olmadık yerde ileri geri konuşan.

Nasibetsizlik etmek: Yersiz ve uygunsuz davranışta bulunmak.

Nasibini almak: Payına düşeni almak.

Nasipten çıkmak: Hakkını zayı etmek.

Nazlamak: 1. Her isteğini yapmak, anlayışlı davranmak. 2: Olduğundan fazla yüz vermek.

Nazlarım nazlarım sac üstünde bazlarım: Sevmesini de bilirim, dövmesini de. Önce severim, hoşgörülü davranırım, kıymeti bilinmez ise gereken dille konuşmasını bilirim.

Nefesi kabarmak: Zor nefes almak, tıkanacak ölçüde nefes alıp vermesi artmak.

Ne kokmak ne bulaşmak:

Nelbeki: Büyük bakır sahan.

Nemağrek: Neyime gerek bana ne ki, karışmam, beni ilgilendirmez.

Nenağrek: Nene gerek, seni ilgilendirmez ki.

Neteğ(v)ür: Ne biçim, ne türlü, nasıl.

Niğende: Yüzeyin her bir yerini iğne ile geçme.

Niğendeleme: Yorganın yüzünü kabaca sıırma, içteki yünün toplanmaması bozulmaması için astar beziyle yünü birbirine dikerek ilime, yüzeyin her karesinden iğne geçirerek dikme.

Niza: 1. Bozuşma, çekişme. 2. Kavga dövüş hali.

Nizalanma: Aranın bozulması.

Nodul: Üvendirenin ucunda çakılı olan sivri demir.

Nüfuk: Yiyeceğin bozulması, kötü olması.

Nüğü: Bir ağırlık ölçüsü, dirhem, daha çok yün ve ipleri tartmada başvuru ölçü birimi.

-O -

Ocağı söyünmek: 1. Evi ocağı dağılmak, sönmek, ortadan kalkmak. 2. Etrafında kimsesi kalmamak.

Oğlanbaşı: Düğünlerde sağdıç, köydeki erkeklerin sözü gecen en büyüğü.

Oğlundan kızından bulmak: Kötülüğün cezasını kendi çocuklarından bulmak.

Oğul balı olmak: 1. Torunlar yahut oğullar içinde en sevileni olmak. 2. Nitelikli, verimli olan iş.

Oğul ekmeği yemek: Evlatlarından iyilik görmek.

Oğulu doğurduk gönülü doğuramadık: Oğulu büyütüp beslediği halde bir türlü gözünü doyuramamak, kimseyi memnun edememek.

Okcur: Kıyafetlerin ayak, bel yahut bilek kısımlarının boğumlanması için kullanılan lastik bağ.

Okumak: Düğüne çağırmak, davet etmek, okuntu göndermek.

Okuntu: Düğün davetiyesi, düğüne okuma. Bölgede “sabun salma” da denmektedir. Davetiyelerin basılma işi olmadan evvel, yörede düğüne çağırma, evlere sabun göndererek yapılmakta idi. Okuntu olarak bir zamanlar da yazma, küçük ebatlarda kumaş kullanıldı. Bu gelenek sonraki yıllarda matbu kâğıda dönüştü.

Olduruk: Öküz arabalarında öküzler boyunduruktan çıkarılacağı vakit oku direklemeye yarayan ağaç direk.

Oluk gibi: Bol, beklediğinden daha fazla.

Ommaç: Bk. Oñmaç çorbası.

Omuzluk: Çatılarda kullanılan uzun ağaç.

Omuzundan atmak: Bir işin sorumluluğunu üzerinden atmak, sorumluluktan kurtulmak.

Oncacuk: 1. Çok az ölçüde, az miktarda. 2. Azımsamak.

Ondan sonrama: Ondan sonra ve ardından.

Oñmaç çorbası:

Oñmak: Daha iyi bir duruma kavuşmak, huzura ermek, bolluğa kavuşmak.

Oñmayasica: Rahata, huzura kavuşmayasica, murat almayasica, eksikliği kalasica

Oradan ağrı/m: Orayı ağarak, ora üzerinden.

Orak: Elle ot biçmeye yarayan bir tarım aleti.

Oralı olmamak: Önemsememek, konuya ehemmiyet göstermemek.

Oturaklı olmak: Ağırbaşlı olmak, olgun davranışlar sergilemek. Bk. Ağır daş ağır baş olmak.

Oyulgamak: İlimek, şilteye yüz geçirerek kabaca dikmek.

-Ö-

Öcü: Çocukları korkutmak için söylenen hayali varlık.

Ödü kopmak: Aşırı korkmak.

Ödütlemek: Hayvanların sütünü sağarken sütün memeye inmesi için meme uçlarını yumuşatma, okşama.

Ögey anne: bk. Analık.

Öğseğü: Ucu yanmış odun.

Öğüm : Çalı, diken topluluğu, öbek.

Öğrüm: Hayvanların çiftleşmesi.

Öğrüne gelmek: Dişi hayvanların öğürseme (çiftleşme) dönemine girmesi.

Öğürsek: Öğrüne girmiş hayvan.

Öğürsemek: Dişi hayvanların kızışma (çiftleşme isteği) dönemine girmesi. Bu ifade

çift tırnaklı hayvanlar için kullanılır. Kedi ve köpekler için “kızana gelme” denir.

Öğendüre: Sığır sürmeye yarayan ucu sivri değnek. Çift hayvanlarını dürterek yürütmek, sabanda biriken çamur ve pislikleri temizlemekte kullanılan bir ucu çivili, diğer ucu üçgen biçimli, yassı, demir yaprağı bulunan uzun değnek. Mudullu öğendüre: Ucuna çivi ya da sivri demir türünden rahatsızlık verici unsur takılı olan değnek türü. Cemeklü

Öğlenlik: Öğlen yemek için kişinin yanına aldığı yiyecek, nevale. Genelde tarlaya çalışmak için giden ya da sürüleri otlatmak için keşik sırasına çıkan kişilerin acıktığında yiyeceği nevale.

Öğseğü: Ucu yanık odun, bir ucu karalı.

Ökelek: Gösteriş.

Öksüz elinde fetil gözlemek: Yoksul ve zavallı insanların hakkını yemeye fırsat kollamak.

Öküz gibi böğürmek: Etrafı rahatsız edecek biçimde ses çıkarmak.

Öküzgötü: Lat. anthemis arvensis. Mayıs, haziran ve temmuz aylarında çayırarda, kırlarda yetişen, çiçeklerinin dışı beyaz iç kısmı sarı, yaprakları yeşil odunsu bitki. Yaprakları ve çiçekleri kullanılır.

Öküz olmadan köpe sıçmak: Yeterliliği olmadığı halde akıl vermeye kalkışmak.

Öküz olup köpe sıçmak: İşe yaramak, iş yapar duruma gelmek.

Öküzün boncuklaması: Öküzün işten kaytarması için kullanılan söz.

Öllüğün körü: Kör ölüm olsun, beddua.

Ölürsen yer beğensin durursan el beğensin: Hem dünyada hem de ahirette itibarlı olmak.

Önmek: Gizlice takip etmek.

Önü darı kavurup arkası harman savurmak: 1. Kendisiyle çelişmek. 2. Birbirine ters durumların içinde bulunmak, birbirine zıt davranışlar sergilemek.

Önünden geçmek: Bir konuda danışmak, fikrini almak.

Örk: İnek, koyun, kuzu gibi hayvanları çayırda bağlamaya yarayan, çözgüden örülmüş uzun ip.

Örtme: Evin odalarına açılan orta kısmı, salon bölümü. Örtme kelimesi Kayseri ve yöresinde de kullanılmaktadır.⁴³⁰

⁴³⁰ Bu hususta bakınız: Yeğenoğlu, Cavit, (1989), Yöremiz ve Töremiz...

Örügü kırmak: 1. Yerinde tutamamak, zapt edememek. 2. Söz dinletmemek.
Örüm: Küçükbaş hayvanları otlatmak.
Örüme çıkmak: koyun sürüsünün gece otlatmaya(yaylıma) çıkarma.
Örüstü durmak: Ayakta durmak.
Ötürük: İshal, amel, sulu dışkı.
Özleme: Süte maya katmak.

-P-

Paçası ıslanmamak: Zahmete girmemek, işin ucundan tutmamak.
Pah(ğ)aç: Bir ekmek çeşidi.
Pağla : Bir fasulye çeşidi.
Pağlalık: Fasulye tarlası.
Paula: Yaprak dolmasında kullanılan enekten büyük fasulye cinsi.
Palan: 1. Eşeklerin yük taşınması ve üzerlerine binilmesi için sırtlarına vurulan keçe, bez yahut deriden yapılmış sırtlık. 2. Semer veya kaltak bağı.
Palaz: 1. Eski. 2. Hayvan yavrusu, kömüştün dişi yavrusu.
Pancar: Kelem ve kelem türünde bitkilerin genel adı.
Par: Bozulmaya başlayan sulu yiyeceklerin üzerinde oluşan köpük, küf.
Parpulamak: Bir işin sağını solunu toplamak, bir işi bitirmeye yakın etmek.
Pasa: Sürekli, aralıksız, her vakitte.
Paşaya kelle yetiştirmek: Hızlı hareket etmek, acele etmek.
Pataklamak: Elle sırta vurarak dövme.
Pataz: 1. İki elin birleştirilmesiyle oluşan avuç içi. 2. İki avuç dolusu.
Patazlamak: 1. İpe kirkitle vurarak kayımlaştırmak. 2. Mec. Avuç içiyle vurarak dövmek
Payınsımak: Kaale almak, önemsemek, hor görmemek.
Peklemek: 1. Temizlemek. 2. Üzerinde atılan suçtan kurtulmak, temize çıkmak.
Pelver: Salça.
Pepil: Düzgün konuşamayan, dilinde sürçme olan (kimse).
Peşinden atlı kovalamak: Bk. Atlı kovalamak.
Peşine dakmak: Kişiyi beraberinde kendi peşi sıra dolandırmak.
Peşine girmek: Etkisinde kalmak, başkasına göre hareket etmek.
Peşkir: Bez havlu. Havluların etrafı çeyizlik olarak ince dantelle çevrelenir. Günlük kullanımlarda daha basit pamuksu bezler tercih edilir.

Peyik: Elbise dikilirken kol altına konan parça.
Pezü (pazı/pezük): Yabanpancarı, pazı, lahanaya benzer mor renkte bitki. Yörede hem kavurması hem de turşusu yapılır. Özellikle yayla bostanlarında yayla vakti yetiştirilir.
Poğut: 1. Değirmende öğütülmüş buğdayın kavrulup şerbetin içine atılarak yapılan öğünlüğü 2. Kavrulmuş buğdayın el değirmeninde çekildikten sonra yenecek hale getirilmiş tozlu biçimi.
Pormut: Elliğe tutulan sap, ellikle ekin biçerken/yolarken ele alınan deste, ot, ellik altı.
Pöğrek: Betondan yapılan su borusu.
Pörtlek göz: Göz yapısı büyük, biçimsiz derecede öne çıkmış göz.
Pörtlemek: Yerinden fırlayarak çıkma. Bu kelime içten dışa doğru fırlama durumu göz için, deri içindeki yara için kullanılmaktadır.
Pılını pırtısını toplamak: Eşyalarını yanına alarak ayrılmak, orayı terk etmek.
Pırtı: Elbiselik kumaş.
Pırtıcı: Manifatura satan(kimse), dükkân.
Pıtradana: Hızla, hemen.
Pıtık atma: Parmaklarıyla ses çıkararak oynama.
Pıtlak: Ateşte patlamış mısır, tavada kızartılmış mısır patlağı.
Piç: 1. Anasıyla babası arasında yasal bir evlilik bağı olmaksızın dünyaya gelmiş olan çocuk. 2. Kendiliğinden olmuş, yabanî şartlarda büyümüş, bir ana bitkinin çevresinde yeniden beliren sürgün ve filiz.
Piç erik: Yabanî erik.
Piç kavak: Kendiliğinden dağlarda büyüyen kavak.
Piç kiraz: Yabanî erik.
Pireye darılıp yorganı ataşa goymak: 1.Önemli olmayan bir sebebe bağlı olarak işe gerekli ilgi ve alakayı göstermemek. 2.Önemsiz bir durum karşısında kızarak kendisine daha büyük zarar verecek davranışta bulunmak.
Pirpirim: Semizotu. Ör. Bahçelerde pirpirim/Yaprağı dilim dilim/Küçüğünü everdik/Büyüğe Allah kerim.
Pisik: Kedi.
Pucalamak: 1. Apur supur konuşmak, saçmalamak. 2. Dayanaksız konuşmak.
Pucamak: Bk. pucalamak.
Pucatmak: Caydırmak, caydırmaya, vazgeçirmeye çalışmak.

Puçta: Tomruğun kenarından çıkarılan bir yanı düz bir yanı yuvarlak değersiz tahta.

Purç: 1. Ağaç sürgünü, yeni filiz. 2. Kış mevsiminde gürgen ağaçlarından hayvanlara yiyecek olarak toplanan yeygi.

Punduna getirme: Uygun zamanı kollamak.

Puşta: Küçük karık.

Pünçek: Ağacın toprak altında kalmış ince kökleri.

Pünnek: Tavuk kümesi.

Pür: İğne yapraklı ağaçların yaprağı.

Pürpürüm: Semizotu.

Pürü budağı olmamak: Hiçbir şeyden sakınmadan, sonucunu düşünmeden hareket etmek.

Püsür: 1. Artık, fazlalık. 2. Bir şeyin can sıkıcı, karışık ayrıntısı veya pürüzü. 3. Karışık, dolaşık (ip, saç vb.). 4.hlk. Karışık, kusurlu (iş).

Püsürlü: Saçaklı.

Püsürlü iş: Karışık, dolambaçlı iş.

-R-

Ruhu harîç: İmanı olgunlaşmamış, Allah'a iman edememiş, imansız, günahkâr.

-S-

Saban sildirmemek: Haksız olduğu halde karşısındakini susturmak, fırsat vermemek.

Sabun salmak: Düğüne davet etme, okuntu, düğüne sabun göndererek okuma. Ör. Gel diye sana sabun mu saldım?

Sacayak: Üzerine sac, tencere, tava gibi pişirme araçları koymaya yarayan, ateş üzerine oturtulan, üç ayaklı çember ya da üçgen biçiminde demir destek.

Sac ekmeği gibi döndek olmak: İkiyüzlü davranmak, yanardöner olmak.

Saçına göre tarak çalmak: Olayların seyrine bağlı hareket etmek, adamına göre muamele etmek.

Saçu: 1. Düğün daveti olarak akraba çevrelerine gönderilen hediye. 2. Düğün için getirilmiş armağanların gelinin başı üstünde tutulan tepsiye konularak konuklara gösterilmesi.

Saçu saçmak: Saçıyı saçma işi, hediye verme ya da gönderme.

Saçu asmak: 1. Gelinin çeyizini yazıp sergilemesi, 2. Saçı asmaya götürülen gelin hediyesi.

Sadır: Sidik, çiş. (TDK Tarama Sözlük, cilt 12. Elazığ, Aybastı yöresi.)

Safal: Hoşluk, eğlence, huzurlu olma.

Safal olmak: 1. Üzüntü ve kederden uzak olma, endişesizlik, rahat huzur, iç ferahlığı. 2. Eğlence.

Sağın: Süt, sağılmış süt, sütlü mamul, süttten yapılan yiyecek ve içeceklerin genel adı. Ör. Sağın yağı.

Sağmıcı: Süt sağmak için tutulmuş, günlüklenmiş kadın. Büyük sürüleri olan ailelerin kadınları çoğunlukla salaklarda süt sağmaz, bu iş için ücretle kadın çalıştırılır. Evin kadınları ise sağılan sütleri hal yoluna koyar, çalışanlara göz kulak olur.

Sağmak: 1. Hayvanların memelerinden sütünü elle ya da makine ile almak, meme uçlarını sıkarak süt çıkarmak. 2. Kandırarak maddî menfaat elde etmek. 3. Göl sağmak, gölün balıklarını almak. Sağılacak ırmağın, derenin önce yatağı değiştirilir, sonra yatağın suyu kesilir, yatağın özellikle göllenmiş olan kısmı yani balıkların olduğu yerin ağzı boğulur ve böğenir, çimlerle akağı kapatılır. Daha sonra ise suyu boşaltılarak içindeki balıklar alınır.

Sağrak: Yenilen bir çeşit mantar.

Sahan: Tabak.

Sahtiyen: Ayakkabı yapımında kullanılan işlenmiş deri.

Sakağı: Nezle hastalığı.

Sakağı tutmak: Nezle olmak.

Sakar: Atların alnındaki beyazlık.

Saksamut: 1. Dili tutulmuş, konuşması anlaşılmayacak ölçüde olan. 2. Sessiz, sakın. 3. Ne yağan, ne de açan kararsız hava.

Saku: Palto, pardösü, ceket.

Salağana: İşsiz, boş, avare gezen kimse.

Salak: Özellikle küçükbaş hayvan sürülerinin sağmak için bir arada tutulduğu, taş duvarla ya da tahta çitlerle çevrelenmiş yuvarlak geniş yer. İkindiye doğru sürüden kuzular seçildikten sonra sürü yatağa çekilir, sabaha doğru yaylıma çıkarılarak salağa getirilir ve burada sütleri sağılır. Sağma işi bittikten sonra kuzu sürüsü, annelerine salınır. Buna "emüşdüme" denir.

Salak yannı: Salağın çevrili olduğu yer, salağın yanı, civarı.

Sallancuk: Salıncak.

Salla sırt etmek: (Bir şeyi) sırtına vurup götürmek.

Salmak: Hayvanın yularını çözmek, serbest bırakmak.

Samra: 1. Mal boku. 2. Gübre olarak kullanılan hayvan dışkısı. 3. Kemre.

Samutlamak: 1 Korkulu rüya görmek. 2. Uyku ya da hastalık nedeniyle söylenmek, sayıklamak. 3. Anlamsız konuşmak,

saçmalamak. 4. Bir olayı ya da şeyi hayalen gördüğünü, yaşadığını zannetmek.(Bk. Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü, TDK, 1.bk. samırdamak-1. 2.bk. samırdamak.)

Şangurtu: Gürültü.

Şangurtu kopmak: Büyük bir gürültünün ortaya çıkivermesi.

Sanra: 1.Hayvan pisliği, gübre 2. Koyun memesindeki kir, pislik. Örn. Onun sağdığı süt sanralı kokar.

Sanrağı: Saf adam, bilinçsiz kişi.

Sanruk: Safça, alık adam.

San vurma: Sebzelere rüzgârın taşımasıyla gelen, yakıcı, çiçekleri dahi kurutucu özellikte bir tür hastalık.

Sap: 1. Harman edilmemiş ekin yığını. 2. Demet durumundaki ekin. Örn. Orakçılar saplara biçip tarlayı baş ettiler.

Sapak: Yol ayrımı.

Sapa yol: Kestirme, kısa bağlantılı yol.

Saplık kırmak: Dengesiz, ölçüsüz olmak.

Şapşal: Şap şup yürüyen, düşen, sakar (kimse)

Şapşal: İçinde yağ yıkanan, kaba kap.

Sap yiyip saman sıçmak: Mantık dışı tutum ve davranışlar içine girme, tuhaf davranışlar sergileme.

Saramuk: Yüzü renksiz, kansız, solgun.

Saraylu: 1. Sarayda doğup büyümüş, yaşamış ya da görev almış kişi. 2. Osmanlı sarayından gelip köye yerleşenler.

Sargun olmak: Aralarının samimi, yakın, muhabbetli olmak.

Sarsuk: Tuzsuz, tuzlanmamış.

Sarsuk: 1. Lüzumsuz konuşan. 2. Olur olmaz yerde uygunsuz konuşan. 3. Hareketleri dengeli olmayan, sersem, soyka.

Sarsuk sursuk konuşmak: Gereksiz, boş konuşmak.

Sasuk: Tuzsuz, şekersiz, tatsız (yemek).

Savak: Suyun kollara ayrıldığı bölündüğü yer.

Savaklamak: Harktaki suyu birkaç kola ayırmak, başka bir yöne ana akaktan su ayırmak.

Saya: Salak, yaylada sağım için koyun sürülerinin toplandığı taş duvarlarla çevrilmiş yer.

Saya: Kelik, gölgelik, güneşten korunmak için kullanılan çadır.

Saydere: Yayla olarak kullanılan yerleşim yerindeki derenin ismi.

Sayvan: 1. Bir tür kelik. Daha çok yaylalarda ve tarlalarda taştan veya tahtadan yapılan

barınak. 2. Ev yanındaki küçük bostan, ekilen küçük parça.

Seçek: Koyun ile kuzunun gün sonunda seçildiği yer, bu amaçla kullanılan taş duvarlarla çevrelenmiş alan.

Sede: Sadece.

Sef: Yanlış. Örn. Ayakkabıyı sef giymiş.

Sefilmek: Yanılmak, yanlış hatırlamak, yanlış olmak.

Sefil zeruri: Aç, sefil kalmak.

Seğirmek: Göz damarlarının hareket etmesi, gözdeki damarların etkisiyle derinin oynaması. Yörede göz seğirmesi uğursuzluğa yorulmaktadır. Ayrıca sağ gözün sağlıklı sol gözün de darlıkla ilişkilendirilmesi söz konusudur.

Seğirtmek: Koşmak. Örn. Eve kadar seğirterek geldik.

Sekilgen: Hayvanların depindiği, huysuzlandığı tez geçen bir tür hastalık. Hayvanı sekilgen tuttuğunda tüyleri ürperir, hayvan başını sallar, meler. Hastalığı tez geçsin diye üç kere şunu söyleriz: Eğri dereye vardım/Eğrice sudan aldım/Eğrice sepet ördüm/Sepetim su tutmaz/İneğim seni sekilgen tutmaz.

Sekmen: Genellikle çul dokurken oturlan ya da yemek yerken tercihen kullanılan, tahtadan yapılmış basit oturak.

Sekül: Atların bacağında, kuyruğunda ya da alınındaki ak kısım.

Selamlık: Çardak, büyük balkon. Üzeri düz, geniş ya da uzun olan, evlerin yanına koyunlar için yapılan hayatın üstüne oturtulmuş beton zemin yüzeyi. Hayatın üstü kiremitle ya da başka bir yapı ile kapatılmadığı için yüzeyi açık alan özelliğinde olup buğday, kuşburnu, biber ya da tarhana hamuru, hamur ürünleri vs. serilerek kurutulmasına yarar.

Sele: Derinliği az, genişçe sepet. Fındık dalından yapılmış ya da çerçilerden alınmış naylon çeşitleri vardır. Kulplu, kulpsuz biçimde olur.

Sel önünden kütük kapmak: 1. Zor bir işi başarmak. 2. Hesapta yokken ummadığı bir yerden çıkar sağlamak. 3. Fırsatı değerlendirmek.

Şeleşor: Dağınık, düzensiz, özensiz.

Seme: Sıfat. Halk ağzında ahmak, alık, aptal, sersemlik hâli. Örn. Uyku semesiyinen ne söylediğini bilmiyor.

Septürük: Çiş.

Serptürmek: Serpererek atmak küçük çişini yapmak.

Serptürüğü gelmek: Küçük çiş gelmek.

Serek: Cecim ve çul dokumasında iplerin birenlenmesini, bir zemine serilmesini sağlayan ağaç. Dokuma işi baştan sona iplerin çaprazlanması ve birbirine geçmesi ile ilerleyen bir süreçtir. Her çaprazlama bir dokuma aşamasıdır. Bu aşamalar devam ettikçe kilimin dokunması mesafe kaydeder, yani dokuma ilerler. Her argaç geçirmede ipler birenlenmiş, çözgü çaprazlanarak yeni bir çaprazlamaya geçilmiş olur.

Serpoş: Bk. terpoş.

Seyillik: Gülünç, komik olay. Ör. Şimdi seyillığe bak sen!

Seysana: 1. Çeyiz sandığı. 2. Gelinin erkek evine giden çeyizi, çeyizin arabaya yüklenmesi.

Seyitleme: Arabanın üstüne daha fazla yük atmak için etrafına tahta çakarak kanatlarını yükseltme.

Sıçramak: Uykudan sıçrayarak uyanmak.

Sığırıcı: Sığirtmaç.

Sığirtmaç: Sürü haline getirilmiş büyükbaş hayvanları güden, sığırıcı, sığır çobanı.

Sıkı boncuğu: Sıkılanmış, bunalmış çocukların beşiğine asılan mavi beyaz, ala renkte boncuk. Sıkı boncuğu, çocuklarda nazar değmesi sonucu görülen hastalıklar için tercih edilmektedir.

Sıkılamak: 1. Sağlamlaştırma. 2. İşi sıkı tutma. 3. Tembih etmek. 4. Üzerinde baskı kurmak.

Sılı sıfatı olmamak: Enini sonunu düşünmeden ağzına geleni söylemek, sinirle hareket etmek.

Sılı sıtırı olmamak: 1. Gizli iş çevirmemek, aleni yapmak, açık sözlü olmak. 2. Düşünmeden tartmadan konuşmak.

Sıraca: Hekimlik terimi. Deride ve genellikle de boyunda görülen, lenf boğumlarının şişkinliğiyle kendini gösteren bir tüberküloz türü. 2. İrin.

Sıracalı: 1. Sıracası olan, irini olan. 2. Dertli, hastalıklı. 3. Deli. 4. Mec. sarsuk, yarası olan, gocunan.

Sırçan: Eğirilmiş ip yumağı. (Derleme Sözlüğü, TDK, c: 10)

Sırım: Kurutulmuş deri, deriden ip.

Sırmak: 1. Yorgan, şilte, çuval ağzı gibi şeyleri iri iri ve aralıklı dikişlerle dikmek. 2. Sağlam ve sıkıca dikmek. 3. Herhangi bir şeye dış geçirmek, yorgan, döşeğe yüz geçirip dikmek.

Sırım gibi: Boylu poslu, güçlü, yiğit (kimse).

Sırımı yiye yiye çarığa dadanmak: Alışkanlık edindikten sonra küçük menfaatlerle yetinmemek.

Sırta kadem düşmek: Sırta kadem basmak, aniden ortalıktan kaybolmak.

Sırtarmak: 1. Geri dönmek, cevap vermek, karşılık vermek. 2. Pis pis gülmek.

Sırtına gök gürlenememek: Gelişmemek, çelimsiz kalmak.

Sıs etmek: 1. Susmak, susun, ses çıkarmayın. 2. Dikkatle ve merakla dinlemek.

Sıtkı sıyrılmak: 1. Canından bezmek. 2. Birinden veya bir şeyden iyice soğumak, illallah etmek.

Sıyurgu: Fr. Rugine. 1. Harmanda sap toplamaya yarayan bir çeşit yaba. 2. Gübre atmaya yarayan büyük kürek. 3. Hamur kazımaya yarayan araç. 4. Karı kürümek için kullanılan ve ağaçtan yapılmış araç. 5. Yaygı dokuma işinde kullanılan ipleri tutan ağaç.

Sıfsir: Yaş fındık dalı.

Siğilecik: Vücutta meydana gelen kabarcık.

Siğmek: Köpekler için işemek. Ör. Hayvanlar siğerkene bakmayın gözünüzde it dirseği çıkar.

Siğnenmek: Saklanmak.

Simbil olmak: Yavaş, uyuşuk hareket etmek.

Simsim: 1. Yavaş hareket eden, uyuşuk. 2. Umulmadık yerde ortaya çıkan, sinsî.

Sim sim durmak: Sessizce hareket edip sinsice iş yapmak, gerçek emelini içinde gizli tutmak.

Sin: Mezar. Ör. Sinin kısılsın.

Sini: Ad. Üzerinde yemek de yenilebilen, bakırdan ya da pirinçten yapılmış, yuvarlak biçimli ve büyük tepsi.

Sin(g)mek: 1. Görünmemek için büzülmek, saklanmak, pusmak. Ör. Avcı, bir ağacın arkasına sinmişti. 2. mec. Korku, yılgınlık gibi nedenlerle konuşmamak, devinmemek ya da herhangi bir tepki göstermemek. Ör. Köylü, bu haberin korkusuyla sinmişti.

Sin(g)il: 1. Öfke. 2. Elde görülen bir tür hastalık, eldeki sivri toparlak deri çıkıntıları, ur.

Sival vermek: 1. Hesaba çekilmek, sual vermek, suallere cevap vermek. 2. Hesap vermek. (Herhangi bir davranışının ya da sözünün sebebini açıklamak. Bir işin sorumluluğunu üstlenmek. Ör. Rahat olun, bu konuda hesap vermek bana düşer.) 3. Hak arasında, hesap günü, Allah'ın soracağı sorulara cevap vermek.

Sivişmek: Gizlenmek, ortalıktan gizlice kaybolmak.

Sivmek: Bk. sivişmek.

Sivri: İnsan lakabı.

Sivriç: Ucu sivriltilmiş kısa kazık.

Sofranın alt başına kavganın üst başına geçmek: 1. Durumun gerektirdiği hale göre hareket etmek. 2. Ortamına göre kendini ayarlamak.

Soğalak: Gözleri söyünük, fersiz, boş boş bakan (kimse)

Soğukluk: Soğuk içecek, soğuk hoşaf.

Sohu (sofu): Tahıl dövmeye yarayan büyük taş, dibek taşı.

Sokranmak: İşi gönülsüz yaptığını yansıtmak için, kendi kendine bir şeyler söylemek, söylenmek, homurdanmak.

Sokulgan: 1. Yeni tanıştığı insanlarla hemen dost olabilen, cana yakın (kimse). 2. Halk arasında, sokma özeliğine sahip zehirsiz bir tür böcek. Ör. Kulak sokulganı.

Solarmak: Solmaya başlamak, solmuş, solmuşça.

Soluğan: Nefes darlığı olan, astımlı.

Somak: Mısır koçanı.

Somya: Ad. Üzerinde yatılmak ereğiyle yapılmış, şilteyi taşıyan ve ona esneklik veren, yaylarla donatılmış kerevet.

Son beşik: Evin en küçük çocuğu.

Sor: Tırpan ile biçilen otun, tarla biçildikçe tırpancının sol tarafına bir çizgi halinde yığılması.

Sorgu sival: Sorgu sual, ahirette verilecek hesap, öldükten sonra hesaba çekilme. Ör. Yar yoluna ölene/Sorgu da sual var mola?

Sorutmak: Ayaklarının üstünde durmak, başını beklemek, ayakta dikilmek.

Soygun: Ölünün dağıtılmak yahut yakılmak (eskimiş olanlar için) için toplanmış elbisesi.

Soyka: Ölüden kalan elbise.

Soyulmamış kavağa çıkmak: Zor, imkânsız bir işe kalkışmak.

Sörütmek: Bk. Sorutmak.

Söğ(v)elmek: Ayakta başını beklemek.

Sömek: 1. Mısır koçanı püskülleri. 2. Yay ve çekle didilmiş yünün dürülmüş bir topu, kısmı.

Sömek bağlama: Işgın atma, etrafı ışgın sarma.

Sönge: Ucundaki ıslak bezle fırının içini temizlemeye yarayan fırın süpürgesi.

Sövilcen: Bir tür sürüngen, solucan.

Söykenmek: 1.Hafifçe yaslanmak. 2. Yıkılmaya yüz tutmak, yerinden oynamak.

3.Serpilmek, yayılmak. 4. mec. Bulaşma, yılışık davranma, birine yılışarak yavaşma.

Söylesem söz, söylemesem gara bağırma köz: Dert yanma çaresiz kalma anlamında bir atasözü.

Su dökünme: Çiş yapma, hacet giderme, küçük abdestini yapma.

Sulak: 1. Sulu arazi. 2. Hayvanların sulanması için belirlenmiş, göze, akak, su olan mahal.

Sumbatsız: Suratsız, çirkin, çehresi azgın. (Bu kelime Borçalı ve Çıldır Karakalpak Terekeme ağzında da geçmektedir.⁴³¹)

Sunmak: Sınmak, kırılmak.

Sunukçu: Sınıkçı, kırıkçı.

Su yılanı: Suda yaşayan çok ince özellikte yılan türü.

Suyunca gitmek: Bir kimsenin huyuna göre davranmak.

Südüklü: Altına kaçırın, geceleri yatağa sürekli işeyen çocuk, büyük adam.

Südük yaruşdumak: Yeter derecede güce sahip olmadığı hâlde biriyle mücadeleye girmek, yarışmak, rekabet etmek.

Süflü: Pasaklı.

Süksün: Ense.

Süksüncek: Boynu eğri olup başı öne düşük olan.

Sülük: Derelerde yaşayan, siyah, vücuda yapışıp kan emen, sürüngen türü. Ör. Gara gara gazanlar/Gara mektup yazanlar/Sülük olsun sürünsün/Aramızı bozanlar.

Sümsük: 1. Pisboğaz, her şeyi isteyen. 2. Başkalarının yanında zaman harcayan, avare kişi.

Sünepe: 1. Amaçsız sağda solda boş vakit geçiren, miskin. 2. Pasif, girişken olmayan.

Süngü: Fırınların iç yüzeyini temizlemekte kullanılan değneğin ucuna bağlanmış ıslak bez.

Süngüt: Çaydanlık ve ibriklerde suyun buharlaşmasıyla yüzeyi kaplayan kireç, tortu.

Süpürgeye sıçtı etrafa açtı: Basit bir hatanın topluma pahaliya mal olması.

Sürgü: Ağaçtan yapılan kapıyı sürülerek emniyete alan bir tür kilit.

Sürgüç: Bulaşık yıkamak için sünger yerine kullanılan bez parçası.

Sürüye kurt girer vay birinin haline:

Sütlerini yere sağmak: Yalvar yakar olmak, bir işin olmasını çok istemek.

Sütsüz: Sütü bozuk, cibilliyetsiz.

⁴³¹ Bakınız: Güneş, Bahadır, KTÜ Sosyal Bil. Enst. Dergisi. Sayı:12 s. 299

Süzek: Süzgeç, süzme işi için kullanılan basit el eşyası.

Süzme: Çökelek malzemesi olan süzölmüş ayran.

Süzme taşı: Süt, peynir, marmelat vs. işlerde kullanılan, ağzı boğulmuş bez torbanın üzerine konulan taş.

Süzme gatiği: Ekşi ayran.

Süzme torbası: Süzme işinin yapıldığı torba, içinde çökelek kurutulan bez torba.

Süyem: Başparmak ile işaret parmağı arasındaki mesafe.

-Ş-

Şadoluğu: 1. Göze, pınar adı. 2. Şad oluşunun olduğu tarla, yer adı.

Şaggadanak: Aniden, belli etmeden.

Şal: Yünden yapılan dokuma, içine yün konulmuş döşek türü, döşegin altına konan katman.

Şamallamak: Tokatlama, tokat atarak dövme.

Şam şeytanı: Haylaz, yerinde durmayan, zararlılık çocuk.

Şang ettüme: Kişinin suratına ses çıkaracak şekilde tokat atmak.

Şantaf: Gösteriş.

Şantazi: Şık giyimli.

Şapkasının altında ağa olmak: Ağa olmadığı her halinden belli olduğu halde etrafına ağaymış gibi davranma.

Şapşal: Sıfat. 1. Aptalca davranışlarda bulunan, alık. 2. Sakar.

Şapşulu: İnsan lakabı.

Şargada: Yaramazlık yapan küçük çocuk.

Şargadanak: Bk. şaggadanak.

Şarteli atmak: 1. Sabrını taşımak. 2. Sinirlenmek, siniri tepesine çıkmak.

Şart olsun: Büyük yemin, şart koşmaya dayalı yemin sözü.

Şaşutmak: 1. Şaşırmak, şaşıрма halini içeren tuhaflık. 2. Çaresizlik, çıkış yolunun olmaması, bu durumu anlatan bir söz. Ör. Çocuk çok hareketli, ne yapsak olmuyor, şaşuttuk kalduk.

Şayak: Çobanların kullandığı başlığın yapıldığı bir tür kumaş.

Şeğer ekmeği: Şehirden getirilen, para karşılığında satın alınan şehir ekmeği. Köyün ekmek ihtiyacı, köylünün kendi öğüttükleri un ile köydeki fırınlarda karşılanmaktadır. Köyde iki ya da üç tane fırın vardır. Her aile bu fırınlarda evin ihtiyacı kadarını pişirir, bu hizmet için fırın sahibine para ödenmez fakat karşılık olarak pişirilen ekmeklerden verilir.

Ekmekler somun değildir, pahaç, parmak, ortası delüklü, gilik, burma adlarını verdikleri uzun ya da ortası açık ve yuvarlak ekmeklerdir. Bunun dışında şehre gidip gelenlerin ara sıra aldığı beyaz undan(fabrika unu) yapılmış ekmek vardır ki köyde buna şeğer ekmeği denmektedir.

Şekire: Kadın ismi, Şakire.

Şer: Yaramaz, yerinde durmayan, zararlılık.

Şer atma: Suçu birinin üzerine yıkma.

Şerbet: Soğuk su ile şekerin karışından elde edilen tatlı içecek. Daha çok nişan içeceğidir. Büyük tencerelerde/kazanlarda hazırlanır, kepçe ile dağıtılarak ikram edilir.

Şerbet içme: Nişanlanma, nişan akdi.

Şer dağarcuğu: Şerlik, yaramazlık, zararlı işler yapan, yaramazlığıyla ünlenmiş çocuk.

Şergada: Akla gelmeyecek ölçüde zararlılık işler yapan çocuk, şer dağarcuğu.

Şerlik yapmak: Yaramazlık yapmak. (İfadenin zıttı uslu durmaktır.)

Şetatullah. 1. Yemin sözü. 2. Kesinlikle, asla.

Şevkil: Köyün ilk güzergâhından yukarıya taşınan en eski ve yerli sülalesi.

Şeytan atlama: Hamamcı olmak, gece görülen rüya etkisiyle kendiliğinden boşalmak. Ergenliğe girmiş erkek çocuklarda gusül abdesti almayı gerektirecek haldir.

Şeytanın atına binmek: Hırsına yenik düşmek, hiddetinden duygularıyla hareket etmek.

Şılgım: 1. Genç filiz.

Şimgıdımak: Sessizce parça parça ve gizlice söylemek.

Şıvgı: Işgın, çibuk.

Şibermek: Şıarmak.

Şifilik: 1. Şifilerden oluşmuş bölge. 2. Köyde bir dağ ismi.

Şikar: Kimsede yok, bulunmaz anlamında kullanılan ünlem. Ör. Şikarınan bekâr.

Şikilsiz: Asık suratlı, şekli (yüz ifadesi) düzgün olmayan çirkin kişi.

Şilte: Yorgan yüzü, yorgan için kullanılan kumaş.

Şinik: Buğday ölçmede kullanılan kap, ağız kısmı ile tabanı aynı genişlikte olan sacdan yapılmış ölçü aleti. Bu aletin ölçtüğü ağırlık buğday cinsinden 8 kg'dır.

Şinnik: Şinnimiş, şıarmış, şımarık kişi.

Şinnimek: Şıarmak, sevinci coşkulu yaşamak.

Şip: Hızlı, tez. Ör. Halı dokuyan yârim/ Şip atilmeklerini/ İstanbul'agidiyom/ Dile dileklerini.

Şipelek: Şip, hızlı, tez, hızlı iş yapan.

Şipelme: Hızlanma, seri olma.

Şip gitmek: Hızlı gitmek.

Şipiletme: Duyduğu haberi, sözü hemen başkasına gelip söyleme, hızlı şekilde yayma.

Şipirdetme: Bk. şipiletme.

Şipiredene: Hızlı ve pratik biçimde, bir işi hızlıca, tez zamanda yapmak.

Şipir şipir: Çabuk, hızlı. Ör. Gözlerinden şipir şipir yaşlar akıyordu. Ör. İşleri şipir şipir yapıp bitirdi.

Şire: Şıra, pekmez için ezilen meyvenin suyu, pişmemiş hali.

Şirpedene: Hızlıca.

Şişek: Kuzulamamış, kuzu doğurma yaşına gelmemiş koyun.

Sivışmek: 1. Hemen ortalıktan kaybolmak, işi yapmamak için gizlice kaçma. 2. Bir yer bulup oracıkta gizlenmek.

-T-

Tabak: 1. Yemek için kullanılan, içine yemek konulan, derinliği az, yayvan kap. 2. Halk arasında şap hastalığına verilen ad. Şap hastalığı sığır, koyun ve keçi gibi hayvanlarda görülen, hayvanların süt ve et verimlerini azaltan bulaşıcı bir hastalıktır. Şap hastalığı meydana gelen ülkelerde et ve et ürünleri ile ilgili ihracat yasaklanır.

Tabiyet: 1. Karakteri huy, kişilik özellikleri. 2. Alışkanlık. Ör. Bu adamın tabiyeti çok pis.

Tabiyetsiz: 1. Genel teamüllere aykırı tutum ve davranışta olan. 2. Adap ve görgüden yoksun, huysuz, terbiyesiz.

Tahnal: 1. Bir yer adı. 2. Bir bitki.

Takağut: Emekli, süresi dolup görevi biten kimse.

Taktalu: Bir tür salıncak.

Taktalu kurmak: Bir tür sallangıç, salıncak kurmak. Bayramlarda genelde çocukların ve gençlerin bir eğlencesi olarak tertip edilen, örk ve kalın iplerle çam ağaçlarının dallarına bağlanarak kurulan oturma yeri seyyar tahtalardan oluşma bir tür salıncak.

Talgun vermek: İslam inancına göre, mevta gömüldükten sonra sorgu melekleri (münker, nekir) mevtaya sorular soracak ve kabir hayatı başlamış olacaktır. Talkın verme, defin işleminin ardından mezarın başında hocanın birkaç duayı kendi kendine okuyup bahşış almasıdır.

Tarlanın taşlısı, kadının saçlısı: Taşlı olan tarla nasıl verimli ise saçlı olan kadın da doğurgandır.

Tam: Büyükbaş hayvanların yaz ve kış yaşadığı yer, ahır, ağıl. Koyun kuzu vs. hayvanlar behnilere bağlanmadığı için büyükbaşların yanına alınmaz. Koyun kuzu gibi hayvanların yaşadığı meskenlere hayat denir.

Tam kırk: Lohusanın, doğumdan kırk gün geçtikten sonra 40 gözlü iletirden su dökünerek yıkanması, 40 gün boyunca uygulanan yasaklardan kurtulması.

Tamlamak: 1. Hayvanları içeri sokup kapısını kapatmak, hayvanları ahıra girdirmek. 2. Birini kapalı bir mekâna hapsetmek.

Tangurtu: 1. Düşen yahut yuvarlanan bir nesneden çıkan gürültü. 2. Döğüşte çıkan bağlık.

Tangurtu kopmak: Birtakım seslerin ortaya çıkıvermesi.

Tapan: Ad. Halk ağzında, sürülmüş ve tohum serpilmiş tarlayı düzleştirmek, tezekleri kıtmak, tohumların üzerini toprakla örtmek amacıyla tarla yüzeyinde gezdirilen, ağaçtan yapılmış, geniş tarım aracı.

Tapul: Toplanmış, yığın edilmiş ot.

Tapul etme: Tarladaki sapları, desteleri bir araya toplama, yığın etme.

Tatallama: Ateşte pişmekte olan etin karıştırılması, karışmasının sağlanması.

Taslamak: 1. Göstermek, yansıtmak. 2. Kendinde bulunmayan bir değeri, beceriyi varmış gibi göstermek ve onunla övünmek. Ör. Bana yiğitlik taslayacağına git ona ağzının payını ver.

Taturtu: 1. İş güç, yapılacaklar. 2. Evme, acele etme.

Tavlanmış toprak: Sürülmeye uygun toprak.

Tay: 1.Denge, denge durumu, 2. Yükün tek tarafı.

Tay durmak: Çöve durmak. "Tay durmak", belli bir zaman sonra "çöve durma"nın yerine kullanılır olmuştur.

Taylamak: 1. Atın her iki yanına yüklenecek yükü dengelemek, bir hizaya getirmek, eşitlemek. 2. Ciddiye almak, kal'e almak, sözünü saymak.

Tebelleş olmak: Halk ağzında bir kimsenin ya da bir şeyin yanından hiç ayrılmamak, onun başına bela olmak, dert olmak, musallat olmak.

Teğeltü: 1. At, sırtına konan bir tür eyer. 2. At gibi binek hayvanların eyerinin, semerinin altına konulan kaba keçe.

Tekce: Keşke, bari.

Tekcelerim: Keşke, umduğum gibi olsa.

Tekcemelik: Keşke, dilek istek bildiren ünlem.

Tekir: Tekerlek.

Tekkelik: El üstünde tutulan, nazlanan, üzerine düşülen, sakınılan tek, biricik çocuk. Yörede sonradan, bin bir zahmetle sahip olunmuş çocuk manasındadır. Çocuğu olmayan kimselerin tekkelere giderek dua etmesi, adak adaması sonucu sahip olduğu evlat.

Teklemek: 1. Birini tek yakalayıp dövme, diğerlerinden ayrılmış vaziyette bulup sıkıştırma, darp etme. Ör. Seni teklerim bir gün, hakkından gelirim elbet! 2. Eşi kaybolmuş, bir adet kalmış.

Tekleşmiş: 1. Bir eşi kaybolmuş olan. 2. Çorap, ayakkabı, çarık gibi eşyaların bir eşi.

Tekleşdürme: Tek tek, ayrı ayrı bırakma, ayırma.

Tel dolap: Her evin mutfak kısmında bulunan, iki yana açılır kapaklı, ağaçtan yapılma dolap. Bu dolabın kapak yüzeyleri, konan yiyeceklerin kokmaması, ağrımaması, küflenmemesi için dışardaki havayı engellemeyen ince delikli tellerle kaplıdır.

Tek öküz dağa gitmez çift öküz gider: "Allah'ın hakkı üçtür." sözüyle aynı işlevde kullanılan, ikinci kez isteme manasında kullanılan ifade.

Tekne: 1.Üzerinde hamur açılan yuvarlak, ayakları kısa masa, yastağaç. 2. Çoğunlukla ağaçtan yapılan, türlü işlerde kullanılan, uzun ve geniş kap. Ör. Su teknesi, hamur teknesi. 3. Hayvanlara su vermek için kullanılan taş ya da ağaçtan oyma kap, yalak. 4.Çeşme, musluk vb.nin altına konulan yahut banyolarda kullanılan delikli, taş tekne. 5. Çeşmelerde hayvanların su içmesi için tanzim edilmiş, suyun biriktiği dar ve uzun havuz.

Tel gönüllü: Nazlı, gönlü tez geçen, hemen alınıp kırılan.

Telif: Çul dokumak için gerilen tezgâhta kullanılan ağaçtan yapılan delikli araç.

Telis: Tente, çul.

Telis çuval: Keten yahut kendirden seyrek dokunmuş çuval. (Bk.Derleme Sözlüğü c: 10).

Tellik:İnce fes.

Temellü:Tamamen.

Temreğü:Bir çeşit deri hastalığı (TDK. Derleme Sözlüğü, c. 10.)

Depe dombalak kılmak:Takla atmak.

Terbiyedentezikmek:1.Terbiyeden uzaklaşmak.2. Yolunu şaşırma, terbiyesizlik yapmak. (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü, TDK).

Tersi dönesice: Yörede bir beddua.

Ters yel: Kuzey ve güney dışında esen ılık rüzgâr.

Terek: Raf, rafları olan kap kaçak konulan mutfağın bir bölümü, mutfak tezgâhı.

Terez: Teres, pezevenk. Ör. Seni gidi terez oğlu terez.

Terki: Atın eğrinin arkası.

Terpoş/lu: Büyük bakır tabak, tepsi.

Tersini okutmak: Okumayı iyi bilmek, ilim erbabı olmak, yüksek tahsil niteliğine sahip olmak.

Tevür: Türlü, çeşit.

Teze:Yeni, biraz önce. Ör. Tallıya endiyidim, teze geldim.

Tezek: Hayvan kemresinden yapılmış ısı kalorisi düşük yakacak türü. Kış boyu tamlarda(ahırlarda)biriken hayvan gübreleri (ahbun) tömeklik denilen yere yığılır, biriktirilir. Bahara doğru bu kemre, harman yannına (yan, civar) ya da tarlara taşınarak tezek ve gübre olarak kullanılır. Harmanlıklara götürülmüş olan kısımdan ise sıcakların iyice kızıştığı aylarda tezek yapılır. Düz ve sert bir zemin üzerinde ahşap ya da metal kasnaklar kullanılarak yapılır. Kemre (hayvan gübresi), kasnakların içine doldurulur, iyice çiğnenir. Kasnakların çerçevelediği kalıplar harmanlığın yanında, arkasında, sırtında açık alanlara serilir. Güneşin altında kurutulduktan sonra evlerde bulunan odunluklarına taşınır.

Tezikmek: Bulunduğu yerden ya da sürüden ayrılıp uzaklaşmak (insan ya da hayvan için).(Derleme Sözlüğü, TDK, c:10). 2. Mec. Şaşırma, korkma, ürkme vs. sonucunda bulunduğu yerden hızla uzaklaşmak.

Tezmek: 2. Başını alıp bilmediği diyarlara gitmek, kaçmak 2. Kaybolmak.

Tevek: 1. Üzüm asmasının taze yaprağı. 2. Tevekten yapılmış tiritli dolma. 3. Asma, kavun, karpuz, kabak vb. bitkilerin dalları. (Derleme Sözlüğü c: 10). Ör. Bu yıl tevek yaprağını Erbaa'dan getirttim.

Teyelleme: İki parçayı eğreti olarak seyrek dikişle elde dikme, ilintileme, önce gelişigüzel birbirine ileme.

Teyin: Sincap.

Tığ: Dövenle veya kara patozla parçalanmış saman ve buğdayı ayıran makina. 2. Harman yerindeki saman yığı.

Tıkdap: Tıpatıp, aynı ölçülerde. Ör. Elbise bedenine tıkdap garer geldi.

Tıkıl: 1. İnsan lakabı. 2. Toz halde bulunmayan, parçalanmış taneli hale gelmiş. 3. Küçük parça, tane.

Tıkılmak: Tıkayacak oranda boğum yerinde birikmek.

Tıkl şeker: Kesme şeker, tıkl özellikte olan şeker.

Tırmak: Tomurmak, yarmak, odun kütüklerini parçalamak.

Tıpaç: 1. Tıkaç. 2. Bir deliği kapamaya yarayan, herhangi bir maddeden yapılmış büyük ahşap ya da plastik unsur.

Tırık: 1. İnsan lakabı. 2. Eşek yavrusu. 3. Zayıf, çelimsiz kimse.

Tırıs: 1. Boş. 2. Atın kısa adımlarla hızlı yürüyüşü. Ör. O bana ne edebilir vız gelir tırıs gider.

Tısma: Küsmeye.

Tıtır tıtır sürünmek: Tüm vücudu yere yapışır vaziyette sürünmek.

Tıylak: Bk. gulun. At yavrusu.

Tiken gibi olmak: 1. Birdenbire sinirlenmek, alevlenmek. 2. Her durumda kırıncı olmak, tepkiler vermek. 3. Olur olmaz çevresini azarlayan kimse.

Tirim tirşe etmek: Yırtmak, parçalamak.

Tille: Kendirden yapılmış at, eşek yüklerini bağlamada kullanılan kısa, sağlam ip.

Tingire: Yayvan ağızlı, kapaklı sahanın en küçüğü.

Tin tin yürümek: Kendi halinde çevreyi umursamadan, aheste aheste yürümek.

Tiridine ekmek doğramak:

Tirit: Yemeğin salçalı suyu.

Tiritlemek: İhtiyarlamak.

Tirki: Hamur leğeni, içi oyulmuş, hamur yoğurma yahut yağ yıkama işi için tutulan ağaç kap.

Tirşe: Herhangi bir şeyin uç kısmında eskime yıpranma sonucu oluşan püskül/püsküller.

Tirşelemek: İnceltip, parça parça edip kesmek.

Tokaç: Çamaşırların patazlanması (vurulması) amacıyla kullanılan tahta sopa.

Tokalak: 1. Topak, küçük parça. 2. Hayvanların kuyruk altındaki tüylerine yapışan topullaşmış, top olmuş yün pisliği.

Toklu: Koçtan küçük, bir yaşında erkek koyun.

Tokmak: 1. Çarpmak 2. Dokunmak fiili. 3. Nesnelerin sıcaklık, soğukluk, sertlik, yumuşaklık vb. niteliklerini derinin altındaki sinir uçları aracılığıyla duymak, değmek, el sürmek, temas etmek. Ör. Bir elektrik ziline dokunmak. (Ahmet Haşim) 4. Alıç ya da kiren ağacından yapılan, daha çok çamaşır yıkamakta kullanılan ucu yuvarlak, tokmaklı sopa.

Tokur: 1. Yörede kullanılan bir lakap. 2. Eti budu yerinde, şişman, sıksa.

Tokuşmak: 1. Birbirlerine çarpmak. 2. Kafa kafaya gelecek şekilde çarpışmak. 3. Boynuzlu koyunların ya da tokluların birbiriyle vuruşması.

Tokuşturmak: 1. Çarpıştırmak, 2. Mukayese etmek.

Tolas: 1. Köşe. 2. Dar, karanlık, girintili yer.

Tor: Kemer.

Topak: Top top olmuş, birikerek top halini almış.

Tovga: Yoğurtlu çorba.

Tökezimek: Ayağı dolaşmak.

Tömek: 1. Küçük yığın. 2. Yuvarlak tepelik. 3. Ahırdan gübre atmaya yarayan delik, küçük pencere.

Tömeklik: 1. Tömeğin açıldığı yer. 2. Genelde iki katlı olan köy evlerinin giriş kısmındaki ya da çardakların altındaki ahırlardan atılan hayvan dışkısının toplandığı yer, evin giriş mahallinden uzakta bulunan hayvan gübrelerinin biriktirildiği küçük alan.

Töngel: Bir çeşit muşmula. Döngel, beşbıyık gibi çeşitli isimleri bulunan muşmula eski çağlardan itibaren tüketilen bir meyvedir. Daha çok Karadeniz bölgesinde yetişen, erik, şeftali, kiraz ve gülgiller familyasından olan bitki.

Törümek: Çoğalmak, nesli devam ettirmek

Tösmek: Kalın kütük, ağaç parçası.

Tötürük: Dışkı, insan yahut hayvanın sulu boku.

Töz: Kulak arkası. Ör. Gadamın gulağı tözüne karışık bi yumruk atıverdi.

Tuluk: 1. Deriden yapılmış yayık. 2. Deri torba, su torbası.

Tuluk gibi: Şişmanca, yemekten içmekten gölü göbeği şişmiş.

Tuluk peynir: Tuluğa basılmış çökelek. Çökelek torba içinde kışa kadar bekleyerek sertleşir ve peynir kıvamını alır.

Tumman: Don, pantolon, şalvar türü giyecek.

Tu(m)p: İki tarla arsını belirleyen yükselti, sınır.

Tursil: Fabrika yapımı çamaşır deterjanlarının genel adı. Bu mamuller yaygınlaşmadan önce çamaşırlar kil adı verilen topraklarla, derelerde yahut çeşme önlerinde yıkanmaktadır.

Turşu vurma: Turşu yapma. Yörede, çoğunlukla pezü, kelem (lahana) ve yeşil fasulyenin (sonradan) turşusu yapılmaktadır. Patlıcan ve biber yörede yetişmediği için satın alınarak turşusu vurulmaktadır. Ekşi elmadan sirke yapılır ve turşular elma sirkesiyle vurulur.

Tutak: El bezi.

Tutar yeri kalmamak: 1. Dermanı kesilmek. 2. Geçerliğini yitirmek, tutarsız hâle düşmek.

Tuzla: Koyun sürülerinin taşların üzerine tuz konup topluca tuzlandığı yer

Tükencelik: Biçme, harman yahut zahra yıkama, koyun kırkma, tezek dökme vb. işlerin bitiminde iş sahibi tarafından verilen yemek.

Tükenmek: Dert çeke çeke halsiz, mecalsiz kalmak.

Tüketmek: Mecalsiz bırakma.

Tünemek: Kümese girmek, tavukların akşam olunca kalacakları yüksekçe yerde toplanması

Tünnek: Kümes, tavukların toplandığı ağaçtan yapılma yüksekçe yer.

Türkü yakmak: Bir olay karşısında yaşadıklarının etkisiyle türkü icra etme, söyleme, bir kişiye türkü yazmak.

Tütülük: Bir yer adı.

Tülek: 1. İnsan lakabı 2. Kanatlı uçucu hayvanların tüyü. 3. Yoluk.

Türlü teğür: Türlü türlü, birçok çeşitte.(Bu söz Âşık Şenliki ile Sümmani'nin atışmasında geçmektedir: Çar demek dört şeydir kılâm aşîkâr/Ayan olsun böyle haller biz için/ Ateş ile abdır haktır rûzgâr/Eser türlü tevür yeller biz için.)

-U-

Uçtu uçtu da sonunda bir boka düştü: Seçici davranıldığı hâlde mehelini (dengini) bulamama, onca gayretten sonra yine de yanlış evlilik yapma.

Ufalamak: Parça parça etmek, parçalarına ayırmak.

Uğmak: Sancılanmak, şiddetli acı sızı duymak.

Uğra: Hamurun dastara ya da kapağa yapışmasını önlemek için üzerine ekelemekte kullanılan un.

Uğunmak: 1. Sancılanmak, derin bir sızı duymak. 2. İçin için üzölmek.

Uğur kesmek: 1. Hareket halinde olan birinin önünden geçmemek. 2. Nasibini kesmemek.

Ulu kişi: 1.Büyük, yaşça büyük. 2. Güngörmüş, hayat tecrübesi fazla bilge kişi. Ör. Ulu sözü dinlemeyen uluya uluya gezer.3. Din büyüğü, evliya, eren.

Ummaca: Bir şeye canı çekip de ulaşamamak, iştahını giderememek, iştahlandığı şeyden mahrum kalmak, gözü aç kalmak.

Umsun: Bk. ummaca.

Unalmak: Tıkanacak derecede nefesi kesilmek, nefes alamamak.

Un çalmak: 1. Unu su ile karıştırmak, tolga yapmak, helle yapmak. 2. Yemeğe un katmak.

Unmak: İyice kızgınlaşma, yanacak kerteye gelecek kadar kızma.

Unnuk (unluk): Değirmende öğölmüş unun oluktan aktığı tekne.

Unsak: Sürekli beklenti içinde olan, açgözlü, her şeyi uman (kimse).

Urba: Kıyafet.

Urganlarda oynamak: Hayasızca hareket etmek.

Uruplağı: Bir tahıl ölçeğı, ölçek türünün yerel dildeki karşılığı. Tahıl ölçeğinin dörtte biri. Urup, arşının sekizde biri uzunluğundaki ölçü. Bir şeyin dörtte biri, çeyrek. Urupla: Arapça kökenli rub: Bir tahıl ölçeğı.

Uruşvat: Rüşvet.

Urum: Rum.

Urum gavuru: Müslüman olmayan, Rumlu.

Urumun enüğü: Rum çocuğı, hakaret amaçlı kullanılan söz.

Uslu: 1. Akıllıca duran. 2. Ağırbaşlı, sakince, yaramazlık yapmadan duran.

Uydumak: Eskiden yaşanmış olayları, bilgileri durumun gerektirdiğı hale uygun hatırlayıp anlatmak.

Uyku semesiyinen: Uyku sersemliğı, uyku mahmurluğı ve bunun etkisiyle.

Uymamak: Kızdıracak bir tavır ve davranış karşısında karşımızdaki insana karşılık vermemek, onunla aynı özellikte tavırlar sergilememek, boy ölçüşmemek.

Uylamamak: 1. Halk ağzında sıkacak denli, sürekli yapmak, üstüne düşmek. Ör. Oynamaya bir uyladın mı uyluyorsun. 2. Uymamak, karşıdakinin dediklerine yaptıklarına karşılık vermeyip dövüşe

kavgaya çekişmeye girmemek, mücadeleye girmemek.

Uylaştırmak: Tarafları ortak bir fikirde buluşturmak, anlaştırmak.

Uyuz iti kırmak: Çıkarı uğruna olmadık işlere girişmek, olmadık yerlerden menfaat ummak.

-Ü-

Üçürdüm: Üç ayrı ipten kıvrarak (köyde bu işleme "kıvradma" denmektedir.) tek bir ip oluşturma, tek ip haline getirme.

Üğçül: Yoncaya benzeyen bir ot.

Üflük: Islık.

Üflük çalmak: Islık çalmak.

Ülüm ülüngür olmak: İş yapamayacak derecede kocamak, harap bitap düşmek.

Ülüngür: Eskimiş, kullanılmaz hale gelmiş elbise.

Ümmüsübyan muskası: Hasta olan, büyüemeyen, yürüyemeyen çocuklar için yazdırılan bir tür muska.

Ümüdü üzülmek: Umudu kesilmek, bitmek, olmayacağına iyice inanmak.

Ürkütmek: Korkutup kaçırmak. Ör. Hayvanları ürkütünce her biri bir yana dağılıverdi.

Ürmek: İt gibi havlamak, havlamak benzeri sesler çıkarmak, ulumak.

Ürüm ümrâh olmak: 1. İyice eskimek. 2. Perişan, darmadağın olmak.

Ürüsum: Huy, gelenek, töre, alışkanlık.

Üstüne çullanmak: Bk. Çullanmak.

Üstüne varmak: 1. Kuma gitmek, evli bir kadının üstüne ikinci hanım olarak gitmek. 2. Baskı yapmak, müdahalede bulunmak.

Üşdek: Çok az, azıcık.

Ütelemek: 1. Hayvan kellesi ya da paçasının derisini ateşte yakarak temizlenmesi. 2. Kaşı, kirpiği, saçı farkında olmadan ateşte uçlarından hafiften yakmak.

Ütmek: Rakiplerini yenmek, kazanmak, elinde ne var ne yok almak.

Üyez: Küçük sinek, sivrisinek.

-V-

Vacur vucur konuşmak: Hep bir ağızdan konuşmak, anlaşılmayacak denli gürültülü konuşma.

Vade: Süre.

Vadesi dolmak: 1. Vakti gelmek. 2. Ölmek.

Vadesi tükenmek: Ölmek.

Vadesi yetmemek: Ölmek.

Vade yeli: Rumi 18-21 Şubat tarihleri arasında dört gün esen yel. Veda yeli olarak

da zikredilir. Bu yeli poyraz karşırsa 40 gün kış; gündoğusu karşırsa hastalık, karayel karşırsa bolluk olacağına inanılır. Kış mevsimine vedadır. Bölgede yaşayan Müslüman ahaliden biri o yıl kış şartları çetin geçince müşkül duruma düşer, hayvanların yiyeceği bitmiştir. Kış mevsiminde hayvanlara yiyecek bulmak amacıyla gayrimüslim birinin kapısına varır. Bu durumu ifade eden "Es vade yeli es, Müslüman'ı gâvurdan kes." deyimini gavura muhtaç olmayı yansıtmaktadır. Bu söz, kış ve bahar arasında kesin çizgiyi belirlemekte, halkın tasavvurunda Gâvur ve Müslüman farklılığını ortaya koymaktadır.

Vara yoğa konuşmak: Gerekli gereksiz her fırsatta konuşmak.

Vareze: Etraf, çevre.

Vargel ağacı: Tezgâha gerilmiş olan çözgünün, bir düzen alması, dokuma hazır hâle getirilmesi için kullanılan tahtadan yapılmış sırık, çıta.

Variyet: Mal mülk, maddi güç.

Variyetli: Varlıklı, zengin.

Varmak: Evlenmek, kocaya varmak.

Vazcaymak: Vazgeçmek, kararından dönmek.

Vefasız: Mec. Soysuz, cibilliyetsiz.

Vekale⁴³²: Tarıkata intisablı kişilerin haftada belli günler (iki gün), mükellef oldukları tarikat dersini yapmak için toplandıkları yer. Kadın ve erkekler için ayrı yerler tahsis edilmiş olup yayla zamanlarında dersi çecktirecek kişinin evinde toplanılmaktadır. Köyün ekseriyeti Sivashlı İsmail Toprak (Ehramcızade) isimli zata intisaplıdır. Köyden bazı kimseler askerlik yaptıkları dönemde bu şahsı tanıyıp tasavvufa girmiş ve bu tasavvuf kolu köyde ciddi zemin bulmuştur. Bu zatın tekkesi, Sivas'ta olup Nakşi'dir. Ömrünün sonuna kadar irşad faaliyetini Sivas'ta sürdürmüş, kendisinden sonra ise vazife Termeli Memet Efendi'ye devrolunarak merkez Terme olmuştur.

Velvele: Gürültü, yaygara.

⁴³² Vekale, Nakşibendî tarikatının bazı kollarında dergâhlara verilen genel isimdir. Vekaleler bir yerleşim biriminde ihvanların toplanma yerleri ve ibadetlerini yapma yerleri, Hatm-i Hâcegân okuma yerleri olarak iş görürler. Vekalelerin başlarında, intisap edilen mürid tarafından atanan hatim hocası bulunur.

Veran değirmeni kırk yıl beklemek: Faydasız bir yerden ümit dilenmek, boş işten fayda ummak.

Veran olmak: Sızlayıp ah ederek halsiz, bitap düşme.

Vesait: Araç, vasıta aracı.

Vezek: Pijama etek gibi giysilerin okur (lastik) geçirilen yeri.

Vınlamak: Kaçıp gitmek.

Vız gelip tırıs gitmek: O bana bir şey edemez, “umrumda değil” anlamında söz.

Vidası gevşemek: Ayak diremeyi bırakmak, uygun hareketler sergilemek.

Viğileden: 1. Ansızın, birden. 2. Aniden, fark ettirmeden ortalıktan kaybolmak.

Vuruşdumak: Mukayese etmek.

-Y-

Yaba: ad. Ağaçtan yapılmış, çatal biçiminde, harman savurmakta kullanılan bir tarım aracı.

Yadiger: Yadigar, hatıra.

Yağannı: Sırt, döş.

Yağır: Hayvanların sırtında yara ile açılmış yer, oyuk, yarık.

Yağlaş: Mısır unundan yapılan bulamaç.

Yağlı ballı olmak: Çok samimi olmak.

Yağlık: Mendil.

Yağlı yavan dememek: 1. İyi kötü ayırmamak. 2. Seçici davranmamak.

Yağrak: Yağ doğramakta, odun kesmekte, satırla kemik kırmakta vs. kullanılan yumru, üzeri düz ahşap kütük.

Yağsak: Yağlanmış, yağlı, kirli, pasaklı.

Yağlumcak: Daha çok rakımı yüksek yayla ikliminde yetişen kökü yenen bir bitki.

Yakılcan/yakılğan: Yakma özelliğinde olan, yakıcı. Ör. Yakılcan biber, issot.

Yal: Köpek yiyeceği, yemek artıklarından elde dilmiş hayvan yiyeceği, mutfak artığı, artık yiyecek içeceklerin hayvanlar için biriktirilmesi, otlardan sebze meyve artığından oluşmuş hayvan yiyeceği.

Yalapşap: Çabucak, vakit kaybetmeden.

Yalağu: Alev, alev topu.

Yalağu vermek: Fırının ısınıp belli seviyede tutmak için ara sıra fırına odun atma.

Yalak: Kedilerin yemek yediği ağaç kap.

Yalaklık etmek: Yaranmak için şirin gözükmek, yağ çekmek.

Yallık: 1. Çocuklar için yemek önlüğü. 2. Hayvanlara yal vermek için kullanılan kap.

Yaloğuş: Yağcılık yapan, şirin gözükmeye çalışan.

Yama: Dik arazi.

Yambul yumbul yürümek (Yambil yambil yürümek): Sağa sola zikzak çizerek yürüme, yaylanarak ilerlemek.

Yandumak: Birine gönül vermek, sevdalanmak, aşık olmak.

Yangu: Vücutta görülen ateş hali. Ör. Bugün bacaklarımda bir yangu var.

Yangun: Aşık, gönlünü kaptırmış, sevdalık çeken.

Yanigara: Şarbon hastalığı, yatalak hale düşüren bir tür hastalık.

Yanık değirmen gibi olmak: Aşırı susamak.

Yanır: Atın sırtındaki yara.

Yanları yanasıca: Bir beddua, karış vermek, hastalık dileme.

Yanpiri: Yan yan, yamuk yumuk yürüyen.

Yantiri: Yana çeken, yan yan, çapraz yürüyen.

Yanmak: 1. Ah etmek, dertlenmek, “kendi derdine yanmak” 2. Aşk yahut aşık olma durumu

Yapağu: Kırkılmış koyunun bütün halde üzerinden alınmış, dağılıp bozulmamış top haldeki yünü.

Yaptığın banaysa öğrendiğin sana: Baba evinde iş, yaparak öğrenilir.

Yapuk: Yapılı, yapılmış, tamamlanmış, imar edilmiş bina, köprü, duvar ya da şey.

Yar: Toprak kayması sonucu oluşan uçurum, kâh.

Yarenlik: Şaka.

Yarıkmak: 1. Sağa sola koşup yorulmak. 2. Hayvanların başını alıp bulunduğu yerden hızla uzaklaşması, süratle koşmaya başlaması.

Yarım: 1. Eksik bırakılmış iş. 2. Sakat, özürlü kimse.

Yarım ağa: Bir insan lakabı.

Yarım ağız: Gönülsüz, isteksiz.

Yarı ağız söylemek: Gönülsüz, isteksiz konuşma.

Yarma: 1. Büyük odun. 2. Yarılmış yemeklik mısır ya da buğday.

Yarma çorbası: Yarılmış mısırdan yapılan bir tür çorba.

Yarmaça: Yarılma ile elde edilmiş büyükçe odun parçası, kesilmiş kütük.

Yasdukdaki yasiri çuvaldaki püsürü bulmak: Ayrıntısına kadar ilgili, dikkatli, titiz.

Yaşamı gara olmak: Yaşamı kara, zorlu olmak, kadersiz bir hayat yaşamak.

Yaşmak: 1. Kadınların kullandıkları, yalnızca gözleri açıktaki bırakan yüz örtüsü. 2. Halk ağzında, baş ile birlikte yüzü ve ağzı da

kapatan başörtüsü. Yörede genelde cember ve yazma kullanılmaktadır. Yazmalar daha çok Tokat basmasıdır. Etrafı dantelle ya da renkli iplerle işlenmiş yazmaları çoğunlukla genç kızlar ya da gelinler kullanmaktadır. Çoğunlukla siyah, bordo ve kahverengindedir. Etrafı boncuk işlemeyle çevrilmiş çemberi ise belli yaştan üstündeki kadınlar tercih etmektedir. Genelde beyaz renkte ve etrafı tığla örülmüş oya işlemelidir.

Yaşmak tutma: Gelinin düğün sonrası birkaç gün aile büyükleri yanında sesli olarak konuşmaması, davranışlarında, giyim ve kuşamda ölçülülük göstermesi.

Yaşmak çekmek: Yüzü yaşmakla örtme. Yaşmak yörede haya, edep ve iffetle bütünleşen bir muhtevaya sahiptir. Bu yüzden yaşmak vurunma biçimi kadının yaşının, ahlâkının, edebinin, kültürünün vs. ifadesidir. Yaşmak çene hizasını ve bazen dudakları da örtmektedir.

Yaşmak vurunmak: Bk. yaşmak çekmek.

Yatak: 1. Herhangi bir şeyin bol olduğu yer, kaynağı. 2. Koyun sürülerinin yayla zamanı yatırıldığı yer.

Yataklık: 1. Hem köy yerinde hem de yaylada bulunan yatak konan yer. 2. Koyun sürülerinin belli mevsimlerde geceledikleri yer, mahal.

Yavan yaşuk dememek: Her duruma rıza göstermek.

Yay: Koyun bağırsağından yün ditmek amacıyla yapılmış eski bir alet.

Yayılmak: Hayvanların tarlada çayırdaki otlaması.

Yayılım: Hayvanların arazide yayılması, otlaması. Bk. yayılmak.

Yaylıma çıkarmak: Hayvanları otlatmaya götürme.

Yaymak: Hayvanları yazı mera gibi otlaklarda otlatmak.

Yayuk: Ayran yaymada kullanılan uzun, oval yayık. İlk başlarda elle sallanarak kullanılan ahşap yayıkların yerini son zamanlarda elektrikle çalışan fabrikasyon yayıklar almıştır.

Yayuk burun: Yayılmış, büzülmüş biçimde olan burun.

Yayuk yaymak: Yayığı ileri geri sallamak, yaymak bu şekilde bir müddet yaparak yağın üstüne çıkarma işi.

Yaykamak: Kap kaçağı yıkamadan, ilk olarak kaba kiri, bulaşığını suya tutarak kabaca temizlemek.

Yaykantu: Kirli kap kacağın yıkanması ile oluşan bulaşık suyu.

Yayla çiçeği: Uzun bir zaman görünüşü ve duruşu bozulmayan, kuruduğu halde hoş kokusunu muhafaza edebilen, daha çok yüksek rakımlı arazilerde görülen sarı renkli çiçek. Yörede, kırlardan toplanıp kurutulur, pazarlarda satılır.

Yazma: Genişletme, alana yayma. Ör. Hamuru yazdıktan sonra üstünü yağladı.

Yazma: Başörtüsü, bohça, yemeni yahut üstüne boya ve fırçayla ya da tahta kalıplarla desen yapılmış bez. Yazmaları daha çok genç kızlar kullanır ve yaşa bağlı olarak belli renkler ekseriyetle kullanılır.

Yazma: Hayvan etinin kurutulma işlemi. Koyunun gövdesinin tavan arası gibi rutubetsiz bir yerde kurutulması için uyuk ve kollarını ayırıp çubuklarla gerdirmek.

Yazu çizi işi: Sihir büyü gibi uğraşların genel adlandırılması.

Yazu: 1. Yazı, otlak, geniş düz çayırılık alan. 2. Muska, sihir.

Yedecek: Öküz arabalarında boyunduruk kısmında yer alan deliklere takılan ağaç çivi.

Yeğîn: Güçlü kuvvetli, çok, iyi beslenmiş. Ör. Abusu yeğîn.

Yeğnik: Ağır olmayan, hafif. Ör. Sırtına yeğnik bir çuval alıp yukarı çıktı.

Yeğnilmek: 1. Zayıflamak. 2. Hafiflemek, yükünden kurtulmak, rahata ermek.

Yeleği: Küçük, minik, hafif, yeğnik.

Yelek: 1. Önden düğmeli, elde örülmüş, kolsuz bir tür kıyafet. 2. Hamur işlerinde özellikle ekmek yapımında hamurun yağlanması için kullanılan kemikli, tüylü kuş kanattı. “Bunlar özellikle Samsun taraflarından tedarik edilirdi. Akıbası olan gidip geldikçe hem kendine hem de köydekilere getirirdi.” (KK 17)

Yelleme: Entari.

Yellemek: Pırtlamak, osurmak.

Yellik: Yel alan mahal; buğday, saman, bulgur savurmak için tercih edilen ve yel esen yüksek tepe.

Yelmük: İlkbaharda yetişen, uzun ve sivri yapraklı, toplanıp yenilen bir yabancı, ekin aralarında biten bir çeşit asalak ot. Yörede kavurması yapılmaktadır.

Yel önüne, sel önüne koşmak: Her işe gitmek, her yere koşturmak.

Yemişen: 1. Yemişen: Küçük kırmızı meyveleri olan bitki. 2. Yer ismi, ormanlık bölge.

Yemlik: Hayvanlara yem verilen torba.

Yen(g): Hayvanların meme bölgesi.
Yennime: Dişi hayvanların yavru lamaya yakın zamanı.
Yensinme: Üzerinde durma, meseleye alaka gösterme.
Yenük: 1. Yenilmiş, mağlup olmuş. 2. Yenmiş, yenerek bitirilmiş, yenilmiş mahsul.
Yer ataşı: Evin mutfak kısmında "ocaklık" adı verilen bölmedeki sobasız ateş.
Yere geçme: Rüzgârın etkisiyle daldaki meyvelerin kısa sürede dalından dökülmesi, yere serilmesi.
Yer gök mühürlendi: Yörede akşam ezanı okunduğunda herkesin birbirine söylediği (özellikle dışarıda oyun oynayan çocuklar için) eve dağılma vakti geldiği manasında bir söz. Karanlık çöktüğünde her yer insanlara mühürlenir, cinlere serbestler.
Yerine düşmek: Meheli olan yere gitmek, iyi şartlara sahip bir eve gelin olmak.
Yerleştirme: mec. Destekli vurma. Ör. Ağzının ortasına bir yerleştirirsem görürsün eğlenmeyi.
Yerikleme: Kadının, muayyen günün gecikmesi, bulantı ve baş dönmesi, uykusuzluk inatçı kasmalar ile başlayan dönemde iştahının artması. Dudakta çatlaklık, meme uçlarında renk değişmesi, göz kapaklarında morluk, dolgunluk ileriki aylarda bacaklarda şişlik olur. Kırpiklerde dökülme görülebilir. İstifra etme, bazı kadınlarda olur bazısında olmaz. Adet kesilir ve iştah belirgin oranda değişir. Kadın iştah olarak açılır. Daha ziyade zor temin edilecek isteklerde bulunur.
Yerük yemek: Aşermek, aşyarma
Yetmiesice: Bir beddua, büyümeyesice.
Yeygü: Hayvan yiyeceğinin genel adı, yeygi.
Yezid: 1. Din düşmanı, Yezid'in tarafını tutan (kimse). 2. Düşmanlarla bir olan, düşmanla birlik olup onlarla iş tutan (kimse).
Yıkılğan: Yer adı, dağlık bölge.
Yıkılmak: Müsabakada özellikle güreşte yenilme.
Yıkınmak: Koşmak, harekete geçmek.
Yılan yasduğu: Yılan yavrusu, yılan benzer bir tür sürüngen türü.
Yıldır yıldır etmek: Parlama, parıl parıl parlama. Ör. Gözleri yıldır yıldır ediyor.
Yıldız: İneklerin karın altındaki beyazlık.
Yılıkı: At sürüsü.
Yılgun: 1. Yılmış, iyice acızlanmış. 2. Yabani otların bulunduğu gür olmayan ormanlık alan. 3. Gürgen ağaçlarının yoğun olduğu dağ adı.

Yiğidin: Mavi çiçek açan, kötü kokulu, zararlı yabanî bir bitki.
Yiğit yolluğu: Köy dışına gelin giden kızların düğününde köydeki gençlerin damat tarafından aldığı para.
Yiti: 1. Tadı sertleşmiş, keskinleşmiş. Ör. Bu sirke çok yiti. 2. Koyu. 3. İyi, güzel, yaman.
Yitmek: Kaybolmak.
Yitmek: (Herhangi bir şeyle) kuvvet uygulayarak ileriye doğru hareket ettirmeye çalışmak.
Yoğsumak: Kumaşın eskimesi, yıpranması.
Yoka: 1. Yufka. 2. Derin olmayan, yüzeyde olan, ince. 3. Sırtı yoka: İnce giyinmiş, üşüyecek derecede, kalın giyinmemiş.
Yoka açmak: Hamur açmak, yufka açmak, hamuru oklava ile yamak.
Yok yere: Boşu boşuna, sebepsiz.
Yolu yolsuza düş gelmek: İşlerin ters gitmesi ile halden anlamayana muhtaç olmak, muhannete muhtaç durumda kalmak
Yonga: Kiremit işlevinde, evlerin çatılarını örtmekte kullanılan küçük ağaç parçası.
Yonmak: Yontmak.
Yonmuya öksüz gözlemek: Zavallı, arkası olmayan insanların hakkını yemek için fırsat kollamak.
Yonsumak: Eskimiş, kullanılmış.
Yorgan gadama: Niğdelenmiş şilteye yüz geçirerek şiltenin dört bir yanını iğne ile dikme.
Yasanmak: Düşmek, cansız fersiz kalıp aşağı sarmak. Ör. İki elin yanına yasansın.
Yova: İnsan lakabı.
Yoz: Kısır koyun.
Yoz mala alaf yok: Faydası olmayan kişiye kıymet verilmez, bakım yapılmaz.
Yönlü: Ucuz, uygun.
Yöre bağlamak: Güçlenmek, varyetli, nüfuzlu hale gelmek.
Yörek bağı : Çocuğun beşiğe sarıldığı ip.
Yöre tutmak: Bk. yöre bağlamak.
Yuğ(v)lamak: Yamaç bir yerden aşağıya doğru bırakmak, yuvarlamak, bir şeyi ileriye doğru döndürerek götürmek.
Yuhlamak: Körü vermek, yuhlamak, yuh çekmek, kınamak.
Yumak: Yıkamak.
Yumuk: Yumulmuş, yumulmuş halde, yumulu.
Yumurtadan yonga çıkarmak: Aşırı derecede cimri olmak.
Yumurtaya küskü takmak: Aşırı abartmak, küçük bir kusuru büyütme.

Yunnak:Yıkanılan yer, köy hamamı. Eskiden cami yanında, yaylada çevrülere yapılmış. Taşla örülü önüne de kazanını kurup yıkanılmış. Köyde de çeşmelerin yanında bir göz oda varmış bu amaçla. (KK 3)

Yurtta kalan, dertte kalır: Hanenin bütün yükü evde kalan kişiye, sahibinedir.

Yüklü: 1. Sırtında yükü olan. 2. Gebe.

Yüklük: Yorgan döşek yastık gibi ev eşyalarının konduğu yer, üst üste yığılmış yataklık. Yüklük genelde yer yatakların konduğu yerdir, yatmak amaçlı kullanılan mekânlarda, odalarda yer alır. Yüklükler cicim ya da çul gibi örtülerle yüzleri örtülür. Kızların çeyizinde yünden hazırlanmış mutlaka yorgan, döşek, yastık bulunur.

Yülmek: 1. Saç veya sakalı kesme işi, yüleme. 2. Bir şeyin üzerindeki pürüzleri alma, biçim vermek için yontma. 3. Bıçak, satır, nacak, balta gibi eşyaların ağzını keskinleştirme.

Yüreği acımak: Üzülmek, merhamet etmek.

Yüreği ferahlamak: Rahatlamak, kalbi mutmain olmak.

Yüreği geçmek: Acıkmak.

Yüreği güpürdemek: 1. Ses çıkarmak. 2. Korkmak, etkilenmek

Yüreği güpür güpür atmak: Kalbi hızlı atmak. Ses çıkaracak, yerinden oynayacak biçimde atmak. 2. Mec. korkmak.

Yüreğine buz değmek: “Oh olsun” anlamlı ünlem, birinin düştüğü kötü durum karşısında sevinme.

Yüz buldukça ayağını uzatıp durmak:

Yüzüne gelmek: Sözüne karşılık verme, karşı çıkma, karşı koyma, yüzüne karşı söz söylemek.

-Z-

Zağar:1. Sıradan bir köpek. 2. Bir cins av köpeği, tazı.

Zağlamak: Hızla, akarcasına kayıp gitmek.

Zağlayıp gitmek: Hiç durmaksızın çekip gitmek.

Zakır zakır titremek: Vücudunun her yeri oynayacak derecede titremek.

Zararlıkl: Zarar verici.

Zarileme: 1. Acı çekerek inleme. 2. Sızlanarak ağlama.

Zariletme: İnletme, ağlatma.

Zaruzinge olmak: Perişan olmak.

Zavrak: Salatalık.

Zavzu: Sebze.

Zebellah: Zebella. İri, uzun, biçimsiz, ürkütecek oranda cüsseli.

Zebillik: 1. Çokluk, bolluk. 2. Dağınıklık.

Zefil kalmak: Aç kalmak, bakımsız bırakılmak.

Zeftir: Boyundurukta zelveleri birbirine bağlamak için kullanılan yumuşak bağ.

Zeklenme: Birinin konuşmasını taklit ederek onunla alay etme. Leğlenmek, Çepni dili ağızlarında örkenmek kelimesiyle aynı anlamda kullanılmaktadır.

Zembelek: Kapı kolu.

Zerze: Kapı kilidi.

Zevle (zilve): Öküzleri boyunduruğa bağlayan ağaçtan yapılma, eğri, yuvarlak değnek(ler).

Zevzek: Şımarık, tatsız ve çok konuşan, geveze, ciddiyetsiz davranışları olan (kimse).

Zevzek zevzek konuşmak: Karşıdaki insanla eğlenerek, alaya alarak konuşma.

Zıbarmak: Gebermek, ölmek, uyumak,

Zıkım: Zakkum, zehir, zakkum bitkisinin zehirli kökü.

Zıkım ye (zıkkımın kökünü ye): Beddua içerikli, “zehir ye” anlamında söz öbeği.

Zıp gelmek: Az gelmek, yetersiz olmak.

Zırana: Düşüncesiz.

Zıranta: İri yapılı.

Zıravşa: Kalıplı, iri yarı, yiğit, doğuşçu delikanlı.

Zırlamak: 1.Bağırarak. 2. Ağlamak.

Zırtaboz herif: 1. Terbiyesiz, eğitilmemiş kaba insan. 2. Kendini beğenmiş.

Zırzop: Delice hareket eden.

Zıtlasma: 1. Gözleşme (birbirlerine husumet gütmek). 2. Birbirlerinin tersine iş yapma.

Zıvala: Hamurun top top olmuş biçimi, hamur bezesi, topağı.

Zibdi: 1. Taze söğüt dalı. 2. Taze ve sulu söğüt kabuğundan yapılan düdük.

Zibdisine su yürümek: Bûluğa erme, erkeklik halinin belirmesi, erkeklerde cinsel organa su yürüme, erkek çocukların ergenliğe girmesi.

Zola: Kaba, kalıplı adam.

Zola zorba: Zorda kalma, zorda bırakma, baskıya maruz kalma.

Zola zorba olmak: Bk. zola zorba.

Zopa atmak: Dayak atmak, dövmek.

Zopalamak: Bk. zopa atmak.

Zopalık herif: Zopa atılacak yapıda olan, dövülmeyi hak etmiş kimse.

Zoğal: Kızılıcık.

Zögür: Kaba (kimse).

Zökel: Sökel, hastalıklı, zayıf. Ör. Hastaya zökele yardım etmeli.

Zöldür: Yürüyüşü, davranışı tuhaf olan (kimse).

Zöldür zöldür yürümek: Deli dolu yürüme, derli toplu olmayan düzensiz, bozuk yürüme.

Yer Adları

Yer adları, belirttiği araziye ve bölgedeki faaliyet türlerini tanıtmaları açısından halk kültürünün önemli konuları arasında yer almaktadır. Yer adları, bu yönüyle dilbilimin bir kolunu teşkil eder. Yer adları, adlandırmaların muhtevasını vermekle birlikte adların doğuşu, yayılışı hususunda araştırmalarda esas tutulmaktadır. “Bu araştırmalarla coğrafyanın yerleşme tarihinin, etnolojinin ve tabîî halk kültürünün yardımcısı durumunda bulunur.”⁴³³

Armut Çalağı

Arpalık

Belen

Çal

Çardagözü

Çermüğün Çukur

Çilli Yük

Çorak

Çöl Ana

Dadakçı

Dağ Talla

Değirmen Deresi

Depe Yatak

Deve Konduğu

Erikliğin Kaş

Gedik

Gövcalu

Guvanlık Baş

Harman Tepesi

Hayat Yanni

⁴³³ Bozyiğit, Ali Esat, (1998), Güvercin Uçuverdi, Halk Kültürü Yazıları... s. 313.

Horamşı
İnce Dağ
Kaçak Talla
Kafa Dağı
Karanlık Dere
Kemerin Dere
Kırma
Kızıl Guruk
Koşaca
Kuzuluk
Külekçi
Mere (Mera)
Orta Dağ
Somun Tepesi
Şad Oluğu
Saydere
Tütülük
Yayla Tarlası
Yazu (Yazı)
Yemişen
Yeni Guruk
Yılgun
Yüksek Oluk

Kaynaklar

- Acıpayamlı, Orhan, (1974), Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü, Ankara: Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Acıpayamlı, Orhan, (1964), “Türkiye’de Yağmur Duası”, DTCF Dergisi, Ankara, C. XXII,
- Akalın, L. Sami, (1990), Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar Kargışlar, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Akalın, L. Sami, (1972), Edebiyat Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Akay, Hasan-Özbay Müjdat, (1998), Millî Mücadele Yıllarında Niksar, Tokat: Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Basımevi.
- Aksoy, Ömer Asım, (1991), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I ve II, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Akün, Ömer Faruk, (1949), “Atalar Sözüne Dair”, Şadırvan, İstanbul: C. II, Sayı: 28 Ekim 1949.
- Artan, Gündüz, (1960), “Kars’ın Göle İlçesine İnanışlar”, TFA, 6.cilt, Nisan 1960, No.129.
- Artan, Gündüz, (1962), “Gülner’da Bazı İnanışlar”, TFA, 7.cilt, Aralık 1962, No.161.
- Artun, Erman, (2008), Halk Kültürü Araştırmaları, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Artun, Erman, (1998), “Günümüz Adana Âşıklık Geleneğinde Alkış-Kargış (Kara Alkış)”
http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_3/artun.php.III.Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni, 30 Kasım-2 Aralık 1998, Adana.
- Artun, Erman, (1998), “Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum-Evlenme-Ölüm”, İstanbul: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi: 9-10.
- Aslıyüce, Erdoğan, (1974), Her Yönüyle Kırıkkale, Kırıkkale: Kırıkkale Kakındırma ve Güçlendirme Vakfı.
- Atalay, Besim, (1936), Türk Adları, Dâhiliye Vekâleti, J.Gn. K. Matbaası.
- Atasoy, Ali Rıza, (1950), Tokat Reşadiye İlçesi Halk Kitabı, İstanbul: Milli Mecmua Basımevi.
- Ateş, Süleyman, (1985), İnsan ve İnsanüstü Ruh, Melek, Cin, İnsan, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Avan, Saniye (2010) Suşehri Monografisi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aybars, Nevin, Divânü Lügâti’t-Türk’teki Atasözleri ve Öğütler: Transliterasyon, Tercüme, Mevzularına Göre Tasnif, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Basılmamış Mezuniyet Tezi, Türkiyat Enstitüsü nu: 311.
- Aydın, Mehmet, (2002), Aybastı Ağzı (İnceleme-Metin-Sözlük), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydinoğlu, Gülali, (1968), Posof’ta Düğün Âdetleri, İstanbul: TFA, 11.cilt, Kasım 1968.
- Aydın, Selim, (1997), **Sağlık Ansiklopedisi**, C.1.
- Aytürk, Nihat / Altan, Bayram, (1992), Türkiye’de Dinî Ziyaret Yerleri, Ankara: Altanoğlu İlim ve Kültür Hizmetleri.
- Ayverdi, İlhan, (2011), **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2. Baskı.
- Ayverdi, Samiha, (1970), Maarif Davamız, Maarifimiz Halk Eğitimi Türk Ordusu ve Maarif, İzmir: Sobe Matbaası.

- Banarlı, Nihad Sami, (2001), Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: MEB Devlet Kitapları, I ve II. Cilt.
- Başar, Zeki, (1972), Erzurum'da Tıbbî ve Mistik Folklor Araştırmaları, Ankara: Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları.
- Başçetinçelik, Ayşe, **Adana Halk Kültüründe Kirk Basması-Nazar-Kırklama**, Çukurova Üniversitesi.http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/ayse_bascetincelik_adana_halk_kulturu_kirk_basma.pdf. 14.05.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)
- Baykal, Ali Rıza, (1995), Safranbolu' da Yörük Köyü ve Düğün Âdetleri, İstanbul: Sema Matbaası.
- Baysal, Zehra, (2014), Aydın Ekolojik Koşullarında Çinko Uygulamasının Buğdayın (*Triticum aestivum* L) Tane Verimi ve Kalitesi Üzerine Etkisi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Belen, Fahri, (1970), Tarih Işığında Devrimlerimiz, İstanbul: Menteş Yayınevi.
- Bolat, Şaban, (?), Düünden Bugüne Başçiftlik, (?).
- Boran, Behice, (1992), Toplumsal Yapı Araştırmaları (İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Boratav, Pertev Naili, (1984), Köroğlu Destanı, İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Boratav, Pertev Naili, (1973), Türk Halkbilimi I, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 2. Baskı.
- Boratav, Pertev Naili, (1973), Türk Halkbilimi II, 100 Soruda Türk Folkloru, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bossert, Th, (1938), Eski ve Yeni Çağlarda Akdeniz Havzasında Doğum ve Vasıtaları, İstanbul.
- Bozyiğit, Ali Esat, (1998), Güvercin Uçuverdi, Halk Kültürü Yazıları, Ankara: Ürün Yayınları.
- Caferoğlu, Ahmet, (1963), “Anadolu Ağızları Konson Değişmeleri”, Belleten.
- Caferoğlu, Ahmet, (1930), “Orhun Abidelerinde Atalar Sözü”, Halk Bilgisi Haberleri, Aralık 1930.1/3.
- Cemiyet İçinde Fert (Individual in Society)**, (1983), Çev. Mümtaz, Turhan, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 2. Baskı,
- Cinlioğlu, Halis [Turgut], (?), Tokat Coğrafyası ve Tarihi, Ankara: Şark Matbaası.
- Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940**, (2003) Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay, Mete Tunçay, 4. Basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2. cilt.
- Çay, Abdulhaluk M. (1990), Hıdırellez, Kültür Bahar Bayramı, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Çelik Nejat, (2016), Aslanbeyli (Sücaaddin) Köyü Eski Âdetleri, Haz. İsmail Çelik, Eskişehir: Gülen Basım.
- Çobanoğlu, Özkul, (2008), Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Ankara: Akçağ Yayınları, 4. Baskı,
- Çobanoğlu, Özkul, (2012), Halk Edebiyatına Giriş-I, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Dağlar, Yalçın, (1951), Köylerimizden Örnekler, İstanbul: Kader Basımevi.
- Danişmendname**, (1999), Haz. Necati Demir, Tokat: Niksar Belediyesi Yayınları,
- Dede Korkut Kitabı 1-2. Giriş- Metin**, (2106), Haz. Muharrem Ergin, Ankara: TDK Dil Kurumu Yayınları.
- Dede Korkut Kitabı**: (1976), Haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- Demirel, Ali Ziver, (1983), Niksar’da Bir Ev, İstanbul: Ertu Matbaası.
- Demir, Necati, (2006), Tokat İli ve Yöresi Ağızları, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demir, Necati, “Karadeniz Bölgesi’nde Kurt Ağzı Bağlama” (<http://www.necatidemir.net/images/demir/bkosem/kurtagzibaglama.pdf> 9.7.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)
- Demirci, Muhsin, (2008), Kültürümüzde İskevsür Ağzı, Ankara: Şahıs baskısı.
- Derleme Sözlüğü**, (1968), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, A-Z 12 CİLT.
- Devellioğlu, Ferit, (1984), **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ankara: Aydın Kitabevi, 6. Ofset Baskı.
- Dicle, Mehlika/Oral, Emrah, (2018), Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Başçiftlik İlçe Raporu, Samsun: Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı.
- Dietz, Johann, (1946), Köy, Bir Eğitim Topluluğu Olması Bakımından, Çev. M. Ali Akademi, İstanbul: Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi.
- Dilçin, Cem, (1995), Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Ankara: Türk Dil Kurumu, 3. Baskı.
- Doğan, Kaya, (2001), Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Dorson, R. M. (1984), Günümüz Folklor Kuramları, Çev. Nermin Ulutaş, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Duymaz, Ali, (2017), “Sihir Şiirlerinin Bir Türü Olarak Alkışlar”, Millî Folklor, 12/45 (Bahar 2017).
- Ekiz, Abdullah, (2001), Dünden Bugüne Elmalı, Antalya: Damla Ofset, Elmalıyı Tanıtma ve Yardımlaşma Derneği.
- Elçin, Şükrü, (1991), Anadolu Köy Orta Oyunları (Köy Tiyatrosu), 3. Baskı, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Elçin, Şükrü, (1988), Halk Edebiyatı Araştırmaları II, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Elçin, Şükrü, (1983), Türk Bilmeceleeri, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Elçin, Şükrü, (1986), Halk Edebiyatına Giriş, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Elçin, Şükrü, (1969), “Türk Dilinde Atalar Sözü: Kelime, Kavram, Bibliyografya, Örnekler”, Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 1/2.
- Erdem, Mehmet Dursun, (2003), “Mehmet Aydın, Aybastı Ağzı (metin-sözlük-inceleme) Üzerine”, Türkbilig, 2003/5.
- Erdentuğ, Nermin, (1956), Hâl Köyü’nün Etnolojik Tetkiki, Ankara: AÜ. DTCF Yayınları.
- Ergin, Muharrem, (1981), Azeri Türkçesi, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

- Ergun, Sadettin Nüzhet, (1931), Tanzimat’a Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı ve Nümuneleri, İstanbul: Sühulet Kütüphanesi.
- Erinç, Sırrı, (1945), Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu-Giresun Kesiminde Landşafft Şeritleri”, Ankara: Türk Coğrafya Dergisi, C. III/VIII.
- Eski Türk Yazıtları, (1987), Çev. Hüseyin Namık Orkun, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eyüboğlu, E. Kemal, (1973), On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii AŞ.
- Fazlurrahman, (1993), **Ana Konularıyla Kur’an**, çev. Alpaslan Açıkgenç, Ankara: Fecr Yayınları.
- Firikçi, Ahmet, (2002), Afşin İlçesi Yerleşmelerinin Kuruluşu ve Gelişmesi, 2. Baskı, Ankara: Key Matbaacılık.
- Freedman, Jonatsan L. O. Sears, David, (1989), Sosyal Psikoloji, İstanbul: Ara Yayınevi.
- Honko, Lauri, (2018), Memoratlar ve Halk İnançlarının İncelenmesi, Çev. Ahmet Tacetdin Hallaç, Folklor Akademi Dergisi, 2018/2.
- Garan, Fatma Senem, (2011), Diyarbakır Monografisi, Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gökalp, Ziya, (1955), Türkçülüğün Esasları, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gökalp, Ziya, (1963), Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, Ankara: Ayyıldız Matbaası, Serdengeçti Neşriyatı, 2. Baskı.
- Gökalp, Ziya, (1975), Türk Töresi, İstanbul: Türk Kültür Yayını.
- Gökalp, Ziya, (1939), Türk Töresi, İstanbul: Matba-ı Amire.
- Güçlü, Faruk, (1994), Nevşehir Folklorundan İzlenimler, Ankara: Günorta Yayınları.
- Gülensoy, Tuncer, (1986), Kütahya ve Yöresi Ağızları, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güler, Mustafa, (2011), Başçiftlik El Kitabı (Bizim Roman), Amasya: (?);
- Günay, Ünver, (1999), Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat, İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- Güngör, Erol, (1995), Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, Erol, (1993), Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik, Ötüken Neşriyat. 6. Basım.
- Güngör, Erol, (1989), İslamın Bugünkü Meseleleri, İstanbul: Ötüken Neşriyat. 6. Baskı.
- Güngör, Erol, (1989), Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, İstanbul: Ötüken Neşriyat. 6. Baskı.
- Güngör, Erol, (1993), Sosyal Meseleler ve Aydınlarımız, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, Erol, (1999), Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul: Ötüken Neşriyat. 14. Basım.
- Güran, Nural, (1967), “Yeşilöz Köyünde Doğumla İlgili Gelenek ve İnançlar”, İstanbul: TFA, 11.cilt, Ağustos 1967, No.217.
- Gürbüz, Ergin, (1997), Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu’da Kanlı Kurban Ritüelleri, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Haymes, R. Edward, (Ankara), Sözlü Destan, Sözlü Şiir Araştırmasına Giriş, Çev. Ali Çelik, Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Hoca Ahmet Yesevi, (1998), Divan-ı Hikmet, Haz. Hayati Bice, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İbn Hacer El-Askalani, (2008), **Fethu'l Bari, Sahihi Buhari Şerhi**, İstanbul: Polen Yayınları, 3. Cilt.
- İnan, Abdülkadir, (2017), Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 9. Baskı.
- İnan, Abdülkadir, (1976), Eski Türk Dini Tarihi, Ankara: Kültür Bakanlığı,
- İzveren, Adil, (1980), Toplumsal Törebilim (Sosyal Ahlâk), Ankara: Ankara İktisadî ve İdarî Bilimler Akademisi Yayınları,
- J. Wach, (1987), Din Sosyolojisine Giriş, Çev. Battal İnandı, Ankara: Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.
- Kafesoğlu, İbrahim, (2003), Türk Millî Kültürü, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 23. Baskı.
- Kalafat, Yaşar, (1995), Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2. Baskı.
- Kaplanlıoğlu, Mevlüt, (2010), Ardahan Yöresi Düz Dokumaları, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kaplan, Mehmet, (1989), Kültür ve Dil, İstanbul: Dergâh Yayınları, 6. Baskı.
- Karaaslan, Mehmet, (2011), Türk Halk Bilimi Açısından Geçmiş ve Geleceği İle Geçiş Dönemleri Çalışmaları, Motif Halk Bilim Sempozyumu 12.
- Karadağ, Metin, (1989), Halkbilime Giriş, Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı.
- Karademir, Mahmut, (2004), Atasözlerinde Manzum Yapı Üzerine Dikkatler, Ankara: AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı: 23. (15.4.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)
- Karakurt, Deniz, (2011), **Türk Söylence Sözlüğü**, ekitap, F Klavye.
- Karaman, Hayrettin, Çağrı, (2008), **Mvd. Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. C.I-V.
- Kara, Mustafa, (1990), Dinî Hayat Açısından Tekke ve Zaviyeler, İstanbul: Dergâh Yayınları, 3. Baskı.
- Karasu, Nusret, (1968), Çeşitli Yönleri İle Erzurum ve Çevresi, Erzurum: XXI. Ulusal Verem Savaşı Derneği.
- Keskin, Ahmet, (2018), Türk Kültüründe Alkışlar (Dualar/İyi Dilekler) ve Kargışlar (Beddualar/Kötü Dilekler), Metin ve Bağlam Merkezli Bir Değerlendirme, İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, s. 39.
- Kıray, Mübeccel, (1964), Ereğli, Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kışlalıoğlu, Sefa, (1998), Dünden Bugüne Reşadiye, Ankara: Reşadiye Kaymakamlığı.
- Kitabı Mukaddes Tevratı Şerif yahut Eski Ahit Kitabı-İbrani Kildani ve Yunani Kitabı**, (1969), İstanbul: Mukaddes Şirketi.

- Koç, İsmet / Eryurt, Mehmet Ali, (2008), Türkiye'nin Demografik Dönüşümü (1968-2008), Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Koşar, Ruhane, (1996), Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refah Alanı, Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Köprülü, M[ehmed], Fuad, (1981), Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 3. Basım.
- Köprülü, M[ehmed], Fuad, (1999), Edebiyat Araştırmaları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Köprülü, M[ehmed], Fuad, (1981) Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 4. Baskı.
- Kurt, Gökhan, Beyaztaş, Fatma Yücel, (2010), “Yaşlıların Sorunları ve Yaşam Memnuniyeti” Adlı Tıp Dergisi / Turkish Journal of Forensic Medicine, Cilt/Vol.:24, Sayı No:2.
- K[urt], Reinhard, (1974), "Güney Türk Ağıtlarının Biçimleri", Ankara: I. Uluslararası Türk Folklor Semineri (Bildiriler).
- Küçük, Salim, (2018), “Takvim ve Gelenek Çerçevesinde Anadolu Ağızlarında Ay Adlarına Ait Söz Varlığı”, Varşova: XIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı.
- Mardin, Şerif, (1999), Türkiye’de Din ve Siyaset, İstanbul: İletişim Yayınları, 6. Baskı.
- Meriç, Cemil, (2013), Sosyoloji Notları ve Konferanslar, İstanbul: İletişim Yayınları, 15. Baskı.
- Meriç, Cemil, (1986), Kültürden İrfana, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Morrison, A. Cressy, (1981), İnsanın Yaratılış ve Yücelişi, İstanbul: Otağ Yayınları.
- Mutlu, Z. Abidin, (1999), Besni, İstanbul: Özlük-el Matbaası,
- Niksar, Dün Bugün Yarın (1998), Niksar: Niksar Belediyesi Yayınları.
- Oğuz, Burhan, (1976), Türkiye Halkının Kültür Kökenleri, Teknikleri, Müesseseleri, İnanç ve Âdetleri I, Giriş-Beslenme Teknikleri, İstanbul: İstanbul Matbaası
- Ong, J. Walter, (2013), Sözlü ve Yazılı Kültür, Sözüün Teknolojileşmesi, Çev. Sema Postacıoğlu Banon, İstanbul: Metis Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar, (2000), Alevi ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ocak, Yaşar, (1984), Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Ordu 1986 İl Yıllığı.**
- Orhun Abideleri,** (1970), Hazırlayan: Muharrem Ergin, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Orhun Yazıtları,** (1988), Çev. Talat Tekin, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları,
- Ögel, Bahaeddin, (1979), Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Ankara: Kömen Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı.
- Ögel, Bahaeddin, (1994), Türk Mitolojisi, Ankara: MEB Yayınları, C. II.
- Ögel, Bahaeddin, (2014), Türk Mitolojisi. Ankara: TTK. C.I.
- Örnek, Sedat Veyis, (2016), Türk Halkbilimi, Ankara: Bilgesu.
- Örnek, Sedat Veyis, (1981), Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, Ankara: Ankara Üniversitesi. DTCF Yayınları.

- Özarkınar, Yılmaz, (1999), Kùltür Değişmeleri ve Batılılaşma Meselesi, Ankara: Tùrkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3. Baskı.
- Özalan, H. Hami, (2017), Akdağmadeni, Dünden Bugüne, Ankara: MRK Baskı.
- Özbudun, Sibel-Gùlfem Uysal, (2012), 50 Soruda Antropoloji, İstanbul: Bilim ve Gelecek.
- Özcan, Kazım, (1951), Bizim Kùy Müellifi Mahmut Makal’a Cevap, Samsun: Aksiseda Matbaası.
- Özdemir, Emrah, (2008), Samsun İli Havza İlçesi Karga Kùyü Monografisi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özellik ve Gùzellikleriyle Aybastı, (1997), İstanbul: Rida Ofset.
- Öztelli, Cahit, (1953), Zile’de Doğum ve Âdetler, İstanbul: TFA, 2.cilt, Ocak.
- Paşayev, Gazenfer, (1998), Irak Tùrkmen Folkloru, Aktaran: Mahir Nakip, İstanbul: Kerkùk Vakfı.
- Pehlivan, Gürol, (2012), Manisa şehrinde Evliya Kùltü, İzmir: Manisa İl Özel İdaresi.
- V. Ja. Propp, (1987), Masalların Yapısı ve İncelenmesi, çev. Hùseyin Gùmüř, Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı,
- Resmî Gazete**, 31.12.1998 tarih ve 23570 sayılı karar.
- Resmî Gazete**, 18.3.1924 tarih ve 68 sayılı karar, (R.Gazete yayımlanma tarihi: 7.4.1924)
- Sabri, Akdeniz, (1977), Çağımızda Nùfusun Önemi ve Tùrkiye’nin Nùfusu, İstanbul: Tùrk Kùltür Yayını, 2. Basım,
- Sakaoğlu, Saim, (2017), Masal Araştırmaları, Ankara: Akçağ Basım Yayım, 7. Baskı.
- Sarıçiçek, Fevzi, (2008), Her Yönüyle Karakaya (Keleriç), Erzincan: Erzincan Belediyesi Yayınları.
- Servier, Jean, (1992), Etnoloji, Çev. Mehmet Ali Kayabal, İstanbul: İletişim Cep Üniversitesi.
- Seyidoğlu, Bilge, (2014), Mitoloji Üzerine Araştırmalar, Metinler ve Tahliller, İstanbul: Dergâh Yayınları, 6. Baskı.
- Soylu, Sıtkı: (1975), Mut ve Çevresinde Albasması, Kırk Basması ve Kırktan Çıkma, İstanbul: TFA, 16.cilt, Mart 1975, No.308.
- şeker, Fatih M. (2010), İslâmlaşma Sürecinde Tùrklerin İslâm Tasavvuru, Ankara: Tùrkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tansuğ, Sezer, (?), İnsan ve Sanat, Herkes İçin Sanat, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Taplamacıoğlu, Mehmet, (1983), Din Sosyolojisi, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi Yayınları.
- Taşhova, M. Mete, (2016), “Folkloristik Çubuk Monografisi Nasıl Olmalıdır?” Çubuk ve Çevresi Uluslararası Sempozyumu, Ankara, Çubuk Belediyesi, 9-10 Ekim 2015. http://www.cubuk.bel.tr/belediye_yayinlari/cubuk-ve-cevresi-uluslararasi-sempozyumu.pdf. (10.05.2018 tarihinde görüntülenmiştir.)
- Taylan, Ertuğrul, (1977), Çolaklı’da Doğumla İlgili Adet ve İnanmalar, İstanbul: TFA, 17. cilt, Ağustos 1977, No.337.
- Tekelioğlu, Meral, (1995), İnsanın Üremesi ve Gelişmesi. Ankara: Dumat.

- Tekin, Talat, (2013), Irk Bitig, Eski Uyurca Fal Kitabı. Ankara: TDKY.
- Tekin, Talat, (1968), **A Grammar of Orkhon Turkic: Indiana University Publications.**
(Buhusustabakınız:https://mail.google.com/mail/u/0/?hl=tr#search/ersinozarslan%40gmail.com?projector=1. 15.4.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)
- Tezel, Naki, (2000), Türk Halk Bilmeceleeri, İstanbul: MEB.
- Thomsen, K. (1997), Türkçede Kapalı E, Çev. Günay Karaağaç, Türk Dünyası Araştırmaları, S. 51, Aralık 1997.
- Topçu, Nurettin, (2016), Türkiye'nin Maarif Davası, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tufan, İsmail, (2002), Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık, İstanbul: Aykırı Yayıncılık.
- Tufan, İsmail, (2001), “Yaşlanan Dünyada Bir Delikanlı: Türkiye”, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, S. 12(3).
- Turan, Osman, (1998), Selçuklular ve İslamiyet, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Turan, Osman, (1980), Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi 1-2, İstanbul: Nakışlar Yayınevi.
- Turhan, Mümtaz, (1969), Kültür Değişmeleri, İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- Turhan, Mümtaz, (1964), Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hâl Çareleri, İstanbul: İstanbul Yayınevi Matbaası.
- Turhan, Mümtaz, (1974), Garplılaşmanın Neresindeyiz? İstanbul: Yağmur Yayınları, 6. Baskı.
- Türkçe Sözlük**, (2005), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 10. Baskı.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler, İsimler, Eserler, Terimler**, (1977), “Alkış ve Kargış”, Dergâh Yayınları, İstanbul, cilt I ve V.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler, İsimler, Eserler, Terimler**, (1977), Oy, Aydın, "Atasözü", İstanbul: Dergâh Yayınları, C. I,
- Türkdoğan, Orhan, (1977), Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları, İstanbul: Dede Korkut Yayınları, 2. Baskı...
- Türkdoğan, Orhan, (1997), Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi, İstanbul: Birleşik Yayıncılık,
- Türkdoğan, Orhan, (1977), Batı Almanya'da Köy Kalkınma Modelleri ve Türk İşçilerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı, İstanbul: Dede Korkut Yayınları, 2. Baskı...
- Türkiye’de Halk Ağzından Derlemeler Sözlüğü**, (1963, 1982), Ankara: Türk Dil Kurumu, 12 cilt,
- Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi**, (1939-1947-1951), Ankara: Türk Dil Kurumu, 4 cilt.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Haz. Kürşat Demirci, Muska Maddesi.
- Türkler**, (2003) haz. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 16. cilt.
- Türkmen, Fikret, (1995), Âşık Garip Hikâyesi, Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Baskı, s. XI.
- Uğurlu, Gani, (2007), Malatya Erguvan İsa Köyü’müzü Tanıyalım, Ankara: Yorum Basın Yayın Sanayi,

- Ulu, Emin, (1987), 100. Yılında Almus, İstanbul: Acarlar Matbaacılık.
- Uludağ, Süleyman, (1997), Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Marifet Yayınları.
- Uluslan Şahin, Şayan, (2005), “Türk Kültüründe At Arabası (At Arabalarının Dili)”, Bilig, Kış / 2005, sayı:32.
- Uraz, Murat, (1994), Türk Mitolojisi, İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.
- Ülken, Hilmi Ziya, (1981), Aşk Ahlâkı, Halka Rağmen Halk İçin Kitap, Ülken Yayınları, 4. Baskı.
- Ülken, Hilmi Ziya, (1955), Sosyoloji ve Problemleri, İstanbul: Hüsnütabiat.
- Ülken, Hilmi Ziya, (1947), Sosyoloji ve Giriş, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ülken, Hilmi Ziya, (1946), Tasavvuf Psikolojisi, İstanbul: Kenan Matbaası, 1944-1945 Üniversite Serbest Konferanslarından Ayrı Bası.
- Ülken, Hilmi Ziya, (1967), İslam Felsefesi, İstanbul: Selçuk Yayınları. 2. Baskı.
- Ülken, Hilmi Ziya, (1957), İslam düşüncesi II İslam Felsefesi Tarihi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ülken, Hilmi Ziya, (2007), Türk Tefekkürü Tarihi, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ünal, Ergül, (2010), Reşadiye ve Yöresi Ağzları (giriş-inceleme-metin-sözlük), Basılmamış Yüksek Lisans tezi.
- Ünver, A. Süheyl, (1967), Doğacak, Kız mı Erkek mi? Zeynep-Kamil Ana ve Çocuk Sağlığı Koruma.
- Ünver, A. Süheyl, (1967), Kahvehanelerimiz ve Eşyası, Ankara: Ankara Sanat Yayınları.
- Ünver, A. Süheyl, (1938), Tıbbî Folklor ve İyi Telkinler, İstanbul: Eminönü Halkevi.
- Yalçın, Mustafa, (2004), Aydıncık, Günaydın Kelenderis, Ankara: Fırat Ofset.
- Yasa, İbrahim, (1969), Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlu Köyü, Karşılaştırmalı Bir Toplumbilimsel Araştırma, Ankara: Ankara üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları,
- Yeğenoğlu, Cavit, (1989), Yöremiz ve Töremiz, İstanbul: Şahıs Baskısı.
- Yeşil, Yılmaz, (2015), “Muskanın Tarihsel ve İşlevsel Açısından Değerlendirilmesi ve Bu Bağlamda Zeyneddin Baba Örnekleme”, Türkbilig, 2015/30.
- Yeşil, Yılmaz, (2014), Türk Dünyası’nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Doğum-Evlenme-Ölüm Gelenekleri, Ankara: Türk Dünyası Kültür Başkenti.
- Yeşil, Yılmaz, (2014), “Türk Dünyası’nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler”, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, cilt 3 sayı 9.
- Yıldırım, Dursun, (1998), Türk Bitiği, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, Seyfullah, “Türkistan’dan Anadolu’ya Bir Tip ve Bir Masalın Seyahati: Jalmavız Kempirden Congolaz Karısına”, Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/12 Summer 2015.
- 21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Âdetlerimiz (Türk Töresi)**, (1997), Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Yurdakul Gülçin, Türk Geleneksel Giyim Kültürünün Bir Parçası Olan Şalvarın Türk ve Dünya Modasına Yansımaları Üstüne, Soneser, Turkey.

Yurt Ansiklopedisi Türkiye İl İl: Dünyü, Bugünü, Yarımı, (1982-1983), İstanbul: Anadolu Yayıncılık, C. IX.

W. Radloff, (1956), Sibirya'dan, Çev. Ahmet Temir, İstanbul: Maarif Basımevi.

Kaynak Kişiler

1. Mehmet Öztürk, Tokat /Başçiftlik, 1970, eski belediye başkanı, eğitimci, öğretmen. (Bu kaynak kişinin aktardığı bilgiler, Word ortamında hazırladığı ve basılmamış Karacaören Kitabı adlı çalışmasına dayanmaktadır. Kişi, bu bilgileri Muhtar Salif (Salih Öztürk), Ömer Şahin(Gol Ömer) ve İbrahim Eraslan'dan sözlü olarak dinlediğini belirtmektedir.)

2. Hacı Mahmut Tanrıverdi, Tokat/ Başçiftlik, 1938, emekli, eski yeni yazı bilmekte.

3. Münise Beyazıt, Tokat/Başçiftlik, 1956, ev hanımı, ilkokul.

4. Bekir Eraslan (Arıfgil), Tokat/Başçiftlik, 1970, memur, ilkokul.

5. Adile Beyazıt, Tokat / Başçiftlik, (1933-2014), ev hanımı, okuması yazması yok.

6. Hasan Beyazıt, Tokat / Başçiftlik, 1953, çiftçi, emekli. İlkokul.

7. Sevim Korkmaz, Tokat / Başçiftlik, 1957, ev hanımı, ilkokul.

8. Ahmet Öztürk (Daday) Tokat / Başçiftlik, 1935(anne yaşı), çiftçi, okuması yazması yok.

9. Havva Eraslan, Tokat / Başçiftlik, 1977, işçi, çiftçi, ilkokul.

10. Duran Beyazıt, Tokat / Başçiftlik, 1959, ev hanımı, ilkokul.

11. Çetin Kaya, Tokat / Başçiftlik, 1974, üniversite, öğretmen.

12. Şerife Beyazıt, Tokat / Başçiftlik, 1964, ev hanımı, ilkokul.

13. Zekiye Öztürk, Tokat / Başçiftlik, 1974, ev hanımı, ilkokul.

14. Seher Öztürk, Tokat / Başçiftlik, 1952, ev hanımı, ilkokul.

15. Perihan Korkmaz, Tokat / Başçiftlik, 1977, ev hanımı, ilkokul.

16. Sabahattin Korkmaz, Tokat / Başçiftlik, 1960, emekli, işçi, ilkokul.

17. Selahattin Korkmaz, Tokat / Başçiftlik, 1952, emekli, işçi, ilkokul.

18. Yılmaz Beyazıt, Tokat / Başçiftlik, 1979, serbest, ortaokul.

19. Havva Eraslan, Tokat/Başçiftlik, 1956, ev hanımı, ilkokul.

20. Şekire Tanrıverdi, Tokat / Başçiftlik, 1960, ev hanımı, ilkokul.

21. Medine Avşar, Tokat / Başçiftlik, 1968, ev hanımı, ilkokul.

22. Nesime Tanrıverdi, Tokat / Başçiftlik, ev hanımı, okuması yazması yok.

23. Fitnet Tanrıverdi, Tokat / Başçiftlik, 1970, ev hanımı, ilkokul

24. Mustafa Eraslan, Tokat / Başçiftlik, 1975, üniversite, veteriner.

25. Ali Osman Memiş, Tokat / Başçiftlik, 1970, üniversite, öğretmen.
26. Hanife Tanrıverdi, Tokat / Başçiftlik, (?- 2006), ev hanımı, okuması yazması yok. (Nakiller, 1999'da yaylada kayıt edilmiştir.)
27. Mustafa Yüce, Tokat / Başçiftlik, 1949, öğretmen lisesi, öğretmen.
28. Seyfettin Koçan, Tokat / Başçiftlik, 1973, avukat.
29. Hasan Avşar, Tokat / Başçiftlik, 1973 serbest meslek, ilkokul mezunu.
30. Abdulhamid Öztürk, Tokat / Başçiftlik, 1992, üniversite, öğretmen.
31. Mustafa Şahin (Gır Mıstık), Tokat / Başçiftlik, 1965, ilkokul, çiftçilik.
32. Hüseyin Kaya, Tokat / Niksar, 1974, üniversite, öğretmen.
33. Ahmet Öztürk (Memet Oğlu), 1986, Tokat / Başçiftlik, üniversite, öğretmen.
34. Fatih Öztürk, Tokat/Reşadiye, 1959, esnaf, üniversite.
35. Osman Öztürk, Tokat/Reşadiye, 1959, üniversite, doktor.
36. Duran Beyazıt, Tokat/Reşadiye, 1957, ev hanımı, ilkokul.
37. Ümit Bedel, Yozgat/Akdağmadeni, 1975, üniversite.
38. Ahmet Korkmaz, Tokat/Başçiftlik, 1963, üniversite terk, eski yazı bilmekte.
39. Havva Öztürk, Tokat Reşadiye, (1909-2019), ev hanımı okuması yazması yok.

Web Kaynakları

http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Hereke%20Halısı%20Dokuma.pdf (06.01.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

<http://www.basciftlik.com/basciftlik/sosyal-durumu/> (06.01.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

http://www.sanatlayasam.com/haber_detay.asp?haberID=11 (07.01.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

<https://www.niksarhuseyingazi.com/> (06.02.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

<https://www.facebook.com/Aybastiliyiz/posts/aybasti-agzi-kelimeler-kelime-anlami-abrul-nisan-abu-anne-acaruh-ac-gozlu-acimuh/829402333760105/> (06.02.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ruh_ön bellek. (06.02.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

http://www.sanatlayasam.com/haber_detay.asp?haberID=11 (07.02.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

<https://www.haberler.com/porukler-dusak-kesme-gelenegini-surduruyor-11179717-haberi/> (07.02.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

<https://resadiyemm.tr.gg/Tekerlemeler.htm> (10.02.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

http://www.geyikgolu.com/index.php?option=com_content&task=view&id=34&Itemid=43 (17.02.2109 tarihinde erişilmiştir.)

<http://www.erdogmusnet.com/alet-edavatlar/item/1084-kagni.html> (17.02.2109 tarihinde erişilmiştir.)

<https://resadiyemm.tr.gg/DEYiMLER.htm> (04.03.2109 tarihinde erişilmiştir.)

<https://www.resadiye.bel.tr/tarihce/> (11.02.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

<https://sorularlailamiyet.com/lanet-ne-demektir-bir-muslumana-lanet-etmenin-getirecegi-sorumluluk-nedir.> (11. 04 2109 tarihinde görüntülenmiştir.)

<https://www.belgeseltarih.com/harf-devrimi-ve-millet-mektepleri/>. (26.05.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

https://www.msu.edu.tr/saren2/files/Birinci_Dunya_Savasi/IDS_Bildiri_Kitabi.pdf. (1.7.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

www.gereksizbilgi.com/bakir-kaplari-nicin-kalaylatiyoruz.(04.05.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

https://books.google.com.tr/books?id=AXyODwAAQBAJ&pg=PT373&lpq=PT373&dq=cenik+kelimesi&source=bl&ots=RTIeJEjvLO&sig=ACfU3U0ObwRK_zXd7j7i76_d9a_55Voo_g&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwizg5_9kpfjAhWJalAKHZJLCBM4ChDoATACegQICRAB#v=onepage&q=ce%20kelimesi&f=false (3.7.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

<https://www.bik.gov.tr/dededen-babadan-kalan-meslek-sepetcilik/>(6.1.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

<http://www.gumushacikoylu.net/habergoster.asp?id=1147> (17.07.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

<http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>. (24.07.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

<https://www.niksar.bel.tr/belediye/4/Tarihçe> (27.7.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ge%25C3%25A7i%25C5%259F_t%25C3%25B6renleri&hl=tr&gl=tr&strip=1&vwsr=0. (28.7.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

EJ:<https://tr.wikipedia.org/wiki/Vekale&hl=tr&gl=tr&strip=1&vwsr=0> (4.8.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

<http://komplox1.blogspot.com/2015/02/karakoncolos.html> (16.08.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)

<http://www.erzurumgazetesi.com.tr/haber/Milli-Kulturumuz-ve-Hidirellez-/28761>(16.08.2019 tarihinde görüntülenmiştir.)